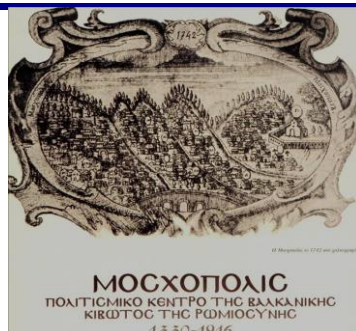

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ
ΒΛΑΧΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

1^ο-2^ο-3^ο-4^ο-5^ο-6^ο&7^ο ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ & ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ
ΧΟΡΩΝ
ΗΜΕΡΙΔΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΑΝΤΑΜΩΜΑΤΩΝ

ΛΑΡΙΣΑ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2005

**ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ
ΒΛΑΧΩΝ**

Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Αδάμ

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

**1^{ου}-2^{ου}-3^{ου}-4^{ου}-5^{ου}-6^{ου}&7^{ου} ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ & ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ
ΧΟΡΩΝ
ΗΜΕΡΙΔΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΑΝΤΑΜΩΜΑΤΩΝ**

Εκδότης:

**ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ
ΒΛΑΧΩΝ**

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία

**Το Διοικητικό Συμβούλιο της Πανελληνίας Ομοσπονδίας
Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων**

Κωνσταντίνος Αδάμ	Πρόεδρος
Ηρακλής Χασιώτης	Γενικός Γραμματέας
Σοφία Αυγέρη	Ταμίας
Φάφαλης Βασίλειος	Ειδικός Γραμματέας
Μαρία Σιββά	Α' Αντιπρόεδρος
Αθανάσιος Μουστάκας	Β' Αντιπρόεδρος
Μιχάλης Σακελάρης	Υπεύθυνος Δημόσιων Σχέσεων
Απόστολος Παπατόλιας	Υπεύθυνος Εκδηλώσεων
Ιωάννης Αυδίκος	Μέλος
Σκούπρας Αχιλλέας	Μέλος
Σούλτης Θεόδωρος	Μέλος

Χαιρετισμός Προέδρου Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων

Λάρισα Νοέμβριος 2005

Αγαπητοί φίλοι,

Ζούμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, στην εποχή της εικονικής πραγματικότητας, στην εποχή της πολιτιστικής ισοπέδωσης, της επιβολής ενός τρόπου ζωής, ο οποίος είναι απόλυτα συμβατός με τη νέα τάξη πραγμάτων.

Η επικράτηση ενός μονομερούς κυρίαρχου μοντέλου, σε όλα τα είδη της πνευματικής δημιουργίας, απόλυτα ελεγχόμενου από τη βιομηχανία του θεάματος, θεωρούμε ότι λειτουργεί ισοπεδωτικά, θέτοντας στο περιθώριο, η και εξαφανίζοντας πολιτιστικές εκφάνσεις οι οποίες διαχρονικά άντεξαν, στερώντας έτσι τον παγκόσμιο πολιτισμό από την αρμονία και την πολυποικιλότητα της ανθρώπινης λαϊκής δημιουργίας.

Επιβάλλεται λοιπόν όχι μόνο η αντίσταση σε αυτή τη λογική της ισοπέδωσης, αλλά και η προτεραιότητα μίας άλλης πρότασης.

Σήμερα προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη για ενδελεχή μελέτη, έρευνα , και προβολή των παραδοσιακών αξιών, οι οποίες διαμορφώθηκαν στο μεγάλο καμίνι του χρόνου, κυρίως μέσω της διαδοχής γενεών. Όχι όμως με τη μορφή μίας μουσειακής - φολκλορικής, αποστειρωμένης και επιδερμικά άνευρης παρουσίασης, αλλά σαν μία ολοκληρωμένη από καρδιάς νοηματοδότηση του βίου μας, γιατί η σημαντική μουσικοχορευτική μας παράδοση, εν προκειμένω, είναι στενά συνυφασμένη με σημαντικές εκδηλώσεις του βίου μας , της κοινωνικής και θρησκευτικής μας υπόστασης, που διαμορφώνει και την πολιτιστική μας ταυτότητα.

Υπ'αυτήν την έννοια η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, συναισθανόμενη το χρέος της απέναντι στη μακραίωνη και γόνιμη παράδοση του Βλαχόφωνου Ελληνισμού, ως πολιτισμικής έκφρασης του Ελληνισμού, στη συνεισφορά των Βλάχων στους εθνικούς αγώνες, στη συγκρότηση του νέου Ελληνισμού, και στο ιστορικό , πολιτισμικό

και κοινωνικό “γίγνεσθαι” της νεώτερης Ελλάδας, αλλά και στο γεγονός της αδήριτης ανάγκης για επιστημονική υποστήριξη του έργου των Συλλόγων της και ειδικά των Χοροδιδασκάλων της, καθιέρωσε αυτά τα σεμινάρια, με σκοπό την ενθάρρυνση και υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας, την διατήρηση, προβολή και μεταλαμπάδευση στις νεότερες γενεές, της αυθεντικής μουσικοχορευτικής μας παράδοσης, αλλά και όλων εκείνων των λαογραφικών στοιχείων, τα οποία συνθέτουν την πολιτιστική μας ταυτότητα.

Ξαναπιάνουμε το νήμα της ιστορίας. Αναζητούμε την ιστορική και πολιτιστική μας συνέχεια σε όλα τα επίπεδα της ζωής μας. Προσπαθούμε στο μέτρο των δυνατοτήτων μας, να διατηρήσουμε και να προβάλλουμε όλα αυτά τα δημιουργικά στοιχεία της πλούσιας παράδοσης μας. Γιατί μέσα στη μουσικοχορευτική μας έκφραση, στην κίνηση της, στο μουσικό της ρυθμό, βρίσκουμε το νήμα που μας συνδέει με τους προγόνους μας.

Σκοπός αυτών των σεμιναρίων Λαογραφίας & Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, τα οποία φιλοδοξούμε να καταστούν θεσμός για την Ομοσπονδία μας, είναι η αυθεντικότερη γνώση και διδασκαλία των Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, η μελέτη και καταγραφή του άφθονου πρωτογενούς λαογραφικού υλικού της βλαχόφωνης παράδοσης, ενώ παράλληλα θεωρούμε καθήκον μας όπως παράσχουμε « φιλόξενο βήμα» σε αξιόλογους ερευνητές και μελετητές του λαϊκού μας πολιτισμού, να παρουσιάσουν το αποτέλεσμα του ερευνητικού τους έργου, στους καθ' ύλην αρμόδιους Χοροδιδασκάλους των Συλλόγων - μελών της Ομοσπονδίας μας, συμβάλλοντας έτσι στην υψηλότερη επιστημονική τους κατάρτιση.

Αγαπητοί φίλοι,

Γιορτάζουμε φέτος την επέτειο των 20 χρόνων ζωής και δράσης της Ομοσπονδίας μας.

Επιχειρώντας ένα σύντομο απολογισμό αυτής της δραστηριότητας που αφορά τον κύκλο των 7 διοργανωθέντων Σεμιναρίων, θα μπορούσε αβίαστα να παρατηρήσει κανείς, ότι τα Σεμινάρια αυτά έχουν επιτελέσει σε μεγάλο βαθμό τους προκαθορισθέντες αρχικούς στόχους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ακόμη « γκρίζες ζώνες» και περιθώρια βελτίωσης.

Εξάλλου επιβάλλεται εκ των πραγμάτων, η διεύρυνση της θεματολογίας τους με την διαπραγμάτευση π.χ και ιστορικών , γλωσσολογικών θεμάτων, πράγμα το οποίο έχει ήδη δρομολογηθεί ενόψει της διοργάνωσης του 8ου Σεμιναρίου.

Όλο αυτό το πολύτιμο υλικό, το οποίο έχει συσσωρευτεί από τις εισηγήσεις των μέχρι τώρα διοργανωθέντων Σεμιναρίων, η Ομοσπονδία μας είναι στην ευχάριστη θέση να το εκδώσει σήμερα, υπό την μορφή πρακτικών και να το παραδώσει για χρήση στους Συλλόγους μέλη της, αλλά και σε όλους όσους ασχολούνται με το αντικείμενο του Λαϊκού πολιτισμού στην χώρα μας.

Σαν Δ. Σ πιστεύουμε ότι στο μέτρο των δυνατοτήτων μας, καταφέραμε να ανταποκριθούμε στην πρόκληση τόσο της διοργάνωσης ενός σημαντικού κύκλου σεμιναρίων, όσο και στην έκδοση του πολύτιμου ερευνητικού υλικού που προήλθε από τις αξιόλογες εισηγήσεις επιστημόνων , πάντα με την πολύτιμη βοήθεια των διακεκριμένων εισηγητών μας , προς τους οποίους οφείλουμε ευχαριστίες για την πρόθυμη ανταπόκριση τους στην πρόσκληση μας.

Ευχαριστίες επίσης οφείλουμε στις Οργανωτικές και Επιστημονικές Επιτροπές των Σεμιναρίων, για την πολύτιμη συνεισφορά τους στον καταρτισμό του προγράμματος, στην επιλογή των εισηγητών και στην προετοιμασία των Σεμιναρίων.

Τέλος θα ήταν μεγάλη παράλειψη εάν δεν εκφράζαμε τις θερμές μας ευχαριστίες στους Προέδρους και στα μέλη των προηγούμενων Διοικητών Συμβουλίων της Ομοσπονδίας μας, στους συνδιοργανωτές, Συλλόγους, Γραμμουστάνων « Η Γράμμουστα» Άργους Ορεστικού, Σύλλογο Βλάχων Ν. Σερρών» Γεωργάκης Ολύμπιος», Συνδέσμους Συρρακιωτών, Σύλλογο Περιβολιωτών Μαγνησίας, Σύλλογο Βλάχων Θράκης, Σύνδεσμο Σαμαριναίων Λάρισας & Περιχώρων και στους Δήμους Μετσόβου, Ορεστίδας, Ξάνθης, στις Κοινότητες Συρράκου, Περιβολίου, Σαμαρίνας και στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις Καστοριάς, Γρεβενών , Σερρών, Ξάνθης, γιατί χωρίς την δική τους καθοριστική βοήθεια θα ήταν αδύνατη η πραγματοποίηση αυτών των Σεμιναρίων.

Αγαπητοί φίλοι,

Ο χορός με την μετάβαση από τον αγροτικό στο αστικό περιβάλλον, κυριολεκτικά βρίσκεται στα χέρια των χοροδιδασκάλων μας.

Σε αυτούς , στους χοροδιδασκάλους έχει περιέλθει η ευθύνη να εντρυφήσουν με σεβασμό και την αγάπη του ερασιτέχνη πάνω στην πλούσια και αυθεντική χορευτική μας παράδοση, και με την μεθοδικότητα του επιστήμονα να πρωταγωνιστήσουν στην διατήρηση της παράδοσης αυτής κατά τρόπο αυθεντικό και γνήσια παραδοσιακό.

Σε αυτό έχουν πλέον πολύτιμους βοηθούς, αξιόλογους επιστήμονες από όλους τους χώρους που ασχολούνται με την έρευνα του λαϊκού μας πολιτισμού, αλλά ας μας επιτραπεί να προσθέσουμε και ένα πολύτιμο υλικό, που περιέχετε στο ανά χείρας τεύχος των Πρακτικών που εκδίδουμε .

Αυτό επιτάσσει η αγάπη αλλά και η ευθύνη που έχουμε όλοι αναλάβει απέναντι στην πλούσια και ιστορική παράδοση του Βλαχόφωνου Ελληνισμού.

Κωνσταντίνος Δ. Αδάμ

Πρόεδρος

Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΣΗΓΗΤΩΝ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ

Αγορογιάννη - Βουτσά Χάϊδω , Εκπαιδευτικός

Αδάμ Κωνσταντίνος Διευθυντής Σχολείου 2^{ης} Ευκαιρίας Καστοριάς,
Πρόεδρος Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

Π. Αργυρός Δημήτριος Διευθυντής Ανωτέρας Εκκλησιαστικής Σχολής
Βελλάς Ιωαννίνων.

Αυδίκος Ευάγγελος Αν. Καθηγητής Λαογραφίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Αυδίκος Ιωάννης Καθηγητής Φυσικής Αγωγής μέλος Διοικητικού
Συμβουλίου Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

Βέρρος Μάκης Οικονομολόγος, Χοροδιδάσκαλος Συλλόγου Βλάχων Ν.
Σερρών « Γεωργάκης Ολύμπιος».

Γκαρτζονίκας Ηλίας Καθηγητής Φ.Α , Διευθυντής παραγωγής Τηλεοπτικών
εκπομπών « Εν Χορώ» Δντής Τμήματος Παραδοσιακών Χορών Πνευματικού
Κέντρου Ιωαννιτών.

Δήμας Ηλίας Αν. Καθηγητής Τ.Ε.Φ.Α.Α Πανεπιστημίου Αθηνών

Δήμας Ιωάννης Ε.Ε.Ι.Δ.Ι.Π Τ.Ε.Φ.Α.Α Τρικάλων Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Καζταρίδης Ιωάννης Φιλολόγος - συγγραφέας

Καϊμακάμης Βασίλειος Καθηγητής Φ.Α Λέκτορας Τ.Ε.Φ.Α.Α Θεσσαλονίκης

Κατσανεβάκη Αθηνά Εθνομουσικολόγος .

Κατσάνης Νικόλαος Ομ. Καθηγητής Γλωσσολογίας Α.Π.Θ

Κολτσιδης Αντώνιος Εκπαιδευτικός - Συγγραφέας Δρ. Δρ. Ιστορίας

Κουκούδης Αστέριος Εκπαιδευτικός - Συγγραφέας

Λαζάρου Αχιλλέας Ρωμανολόγος - Βαλκανολόγος, Πρόεδρος Επιτροπής
Ενημέρωσης για τα Εθνικά Θέματα.

Μαργαριτοπούλου Χαρίκλεια Οδοντίατρος, Πρόεδρος Λυκείου Ελληνίδων
Ξάνθης.

Μέρτζος Νικόλαος Δημοσιογράφος - συγγραφέας πρόεδρος Κοινότητας
Νυμφαίου.

Πανοπολούλου Καλλιόπη Ε.Ε.Δ.Ι.Π Τ.Ε.Φ.Α.Α Σερρών

Πισιώτη -Αδάμ Ανδρομάχη Νηπιαγωγός- Πρόεδρος Συλλόγου
Γραμμουσιάνων «Η Γράμμουστα» Αργους Ορεστικού

Πλίτσης Αναστάσιος Καθηγητής Φ.Α - Χοροδιδάσκαλος

Πλίτσης Μιχάλης Καθηγητής Φ.Α, Πρόεδρος Εκπολιτιστικού Συλλόγου
Σαμαρίνας.

Πουρνάρας Στέργιος Φιλολόγος - Μουσικός

Τεντζεράκης Χρήστος Πρόεδρος Αρχείου Ελληνικού Χορού,

Αν. Πρόεδρος I.O.V In Operational relations with UNESCO, Ε. Ελλάδας.

Τσιλινής Στέργιος, Προϊστάμενος Δήμου Φερών -πρ. Πρόεδρος Π.Ο.Π.Σ.
Βλάχων.

Φωτιάδου Ερμηνεία Λαογράφος, μέλος «Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ιδιαιτερότητα των χορών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών, Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας.....σελ 12	σελ 12
2 ^ο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Άργος Ορεστικό σελ 37	σελ 37
Διδακτική μεθοδολογία ,σκηνική παρουσίαση της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης («βασικές σημειώσεις ,βασικές αρχές»), Δήμας Ιωάννης.... .σελ 38	σελ 38
Οδοιπορικό στη Γράμμουστα, Κωνσταντίνος Αδάμ - Ανδρομάχη Πισιώτη Αδάμ.....,.....σελ 43	σελ 43
3 ^ο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Σέρρες σελ 61	σελ 61
Οι Βλάχοι της Ανατολικής Μακεδονίας , Βέρρος Δήμος.....σελ 62	σελ 62
Κουτσούφλιανη Τρικάλων, Πλίτσης Αναστάσιοςσελ 78	σελ 78
4 ^ο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Συρράκο..... σελ 82	σελ 82
Αναφορά στην Μουσικοχορευτική Παράδοση του Συρράκου, Γιάννης Αυδίκος σελ 83	σελ 83
Στοιχεία του Συρρακιώτικου Γάμου ,Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας..... σελ 88	σελ 88
Φορεσιές - Παραδοσιακές φορεσιές των Συρρακιωτών, Ερμηνεία Φωτιάδου..... σελ 103	σελ 103
Παραδοσιακές και Φολκλορικές Πολιτιστικές Διαδικασίες , Δήμας Ηλίας..... σελ 107	σελ 107
5 ^ο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Περιβόλι..... . σελ 114	σελ 114
Επιτόπια έρευνα, καταγραφή και προβολή της Μουσικοχορευτικής παράδοσης των Βλάχων. Χρήστος Τεντζεράκης..... σελ 115	σελ 115
Ο χοροδιδάσκαλος και η συμβολή του στη διαδικασία εκμάθησης των Ελληνικών παραδοσιακών χορών ,Πανοπούλου Καλλιόπη.....σελ 129	σελ 129
Δυνατότητες συμβολής των συλλόγων στην εκμάθηση των δημοτικών τραγουδιών και προτάσεις για τις πρακτικές διδασκαλίας τους, Κατσανεβάκη Αθηνά..... σελ 148	σελ 148
Η παραδοσιακή φορεσιά του Περιβολίου , Τσιλινής Στέργιος.....σελ 155	σελ 155
6 ^ο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Ξάνθη σελ 158	σελ 158
Οι Βλαχόφωνοι Έλληνες .,Αντώνης Κολτσιδης σελ 159	σελ 159
Ο Αυτοσχεδιασμός του κορυφαίου στο Τοάμικο, Γιάννης Αυδίκος..... .. σελ 165	σελ 165

Η Μουσικοχορευτική παράδοση των Βλάχων,Κων/νος Αδάμ.....σελ	1168
Η παρουσία των Βλαχοφώνων Ελλήνων στην Ανατολική Μακεδονία -Θράκη και ιδιαίτερα στην Ξάνθη,Χαρίκλεια Μαργαριτοπούλου.....σελ	173
Το ιστορικό των Βλάχων της Ανατολικής Μακεδονίας, Αστέριος Ι. Κουκούδης.....σελ	185
Η Βλαχομηλιά της Πίνδου και τα τραγούδια της, Πουρνάρας Στέργιος.....σελ	195
Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Σαμαρίνα	σελ 202
Ο Ελληνικός γάμος από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα, Π. Δημήτριος Αργυρός.....σελ	203
Της Σαμαρίνας Χρονικό, Χορός και Τραγούδι,Αχιλ. Γ. Λαζάρου.....σελ	212
Ο Βλάχος στο δημοτικό τραγούδι, Ευάγγελος Αυδίκος.....σελ	225
Η Παραδοσιακή (γιορτινή) Φορεσιά της Σαμαρίνας, Χαϊδώ Αγορογιάννη-Βουτσά.....σελ	239
Ο Μεγάλος Χορός της Σαμαρίνας «Τσιάτσιος» ,Μιχάλης Πλίτσης...σελ	246
Η συμβολή των Βλαχόφωνων Ελλήνων στον Μακεδονικό Αγώνα. Νικόλαος .Ι. Μέρτζος	σελ 253
Οι Ολυμπιακοί αγώνες της Αθήνας του 1896 και η συμβολή τους στη διαμόρφωση της Νεοελληνικής ταυτότητας, Κων/νος Δ. Αδάμ	σελ 259
Η Συνεισφορά του Βλαχόφωνου Ελληνισμού στην Αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, Καϊμακάμης Βασίλειος	σελ 263
Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό Κατσάνης Νικόλαος.....σελ	272
Οι Βλάχοι της Κατερίνης, Ιωάννης Φ. Καζταρίδης	σελ 279
Η«Υπόθεση Ρίχτερ» και ο αντίκτυπος της στα διπλωματικά και εθνικά θέματα των διαφόρων χωρών, Καϊμακάμης Βασίλειος.....σελ	313
1985 – 2005. Είκοσι χρόνια ζωής και δράσης της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, Κωνσταντίνος Αδάμ	σελ 223

Η ιδιαιτερότητα των χορών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών

Ηλία Χ. Γκαρτζονίκα

Καθηγητή Φυσικής Αγωγής
& Δασκάλου Παραδοσιακών Χορών.

Η εισήγησή μου για την περιοχή των δύο χωριών, θα έχει αναφορά κατά κύριο λόγο στο Συρράκο Ιωαννίνων, αφού λόγω της καταγωγής από αυτό και της χρόνιας ενασχόλησης με την καταγραφή στοιχείων του Λαϊκού Πολιτισμού του, μου αλλά χάριν συντομίας, η πιο τεκμηριωμένη παράθεση των στοιχείων που αφορούν σ' αυτό, θεωρώ ότι θα βοηθήσει να κατανοηθεί καλύτερα η ιδιαιτερότητα της χορευτικής παράδοσης της περιοχής που αναφερόμαστε, σε σχέση με άλλες της Ηπείρου και της χώρας.

Άλλωστε, σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία που αφορούν στην ιδιαιτερότητα των χορών στα δύο χωριά, στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι ίδια.

Ο παραδοσιακός χορός δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένος και να εξεταστεί ξεχωριστά από ένα σημαντικό αριθμό στοιχείων που προκάλεσαν την ανάγκη ύπαρξής ή εξέλιξής του, όπως π.χ. την γενικότερη δομή της κοινωνίας, τις κοινωνικές- οικονομικές- πολιτικές- πολιτιστικές συνθήκες, την ιστορία, τις κλιματολογικές συνθήκες, το θρησκευτικό συναίσθημα των κατοίκων κ.α.

Για το λόγο αυτό θα γίνει κατ' αρχήν αναφορά σε στοιχεία που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση αυτού του ιδιαίτερου χορευτικού ύφους της περιοχής.

Ιστορική αναδρομή

Το **Συρράκο** είναι ιστορική και ένδοξη κοινότητα της Ηπείρου κτισμένη στα κακοτράχαλα βουνά της Πίνδου στους πρόποδες του όρους Περιστέρι (ή Λάκμος).

Βρίσκεται σε υψόμετρο 1200 μέτρων ανατολικά των Ιωαννίνων και σε απόσταση 52 χλμ. από αυτά.

Από τη διπλανή «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτών χωρίζεται από βαθιά, ιδιαίτερα όμορφη χαράδρα, την οποία διαρρέει ο Χρούσιος, παραπόταμος του Αραχθού.

Είναι μία από τις τρεις χαράδρες που συντελούν στην πλήρη απομόνωση του χωριού και το καθιστούν φυσικό οχυρό.

Αποτελεί υπόδειγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με πλήθος πέτρινων σπιτιών, καλντεριμιών, εκκλησιών, πέτρινων βρυσών και δημοσίων κτιρίων.

Κατοικήθηκε προ του 15^{ου} αι. από Έλληνες βλαχόφωνους της νότιας ομάδας της Πίνδου, οι οποίοι μιλούν εκτός της Ελληνικής γλώσσας και τα «βλάχικα» τα οποία αποτελούν προφορικό λατινογενές γλωσσικό ιδίωμα. Η κοινότητα συνιστούσε τυπικό παράδειγμα ορεινού οικισμού που δημιουργήθηκε από ενώσεις νομαδικών πατριών σε στρατιωτική δομή και σταδιακά εξελίχτηκε - κάτω από προνομιακό καθεστώς - σε ανεπτυγμένο κτηνοτροφικό κέντρο. Μετά την κτηνοτροφία, το δεύτερο επάγγελμα ήταν ο αγωγιατισμός ο οποίος αποτέλεσε τον προθάλαμο για την ανάπτυξη των εμπορικών δραστηριοτήτων.

Στις αρχές του 18^{ου} αι. αυξήθηκε τόσο ο πληθυσμός ώστε πολλές οικογένειες αναγκάστηκαν να αφήσουν τις μόνιμες θερινές κατοικίες και να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Τα τυροκομικά προϊόντα και τα μάλλινα υφάσματα εμπορεύονται σε Ήπειρο και Θεσσαλία. Υπήρχαν γι' αυτό το λόγο και δύο οδοί στην Πίνδο που οδηγούσαν στην Θεσσαλία. Έτσι το Συρράκο εξελίσσεται σε βιοτεχνικό - κτηνοτροφικό κέντρο.

Ιδιαίτερη θέση στα προϊόντα που εμπορεύονται κατέχει η **Συρρακιώτικη κάπα** που φέρνει πολύ πλούτο στο χωριό. Με μεγάλες ποσότητες εφοδιάζεται και ο στρατός του Μ. Ναπολέοντα. Δημιουργούνται έτσι εμπορικά κέντρα σ' όλα τα Επτάνησα, Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Μάλτα, Λονδίνο, Οδησό, Βουκουρέστι, Βελιγράδι κι αλλού και το Συρράκο εξελίσσεται σε ένα από τα σπουδαιότερα εμποροβιοτεχνικά κέντρα της εποχής.

Σ' όλο το μακρύ διάστημα της Τουρκοκρατίας μετά το 1480 το Συρράκο γίνεται η πρωτεύουσα της αυτοδιοίκητης ομοσπονδίας του Μαλακασίου αποτελούμενης από 42 χωριά. Η ομοσπονδία ανήκει στη Βαλιδέ Σουλτάνα (βασιλομήτορα) και είχε ειδικά προνόμια. Μεγάλη είναι η ανάπτυξη των γραμμάτων, που οφείλεται κατά πολύ και στην ύπαρξη προνομίων καθώς και την ανάπτυξη του εμπορίου.

Ο Πουκεβίλ αναφέρει ότι «βρίσκονται σε τέτοιο σημείο τα γράμματα σε αυτά (Συρράκο, Καλαρρύτες), ώστε να φιλοξενείται μεταξύ μεγάλων βιβλιοθηκών με πολυάριθμους τόμους Γαλλικών και Ιταλικών καθώς και τις καλύτερες εκδόσεις κλασικών Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων και ποιητών».

Πολλοί σπουδάζουν στην Ευρώπη όπως ο Ιωαν. Κωλέττης γιατρός στην αυλή του Αλή Πασά και έπειτα πρώτος συνταγματικά Πρωθυπουργός της Ελλάδας, ο Γ. Τσαπρανλής γιατρός του Βελή Πασά στην Πελοπόννησο, οι Δ. και Ε. Ζαλοκώστας γιατροί στα Γιάννενα. Από εδώ κατάγεται ο «ποιητής του βουνού και της σάνης» Κώστας Κρυστάλλης, ο τραγουδιστής της Βοσκοπούλας αγωνιστής Γεωργ. Ζαλοκώστας οι οπλαρχηγοί Κατσικογιάννης, Ρόκας, Μπαρζώκας, επώνυμοι ευεργέτες, όπως ο Σπ. Μπαλτατζής, διδάσκαλοι κ.α.

Το Συρράκο και οι Καλαρρύτες είναι τα μοναδικά χωριά της Ηπείρου που επαναστατούν τον πρώτο χρόνο της επανάστασης του 1821 υπό τον Κωλέττη – Τουρτούρη. Οι Τούρκοι το καταστρέφουν και το καινε. Από τα 500 διώροφα και τριώροφα σπίτια μένουν 5-6 η εκκλησία της Παναγίας και οι κάτοικοι διασκορπίζονται σε διάφορα σημεία της Ελλάδας.

Το 1827-1828 αρχίζουν μερικοί να επιστρέφουν και να ξαναχτίζουν. Το 1854 ξεσηκώνονται πάλι υπό τον Κ. Κόμνο χωρίς αποτέλεσμα. Οι πρόκριτοι καταφέρνουν να πάρουν αμνηστία και έτσι σώζεται το χωριό. Η νέα περίοδος ανάκαμψης δεν κρατά πολύ. Λόγω της βιομηχανικής επανάστασης στην Ευρώπη, η κάπα αντικαθίσταται από το μουσαμά και το αδιάβροχο.

Έτσι το εμπόριο του **κεφαλοτουριού** στηρίζει ως νέο είδος την οικονομία του τόπου ως αρχές του αιώνα.

Λίγο πριν την απελευθέρωση (23 Νοεμβρίου 1912), στο Συρράκο υπάρχουν γύρω στα 530 σπίτια και 5000 κάτοικοι ενώ στην απογραφή του 1913 βρίσκουμε 3500 κατοίκους όταν η Κόνιτσα έχει 2000 και τα Γιάννενα 17500.

Σήμερα παρατηρείται αναδόμηση παλαιών κατοικιών, κατασκευή νέων σε παραδοσιακά πρότυπα και μερική επιστροφή των κατοίκων, ιδίως τους θερινούς μήνες (παραθέριση). Οι κάτοικοι στους μόνιμους τόπους διαμονής, διακρίνονται για την καθοριστική παρέμβαση και συμβολή τους στα τοπικά δρώμενα, έχουν ιδρύσει πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, ενώ εκδίδουν την εφημερίδα «Αντίλαλοι του Συρράκου», η οποία αποτελεί το σημείο επαφής τους μακριά από τη γη των προγόνων τους.

Κοινωνική διαστρωμάτωση - Χαρακτηριστικά της κοινωνίας

Στο Συρράκο, σήμερα ζουν ελάχιστοι κάτοικοι, ιδίως το χειμώνα.

Όπως οι περισσότεροι συμφωνούν, υπήρχαν δύο κοινωνικά στρώματα, με πολλές διαφορές και προστριβές μεταξύ τους. Των **Ραφτάδων** (μεγαλέμποροι, βιοτέχνες, ράφτες, τσαρουχάδες) και των **Κτηνοτρόφων**. Παλιότερα, πριν την επανάσταση του 1821, υπήρχαν παραπάνω τάξεις (Μακρής - Παπαγεωργίου). Αυτοί που εγκαταστάθηκαν στη Δύση με αφορμή τις εμπορικές τους δραστηριότητες, οι τεχνίτες που κατοικούσαν σε εημερούσες πολιτείες κατά τους χειμερινούς μήνες και οι κτηνοτρόφοι με τους αγωγιάτες.

Οι **Ραφτάδες**, αποτελούσαν την άρχουσα τάξη, ζούσαν στο κέντρο του χωριού, έκαναν τα πανηγύρια τους στο κέντρο, μόρφωναν τα παιδιά τους, δεν τα πάντρευαν με αυτά των Κτηνοτρόφων, ντόνονταν και «ευρωπαϊκά». Έλεγχαν και κατεύθναν τη ζωή του τόπου. Τα αντίθετα ίσχυαν για τους

Κτηνοτρόφους, οι οποίοι συνήθως το χειμώνα εγκαταλείπουν το χωριό και ξεχειμάζουν σε Άρτα, Πρέβεζα, Άκτιο.

Η κοινωνία του Συρράκου ήταν δομημένη με αυστηρούς κανόνες. Η ικανοποίηση των αναγκών της ομάδας και του συνόλου αποτελούσε προτεραιότητα μπροστά στην ατομική επιδίωξη. Στην πατριαρχική οικογένεια, ο άντρας ασκούσε εξουσία πάνω στη γυναίκα, η οποία «ήταν για το σπίτι». Έπρεπε συνεχώς να φτιάχνει το «καλό όνομα», δεν έβγαινε έξω για καμιάς μορφής διασκέδαση ή ψυχαγωγία, παρά μόνο στο πανηγύρι και εκεί ως τη δύση. Πριν δηλαδή μεταφερθούν στα καφενεία. Δεν είχε άποψη για τον άντρα που θα παντρεύονταν και μετά το γάμο υποτασσόταν στον πεθερό και την πεθερά της, στον άντρα και τα αδέρφια του.

Φυσικά σήμερα αυτά έχουν αλλάξει. Όμως ο σεβασμός και το μέτρο είναι δύο στοιχεία που απαντώνται σε μεγάλο βαθμό και στις νέες γενιές. Το γεγονός αυτό διακρίνεται εντονότερα κατά τις μέρες που οι Συρρακιώτες ξαναμαζεύονται στη γενέτειρα γη των προγόνων. Εκεί παρατηρείται το φαινόμενο νέοι που δεν έζησαν καθόλου την παραδοσιακή κοινωνία, στις ελάχιστες μέρες διαμονής τους να αλλάζουν πολλά στοιχεία του συνήθη τρόπου συμπεριφοράς τους, προκειμένου να συνυπάρξουν με τους άλλους τηρώντας άγραφους παλιούς κανόνες συμπεριφοράς.

Πανηγύρια, χαρακτηριστικά του χορού, ιδιαιτερότητες στην παρουσία του άντρα και της γυναίκας.

Γινόταν βασικά τέσσερα πανηγύρια, όλα τα καλοκαίρι για να προλάβουν να γίνουν τα προξενιά και οι γάμοι αφού τότε όλοι ξαναγύριζαν στο χωριό (Αγίων Αποστόλων, Προφήτη Ηλία, Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, Κοιμήσεως της Θεοτόκου). Εκτός των Αγίων Αποστόλων, που δεν είναι σταθερό, γίνονται και σήμερα τα πανηγύρια διατηρώντας πολλά στοιχεία από την παλιά τους αίγλη.

Η χορευτική διάταξη ήταν το «διπλοκάγγελο» ή «τριπλοκάγγελο», ανάλογα τις σειρές των γυναικών που χόρευαν πάντα εσωτερικά των αντρών (ένδειξη

υπεροχής και προστασίας των αντρών, την οποία διαφορετικά εκδηλώνουν άλλα βλαχοχώρια π.χ Βοβούσα, Σαμαρίνα). Πολλές ήταν οι φορές που οι σειρές των γυναικών ήταν τέσσερις και πέντε.

Το πανηγύρι διαρκούσε από το μεσημέρι ως τη δύση και μετά μεταφέρονταν στα καφενεία του χωριού.

Ο καθένας χορεύει από δύο χορούς, συνήθως τον ένα τοάμικο. Η σειρά του δεν παραβιάζεται, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Μπροστά χορεύουν οι μεγαλύτεροι, ενώ οι νεότεροι χορεύουν αφού έχουν ξεπεράσει ένα σημείο κατανόησης της χορευτικής ιδιαιτερότητας του τόπου. Στην παραδοσιακή κοινωνία οι παπιάδες, οι χήρες και τα ορφανά δεν χόρευαν. Αντίθετα οι κοπέλες που επρόκειτο να παντρευτούν έπρεπε να «βγουν» στο χορό.

Οι άντρες δεν πιάνονται με τις γυναίκες.

Η λαβή των χεριών είναι από τις παλάμες κάτω, εκτός των πρωτοχορευτών που είναι με λυγισμένους τους αριστερούς αγκώνες (πιο χαρακτηριστικά στις γυναίκες). Το δεξι χέρι είναι τεντωμένο πλάγια και λίγο πάνω για τον άντρα. Η πρώτη γυναίκα κρατά το δεξι χέρι στη μεσολαβή ή τεντωμένο κάτω (νύφη). Οι άντρες, στην πατριαρχική συρρακιώτικη κοινωνία, παραγγέλνουν και πληρώνουν τα όργανα. Χορεύουν πιο μπροστά, οι κινήσεις τους είναι κυριαρχικές, λεβέντικες, μη υπερβολικές και ποτέ προκλητικές.

Οι γυναίκες χορεύουν με σεμνές, λιτές και απέριπτες κινήσεις, ένδειξη της αυστηρά δομημένης τοπικής κοινωνίας, ιδίως σε ότι αφορά τη θέση της απέναντι σ' αυτή. Το βλέμμα είναι χαμηλά και κάνει μόνο ορισμένες στροφές, σαν ποικιλία στην κίνησή της. Το ελεύθερο πόδι που κάνει τις άρσεις στους διάφορους χορούς, δεν εγκαταλείπει ποτέ το έδαφος. Κρατά σημείο επαφής με τα δάκτυλα.

Οι οργανοπαίχτες ήταν εσωτερικά του κύκλου ενώ με την εμφάνιση των ηλεκτρικών μέσων μεταφέρθηκαν στον ένα από τους δύο πλατάνους που βρίσκονται στο χοραστάσι. Οι «Γεροδημαίοι» είναι η χαρακτηριστικοί συνεχιστές της μουσικής παράδοσης του τόπου τις τελευταίες δεκαετίες. Πριν από αυτούς ή μαζί τους υπήρξαν πολλοί όπως οι Ζιάμπας, Μπαρκαγιάννης, Αδάμος, Μπεσίρης, Χαλιάσος κ.α. Η «κουμπανία» αποτελείται από κλαρίνο,

λαούτο, ντέφι, βιολί και τραγουδιστή, την συνηθισμένη δηλαδή ηπειρωτική σύνθεση.

Οι Χοροί και τα χαρακτηριστικά τους.

Ο παραδοσιακός χορός ως μέσο έκφρασης, βρίσκεται στο Συρράκο και τους Καλαρρύτες ως σήμερα ένα σημαντικό πεδίο εφαρμογής, ενώ οι κάτοικοι συνεχίζουν την μακροχρόνια προσπάθεια διατήρησης των παραδομένων.

Αναπόφευκτη φυσικά είναι κάποια μορφή εξέλιξης, αυτό που όμως παρατηρούμε είναι ότι αυτή επέρχεται ομαλά και με αργούς ρυθμούς.

Σε όλες τις εποχές ύπαρξης του χωριού, ο χορός είναι βαθιά ριζωμένος στη ζωντανή λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και των ατόμων που την απαρτίζουν, ενώ αναφέρεται σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής όπως στον έρωτα, την αγάπη, τον θάνατο, τον πόλεμο, την εργασία, την θρησκεία.

Οι αυστηροί κοινωνικοί κανόνες οι οποίοι πρότασαν το κοινό συμφέρον πάνω από την ατομική επιδίωξη, η κοινωνική διαστρωμάτωση (Ραφτάδες, Κτηνοτρόφοι), η μορφολογία του εδάφους με το ορεινό της περιοχής και την μεγάλη κατωφέρεια, η ένδοξη μακραίωνη ιστορία, η βαριά φορεσιά, οι δύσκολες καιρικές συνθήκες, η οικογενειακή δομή με τον άντρα σε θέση εξουσίας και την γυναίκα ουσιαστικά σε θέση υποταγής, η οικονομική κατάσταση των κατοίκων με τις μεγάλες αντιθέσεις και κατ' επέκταση της κοινότητας, είναι μερικά από τα στοιχεία που προσδίνουν το ύφος αυτό στη μουσική και το χορό.

Στο πέρασμα των αιώνων καινούρια στοιχεία προστέθηκαν ως αποτέλεσμα της μεγάλης ανάπτυξης του εμπορίου, των μετακινήσεων και των πολύμορφων επαφών, εντός και εκτός Ελλάδας. Πολλά από τα στοιχεία αυτά πριν αφομοιωθούν από τους ντόπιους, αναμίχτηκαν με τα ήδη υπάρχοντα και επεξεργάστηκαν σε πάμπολλα φίλτρα. Έτσι αποτέλεσαν στοιχεία της αργά εξελισσόμενης Παράδοσης του τόπου.

Π.χ. η επαφή το Χειμώνα στα χειμαδιά των Συρρακιωτών με τον κάμπο της Άρτας, Φλιππιάδας και Πρέβεζας και των Καλαρρυτινών με τη Θεσσαλία, επηρέασε μερικώς τη μουσικοχορευτική παράδοση των χωριών. Λιγότερο ως προς το ύφος, περισσότερο όμως ως προς τα τραγούδια, πχ τσάμικα επηρεασμένα από το Ξηρόμερο. Επίσης η επαφή και οι συναλλαγές με γειτονικές περιοχές επέφερε ανάλογα αποτελέσματα. Π.χ. τραγούδια

Ζαγορίσια ή Μετσοβίτικα (Μπουλονάσαινα, Βασιλαρχόντισσα) προσαρμοσμένα όμως στα τοπικά βήματα.

Οι χοροί σε γενικές γραμμές είναι αργοί, δώριοι και λιτοί, ενώ το ύφος τους είναι βαρύ, σοβαρό και επιβλητικό, ανάλογο με το τραχύ περιβάλλον του ορεινού χωριού.

Για το λόγο αυτό απαιτούν ιδιαίτερη χορευτική ικανότητα.

Ο Βάιγκαντ αναφέρει στο βιβλίο του για τους χορευτές που συνάντησε στους Καλαρρύτες:

«Αρθείσης της Τραπεζής, τρεις Ατσιγγανοί έκρουσαν ορχηστικά μέλη, ει δε άνδρες, κατά μόνας ή έν συναφεία επετέλεσαν διαφόρους χορούς.

Η θέα των νεαρών φουστανελοφόρων οπλιτών οίτινες περιστρέφοντα ελαφρώς και ευπετώς κατά τον ρυθμόν της φλογέρας μουσικής ενεποίησέ μοι αληθή νοητείαν.

Αί μελωδίαί είναι γνωσταί, αλλ' έν τη επιτελέσει των κατ' ιδίαν χορών πας έκαστος εφιλοτιμείτο να διατράνωση αρχετύπως την δεξιότητα αυτού και την ευστροφίαν.

Και οι μουσικοί καθίσταντο έτι ζωηρότεροι και θερματουγότεροι, ουχ' ήτον δε των μουσικών συνεπαιρόμενοι και οι θεαταί εκίνουν χειράς τε και πόδας.

Αυτόθι ηδύνατο πας τι να ίδη τι εστί χορός, επί τέλους δε θά ηναγκάζετο να ομολογήση ότι λόγω δεξιότητος και ευστροφίας, εάν μη λόγω χάριτος, τίνες των εν Ηλείω χορευτών είναι πολλώ ανώτεροι των κρατίστων εν τοίς ημετέροις θεάτροις ορχηστών και ορχηστρίδρων.

Περί την έσπέραν, πάντες οι συνδαιτυμόνες, προπορευόμενης της μουσικής των Άτσιγγάνων, προέπεμψαν ημάς μέχρι των συνόρων».

Αξιοσημείωτο είναι το κατά πόσο το γεγονός της συνύπαρξης από τη μια της «κλειστής» κοινωνίας και από την άλλη της έντονης εμπορικής δραστηριότητας και επαφών σε Ελλάδα και εξωτερικό, επηρέασε το χορευτικό ύφος και τρόπο.

Αυτό που σε γενικές γραμμές μπορούμε να αναφέρουμε είναι ότι δεν επηρεάστηκε σημαντικά, εκτός του ρεπερτορίου των τραγουδιών, που εμπλουτίστηκε.

Όμως τα «φερτά» τραγούδια δεν άλλαξαν τα ως τότε δεδομένα, αλλά προσαρμόστηκαν και στη συνέχεια αφομοιώθηκαν στο τοπικό ύφος και στις υπάρχουσες χορευτικές ιδιαιτερότητες της περιοχής.

Έτσι με τον καιρό, αυτά που άντεξαν στο χρόνο, αποτέλεσαν μέρος της μουσικοχορευτικής παράδοσης του τόπου.

Επίσης παρατηρούμε ότι οι επαφές των «ραφτάδων» επηρεάζουν σε ένα μικρό σημείο τον ρυθμό που χορεύουν αφού αυτός είναι λίγο πιο έντονος. Άλλωστε και οι μουσικοί τα διαχώριζαν σε «ραφτάδικα» και «βλάχικα».

Οι κυριότεροι χοροί που συναντώνται είναι οι συρτοί στα τρία (ή πατητοί – έτσι συνήθως αποκαλούνται οι πιο αργοί από αυτούς –πληροφ. Ν. Γεροδήμος), οι συρτοί στα δύο, τα τσάμικα, ο συγκαθιστός (ή συγκαστός) και οι χοροί στο βήμα του Γιανν' Κώστα. Είναι κυκλικοί, εκτός του συγκαθιστού που είναι ελεύθερος στο χώρο, ενώ σε μερικούς υπάρχουν δύο μέρη.

Σε σχέση με τη «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτιών η χορευτική παράδοση εξελίσσεται παράλληλα με μερικές όμως διαφορές. Ανάλυση του ρυθμού και των βηματισμών των Καλαρρυτιώτικων χορών έχει πραγματοποιήσει και ο μουσικολόγος κ. Π. Καβακόπουλος.

Η αναφορά μας θα γίνει, κατά κύριο λόγο, για το διάστημα από την αρχή του 20^{ου} αιώνα ως σήμερα.

Οι κυριότεροι χοροί είναι :

Στα τρία:

Είναι αργοί χοροί, χορεύονται σε όλο το πέλμα με μικρές αναπάλξεις της φτέρνας, που είναι πιο έντονες στους άντρες.

Οι πιο αργοί από αυτούς παραγγέλλονται ως «πατητοί» (πληροφ. Ν. Γεροδήμος).

Αποτελείται από έξι κινήσεις αρχίζοντας με το δεξί πόδι προς τα δεξιά και κάνοντας τρία βήματα στη φορά του κύκλου με μέτωπο προς το κέντρο του.

Στη συνέχεια έχουμε άρση του αριστερού ποδιού στους άντρες με γωνία του ελεύθερου γονάτου.

Το αριστερό πόδι κατόπιν πατά αριστερά και κάνει άρση το δεξί.

Στις γυναίκες σε κανένα χορό δεν έχουμε άρση του πέλματος του ελεύθερου ποδιού (στην προκειμένη περίπτωση στην 4^η και 6^η κίνηση), αλλά συνεχή επαφή των δακτύλων με το έδαφος, δίπλα από το σταθερό πόδι, στην καμάρα ή κοντά στα δάκτυλα του σταθερού ποδιού.

Οι κινήσεις των αντρών είναι πιο έντονες, το σώμα ευθυτενές, το ελεύθερο χέρι των πρωτοχορευτών (δεξι) σηκωμένο πλάγια και πραγματοποιούν φιγούρες όπως στροφές και καθίσματα, αλλά και ψαλίδια (συνήθως όχι στο χοραστάσι).

Οι γυναίκες χορεύουν στην παραδοσιακή κοινωνία με λιτές κινήσεις, χαμηλωμένο βλέμμα και το ελεύθερο χέρι της πρωτοχορεύτριας (δεξι) στη μεσολαβή ή τεντωμένο κάτω.

Δεν πραγματοποιεί φιγούρες, εκτός λίγων στροφών

Χορό «στα τρία» έπρεπε να γνωρίζουν όλοι και να τον χορεύουν από τις μικρότερες ηλικίες.

Η χορευτική διάταξη είναι το διπλοκάγγελο.

Εκτός του ότι είναι ουσιαστικά ο ευκολότερος χορός και μπορούσαν να συμμετάσχουν σε κοινωνικές εκδηλώσεις όπως τα πανηγύρια, μπορούσαν να εκπληρώσουν και τις υποχρεώσεις τους σε εκδηλώσεις που έπρεπε να χορέψουν όλοι υποχρεωτικά, ακόμα και οι μη γνωρίζοντας καλά το τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο, όπως πχ στους γάμους.

Ανήκουν συνήθως στο γυναικείο ρεπερτόριο.

Χοροί στα τρία είναι: « Ντι κου νίκα» (από μικρή), «Ντούσι Γιάννου» (πήγε ο Γιάννης), «Αυτά τα μάτια Δήμο μ'» (παραγγέλνονταν ως «μπρ' αυτά ν' τα»), «Παιδιά της Σαμαρίνας» (παραγγέλνονταν ως «ν' ισείς πι») και πολλά άλλα.

Συρτοί στα δύο:

Μαζί με το τσάμικο και το χορό «στα τρία» είναι σήμερα οι πιο συνηθισμένοι χοροί του Συρράκου.

Χορεύονταν, όπως σε όλη σχεδόν την Ήπειρο, με έξι βήματα μπροστά (χωρίς σταύρωμα).

Η πρώτη κίνηση είναι του δεξιού ποδιού προς τα δεξιά, ακολουθεί το αριστερό που κινείται πίσω από το δεξι

Στη συνέχεια το δεξί δεξιότερα, κατόπιν περνά το αριστερό μπροστά του. Οι δυο τελευταίες κινήσεις ανήκουν πρώτα στο δεξί που συνεχίζει να κινείται δεξιότερα και στο αριστερό που ξαναπερνά μπροστά του. Σε γενικές γραμμές ο ρυθμός των τραγουδιών που τα συνοδεύουν είναι αργός και ελάχιστα είναι τα λίγο γρηγορότερα τραγούδια που συναντούμε. Οι γυναίκες χορεύουν στρωτά και οι άντρες με λίγο πιο δυναμικό τέμπο. Η χορευτική διάταξη είναι το διπλοκάγγελο. Συνηθισμένα τραγούδια είναι: «Βούλα», « Μου 'πανε τα γιούλια», «Την αγάπη μου την αποθύμησα» (ένα από τα δείγματα των επιρροών, λόγω των επαφών), «Βλαχόπουλο» και πολλά άλλα.

Τσάμικα:

Στο Συρράκο ο συγκεκριμένος χορός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους του τοπικού ρεπερτορίου, ιδίως όσων αφορά στην επίδειξη της χορευτικής ικανότητας των κατοίκων και ειδικά του άντρα.

Αυτός, εκτός της βασικής κίνησης, πραγματοποιεί πολλές φορές φιγούρες όπως στροφές, καθίσματα, ψαλίδια, χτυπήματα του ποδιού, τούμπες κλπ.

Στο πανηγύρι όμως που γίνεται στην πλατεία (χορασάσι), πολλά από αυτά αποφεύγονται γιατί συνήθως δεν υπάρχει σταμάτημα του κύκλου, ώστε να «σολάρει».

Η γυναίκα πραγματοποιεί μόνο στροφές και παρακολουθεί σχεδόν στατική τον άντρα κατά την πραγματοποίηση των επιτόπου φιγούρων, ιδίως στην παραδοσιακή κοινωνία .

Παλιά χορεύονταν με τις 10 κινήσεις του χαρακτηριστικού ηπειρώτικου τσάμικου (τρεις τριπλές κινήσεις μπροστά και άρση του αριστερού ποδιού, δύο τριπλές κινήσεις πίσω και άρση του δεξιού).

Στους Καλαρρύτες συνεχίζει να χορεύεται το ίδιο, στο Συρράκο όμως εδώ και αρκετές δεκαετίες χορεύεται με 8 κινήσεις (τρεις τριπλές κινήσεις μπροστά και άρση του αριστερού ποδιού, μία τριπλή κίνηση πίσω και άρση του δεξιού) και έχει καθιερωθεί για αυτός ο τρόπος.

Παρατηρούμε ότι σε πολλά τραγούδια ταυτίζεται το τελείωμα της μελωδίας με αυτό των βημάτων και ίσως αυτός να είναι ένας λόγος που, χορεύεται πια με οχτώ βήματα.

Στους άντρες το τριπλό βήμα είναι πιο έντονο από αυτό της γυναίκας, που είναι πιο κοφτό.

Μοιάζει σαν να σταματά απότομα και να κολλά το πόδι της που έπεται.

Είναι ένα από τα χαρακτηριστικά σημεία που διαφοροποιεί το χορευτικό ύφος του Συρρακιώτικου τσάμικου από αυτό άλλων περιοχών της Ηπείρου.

Η χορευτική διάταξη και ο τρόπος που χορεύει ο άντρας και η γυναίκα είναι ο ίδιος με αυτόν που περιγράφηκε στους παραπάνω χορούς.

Μερικά τραγούδια είναι: «Για μένα βρέχουν τα βουνά», «γιατί είναι μαύρα τα βουνά», «Βλαχοθανάσης», «Δυο πουλάκια», «Εβγάτε ν' αγναντέψετε» (του γάμου), κλέφτικα* όπως το «Ποιος έχει αράδα σήμερα» και «Τι καπετάνιος είσαι συ δε ρίχνεις δυο ντουφέκια», «Ραφτάδικα» όπως: «Μαριόλικο», «Μπιρμπίλης», «Τούτο το καλοκαιράκι» (παραγγέλνονταν ως «τούτον το»), «Κακιά γειτόνισσα» και πολλά άλλα.

**Με τον όρο κλέφτικα, εννοούν τσάμικα ιστορικά χορευτικά τραγούδια και όχι καθιστικά όπως σε άλλες περιοχές της χώρας*

Γιανν' Κώστας:

Είναι ο κυριότερος Συρρακιώτικος χορός.

Ως «Εθνικός ύμνος του Συρράκου» αναφέρεται πολλές φορές χαριτολογώντας από τους Συρρακιώτες.

Αποτελείται από ιδιαίτερες κινήσεις

Είναι ιστορικό τραγούδι σε 5σημο ρυθμό που έχει και δεύτερο μέρος.

Οι μουσικοί που δεκαετίες τώρα παίζουν το τραγούδι δεν θυμούνται τα λόγια που πιθανό να είχε.

Ο λόγος που μας κάνει να πιστεύουμε ότι ίσως να συνοδεύονταν από λόγια είναι το γεγονός ότι αναφέρεται σε ιστορικό πρόσωπο. Και τα περισσότερα τραγούδια του είδους στην Ελλάδα έχουν λόγια μιας και εξυμνούν την εν γένει προσφορά κάποιου ή αναφέρονται σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός της ζωής του.

Ο Γιάννης Κώστας ήταν αγωνιστής του 1821 από το χωριό Κράφι Ιωαννίνων και συμμετείχε στην επανάσταση, που τελικά επέφερε την καταστροφή του Συρράκου και των Καλαρρυτών, με τον Ιωάννη Κωλέττη.

Στα νεανικά του χρόνια κατετάγη στη Σουλιώτικη Φάλαγγα υπό τη διοίκηση των Γάλλων και μετά των Άγγλων.

Αργότερα κέρδισε για την ανδρεία και την ευφυΐα του, την εὐνοια του γιου του Αλή Πασά, Μουχτάρ.

Το 1818 πήγε στην υπηρεσία του βασιλιά της Νεαπόλεως, Φερδινάρδου.

Στη συνέχεια φυλακίστηκε και αφού αμνηστεύτηκε, μνήθηκε στα της Φιλικής Εταιρείας και έπιασε τα όπλα από την αρχή του Αγώνα υπό το Νότη Μπότσαρη. Πήρε μέρος μαζί του στις μάχες του Σουλίου, στην άλωση της Άρτας με τον Ράγγο, στις συμπλοκές των Αγράφων με τον Καραϊσκάκη, στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου με τον Μάρκο Μπότσαρη, στην υπεράσπιση της Σκιάθου με τον Καρατάσο και σε πολλές άλλες μάχες κατά του Ιμπραήμ Πασά.

Στο Χαϊδάρι της Αττικής πολέμησε με τον φιλέλληνα Φαβιέρο.

Επί Καποδίστρια εξελέγη πεντακοσίαρχος και πολέμησε στην άλωση της Βόνιτσας, καθώς και στη μάχη του Μακρυνόρους υπό τον τότε στρατηγό, Τζώρτζ.

Μετά από μια ζοφή γεμάτη μάχες πέθανε στην Αθήνα με το βαθμό του αντιστράτηγου.

Στο πρώτο μέρος του χορού, γίνονται τρεις τριπλές κινήσεις προς τη δεξιά μεριά του κύκλου και μια τριπλή προς την αριστερή, που επαναλαμβάνονται. Αρχίζει το δεξί πόδι που πατά δεξιότερα, προς τη φορά του κύκλου.

Κατόπιν το αριστερό κάνοντας μια μικρή αιώρηση προς τη μεριά του δεξιού, επανέρχεται αριστερά και πατά στα δάκτυλά του, ενώ το δεξί κατά τη διάρκεια αυτής της κίνησης πραγματοποιεί ένα ελαφρύ σπάσιμο στο γόνατο (συγκάθισμα).

Αμέσως μετά την επαφή του αριστερού ποδιού με το έδαφος, το ίδιο πόδι κινείται δεξιά και περνώντας το δεξί, πατάει με ολόκληρο το πέλμα δεξιότερά του. Η κίνηση αυτή επαναλαμβάνεται μια φορά ακόμα.

Την τρίτη φορά το δεξί πόδι πατάει και το αριστερό πραγματοποιεί αιώρηση πρώτα στα δάχτυλα του σταθερού και μετά στην καμάρα του.

Χαμηλά στις γυναίκες, εφάπτοντας με τα δάχτυλα στο έδαφος, πιο ψηλά στους άντρες (σχεδόν στη μέση της κνήμης).

Στη συνέχεια το αριστερό πατάει αριστερότερα και τα δεξιά κάνει ανάλογη κίνηση (αιώρηση) με αυτή που έκανε το αριστερό προηγουμένως.

Οι άντρες πολλές φορές δεν πραγματοποιούν αιώρηση, αλλά κρατούν κολλημένο το πέλμα του ελευθέρου ποδιού στην κνήμη του σταθερού, κουνώντας το γόνατο σε μια μέσα - έξω κίνηση.

Σαν παραλλαγή περισσότερο, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την κίνηση του αριστερού ποδιού κατά τα δύο πρώτα τριπλά βήματα σε δύο χρόνους πριν πατήσει δεξιότερα του δεξιού ποδιού'

Δηλαδή δεν πατάει αριστερότερα αλλά πρώτα πραγματοποιεί αιώρηση σε πρώτο χρόνο σχεδόν μπροστά από το δεξί και σε δεύτερο πατάει δεξιότερα του.

Στους **Καλαρρύτες** συμπληρώνεται από μια τριπλή κίνηση προς το κέντρο του κύκλου (όμοια με την τελευταία δεξιά) και μια επιστρέφοντας στην περιφέρεια (όμοια με την τελευταία αριστερά)

Στο δεύτερο μέρος του «Γιάνν' Κώστα» έχουμε τον «μέσα - έξω» βηματισμό του «κλειδωτού χορού», που συναντάται σε πολλά Ηπειρώτικα χωριά.

Αρχίζει με το αριστερό πόδι προς την εσωτερική και πλάγια δεξιά κατεύθυνση, ενώ το δεξί κάνει άρση (στις γυναίκες εφάπτονται τα δάχτυλα του εδάφους, όπως σε όλους τους χορούς).

Κατόπι το δεξί αρχίζει την αντίθετη κίνηση, πίσω και δεξιά, ώστε να προχωρά ο χορός.

Πολλοί κάνουν την πίσω κίνηση σταυρωτή, δηλ με τρία βήματα.

Με τις κινήσεις του χορού αυτού χορεύονται αρκετοί χοροί στο Συρράκο, χωρίς όμως το δεύτερο μέρος του όπως: «Μπαλατσός», «Κάτω στην άσπρη πλάκα», «Νου τι ρίντι», «Βασιλαρχόντισσα», «Κωσταντάκης», «Μπολονάσaina» κ.α.

Σε μερικούς από τους παραπάνω χορούς διαπιστώνεται το χαρακτηριστικό των επιρροών από άλλες περιοχές.

Τραγουδιών δηλαδή που «μεταφέρθηκαν» μεν από άλλες περιοχές αλλά προσαρμόστηκαν όμως στον τοπικό χορευτικό τρόπο και άντεξαν στον χρόνο.

Στους **Καλαρρύτες**, σε μερικούς από αυτούς τους χορούς χορεύεται και το δεύτερο μέρος (συνήθως στο «Μπαλατσό»).

Μπαλατσός:

Χορός στις κινήσεις του Γιάνν' Κώστα, που στο Συρράκο χορεύεται χωρίς το δεύτερο «μέσα- έξω» μέρος (στους Καλαρρύτες συναντούμε συνήθως και το δεύτερο μέρος).

Η αναφορά του γίνεται γιατί σήμερα αποτελεί έναν από τους χορούς που συχνά χορεύουν οι Συρρακιώτες.

Παράλληλα ενδιαφέρον παρουσιάζει το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται το τραγούδι, αφού και ο Κώστας Κρυστάλλης αναφέρεται σε αυτό.

Πρόκειται για ιστορικό τραγούδι που αναφέρεται στη διαταγή για σύλληψη και εκτέλεση του ληστή Θανάση (Νάσιου) Μπαλατσού.

Τον είχε γνωρίσει ο Κρυστάλλης στη στάνη του μπάρμπα του και εκτός της θωριάς του, στο μυαλό του είχε μείνει η ευχή και κατάρα του να μην πιαστεί κανείς αιχμάλωτος των Τούρκων, κάτι που τελικά συνέβηκε σε αυτόν.

«...-Να, ήταν ένας κλέφταρος ως απάνω πού τον έτρεμε όλο το τούρκικο, Θανάσ' Μπαλατσό τον έλεγαν. Άμα βασάνισαν τη φαμίλια του οι Τούρκοι, πήγε στα Γιάννενα και προσκόνησε. Ύστερα, σ' ολίγον καιρό, ο πασάς του 'δωκε ταϊφά. Τον έκανε αρματολό να κνηγάει τους άλλους κλέφτες. 'Αλλ' αυτός θυμήθηκε τα παλιά του, δεν του βάσταγε κι ή καρδιά να προδίνει δικούς μας, ξαναβγήκε στο κλαρί. Τότες ήρθε μια βολά και στη στάνη του μπάρμπα μου και τον γνώρισα.

-Και με το γιο του, πώς γίνετε βλάμηδες;

-Να, τον άλλο χρόνο τον Μπαλατσό τον έπιασαν τα αποσπάσματα και τον καταχώνιασαν στο μπουντρούμι. Σαν το 'μαθα, πήγα να τον ιδώ, του πήγα και μια σακούλα καπνό. Λυπόμουν να τον συλλογιέμαι στα σίδερα και πήγα να από καμιά βολά και τον έβλεπα. 'Εκεί αντάμωσα μια φορά και το γιο του, ένα τσομπανόπαιδο ως απάνω, σαν τον πατέρα

του, αλλά στα δικά μου τα χρόνια. Ο Μπαλατσός μας όρκισε να γίνουμε βλάμηδες και για θυμητικό μου σκάλισε μέσα στη φυλακή του κι αυτή την αγκλίτσα. Γερή άγκλίτσα, πυξάρι καθαρό. Από δω μεριά χάραξε...

Τα κεφάλια έσκοψαν περίεργα να εξετάσουν.

-...δυο λιονταρίσια κεφάλια, σημαίνοντας τη δύναμη του και τη δόξα του στα βουνά. Από δω μεριά πάλι σκάλισε έναν τροχό. Τον τροχό της τύχης πού ανεβοκατεβαίνει κι αναποδογυρίζει....» (Μ. Περάνθη «Ο τσέλιγκας»)

Η εφημερίδα της εποχής «Φωνή της Ηπείρου», στις 23 Οκτωβρίου 1892 αναγράφει. «Είχομεν όμως και συμμορίας μεγάλας συστηματικών και πεπειραμένων ληστών, την των Μπαλατσοίων εις Βαλιακάρδαν παρά το Μέτσοβο και την του Τσανάκα εις το Ζαγόρι. Οι Μπαλατσοίοι ήσαν ο υιός και ο αδελφός του πέρυσιν απαχγονισθέντος εν τω μέσω των Ιωαννίνων πεφημισμένου ληστήρχου Θανάση Μπαλατσού....εξήλθον λησταί μόνον και μόνον δια να λάβωσι το αίμα του θανατοθέντος Θανάση των.....

Τοιουτοτρόπως δε αφού έχυσαν αρκετόν τούρκικον αίμα, ικανοποιήθησαν φαίνεται, και διελύθησαν τελευταίως σώοι και αβλαβείς αυτοί και οι οπαδοί των.»

Συγκαθιστός:

Χορός του γάμου.

Όπως όλοι οι συγκαθιστοί χοροί της Ελλάδας είναι ερωτικός χορός που χορεύεται από άντρες και γυναίκες, ελεύθερα και αντικριστά στο χώρο.

Χορεύονταν τη Δευτέρα, μετά το γάμο, στην πλατεία του χωριού, όταν «έβγαζαν» τη νύφη στο χορό. Μετά συνέχιζαν σε κυκλικό χορό το γλέντι. Στα πανηγύρια, δεν χορεύονταν στο χοραστάσι. Ο ρυθμός της μελωδίας είναι πεντάσημος.

Με συγκαθιστό ξεκινούσαν οι παρέες το γλέντι στα σπιτία των μελλονύμφων ή των νιόγαμπρων.

Το ίδιο γίνεται σήμερα πολλές φορές στα καφενεία του χωριού, όταν πραγματοποιούνται εκεί εκδηλώσεις ή μεταφέρονται τα πανηγύρια μετά την πλατεία.

Οι κινήσεις είναι ίδιες με αυτές του πρώτου μέρους του χορού «Γιάνν' Κώστας». (Μερικοί τον χορεύουν και στα βήματα του «συρτού στα δύο» με πολύ αργό τέμπο).

Ο άντρας βρίσκεται απέναντι από τη γυναίκα και τα βήματά του είναι πιο έντονα. Πραγματοποιεί στροφές, καθίσματα, μικρά χτυπήματα του ποδιού κ.α. Η θέση των χεριών είναι ανοιχτά στα πλάγια και λοξά πάνω ή το δεξί πλάγια πάνω και το αριστερό πίσω στη μέση ή και τα δύο στη μέση πίσω πιασμένα από τις παλάμες.

Οι γυναίκες χορεύουν με πιο στρωτά βήματα και παραλλάζουν το βηματισμό με μερικές στροφές. Η θέση των χεριών είναι στη μεσολαβή ή στη μέση πίσω πιασμένα από τις παλάμες. Το συνηθισμένο τραγούδι είναι το «Βαριά βαρούν τα σήμαντρα» το οποίο γυρίζει στο «παλιό» συρτό στα δύο για να βγουν όλοι στον κύκλο και να αρχίσει ο κυκλικός χορός.

Στους **Καλαρρότες** συνηθισμένα είναι και άλλα τραγούδια για τον «συγκαθιστό» και το γύρισμά του (πχ. Κότα μου κοτούλα μου).

Την ημέρα που «έβγαινε η νύφη» στο χορό όλοι φορούσαν την επίσημη φορεσιά. Οι άντρες την φουσανέλα και οι γυναίκες τα φορέματα με την φλοκάτη (το σιγκούνι, βλαχ. σάρικα)

Όταν οι χορευτές επιστρέψουν στον κύκλο συνεχίζουν με την «παραδομένη» χορευτική διάταξη. Αυτή είναι το «διπλοκάγγελο» ή «τριπλοκάγγελο», ανάλογα τις σειρές των γυναικών, οι οποίες χόρευαν πάντα εσωτερικά των αντρών.

Γιάννος ο Περατιανός:

Χορός που χορεύεται με εναλλαγές συρτού στα δύο («καλαματιανού» 7/8) και τσάμικου (6/8).

Ο συρτός στα δύο χορεύεται με έξι κινήσεις μπροστά χωρίς σταύρωμα και το τσάμικο με οχτώ κινήσεις, όπως δηλαδή οι κινήσεις του τσάμικου που έχει περιγραφεί παραπάνω.

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Για μια φορά είναι η λεβεντιά:

Ιδιαίτερος χορός αποτελούμενος από δύο μέρη με αλλαγές στους ρυθμούς των 4/4 και των 7/8.

Πήρε την ονομασία από τον πρώτο στίχο του τραγουδιού «Για μια φορά ειν' η λεβεντιά, για μια φορά ειν' τα νιάτα».

Χορεύεται με εναλλαγές χορού στα τρία (4σημο) και συρτού στα δύο.

Ο συρτός στα δύο, όπως προαναφέρθηκε, χορεύεται πάντα με έξι βήματα μπροστά χωρίς σταύρωμα.

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Βιργινάδα:

Στην παλιά του μορφή ο χορός εκτελούνταν στις κινήσεις του δεύτερου μέρους του «Γιάνν' Κώστα», δηλαδή με τη μορφή του μέσα έξω «κλειδωτού» χορού, αρχίζοντας με το αριστερό πόδι προς το εσωτερικό του κύκλου.

Σε πολλές περιπτώσεις ο χορός αποτελούσε το «γύρισμα» των τσάμικων και το σύνολο λέγονταν «κλειστός» (η παραγγελία ήταν «πάρε ένα κλειστό»).

Σήμερα την χορεύουν και με το πρώτο μέρος του Γιάνν' Κώστα, σε διαφορετικό ρυθμό, επηρεασμένοι από τη «ζαγορίσια Βιργινάδα», όπως εξηγούν οι ντόπιοι μουσικοί (Ν. Γεροδήμος).

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Ο κ Παντελής Καβακόπουλος στην «Μουσική αποστολή στην Ήπειρο» αναφέρει ότι στους Καλαρρύτες κατέγραψε με τη μαρτυρία του τοπικού βιολιτζή Παντελή Μπεσίρη, εκτός των παραπάνω, τον «Θειακό» και το «Ναούμη».

Ακολουθούν τρεις χοροί που μιμούνται ουσιαστικά κινήσεις άλλων.

Ήταν χοροί που ανήκαν στο ρεπερτόριο των κατοίκων και μουσικών της περιοχής. Φυσικά πρέπει να σημειωθεί ότι και οι τρεις απαντώνται σε πολλά μέρη της Ηπείρου και της Ελλάδας.

Πώς το τρίβουν το πιπέρι:

Κυκλικός, αντρικός, μιμικός χορός. Συναντάται σε αρκετές περιοχές της Ηπείρου και χορεύονταν στα οικογενειακά γλέντια και στους γάμους, κυρίως τις πρωινές ώρες, όταν ορισμένοι έρχονταν σε μεγάλο κέφι. Χορεύονταν στις κινήσεις του πατητού με τα λόγια «πως το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι».

Στη συνέχεια αναφέρει πως το τρίβουν με τη μύτη, τη γλώσσα, το γόνατο ή και άλλα μέρη του σώματος. Όλοι οι χορευτές τότε παρίσταναν επιτόπου την κίνηση αυτή, που προκαλούσε γέλιο και ευθυμία.

Κάποιοι δεν εκτελούσαν σωστά (εσκεμμένα) και συνετίζονταν από όποιον είχε επιφορτιστεί με το καθήκον αυτό και τη «βοήθεια» της γκλίτσας ή της δερμάτινης ζώνης του.

Με την αλλαγή της μουσικής και τα λόγια «για σκωθείτε παλικάρια με σπαθιά και με χαντζάρια κλπ» σηκώνονταν και συνέχιζαν σε συρτό στα δύο ώσπου να ξαναγυρίσει κατόπιν σε πατητό και να στουμπίσουν με άλλο μέρος του σώματος, το πιπέρι.

Λιποθυμιαρικός ή Χορός της νύφης

Ήταν κι αυτός κυκλικός μιμικός χορός, αλλά συγχρόνως και περιγελαστικός. Χορευόταν από τους άνδρες σ' όλη την Ήπειρο, κυρίως στους γάμους, τις πρωινές ώρες.

Παρίσταναν τη νύφη, ή οποία όπως προαναφέρθηκε κατά τη διάρκεια του γλεντιού έπρεπε να κρατήσει όλους τους προσκεκλημένους να χορέψουν.

Ήταν κάτι επίπονο και σε συνδυασμό με την κούραση των προηγούμενων ημερών της προετοιμασίας, επέφερε μερικές φορές τη λιποθυμία της.

Το χορό αποτελούσαν δύο εναλλασσόμενα μέρη.

Το πρώτο χορεύονταν απ' όλους τους χορευτές σαν συρτός στα δύο ενώ το δεύτερο είχε ελεύθερο μελωδικό σχήμα και σόλο από το κλαρίνο και χορευόταν μόνο από τον πρωτοχορευτή.

Αυτός προσποιούταν ότι λιποθυμούσε και οι υπόλοιποι προσπαθούσαν να τον συνεφέρουν κλοντάς του αέρα και ρίχνοντάς του σταγόνες νερού.

Η σκηνή αυτή και ο χορός επαναλαμβάνονταν μερικές φορές ακόμα.

Ο Γανωτζής

Μιμικός χορός της τέχνης του γανωτζή (ή καλατζή ή καλαϊτζή), που χορευόνταν μόνο από άνδρες στους γάμους και συνήθως τις πρωινές ώρες.

Παρίσταναν και διακωμωδούσαν τον γανωτζή, που ήταν συνήθως γύφτος, και περιφέρονταν από χωρίο σε χωρίο επισκευάζοντας τα χάλκινα οικιακά σκεύη της εποχής.

Η επισκευή τους γίνονταν συνήθως με τρίψιμο και επάλειψη με κασίτερο.

Ιδιαίτερα αστεία ήταν η στιγμή που ανέβαινε με τα πόδια στο ταψί μετά από παρότρυνση του τραγουδιστή στο στίχο «καλατζή ανέβα πάνω» και κουνώντας τα πόδια και τον πεινό του προσπαθούσε να τρίψει τον πάτο του σκεύους.

Συμπεράσματα - Παρατηρήσεις.

Στις παρατηρήσεις μας θα σημειώναμε την σχεδόν παντελή έλλειψη χορού με «τριαράκια», όπως τους ονομάζουν οι χοροδιδάσκαλοι (πχ Δερβέναγας, Τασιά κα).

Είναι κάτι που δεν παρατηρείται συνήθως στους χορούς των άλλων βλαχόφωνων της Ελλάδας, (ιδίως στους αντικριστούς χορούς τους που υπάρχουν κατά κόρον).

Επίσης της σημαντικής έλλειψης τραγουδιών της ξενιτιάς, παρ ότι το εμπορικό δαιμόνιο των Συρρακιωτών ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένο.

Ίσως να οφείλεται, κατά την κ. Ε. Φωτιάδου στο ότι οι έμποροι ξαναγυρνούσαν και σπάνια διέμεναν μόνιμα μακριά από τον τόπο καταγωγής.

Στις ιδιαιτερότητες συγκαταλέγεται και το ότι υπάρχουν χοροί που έχουν γύρισμα σε άλλον χορό κάτι που δεν είναι σύνηθες στον Ηπειρώτικο χώρο, αλλά συμβαίνει συχνά στη Μακεδονία.

Σε σχέση με τη «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτών η χορευτική παράδοση εξελίσσεται παράλληλα με μερικές όμως διαφορές.

Ανάλυση του ρυθμού και των βηματισμών των Καλαρρυτιώτικων χορών έχει πραγματοποιήσει και ο μουσικολόγος κ. Π. Καβακόπουλος.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σήμερα, από τις νεότερες γενιές, οι χοροί χορεύονται λίγο πιο γρήγορα και η λαβή πολλές φορές είναι από τις παλάμες στο ύψος των ώμων, με λυγισμένους τους αγκώνες (στα πανηγύρια και τα γλέντια παραμένει κάτω, εκτός των πρωτοχορευτών).

Η φορεσιά.

Η αναφορά μας στις συρρακιώτικες ενδυμασίες αφορούν στα τελευταία 150 – 200 έτη

Οι κυριότερες **αντρικές φορεσιές** ήταν τρεις:

Η γιορτινή φορεσιά ήταν η φουστάνελα. Ήταν η στολή με την οποία ο άντρας γίνονταν γαμπρός. Κυρίως αποτελούνταν από το πουκάμισο με φαρδύ μανίκι, το γιλέκο (πιολί), στο κεφάλι (κατσούα) και τα τσαρούχια. Στα πόδια φορούσαν τα υφαντά «τσιουάριτς» με ραφή ψάθα στο πίσω μέρος για να παίρνουν το καλούπι του ποδιού. Το ύφασμα αυτό λεγόταν «σκαλτσερό», ήταν ψηλό υφαντό και δεν το πήγαιναν στην «τριαστάλα» (νεροτριβή), παρά μόνο στο μαντάκι. Μέχρι το γόνατο ήταν ένα κομμάτι και μετά προσέθεταν ένα «ξιφάρι», κομμάτι που βοηθούσε να φαρδύνει, λόγω του μηρού.

Υπήρχε επίσης η μάλλινη μπουραζάνα, κατά κύριο λόγο μαύρη, από υφαντό ύφασμα (γκρόσο), με το σκούρο χωρίς γιαντά πουκάμισο και το μαύρο αμάνικο σταυρωτό γιλέκο («κλειστό»).

Άλλη φορεσιά, ιδίως των νεότερων, ήταν η μαύρη κιλότα (από δίμιτο συνήθως) με το καρώ άσπρο – μπλέ πουκάμισο και το σακάκι (και αυτό συνήθως από δίμιτο).

Οι έμποροι και οι φοιτητές φορούσαν και ευρωπαϊκά ρούχα.

Στους βοσκούς χαρακτηριστική ήταν η κάπα (ταλαγκάνα), της οποίας το ύφασμα που παρασκευάζονταν στον αργαλειό λέγονταν «καπρίνα».

Οι γυναικείες φορεσιές παρουσιάζουν μεγαλύτερη πολυμορφία όπως συμβαίνει σε όλη σχεδόν τη χώρα στην παραδοσιακή κοινωνία, γι' αυτό η αναφορά θα γίνει περιληπτικά.

Η καθημερινή αποτελούνταν κυρίως από πλεχτές φούστες, βελούδινες μπλουζές, τρυπητές κάλτσες και παντούφλες.

Τα ρούχα της δουλειάς αποτελούνταν από φούστα υφαντή, κεντημένη ή με σειρές βελούδο, μπλουζάκι υφασμάτινο, υφαντή ποδιά και τσαρούχια.

Η καλή φορεσιά των κτηνοτρόφων αποτελούνταν από εκλεκτό μάλλινο ύφασμα, ποδιά, μαντίλια στο κεφάλι, δετά παπούτσια και σιγκούνι (σάρικα). Στις κάλτσες τα κεντήματα δεξιά και αριστερά του αστραγάλου λεγόταν «κουάτλι».

Στις γυναίκες των ραφτάδων το ύφασμα ήταν συνήθως μπροκάρ, και έρχονταν από το εξωτερικό. Η ποδιές ήταν από ατλάζι, διπλό μανίκι και μπούστο με δαντέλα «σαντιγί». Πάνω φορούσαν μαύρο σιγκούνι με κόκκινο σιρίτι.

Τα μαντίλια ήταν δύο και δένονταν φτερό πεταλούδας, πίσω.

Παλιότερα στο κεφάλι φορούσαν πολύ μικρό και λεπτό σκούφο. Πάνω από αυτό και δύο πόντους πιο πίσω το μαντήλι που δένονταν επίσης πεταλούδα πίσω. Στην άκρη του μαύρου πάντα μαντηλιού έραβαν μια σειρά από πλεγμένα με βελονάκι τετραγωνάκια, σαν δαντέλα, την οποία ονόμαζαν «γουγιά».

Τα χρώματα που βάφονταν τα υφάσματα κατασκευάζονταν από τους κατοίκους από φυσικές κυρίως ύλες. Το μαύρο από σκλήθρο και καραμπογιά, το πράσινο από φράξο, σκαμνιά ή τσουκνίδα, το γαλάζιο από λουλάκι μαζί με τη σαριά των μαλλιών, το καφέ από καρυδότσουφλα ώριμων καρυδιών, το βελανιδί από βελανιδιά κ.α.

Όσων αφορά στη συμπλήρωση της φορεσιάς με κοσμήματα ο Κώστας Κρυστάλλης αναφέρει ότι το 1777 διήλθεν εκ Συρράκου ο Άγιος Κοσμάς. «Ο

Άγιος Κοσμάς λοιπόν, ίνα το Συρράκον αποκτήση σχολείον αντάξιον αυτού, προς ίδρυσιν και διατήρησιν αυτού επέβαλε την εκποίησιν παντός περιττού και μη αναγκαίου πράγματος των κατοίκων. Μετά την ευφραδή και πειστικωτάτην χριστιανικήν διδασκαλίαν αυτού προς περιστολήν της πολυτελείας.....οι παντός επαίνου άξια γυναίκες των Συρρακιωτών, συνασπισμένα προέβησαν μετά μεγίστης ευχαριστήσεως και αυταπαρνησίας εις πώλησιν παντός χρυσού, αργυρού και μεταξωτού, πάντα κόσμον καταθέμεναι, ως άλλαι Σπαρτιάτιδες υπέρ της πατρίδος. Έκτοτε καταργήθησαν μεν εν Συρράκο, συνεπώς και έν Καλαρρύταις τα βαρύτιμα γυναικεία κοσμήματα, άτινα πρώην μεταχειρίζοντο κατά κόρον, άλλ' αμφοτέραι αι κοινότητες ηδυνήθησαν ν' αποκτήσωσι και να διατηρήσωσι σχολεία πολύ ανώτερο ων μέχρι τούδε εκέκτηντο. Αργότερα οι γυναίκες ιδίως των ραφτάδων χρησιμοποιούν κοσμήματα με τη γιορτινή στολή, πάντα όμως στο μέτρο και τους αυστηρούς κανόνες της τοπικής κοινωνίας

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας είναι απόφοιτος του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Είναι Διευθυντής του Τμήματος Παραδοσιακών Χορών του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Ιωαννιτών και Υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Ιωαννίνων.

Από το 2000 επιμελείται και παρουσιάζει την τηλεοπτική εκπομπή «Έν Χορώ», η οποία εστιάζεται σε διάφορες πτυχές του Λαϊκού Πολιτισμού των Ελλήνων μέσα από επιτόπιες καταγραφές, συνεντεύξεις και έρευνα αρχειακού υλικού.

Είναι μέλος της Ι.Ο.Ν, ενώ διετέλεσε μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου του Ελληνικού Τμήματος της ΔΟΛΤ, του Δ.Σ Πνευματικού Κέντρου Συρράκου, του προσωρινού Δ.Σ. της εταιρείας «Αρχείο Ελληνικού Χορού» κα .

Ασχολείται με την συγγραφή βιβλίων και την έκδοση παραδοσιακών μουσικών δίσκων, ενώ συνεργάστηκε με πλήθος φορέων και προσώπων του Χώρου στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Πραγματοποίησε ανακοινώσεις και παρουσιάσεις σε συνέδρια και σεμινάρια διεθνούς, πανελληνίου και τοπικού χαρακτήρα.

Εργάζεται από το 1986 ως χοροδιδάσκαλος ή οργανωτής εκδηλώσεων (σεμιναρίων, συνεδρίων, συναυλιών, φεστιβάλ κλπ) σε διάφορους συλλόγους και φορείς της χώρας.

Συνεργάστηκε με τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς (ΕΤ 1, ΝΕΤ) και ιδιωτικούς πανελληνίας εμβέλειας (Mega channel κλπ), όπου προβλήθηκαν δουλειές του σε πανελλαδικές ή δορυφορικές μεταδόσεις.

Ως χορευτής παραδοσιακών συγκροτημάτων από το 1981 και στην συνέχεια ως δάσκαλος, συμμετείχε σε εκατοντάδες παραστάσεις ανά τον κόσμο.

Έχουν δημοσιευθεί και δημοσιοποιηθεί άρθρα και απόψεις του σε διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας

Δ/νση: Διογένη, 8 - 452 21 Ιωάννινα

τηλεφ. & fax: 26510 75752, email: ilgartz@otenet.gr

Οργανωτική Επιτροπή Σεμιναρίου

Πισιώτης Γεώργιος,
Πρόεδρος Συλλόγου Γραμμοουσιτιανών
"Η Γράμμουστα".

Δήμας Ιωάννης,
Μέλος Πανελληνίας Ένωσης Πολιτιστικών
Συλλόγων Βλάχων.

Αδάμ Κωνσταντίνος,
Μέλος Πανελληνίας Ένωσης
Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

Μιχαήλ Ιφιγένεια,
Γ. Γραμματέας Συλλόγου Γραμμοουσιτιανών.

Κατερίνα Μητσιάνη,
μέλος Δ.Σ. Συλλόγου Γραμμοουσιτιανών.

Πισιώτη - Αδάμ Ανδρομάχη.

Επιστημονική Επιτροπή Σεμιναρίου

Δήμας Ιωάννης,
Αδάμ Κωνσταντίνος.

Η Οργανωτική Επιτροπή του Σεμιναρίου και ο Πολιτιστικός Σύλλογος Γραμμοουσιτιανών, αισθάνονται την υποχρέωση να ευχαριστήσουν θερμά τους χορηγούς του Σεμιναρίου για την καθοριστική συνεισφορά τους στην αντιμετώπιση των οικονομικών απαιτήσεων της διοργάνωσης του.

Χορηγός:

Αθανάσιος Σιώζος
Τηλ. 83343 - Καστοριά

Επιγραφή: Κ.Α.Π. Κωνσταντίνος

2^ο ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Άργος Ορεστικό 18 και 19 Μαρτίου 2000

ΟΡΓΑΝΩΣΗ:

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΓΡΑΜΜΟΥΣΤΙΑΝΩΝ "Η ΓΡΑΜΜΟΥΣΤΑ"

Με την συμπράξη
της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καστοριάς
Του Δήμου Ορεστιάδας
Και της Κοινότητας Γράμμου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Σάββατο 18 Μαρτίου 2000

Χώρος Σεμιναρίου:	Πνευματικό Κέντρο Άργους Ορεστικού.
Ωρα 5:30 μ.μ. - 6:00 μ.μ.	Υποδοχή - Τακτοποίηση συμμετεχόντων.
Ωρα 6:00 μ.μ. - 6:20 μ.μ.	Χαιρετισμοί - Προφωνήσεις - Απονομή Τιμητικών διακρίσεων Κήρυξη έναρξης των εργασιών του Σεμιναρίου.
Ωρα 6:20 μ.μ. 1η Εισήγηση Εισηγητής	"Οδοιπορικό στη Γράμμουστα" Κωνσταντίνος Αδάμ, Καθηγητής Φ.Α. Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Πανελληνίας Ένωσης Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.
Ωρα 7:15 μ.μ. - 7:30 μ.μ.	Διάλειμμα - Καφές.
Ωρα 7:30 μ.μ. - 8:30 μ.μ. 2η Εισήγηση Εισηγητής	"Διδακτική Μεθοδολογία - Σημνική παρουσίαση της Μουσικοχορευτικής μας Παράδοσης". <Μέρος Α' Θεωρία> Δήμας Ιωάννης, Διδάσκων Καθηγητής ΤΕΦΑΑ Θεσσαλίας, μέλος του Α.Σ. της Πανελληνίας Ένωσης Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.
Λήξη των εργασιών της πρώτης μέρας	
Ωρα 9:30 μ.μ.	Δείπνο με παραδοσιακή ορχήστρα στο κέντρο "Αρχοντικό" για τα μέλη της Ένωσης που συμμετέχουν στο σεμινάριο, σύμφωνα με τις δηλώσεις συμμετοχής των Διοικητικών του Συμβουλίων.

Κυριακή 19 Μαρτίου 2000

Χώρος Σεμιναρίου:	Κλειστό Αθλητικό Γυμναστήριο Άργους Ορεστικού *
Ωρα 10:00 π.μ. - 12:00 μ. 1η Εισήγηση Εισηγητής	"Η Χορευτική Παράδοση στους Βλάχους του Νομού Σερρών" Δήμας Βέρορας, Χοροδιδάσκαλος Συλλόγου Βλάχων Νομού Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"
Ωρα 12:00 - 13:15 μ.μ. 2η Εισήγηση Εισηγητής	"Διδακτική Μεθοδολογία - Σημνική παρουσίαση της Μουσικοχορευτικής μας παράδοσης". <Μέρος 2ο Πρακτικό> Δήμας Ιωάννης, Διδάσκων στα ΤΕΦΑΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Μέλος του Δ.Σ. της ΠΕΠΣΒ.
Ωρα 13:15 - 14:00 μ.μ.	Ερωτήσεις - Συζήτηση.
Ωρα 14:00 μ.μ.	Μπουνές με Παραδοσιακές Βλάχικες πίτες, ψητά και κρασί, προσφορά των Κιζιτών του Δ.Σ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Γραμμοουσιτιανών "Η Γράμμουστα".

* Θεωρή παρακλήση όλα τα μέλη που συμμετέχουν στο Σεμινάριο να φροντίσουν έτσι ώστε να έχουν μαζί τους καθαρά αθλητικά παπούτσια για να μπορέσουν να κάνουν πρακτική εξάσκηση στο παρκέ του Γυμναστηρίου. Σε κανένα δεν θα επιστραφεί η είσοδος εντός του αγωνιστικού χώρου, χωρίς καθαρά αθλητικά παπούτσια!

**Διδακτική μεθοδολογία - σκηνική παρουσίαση της μουσικοχορευτικής
μας παράδοσης**

«βασικές σημειώσεις - βασικές αρχές»

Δήμας Ιωάννης Ε.Ε.ΔΙ.Π. Τ.Ε.Φ.Α.Α Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

σκηνική παρουσίαση - Βασικές αρχές:

1. Η εκδήλωση αρχίζει με την άφιξη της αποστολής στο συγκεκριμένο χώρο (χώρα - αεροδρόμιο - θέατρο - σκηνή - πλατεία) και όχι την στιγμή εισόδου στη σκηνή, που αρχίζει να εξελίσσετε το καθαρά χορευτικό πρόγραμμα.
2. Την στιγμή κατά την οποία ο Χοροδιδάσκαλος δίνει οδηγίες, ή και όταν ακόμη χρειασθεί να γίνει αυτό ξαφνικά, όλοι οι χορευτές "καρφώνουν" το βλέμμα τους πάνω στο υπεύθυνο, τον παρακολουθούν σε κάθε λεπτομέρεια και εφαρμόζουν τα όσα τους ανέθεσε χωρίς διαμαρτυρίες. Όταν συμβεί να διαφωνούν ή και να *μην πιστεύουν* στα όσα τους ανέθεσε ο χοροδιδάσκαλος τους, τα εκτελούν και στον απολογισμό της εκδήλωσης εκφράζουν την άποψη τους.
3. Όχι ένταση, Όχι άγχος, Μόνον διάθεση για κέφι.
4. Ο καθένας σκέφτεται μόνον τον ρόλο του, ως ένας αλληλένδετος κρίκος της χορευτικής ομάδας, και ποτέ ως μεμονωμένο άτομο.
5. Όχι περιττές ερωτήσεις στον χοροδιδάσκαλο.
6. Οι σωστές αλλαγές του προγράμματος (Χορός - Μελωδία - Γενική χορευτική έκφραση - Ζωντανή κίνηση - Ψυχική συμμετοχή), εντυπωσιάζουν πάντα τον κάθε θεατή.
7. Η όποια μετακίνηση στη σκηνή κατά την διάρκεια της εκδήλωσης, γίνετε αποκλειστικά και μόνον με βάση τον ρυθμό και το ύφος του εξελισσόμενου χορού.
8. Κατά την διάρκεια της εκδήλωσης στα παρασκήνια πρέπει να επικρατεί απόλυτη ησυχία, μεταξύ των αναπληρωματικών χορευτών, συνεργατών, τεχνικών. Όπως και οι κινήσεις των παραπάνω ατόμων πρέπει να είναι – "περιορισμένες, στο πίσω μέρος της σκηνής.

9. Η εκδήλωση πρέπει οπωσδήποτε να δεθεί με τον θετή. Για μας ο θεατής αποτελεί το βασικότερο στοιχείο προσοχής στην κάθε εκδήλωση. Ένα καλό στοιχείο προσέγγισης του κοινού είναι η είσοδος και η έξοδος ανάμεσα απ' τους θεατές.
10. Η είσοδος και η έξοδος στη σκηνή - χώρο εκδήλωσης πρέπει να γίνουν με ανάλογους χορούς της στράτας - πατινάδες - καγκέλια - ελεύθεροι χοροί. Δυστυχώς τελευταία χρόνια παρατηρείτε το γεγονός σε πολλές χορευτικές ομάδες, οι κυκλικοί χοροί να μετατρέπονται σε πατινάδες όπως και ελεύθεροι χοροί επίσης σε πατινάδες και το τραγικότερο σε ενιαία κωδικοποιημένη κίνηση και σε κυκλική διάταξη.
11. Σωστή τοποθέτηση της μουσικής κομπανίας στην σκηνή. Καλύτερη δυνατή επικοινωνία με τον πρωτοχορευτή - χορευτές.
12. Η κυκλική μας κίνηση προσαρμόζεται στο μέγιστο δυνατό άνοιγμα της σκηνής.
13. Επιδιώκουμε να έχουμε περισσότερο χρόνο μέτωπο προς τους θεατές.
14. Προσοχή στο χορευτικό σχήμα και την χορευτική διάταξη. Να προσαρμόζεται την κάθε φορά ανάλογα με τον συγκεκριμένο χορό. Οι συγκεκριμένες αλλαγές σε χορευτικό σχήμα από χορό σε χορό, μπορούν να γίνονται και μέσα στον χρόνο παρουσίασης ενός χορού και όχι αποκλειστικά και μόνο στον κενό χρόνο από χορό σε χορό, δημιουργώντας συνήθως έτσι μια αναστάτωση στη σκηνή.
15. Οι ελεύθεροι χοροί να αποδίδονται ελεύθερα και ποτέ σε ενιαία κωδικοποιημένη κίνηση, διότι αλλιώς παύουν να είναι ελεύθεροι χοροί.
16. Ένας χορευτής (χωρίς προηγούμενη εντολή του δασκάλου) δεν δίνει ποτέ οδηγίες στους συγχορευτές του.
17. Δεν μιλάμε - συζητάμε ποτέ, πάνω στην σκηνή.
18. Δεν γυρίζουμε το κεφάλι άστοχα δεξιά - αριστερά.
19. Δεν μασάμε τσίχλα.
20. Μεγάλη προσοχή στην έκφραση του προσώπου και γενικά στην ανατομική μας στάση κατά την διάρκεια του προγράμματος

21. Οι πρωτοχορευτές με βάση την δυνατότητα καλλίτερης παρουσίας, να ανταποκρίνονται εάν είναι δυνατόν στην ηλικία, στο ύψος και οπωσδήποτε στην τελική έκφραση του χορού.
22. Κατά την διάρκεια της εκδήλωσης ορισμένα τραγούδια πρέπει να αποδίδονται (τραγουδιούνται) από τους χορευτές, διότι το αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της παράδοσης και του πολιτισμού μας.
23. Οι παραδοσιακές φορεσιές - στολές να είναι πολυποίκιλες, να αποφεύγονται πανομοιότυπες (κλωνοποιημένες) παραδοσιακές στολές.
24. Οι χοροί και τα τραγούδια να επιλέγονται με προσοχή, με βάση τον στόχο της εκδήλωσης (Ημερομηνία - Ιστορικό γεγονός - Κοινωνικός βίος)
25. Ο τρόπος παρουσίασης της εκδήλωσης είναι το Άλφα και το Ωμέγα για την επιτυχία της. Το χρώμα της φωνής και το ύψος του παρουσιαστή παίζουν τον κυρίαρχο ρόλο. Συμπληρωματικά στοιχεία είναι η προβολή με διαφάνειες, ολάιτς και μουσική υπόκρουση κατά την διάρκεια του λόγου. Απλές και κατανοητές εκφράσεις με ανάλογα επιφωνήματα όταν χρειάζεται.
26. Όταν χρειάζεται να αλλάξουμε ορχήστρα, χρειάζεται μεγάλη προσοχή στη διάρκεια του κενού χρόνου. Να γίνει όσο το δυνατόν σύντομα και εάν ήταν δυνατόν τον θεατή να τον απασχολήσουμε με κάτι άλλο ανάλογο, του στόχου της εκδήλωσης.
27. Σε κάθε νέο χώρο (θέατρο - σκηνή - πλατεία) παρουσίασης μιας εκδήλωσης πρέπει πάντα ο χοροδιδάσκαλος να επισκέπτεται τον χώρο και να ενημερώνεται για τις δυνατότητες του. Στη συνέχεια να κάνει το ίδιο με όλη την χορευτική ομάδα και εάν είναι δυνατόν να κάνουν πρόβα του προγράμματος της εκδήλωσης.
28. Ο χοροδιδάσκαλος πρέπει να έχει καλό κώδικας επικοινωνίας με τους χορευτές του και τους μουσικούς πάνω και έξω από την σκηνή.
29. Απολογισμός - Αυτοκριτική της κάθε δραστηριότητας για τα θετικά και κυρίως για τα αρνητικά στοιχεία, που διαδραματίστηκαν στην εκδήλωση, με σκοπό την αποφυγή των ίδιων λαθών.
30. **ΣΤΟΧΟΣ** : Ο βασικός μας στόχος είναι να υπηρετείτε το δρώμενο, με βάση το όλο ιστορικό-πολιτισμικό γίγνεσθαι και όχι τα βήματα.

ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

- Ο χορός προσφέρει γνώση, διαπαιδαγωγεί και κοινωνικοποιεί.
 - Ο χορός οδηγεί στην πολιτιστική αυτογνωσία και πολιτισμική ταυτότητα.
 - Ο χορός δημιουργεί συναίσθημα και προσφέρει χαρά.
 - Ο χορός εκτός από διασκέδαση είναι κυρίως έκφραση ψυχής.
 - Ο χορός γυμνάζει το σώμα και πλάθει ψυχές.
 - Ο χορός εκφράζει λεβεντιά.
 - Ο χορός δεν γνωρίζει σύνορα, εκφράζει πάντα την ελευθερία.
 - Ο χορός ενώνει και χωράει όλο τον κόσμο.
 - Ο χορός δεν είναι βήματα, τα βήματα ακολουθούν τον χορό.
 - Ο χορός είναι δημιουργία, είναι πολιτισμός.
- Γιάννης Δήμας

Ο χοροδιδάσκαλος
είναι φορέας πολιτισμού
είναι φορέας αξιών του Ελληνισμού.

Οδοιπορικό στη Γράμμουστα

Κωνσταντίνος Αδάμ - Ανδρομάχη Πισιώτη Αδάμ

Σίγουρα πολλοί από σας , αγαπητοί φίλοι, μέλη της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, θα ήθελαν πολύ , αντί να βρίσκονται αυτή την ώρα , εδώ, σε αυτήν την αίθουσα, να μπορούσαν να πραγματοποιήσουν ένα οδοιπορικό - προσκύνημα στη Γράμμουστα.

Και αυτό γιατί πολλοί από σας έλκουν την καταγωγή τους, από αυτήν την Μητρόπολη του Βλαχόφωνου Ελληνισμού. Μια και αυτό είναι δύσκολο να γίνει, ας επιχειρήσουμε μαζί ένα οδοιπορικό στη Γράμμουστα, έχοντας σαν βοηθό τις δυνατότητες που μας παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία.

1. Γεωγραφικό ανάγλυφο της περιοχής Γράμμου

Α. Γεωγραφική θέση του οικισμού της περιοχής - κλίμα - Βοσκότοποι - Λίμνες

Η απόσταση του οικισμού Γράμμουστα " είναι 70 χιλ. από την Καστοριά. Η τοποθεσία του οικισμού βρίσκεται σε ύψος 1450 μ. στην κοιλάδα που σχηματίζουν οι πηγές του Αλιάκμονα ανάμεσα στις αλπικές κορυφές.

Απαρτίζεται από τα εξής βουνά : από ανατολάς προς δυσμάς το " Λιβιάδι", το Στριλιβάδι, Κοτρώνι ή Πέτρα, Φονικό, Μουτσέλι, Φρίγκα, Σακούλι Σακουλικού, Φάγκο, Γκιζντόβα, Σκίρτσα, Ντάϊα, Ροφουίλα, Φαρμάκι, Γκούβα, Περιφέρεια.

Έκταση 200 χιλιάδες στρέμματα. Υπάρχει μικρή δασική έκταση από δέντρα οξιάς μόνο στο βουνό Γκούβα. Όλα τα βουνά είναι κατάλληλα για βοσκή. Είναι ομαλά και προσιτά με άφθονα νερά, πλούσια σε χόρτα, σε μεγάλο υψόμετρο. Το υψηλότερο σημείο των βουνών έχει 2520 μ. όρος Γράμμος ή Γκιστόβα.

Β. Το Κλίμα είναι

Αλπικό ηπειρωτικό ,κρύο τον χειμώνα με πολλά χιόνια και δροσερό το καλοκαίρι. Θερμοκρασίες από 30 έως 24 βαθμούς Κελσίου.

Άνεμοι μέτριοι έως δυνατοί. Βροχές την άνοιξη και το φθινόπωρο, ξηρασία το καλοκαίρι. Χάρη στα πολλά χιόνια οι βοσκότοποι διατηρούσαν το χόρτο τους πράσινο καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Γι' αυτό και οι ασχολίες των κατοίκων ήταν η κτηνοτροφία από μέσα Μαΐου έως τα μέσα Οκτωβρίου. Οι κάτοικοι της Γράμμουσας ασχολούνταν με την νομαδική κτηνοτροφία και όχι την οικόσιτη. Εκτός από μερικούς που ασχολούνταν με την βιοτεχνία μάλλινων ειδών και σιδηροτεχνίτες, σαμαράδες, ράφτες, κα.

Γ. Λίμνες

Στην κοινοτική περιοχή του Γράμμου και επί της Ελληνοαλβανικής μεθορίου στην κορυφή του βουνού Σακούλι και σε υψόμετρο 2200 μ. υπάρχει λίμνη εκτάσεως 5-6 στρέμματα που προήλθε από αναβρυκά ύδατα και το νερό από το λιώσιμο των χιονιών. Άγνωστο το βάθος.

2. Πρώτες ιστορικές καταβολές.

Ο Γράμμος είναι τόπος καταγωγής και κατοίκησης μιας σημαντικής μερίδας βλαχόφωνων Ελλήνων. Και είναι ως γνωστό μία από τις σημαντικότερες Μητροπόλεις του βλαχόφωνου Ελληνισμού.

Όπως γράφει ο **Αστέριος Κουκούδης** στο βιβλίο του « **Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων**» (κεφάλαιο ΣΤ'οι Βλάχοι του Γράμμου), οι Γραμμουσιάνοι είναι ένας κλάδος του βλαχόφωνου ελληνισμού που γέννησαν οι ιστορικές συνθήκες μετά το 1769 και κυρίως τον 19ο αιώνα σε στενή σχέση με την καταγωγή τους από ένα προσδιορισμένο γεωγραφικό χώρο και την καθήλωση αυτού του πληθυσμού σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική κοινωνική και οικονομική οργάνωση στην συγκεκριμένη ορεινή περιοχή της Πίνδου.

Το βουνό Γράμμος και ο οικισμός Γράμμουστα ήταν το κέντρο μιας αξιόλογης ομάδας βλάχικων οικισμών που φαίνεται ότι είναι η πηγή προέλευσης των σημερινών Γραμμουσιάνων.

Δεν μπορούμε να μιλάμε με σιγουριά για το πότε και πώς δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την γέννηση αυτών των οικισμών. Το πιθανότερο είναι ότι υπήρχαν κάποια ισχυρά βλάχικα πληθυσμιακά στοιχεία στην περιοχή του Γράμμου πριν την εμφάνιση ακόμη των Τούρκων από τον 11ο αιώνα χωρίς να αποκλείεται και η παλαιότερη παρουσία τους.

Θα πρέπει να έγινε κάτι ανάλογο και με την περίπτωση της Μοσχόπολης όπου πολλά πληθυσμιακά βλάχικα στοιχεία συνενώθηκαν και έκαναν την μεγάλη αυτή πόλη. Ο Rouqueville κατατάσσει τους Βλάχους του Γράμμου στην ομάδα των Δασσαριτών ή Μεσσαριτών Βλάχων, όπως εντάσσει και τους Μοσχοπολίτες και τους βλάχους της Σαμαριάς. (Rouquevielle " Ηπειρος" σελ. 350). Επιπλέον αναφέρει ότι ανάμεσα στο 1800-1810 κάποιες οικογένειες Βλάχων κατέβαιναν για χειμαδιά στις Πρέσπες στην Πελαγονία και στην λεκάνη της λίμνης της Καστοριάς όπου ήταν χειμαδιό για τους Γραμμουσιάνους. Μνεία γίνεται το 976 μ. χ. για παρουσία βλάχων στις προαναφερθείσες περιοχές όταν κάποιοι ταξιδιώτες Βλάχοι σκότωσαν το Δαβίδ αδερφό του βούλγαρου τσάρου Σαμουήλ.

Επίσης στα 1020 μ. χ. ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος αναδιοργάνωσε την βουλγαρική εκκλησία της Αχρίδας, συνέστησε και επισκοπή βλάχων με άγνωστη δυστυχώς έδρα, την επισκοπή «Βρενύτης" που πιθανότατα ιδρύθηκε από τους Κομνηνούς τον 11ο αιώνα (1057 - 1081) για τις ανάγκες του πολυπληθούς βλαχόφωνου πληθυσμού της περιοχής. Αργότερα σε "Τακτικό" της εκκλησίας του 13 ου αιώνα αναφέρεται επισκοπή "Βρενόγης" και σε μεταγενέστερο "Τακτικό" με το όνομα Βρεανόγου. Μετά τον 15ο αιώνα δεν αναφέρεται αυτή η επισκοπή. Εκτός από τον οικισμό της Γράμμουστας στην ευρύτερη περιοχή του Γράμμου, υπήρχαν και οι παρακάτω οικισμοί και χωριά : το Λιανοτόπι, με τον οικισμό του Αγίου Ζαχαρία, οι περιφερειακοί οικισμοί της Γράμμουστας, Φούσιας, Βετέρνικ Λιβιάδι και Πισκοτόπι, η Αετομηλίτσα ή Ντένιοσκο μαζί με το Πληκάτι και ο οικισμός της Κιάφας.

Στην σημερινή Αλβανία υπήρχε η Νικολίτσα, η Αρτα και Δάρδα ή Ντάρδα. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα ξεχώρισαν η Νικολίτσα, το Λιανοτόπι και η Γράμμουστα.

Πιθανές αιτίες για την συγκέντρωση πληθυσμού στα ορεινά του Γράμμου κατά τους Βυζαντινούς χρόνους θα πρέπει να ήταν οι συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις των Βυζαντινών με διάφορους εισβολείς κυρίως Σλάβους.

Η ύπαρξη αξιόλογων μεταβυζαντινών εκκλησιών του 16ου αιώνα στην περιοχή του Γράμμου αλλά και παλαιότερων όπως του Αγίου Ζαχαρία του 11^{ου} αιώνα πιστοποιούν συγκέντρωση ικανού πληθυσμού στο Γράμμο πριν ακόμη από την εδραίωση της Τουρκικής κατάκτησης. Δεν μπορούμε να πούμε φυσικά ότι αυτοί οι πληθυσμοί ήταν όλοι βλάχικης καταγωγής, αλλά το βέβαιο είναι ότι το 17ο αιώνα οι Βλαχόφωνοι πληθυσμοί επικράτησαν πλήρως. Σίγουρα η ζωή και η εξέλιξη των χωριών του Γράμμου δεν ήταν μια ανενόχλητη πορεία λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης και την ανασφάλεια που προσέφερε η γειτόνευση με τους εξισλαμιθέντες αλβανικούς πληθυσμούς, και των συνεχών συγκρούσεων μεταξύ των Βλαχόφωνων και Αλβανών για τον έλεγχο της περιοχής. Ήδη έχουμε πληροφορίες ότι λόγω των Αλβανικών πιέσεων έχουμε την μετανάστευση στη Μηλόβιστα για το βουνό Περιστέρι της περιοχής Μοναστηρίου. Επίσης οι Βλάχοι του Γράμμου δέχτηκαν πιέσεις από τα δυτικά από μουσουλμάνους Αλβανούς για την διεκδίκηση των λιβαδιών, και βοσκοτόπων της περιοχής.

Ο υπερπληθυσμός ανθρώπων και κοπαδιών παράλληλα με τις πιέσεις Τουρκαλβανών οδήγησαν μερικούς στην περιοχή του Μορίχοβου. Την πληροφορία αυτή μας δίνει ο Gvizic 1860 γράφοντας για το Μορίχοβο.

3. Δημιουργία οικισμού του Γράμμου - Κτηνοτροφία - Χειμαδιά

Είναι άγνωστο το πότε συνοικήθηκε η Γράμμουστα μπορούμε μόνο υποθετικά και από κάποιες άλλες παραδόσεις να υποθέσουμε τον σχηματισμό της σε οικισμό. Η πολιτεία της Γράμμουστας πρέπει να δημιουργήθηκε από μικρότερους οικισμούς που βρισκόταν κατά μήκος της κοιλάδας του Αλιάκμονα. Η συνένωση αυτή πρέπει να έγινε κατά την διάρκεια του 17ου αιώνα. Παράλληλα με τον σχηματισμό και των άλλων βλαχοχωριών της Πίνδου κυρίως για λόγους ασφάλειας. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους της Γράμμουστας ήταν ημινομάδες και είχαν θερινή κατοικία την Γράμμουστα. Στην τελική της οικιστική μορφή πριν από την μεγάλη καταστροφή της γύρω στα 1760- 1770 είχε τρεις μεγάλες συνοικίες γνωστές με τα ονόματα των τσελιγκάδων.

Η κεντρική συνοικία του Χατζηστέργιου Χατζόπουλου με την εκκλησία της Παναγιάς, η συνοικία του Πατσούρα με την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, και η συνοικία του Πισιώτα. Δυτικά προς το Ντένισκο υπήρχε και ο οικισμός του Πισκοχωρίου. Αυτή την περίοδο η Γράμμουστα συγκεντρώνει και τον μεγαλύτερο πληθυσμό.

Αναφέρονται 5000 σπίτια και 40000 χιλιάδες κάτοικοι. Είναι πιθανόν να αναφέρονται στο σύνολο των πληθυσμών του Γράμμου γιατί είναι αρκετά μεγάλοι και απίθανοι.

Η κοινωνική δομή της Γράμμουσας εμφανίζεται οργανωμένη γύρω από τους μεγάλους τσελιγκάδες των οποίων τα πλούτη από καταγεγραμμένες παλαιότερες προφορικές παραδόσεις παρουσιάζονται μυθικά. Ονόματα Τσελιγκάδων αναφέρουμε ενδεικτικά αυτά των Σιαπατόροι, Παπούτσα, Αρόση, Κουτσοφούσια, Λάπα κτλ.

Οι μεγαλύτερες φάρες την περίοδο της ακμής ήταν των Χατζηστεργίου, Στάθη, Πατσιούρα, Χατζημπίμπλου, Νάκου, Χατζητζούλα, Πισιώτα. Από αυτούς ξεχώριζαν οι οικογένειες του Χατζηστεργίου και του Πατσιούρα. Οι Πατσιουραίοι είχαν τόσες χιλιάδες πρόβατα και τόση παραγωγή γάλακτος που είχαν κάνει πηλίνες σωληνώσεις πολλών χιλιομέτρων για να κατεβάζουν το γάλα στο τυροκομείο τους. Λείψανα των εγκαταστάσεων αυτών γνωστά σαν κιούγκια υπάρχουν στις πλαγιές του Γράμμου.

Οι Χατζηστεργαίοι φαίνεται να έχουν εκτός από τα πρόβατα μεγάλη αγέλη από φορτηγά ζώα, 20.000 χιλιάδες πρόβατα 40.000 χιλιάδες κατσίκια. Ο αριθμός από φορτηγά ζώα τους ήταν τόσο μεγάλος ώστε αναφέρεται ότι χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή οχυρωματικών έργων στο βλαέτι Μοναστηρίου.

Ο χαρακτήρας της οικονομίας της Γράμμουσας ήταν κυρίως κτηνοτροφικός ενώ των άλλων βλάχικων εγκαταστάσεων της Νικολίτσας και Λινοτοπίου ήταν κυρίως βιοτεχνικός και εμπορικός. Αυτό μπορούμε να το ξεχωρίσουμε και από την φορεσιά. Υπήρχε ενδυματολογική διαφορά, οι εμποροβιοτέχνες φορούσαν σκουρόχρωμα ρούχα ενώ οι κτηνοτρόφοι συνήθως άσπρα η ανοικτόχρωμα ρούχα.

A. Χειμαδιά.

Τα κοπάδια ξεχειμώνιαζαν στην Θεσσαλία στην περιοχή του Αλμυρού στο Βελεστίνο, στο Σέσκλο, Αϊ Γεώργιο και στο Διμήνι. Αργότερα στη λιμνολεκάνη της Καστοριάς και στο Άργος Ορεστικό όπου σιγά-σιγά έγινε και η μόνιμη εγκατάσταση των περισσότερων και τον 20ο αιώνα.

Από την οικογένεια του Πατσούρα δεν ακολούθησαν όλοι τα κοπάδια στη Θεσσαλία αλλά διέμεναν στο Άργος Ορεστικό σε δικό τους μαχαλά "Πατσούρα". Και σήμερα η περιοχή είναι γνωστή σαν συνοικία "Πατσιούρα". Ωστόσο η Γράμμουσα και τον χειμώνα είχε κάποιους κατοίκους που ασχολιόταν με την βιοτεχνική παραγωγή. Φαίνεται όμως ότι η ανάπτυξη της οικονομίας οδήγησε στον υπερπληθυσμό των κοπαδιών και ανθρώπων πριν από την κρίσιμη περίοδο των ανακατατάξεων ανάμεσα στο 1769-1830.

Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχουν μετακινήσεις αρχικά του πλεονάζοντος πληθυσμού προς την περιοχή της Βόρειας Ηπείρου. Οι Μουσουλμάνοι Αλβανοί του 17ου και 18ου αιώνα αμφισβήτησαν τα προνόμια και εποφθαλιμούσαν τις περιοχές των βοσκοτόπων των Γραμμουστιάνων και έτσι άρχισαν συνεχείς πιέσεις και συγκρούσεις.

Στα μέσα του 17ου αιώνα άρχισε η πρώτη μετακίνηση προς την περιοχή της Μηλόβιστας πως προαναφέραμε.

4. Εκπαίδευση - Πνευματική ζωή - Εκκλησίες

Είναι βέβαιο πως η οικονομική ευμάρεια των κατοίκων της Γράμμουσας είχε σαν αποτέλεσμα την λειτουργία ελληνικού σχολείου, σε εποχές μάλιστα που υπήρχαν ελάχιστα σχολεία, πέρα από τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνισμού εκείνης της εποχής. Αναφέρεται πως το 1764 λειτουργούσε σχολείο στη Γράμμουσα. Ωστόσο το σχολείο της Γράμμουσας φαίνεται να λειτουργεί ήδη από το 1756 και να προσελκύει και μαθητές από άλλες περιοχές. Και αυτό γιατί εκείνη τη χρονιά φαίνεται να είχε πάρει την πρώτη του εκπαίδευση στο σχολείο της Γράμμουσας ο Άνθιμος Ολυμπιώτης, ηγούμενος της Μονής Ολυμπιώτισσης της Ελασσόνας και αργότερα ιδρυτής του ελληνικού σχολείου του Βλαχολίβαδου στον Όλυμπο. Ένας από τους σχεδόν άγνωστους πνευματικούς ανθρώπους που γέννησε η Γράμμουσα ήταν ο Γιάννης Νικολαΐδης, ιατροφιλόσοφος και δάσκαλος της ιατρικής. Ήταν μέλος του ιατρικού συλλόγου της Βιέννης ήδη το 1871 και μέλος της ιατρικής ακαδημίας της Βιέννης, ο πρώτος μάλιστα ορθόδοξος Χριστιανός μέλος αυτής της ακαδημίας. Το σχολείο αυτό, παρ' όλες τις επιθέσεις που δέχθηκε η Γράμμουσα συνέχισε να λειτουργεί ως το 1800. Πολύ αργότερα και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες από το 1935 και έπειτα λειτουργούσε σχολείο. Ένας από τους δασκάλους που παρέδιδε μαθήματα ήταν ο Παπανασούμ Δαμιανός. Από το 1935 και μετά μισθοδοτούνταν από τους Τσελιγκάδες της Γράμμουσας.

Προπολεμικά και από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και μετά αρκετοί Γραμμουσιάνων διέπρεψαν σαν γιατροί με μεγάλη προσφορά στον τόπο.

Αναφέρουμε ενδεικτικά τον Ευρυπίδη Δ. Πισιώτη, γιατρός και βουλευτής, Λεωνίδα Α. Πισιώτη, καθηγητή οδοντιατρικής του Α.Π.Θ. με προσφορά στην επιστήμη του και πλούσιο κοινωνικό έργο, Χρήστος Α. Πισιώτης καθηγητής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο.

Α. Εκκλησίες.

Υπήρχαν τρεις εκκλησίες όπως ήδη αναφέραμε η εκκλησία της Παναγιάς, η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, Στα Βίνιρι, και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

Ο Αι Γιώργης ήταν πίσω από την Κοάστα στην Λεύκα στη γειτονιά των Πισιωταίων. Η εκκλησία της Παναγιάς όπου ερείπια υπάρχουν και σήμερα ήταν ρυθμού βασιλικής, γύρω στις πλευρές είχε πολεμίστρες για να αντιμετωπίζουν τις επιθέσεις των Τουρκαλβανών. Η εικόνα της Παναγιάς της "Οδηγήτριας" ζωγραφισμένη στην Βενετία πριν 400 χρόνια βρίσκεται σήμερα στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής του Αργούς Ορεστικού. Κάθε χρόνο οι Γραμμουσιάνοι την ανεβάζανε πάνω σε ειδικό άλογο ντυμένη με κόκκινο βελούδο με χρυσά σιρίτια την τοποθετούσαν στην εκκλησία της Παναγιάς για όλο το Καλοκαίρι και μετά με τον ίδιο τρόπο την κατέβαζαν όταν έφευγαν για τα χειμαδιά.

Στην Βενετία είναι επίσης τυπωμένο και το Ιερό Ευαγγέλιο της Παναγιάς της Γράμμουσας. « Εν Ενετίησιν 1748» μπορούμε να διαβάσουμε. Το ευαγγέλιο

δείγμα υψηλής Βενετσιάνικης αισθητικής, είναι θαυμάσια εικονογραφημένο και φέρει παραστάσεις από τη ζωή του Χριστού και από τους Ευαγγελιστές.

Ο ναός μετά την καταστροφή του εμφυλίου ερημώθηκε. Η πέτρα με τον τρόπο που είναι τοποθετημένη μας δείχνει την μεγαλοπρέπεια του. Ερείπια υπάρχουν μέχρι σήμερα και δίπλα έχει χτιστεί μικρός ναΐσκος για τις ανάγκες της λειτουργίας. Μεγάλη είναι η συρροή του κόσμου την ημέρα του 15 Αυγούστου. Με τα προσφορά τους, το λάδι και το κρασί γιορτάζουν την Παναγιά. Γίνεται και αγιασμός για τα κοπάδια. Επρόκειτο να αναστηλωθεί αλλά δεν αναστηλώθηκε ως σήμερα.. Αργότερα η εκκλησία λειτουργούσε κάθε Κυριακή γιατί υπήρχε εφημέριος, ο Παπαδαμιανός. Στο Άργος Ορεστικό υπήρχε εκκλησία της Παναγιάς όπου αναφέρεται ότι χτίστηκε με χρήματα των Τσελιγκάδων του Γράμμου Χατζοπουλαίων, Πισιωταίων από το 1870.

Η εικόνα της Παναγιάς της " Οδηγήτριας " κατά τους χειμερινούς μήνες μεταφερόταν στο Άργος Ορεστικό όπου και τοποθετούνταν στην εκκλησία του Αργους Ορεστικού. Η εκκλησία του Αργους Ορεστικού λειτουργούσε ως Ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία μέχρι που το 1941 βομβαρδίστηκε από τους Ιταλούς. Δίπλα στην εκκλησία βρισκόταν ένας οικίσκος με πυρομαχικά και προφανώς οι Ιταλοί δεν πέτυχαν στόχο τους. Η εκκλησία της Παναγιάς κατεδαφίστηκε μεταπολεμικά στην δεκαετία του 50 και οι εικόνες μεταφέρθηκαν στην Κορησό και την Μητρόπολη.

Τον Νοέμβριο του 1998 επισκέφθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλος τον Νομό Καστοριάς και προσκύνησε την Παναγιά την "Οδηγήτρια στην Μητρόπολη.

5. Η πληθυσμιακή έξοδος των Γραμμουστιάνων.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των Βλάχων και των Τουρκαλβανών θα πρέπει να ήταν συνεχόμενες και αυξανόμενες μέχρι να καταλήξουν στην τελική σύγκρουση. Η παράδοση αναφέρει ότι η Γράμμουστα δέχτηκε επίθεση στις 15 Αυγούστου του 1760 και θα πρέπει να ήταν σφοδρή γιατί οι κάτοικοι την εγκατέλειψαν και μόνο λόγοι επέστρεψαν μετά ξανά. Οι περισσότεροι έφυγαν για το εσωτερικό της Μακεδονίας.

Ο Σωκράτης Λιάκος χωρίς να αναφέρει τις πηγές του σημειώνει ότι οι πληθυσμιακές έξοδοι ξεκίνησαν το 1650 και ολοκληρώθηκαν το 1720. Θα μπορούσαμε να δεχτούμε ότι τα προβλήματα ξεκίνησαν το 1650 όμως δεν θα μπορούσαμε να δεχτούμε ότι τέλειωσαν το 1720 ,κι αυτό γιατί ένας έστω και ελαττωμένος αριθμός Γραμμουστιάνων επέστρεψε ξανά στα λιβάδια και τον οικισμό. Άλλη μια απόδειξη είναι ότι μετά την καταστροφή αυτή έχουμε το Ευαγγέλιο που τυπώθηκε στην Βενετία το 1748.

Βέβαια η Γράμμουστα επηρεάστηκε από τις επιθέσεις που δέχτηκαν οι γειτονικοί οικισμοί Νικολίτσα και Λινοτόπι το 1769 λίγο πριν ή λίγο μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης.

6. Η καταστροφή της Γράμμουστας από τον Αλή Πασά και ο Θρύλος της Σιάνας.

Η Γράμμουστα όμως δεν γνώρισε την ερήμωση και οι κάτοικοι βρέθηκαν μετέπειτα να αντιμετωπίζουν κι άλλες επιθέσεις όπως αυτή του Αλή Πασά των Ιωαννίνων το 1790-1810. Σύμφωνα με την παράδοση προς τα τέλη του 18ου αιώνα αρχές του 19ου αιώνα ο Αλή Πασάς ζήτησε να πάρει στο χαρέμι του κάποια κοπέλα ονόματι "Σιάνα" κόρη του τσέλιγκα Χατζηστέργιου Χατζόπουλου. Ο Χατζηστέργιος φυσικά δεν ενέδωσε στις πιέσεις και ο Αλή Πασάς μετά για αντίποινα συνέλαβε 12 κοπέλες όμορφες, τις ξεγύμνωσε και τις έβαζε να χορεύουν γύρω από τη λίμνη και αυτές από ντροπή έπεφταν μέσα. Αυτή είναι πρώτη εκδοχή του θρύλου και ενισχύεται βέβαια και με το γνωστό τραγούδι της Σιάνας ,στα βλάχικα και στα ελληνικά.

➤ Η Σιάνα και το κάψιμο της Γράμμουστας

Χατζηστέργιου τσέλιγκου μάρι
κά τού Γράμμουστι αλτου νού άρι.
Άρι κάσα κά παλάτι,
κουπί ντί οι νιμισουράτι
άρι σι ντόι άτς μπινάτς αλούι,
σούντ κά χίλι άλ βιμουλούι.
Πίσι τούτι ατσιάλι άρι σι ούνα φιάτα,
κούμ ιι λούνα ατσιά μουσιάτα
άλμπα αρόσα κά μιτζιάνα
σι νούμα αλιέι μουσιάτα Σιάνα.
Ούνα τζούα ντί νουπόι
Υίνι ούνου πικουράρου ντί λά οι
- Μπούνατς τζούα, τσέλιγκου μάρι,
ιό τσ' αντούκου μπούνα χαμπάρι,
κά κουπίλι λί αβέμ γκίνι
μά νι στά μίντια λά τίνι
τσι πιτσις, σι νού βίνις;
ούνα σταμάνα νι ανγκαρσίς
-Ολαϊ Μήτρα πικουράρε,
νού μί αλάσι τού αμιά κριπάρι
σι κάς τσα σπούνου,
νού πότς σ' νι ατζιούτς
τίνι σι πικουράρλι τούτς.
Κάνλου άτσέλου Αλή Πασιά
κάρτι ασιάρα νί σκρίι
κάφτα μιάστα Σιάνα αμιά,
γίνου Αρμπινέτλι τάς νιού λιά.
Ωχ!! μαράτλου, τσι νιού βόι μπάνα
τάς ιν λιά παγκάνλου Σιάνα
-Νού τί ασπάρι τσέλιγκου μάρι,
βά λιού νταμ νίκ σι μάρι.

Τον Χατζηστέργιο τον μεγάλο τσέλιγκα
σαν αυτόν δεν έχει άλλον η Γράμμουστα
Έχει σπίτι σαν παλάτι
κοπάδια από πρόβατα αμέτρητα
έχει και δυό άλογα δίδυμα δικά του
που είναι σαν τους γιούς του ανέμου
Μα πάνω από όλα αυτά, έχει και μία κόρη
που είναι όμορφη σαν το φεγγάρι
άσπρη κόκκινη σαν μελιτζάνα
και το όνομα της όμορφη Σιάνα
Μία μέρα μετά
ήρθε ένας βοσκός από τα πρόβατα
- Καλή σου μέρα μεγαλοτσέλιγκα
σου φέρνω καλά νέα
τα κοπάδια τα έχουμε καλά
αλλά το μυαλό μου, στάθηκε σε σένα
τι έπαθες και δεν ήρθες;
μια εβδομάδα μας έχεις ξεχάσει
-Τσομπάνε Μήτρο
δεν με αφήνει η στενοχώρια μου
και να σου πώ, δεν μπορείς να με βοηθήσεις
εσύ και όλοι οι βοσκοί
Το σκυλί αυτό, ο Αλή πασάς
γράμμα μου έγραψε χθές
και ζητά την Σιάνα μου για νύφη
έρχονται οι Αρβανίτες να μου την πάρουν
Ωχ!! Ο καημένος, τι την θέλω τη ζωή
άμα μου πάρει ο πρόστυχος την Σιάνα
-Μην τρομάζεις μεγάλε τσέλιγκα
θα τον χτυπήσουμε μικροί και μεγάλοι.

Σύμφωνα με μια δεύτερη παράδοση μπροστά στις διεκδικήσεις του Αλή Πασά και μετά από σφοδρές συγκρούσεις οι Γραμμουσιάνοι τράπηκαν σε φυγή έξω από τα όρια της γεωγραφικής τους επικράτειας για να σωθούν. Τα σώματα του Αλή Πασά κατάφεραν να προφτάσουν τους φυγάδες και έτσι να πετύχουν την μεγαλύτερη διασπορά τους, ύστερα απ' όλα αυτά οι Γραμμουσιάνοι κατέφυγαν στις Ανατολικές και Βόρειες περιοχές της Μακεδονίας. Οι Γραμμουσιάνοι που κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου εξακολουθούσαν να ανεβαίνουν με τα κοπάδια τους στο βουνό Καστιγίτσα, στα σύνορα της Π.Γ.Δ.Μ. με Βουλγαρία διατήρησαν την ανάμνηση πως οι προγονοί τους γύρω στα 1788 ύστερα από την αντιπαράθεση τους με τον Αλή Πασά, κατέφυγαν σε κείνη την περιοχή. Αργότερα κατά την περίοδο της παρακμής του Αλή και πιθανότατα μετά την πτώση του υπήρξαν και άλλες επιδρομές και τότε αρκετές οικογένειες κατά το 1800-1822 έφυγαν για το Μεγάροβο όπου συναντήθηκαν με άλλους φυγάδες που είχαν καταφύγει εκεί νωρίτερα.

7. Οι Γραμμουσιτιάνοι της Διασποράς

Η Γράμμουστα πριν τις εξόδους ήταν μια σταθερή ορεινή κοινότητα. Μετά τις εξόδους και ο θεσμός της θερινής κοινότητας χάθηκε για τους περισσότερους από αυτούς και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ο νομαδικός τους βίος να πάρει μια πρωτόγονη μορφή. Κινούνται στην περιοχή της Μακεδονίας χωρίς σταθερούς θερινούς ή χειμερινούς καταυλισμούς.

Η Γράμμουστα και οι περιφερειακοί οικισμοί της ήταν η δεύτερη μεγάλη πηγή της διασποράς των Βλάχων μετά την Μοσχόπολη. Οι Μοσχοπολίτες φεύγοντας δημιούργησαν παροικίες με αστικό χαρακτήρα. Οι Γραμμουσιτιάνοι μετά την έξοδο σε μερικά μέρη όπου κατέφυγαν και εγκαταστάθηκαν συνέβαλαν στην εξέλιξη τους σε αστικά κέντρα όπως το Κρούσοβο και το Μεγάροβο. Έτσι ο όρος Γραμμουσιτιάνοι δεν δηλώνει απλά και μόνο την καταγωγή κάποιων Βλάχων αλλά περισσότερο αυτούς που έχουν νομαδικό κτηνοτροφικό βίο. Αργότερα άρχισαν να δημιουργούν σταθερότερους θερινούς οικισμούς. Όλες αυτές οι εγκαταστάσεις στην αρχή του 20ου αιώνα δεν είχαν την οργάνωση για να χαρακτηριστούν χωριά ήταν απλά καλύβια. Ο αριθμός τους μεγάλος ξεκινούσαν από τις περιοχές της Πέστερας ως του Στενήμαχου και από τα βουνά της Ροδόπης μέχρι το Κόσσοβο και το Καπαόνικ σύνορα της Σερβίας.

Ο πολιτισμικός χαρακτήρας αυτών των Γραμμουσιτιάνικων εγκαταστάσεων ήταν τόσο ισχυρός που αφομοίωσαν και άλλες μικρότερες ομάδες από την Αβδέλλα, το Περιβόλι και την περιοχή του Ασπροποτάμου.

Ενδεικτικό στοιχείο της πρωτόγονης μορφής και της νομαδικής ζωής είναι η διατήρηση της ενδυμασίας τους. Ο ενδυματολογικός τύπος της φορεσιάς ανήκει σε παλαιότερους τύπους που τα περισσότερα βλαχοχώρια είχαν από πολύ παλιά εγκαταλείψει. Όσον αφορά την γυναικεία φορεσιά λέγεται από υπερήλικες Βλαχόφωνους της περιοχής Ν. Σερρών ότι αυτή ήταν τόσο όμορφη που υιοθετήθηκε από τις γυναίκες των Αβδελιωτών και των Μοσιτιάνων (περιοχή Αγράφων). Οι Γραμμουσιτιάνες μετά την έξοδο τους έφεραν μαζί τους την εξολοκλήρου χειροποίητη μάλλινη βαρύτατη φορεσιά η οποία δεν απαντάται πουθενά αλλού και αυτές που την φορούν έχουν κάθε λόγο να περηφανεύονται για τη μοναδικότητα της.

Αυτές λοιπόν οι καλυβικές εγκαταστάσεις είχαν κάνει την εμφάνιση τους στο Κρούσοβο, στο Τσαρνούσι. Γύρω στο 1850 και ύστερα από επίθεση Τουρκαλβανών οι Γραμμουσιτιάνοι του Τσαρνούσι σκόρπισαν για Στιπ - Κρούσοβο Τέτοβο. Μερικοί έφυγαν για Μεγάροβο, για Τύρνοβο και Περιστέρι όπου και εγκαταστάθηκαν μαζί με τους Βλάχους από άλλες περιοχές. Στην περιοχή του Μορίχοβου, στις νοτιοανατολικές πλαγιές του Βορρά έχουμε εγκατάσταση καλυβιών της Ρόντοβας που διατηρήθηκε ως τα 1900. Στο Πάϊκο ανάμεσα στους εδραίους Βλάχους Μογλενίτες έχουμε τους οικισμούς Μεγάλα Λιβιάδια και μικρά λιβιάδια όπου άρχισαν να παίρνουν μορφή σταθερής κοινότητας με την συνοίκηση Γραμμουσιτιάνων, Μοσχοπολιτών, Περιβολιστών, και Σαρμανιωτών. Προς τα ανατολικότερα έχουμε σταθερές θερινές εγκαταστάσεις γύρω από τον Όρβηλο. Έτσι έχουμε

εγκαταστάσεις στον Λαϊλιά και Παπά Τσιαιρ. Ακόμη έχουμε εγκατάσταση και στην ανατολική Ρωμυλία που μετά την χάραξη των συνόρων βρέθηκαν σε τουρκικό έδαφος.

Σύμφωνα με καταγραφές του G. Weigand λίγο πριν το 1907 οι εγκαταστάσεις είναι γύρω στις 305 και 2.000 άνθρωποι τις κατοικούν, θερινές κατοικίες των Γραμμουσιάνων βρίσκονταν σε τουρκικό έδαφος και αναφέρονται οι πεδιάδες του Στρυμόνα της Δράμας και οι περιοχές προς την Χαλκιδική μέχρι το Πόρτο Λάγος. Αυτές που βρισκόταν στο έδαφος της Βουλγαρίας όπως η Ράβνα Μπούκα, Μπεσμπουνάρ, Κοστενέτς, Μπιάνα αναζητούσαν χειμαδιά προς τον Δούναβη και κατά μήκος του Έβρου ως την Ανδριανούπολη. Κάποιες εγκαταστάσεις γίνανε στο Πιρόζ και τα Βράνια στα βουνά Στάρα Πλανίνα και Καπαόνικ. Μέσα δηλαδή στα σύνορα της τότε Σερβίας. Προς τα τέλη του 19ου αιώνα στο Καπαόνικ αναφέρεται ότι υπήρχαν 80.000 πρόβατα και 2.000 ζώα φορτηγά.

Από αυτή την πολυπληθή διασπορά δεν θα ήταν υπερβολικό να δεχτούμε ότι μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα και ακόμη περισσότερο σε προηγούμενους χρόνους ακμής η Γράμμουστα είχε τουλάχιστον 3.000 οικογένειες και 15.000 κατοίκους. Μόνο ο υιός του Χατζηστέργιου Χατζόπουλου, ο Κοσμάς (Μάκης) είχε 7.000 πρόβατα και αγέλες αλόγων. Ο Μπίμπος 8.000 χιλιάδες και άλογα με βοσκοτόπια στον Αλμυρό και με πολλά φλουριά κρεμασμένα στις κούνιες των μωρών.

Γραμμουσιάνοι μεγαλέμποροι διέπρεψαν στα γράμματα και στις τέχνες- Βιέννη, Βουδαπέστη, Αυστρία, Βουκουρέστι. Άλλοι έφυγαν στη Γαλλία - Ιταλία και ακόμα και σήμερα κρατούν τα έθιμα τους και έχουν συνείδηση της καταγωγής τους.

Τραγουδούν τα παλιά βλάχικα τραγούδια, υψώνουν τα μπαϊράκια και μοιρολογούν τους νεκρούς στα βλάχικα ακόμη και σήμερα.

Είναι άριστοι επιστήμονες και δεν εγκαταλείπουν τα βλάχικα έθιμα. Νέοι από Βιέννη αποδήμησαν σε Γαλλία, Ισπανία, Αμερική, όπου διαπρέπουν και σήμερα. Εκτός από αυτούς που έφυγαν σε χώρες της Ευρώπης άλλοι διασκορπίστηκαν στα Βαλκάνια, Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα και πάλι διέπρεψαν.

Στην Ελλάδα υπάρχουν εγκαταστημένοι στο- Περιστέρι, Προσοτόνη, Κιλκίς, Μεγάλα Λιβάδια, Πορόϊα, Θεσσαλονίκη και Αθήνα Βόλο.

Όσοι απέμειναν μετά τις αλληπάλληλες καταστροφές και τις μεγάλες πληθυσμιακές εξόδους ήταν πολύ λίγοι και κατέβαιναν στα χειμαδιά τον χειμώνα και κυρίως στο Άργος Ορεστικό. Πολλές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στο Άργος κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου αιώνα. Έτσι έχουμε και την δημιουργία της Κοινότητας της Γράμμουστας το 1927.

8. Οι Γραμμουσιάνοι κατά τον Μακεδονικό αγώνα.

Ως γνωστό κατά τους χρόνους του Μακεδονικού αγώνα η Ρουμανική Κυβέρνηση προσπαθούσε με διάφορα κυρίως χρηματικά μέσα να διεκδικήσει

τμήμα της Μακεδονίας και του πληθυσμού της εκμεταλλεζόμενη την ύπαρξη βλαχόφωνου - λατινόφωνου Ελληνικού πληθυσμού.

Στην προσπάθεια της αυτή διέθεσε ένα τεράστιο για την εποχή χρηματικό ποσό για δημιουργία Ρουμανικών σχολείων και εκκλησιών συντηρώντας και μισθοδοτώντας Ρουμάνους δάσκαλους και παπάδες. Αλλά και πληρώνοντας τους μαθητές και τις οικογένειες αυτών σε χρήμα και τρόφιμα. Τέτοιο σχολείο λειτούργησε και στο Άργος Ορεστικό για τους Βλαχόφωνους κατοίκους Γραμμουσιάνους και Σαμαριναίους, αλλά ελάχιστοι Γραμμουσιάνοι και Σαμαριναίοι, υπέκυψαν λόγω φτώχειας, για καθαρά λόγους επιβίωσης και μόνο, σε αυτή την προπαγάνδα.

Η συντριπτική πλειοψηφία των Γραμμουσιάνων παρέμεινε πιστή στην Ελλάδα και στο Πατριαρχείο και απέκρουσαν έτσι την προπαγάνδα αυτή. Επιπλέον αντιστάθηκαν και κατά των Βουλγάρων κομιτατζήδων και συμμετείχαν στον Μακεδονικό αγώνα προεξάρχοντας του Στεργίου Αργυρίου Χατζόπουλου, ο οποίος φυλακίστηκε από τους Τούρκους στο Μοναστήρι και απελευθερώθηκε κατόπιν καταβολής λύτρων από την οικογένεια του. Αργότερα αναγνωρίστηκε η δράση του ως Μακεδονομάχου (πράκτορα του Μακεδονικού αγώνα) σαν σύνδεσμος μεταφοράς πληροφοριών και χρησιμοποιώντας το σπίτι του ως κρύπτη Ελλήνων οπλαρχηγών.

9. Η κατάσταση μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας και η κατάσταση της Κοινότητας ως το 1974.

Στις αρχές του 20ου αιώνα αρκετοί από τους γόνους των Γραμμουσιάνων μετανάστευσαν στην Αμερική για να γνωρίσουν την νέα χώρα και να κερδίσουν περισσότερα χρήματα. Στην αρχή ξεκίνησαν σαν εργάτες αλλά πρόκοψαν και άνοιξαν δικές τους δουλειές, με την κήρυξη του πολέμου κατά της Τουρκίας το 1912 επέστρεψαν αρκετοί για να πολεμήσουν εγκατέλειψαν τις δουλειές τους κατετάγησαν στο στρατό ως εθελοντές κινούμενοι από το συναίσθημα της φιλοπατρίας.

Κατά το 1914 το καλοκαίρι στρατοπέδευσε στο Γράμμο εκστρατευτικό σώμα με 2.000 αντάρτες εθελοντές υπό την αρχηγία του Καπετάν Βάρδα (Γεώργιος Τσόντος Ταγματάρχης πυροβολικού από την Κρήτη. Καθ' όλη την διάρκεια παραμονής του στην Γράμμουστα οι κάτοικοι κτηνοτρόφοι του προσέφεραν τα γαλακτοκομικά τους προϊόντα και κρέατα αφιλοκερδώς για την διατροφή. Το καλοκαίρι εισέβαλε στην Βόρεια Ήπειρο και την απελευθέρωσε. Μετά την απελευθέρωση και της Μακεδονίας από τους Τούρκους το 1912-13 οι τσελιγκάδες του Γράμμου μασιζόνταν από ληστρικές επιδρομές από Αλβανούς. Αποδείχτηκε πως συνεργάζονταν με τους ληστές. Αφού το αντιλήφθηκαν αυτό οι τσελιγκάδες τους εξεδίωξαν.

Την ίδια περίοδο συμμορίες ληστών επιτέθησαν κατά των κατοίκων αλλά πρόλαβαν και κλείστηκαν στην εκκλησία της Παναγιάς και επί δυο τρεις μέρες έδωσαν μάχη όπου και τους απώθησαν και διέφυγαν τον κίνδυνο.

Η εκκλησία της Παναγιάς είχε μετατραπεί σε φρούριο και τα παράθυρα σε πολεμίστρες. Η τοιχοποιία ήταν περίπου ένα μέτρο της οποίας ερείπια

σώζονται μέχρι σήμερα. Από το 1927 ως το 1933 η Γράμμουστα εμιαστίζετο από ληστρικές επιδρομές και ο Αριστειδής Ι. Πισιώτης τότε Πρόεδρος συνεργαζόμενος με τις αρχές ασφαλείας επαρχίας Καστοριάς συντέλεσε στην εξόντωση τους. Κατά το ίδιο διάστημα ο εν λόγω Πρόεδρος συνεργαζόταν σε θέματα εθνικής ασφαλείας με τον γενικό αρχηγό Μακεδονικού αγώνα στρατηγό και μετέπειτα βουλευτή Γεωργίου Τσόντου Βάρδα.

Εν όψη του επικείμενου πολέμου με την Ιταλία το 1939 δεν επέτρεψε ο στρατός την μετάβαση των κτηνοτρόφων .

Από το 1940 και μετά ελάχιστα κοπάδια ανέβαιναν στο Γράμμο. Το 1940-41 πολύ λιγότερα. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής σχεδόν ελάχιστα. Οι περισσότεροι τα κρατούσαν στο Βόλο και το καλοκαίρι στον κάμπο της Λάρισας. Το 1946 μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου ανέβηκαν αλλά προς το τέλος του καλοκαιριού υποχρεώθηκαν πάλι λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων που διεξάγονταν στην περιοχή να τα κατεβάσουν νωρίτερα στα χειμαδιά .

Από το 1946-51 τα κρατούσαν γύρω από τα χειμαδιά. Το 1952 ξανανέβηκαν αλλά από τα 30.000 πρόβατα είχαν απομείνει μόνο 10.000 χιλιάδες. Το τέλος του εμφυλίου πολέμου βρίσκει τη Γράμμουστα εντελώς κατεστραμμένη.

Έτσι ξεκινάει μια σημαντική προσπάθεια ανοικοδόμησης που συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Πρώτα χτίστηκε το Κοινοτικό κατάστημα με τον ξενώνα για να στεγάζονται οι κτηνοτρόφοι όπου ανέβαιναν χωρίς τις οικογένειες τους για να επιβλέπουν τα κοπάδια. Άλλο έργο σημαντικό ήταν το τυροκομείο. Κατόπιν κτίστηκε μία άλλη εκκλησία γιατί η Εκκλησία της Παναγιάς είχε εντελώς καταστραφεί.

Υπήρχαν δυο κασερίες, του Ράπη και του Χατζόπουλου οι οποίες επεξεργαζόταν το γάλα και το φτιάχνανε κασέρι. Τα προϊόντα τα γαλακτοκομικά και τυροκομικά ήταν φημισμένα λόγω της καλής ποιότητας βοσκής και τα κρέατα της Γράμμουσας περιζήτητα. Υπήρχε ακόμη φυλάκιο χωροφυλακής αριστερά από της εκκλησία της Παναγιάς όπου διέμενε μόνιμα το καλοκαίρι και απόσπασμα με στρατιώτες

Γίνανε γεφύρια όπου ήταν απαραίτητα γιατί η πρόσβαση λόγω της ορμητικότητας του Αλιάκμονα ήταν αδύνατη. Το 1958 επετεύχθη η τηλεφωνική σύνδεση του οικισμού. Η γραμμή ήταν μέχρι το Πεύκο και μετά επεκτάθηκε άλλα 25 χιλιόμετρα. Το τηλέφωνο προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στους κτηνοτρόφους. Ακόμα αγροτικός γιατρός επισκέπονταν κάθε 15 ημέρες τον Γράμμο, επίσης υπήρχε και επίσκεψη αγροτικού διανομέα Υπήρχε επίσης και Αγροφύλακας.

Από το 1961 με την βοήθεια του Υπουργού εσωτερικών Δημ. Μακρή και του Νομάρχη Καστοριάς κ. Γαρέφη ξεκίνησε η κοινότητα την διάνοιξη αμαξιτής οδού, ένα πολύ σημαντικό έργο. Από το Στάρνο όπου μέχρι εκεί είχε κατασκευαστεί από τον στρατό κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, μέχρι το Λιανοτόπι την πρώτη χρονιά, περίπου 3,5-4 χιλιόμετρα. Το 1964-66 επί Νομάρχου Καστοριάς Ι. Μαζαράκη έγινε και η υπόλοιπη διάνοιξη της οδού ως τον Γράμμο τον οικισμό. Το καλοκαίρι του 1966 είχε ολοκληρωθεί. Κάθε χρόνο γινόταν βελτίωση της οδού με τεχνικά έργα και γέφυρες λόγω του δύσκολου χειμώνα. Έτσι μπορούσαν πλέον οι κτηνοτρόφοι να ανεβαίνουν με

αυτοκίνητα στο Γράμμο και να μεταφέρουν τα ποίμνια τους, τα εφόδια που τους χρειαζόταν, να κατεβάζουν τα προϊόντα τους και αυτό βοήθησε σημαντικά να αναπτυχθεί η κτηνοτροφία περισσότερο.

Το 1973-74 οι κτηνοτρόφοι αντιμετώπιζαν ένα σοβαρό πρόβλημα. Δεν μπορούσαν να βρουν προσωπικό, τσοπάνους για να βοσκήσουν τα κοπάδια τους, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι από αυτούς να πουλήσουν τα κοπάδια τους και να εγκαταλείψουν την κτηνοτροφία.

Από το 1974 και μετά χρόνο τον χρόνο εγκαταλείπεται κτηνοτροφία, λιγοστεύουν τα κοπάδια προβάτων αλλά αναπτύσσεται η αγελαδοτροφία, ενώ παράλληλα μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των κτηνοτρόφων. Αυτοί που απέμειναν είναι μεγάλης ηλικίας, νέοι κτηνοτρόφοι δεν ασχολούνται γιατί δεν υπάρχουν τα κίνητρα. Διατηρείται δε η κτηνοτροφία χάρη των επιδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά μερικά χρόνια εκτιμούμε ότι δεν θα υπάρχουν κτηνοτρόφοι και πρόβατα στο Γράμμο, τουλάχιστον στον αριθμό που υπήρχαν τα παλαιότερα χρόνια.

10. Η Γράμμουσα μετά την παρακμή Σύσταση Κοινότητας Γράμμου.

Όσοι απέμειναν μετά τις αλληπάλληλες εξόδους ήταν πολύ λίγοι και κατέβαιναν στα χειμαδιά τον χειμώνα και εγκαταστάθηκαν κυρίως στο Άργος Ορεστικό, κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου αιώνα. Έτσι έχουμε και την δημιουργία της Κοινότητας της Γράμμουσας το 1927.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΣ : Κοινότης Γράμμου, Δ. 4-11-1927, ΦΕΚ. Α 296)1927

Προήλθε εκ του Δήμου Άργους Ορεστικού. ΕΔΡΑ ο : Γράμμος

Οι κάτοικοι μετακινούνται εποχιακά ανάμεσα στη Γράμμουσα και το Άργος Ορεστικό. Το ότι δεν παρουσιάζονται κάτοικοι μετά τις απογραφές του 1940 δεν σημαίνει ότι η Γράμμουσα ερημώθηκε. Οι κάτοικοι απογράφονται στο Άργος Ορεστικό και μετά δε τον εμφύλιο πόλεμο τα κοπάδια ανηφορίζουν πάλι το 1952, στα πλούσια λιβάδια της Γράμμουσας για βοσκή Διατελέσαντες Πρόεδροι της Κοινότητας Γράμμου.

- = 1927, 1928 Αριστείδης Πισιώτας
- = 1929 Νικόλαος Τσιακάλης
- = 1930 Αριστείδης Πισιώτας
- = 1931 Αριστείδης Πισιώτας
- = 1932 Αριστείδης Πισιώτας και Αριστοτέλης Πισιώτας
- = 1933 Αριστείδης Πισιώτας
- = 1934 Στέργιος Πισιώτας - Αργύρης Πισιώτας
- = 1935 Στέργιος Πισιώτας
- = 1936 Νικόλαος Πισιώτας
- = 1937, μέχρι το, 1946 Χατζόπουλος Ιωάννης
- = 1946-50 Μιχάλης Καρακώτσιος
- = 1951-1955 Αριστοτέλης Πισιώτας
- = 1955-1974 Γεώργιος Πισιώτας
- = 1974-1994 Δαμιανός Τσιακάλης
- = 1994 -1998 Αριστοτέλης Μητσιάνης
- = 1998 - 2002 Παναγιώτης Τσιακάλης
- = 2003 - Αικατερίνη Φιλιάδου.

11. Η γενιά του Ρήγα και η σχέση του με τους Γραμμουσιτιάνους"

Ο **Αντώνης Κολτσιδας** στο βιβλίο του « Ιστορία της Βωβούσας»(σελίδα 63) αναφέρει: « την αυτήν χρονιάν εγγενήθη ο μέγας εθνικός ανήρ Ο Αντώνιος Ρίζος – ο μετανομασθείς Ρήγας Φεραίος, από πατέρα βωβουσιώτη, τον Ζήσην Ρίζον, διδάσκαλον του χωριού και από μάνα από την Γράμμουσα- από την οικογένεια Πισιώτα.»

Στο μικρό αυτό σημείωμα θα παραθέσουμε εν συντομία τις πληροφορίες που αφορούν τους απογόνους του Ρήγα, από την πλευρά του αδερφού του Δημητρίου, και την σχέση του με την Γράμμουσα και ειδικά με την οικογένεια των Πισιωταίων.

Όπως γράφει στο βιβλίο του « Ρήγας Βελεστινλής» ο **Γιώργης Έξαρχος**: «μαρτυρία για την παρουσία αδερφού του Ρήγα κατά τους χρόνους του αγώνα του '21 κάνει ο Γάλλος Πουκεβίλ στο βιβλίο του " Ιστορία περί της αναγεννήσεως της Ελλάδος " όπου συγκεκριμένα αναφέρει ότι:

"εις αδερφός του νεωτέρου της Θεσσαλίας Πινδάρου εφημίζετο ότι αφίχθη εις την Αιτωλίαν".»

«Ο Βασίλειος Αναγνώστου στο βιβλίο του ο Ρήγας Βελεστινλής, γράφει ότι κατά τον απελευθερωτικό αγώνα του '21 το Βελεστίνο μετείχε σε αυτόν, επαναστάτησαν δια του οπλαρχηγού Καπετάν Μπασδέκη. Μετά την πολιορκία του όμως το Βελεστίνο περιέρχεται στα χέρια των Τούρκων και ακολουθούν σφαγαί και αιχμαλωσίαι. " Παις δεκατριετής ο Παναγιώτης γιος του Δημητρίου, διαφυγών την σφαγήν και αιχμαλωσία κατέφυγεν εις την Μονήν Ξενιάν". Από εκεί φυγαδεύεται από την οικογένεια Τσελιγκάδων Πισιωταίων, από τη Γράμμουστα της Μακεδονίας. Σημειώνουμε ότι η μητέρα του Παναγιώτη ήταν ανάδοχος-νονά των παιδιών της οικογένειας Νικολάου Πισιώτα, ο οποίος είχε τα χειμαδιά του στην περιοχή του Αργυρού Βόλου.»

«Στο Μακεδονικόν ημερολόγιο τεύχος 3 του 1910 δημοσιεύτηκε επιστολή με τίτλο : "Τινά περί της οικογένειας του Ρήγα Φεραίου ". Την επιστολή με ημερομηνία " Καστοριά, 8 Αυγούστου 1909 " υπογράφει ο Δημήτριος Π. Φεραίος. Στην επιστολή του ο Δημήτριος Π. Φεραίος αναφέρει την πνευματική συγγένεια που είχε η οικογένεια Φεραίου με την οικογένεια των τσελιγκάδων Πισιωταίων, από την Γράμμουστα της Μακεδονίας. Και αυτό επειδή η μητέρα του Παναγιώτη Φεραίου ήταν νονά των παιδιών της οικογένειας των Πισιωταίων. Επιπλέον αναφέρει ότι μετά την καταστροφή του Βελεστίνου της Θεσσαλίας το 1821, τον Παναγιώτη Φεραίο, δηλαδή τον πατέρα του, ηλικίας τότε 13 ετών, τον έσωσε αυτόν και την μητέρα του, από την αιχμαλωσία των Τούρκων η οικογένεια των Πισιωταίων, η οποία για την απελευθέρωση τους πλήρωσε πολλά λύτρα.

Στη συνέχεια της επιστολής αναφέρει ότι ο μικρός Παναγιώτης ακολούθησε την οικογένεια των Πισιωταίων στη Γράμμουστα. Στο δρόμο όμως, ο Παναγιώτης Φεραίος συνελήφθη από Αλβανούς ντερβετζήδες κοντά στην τοποθεσία Σμίξη. Και πάλι όμως οι Πισιωταίοι τον απελευθέρωσαν με τη μεσολάβηση του Τούρκου διοικητή της Χρούπιστας. Ο Παναγιώτης Φεραίος στη συνέχεια εγκαταστάθηκε με την φροντίδα της οικογένειας των Πισιωταίων στη Χρούπιστα όπου έπιασε δουλειά σε ένα χάνι. Αργότερα, εγκαταστάθηκε στο Βογατσικό με το ψευδώνυμο Παναγιώτης Μπακάλης για να αποφύγει ενδεχόμενη νέα σύλληψη από τους Τούρκους. Στο Βογατσικό παντρεύτηκε, δημιούργησε οικογένεια, συνέχιζε όμως να δουλεύει στο Άργος Ορεστικό, όπου διατηρούσε μπακάλικο μέχρι το θάνατο του το 1890. Σημειώνουμε ότι τα μαγαζί αυτό διατηρείτο μέχρι την δεκαετία του '50, όπου βρίσκεται σήμερα η οικοδομή Αφών Φιλίππου.

«Επίσης ο Β. Τρ. Αναγνώστου στη μελέτη του αυτή αναφέρεται και σε επιστολή της Ουρανίας Φίλιου, κόρης του Δημητρίου Π. Φεραίου, την οποία έστειλε στις 7 Μαΐου του 1964, από την Καστοριά σε αυτόν. Στην επιστολή αυτή, η Ουρανία Φίλιου, αναφέρει ότι τον παππού της Παναγιώτη Φεραίο, έφεραν μετά την καταστροφή της Θεσσαλίας, για να αποφύγει το διωγμό του

από τους Τούρκους, οι Βλάχοι Πισιώτιδες- όπως αποκαλεί τους Πισιωταίους με τα πρόβατα τους στο Άργος Ορειτικό. Εκεί τον έβαλαν να δουλέψει προσωρινά σε ένα χάνι. Αργότερα εγκαταστάθηκε ο παππούς της στο Βογατοικό, με το όνομα Παναγιώτης Μπακάλης, για να αποφύγει ενδεχόμενο σύλληψης από τους Τούρκους.»

«Επιπλέον η Ουρανία Φίλιου, στην επιστολή της προς τον Β. Αναγνώστου, αναφέρει ότι οι Πισιώτιδες είχαν κουμπαριά με την οικογένεια του παππού της, Παναγιώτη Φεραίου. Είναι σημαντικό ακόμη ότι στην ίδια επιστολή η Ουρανία Φίλιου γράφει ότι οι Πισιώτιδες κατέθεσαν ενόρκως στα δικαστήρια της Καστοριάς για την κληρονομιά της περιουσίας της οικογένειας του Ρήγα Φεραίου, ότι ο μοναδικός κληρονόμος της ήταν ο παππούς της Παναγιώτης Φεραίας.

Από τον Βασίλειο Αναγνώστου έχουμε την πληροφορία ότι:

" Ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' επισκέφθη την Θεσσαλίαν κατά την απελευθέρωσίν της. Εις Βελεστίνον τον συνόδευσεν ο Δήμαρχος Γιαννακόπουλος, ο Βασιλεύς έκπληκτος ηρώτησε " δεν υπάρχει κανείς κληρονόμος ; " Του ανέφεραν ότι υπάρχει εις Χρούπισταν της Μακεδονίας ένας ανιψιός ει' αδερφώ του Ρήγα.»

«Αρμοδίως ειδοποιηθεί ο Παναγιώτης και μετέβη εις Αθήνας. «

Τα εις Αθήνας συμβάντα τα εκθέτει η επιστολή της Ουρανίας Φίλιου. Ημείς θα προσθέσωμεν ολίγα τινά, τα οποία μας διηγήθηκε ο πατέρας μας. " Όταν επήγα στις Αθήνας με επήρεν ο Πρόεδρος Φιλάρετος και άλλοι και με έκαμαν ένα σωρό ερωτήσεις. Με επαρουσίασε κατόπιν ο Φιλάρετος εις τα Ανάκτορα, όπου ο Βασιλεύς με εδέχθη εις την αίθουσαν του θρόνου και είπεν εις την οικογένειάν του : "Ελάτε να ιδείτε έναν απόγονο συγγενή του Ρήγα ". Με φωτογράφησαν και ο Βασιλεύς μου έδωσε 1.000 δραχμάς. Κατόπιν ο Φιλάρετος με επήγε εις το άγαλμα του Ρήγα, όπου μου πήραν διάφορες φωτογραφίες". Επειδή δε διακόπτοντο αι εργασίαι της Βουλής, μου είπαν να περάσω μετά τρεις μήνας. Ο Παναγιώτης προ της παρελεύσεως του τριμήνου απέθανε και το ζήτημα παρέμεινεν εκκρεμές.»

«Ως αναφέρει η επιστολή και άλλαι θετικοί πληροφορίας συνετάχθησαν πρακτικά ορκομωσίας και επρόκειτο μετά την απελευθέρωσίν της Μακεδονίας να μεταβεί εις Αθήνας ο Δ. Φεραίος ως μοι ανεκοίνωσε δι' επιστολής του ληφθείσης εις Μπιζάνι τον Φεβρουάριο του 1913, Όπου υπηρετούσε ο Βασίλειος Αναγνώστου ως ανθυπολοχαγός του Ελληνικού στρατού. Δυστυχώς και ούτος απέθανε και η όλη ενέργεια παρέμεινε ατελεσφόρητος.»

«Επίσης από τον ίδιο έχουμε μια άλλη πληροφορία ότι ο γιος του Δημητρίου Φεραίου (Ναούμ) του διηγήθηκε στην Αθήνα ότι ο παππούς του Παναγιώτης προς πιστοποίηση της συγγένειας του προς τον Ρήγα, είχε προβεί μετά την εξ' Αθηνών του επιστροφή το 1890, εις την κατάρτισιν πρακτικών δ' εξετάσεως μαρτύρων ενώπιον του Μητροπολίτη Καστοριάς .» Δυστυχώς τα αρχεία της Μητρόπολης Καστοριάς που αναφέρονται στην περίοδο πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο έχουν καεί.

«Και ενώ έτσι έχει η συνέχεια μετά την επιστολή του Δημητρίου Π. Φεραίου, που δημοσιεύτηκε στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον 1910, εξήντα τέσσερα χρόνια αργότερα, στις 27 Ιουλίου 1974, ο απόγονος του Παναγιώτη Φεραίας,

εξ Αργους Ορεστικού, με δήλωση Συστάσεως Ιδρύματος δημιουργεί Ίδρυμα " εις μνήμην των γονέων του Αθανασίου και Ασπασίας και των προγόνων των Πισιωταίων τσελιγκάδων Γράμμου " με δωρεά 450.000 δρχ.

" Είμαι Έλλην εγκατεστημένος από πολλών ετών εις Ρεγγίνα Σασκ Καναδά και απόγονος του Εθνομάρτυρος Ρήγα Φεραίου. Μετά τον μαρτυρικών θάνατον αυτού, οι συγγενείς και προγονοί του, δια να σωθούν από τον διωγμόν των Τούρκων, εγκατέλειψαν την γενέτειρα των, Βελεστίνον Θεσσαλίας, και εγκαταστάθηκαν εις τον Γράμμον μετά των ποιμνίων του, υπό το ψευδώνυμον " Πισιωταίοι - τσελιγκάδες Γράμμου ". Εις μνήμην των γονέων μου Αθανασίου και Ασπασίας Φεραίου και των προγόνων των " Πισιωταίων -Τσελιγκάδων Γράμμου" και χάριν συμβολής κι εμού, κατά δύναμιν, εις προσφοράν υπέρ του Έθνους, επιθυμώ όπως από την κτηθείσαν, δια σκληρός εργασίας εις την Αλλοδαπήν περιουσίαν μου, διαθέσω χρηματικόν ποσόν εκ δραχμών 450.000 .

Από τα προηγούμενα συνεπάγεται ότι:

« Ο Ρήγας Βελεστινλής είχε - εκτός από τον Κώστα - και άλλον αδερφό τον Δημήτρη - του οποίου απόγονοι έχουν το οικογενειακό επώνυμο Φεραίος- που περιπετειωδώς σώθηκε από τους Γραμμουσιάνους Πισιωταίους στη Μακεδονία (Άργος Ορεστικό και Βογατοικό) . Από τις επιστολές Δημητρίου Φεραίου, Ουρανίας Φίλιου και από τη Δήλωση Συστάσεως Ιδρύματος του Παναγιώτου Φεραίου φαίνεται πως οι απόγονοι του αδερφού του Ρήγα, Δημητρίου, χρησιμοποίησαν το όνομα Μπακάλης για να διασωθούν στη Μακεδονία από τις Τουρκικές θηριωδίες και μετά την απελευθέρωση άλλαξαν το επίθετο τους μετά από ένορκες καταθέσεις σε Φεραίος.» Σημειώνουμε ότι μέχρι σήμερα υπάρχει στο Άργος Ορεστικό οικογένεια με το όνομα Φεραίου, αυτή του δασολόγου Ανδρέα Φεραίου.

«Νομίζουμε πως αυτά τα δύο ιστορικά συναγόμενα έχουν αξία για τον ιστορικό ερευνητή, αφού ούτως ή άλλως σχετίζουν την οικογένεια του Ρήγα Βελεστινλή με την οικογένεια του Παναγιώτη Φεραίου. Σχετικές παραδόσεις έχουν καταγραφεί πολλοί νεώτεροι ερευνητές. Οποσδήποτε όμως δίνουν λαβή για νέες συζητήσεις και σαφώς διανοίγουν πεδίο για παραπέρα έρευνα.»

Για να θυμηθούμε και τον Διονύσιο Σολωμό και τη φράση του που είναι χαραγμένη στη χρυσή του σφραγίδα " verum amo, verum volo"την αλήθεια αγαπώ, την αλήθεια θέλω, δηλώνουμε ότι καταθέτουμε όλα αυτά τα στοιχεία με κάθε επιφύλαξη και με την ελπίδα και προσδοκία ότι οι ιστορικοί ερευνητές και ιστοριογραφούντες θα έχουν την" επιστημονική περιέργεια " να τα διασταυρώσουν με άλλες πηγές και να κάνουν την όποια αξιολόγηση τους. Νομίζουμε ότι αξίζει τον κόπο.

Τελειώνοντας θεωρούμε χρέος μας να αναφέρουμε ότι η σύνταξη αυτής της εισήγησης στηρίχτηκε στην εργασία " **Η Γράμμουστα**" της κας **Ανδρομάχης Πισιώτη-Αδάμ**, στο βιβλίο του κ. **Αστέριου Κουκούδη "Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων"**, Εκδόσεις Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 2000 ,στο βιβλίο του κ. **Γιώργη Έξαρχου « Ρήγας Βελεστινλής»** ανέκδοτα έγγραφα - νέα στοιχεία, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998 και στο βιβλίο του κ. **Αντώνη Κολτσιδά « Ιστορία της Βωβούσας»** απομνημονεύματα

Αποστόλου Χατζή η Τσαρούχα για την Βωβούσα Ιωαννίνων του 19^{ου} αιώνα.
Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1977.

Οι φωτογραφίες που προβλήθηκαν προέρχονται από το φωτογραφικό αρχείο του Πολιτιστικού Συλλόγου Γραμμουσιάνων "Η Γράμμουστα" Αργους Ορεστικού, και από το Λεύκωμα "Ο φωτογενής Βλαχόφωνος Ελληνισμός της Ανατολικής Μακεδονίας" που εξέδωσε ο Σύλλογος Βλάχων Νομού Σερρών "Ο Γεωργάκης Ολύμπιος".

Τέλος οι φωτογραφίες των Γραμμουσιάνων της περιοχής Μοναστηρίου είναι από το φωτογραφικό αρχείο των Βλάχων πρωτοπόρων της κινηματογραφίας στα Βαλκάνια των Αδελφών Μανάκια .

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Θεόδωρος Τσερμεντσής, Πρόεδρος Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"
Ιωάννης Κοκκώνης, Αντιπρόεδρος της Π.Ε.Π.Σ.Β.
Ιωάννης Βέρρος, Μέλος Δ.Σ. της Π.Ε.Π.Σ.Β.
Ιωάννης Ποέλιος, Αντιπρόεδρος Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"
Δήμος Βέρρος, Χοροδιδάσκαλος Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ιωάννης Δήμας, Καθηγητής ΤΕΦΑΑ Παν/μίου Θεσσαλίας
Κων/νος Αδάμ, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής
Στέλλα Χαλίδη, Πτυχιούχος Φυσικής Αγωγής

ΧΟΡΗΓΟΙ:

- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ
- ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΕΡΡΩΝ
- ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ
- Mercedes Benz I. ΚΟΚΚΩΝΗΣ - Β. ΜΠΑΔΕΚΑΣ
- ΤΕΧΝΟΜΠΕΤΟΝ ΑΦΟΙ ΓΑΛΑΝΗ
- PORCELANA GALLERY
- ΕΤ.Κ.ΚΑ. ΚΑΜΕΛΙΔΗΣ
- ΤΑΪΡΗΣ Ι. Α.Β.Ε.Τ.Ε.
- ΓΑΤΙΔΗΣ Α.Ε.Β.Ε.
- ΚΑΝΤΖΑΣ Α.Ε.
- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΑ ΒΑΣΑΚΗ - ΚΑΖΑΚΙΔΗ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΟΡΩΝ

ΣΕΡΡΕΣ, 28 - 29 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2001

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

- ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ
- ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΛΑΧΩΝ Ν. ΣΕΡΡΩΝ
- ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ
- ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΛΑΧΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

ΣΑΒΒΑΤΟ 28 Απριλίου

Χώρος: Αίθουσα Εργατικού Κέντρου Σερρών (Μεραρχίας 38)

- Ωρα 7.30 μ.μ. Υποδοχή συμμετεχόντων
Ωρα 8.00 μ.μ. Χαιρετισμοί - Προσφωνήσεις - Κήρυξη έναρξης των εργασιών του Σεμιναρίου
Ωρα 8.20 μ.μ. Βλάχικο Παραδοσιακό Χορό των Σερρών από αντιπροσωπευτική ομάδα εκτελεστών,
Επιμέλεια: **Δήμος Βέρρος**, χοροδιδάσκαλος Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"
Στέλλα Χαλίδη, πτυχιούχος Φ.Α. με ειδικότητα στον Παραδοσιακό Χορό Μέλος του Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος"
- Ωρα 8.50 μ.μ.
1η Εισήγηση: α. "Ο αυτοσχεδιασμός του χορευαίσιου στο Τσάμικο"
β. "Αρβανιτόβλαχα - Αρβανιτοβλάχικο (Διαφορές μονομικής - χορού)"
γ. "Συγκραθητός Σινοράκιον (Διδασκαλία - ιδιαιτερότητες)
δ. "Αργηροκαστρίτικο - Δρόπολη (Διδασκαλία - ομοιότητες με τους Βλάχικους χορούς της περιοχής Βορείου Ηπείρου και με τους Πωγωνίσιους χορούς).
«Μέρος Α' - Θεωρία»
Εισηγητής: **Ιωάννης Δ. Αυδίκος**, Καθηγητής Φ.Α. Διευθυντής Γυμνασίου Βελισσαρίου Ιωαννίνων
- Ωρα 9.20 μ.μ.
2η Εισήγηση: **Κοντσούφλιανη**
α. "Χοροί και ρυθμοί"
β. "Συγκραθητά - Μία ιδιαίτερη ομάδα χορών"
γ. "Οι κομπανίες"
δ. "Ιστορική - Κοινωνικοοικονομική και Γεωγραφική προσέγγιση"
«Μέρος Β' - Θεωρία»
Εισηγητής: **Αναστάσιος Πλίτσης**, πτυχιούχος Φυσικής Αγωγής με ειδικότητα στον Παραδοσιακό Χορό

Ωρα 9.50 μ.μ. Λήξη των εργασιών της 1ης μέρας
Ωρα 11.00 μ.μ. Δείπνο με παραδοσιακή ορχήστρα, στο κέντρο "Ο Μύλος" στην Οινούσα Σερρών, για τα μέλη της Ένωσης που συμμετέχουν στο σεμινάριο, σύμφωνα με τις δηλώσεις συμμετοχής τους προς την Οργανωτική Επιτροπή.

ΚΥΡΙΑΚΗ 29 Απριλίου

Χώρος: Κλειστό Γυμναστήριο 5ου Λυκείου Σερρών (Γρ. Ρακιτζή 68)

- Ωρα 10.00 π.μ.
1η Εισήγηση: **Κοντσούφλιανη**
α. "Χοροί και ρυθμοί"
β. "Συγκραθητά - Μία ιδιαίτερη ομάδα χορών"
«Μέρος Β' - Πρακτικό»
Εισηγητής: **Αναστάσιος Πλίτσης**, πτυχιούχος Φυσικής Αγωγής με ειδικότητα στον Παραδοσιακό χορό
- Ωρα 11.30 π.μ.
2η Εισήγηση: α. "Ο αυτοσχεδιασμός του χορευαίσιου στο Τσάμικο"
β. "Αρβανιτόβλαχα - Αρβανιτοβλάχικο (Διαφορές μονομικής - χορού)"
γ. "Συγκραθητός Σινοράκιον (Διδασκαλία, ιδιαιτερότητες)
δ. "Αργηροκαστρίτικο - Δρόπολη (Διδασκαλία - ομοιότητες με τους Βλάχικους χορούς της περιοχής Βορείου Ηπείρου και με τους Πωγωνίσιους χορούς).
«Μέρος Β' - Πρακτικό»
Εισηγητής: **Ιωάννης Δ. Αυδίκος**, Καθηγητής Φ.Α. Διευθυντής Γυμνασίου Βελισσαρίου Ιωαννίνων
- Ωρα 1.00 μ.μ. Μπονφές με παραδοσιακές βλάχικες πίτες και διάφορα εδέσματα, στο κτίριο του Σλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών "Γεωργάκης Ολύμπιος" (Καραϊσκάκη 2).

Οι Βλάχοι της Ανατολικής Μακεδονίας

Βέρρος Δήμος

Οικονομολόγος, Χοροδιδάσκαλος

Σέρρες

Ιστορικά Στοιχεία

Οι Βλάχοι (Αρμ'νλοι) της Αν. Μακεδονίας έλκουν την καταγωγή τους από όλο τον μητροπολιτικό χώρο - κοιτίδα των βλάχικων πληθυσμών, τα όρια του οποίου συμπίπτουν με τα όρια του ευρύτερου Ελλαδικού χώρου. Ο χώρος αυτός καθορίζεται από την οροσειρά της Πίνδου, τον ορεινό όγκο του Γράμμου και την περιοχή γύρω και κάτω από την Μοσχόπολη.

Θα πρέπει όμως να προϋπήρχαν μικροί θύλακες Βλάχων, κυρίως στον ορεινό χώρο του Όρβηλου αφού και σήμερα ακόμη έντονη είναι η πεποίθηση ότι «εμείς οι Βλάχοι πάμε εκεί που έχει δικούς μας». Την παλαιότερη αυτή ύπαρξη υποστηρίζουν και ερευνητές που μιλούν για εκσλαβισμό Βλάχων της Περιοχής. Υπάρχει επίσης η αναφορά από τον Βυζαντινό χρονογράφο Ι.Σκυλίτση και κατόπιν από τον Γ. Δενρινό στα 1014 για το τοπωνύμιο «Κίμβα(ς) Λόγγος» στην τοποθεσία κλειδί της Κρέσνας κατά την εξιστόρηση των μαχών του Βασιλείου Β' με τον Σαμουήλ. Η ονομασία αυτή προέρχεται από το Λατινικό *campus longus* (αγρός μακρύς) ή λούγκου κ'μπου στα Βλάχικα.

Κύριες αιτίες για την μετανάστευση των Βλάχων από τις κοιτίδες τους ήταν:

- α) ο υπερπληθυσμός και η στενότητα του χώρου (βοσκοτόπια).
- β) η σταδιακή απώλεια αρματολικιών και η ζηλοφθονία για τον πλούτο τους από τους εξισλαμισθέντες Αλβανούς.
- γ) η απώλεια των προνομίων της Βαλιντέ Σουλτάνας και οι διώξεις κατά τους χρόνους του Αλή Πασά

δ) η αντιπαλότητα του Ισμαήλ μπέη των Σερρών με τον Αλή Πασά και η ευνοϊκή του μεταχείριση προς τους νεοαφιχθέντες

ε) η αποτυχία επαναστατικών κινημάτων στα οποία συμμετείχαν ενεργά όπως του Διονυσίου του Οικονόμου (Μητροπολίτου Τρίκκης και Σταγών) στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, τα Ορλοφικά (1770), η επανάσταση του 1821 και τα μετεπαναστατικά κινήματα του 1854 και 1865 στη Θεσσαλία, Δυτική Μακεδονία και Ήπειρο.

Έτσι στον χώρο της Αν. Μακεδονίας εγκαταστάθηκαν κυρίως Βλάχοι Αβδελιάτες από την Αβδέλλα Γρεβενών, Γραμμουσιάνοι από την Γράμμουστα Ν. Καστοριάς, Μοσχοπολιάνοι από την Μοσχόπολη Β. Ηπείρου, Μότσιανοι από την περιοχή του Ασπροποτάμου Τρικάλων, Νεβεσιάνοι από το Νυμφαίο Φλώρινας, Μπαϊσιώτες από την Βωβούσα και άλλα Βλαχοζαγοροχώρια των Ιωαννίνων, Μπλατσιώτες από την Βλάστη Κοζάνης, Ντενισκιώτες από την Αετομηλίτσα Γράμμου , Σαμαριναίοι , Μετσοβιάνοι από Μέτσοβο και Μαλακάσι, καθώς επίσης Κοκκινοπλίτες και Λιβαδιώτες από τον Όλυμπο.

Από τους παραπάνω οι Μοσχοπολιάνοι, Νεβεσιάνοι και Μπλατσιώτες ήδη από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα εγκαθίστανται και ιδρύουν μεγάλους εμπορικούς οίκους σε στρατηγικά σημεία - περάσματα της Αν. Μακεδονίας, όπως: Άνω Πορόϊα, Σέρρες, Προσωτοάνη, Δράμα, Καβάλα, Νιγρίτα και Πράβι.

Με την πάροδο του χρόνου γίνονται πυρήνας της αστικής τάξης και χάνουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους.

Στα Σέρρας ιδρύουν σπουδαίους εμπορικούς οίκους οι αφοι Τζαρτζούλη από το Μέτσοβο, οι οικογένειες Σίνα από Μοσχόπολη, Δούμπα από Μπλάτσι, Κασομούλη από Πισοδέρι όπως και άλλοι .

Εξάγουν αγροτικά προϊόντα, κυρίως βαμβάκι και καπνό , προς τις Χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και πολλοί από αυτούς εγκαθίστανται σ' αυτές .

Οι Μπαϊσιώτες φτάνουν στην περιοχή σε δύο κύματα :α) πριν το 1820 φθάνοντας ως την Πέστερα της Ροδόπης και β) μετά το 1840 στα χωριά Ράμνα, Αχλαδοχώρι, Άγγιστρο, Πέτροβο Σερρών όπου και ασχολούνται κατά βάση με το επάγγελμα του κυρατζή-μεταφορέα (αγωγιάτης).

Οι Ολύμπιοι μαζί με τους προαναφερθέντες Βλάχους κατορθώνουν να διευρύνουν το ρόλο της Τζουμαγιάς (Ηράκλειας) με 10 000 κατοίκους, αναβαθμίζοντας το «χάνι» της σε σπουδαίο κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Το τίμημα της εμπορικής τους προόδου και της αστικοποίησής τους ήταν η απώλεια των παραδόσεών τους.

Οι κτηνοτρόφοι Ντενισκιώτες που έφτασαν στην περιοχή της Νιγρίτας εγκατέλειψαν σταδιακά το παραδοσιακό τους επάγγελμα και ασχολήθηκαν με το εμπόριο. Άλλωστε η αστική τάξη της Νιγρίτας προήλθε από Μοσχοπολίτες, Σιπιοκιώτες και έποικους, δύο δε χιλιάδες οικογένειες από αυτούς κατέληξαν στην περιοχή των Σερρών όταν περί τα 1767-1770 καταστράφηκαν οι γενέτειρές των.

Στην Χρυσούπολη Καβάλας και Αλιστράτη Σερρών μετοικούν Βλάχοι από Λαϊστα και Ηλιοχώρι Αν. Ζαγορίου που σήμερα μόλις συγκατατούν την μακρινή τους Ηπειρώτικη καταγωγή.

Οι Αβδελλιώτες, Γραμμουσιάνοι αλλά και οι λίγοι σήμερα Μότσιανοι αποτελούν πλέον μία ενιαία πολιτισμική ομάδα, την πιο ενδιαφέρουσα από πλευράς πολιτιστικής κληρονομιάς. Ήρθαν στην περιοχή διωγμένοι από τον Αλή Πασά κατά κύματα στα τέλη του 18ου αιώνα, στα 1810 και 1820. Μετά από πολύχρονη περιπλάνηση στον Μακεδονικό χώρο, εγκαθίστανται τελικά στα χωριά Άνω Πορόϊα, Ράμνα (το μοναδικό με αμιγές Βλαχόφωνο πληθυσμό τον 19ου αιώνα), Λιπόσοι του Μπέλες και Βαρβάρια στην Αρναία Χαλκιδικής.

Αργότερα περνούν τον Στρυμόνα και σκορπίζουν με τα ποιμνιά τους στα όρη Βροντούς (Λαϊλιάς), Μενοίκιο (Μπόζνταγκ), Πιρίν (Ορβηλος) και Παγγαίο.

Εκεί είτε ενισχύουν είτε ιδρύουν πληθυσμιακά αρκετά ορεινά χωριά όπως Χιονοχώρι, Ραχοβίτσα, Ελαιώνας, Στάρτισα (Καπνόφυτο), Ζίχνη, Μικρόπολη, Περιθώρι. Ιδρύουν θερινούς κτηνοτροφικούς οικισμούς, όπως τα βλάχικα καλύβια στον Λαϊλιά, Παπά Τσαϊρ, Λόποβα, Σιάτρα στο Πιρίν, Καρά Τάσι στο Τσιγγέλι.

Σε κάποια από τα παραπάνω μέρη βρήκαν οικογένειες Μότσιανων (Ασπροποταμίτες) που εγκαταστάθηκαν εκεί μετά το κίνημα του 1600.

Εν κατακλείδι οι Βλάχοι που από τα 1600 κατοικούν στην περιοχή της Αν. Μακεδονίας συνεισέφεραν τα μέγιστα στην Εθνική, Κοινωνική, Πολιτική, Οικονομική και Εκπαιδευτική ζωή του Τόπου.

Σήμερα στον Ν, Σερρών ιδιαίτερο λαογραφικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Βλάχοι του Χιονοχωρίου το οποίο από το 1968 έπαψε να κατοικείται και μετατράπηκε σε τουριστικό θέρετρο, και αυτοί από τα Βλάχικα Καλύβια του Λαϊλιά τα οποία δεν υφίστανται πλέον αφού καταστράφηκαν ολοσχερώς το 1939. Από τους παραπάνω Οικισμούς προέρχονται κυρίως τα Μέλη του Συλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών « Γεωργάκης Ολύμπιος » που ιδρύθηκε στα 1976 με σκοπό την διαφύλαξη μιας πλούσιας και ανεκτίμητης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Μουσική και Τραγούδια των Βλάχων

Οι Βλάχοι της περιοχής Ανατολικής Μακεδονίας ως κύριο τρόπο έκφρασης στις εκδηλώσεις και διασκεδάσεις τους είχαν το φωνητικό τραγούδι.

Ως προς τα μουσικά όργανα αυτά ήταν κυρίως η φλογέρα και παλαιότερα το καβάλι. Η χρήση τους ήταν διαδεδομένη ανάμεσα στους βοσκούς κατά το σκάρο και στις ελεύθερες ώρες τους.

Η γκάιντα ως μουσικό όργανο εμφανίζεται στις διασκεδάσεις - πανηγύρια , γάμους μετά τους Βαλκανικούς πολέμους. Οι ίδιοι οι Βλάχοι όμως την διδάσκονται και την αποδίδουν από την περίοδο του Μεσοπολέμου και μετά. Παιζόταν κυρίως από τους Βλάχους του ορεινού όγκου Όρβηλου-Πιρίν και Ροδόπης.

Το τραγούδι λοιπόν είτε ως εκδήλωση : αγάπης - χαράς - λύπης, νανούρισμα - παιχνίδι , αρραβώνας - γάμος - βάφτιση , είτε ως εποχική εκδήλωση: αλλαγή χρόνου - απόκρυσες - γέννα - κλήδονας - ανεβοκατέβασμα κοπαδιών, ακόμη και σε ονομαστικές και θρησκευτικές εορτές , σε εξύμνηση σημαντικών προσωπικοτήτων - γεγονότων και μοιρολόγια, ήταν αυτό που τους συντρόφευε από την στιγμή της γέννησης μέχρι και τον θάνατο .

Συνοπτικά λοιπόν και με βάση τη ρυθμική αγωγή των τραγουδιών, κατατάσσουμε αυτά μάλλον δόκιμα σε τρεις κατηγορίες: της τάβλας, του δρόμου και του χορού.

Κατάταξη των Βλάχικων τραγουδιών της περιοχής

A) Της τάβλας: (Κάντισλι ντι σουμπέτι)

Αναφέρονται συνήθως σε ιστορικά γεγονότα - πρόσωπα, στην αγάπη, στην ξενιτιά. Τα τραγουδούσαν στις ονομαστικές εορτές, στα γαμήλια τραπέζια, στον αρραβώνα και στα γυναικεία νυχτέρια. Τα τραγούδια εκτελούνταν από δύο ομάδες αντιφωνικά. Η μία ομάδα τραγουδάει την πρώτη στροφή και την επαναλαμβάνει η άλλη. Σε τραγούδια με πολλούς στίχους οι ομάδες τους τραγουδούσαν εναλλάξ χωρίς επανάληψη.

B) Του δρόμου ή δρομικά: (Κάντισλι ντι κάλι)

Τα περισσότερα απ' αυτά λεγόντουσαν στον γάμο. Από το σόι του γαμπρού στο δρόμο για το κάλεσμα του κουμπάρου, όταν πήγαιναν να πάρουν την νύφη ,στον δρόμο για την εκκλησία και μετά την στέψη κατά την πορεία για το σπίτι του γαμπρού, οπότε λεγόταν και «ζαχαριάρικα ή μηνυματάδικα». Τη Δευτέρα την επομένη του γάμου τραγουδούσαν ειδικά σκοπούς συνοδεύοντας το ζευγάρι στη βρύση του χωριού.

Πολλά δρομικά τραγούδια λεγόντουσαν στο έθιμο του κλείδωνα. Οι όμορφες φωνές ακούγονταν, όταν πήγαιναν να μαζέψουν λουλούδια από το βουνό και κατά την περιφορά της γκαλιάτας (δοχείο) από βρύση σε βρύση του χωριού. Παλιότερα τραγουδούσαν στο Χριστός Σερρών και κατά την

περιφορά της πιρπιρούνας, έθιμο που περιέπεσε σε αδράνεια γύρω στο 1930. Κατά την εκτέλεση των τραγουδιών δεν συνοδεύονταν από μουσικά όργανα.

Γ) Χορευτικά τραγούδια:

Τα περισσότερα τραγούδια των βλάχων της Αν. Μακεδονίας είναι χορευτικά. Συναντούμε επτάσημους, τρίσημους, τετράσημους και δίσημους ρυθμούς. Οι ρυθμοί και τα τραγούδια είναι σχεδόν κοινά στους Αβδελιώτες, Γραμμουσιάνους και Μότσιανους. Οι Αβδελιώτες είχαν κυρίως ελληνόφωνα τραγούδια με 7σημους και 3σημους ρυθμούς. Τα τετράσημα τραγούδια χαρακτηρίζαν περισσότερο τους Γραμμουσιάνους και τα συρτά τους Νεβεσιάνους.

Χορεύανε γενικά σε όλες τις θρησκευτικές εορτές και πανηγύρια, στο γάμο, τα Κυριακάτικα απογεύματα, τις αποκριές, στις ονομαστικές εορτές, στον κλειδωνα και στα νυχτέρια. Ο χορός δεν συνοδεύονταν από μουσικά όργανα παρά μόνο μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο οπότε εμφανίστηκαν στις διασκεδάσεις και γκάντες με τοπικό ρεπερτόριο. (Συρτά, οβαρνιστά, παϊτούσκες.)

Η μορφή του χορού ήταν αυστηρά κυκλική σε σχήμα σπείρας προς το εσωτερικό. Πιθανόν στις μητροπόλεις τους να χορεύανε και σε ελεύθερη διάταξη, αλλά οι νέες συνθήκες απαιτούσαν τη σιγουριά και ασφάλεια της σφιχτής παλάμης του διπλανού. Οι πρώτοι στο χορό ήταν εξ ορισμού καλοί τραγουδιστές και μερακλήδες στον χορό. Ο κάθε πρωτοχορευτής χόρευε τα τραγούδια της αρεσκείας του που δεν υπερέβαιναν τα 5-6. Χόρευε κρατώντας στο χέρι πετσέτα ή κομπολόι ή μαντήλι (πόσι). Υπήρχε για τον μπροστάρη του χορού τέτοιος σεβασμός, που τον τόνο για τα αγαπημένα του τραγούδια έδινε ο ίδιος.

Στην αρχή του κύκλου έμπαιναν οι γέροντες, ακολουθούσανε οι παντρεμένοι άντρες κατά χρονολογία γάμου, οι αρραβωνιασμένοι και στο τέλος οι ελεύθεροι. Η πρώτη ηλικιωμένη γυναίκα πιανόταν από τον τελευταίο χορευτή με μαντήλι και ακολουθούσαν οι υπόλοιπες με την ίδια διάταξη που πιανόταν και οι άντρες. Τον κύκλο κλείνανε τα μικρά αγόρια και κορίτσια.

Τις περισσότερες φορές οι χορευτές ξεπερνούσαν στον αριθμό τους 100 και ο χορός σχημάτιζε 3 και 4 «δίπλες». Τα τραγούδια στον χορό τα ξεκινούσαν οι άντρες και ο στίχος επαναλαμβανόταν από τις γυναίκες. Οι χορευτικές εκδηλώσεις γινόταν στο μεσοχώρι ή πλατείες των βλάχικων χωριών.

Ταξινόμηση χορευτικών τραγουδιών

Α) Χοροί τύπου «στα δύο».

Είναι χοροί που χορεύονται όπως ο ηπειρώτικος στα δύο, ξεκινώντας με το αριστερό, κοινό χαρακτηριστικό των βλάχικων χορών, είναι δε συνήθως μέρος του τελετουργικού διαφόρων εθίμων. Η λαβή των γυναικών είναι από τον αγκώνα «αγκαζέ» σε πολύ πυκνή σειρά μεταξύ τους.

Τέτοιοι χοροί είναι: Περδικούλα σεργιανούσε...

Μήλο μου κόκκινο, άσπρο κι (α)ρόϊδο μου...

Η ιδιαιτερότητα των δύο παραπάνω χορευτικών τραγουδιών είναι ότι ο χορός ξεκινάει μετά τον πρώτο στίχο του τραγουδιού και οι μικρές κινητικές παύσεις ανάμεσα στα χορευτικά κινητικά μοτίβα.

Σε άλλα τραγούδια όπως: Λέι ενάν κοράσιο πού' δα εγώ...

Κάτω στην Αγια Βαρβάρα και στην Παναγιά...,

υπάρχει σε κάθε δεύτερη στροφή μία έξαρση του τραγουδιού που οδηγεί αντίστοιχα σε πιο έντονες χορευτικές κινήσεις.

Σε άλλα χορευτικά τραγούδια του ίδιου τύπου έχουμε μία εναλλαγή του μουσικού μοτίβου από τα 7/8 σε 2/4 οπότε εκτελούνται στο χορό σύνθετα- διπλά βήματα. Τέτοια είναι: Κάτω στον Άγιο Θόδωρο...

Αντίπερα-αντίπερα..., κ.ά.

Τέλος έχουμε τα λεγόμενα συρτά που χορεύονται στα δύο και τα ακούσματα τους παραπέμπουν σε συρτούς χορούς.

Τέτοια είναι: Παναγιωτούλα μου μικρή...

Που είσαι και δε φαίνεσαι Μαριγούλα...

Αυτά χορεύονταν συνήθως τα Κυριακάτικα και τα Τεταρτιάτικα απογεύματα, κατά τις συναθροίσεις των νεαρών κοριτσιών, με λαβή των χεριών σταυρωτά και πιάσιμο απ' την ποδιά, «ντι-πουάλα».

B) Χοροί τύπου «στα τρία».

Χορεύονται όπως ο Ηπειρώτικος στα τρία αλλά με πιο γρήγορη χορευτική αγωγή. Είναι ο πιο συνηθισμένος τύπος χορού που συνοδεύεται από δεκάδες τραγούδια. Οι κινήσεις των χεριών είναι αρκετά έντονες είτε με τους αγκώνες λυγισμένους είτε όχι. Οι ρυθμοί είναι κατά βάση επιτάσημοι, χωρίς όμως να αποκλείονται ρυθμοί τρίσημοι (τραγ. Πυρουσιάνα κ.ά) και δίσημοι (τραγ. Κάτω στην άκρα του γαλού, Μ' άρσου λάϊλου κ.ά.)

Ιδιαίτερα αγαπητά τραγούδια είναι: Πέντε χρόνια περπατούσα...

Κάτω στην άσπρη πέτρα...

Ν' αέρα μου αέρα μου...

Γιού ανγκισίς λα Λένα, κ.ά.

Οι Γραμμουσιάνοι του Παπατσαίρ που ξεχειμώνιαζαν στους κάμπους της Δράμας και των Σερρών στα βλαχόφωνα τραγούδια αυτού του τύπου, συνήθως πιανότανε χιαστί από τα ζωνάρια(ντι μπρίνου).

Μία τοπική κινητική επιρροή στους χορούς αυτού του τύπου είναι τα τρία βήματα μπροστά με άρση, προς τη φορά του κύκλου και τρία βήματα πίσω με αντίστοιχη άρση προς το κέντρο του κύκλου. Αυτό άρεσε ιδιαίτερα στις γενιές του '30 και '40, καθώς συμπίπτει η στροφή του τραγουδιού με την κινητική φόρμα. Τέτοια τραγούδια είναι: Στον Ίσβορο ανέβαινα...

Λέλε Στόϊλω μου...

Κούσκρα Χατζιάνε ...

Γ) Χοροί και τραγούδια με ιδιότυπο τοπικό κινητικό μοτίβο.

Σε μέτρο 3/8 είναι ο δεύτερος πιο συνηθισμένος τύπος χορού με πολλά συνοδευτικά τραγούδια. Από τους παππούδες αποκαλείται και ως «με τα χέρια ψηλά ή με το πόδι πίσω». Στην τρίτη κίνηση γίνεται άρση του αριστερού ποδιού με παράλληλη κίνηση των χεριών προς τα πάνω, ενώ στην πέμπτη γίνεται ελαφρύ κάθισμα του αριστερού ποδιού πίσω από το δεξί. Είναι κυρίως ελληνόφωνα τραγούδια που αναφέρονται σε ιστορικά πρόσωπα

και γεγονότα, γνωστά ή λιγότερο γνωστά της λαμπρής ιστορίας του τόπου μας. Τέτοια τραγούδια είναι: Τρεις περδικούλες...Παυλή Μελά

Τι έχουν της Ζίχνας τα βουνά...Νικοτζαρόπουλε

Πέντε πλάτανα...πικρέ Βαρσάμη κ. ά.

Σε τραγούδια αυτού του τύπου όπου στους στίχους του τραγουδιού υπάρχει ανέβασμα του τόνου της φωνής, οι πρωτοχορευτές μπορούν να παραλάσουν το βασικό κινητικό μοτίβο. Έτσι κάνουν άρσεις (κουτσά βήματα) ή περπατητά βήματα προς τα εμπρός κινήσεις που παραπέμπουν σε κινητικά μοτίβα της παϊτούσκας.

Τέτοια παραδείγματα είναι τα τραγούδια: Θανάση όντας κινήσες...

Προξενιτάδες έρχονται...

Αι χαρά μωρέ χαρά, κ.α.

Σε μερικά χωριά και ιδιαίτερα στο Γραμμουσιάνικο μαχαλά του Λαϊλιά η προς τα εμπρός κίνηση παρουσιάζεται ως ομοιογενής αλυσιδωτή χορευτική φόρμα. Όπως τα τραγούδια Χατζηστέργιος ...

Μάτα μάκα ζάχαρη ...

Καραμπέου κ.α.

Δ) Χορευτικά τραγούδια με καθαρά τοπικές επιρροές.

Τέτοιος σκοπός είναι το «Μούντσι ανάλτι», ένα παλιό Αβδελιώτικο τραγούδι, που στο Πετρίτσι το κινητικό του μοτίβο είναι σαφώς επηρεασμένο από τα μη βλάχικα τοπικά: «Γκαϊντα βασι» και «όλες οι βέργες είναι εδώ». Επίσης το τραγούδι «βλαχούλα εροβόλαγε» μπήκε εν μέρει στο τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο πολύ αργότερα από ορχήστρες που παίζανε στους γάμου κυρίως. Το τραγούδι αυτό δεν ήταν γνωστό παλαιότερα, τα δε βήματά του παραπέμπουν στην «γκαϊντα βασι».

Τέλος ο ο Ναούμης Καπετάνιος ή Νταμπίζα, το μοναδικό τραγούδι σε ρυθμό τσάμικου που χορευότανε στην περιοχή μας. Η χορευτική του φόρμα είναι συνήθως του τσάμικου των οκτώ κινήσεων. Χορεύονταν την περίοδο του μεσοπολέμου στις ονομαστικές εορτές. Ίσως να ήρθε στην περιοχή μας ως δάνειο από στρατιώτες πολεμιστές της Μικρασιατικής εκστρατείας ή

να είναι γνωστό από παλαιότερα αφού αναφέρεται στο Ναούμη, που έδρασε επί Αλί Πασά στις περιοχές Καστοριάς και Φλώρινας.

Γαμήλιοι Τελετουργικοί Χοροί

Χοροί στο «προζύμι».

Χορεύονταν την Πέμπτη το βράδυ στο «προζύμι» μόνο από γυναίκες στο σπίτι του γαμπρού.

Γιάννη μου περήφανε...

Λέι ενάν κοράσιο...

Ο Ζήνδρος κάνει τη χαρά...

Μετά από αυτά τα τρία τελετουργικά τραγούδια ακολουθούσε βέβαια γλέντι με άλλα χορευτικά τραγούδια με ερωτικό κυρίως περιεχόμενο.

Χοροί στη βρύση.

Χορεύονταν την Δευτέρα το πρωί στο μεσοχώρι (πλατεία) αφού προηγουμένως είχαν κάνει τα έθιμα στη βρύση (πότισμα της νύφης) . Η νύφη έκανε τρεις υποκλίσεις από τρεις φορές προς το χορό υποβασταζόμενη από κουνιάδες ή νυφάδες και στην συνέχεια πιανόταν στην μέση του κύκλου των γυναικών. Έπαιρναν μέρος μόνο συγγενείς του γαμπρού με πρώτο τον κουμπάρο.

- Σερριώτικος κάμπος - Βλάχικα καλύβια / Χιονοχώρι
- Κάτω στον Άγιο Θόδωρο - Βλάχικα καλύβια / Χιονοχώρι
- Λεϊν' απου το τράμορφο βουνό... - Χιονοχώρι
- Ανάργα- ανάργα χόρλουλου Βλάχικα καλύβια

(βλαχόφωνο)

Το χαρακτηριστικό των χορών αυτών είναι η μεγαλοπρέπεια της κίνησης και η συγκινησιακή φόρτιση των συμμετεχόντων.

Περιπαιχτικοί χοροί.

Χορεύονταν τη Δευτέρα το βράδυ με τα τραγούδια Ράφτε και Τσαλ' Τασα, κατά το «χάλασμα» του γάμου. Οι συμμετέχοντες ήταν στενοί συγγενείς των νεονύμφων και ανάμεσα στα κινητικά μοτίβα κάνανε υποκλίσεις με τα χέρια πιασμένα ή χτυπώντας παλαμάκια ή τα γόνατά τους.

Χορευτικά τραγούδια

Τα παραπάνω χορευτικά τραγούδια αποτελούν ένα τμήμα της πλούσιας μουσικοχορευτικής παράδοσης των βλαχόφωνων της Αν. Μακεδονίας. Έχουν καταγραφεί συναισθημα ευθύνης από τον εισηγητή που επί μακρόν ασχολείται με λαογραφικά δρώμενα των ομοφύλων του, που έλκουν κυρίως την καταγωγή τους από τα χωριά Χιονοχώρι, Βλάχικα καλύβια του Λαϊλιά, Ραχοβίτσα, Ράμνα και Ροδολίβος.

Στο Σερριώτικο το Κάμπο

Περδικούλα σιργιανούσε

στο Σερριώτικο το Κάμπο

έπιασε φιλή βροχούλα

Μάσε κόρη μ' το σαγιά σου

να μην λερωθεί η ποδιά σου

σε μαλώσει η πεθερά σου

πεθερά κι ο πεθερός σου.

Ν' Αντίπερα-Ν' Αντίπερα

Ν' αντίπερα, ν' αντίπερα

μαύρα μου μάτια

στο μαύρο αντί τ' αλώνι

ρόιδομ ναι ν' έλα εδώ

ματάκιαμ ναι ν' έμορφα

Ήταν μια μέρα Κυριακή

μαύρα μου μάτια

μια μέρα χρυσομέρα

ρόιδομ ναι ν' έλα εδώ

ματάκιαμ ναι ν' έμορφα

Βγήκαν να παίξουν τα σπαθιά

μαύρα μου μάτια

να ρίξουν το λιθάρι

ρόιδομ ναι ν' έλα εδώ

ματάκιαμ ναι ν' έμορφα

Το ρίχνει ένας το ρίχνουν δυο

μαύρα μου μάτια

το ρίχνουν τρεις και πέντε

ρόιδομ ναι ν' έλα εδώ

ματάκιαμ ναι ν' έμορφα

Το ρίχνει Κόρη ανόπαντρη

μαύρα μου μάτια

και πάει σε παραπέρα

ρόιδομ ναι ν' έλα εδώ

ματάκιαμ ναι ν' έμορφα

Κάτω στην Αγια Βαρβάρα

Κάτω στην Αγιά Βαρβάρα και στην Παναγιά

κάθονταν δυο παλικαρια και μια λυγερη

κάθονταν και τρων και πίνουν και την 'ξέταζαν

Διαμαντούλα τι 'σαι τέτοια , τέτοια κίτρινη

κάνας ίσκιος σε πατάει , κάνα σφάντασμα

ν'ούτε ίσκιος με πατάει ,ν'ούτε σφάντασμα

με πατάει το παλικάρι τα μεσάνυχτα.

Γιέμ' κάτω στην Αγιά , λαϊ 'για Βαρβάρα

κάτω στην Αγιά Βαρβάρα

και στην , πάλε και στην Παναγιά

Γιέμ' κάθονταν δυό , πα λαϊ , παλικάρια

κάθονταν δυό παλικάρια

και μια, λε λαϊ και μια λυγερή

Γιέμ' κάθονταν και , τρώ λαϊ , τρών και πίνουν

κάθονταν και τρων και πίνουν

και την , ξέ λαϊ και την 'ξέταζαν

Γιέμ' Διαμαντούλα , τι λαϊ, τί'σαι τέτοια

Διαμαντούλα τί'σαι τέτοια

τέτοια κι, λαϊ τέτοια κίτρινη

Γιέμ' κάνας ίσκιος , σε λαϊ, σε πατάει

κάνας ίσκιος σε πατάει
κάνα σφα, λαϊ κάνα σφάντασμα
Γιέμ' νούτε ν' ίσκιος, με λαϊ με πατάει
ν'ούτε ν'ίσκιος με πατάει
ν'ούτε σφα λαϊ , ν'ούτε σφάντασμα
Γιέμ' με πατάει, το πα , λαϊ παλικάρι
με πατάει το παλικάρι
τα μεσά λαϊ, τα μεσάνυχτα.

Παυλή Μελάς

Τρεις περδικούλες κάθονταν
στη Στάτιστα τη ράχη
Είχαν τα νόχια κόκκινα
και τα φτερά βαμμένα
αρχηγέ Παυλή Μελά
Είχαν και στα κεφάλια τους
φεισάκια ματωμένα
αρχηγέ Παυλή Μελά
Μοιρολογούσαν κι έλεγαν
μοιρολογούν και λένε
αρχηγέ Παυλή Μελά
Τι χάλευες τι γόρευες
μεσ' τη Μακεδονία
αρχηγέ Παυλή Μελά
Έρθα να δω τα αδέρφια μου
που είναι σκλαβωμένα
αρχηγέ Παυλή Μελά.

Μάτα Μάκα Ζάχαρη

Ματα μακα ζαχαρη για φιατα
ντιν τι φιάτσι αχατα μουσιάτα
ντιν αρκαϊ όκλιουλου πρι τίνι

σι νι ντράρα όϊλι του άγρου
ντιν ου ντιέτου αρούγα τούτα
ρούγα τούτα σι τζιριμέλου.

Η μάνα σου τρώει ζάχαρη κορίτσι
γι αυτό σε έφτιαξε τόσο ωραία
κι έριξα το μάτι μου σε σένα
και τα πρόβατα μου φύγαν στον αγρό
κι έδωσα όλο τον μισθό μου
τον μισθό και την περιουσία.

Κάτω στην Άσπρη Πέτρα.

Κάτω στην άσπρη πέτρα μωρέ μάτια μου,
κάτω στην άσπρη πέτρα μωρέ φρύδια μου.
Κάτω σι -λέει- κάτω σι γιαλό,γιώτισσα κυρά βεργιώτισσα.
Βαρέσαν το Γιαννάκη μωρέ μάτια μου,
βαρέσαν το Γιαννάκη μωρέ φρύδια μου.
Τον αρμά -λέει- τον αρματολό, γιώτισσα κυρά βεργιώτισσα.
Τούρκοι τον (ε)βαρέσαν μωρέ μάτια μου,
τούρκοι τον (ε)βαρέσαν μωρέ φρύδια μου.
Κι α-ρωμοί -λέει- κι α-ρωμοί τον κλαίν, γιώτισσα κυρά βεργιώτισσα.
Γιαννάκη νά' χεις μάνα μωρέ μάτια μου,
Γιαννάκη νά' χεις μάνα μωρέ φρύδια μου.
Νά'χεις κι-ά-λέει- νά'χεις κι αδερφή γιώτισσα κυρά βεργιώτισσα.
Να'χείς καλή γυναίκα μωρέ μάτια μου,
να'χείς καλή γυναίκα μωρέ φρύδια μου.
Νά' σου κλαί -λέει- να σου κλαίει κι αυτή γιώτισσα κυρά βεργιώτισσα.

Λένα

Γιου αγκισισι για Λενα
τώρα πι νίγκα σιάρα

φιάτα μουσιάτα χαϊδιφίτα
ΑγκισίI λια ντάντα σνάσιπτα
σα νι τόρκου σι μπουμπάκλου
τρας αντάρου αρμάτα φράτινιου
αρμάτα σι καντούσιλου
τρας αντάρου καντούσια ντι γαμπρό
κου πατρουτζέτσι ντι κλίνι
τρας αντάρου παρπότηλι ντι γαμπρό
κου σιαϊτζάτσι ντι σκουότουρι.

Που ξεκίνησες Ελένη τώρα το βραδάκι
κορίτσι όμορφο και χαϊδεμένο
Ξεκίνησα πατέρα φίλη να κλώσω το βαμβάκι
για να κάνω την προίκα τ' αδερφού μου
την προίκα και την καντούσια
για να κάνω το τσιπούνι του γαμπρού
με σαράντα κλίνες
για να κάνω τις κάλτσες του γαμπρού
με εξήντα βγαλσίματα χρωμάτων.

Κούσκρα Χατζιάνε

Νιου ντσι τσιαμ κι'αμά λέλε μάνα
νου τσι τσιάμ κούσκρα χατζιάνε
τίνι κου κι'αμά λέλε μάνα
τινι κούσκρα σ'νου ντι ντούτσ'
φλουριλι σ νου τσι λι μπατο
κα βα στρέτσ' μούντσι ανάλτσι
μούντσι ανάλτσι σ'φούρι αγριάτσ'
ντι φούρ' άγρι νουν νι'αφρίκα
ντι ήμερι νουν νι άσκαπάϊ
μι μπαγάϊ αγκαλμπουντάτα

μι σκουλάϊ ντισπουλιάτα
λιέλιε μου φλουριϊλι αμιάλι
ντιτ μαντεμι σουν αμιντάτι
σ'ντι πι κέπτου σοόντου λουάτι.
Δεν σου έλεγα συμπεθέρα Χατζήδενα
εσύ συμπεθέρα να μην πας
τα φλουριά να μην τα φορέσεις
γιατί πρέπει να περάσεις βουνά ψηλά
βουνά ψηλά και κλέφτες άγριους
Από κλέφτες άγριους δεν φοβάμαι
από ήμερους δεν γλίτωσα
ξάπλωσα με τα φλουριά , σηκώθηκα γυμνή
αχ τα φλουριά τα δικά μου
από μαντέμι είναι φτιαγμένα
κι από το στήθος είναι παρμένα.

Βέρρος Δήμος
Δ. Σπυρίδη 14, Σέρρες, 62124
Τηλ: 2321022717-58676
Κιν: 6944508347

Κουτσούφλιανη Τρικάλων

Πλίτσης Αναστάσιος Καθηγητής Φ.Α - Χοροδιδάκαλος

Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία

Πρώτος οικισμός είναι η Παλιά Κουτσούφλιανη, που θεωρείται προβυζαντινός λόγω ρωμαϊκών ευρημάτων αλλά για το χωριό δεν έχει διασωθεί κάποια παλιότερη ονομασία. Το 1898, μετά τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, το χωριό παραμένει στην Τουρκική επικράτεια. Τότε οι κάτοικοι το πυρπολούν και μετακινούνται μέσα στα ελληνικά σύνορα, στη θέση Καλύβια, 8χλμ. νότια από την παλιά τοποθεσία. Εκεί δημιουργούν τη Νέα Κουτσούφλιανη όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα. Η νέα κοινότητα δημιουργείται γύρω από την Ιερά Μονή Λιμποχόβου, αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου. Μετά την απελευθέρωση ορισμένοι από τους κατοίκους επανεγκαθίστανται στην Παλιά Κουτσούφλιανη, αλλά όχι μαζικά. Το 1957 η Νέα Κουτσούφλιανη ονομάστηκε Παναγία, εξ' αιτίας της Μονής ενώ η Παλιά ονομάστηκε Πλατάνιστος, από το μεγάλο πλάτανο της εκκλησίας των Αγίων Πάντων που κατά την παράδοση φυτεύτηκε από τον Κοσμά τον Αιτωλό.

Η κοινότητα Παναγίας (Κουτσούφλιανης) βρίσκεται ΒΔ του Ν. Τρικάλων, πάνω στα όρια των περιφερειών Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και υπάγεται διοικητικά στον Ν. Τρικάλων. Εξακολουθεί να είναι το μεγαλύτερο από τα 10 χωριά της ορεινής Καλαμπάκας, στο σύνολό τους βλαχοχώρια. Εκκλησιαστικά μέχρι το 1600 υπάγεται στην Επισκοπή Σταγών, στη συνέχεια περιέρχεται στην Εξαρχία Μετσόβου αλλά σήμερα έχει επανέλθει στην πρώτη Επισκοπή.

Δέχεται ιδιαίτερες επιδράσεις από το Μέτσοβο εμφανείς στη μουσική, στους χορούς και κυρίως στη φορεσιά.

Οι κάτοικοι, ειδικά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, εξακολουθούν να μιλούν τα βλάχικα (αρμάνικα), τα οποία κατά τους μελετητές είναι λατινογενή με πολλές προσμίξεις άλλων στοιχείων. Βασικές ασχολίες είναι η κτηνοτροφία και η υλοτομία. Η δεύτερη απασχόληση αναπτύσσεται λόγω του ιδιόμορφου καθεστώτος ιδιοκτησίας και εκμετάλλευσης 40.000 στρ. δασικής έκτασης, που τους παραχωρείται από τους Τούρκους καθεστώς που εξακολουθεί να ισχύει. Αναφέρονται επίσης μικροέμποροι, τεχνίτες και βιοτέχνες. Πολλοί από τους κατοίκους στο παρελθόν ασκούσαν το επάγγελμα του αγωγιάτη- μεταφορέα. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι οι εγκατεστημένοι στην Αθήνα Κουτσουφλιαναίοι ασχολούνται κατά κύριο λόγο με το κλάδο των μεταφορών. Το μεγάλο πανηγύρι της κοινότητας είναι στις 15 Αυγούστου (Κοίμηση της Θεοτόκου). Άλλες χορευτικές περιστάσεις είναι η 2^η ημέρα του Πάσχα, του Αγίου Πνεύματος, 8 Σεπτεμβρίου ημέρα εορτασμού της πολιούχου εκκλησίας και τα κοινωνικά γεγονότα που πραγματοποιούνται κυρίως το καλοκαίρι.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ-ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ

Βασικό μουσικό σχήμα της περιοχής είναι η κομπανία αποτελούμενη από κλαρίνο βιολί, λαούτο και ντέφι. Τα νεότερα χρόνια το λαούτο αντικαθίσταται από ηλεκτρική κιθάρα και αρμόνιο. Οι οργανοπαίχτες που καλύπτουν τις χορευτικές περιστάσεις της κοινότητας δεν είναι ντόπιοι, παρά το γεγονός ότι σήμερα υπάρχουν κάποιοι μουσικοί, που όμως δεν θεωρούνται αρκετά έμπειροι. Οι μουσικοί προέρχονται κυρίως από το Μαλακάσι και σπάνια από το Μέτσοβο ή τον Κορυδαλλό. Οι πληροφορητές μας αναφέρουν τους κλαριτζήδες, Γιάννη Ντόκο από το Μαλακάσι που δεν ζει πια ήταν ο παλιότερος και μονιμότερος και κοντά του μαθήτευσαν όλοι οι νεότεροι. Αυτοί είναι ο Αυγερινός Μπάος από το Μέτσοβο, ο Ευθύμιος Τεγονικός από τον Κορυδαλλό, και οι Κυριάκος Κωστούλας, Στέργιος Τσούτσος γνωστός ως "Μάσσοι", Τάκης Μπέκας, και Κων/νος Δημητρούλας όλοι από το Μαλακάσι. Εκτός από τον Τεγονικό που δεν ζει πια όλοι οι άλλοι είναι εν ενεργεία. Οι νεότεροι που προαναφέραμε είναι οι Κώστας Μανούσης και Χρήστος Σίττας κλαρίνο, και Σίμος Σίττας βιολί. Στην κομπανία συμμετέχουν πάντα ένας ή δύο τραγουδιστές που είναι κατά κανόνα ντόπιοι όπως οι Ζούκας, Σάρρος και Κουτελέκος.

ΧΟΡΟΙ-ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1.α) Στα τρία . Ρυθμός 4σημος .

ΤΡΑΓΟΥΔΙ «Τώρα Μαγιά τώρα Δροσιά».

Το τραγούδι αυτό αναφέρεται στο γνωστό θέμα του ξενιτεμένου που επιστρέφει στον τόπο του, μόλις έρχεται η Άνοιξη.

Το τραγούδι λεγόταν κυρίως την Πρωτομαγιά και μέχρι του Αγίου Κωνσταντίνου. Ανήκει στον Ακριτικό κύκλο τραγουδιών.

«Τωρά Μαγιά, τωρά δροσιά, τα ίτσα τα λουλούδια, τώρα φουντώνουν τα κλαδιά τα ίτσα-τα ίτσα

μωρ' τα ίτσα τα γκουγκούτσια μωρ' τωρά το καλοκαίρι

τωρά κι ο ξένος βούλετε τα ίτσα, νύχτα σελώνει το άλογο, νύχτα το καλιγώνει
βάζει ασημένια πέταλα τα ίτσα, καρφιά μαλαματένια».

β). Στα τρία. Ρυθμός 3σημος .

ΤΡΑΓΟΥΔΙ «ΚΑΛΩΣ ΜΑΣ ΗΡΘΕ Η ΑΝΟΙΞΗ»

Τραγούδι το οποίο αναφέρεται στην επιθυμία των βλάχων να μετακινηθούν από τα πεδινά όπου πέρασαν το χειμώνα με τα κοπάδια τους στον ορεινό όγκο της Πίνδου.

«Καλώς μας ήρθε η άνοιξη λουλούδι μ' του Μαγιού

Αϊντε το Μάη το καλοκαίρι

Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη ωρε περισσότερα.

Ωρε να βγούν οι βλάχοι στα βουνά

Λουλούδι μ' του Μαγιού

Αντε κι αυτές οι βλαχοπούλες καλοκαίρι

Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περισσότερα

Ωρέ να βγούν τα λάγια πρόβατα

Λουλούδι μ' του Μαγιού

Αϊντε με τα αργυρά κουδούνια καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περισσότερα.
Να βγούν και τα βλαχόπουλα
Λουλούδι μ' του Μαγιού
Αϊντε λαλώντας τη φλογέρα καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περισσότερα»

2. Στα τρία Πασχαλιάτικο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ «ΣΗΜΕΡΑ ΔΕΣΠΩ ΠΑΣΧΑΛΙΑ»

Χορεύεται μόνο από γυναίκες και ανήκει στα «νεκρολατρευτικά τραγούδια». Τραγουδιέται και χορεύεται μετά την Ανάσταση καθώς και την Κυριακή και Δευτέρα του ΠΑΣΧΑ μετά τον εκκλησιασμό.
«Σήμερα Δέσπω πασχαλιά και αύριο πανηγύρι, αλλάζουν μάνες τα παιδιά και πεθερές της νύφες,
Και συ Δέσπω δεν φάνηκες, μεσ' το χορό να μπαίνεις. Μανά μου κλαίει το παιδί κλαίει και δεν μερώνει!
Δέσπω μου δώστ' του ένα αυγό, δώστ' του για να μερώσει, κι αν δεν μερώσει απ' το αυγό, σκάψε παραχωσέ το».

3. Στα δύο. Η Ηπειώτικο με ρυθμό 4/4 ή 7/8

α) ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΤΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ ΠΡΑΣΙΝΙΖΟΥΝ 4/4»

Τραγούδι της Άνοιξης και της Αγάπης. Χορεύονταν στα πανηγύρια της Αγίας Τριάδος και του Αγίου Σωτήρος.

β) ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΦΙΑΤΑ-ΦΙΑΤΑ ΜΩΡ' ΜΟΥΣΙΑΤΑ 7/8»

Τραγούδι της νύφης που δηλώνει την επιθυμία της να ζήσει με τον άνδρα που αγαπά, παρά της δυσκολίες και κινδύνους που προβάλλει το σόι του γαμπρού.

4) Τοάμικος ρυθμός 3/4

Το κινητικό μοτίβο του τοάμικου δεν συναντιέται τόσο συχνά στο χορευτικό γίνεσθαι της Κουτσούφλιανης, σε αντίθεση με το ρυθμικό που το βρίσκουμε τόσο σε χορούς στα τρία όσο και στα γυρίσματα των συγκαθιστών κατ' επανάληψη. Αν και βλαχοχώρι της Πίνδου, οι χορευτές αποδίδουν το ισχυρό του ρυθμικού μοτίβου με το δεξί πόδι, σημείο που παραπέμπει σε επιρροή λόγω γειτνίασης με τη Θεσσαλία. Χαρακτηριστικό τραγούδι του χωριού με αναφορά στην ξενιτιά είναι το

«Ήρθε καιρός να φύγουμε».

«Ήρθε καιρός να φύγουμε, ορέ κι ώρα για να πάμε λεβέντη μου, και η ώρα για να πάμε πουλάκι μου

Αχ που θα πάς, θα πάς λεβέντη μου, θα 'ρθώ κι εγώ κοντά σου λεβέντη μου, θα 'ρθώ κι εγώ κοντά σου πουλάκι μου.

Αχ θα πάω για, για μακρύτερα, πολύ μακριά στα ξένα λεβέντη μου, πολύ μακριά στα ξένα πουλάκι μου.

Αχ τι κακό, κακό είναι το χώρισμα, κι αντάμα δεν μπορούμε λεβέντη μου, κι αντάμα δεν μπορούμε πουλάκι μου».

ΣΥΓΚΑΘΙΣΤΟΣ & ΣΥΓΚΑΘΙΣΤΑ

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει για τους συγκαθιστούς του χωριού, τόσο για το πως χορεύονται και της μελωδίες που χρησιμοποιούν, αλλά και

πως οι μελωδίες καθορίζουν τη χορευτική φόρμα του χορού. Οι ντόπιοι στην ερώτηση τι “χορεύετε” απαντούν με το όνομα της μελωδίας π.χ. Τούτι βέρουρλι, Νάπαρτε ντι μάρε λαΐε, ή αϊντε μώρ’ Μηλιά. Με αυτό τον τρόπο παραγγέλνουν στους μουσικούς και έτσι τα αναγνωρίζουν και αυτοί. Οι μελωδίες χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με το πώς χορεύονται, αλλά και τι γυρίσματα γίνονται.1) Μελωδίες 8/4 χωρίς γύρισμα ,2)μελωδίες με ένα γύρισμα(3/4ή7/8) οι οποίες χορεύονται σε δύο κύκλους, μέσα οι γυναίκες και στον εξωτερικό κύκλο οι άνδρες.3)Υπάρχει όμως και η περίπτωση να παιχτούν διαδοχικά και τα τρία ρυθμικά μέρη με συγκεκριμένη σειρά(8/4-7/8-3/4),τα οποία όμως χορεύονται ζευγαρωτά σε ελεύθερη διάταξη στο χώρο και 4)με την ίδια διάταξη των χορευτών όπως πριν, αλλά το ρυθμικό μέρος να ξεκινήσει από 3/4 και να γίνει στη συνέχεια δίσσημο ή τετράσημο ή να αρχίσει και να τελειώσει με δίσσημο ρυθμό.

5.α)Συγκαθιστός 8/4, κεφάλι (μονομερές)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ:«ΤΟΥΤΙΒΕΡΟΥΡΛΙ»

Βλαχόφωνο ερωτικό τραγούδι όπως και τα περισσότερα συγκαθιστά της περιοχής.

β)ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΚΑΤΩ ΣΕ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ»

Και τα δυο τραγούδια χορεύονται σε όλες τις περιστάσεις.

6.α).Συγκαθιστός 8/4-3/4,κεφάλι (διμερές)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΝΑΠΑΡΤΕ ΝΤΙ ΜΑΡΕ ΛΑΪΕ»

Βλαχόφωνο τραγούδι των Αρραβώνων και της Αγάπης.

β).Συγκαθιστός 8/4-7/8, κεφάλι (διμερές)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΒΙΡΓΙΝΑΔΑ-ΜΙΑ ΜΕΛΑΧΡΟΙΝΗ»

7.Συγκαθιστός 8/4-7/8-3/4(τριμερές)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΑΪΝΤΕ ΜΩΡ’ ΜΗΛΙΑ»

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες ζευγαρωτά και ελεύθερα στο χώρο.

Με τα τρία αυτά συγκαθιστά ξεκινούσε το γλέντι και στη συνέχεια πάνονταν στον κύκλο.

8.α)Ξεχωριστός. Ρυθμός 2/σημος

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: «ΤΣΙΝΤΟ ΜΩΡΕ ΤΣΙΝΤΟ»

Ζευγαρωτός χορός,με ελεύθερη διάταξη και κίνηση στο χώρο.

β).3/ΣΗΜΟΣ ΜΕ ΑΛΛΑΓΗ ΣΕ 2/ΣΗΜΟ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ:

1) ΚΑΡΕ ΜΠΑΤΕ ΝΟΠΤΙΑ

2) ΚΑΛΕ ΤΟ ΦΟΥΣΤΑΝΑΚΙ ΣΟΥ

3) ΕΣΥ ΕΙΣΑΙ ΜΩΡ’ ΚΑΗΜΕΝΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. Όλοι οι χοροί της περιοχής χορεύονται σε κυκλικό σχήμα σε δύο ομάδες ομόκεντρες. Εξωτερικά ο κύκλος των αντρών και εσωτερικά ο κύκλος των γυναικών.

Εξαιρέση αποτελούν τα λεγόμενα «Συγκαθιστά»τα οποία χορεύονται ελεύθερα στο χώρο σε ζευγάρια.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

ΣΑΒΒΑΤΟ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ
Χώρος: Πλατεία Ιωάννη Κωλέτη (χοροστάσι)

- Ωρα 15:00** Υπόδοχή συμμετεχόντων
- Ωρα 16:00** Χαιρετισμοί Προφωνήσεις
Κήρυξη έναρξης εργασιών σεμιναρίου.
- Ωρα 16:30** 1^η Εισήγηση: «Παραδοσιακές και Φολκλορικές πολιτιστικές διαδικασίες»
Εισηγητής: Ηλίας Δήμας, Αν. Καθηγητής Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Αθηνών
- Ωρα 16:45** 2^η Εισήγηση: «Μουσικοχορευτική Παράδοση Συρράκου και ευρύτερης περιοχής»
Εισηγητής: Ιωάννης Δ. Αυδίκος, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής, Γεν. Γραμματέας της Π.Ο.Π.Σ.Β.
- Ωρα 17:00** 3^η Εισήγηση: «Παραδοσιακή Στολή Βλάχων Συρράκου»
Εισηγητής: Ερμηνεία Φωτιάδου, Λαογράφος, μέλος «Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών»
- Ωρα 17:15** 4^η Εισήγηση: α) ΣΥΡΡΑΚΟ: "Ταξίδι στο χρόνο" β) «Βλάχικος Γάμος Συρρακιωτών»
Εισηγητής: Ηλίας Γκαρτζονίκας, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής, μέλος εκτελεστικού συμβουλίου της Δ.Ο.Α.Τ.

- Ωρα 18:00** Αλήξη εργασιών 1^η ημέρας
- Ωρα 21:00** Δείπνο στην ταβέρνα «Σταυραετός» - Παραδοσιακό γλέντι

ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ
Χώρος: Πλατεία Ιωάννη Κωλέτη (χοροστάσι)

- Ωρα 10:45** Προσέλευση συνέδρων
- Ωρα 11:00** 1^η Εισήγηση: «Χοροί Ντένισκου»
Εισηγητής: Μάταιας Χρήστος, καθηγητής Φυσικής Αγωγής
- Ωρα 11:45** 2^η Εισήγηση: «Παρουσίαση διδασκαλία παραδοσιακών χορών Συρράκου και ευρύτερης περιοχής»
Επιμέλεια διδασκαλία: Ιωάννης Αυδίκος, καθηγητής Φυσικής Αγωγής
- Ωρα 13:00** Επίσκεψη στο Λαογραφικό Μουσείο Συρράκου Ερμηνείας Φωτιάδου - Λαογραφικό Μουσείο - Βιβλιοθήκη Κώστα Κρυστάλλη
- Ωρα 14:00** Γεύμα στην ταβέρνα «Γαλάνη»

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αδάμ Κώστας, Πρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ.Β.
Αργύρης Ιωάννης, Πρόεδρος Κοινότητας και Πνευματικού Κέντρου Συρράκου
Χασιώτης Ηρακλής, Αντιπρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ.Β.
Ζαλοκόστα-Δίπλα Μαρία, Αντιπρόεδρος Συρράκου
Βαγγέλης Αποστόλης, Κοινοτικός Σύμβουλος Συρράκου και Αντιπρόεδρος Πνευματικού Κέντρου
Σκαμνέλος Χρήστος, Κοινοτικός Σύμβουλος Συρράκου
Γκαρτζονίκας Ηλίας, μέλος Πνευματικού Κέντρου και μέλος εκτελεστικού συμβουλίου της Δ.Ο.Α.Τ.
Νταλαούτης Σπύρος, Πρόεδρος Συνδέσμου Συρρακιωτών Πρεβέζης
Μπεζεβέγκης Χρήστος, Πρόεδρος Συνδέσμου Φιλιπιάδας και Κάμπου
Καραμάνης Απόστολος, μέλος Δ.Σ. Συνδέσμου Συρρακιωτών Ιωαννίνων

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δήμας Ηλίας, Αν. Καθηγητής Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Αθηνών
Δήμας Ιωάννης, Ε.Ε.Δ.Ι.Π. - Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Αυδίκος Ιωάννης, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής
Φωτιάδου Ερμηνεία, Λαογράφος Συγγραφέας
Αδάμ Κώστας, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής
Γείτονας Θεμιστοκλής, καθηγητής Φυσικής Αγωγής
Γκαρτζονίκας Ηλίας, καθηγητής Φυσικής Αγωγής

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΟΡΩΝ

ΣΥΡΡΑΚΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
27 - 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2002

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

- ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ
- ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΣΥΡΡΑΚΟΥ
- ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΩΝ

Αναφορά στην Μουσικοχορευτική Παράδοση του Συρράκου.

Από τον Γιάννη Αυδικο

Καθηγητή Φ. Α.

ΣΥΡΡΑΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το Συρράκο ένδοξο και ιστορικό αρχοντοχώρι, είναι όπως το είδατε κρεμασμένο σαν αετοφωλιά στους πρόποδες του όρους ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ (υψόμετρο 1.200). Χωρίζεται από τους ΚΑΛΑΡΡΥΤΕΣ από τη χαράδρα του Χρούσια. Μια χαράδρα απaráμιλλης ομορφιάς.

Το ΣΥΡΡΑΚΟ κατοικήθηκε προ του 15^{ου} αιώνα, από Έλληνες Βλαχόφωνους. Για το όνομα έχουν γραφεί πολλά και αντιφατικά και από ξένους και από Έλληνες.

Μετά το 1480 το ΣΥΡΡΑΚΟ μαζί με 42 γειτονικά χωριά αποτελούσαν την αυτοδιοίκητη ομοσπονδία του ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ που την διοικούσαν οι πρόκριτοι του ΣΥΡΡΑΚΟΥ που ήταν η πρωτεύουσα. Η ομοσπονδία αυτή ανήκε στην κυριαρχία της Βασιλομήτορος Βαλιδε Σουλτάνας και είχε ειδικά προνόμια.

Διατηρώντας αυτή την αυτονομία το ΣΥΡΡΑΚΟ αναπτύχθηκε σημαντικά. Οι κάτοικοι του ΣΥΡΡΑΚΟΥ αρχικά ασχολήθηκαν με την **κτηνοτροφία και λίγη γεωργία**. Πολύ γρήγορα όμως ανέπτυξαν την βιοτεχνία παραγωγής ποικιλίας μάλλινων υφασμάτων και κτηνοτροφικών προϊόντων. Κατά καιρούς ασχολήθηκαν και με την αργυροχρυσοχοΐα. Έγιναν σπουδαίοι έμποροι και διακινούσαν τα προϊόντα τους όχι μόνο στον Ελλαδικό χώρο αλλά και σε όλα τα μεγάλα εμπορικά κέντρα και λιμάνια της Ευρώπης. (Λιβόρνο, Τεργέστη, Ρώμη, Οδησό, Μόσχα, Βουκουρέστι, Παρίσι, Βελιγράδι, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια κ.ά.).

Η μεγάλη αυτή εμπορική κίνηση έφερε στο ΣΥΡΡΑΚΟ σημαντικό πλούτο, ευημερία, μόρφωση και πολιτισμό ο οποίος σήμερα αντικατοπτρίζεται στην υπέροχη παραδοσιακή αρχιτεκτονική των σπιτιών.

Οι ξένοι περιηγητές, κυρίως ο Rouqueville, στα χρόνια 1815 και 1818 ομολογούν ότι βρήκαν στο ΣΥΡΡΑΚΟ «Εμπορική κίνηση αμιλλωμένη προς

τας καλύτερας ευρωπαϊκός πόλεις» και ότι στο ΣΥΡΡΑΚΟ βρήκαν σημαντικές βιβλιοθήκες και κυκλοφορούσαν γαλλικές και ιταλικές εφημερίδες.

Το ΣΥΡΡΑΚΟ μαζί με τους ΚΑΛΑΡΡΥΤΕΣ επαναστάτησαν το πρώτο χρόνο της Επανάστασης του 1821 με την υποκίνηση του ΙΩΑΝΝΗ ΚΩΛΕΤΤΗ και Γεωργίου ΤΟΥΡΤΟΥΡΗ. Το ΣΥΡΡΑΚΟ τότε είχε 720 οικογένειες και 3.500 κατοίκους. Αποτέλεσμα ήταν οι Τούρκοι να καταστρέψουν ολοσχερώς τα δύο χωριά, (στο Συρράκο έμειναν μόνο ο ναός της Παναγίας και 2-3 σπίτια). Οι Συρρακιώτες διασκορπίστηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Μερικοί άρχισαν να επιστρέφουν στα 1827-28 και να χτίζουν τα σπίτια τους από την αρχή. Στα 1854 ξεσηκώθηκαν ξανά από τον Συρρακιώτη γιατρό Κόμνο. Οι πρόκριτοι όμως του χωριού πήραν αμνησία για την εξέγερση και κατόρθωσαν να σώσουν το ΣΥΡΡΑΚΟ από μια δεύτερη καταστροφή. Και το ΣΥΡΡΑΚΟ ανέκτησε ένα μεγάλο μέρος της προεπαναστατικής του ακμής. Γύρω στα 1890 το ΣΥΡΡΑΚΟ έρχεται δεύτερο σε πληθυσμό από όλες τα Βλαχόφωνα χωριά της Ελλάδας, μετά το Μέτσοβο.

Αρχίζει νέα περίοδος ανάκαμψης που όμως δεν κράτησε πολύ, γιατί η βιομηχανική ανάπτυξη στην Ευρώπη έσβησε το εμπόριο των μάλλινων υφαντών (ο μουσαμάς αντικατέστησε την κάπα.)

Παράλληλα με την κτηνοτροφία την τυρκοκμία και κυρίως με την βιοτεχνία και το εμπόριο οι Συρρακιώτες ασχολήθηκαν με τα γράμματα και τις επιστήμες.

Πολλούς μεγάλους άνδρες προσέφερε το ΣΥΡΡΑΚΟ στην πατρίδα. Ο Ιωάννης Κωλέττης, φιλικός και πρώτος Συνταγματικά Πρωθυπουργός της Ελλάδας. Οι οπλαρχηγοί Κατσικογιάννης, Ροκάς, Βαρτζώκας, Λεπενιώτης κ.ά. Οι ποιητές και αγωνιστές Γεώργιος Χ. Ζαλοκώστας και Κώστας Κρυστάλλης. Οι μεγάλοι ευεργέτες Γ. Γιαννιώτης, Σ. Μπαλτατζής, Ν. Πάλιος, Σπυρ. Τοπάζης κ.ά. Οι διπλωμάτες πρεσβευτές Ευγένιος Γ. Ζαλοκώστας και Δ. Μπίτσιος, ο Ακαδημαϊκός Ι. Τρικαλινός κ.ά.

Άγνωστο είναι πότε ιδρύθηκε σχολείο στο ΣΥΡΡΑΚΟ. Στην επίσκεψη του στο ΣΥΡΡΑΚΟ το 1777 ο Πατρο-Κοσμάς βρήκε να λειτουργεί το

Σχολείο. Στα χρόνια του Κώστα Κρυστάλλη λειτουργούσαν δύο σχολεία (Δημοτικό και Ελληνικό με 270 μαθητές και 4 δασκάλους και παρθεναγωγείο με 70 μαθήτριες).

Το ΣΥΡΡΑΚΟ εξακολουθούσε να έχει την αίγλη του τις δεκαετίες του 50-60 πέρασε μια πολύ μεγάλη κρίση. Οι λόγοι της κρίσης είναι πολλοί, ενδεικτικά αναφέρω την έλλειψη δρόμου, αλλαγή επαγγέλματος.

ΜΟΥΣΙΚΗ - ΤΡΑΓΟΥΔΙ - ΧΟΡΟΣ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Το Συρράκο είχε, κι έχει ακόμη, δική του μουσική και χορευτική παράδοση. Μια παράδοση πλούσια όσο και ο συναισθηματικός κόσμος του Συρρακιώτη.

Αυτή η Συρρακιώτικη μουσικοχορευτική παράδοση έχει τη δική της ξεχωριστή θέση και ό,τι παρουσιάζεται γι' αυτή, είναι κατάθεση ψυχής. Προτού, όμως, παρουσιάσω αυτή την κατάθεση, θα ήθελα να αναφερθώ γενικά στην έννοια του χορού.

Χορός είναι η έκφραση συναισθημάτων με κινήσεις χεριών, ποδιών και του σώματος με συνοδεία μελωδίας και λόγων.

Σε όλους σχεδόν του λαούς της γης οι πρώτες χορευτικές κινήσεις είναι συνάρτηση απλών φυσικών εκδηλώσεων που σιγά-σιγά έγιναν οργανωμένες και υπάκουσαν σε ορισμένους κανόνες.

Στο χορό συναντούμε όλες τις ποικιλίες κίνησης και έκφρασης. Αργές ή γρήγορες, ήρεμες ή ζωηρές, θορυβώδεις, ακόμη και τολμηρές.

Ο χορός έχει το χάρισμα να ανταποκρίνεται, σε όλες τις ηλικίες και να αγγίζει όλα τα ανθρώπινα συναισθήματα. Κυρίως όμως αποτελεί μέσο έκφρασης του ερωτικού συναισθήματος και δίνει τη δυνατότητα στο ερωτικό πλησίασμα, στην ερωτική έλξη.

Αυτή τη μουσικοχορευτική παράδοση οφείλουμε να διατηρήσουμε με διάφορες εκδηλώσεις. Γιατί μέσα σ' αυτή θα βρούμε τα ζωντανά εκείνα στοιχεία που μας δίνουν την δύναμη να κατανοήσουμε την πολιτιστική μας κληρονομιά και να προχωρήσουμε μπροστά. Να αναζητήσουμε πρότυπα και αξίες που περισσότερο από κάθε άλλη φορά έχουμε ανάγκη

σήμερα για να αντισταθούμε στην πολιτιστική αλλοτρίωση από την επίθεση της κουλτούρας των ισχυρών.

Στην ελληνική μουσικοχορευτική παράδοση ξεχωριστή θέση κατέχει και η Συρρακιώτικη. Στο σύνολο τους βέβαια οι χοροί του Συρράκου έχουν σχέση με τους χορούς της ηπειρωτικής Ελλάδας. Αυτό άλλωστε ήταν αναπόφευκτο τη στιγμή που οι Συρρακιώτες ως έμποροι, τεχνίτες, κираτζήδες, νομάδες και τυροκόμοι, επισκέπτονταν άλλες περιοχές από τις οποίες μετέφεραν στον τόπο τους χορευτικά στοιχεία, κυρίως τραγούδια.

Ωστόσο οι Συρρακιώτικοι χοροί έχουν την ιδιαιτερότητα τους που διαμορφώθηκε από τη γεωγραφική θέση, της κλιματολογικές συνθήκες, την ιστορική εξέλιξη και την αυστηρή κοινωνική δομή και ιδιοσυγκρασία του Συρρακιώτη.

Η ιδιαιτερότητα αυτή αφορά την αργή κίνηση, τη βαριά ενδυμασία των χορευτών, το σχήμα του χορού, το ύφος και το χαρακτήρα του.

Στο ΣΥΡΡΑΚΟ συναντούμε χορούς μυσταγωγικούς, τελετουργικούς αλλά και λεβέντικους, τραγούδια με στίχους που εξυμνούν τη φύση, τον έρωτα, τα νιάτα, την εργασία, την ίδια τη ζωή. Δε συναντούμε χορούς Σατυρικούς, μιμητικούς και πολύ περισσότερο Διονυσιακούς.

Οι χοροί που χορεύονταν και χορεύονται μέχρι σήμερα στο Συρράκο είναι ο Συγκαθιστός, το Τσάμικο, ο Γιανν' Κώστας που στα βήματα του χορεύονται ο Μπαλατσός, η Βασίλω Αρχόντισσα, Κάτω στην Άσπρα Πλάκα, ο Συρτός, ο Πατητός, η Καραγκούνα, η Σβαρνιάρα, η Γενοβέφα, Για μια φορά είν¹ η λεβεντιά και σπάνια ο Πωγωνήσιος. Κατά καιρούς χορεύτηκαν και άλλοι χοροί αλλά σε μικρά χρονικά διαστήματα.

Αυτούς τους χορούς οι Συρρακιώτες τους χόρευαν και τους χορεύουν με προσεγμένες κινήσεις, στις οποίες εναρμονίζεται και συνυπάρχει το ταπεινό με το λεβέντικο, η σεμνότητα με τη χάρη, η απλότητα με την περηφάνια, ο σταυραετός με την Πετροπέρδικα. Χορεύοντας οι Συρρακιώτες γνωρίζουν το μέτρο της ντροπής και του σεβασμού, γνωρίζουν να αποφεύγουν την πρόκληση και την επίδειξη.

Οι συνθήκες ζωής των Συρρακιωτών τους επέβαλαν να πραγματοποιούν τις διάφορες εκδηλώσεις τους, τους καλοκαιρινούς μήνες. Τους υπόλοιπους μήνες οι εκδηλώσεις ήταν σπάνιες και γίνονταν σε στενό οικογενειακό κύκλο. Στις εκδηλώσεις των Συρρακιωτών επικρατούσε απόλυτη τάξη και πειθαρχία. Αναφορικά με το χορό ένας άγραφος νόμος κρατούσε τη σειρά την οποία όλοι οι χορευτές τηρούσαν με ευλάβεια. Άγραφος επίσης νόμος έδινε προτεραιότητα σε νιόπαντρους και νεοαρραβωνιασμένους. Αυτό σημαίνει ότι στο διπλό χορό αντρών και γυναικών, κανένας δεν επέλεγε το συγ-χορευτή του.

Ο χώρος των εορταστικών εκδηλώσεων ήταν η Πλατεία, το "χοροστάσι", ενώ των εκδηλώσεων που αφορούσαν γάμους και αρραβώνες, ήταν η «τέντα», χώρος ειδικά διαμορφωμένος στην αυλή του σπιτιού. Μέρος, βέβαια, των εκδηλώσεων αυτών, όπως ο χορός της νύφης τη Δευτέρα, πραγματοποιούνταν και στο "χοροστάσι".

Οι θεατές διακρίνονταν για τη σοβαρότητα με την οποία παρακολουθούσαν το χορό. Οι άντρες καθισμένοι στο πεζούλι, του Άη Νικόλα, οι γυναίκες κάτω στο διάζωμα, εκεί που το κελάρυσμα του αυλακιού της Γκούρας, συνόδευε τα βιολιά. Και φυσικά όλοι τους είχαν να δουν κάτι ξεχωριστό. Να καμαρώνουν γιους και θυγατέρες, γαμπρούς και νύφες και πάνω απ' όλα να επισημάνουν διακριτικά τους στόχους των προξενιών.

Σήμερα, εμείς οι Συρρακιώτες καταβάλουμε κάθε δυνατή προσπάθεια να διατηρήσουμε τη μουσικοχορευτική μας παράδοση όπως μας την παράδωσαν χωρίς καμιά αλλοίωση και ελπίζω να τα καταφέρουμε.

Τελειώνω με μια παράκληση, όλοι εμείς που συμμετέχουμε ενεργά στη μουσικοχορευτική μας παράδοση θα πρέπει να ξέρουμε μέχρι που εξαντλείται η δική μας παρέμβαση.

Ας μην αλλοιώσουμε την χορευτική μας παράδοση προσθέτοντας κινήσεις ξένες προς αυτή.

Ας αφήσουμε τις κινήσεις εκείνες, που εναρμονίζεται και συνυπάρχει το ταπεινό με το λεβέντικο, η σεμνότητα με τη χάρη, η απλότητα με την περηφάνια, ο Σταυραετός με την Πετροπέρδικα.

Στοιχεία του Συρρακιώτικου Γάμου

Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας

Καθηγητής Φυσικής αγωγής

-Δάσκαλος Παραδοσιακών Χορών

Ο Γάμος αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εκφάνσεις του βίου της παραδοσιακής κοινωνίας.

Επρόκειτο για μια κοινωνική λειτουργία η οποία στηρίζονταν στις αξίες τα πρότυπα και τις προτεραιότητες που έθεταν οι γενιές τις κάθε περιόδου αλλά και αυτές που προϋπήρξαν.

Ήταν μια διαδικασία που στηρίζονταν σε συγκεκριμένο τελετουργικό το οποίο ήταν γεμάτο συμβολισμούς και επιρροές που μας οδηγούν χιλιάδες χρόνια πίσω.

Ο Γάμος και το πανηγύρι ήταν ο μοναδικός τρόπος διασκέδασης και ψυχαγωγίας της παραδοσιακής κοινωνίας του Συρράκου.

Γινόταν πάντα καλοκαίρι και τούτο γιατί μόνο τότε ανταμώνανε όλοι οι Συρρακιώτες στο χωριό. Οι «κτηνοτρόφοι» που γυρνούσαν από τα χειμαδιά και οι «ραφτάδες» που επέστρεφαν από τις μεγάλες αγορές του εξωτερικού και της Ελλάδας όπου πουλούσαν τα εμπορεύματα τους.

Τα κυριότερα σημεία του είναι:

Προξενιό

Η υποχρέωση για την αποκατάσταση των νέων ήταν καθήκον των γονιών και ιδίως των πατεράδων. Γι' αυτή ίσχυε η προτεραιότητα αναλόγως της ηλικίας τους.

Η ηλικία των γυναικών που ήταν κατάλληλη για παντρεία ήταν συνήθως μετά το 15^ο έτος της ηλικίας τους, αφού έχει ετοιμάσει την προίκα της, ενώ των αγοριών μετά την εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεών τους.

Τα περισσότερα συνοικέσια τελούνταν τις μέρες των πανηγυριών, ενώ σχεδιάζονταν από την Άνοιξη ως το Φθινόπωρο.

Τα πολλά πανηγύρια που γίνονταν εξυπηρετούσαν και τη σκοπιμότητα αυτή, δηλαδή να δουν και να σχεδιάσουν τα πιθανά προξενιά.

Εκεί οι ενδιαφερόμενοι έβλεπαν κατά την ώρα του χορού τα άτομα που τους ενδιέφεραν και σχημάτιζαν μια πρώτη άποψη για την σωματική και ψυχική τους υγεία, πράγμα απαραίτητο για να προχωρήσουν στην πρόταση συνοικεσίου.

Η χορευτική δεινότητα, ιδίως των αντρών, ήταν πάντα ένα σοβαρό κριτήριο.

Η επιδίωξη όλων ήταν οι μελλοντοίμοι να προέρχονται από το Συρράκο.

Το προξενιό το έστελναν οι γονείς της κοπέλας στους γονείς του γαμπρού. Το αντίθετο ήταν υποτιμητικό (Πολλές φορές η πρόταση γίνονταν και από τον υποψήφιο γαμπρό απευθείας στον πατέρα της κοπέλας).

Έτσι κάποιος συγγενής της κοπέλας αναλάμβανε, εν αγνοία της, να μεταφέρει το μήνυμα σε κάποιον αντίστοιχο του γαμπρού.

Καταλληλότερη θέση ήταν κατά το έθιμο το πίσω μέρος της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.

Την απάντηση την περίμενε σε 5-6 το πολύ μέρες.

Αν απορρίπτονταν κρατιόνταν μυστικό για να μην εκτεθούν οι συγγενείς και η κοπέλα.

Αν συμφωνούσαν το ανακοίνωναν (πάλι στο ίδιο σημείο) στον άλλο υπεύθυνο του

προξενιού και μετά το πληροφορούνταν οι μελλοντοίμοι.

Στη συνέχεια συναντούνται οι γονείς και στενοί φίλοι των δύο μερών συνήθως στο σπίτι του γαμπρού για την σύνταξη προικοσύμφωνου (που συνήθως περιλάμβανε μετρητά, ζωντανά και ρουχισμό). Εκτός των γονέων υπογράφουν και οι συγγενείς ως μάρτυρες. Κατόπιν όριζαν την ημερομηνία τέλεσης του γάμου το πολύ 2-3 βδομάδες και πηγαίνουν στην νύφη.

Ότι αφορούσε τους γάμους κατέγραφαν στα «προικοσύμφωνα».

Σε ένα από αυτά του 1860 που αναφέρεται στο βιβλίο του Δημ. Γκαρτζονίκα, αφού αρχίζει με την επίκληση του ονόματος του Κυρίου ώστε να ευλογηθεί το συνοικέσιο, αναφέρει τα ονόματα των μελλοντόμφων.

Μετά αφού δώσει γραπτά την πατρική ευχή αναγράφει τα χρήματα και τα υλικά που θα δώσει ως προίκα, όπως Μεξικάνικα τάλιρα, μια πουλάρα τρίχρονη, τα φορέματα, τα ασημικά της κα.

Οι δύο πρώτες υπογραφές στο τέλος αφορούσαν τους γονείς των μελλοντόμφων.

Αν κάποιος από αυτούς δεν είχε πατέρα υπέγραφε ο θείος του.

Για την προίκα, αναφέρει ο Κώστας Κρυστάλλης, υπήρχε «νόμος» που έθετε ανώτερο όριο τα 1000 γρόσια, ενώ απαγορεύονταν να φορούν βαρύτιμα και πολυτελή κοσμήματα, ιδίως χρυσά.

Στο βιβλίο του Δ. Γκαρτζονίκα αναφέρεται ότι το 1860, προίκα έφτανε το ποσό των 6000 γροσίων, πράγμα που κατά τον συγγραφέα οφείλεται στην υποτίμηση του γροσίου.

Η εκτίμηση των κοσμημάτων ήταν προκαθορισμένη και ήταν η εξής: 1 ζευγάρι ασημοζούναρα χρυσομένα (όχι χρυσά) γρόσια 300, 2 καρφοβέλονα γρόσια 50, 1 ζευγάρι σκουλαρίκια γρόσια 50 κτλ

Όσων αφορά στο τελετουργικό, ο μέλλον γαμπρός έρχεται στη μέλλουσα νύφη έχοντας μαζί του το βλάμη και το νουνό ο οποίος θα τους περνούσε δακτυλίδια.

Η νύφη βγαίνει στην πόρτα με σεμνότητα και ντροπή. Παίρνει τα συχαρίκια και της ευχές για καλά στέφανα.

Στο σπίτι ο νουνός σταυρώνει τα δακτυλίδια μπροστά σε μια εικόνα, τα φορούσε και ευχόταν.

Στη συνέχεια οι συμπέθεροι και κατόπιν οι άλλοι συγγενείς αλληλοασπάζονταν ευχόμενοι.

Η νύφη πρόσφερε συνήθως ούζο και γλυκά. Μετά από ένα μικρό ίσως γλέντι αποχωρούν οι συμπέθεροι, η νύφη φιλά το χέρι των πιο ηλικιωμένων και αυτοί της δίνουν χρήματα που αργότερα θα πάρει κάποιο δώρο ως ανάμνηση των αρραβώνων.

Από την ημέρα των αρραβώνων απαγορεύονταν ο νέος να εμφανιστεί δημόσια με την μνηστή του.

Η κοπέλα από τη στιγμή του αρραβώνα απολάμβανε την εκτίμηση και τον σεβασμό όλων (οι αρραβώνες λέγονταν και «σεβάσματα»).

Ως το γάμο γαμπρός και νύφη απαγορευόταν να ξανανταμώσουν. Και στο δρόμο ακόμα αν συνέβαινε έπρεπε να αλλάξουν κατεύθυνση.

Έτσι αρχίζουν οι προετοιμασίες. Ο βλάμης κάνει νηστεία μια βδομάδα, κοινωνεί, υπόσχεται παντοινή στήριξη στο γαμπρό και ο παπάς επιβεβαιώνει την υπόσχεση αυτή στο ποιμνιο.

Η εβδομάδα πριν το γάμο αφιερώνεται στις ετοιμασίες.

Από τη Δευτέρα πλένονται τα ρούχα, ατομικά και σπιτιού, συγκεντρώνονται τα μαγειρικά σκεύη, ετοιμάζονται τα σκεπάσματα που θα στρωθούν στην αυλή για να υποδεχτούν τους πολυάριθμους καλεσμένους και ενημερώνεται επισήμως ο ανάδοχος του γαμπρού.

Πέμπτη

Την Πέμπτη οι φίλες της νύφης απλώνουν τα προικιά.

Παράλληλα δύο νέοι καλούσαν προφορικά για συμμετοχή στο γάμο.

Το απόγευμα της Πέμπτης ομάδα κοριτσιών (μη ορφανών), σιτίζει το αλεύρι με το οποίο ο αδελφοποιτός (βλάμης) του γαμπρού ζυμώνει τη ζύμη που θα πάει την άλλη μέρα στη νύφη μαζί με δώρα του γαμπρού.

Με τη ζύμη θα φτιαχτούν οι τρεις κουλούρες (μπουγάτσες).

Αυτή της νύφης μπαίνει σε πολυτελές κάνιστρο με κάλυμμα από μεταξωτό ύφασμα, το οποίο θα μεταφέρουν παιδιά που έχουν εν ζωή και τους δύο γονείς, κρατώντας τη στο κεφάλι τους.

Παρασκευή

Την Παρασκευή φτιάχνονταν οι τρεις μπουγάτσες, μια για την νύφη που την έκοβε το Σάββατο το βράδυ στο τραπέζι της και άλλες δύο για το γαμπρό και το νουνό που θα κοπούν στο τραπέζι της Κυριακής.

Χαρακτηριστική ήταν η ευωδιά τους διότι ήταν φτιαγμένες με μαγιά που μωσχοβόλαγε και όχι με προζύμι. Επάνω κένταγαν αφού έβαφαν τη ζάχαρη μπλε ή κόκκινη.

Επίσης από αυτά τα προζύμια θα φτιαχνόταν και τα κουλούρια που θα κερνούσαν μετά τα στέφανα στο σπίτι του γαμπρού από τη νύφη.

Αφού γίνει η μεταφορά της ζύμης στη νύφη εκείνη δίνει στο βλάμη και την παρέα του δώρα (σε ένα δίσκο) που θα μοιραστούν από το ζευγάρι μετά το γάμο, όταν επισκεφτούν τους συγγενείς τους.

Τα δώρα της νύφης ήταν κάλτσες (τουσρέπια) και μπορεί να ήταν και 100 ζευγάρια. Συχνά άλλαζαν χέρια πολλές φορές προσφέροντάς τα ως δώρα και σε άλλους γάμους. Τον υπολογισμό τον έκανε η μάνα του γαμπρού ανάλογα των υποχρεώσεων που είχε.

Στη συνέχεια τους κάνουν το τραπέζι.

Σάββατο

Την Παρασκευή ή το Σάββατο γίνεται η καταγραφή των προικιών σύμφωνα με το σύμφωνο, τα οποία θα παραλαμβάνονταν μετά τη στέψη, ενώ πολλές φορές παίρνουν το Σάββατο το πρωί τα συμφωνηθέντα μετρητά και ζωντανά (όχι το ρουχισμό, τον οποίο παίρνουν τη Δευτέρα).

Ο γαμπρός δεν πήγαινε γιατί έπρεπε να καθίσει να τον γανώσει η πεθερά του με ένα τηγάνι.

Έστελνε όμως στολίδια για τη νύφη και δώρα για τους δικούς της (πουκάμισα, φορέματα και μαντήλια), ανάλογα βέβαια την οικονομική στάθμη του.

Δώρα έστελνε και η νύφη για τους οικείους του γαμπρού.

Από το πρωί του Σαββάτου ορίζονταν στα δύο σόγια ο κελαρτζής (αποθηκάριος) που συγκέντρωνε τα κανίσκια των καλεσμένων και έκανε κουμάντο.

Οι συγγενείς των δύο οικογενειών, δηλαδή, που έχουν προσκληθεί στέλνουν τη συνεισφορά τους σε κρέας για το γαμήλιο γεύμα συνοδευόμενο από θαυμασίας γεύσης ψωμί φτιαγμένο από ζύμη ρεβιθιών.

Μια χαρακτηριστική έκφραση ήταν , «μια προβατίνα 4 νοματαίοι», από ένα ποδάρι δηλαδή για κάθε οικογένεια.

Το βράδυ του Σαββάτου έφτανε στη νύφη ο γαμπρός, ο νουνός, ο βλάμης, οι γονείς και τα αδέρφια του γαμπρού.

Τους καλωσόριζαν και καθόταν μαζί τους και η νύφη.

Τους καλεσμένους εξυπηρετούσαν στενοί συγγενείς που φορούσαν ποδιά.

Ακολουθούσαν τραγούδια της τάβλας όπως: «Σε τούτη τη τάβλα που `μαστε, σε τούτο το τραπέζι, τον Άγγελο φιλεύουμε και το Χριστό κερνάμε και την Παρθένα Παναγιά τη διπλοπροσκυνάμε, να μας χαρίσει τα κλειδιά, κλειδιά του Παραδείσου, ν` ανοίξω τον Παράδεισο να μπω να σεργιανίσω, να δω τους πλούσιους πως περνούν και τους φτωχούς πως έχουν».

Μετά κοβόταν και μοιραζόταν η μπουγάτσα της νύφης ενώ ακολουθούσε γλέντι, στο οποίο χόρευαν οι συμπέθεροι .

Αφού χόρευαν έφευγαν για να συνεχίσει το σόι της νύφης. Έπρεπε να χορέψουν όλοι οι παρευρισκόμενοι, όλων των ηλικιών.

Χαρακτηριστικός χορός του γάμου ήταν ο συγκαθιστός, ο οποίος δεν χορεύονταν στα πανηγύρια, στο χοραστάσι.

ΓΑΜΟΣ

Κυριακή

Στο γαμπρό...

Ο Βλάμης ετοιμάζει το φλάμπουρο (άσπρο πανί με πράσινη κούκλα, συνήθως ντυμένη νύφη). Τις τελευταίες δεκαετίες το φλάμπουρο έπαψε να χρησιμοποιείται.

Έπαιρνε το γαμπρό και όλοι μαζί έφερναν το νουνό στο σπίτι του γαμπρού.

Πριν το μεσημεριανό έχουμε το ξύρισμα του γαμπρού, ο οποίος κρατάει ένα άδειο ταψί στα γόνατά ενώ τον ξυρίζει ο βλάμης με μια πετσέτα στον ώμο και τα όργανα να τραγουδούν:

« Πατέρα μου μ` ανάθρεψες» ,

« Ευράφι από τα Γιάννινα κι ακόνι από τη πόλη»,

« Για γλήγορα ρε βλάμη μου, για γλήγορα παιδί μου, πριν κατεβάσουν τα νερά και κλείσουν τα ποτάμια»,

« Ευχήσου με μανούλα μου τώρα στο στόλισμά μου. Με την ευχή παιδάκι μου και σύρε στο καλό σου».

Η μάνα του από ένα ποτήρι κρασί που κρατάει στο χέρι έριχνε λίγο σταυρωτά στα μαλλιά του γιου της για να μην τον πιάνουν οι κατάρες της αν ποτέ έλεγε, λέγοντας: «Να ζήσεις παιδάκι μου και να προκόψεις».

Οι συγγενείς του ένας - ένας με ένα κέρμα έκαναν σταυρό στο κεφάλι του γαμπρού, το έριχναν στο άδειο ταψί και του εύχονταν.

Τα χρήματα μοιράζονταν ο γαμπρός με το βλάμη και μετά πήγαινε να στολιστεί.

Να φορέσει δηλαδή την επίσημη στολή που ήταν η φουστανέλα και έπρεπε να έχει ή να προμηθευτεί οπωσδήποτε.

Στα στέφανα οι προσκεκλημένοι άνδρες φορούσαν φουστανέλα, αν είχαν.

Όσοι δεν είχαν έβαζαν μαύρο μάλλινο παντελόνι και σακάκι.

Στη νύφη...

Την ίδια στιγμή στη νύφη γινόταν το πλούσιμο των μαλλιών της και το στόλισμά της.

Η μάνα της έδινε ευχές και κέρματα κατά τον ίδιο τρόπο με αυτό του γαμπρού.

Οι κοπέλες που παρευρίσκονταν και τη στόλιζαν τραγουδούσαν:

«Σήμερα άσπρος ουρανός, σήμερα άσπρη μέρα, σήμερα στεφανώνεται αετός με περισσότερα. Ποιος ήταν ο προξενητής που να `χε φαι κανέλα που αντάμωσε τον αετό μαζί με περισσότερα. Ευχήσου με μανούλα μου τώρα στο στόλισμά μου. Με την ευχή παιδάκι μου και σύρε στο καλό σου»

(Τους δύο τελευταίους στίχους τραγουδούσε η νύφη και η μάνα της).

Επίσημη στολή για την νύφη ήταν το κόκκινο φόρεμα. Φορούσαν τη «σάρικα» και τις τελευταίες δεκαετίες, έβαζαν και δύο μαντήλια στη ζώνη τους.

Οι προσκεκλημένες γυναίκες φορούσαν βελούδινα φορέματα ή γαλλικές κεντητές φούστες.

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

Μετά το μεσημεριανό ξεκινούσαν από το σπίτι του γαμπρού για το σπίτι της νύφης.

Μπροστά πηγαίνουν τα όργανα και πίσω δύο παιδιά περίπου 15 χρονών.

Το ένα κρατά το φλάμπουρο και το άλλο στο κεφάλι ένα δίσκο που περιέχει κουφέτα, ρύζι, τα γοβάκια της νύφης και τα στέφανα.

Ακολουθεί ο γαμπρός, δεξιά ο νουνός, αριστερά ο βλάμης. Πιο πίσω είναι οι συγγενείς και οι φίλοι.

Τα παιδιά έτρεχαν μπροστά να αναγγείλουν τον ερχομό της πομπής και να πάρουν τα συχαρίκια, ενώ ο πρώτος αμειβόταν καλά.

Πλησιάζοντας τα όργανα τραγουδούσαν:

«Έθπνα περδικομάτα μου κι ήρθα στο μαχαλά σου.

Χρυσά στολίδια σου `φερα να πλέξεις στα μαλλιά σου.

Αν ήρθες καλωσόρισες κι ας έκανες και κόπο.

Δεν το `ξερα λεβέντη μου πως ήταν η αφεντιά σου, να πεταχτώ σαν πέρδικα να `ρθω στην αγκαλιά σου, να γίνω γη να με πατείς γεφύρι να περάσεις».

Μια παραλλαγή της σκηνής αυτής που αναφέρεται, είναι ότι οι συγγενείς της νύφης απαντούν στους πρώτους στίχους λέγοντας:

«Κι αν τ'α` φερεις τι τα `θελες κι αν τα `χεις τι τα θέλεις

Εγώ τα μαλλιά μου τα `πλεξα απ' το Σαββάτο βράδυ».

Αφού τους υποδέχονταν, ο βλάμης έβαζε τα γοβάκια στη νύφη τα οποία σταύρωνε τρεις φορές κι αυτή του φιλούσε το χέρι. Αυτά ήταν δώρα του γαμπρού και υπήρχαν περιπτώσεις φτωχότερων οικογενειών που ήταν και αυτά δανεικά.

Οι μελλονύμφοι για ν` αποφύγουν τα μάγια και το μάτι έπαιρναν από μια κασέλα και το κλειδί το έβαζαν σε μια τσέπη στη στολή τους.

Στη συνέχεια οι γονείς της την έπαιρναν έξω και η μάνα της έσπαγε ένα πιάτο που είχε το ρύζι το οποίο έριξε στα μαλλιά της κόρης της.

Το ρύζι χρησιμοποιούταν όλες τις μέρες του γάμου σαν σύμβολο αιωνιότητας κι ευτυχίας. Ο λόγος ήταν για να αποφύγουν το «μάτι» των εχθρών της νύφης, αν φυσικά υπήρχαν.

Στην αυλή εκτυλισσόταν η πιο συγκινητική στιγμή, αυτή του αποχωρισμού. Η νύφη χαιρετά για τελευταία φορά πριν φύγει για το καινούριο σπιτικό της, την οικογένεια, τους συγγενείς και τους φίλους ενώ τα όργανα τραγουδούν:

«Σ' αφήνω γεια μανούλα μου, σ' αφήνω γεια πατέρα.
Ωρα καλή πουλάκι μου και να `χεις την ευχή μας.
Αφήνω γεια αδελφάκια μου, αφήνω γεια αδελφούλες αφήνω γεια στη γειτονιά και γεια στις φιλενάδες.
Ωρα καλή πουλάκι μου και σύρε στο καλό σου».

Άλλες φορές παραλλάσσονταν με το:

«Έχετε γεια πατέρα μου και συ γλυκιά μου μάνα
Έχετε γεια αδερφάκια μου και σεις δικοί μου φίλοι
Εγώ πάω στο σπίτι μου και στα πεθερικά μου.»

Έτσι η πομπή παίρνει τη νύφη και ξεκινά έχοντας μπροστά, το φλάμπουρο, μετά τον βλάμη και τα όργανα.

Ακολουθεί η νύφη με το σόι της βασταζόμενη από τα αδέρφια της και πιο πίσω ο γαμπρός με το νουνό το βλάμη και το σόι του.

Τη νύφη την παρέδιδαν τα αδέρφια μέσα στην εκκλησία και άρχιζε η τελετή. Γάμοι γινόταν σε όλες τις εκκλησίες και ο χορός της νύφης τη Δευτέρα σε όλους τους χώρους που ήταν ελεύθεροι.

Ο λόγος ήταν ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα, λίγων εβδομάδων, έπρεπε να γίνουν δεκάδες γάμοι. Αναφέρονται συχνά πάνω από πέντε και δέκα γάμοι σε μία ημέρα.

Η κύρια εκκλησία που πραγματοποιούνταν η τελετή ήταν του Αι Νικόλα και αν δεν γίνονταν εκεί πήγαιναν σε άλλη. Για το λόγο αυτό υπήρχαν και πολλοί ιερείς.

Μετά τη στέψη τις τελευταίες δεκαετίες η νύφη χόρευε έξω από την εκκλησία ή στο χοραστάσι.

Όμως στην παραδοσιακή κοινωνία αυτό γίνονταν μόνο την Δευτέρα.

Έτσι συναντούμε το φαινόμενο στον Αι Νικόλα να χορεύουν μια, δύο και τρεις νύφες και άλλες δύο στο χοραστάσι.

Μετά τη στέψη

Μετά τα στέφανα αρχίζει η επιστροφή της πομπής προς το σπίτι του γαμπρού. Μπροστά είναι το φλάμπουρο, το οποίο θα μείνει έξω από το σπίτι για να τονίζει ότι γίνεται γάμος, μετά έρχονται τα όργανα, ο γαμπρός, η νύφη, ο νουνός, ο βλάμης και ακολουθεί το σόι.

Η μάνα του γαμπρού έτρεχε πρώτη στο σπίτι να υποδεχτεί τη νύφη.

Αφού γίνουν τα στέφανα και πριν την επιστροφή των νεόνυμφων, ομάδα κοριτσιών και γυναικών, αποσιπάται από την πομπή και πηγαίνει στη μάνα του γαμπρού που τους περιμένει.

Εκεί τραγουδούν:

«Έβγα κυρά και πεθερά για να δεχτείς την πέρδικα

Για να δεχτείς την πέρδικα που περπατεί λεβέντικα.

Για ιδέστε την, για ιδέστε την ήλιο φεγγάρι πέστε την

Αυτού που ζύγωσες να μπεις ήλιος φεγγάρι θα φανείς».

Ενώ μια παραλλαγή αναφέρει:

« Έβγα κυρά και πεθερά για να δεχτείς την πέρδικα,

την πλουμιστή που περπατεί λεβέντικα, σαν άγγελος με το σπαθί.

Για δέστε την, για δέστε την ήλιο φεγγάρι πέστε την.

Περιστέρι στείλαμε, περδικούλα φέραμε».

Αφού έφταναν έβγαινε η πεθερά με ένα ποτήρι κρασί και ένα πιάτο με ρύζι.

Ανεβαινοντας με τη νύφη τις σκάλες έχυνε βήμα - βήμα κρασί για να μην αντιλογήσει με το νέο ζευγάρι και το πιάτο το έσπαγε στο τελευταίο σκαλοπάτι για να μην πιάνει το μάτι των εχθρών δίνοντας παράλληλα την ευχή της.

Η νύφη προτού μπει έπρεπε να πατήσει με το δεξί πόδι ένα σιδερένιο αντικείμενο που είχε βάλει η πεθερά κάτω από το πατάκι (συνήθως το κασάρι) για να ζήσει πολλά χρόνια σ' αυτό το σπίτι.

Αφού ξεκουραζόταν λίγο άρχιζε το κέρασμα. Μπροστά κερνούσε ούζο ένας άνδρας και από κοντά η νύφη προσέφερε από ένα κουλουράκι απ' αυτά που είχαν ζυμωθεί με τα προζύμια που φτιάχτηκαν την Παρασκευή στο γαμπρό, ενώ με ένα κόκκινο σκοινί τα έδενε στις ζώνες των καλεσμένων.

Με τη δύση άρχιζε το γλέντι το οποίο ξεκινούσε πρώτα η νύφη και ο γαμπρός με το τραγούδι:

«Δύο πουλάκια τα καημένα στο τραπέζι είναι στρωμένα.

Το `να πίνει, τ` άλλο τρώγει, τ` άλλο τραγουδά και λει.

Σ` όσους γάμους κι αν επήγα τέτοια νιόγαμπρα δεν είδα,

να `ναι η νύφη ντουλμεράκι κι ο γαμπρός περιστεράκι.,

να `ναι το συμπεθεριό μας σαν τα` αστέρια τα` ουρανού μας»

Πριν το χορό των νεόνυμφων υπήρχε το έθιμο ο γαμπρός να προσπαθεί να αρπάξει το μαντήλι της νύφης ενώ παράλληλα αυτή έβγαζε ένα δεύτερο από τη ζώνη της.

Μετά χόρευε ο νουνός με τη νουνά, ο βλάμης με τη βλάμισσα οι φίλοι και οι μακρινοί συγγενείς που θα έφευγαν.

Οι γονείς, τα αδέρφια και οι στενοί συγγενείς χόρευαν τις πρωινές ώρες.

Ο γαμπρός και η νύφη κρατούν όσους χορεύουν μπροστά.

Αργότερα έρχονται και οι συμπέθεροι.

Ακολουθεί το φαγητό και το κρασί ενώ τραγουδούν τραγούδια της τάβλας και κοβεται η μπουγάτσα του γαμπρού και του νουνού. Παίρνουν από ένα κομμάτι και εύχονταν στα νιόγαμπρα και στο νουνό.

Το γλέντι ξανάρχιζε με τους συμπεθέρους, οι οποίοι θα έφευγαν αργότερα, και τα νιόγαμπρα..

Φεύγοντας τα όργανα τραγουδούσαν:

«Εμείς βρε συμπέθεροι εμείς τώρα θα φύγουμε και το πουλί τ` αφήνουμε.

Να μη μας το μαλώνετε και μην το παραπαίρνετε ,

όσο να πάρει τα χουγιά σας και τα φερσίματά σας»

Για τους συγγενείς του γαμπρού τα όργανα ανταπέδιδαν:

«Δεν το `χουμε για μάλωμα, ούτε για παραπέταμα.

Θα πάει στη βρύση για νερό να πλύν` τα πόδια του γαμπρού,

να φερ` νερό της πεθεράς, να φερ` νερό του πεθερού».

Προς τα χαράματα επειδή η νύφη νύσταζε την ξαναβάζανε στο χορό χορεύοντας ένα οργανικό σκοπό της νύφης.

Και στο γλέντι του γαμπρού, όπως και στις νύφης, έπρεπε υποχρεωτικά να χορέψουν όλοι οι καλεσμένοι ανεξαρτήτου ηλικίας.

Ο πιο χαρακτηριστικός χορός στους γάμους, όπως προαναφέρθηκε, ήταν ο συγκαθιστός.

Όσων αφορά στην σύνθεση της κουμπανίας στους γάμους παρατηρούνταν πρόβλημα στο να βρεθεί πλήρης εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των γάμων το ίδιο διάστημα.

Αν αναλογιστούμε μάλιστα ότι το ίδιο συνέβαινε και στους Καλλαρύτες, χωρίο με ίδιες σχεδόν χορευτικές ιδιαιτερότητες και κοινά τακίμια, το πρόβλημα γινόταν ακόμα μεγαλύτερο.

Έτσι η κουμπανία αποτελούνταν από όσους οργανοπαίχτες ήταν δυνατό να κληθούν τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Μπορούσε δηλαδή να ήταν πλήρης ή να περιλαμβάνει π.χ μόνο ένα βιολί και ένα λαούτο ή ένα κλαρίνο κλπ.

Το γλέντι διαρκούσε ως το πρωί.

Αφού έκαναν μια μικρή διακοπή, ή και καθόλου μερικές φορές, ξεκινούσαν να πιάσουν θέση στο χοραστάσι όπου θα έφερναν τη νύφη για το χορό της.

Δευτέρα

Το πρωί της Δευτέρας έπρεπε να χορέψει η νύφη στον πλάτανο για να τη δει όλο το χωριό.

Σε περίπτωση που την ίδια μέρα γίνονταν πολλοί γάμοι, κάτι σύνηθες, πήγαιναν οι συγγενείς του γαμπρού να πιάσουν θέση από τα χαράματα.

Χόρευαν με την ίδια σειρά όπως την Κυριακή το βράδυ.

Οι νύφες, όπως και οι γυναίκες γενικότερα, συνήθως χόρευαν πατητούς χορούς (αργούς στα τρία) και λιγότερο ή καθόλου τσάμικα.

Μετά από μερικές ώρες περίπου κατευθύνονταν όλοι μαζί για το σπίτι της νύφης να πάρουν τα προικιά.

Την ευθύνη για αυτό είχαν συγγενείς που είχαν οριστεί από πριν, ενώ ένας κρατούσε και το προικοσύμφωνο.

Αφού τα έπαιρναν έφευγαν με τα όργανα μπροστά και με ένα παιδί το οποίο κρατούσε μια γλάστρα με βασιλικό της νύφης.

Θεωρούνταν κατόρθωμα επίσης, να αρπάξουν κρυφά και ένα μικρό αντικείμενο φεύγοντας.

Μερικές φορές το βράδυ της Δευτέρας όσοι είχαν πολλούς συγγενείς που δεν χόρευαν, ξαναγλεντούσαν.

Στις επόμενες μέρες τα νιόγαμπρα επισκέπτονταν τους συγγενείς τους και αυτοί τους έκαναν δώρα, συνήθως χαλκώματα που πάνω τους γράφουν τα ονόματα τους.

Στους συγγενείς του γαμπρού η νύφη προσέφερε τα τσουρέπια.

ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Στις προφορικές διηγήσεις των παλιότερων, και στα ελάχιστα δυστυχώς γραπτά κείμενα, αναφέρονται συχνά γεγονότα που λάμβαναν χώρα και είχαν σχέση με το γάμο.

Γεγονότα που αναδεικνυαν την ξεχωριστή σημασία αυτού του σημαντικού κοινωνικού γεγονότος, και τροφοδοτούσαν συνεχώς τις συζητήσεις τους για πολλά χρόνια και στιγμάτιζαν θετικά ή αρνητικά τη ζωή τους .

Μερικά χαρακτηριστικά είναι:

- Σημερινοί μουσικοί αναφέρουν: “Την έξοδο της νύφης και αυτά εμείς τα σταματήσαμε. Στα γάμο του (αναφέρει το όνομα), ήταν κι άλλος γάμος από κάτω, εμείς τον κάναμε στο κυπαρίσσι από πάνω, εκεί κάναμε την Κυριακή το χορό της νύφης, αμέσως μετά τα στέφανα, για πρώτη φορά. Την προηγούμενη Κυριακή είχε λιποθυμήσει ένας δικός μας από κούραση και τους είπαμε να το αλλάξουμε όπως σε όλα τα χωριά και μετά άλλαξε».

Επίσης: «Μέχρι και 15 γάμοι σε μια μέρα μου έχουν πεί ότι έχουν γίνει. Μετά χορεύαν στις εκκλησίες, στα αλώνια και όπου έβρισκαν χώρο. Γάμοι γινόταν στον Αι Νικόλα και αν ήταν πιασμένοι πήγαιναν σε όλες.

Και από όργανα ότι είχε ο καθένας. Άλλος δύο, άλλος ένα κλαρίνο, άλλος ένα ντέφι, ότι είχε. Ο καθένας είχε το δικό του όργανο, όχι αλλουνού. Τα

τραγούδια και οι σκοποί του γάμου είναι Ξηρομερήτικοι . Τώρα πως έφτασαν ως εδώ;

Στους Καλλαρυτές ήταν μια φορά δυο γάμοι κάτω μαζί και επειδή παίζαμε εμείς δυνατότερα χόρευαν ότι παίζαμε εμείς.

- Μια άλλη φορά πήγαιναν μια νύφη με τα προικιά της από το Συρράκο στο Βαθύπεδο (2^η Κυριακή του 15Αύγουστου)

Στους Αγίους Αποστόλους έπιασε μια βροχή και οι μουσικοί που φορούσαν πουκάμισα, κρύφτηκαν στις κοιλιές των μουλαριών. Σαν να μην έφταναν αυτά μας είπαν άντε να ακουστούμε τώρα στο Βαθύπεδο και αρχίσαμε να παίζουμε.»

- Αναφορές γίνονται σε μελλονύμφο που αυτοκτόνησε για να μην πάρει το λόγο του πίσω για παντρεία, και σε αρραβωνιασμένη που αυτοκτόνησε για να μη συναντήσει τον μνηστήρα της στο δρόμο, πράγμα που απαγορεύονταν.
- Επίσης στο γάμο Συρρακιώτη που κάποιος προσπαθώντας να χτυπήσει το φλάμπουρο με το όπλο σκότωσε από λάθος συχωριανό του.
- Στα «Απαντα» του Κ. Κρυστάλλη αναφέρεται ότι τσοχανταραίοι του Αλή Πασά είχαν αρπάξει μια αρραβωνιασμένη κοπέλα του χωριού, την οποία ελευθέρωσαν Συρρακιώτες και Παλιοχωρίτες που εξεγέρθηκαν, ενώ ο ίδιος δεν προέβη σε αντίποινα.
- Το έτος 1896 εφημερίδες της εποχής αναφέρονται στο περιστατικό που ο σταθμεύων μουλιαζίμης του Συρράκου Χουσνή Εφέντης με τους στρατιώτες του εφ' όπλου λόγχης πήγε στο γλέντι για το γάμο του Γούλα Κοσμά Πράσου με την κόρη του Χρήστου Μπούντα, για να πάρει δια της βίας τα όργανα στο σχολείο όπου έμενε.

Με την άρνηση των Ελλήνων δημιούργησε μεγάλο πανικό χτυπώντας και τραυματίζοντας αρκετούς από αυτούς.

- Την ίδια περίοδο και ενώ οι Τούρκοι είχαν απαγορεύσει τους πυροβολισμούς στους γάμους, σε κάποια περίπτωση που ρίχτηκαν

μερικοί, οι πρόκριτοι έγιναν του “αλατιού” από το ξύλο, κατά τα γραφόμενα της εφημερίδας.

- Τέλος, πάλι το 1896, σε γάμο μεγαλοτσέλιγκα στο Ελληνικό έδαφος των Καλλαρυτών, ρίχτηκαν για πολύ ώρα ντουφεκιές από τους πολυάριθμους φουστανελοφορεμένους επισκέπτες.

Αυτό από την ενισχυμένη φρουρά των Τούρκων στο σκλαβωμένο Συρράκο, εκλήφθηκε ως περίπτωση επαναστατικής κίνησης και πήραν θέση άμυνας, καλώντας και άλλες γειτονικές φρουρές.....

Φορεσιές - Παραδοσιακές φορεσιές των Συρρακιωτών

Ερμηνεία Φωτιάδου

Συγγραφέας - Λαογράφος

Η φορεσιά ενός λαού εκφράζει άμεσα το αισθητικό επίπεδο και τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες του τόπου της καταγωγής τους. Στις φορεσιές τις ανδρικές και τις γυναικείες υπάρχει μια μεγάλη διαφορά: η ανδρική στολίζεται από κεντήματα πολλές φορές λίγα και σε αυστηρή γραμμή ενώ η γυναικεία ποικίλλεται από την έμφυτη φιλαρέσκεια της γυναίκας και την ισχυρότερη κλίση της προς τον καλλωπισμό και το στολίδι μαζί με το γεγονός ότι το ράψιμο και το κέντημα της γυναικείας φορεσιάς ανήκουν στο μεγαλύτερο τους μέρος στο χώρο της οικιακής χειροτεχνίας που επηρεάζεται άμεσα από τοπικές πατροπαράδοτες συνήθειες.

Το Συρράκο του οποίου η αρχιτεκτονική, τα παλαιότατα υδραγωγεία, τα γεφύρια, οι εκκλησίες και τα σπίτια χτισμένα με πελεκητή άσπρη πέτρα, η διαρρύθμιση τους σε χώρους υποδοχής, βοηθητικούς, αποθηκευτικούς, καλοκαιρινούς και χειμωνιάτικους έδειχναν ότι οι κάτοικοι ήταν έτοιμοι ν' αντιμετωπίσουν μεγάλους και μακρείς χειμώνες και ζεστά καλοκαίρια.

Οι Συρρακιώτικες φορεσιές υπετάσσοντο στον τρόπο ζωής και κατοικίας των Συρρακιωτών. Απ' τις φορεσιές τις οποίες θα αναλύσω θα ήθελα πρώτα ν' αναφερθώ σε κάτι ιδιαίτερο. Είναι τα κεντήματα. Οι γυναίκες των κτηνοτρόφων φορούσαν φούστες από ύφασμα υφαντό κεντημένο πότε πάνω από ένα βολάν με το οποίο τελείωνε και φεστόνι, πότε με φούστες πλεκτές και στο πλέξιμο κεντητές αράδες από λευκό συνήθως χρώμα. Μπλε, πράσινο και καφέ από φλούδες καρυδιάς βαμμένο, ανεξίτηλα δηλαδή. Τα συγκούνια είναι στο Συρράκο τρία: το νεανικό, από μαύρη στόφα με γαϊτάνια κόκκινα και πολύ κομπά ραμμένα. Τα κεντούσαν άνδρες. Ήταν οι χρυσοραφτάδες. Ήταν όμως κεντημένα με μπρισίμια και κορδόνια, με θαυμάσια σχέδια το δεύτερο σιγκούνι ήταν με λίγο βαθύτερα χρώματα τα κορδόνια, τα δε τρίτα ήταν με σκούρα χρώματα, τουλάχιστον στο Συρράκο τα αποκαλούσαν τα σιγκούνια

με τις σόδες. Όλα όμως ήταν φοδραρισμένα ως τη μέση λεπτό εμπριμέ ύφασμα.

απ' τους τερζήδες. Τα συγκούνια εδώ σε μας φτιαχνόταν από εγχώρια μάλλινα υφάσματα και ήταν τριών ειδών. Ο διάκοσμος όμως γινόταν με στριφτά μεταξωτά κορδόνια που τα έλεγαν γαϊτάνια ή ουτράδες ή ουτρές και πολλές φορές έπαιρνε τέτοια έκταση ώστε απλώνεται και να σκεπάζουν ολόκληρη ή σχεδόν ολόκληρη την επιφάνεια του ρούχου. Τέτοια είναι τα ζαγορίσια συγκούνια. Σε σπάνιες περιπτώσεις τα συγκούνια μας είχαν και λίγο χρυσοκέντημα. Όπως είναι γνωστό η χρυσοκεντητική έχει μακρά παράδοση στην Ελλάδα. Αρχίζει ν' ακμάζει τον 4ο αιώνα και διατηρήθηκε σ' ολόκληρη τη βυζαντινή περίοδο τροφοδοτώντας τη χλιδή της βυζαντινής αυλής και της ανατολικής εκκλησίας με λαμπρά χρυσοκεντήματα, που μας είναι γνωστά είτε από περιγραφές των κειμένων, είτε από κεντήματα που σώθηκαν αυτούσια και πλέον το υφαντό μεταξωτό πολύ λεπτό ύφασμα πάνω στο οποίο απλώνεται κεντημένο με τα σχέδια του το χρυσό έχει πλέον σκουριάσει.

Ας προχωρήσουμε στις γυναικείες φορεσιές. Είμαι εις θέση να ξέρω από διηγήσεις, από φωτογραφίες και από γεγονότα που συνέβησαν στους οικείους μου ότι πριν από 125 χρόνια η Συρρακιωτοπούλα νύφη οδηγείτο στο γάμο της με τη χρυσοκέντητη και ολομέταξη φορεσιά της και στο κεφάλι δύο μαντήλια ένα εσωτερικό. Τα μαλλιά της στα πλάγια γυρισμένα σε στριφτές μπούκλες, ένα μαντήλι από πάνω στο οποίο τύλιγαν τις κοιτίδες της, ένα δεύτερο μαντήλι από εκλεκτό μετάξι και κεντήματα, από πάνω μια ομπόλια ή φερεντζέ ή μαχραμά και τελείωνε μ' ένα βελούδινο φέσι με χρυσή φούντα. Οι Συρρακιώτες παρ' ότι ήταν προστατευμένοι απ' τους νόμους της Βαλιδέ Χανούμ όπως και οι Ζαγορίσιοι, εντούτοις δεν έδειχναν τα κορίτσια τους με γυμνά πρόσωπα έξω ούτε στους ξένους.

Πέρασαν χρόνια ώστε να πεταχτεί ο φερεντζές. Πρέπει να πω ότι ήταν κόκκινος, κεντημένος με χρυσές πούλιες. Έκτοτε το διπλό μαντήλι κρατήθηκε για τις ηλικιωμένες γυναίκες και οι νέες κράτησαν ένα μαντήλι τρίγωνο διπλό μ' ένα εξαιρετικό δέσιμο, μοναδικό σε όλα τα γύρω χωριά. Ξεκινούσε στο πίσω μέρος του κεφαλιού από μια ανοιχτή βεντάλια, που στις άκρες της είχε δύο

απλωμένα φύλλα. Μια καρφίτσα ασημένια κοσμούσε το κεφάλι αυτό. Εδώ που γίνεται με το βελόνι, πολύχρωμα και αναπαριστά μπουμπούκια λουλουδιών ή φύλλα. Σε μας λέγεται ούβια ή μπιμπίλα επί το απλούστερον. Υπήρχαν όμως και δαντέλες των οποίων τα σχέδια έρχονται απ' τη Δύση και τα βλέπουμε στις ιταλικές βιογραφίες του 16ου αι. Κεντήματα επίσης σε ρουχισμό είχαν οι οικογένειες του ραφτάδων, των οποίων οι γυναίκες κεντούσαν σε βελούδο γυναικείες παντούφλες και επίσης σε ατλάζι κεντημένες παντούφλες ανδρικές, τις οποίες φοδραρισμένες και άδετες προσέφεραν με τα προικιά στο γαμπρό.

Η φουστανέλα βέβαια είναι η εθνική στολή και έτσι αναπαριστούν πάντα τον Έλληνα πολεμιστή, τον Έλληνα καπετάνιο, τους δικούς μας πατέρες και ελευθερωτές που άρχισαν τον αγώνα το 1821. Όμως στη Λακωνία φοράνε τη φουστανέλα όπως εμείς με τη φέρμελη ξεκούμπωτη, τοσαρούχια αλλά με μαντίλι στο κεφάλι. Στην Αττική και τη Ρούμελη η φέρμελη είναι κουμπωμένη, χρυσοκεντημένη, το ζωνάρι είναι υφαντό, το φέσι είναι κόκκινο και παπούτσια, τα οποία καλύπτουν γκέτες χρυσοκεντημένες που φτάνουν πάνω απ' τα γόνατα. Το Μέτσοβο έχει σκούρα φουστανέλα και το Περιβόλι άσπρη, υφαντή, κεντημένη με στρά. Των γυναικών τα συγκούνια, το πολυτελέστερο είναι το πιρπιρί της Γιαννιώτισσας, που φοριέται με φέσι, το Ζαγορίσιο που είναι τριών λογιών αλλά σε φόντο μαύρο, κεντημένο με γαϊτάνια κόκκινα, βαρύτατο, κομψό και αθάνατο. Ο πατέρας της λαογραφίας, ο πολίτης, τα θαύμαζε πάντα αλλά και οι ξένοι έκαναν λόγο στις περιγραφές τους και τόνιζαν τις παραλλαγές. Δεν περιέγραψα την κορωνίδα της ελληνικής φορεσιάς, τη φουστανέλα.

Αυτή είχε τη φέρμελη, που ήταν μαύρη, σαν γιλέκο, στολίζεται μπροστά από δυο σειρές χρυσόπλεκτα ή ασημένια κουμπιά τα μακριά μανίκια έχουν ξηλωμένη ολόκληρη τη ραφή και το μπροστινό μέρος της μασχάλης και πέφτουν ελεύθερα και αχρησιμοποίητα στην πλάτη. Υπήρχαν όμως και φέρμελες χρυσοκεντημένες ολόκληρες και οι περικνημίδες που ήταν από τσόχα, κεντημένες με την ίδια τεχνική και διακοσμητική αντίληψη. Και σ' όλο μου το βίο είχα δει δύο τέτοια Συρρακιώτικα. Η μία ήταν του αδερφού της μητέρας μου του

δικηγόρου Μανώλη Αυδίκου, την οποία είδα όταν ήμουν σε σχολική ηλικία, οι γονείς του, του την είχαν δώσει μαζί του. Εκείνος χάθηκε νέος αλλά εγώ τη φορεσιά δεν την ξανάδα ποτέ. Η δεύτερη ήταν του καπετάν Γούλα Λεπενιώτη, ο οποίος τη φορούσε όταν ελευθερώθηκαν τα Γιάννενα και λένε το εξής: αληθινό ή παραμύθι, δεν ξέρω: η μάνα του που παρακολουθούσε την προέλευση πήγε να καμαρώσει το γιο της. Πλησίασε το βασιλιά και ρώτησε: «Ω! Βασιλιά που είναι ο γιος μου, ο Γούλα Λεπενιώτης; Έρχεται πίσω», της απήντησε ο βασιλιάς και είναι σπουδαίο παλικάρι. Τη φορεσιά αυτή μας την είχε εμπιστευτεί η οικογένεια του καπετάνιου, όταν με τον Λαογραφικό Όμιλο «Κρυστάλλης» πήγα στην Κρήτη να κάνω την αναπαράσταση της απελευθέρωσης.

Στην ομιλία θα περιγραφούν τα κεντήματα, τα κοσμήματα οι δαντέλες με τη λεπτομέρειά τους και ζωντανά «θα τα δείτε στο μουσείο»

Θέλω εδώ να σταματήσω και η κατάθεση μου τούτη κι ας είναι για τους νεότερους υπόδειγμα γιατί η επόμενη εποχή θα τα διαγράψει όλα. Ο πολιτισμός, η τεχνολογία, η οικονομική άνεση σε σχέση με το τι υπήρχε αλλού σταμάτησαν τις βλαχοπούλες να τραγουδούν.

Τάκου-τάκου ο αργαλιός μου τάκου κι έρχεται ο καλός μου

ή

το κέντημα είναι γλέντημα κι η ρόκα είναι σιργιάνι

κι αυτός ο έρμος ο αργαλιός είναι σκλαβιά μεγάλη.

Παραδοσιακές και Φολκlorικές Πολιτιστικές Διαδικασίες

Δήμας Ηλίας

Αν. καθηγητής Τ.Ε.Φ.Α.Α Πανεπιστημίου Αθηνών

Η προβληματική της σημερινής εισήγησης μας αφορά τη μετάβαση από την πολιτιστική δημιουργία και ανάπτυξη κατά το παρελθόν στην ανάπτυξη νέων τρόπων και συνθηκών διαμόρφωσης κοινωνικής ζωής σήμερα, ή πιο συγκεκριμένα αφορά τη μετάβαση από την παραδοσιακή κοινωνία στη σημερινή τεχνοκρατούμενη δηλαδή τη μεταβιομηχανική. Την κατανόηση της διαφοροποίησης της παραδοσιακής κοινωνίας προς τη σημερινή θα βοηθήσει η ανάλυση και ο προσδιορισμός των παραγόντων εκείνων που λειτουργούν ανασταλτικά και παρακωλύουν σήμερα την συλλογική πολιτιστική δημιουργία.

Η ανθρωπότητα στη γνωστή ιστορική της πορεία γνωρίζει σημαντικές μεταβολές, στις συνθήκες διαβίωσης του ανθρώπου που άλλαξαν την ζωή του και μετέβαλαν τον πολιτισμό και την κοινωνική του οργάνωση. Οι σημαντικές αυτές εξελίξεις παρατηρούνται κυρίως τόσο κατά την «αγροτική» όσο και κατά την «αστική επανάσταση» δηλαδή γύρω στην 10^η και 4^η χιλιετηρίδα π.Χ. αντίστοιχα. Τον 19^ο αιώνα μ.Χ. σημειώνεται η «βιομηχανική επανάσταση» κατά την οποία ο άνθρωπος χρησιμοποιεί την ενέργεια, την οποία παράγει ο ίδιος. Τα χαρακτηριστικά της γνώρισμα είναι η βιομηχανική παραγωγή και η συγκέντρωση του πληθυσμού σε μεγάλα αστικά κέντρα. Η βιομηχανική εποχή ολοκληρώνει τον κύκλο της μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και οι ανθρώπινες κοινωνίες εισέρχονται στη μεταβιομηχανική εποχή. Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της νέας αυτής εποχής, σε επίπεδο παραγωγικής διαδικασίας, είναι η πλήρης αυτοματοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής.

Η κάθε μία απ αυτές τις επαναστάσεις σηματοδότησε αλλαγές, όχι μόνο στο επίπεδο των παραγωγικών διαδικασιών, αλλά και στο σύνολο του ανθρώπινου πολιτισμού υλικού και πνευματικού. Παρατηρούνται δηλαδή

αλλαγές στους κοινωνικούς και τους πολιτικούς θεσμούς, στις αξίες και τα ιδανικά των ανθρώπων και γενικά στον τρόπο ζωής τους. Βλέπουμε λοιπόν ότι καμία κοινωνία δεν είναι στατικής άρα σταθερή στο χρόνο. Έχει επικρατήσει όμως να θεωρούνται ως παραδοσιακές κοινωνίες οι αγροτικές, που συνήθως δεν έχουν περάσει στη φάση της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής.

Ειδικότερα οι Ελληνικές «παραδοσιακές κοινωνίες» αρχίζουν και μετασχηματίζονται σε μια μακρά περίοδο, που, ξεκινάει από τη σύσταση του σύγχρονου ελληνικού κράτους και φθάνει μέχρι τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αυτή η μακρά περίοδος οφείλεται στο ότι, όταν αναφερόμαστε σε «ελληνικές παραδοσιακές κοινωνίες» εννοούμε τοπικές κοινωνίες που πολλές φορές ήταν αρκετά απομονωμένες και αποκομμένες από το κέντρο. Έτσι μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, διατηρούν πολλά από τα στοιχεία των ιδιότυπων φεουδαλικών κοινωνιών που αναπτύχθηκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο οι αλλαγές αυτές εντείνονται και ολοκληρώνονται εξαιτίας της αθρόας μετακίνησης των κατοίκων της υπαίθρου προς τα αστικά κέντρα του εσωτερικού και τα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα του εξωτερικού, αλλά και εξαιτίας της ανάπτυξης των μέσω επικοινωνίας, καθώς και του τουρισμού, που φέρνουν νέα ρεύματα πολιτισμού και ένα άλλο τρόπο ζωής στις πόλεις και τα χωριά. Νέες συνθήκες λοιπόν διαμορφώνονται σύμφωνα με τα πρότυπα των αστικών κέντρων και ειδικότερα της πρωτεύουσας που δέχεται τις περισσότερες ξένες επιδράσεις. Έτσι οι παραδοσιακές δομές που είχαν διατηρηθεί από τα χρόνια της Οθωμανικής κατοχής υποχωρούν και δίνουν τη θέση του σε νέες. Για παράδειγμα η αυστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση της παραδοσιακής κοινωνίας αντικαθίσταται με μια άλλη όπου μειώνεται σημαντικά η αντίθεση ανάμεσα στη θέση και τον κώδικα συμπεριφοράς των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Οι ραγδαίες αυτές εξελίξεις, στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, καθώς και η πρόοδος της τεχνολογίας, συντέλεσαν στη σταδιακή υποχώρηση των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού και κατά συνέπεια στην συρρίκνωση και

την υποβάθμιση της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης. Καν αυτό γιατί ο παραδοσιακός χορός, που είναι στενά συνδεδεμένος με το πολιτισμικό παρελθόν και με τον τρόπο ζωής του λαού μας, μαζί με την μουσική και το τραγούδι, ως μια κοινωνική διαδικασία που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά αποτελεί πολιτισμικό στοιχείο που συμβάλλει στην κατανόηση της κοινωνίας αφού ως συλλογικό δημιούργημα κλείνει μέσα του την ιστορία της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει. Διαθέτει για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Levi Staus έναν κοινωνιολογικό οπλισμό, ο οποίος πληροφορεί για την ύπαρξη και την ιδιαιτερότητα ενός τρόπου ζωής και κάποιων στάσεων, ενός ηθικού και ψυχοσυναισθηματικού στερεώματος που χαρακτηρίζουν κάθε κοινωνικό - πολιτιστικό σύνολο στις παραδοσιακές κοινωνίες. Τελικά ως μία παγιωμένη συλλογική δράση, που εκφράζει την κοινωνική συνοχή, συνιστά ένα θεσμό που αντανakλά και επιβάλλει συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς οι οποίοι ρυθμίζονται από κανόνες και εξυπηρετούν ορισμένους σκοπούς. Οι κανόνες συμπεριφοράς στηρίζονται και βγαίνουν από το σύστημα αξιών της. Το σύστημα αξιών, ως μέρος του όλου οικοδομήματος στηρίζεται βέβαια στην οικονομική και κοινωνική δομή. Κάθε αλλαγή λοιπόν της δομής αυτής επιφέρει αλλαγές στο σύστημα αξιών και τελικά αλλάζει και αυτή τη μουσικοχορευτική μας παράδοση.

Η πρώτη ρωγμή στη μουσικοχορευτική παράδοση πραγματοποιείται μεταπολεμικά με την εμφάνιση νέων τρόπων ψυχαγωγίας που μεταφέρονται από τα αστικά κέντρα. Μια λοιπόν από τις νέες μορφές ψυχαγωγίας ήταν και το πάρτι, που καθιερώνεται στα περισσότερα χωριά του Ελλαδικού χώρου. Στην καθιέρωση του συνέβαλε και η ευρεία χρήση του γραμμόφωνου, που ήταν ο εναλλακτικός τρόπος διασκέδασης για την νεολαία, η οποία διαφοροποιούνταν από την παραδοσιακή αντίληψη.

Την ίδια περίοδο, τόσο το ραδιόφωνο όσο και η λειτουργία των ντίσκο και της καφετέριας, εγκαινιάζουν νέους τρόπους ψυχαγωγίας και διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου. Η εμφάνιση επίσης της τηλεόρασης που υποκατέστησε σε μεγάλο βαθμό τόσο τα νυχτέρια των γυναικών, όσο και το καφενείο των ανδρών, συνέβαλλε στο να αντικατασταθούν πολλοί από τους

περιστασιακούς χορούς με τα διάφορα σήριαλ. Πολλά έθιμα επίσης και λαϊκά δρώμενα της παραδοσιακής κοινωνίας, που στηρίζονταν σε, μυθικές αντιλήψεις και δεισιδαιμονίες και συνοδεύονταν από χορούς και τραγούδια, δεν μπορούν να επιβιώσουν σήμερα, γιατί έχουν χάσει όχι μόνο το μαγικοθρησκευτικό τους χαρακτήρα αλλά και την κοινωνική τους σκοπιμότητα. Οι άνθρωποι σήμερα, ολοένα και περισσότερο αμφισβητούν τα αποτελέσματα των μαγικοθρησκευτικών τελετουργιών και τα έθιμα αυτά χάνουν τη ζωτική τους σημασία και με την πάροδο του χρόνου, εξαφανίζονται. Μαζί όμως με το έθιμο χάνονται και δεν χρησιμοποιούνται πλέον τα τραγούδια και οι χοροί που το συνόδευαν. Ο «χορός των νυφών» για παράδειγμα που χορευόταν την ημέρα του Λαζάρου στο χωριό Ελληνικό Ιωαννίνων και στο οποίο συμμετείχαν όλες οι νιόπαντρες πιασμένες μεταξύ τους με κλωνάρια δάφνης για τον εξαγνισμό των κακών πνευμάτων, απαραίτητο για την προκοπή και την τεκνοποίηση, δεν τελείται πια.

Στη σύγχρονη αγροτική κοινωνία, οι χοροί δεν σχετίζονται πλέον με τις επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων της υπαίθρου, που βασική τους επιδίωξη ήταν η θεϊκή προστασία για την επιτυχημένη παραγωγή. Τα εθιμικά αυτά δρώμενα σταδιακά καταργήθηκαν και οι χοροί απέβαλαν την λειτουργικότητα τους και δεν εξυπηρετούν πλέον τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες.

Τέλος, πολλοί χοροί και τραγούδια χάνονται από το τοπικό ρεπερτόριο και δεν αντικαθίστανται από κάποιους άλλους, που θα δημιουργούσε και θα αποδεχόταν η σύγχρονη κοινωνία. Αυτό βέβαια έχει σχέση με την μείωση των χορευτικών εκδηλώσεων, τον σύγχρονο τρόπο ζωής και τις νέες μορφές ψυχαγωγίας και διασκέδασης. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι βασικές προϋποθέσεις του παρελθόντος για τη διατήρηση των στοιχείων της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης δεν υφίστανται πλέον. Οι ραγδαίες εξελίξεις που ανέτρεψαν όλα όσα είχαν δημιουργηθεί και παγιωθεί επί πολλές χιλιετηρίδες, περιόρισαν κατά πολύ τις μουσικοχορευτικές μας δραστηριότητες και μετέβαλαν τα στοιχεία της χορευτικής μας παράδοσης. Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά σε μια κρίση της συλλογικής δημιουργίας των κοινωνικών ομάδων, σε μια

ισοπέδωση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, γεγονός που μας προκαλεί ανησυχίες για μια γενικότερη πολιτισμική πτώχευση. Να γιατί σήμερα κάνουμε λόγο για διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, των τοπικών πολιτιστικών μας ιδιαιτεροτήτων και όχι επειδή θεωρούμε την παράδοση στατική και σταθερή, δημιούργημα δηλαδή μιας συγκεκριμένης κοινωνίας και χρονικής περιόδου.

Η ενιαία Ευρώπη για να ενισχύσει τη λειτουργία των πολιτικών και οικονομικών δομών, θα πρέπει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες που θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός ενιαίου συστήματος αξιών, μιας ενιαίας συνείδησης και συμπεριφοράς. Κατά συνέπεια στη διαμόρφωση μιας Ευρωπαϊκής πολιτισμικής ταυτότητας που θα συγκροτηθεί και θα αναδειχθεί μέσα από την σύνθεση των διαφόρων πολιτισμών που την αποτελούν. Ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός για να επιζήσει θα πρέπει να στηριχθεί στην πολυμορφία και στις περιφερειακές τοπικές ιδιαιτερότητες.

Ο προβληματισμός μας λοιπόν αναφέρεται στο πως θα καταστήσουμε ορισμένα τουλάχιστον στοιχεία της παράδοσης λειτουργικά και ζωντανά. Αυτό όσον αφορά τα στοιχεία της παράδοσης που αναφέρονταν στο χορό, τη μουσική και το τραγούδι, πιστεύουμε ότι έχει επιτευχθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό με την αναπαράσταση και την αναβίωση τους, - αυτό δηλαδή που από πολλούς μελετητές αποδίδεται με τον όρο φολκλορισμός - από τους σήμερα λειτουργούντες πολιτιστικούς συλλόγους, την Α' βάρθμια και Β' βάρθμια εκπαίδευση και τα πνευματικά κέντρα των Δήμων. Η ύπαρξη δασκάλου είναι για τη σημερινή εποχή μια επιτακτική ανάγκη για τη διάσωση και τη διατήρηση των στοιχείων του λαϊκού μας παραδοσιακού χορού, σε αντίθεση βέβαια με την παραδοσιακή, που η εκμάθηση τους γινόταν με τις παραδοσιακές διαδικασίες. Οι νέοι όμως αυτοί πολιτιστικοί και κοινωνικοί θεσμοί, που αναδείχθηκαν στη σύγχρονη εποχή και των οποίων η συμβολή στη διάσωση και διατήρηση της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης υπήρξε σημαντική, μαζί με τις ξένες επιδράσεις συνέτειναν στην αλλοίωση των παραδοσιακών στοιχείων. Και αυτό γιατί η απειρία του χοροδιδασκάλου και η έλλειψη γνώσεων σχετικών με την παράδοση - κάτι δηλαδή που

παρατηρείται συχνά - οι αυθαίρετες επινοήσεις και οι προσθήκες στις οποίες προβαίνει από υπερβολικό ζήλο προφανώς για την καλύτερη σκηνική παρουσίαση, καθώς και η νοοτροπία διεύρυνσης του τοπικού ρεπερτορίου με χορούς άλλων περιοχών που δεν γνωρίζει, συνέβαλε στην αλλοίωση των στοιχείων εκείνων του παραδοσιακού χορού, που παρ' όλες τις κοινωνικές μεταβολές μπορεί να παραμείνουν ακόμα αναλλοίωτα και να μην ξεριζωθούν βίαια, προκαλώντας κρίση δημιουργίας. Συνηθισμένο επίσης φαινόμενο είναι και η αλλοίωση της τοπικής παραδοσιακής μουσικής από τους λαϊκούς οργανοπαίχτες των πολιτιστικών συλλόγων, που δεν γνωρίζουν το τοπικό μουσικό ύφος, τα διάφορα τσακίσματα και τα τοπικά γυρίσματα, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις καλύπτουν μουσικά σχεδόν όλες τις περιοχές της Ελλάδος.

Για τον περιορισμό όλων αυτών των αλλοιώσεων, θα πρέπει τόσο ο δάσκαλος του παραδοσιακού χορού, όσο και οι διάφοροι λαϊκοί οργανοπαίχτες, να περιορίζονται στους τοπικούς χορούς, ή τουλάχιστον να διευρύνουν το τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο με χορούς και τραγούδια άλλων περιοχών των οποίων όμως γνωρίζουν με σαφήνεια τα στοιχεία που τα χαρακτηρίζουν όπως το τοπικό ύφος, τις κινήσεις, το χορευτικό σχήμα, τη μουσική και το τραγούδι. Για να έχει επίσης ο χοροδιδάσκαλος τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα σε μικρότερο χρονικό διάστημα και να εξασφαλίζει κάθε φορά την θετική στάση του παιδιού προς τη μουσικοχορευτική παράδοση που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τα βιώματα του οικογενειακού του περιβάλλοντος, είναι σημαντικό να γνωρίζει τις σύγχρονες βασικές μεθοδολογικές αρχές καθώς και τις διάφορες θεωρίες μάθησης και ανάλογα να τις εφαρμόζει στη διδασκαλία του Ελληνικού παραδοσιακού χορού σ' όλες τις ηλικίες. Σημαντικό προσόν του χοροδιδασκάλου είναι και το να διαθέτει βασικές μουσικές γνώσεις, για την απαραίτητη ρυθμική αγωγή που πάντοτε θα πρέπει να περιέχει το στοιχείο του παιχνιδιού, κυρίως στις μικρές ηλικίες.

Αναφορικά τώρα με την ανάπτυξη θετικών στάσεων του παιδιού απέναντι στην εκμάθηση της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης, αυτή συνδέεται άμεσα με την ανάλυση των στόχων και των σκοπών του γνωστικού αντικειμένου, με

τους τρόπους (μεθόδους) διδασκαλίας, αλλά και με την προσωπικότητα του διδάσκοντα. Η διδασκαλία λοιπόν των Ελληνικών παραδοσιακών χορών στοχεύει στην εκμάθηση τους και αποσκοπεί στη διάσωση και τη διατήρηση της μουσικοχορευτικής παράδοσης και κατά συνέπεια στην καλλιέργεια της ελληνικής πολιτιστικής συνείδησης, αφού ο λαϊκός παραδοσιακός χορός είναι ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της πολιτισμικής συνέχειας και παράδοσης του Ελληνικού λαού. Επιπλέον αποσκοπεί στην ανάπτυξη και την καλλιέργεια του ρυθμού, της ισορροπίας ψυχικής, πνευματικής και κοινωνικής ανάπτυξης και των κινητικών ικανοτήτων του παιδιού. Ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός ψυχαγωγεί και συμβάλλει στην βελτίωση της διάθεσης, τη μείωση του άγχους, την καλλιέργεια των διαπροσωπικών σχέσεων και την κοινωνικοποίηση του ατόμου, την ανάπτυξη της φιλίας, της αλληλεγγύης και της επικοινωνίας. Αναπτύσσει την αντιληπτική κινητική δεξιότητα και την αισθητική και προάγει την αυτοαντίληψη των παιδιών.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αδάμ Κώστας Πρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ.Β.

Ζιόμπορας Απόστολος Πρόεδρος Κοινότητας Περιβολίου

Αποστολίνας Παναγιώτης Πρόεδρος Συλλόγου Περιβολιωτών

Τσιλινής Στέργιος Γραμματέας Συλλόγου Περιβολιωτών

Κουκουριδάς Μιχάλης Μέλος Δ.Σ. Συλλόγου Περιβολιωτών

Αυγέρη Σοφία Μέλος Π.Ο.Π.Σ.Βλάχων

Σαράντης Βασίλειος Ταμίας Π.Ο.Π.Σ.Βλάχων

Ζυγονράκη Μαρούλα Πρόεδρος Συνδέσμου Περιβολιωτών

Καλόγυρος Στέργιος Πρόεδρος Εκπαιδευτικού Συλλόγου

Κουκουριδά Φανή Μέλος Δ.Σ. Συλλόγου Περιβολιωτών

Περδίκη Θεανώ Πρόεδρος Συλλόγου Περιβολιωτών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ντισιάκος Βασίλειος Αν. Καθηγητής Λαογραφίας Παν. Ιωάννινων

Δήμας Ιωάννης Ε.Ε.Δ.Ι.Π. ΤΕΦΑΑ Θεσσαλίας

Τσακιάνης Δημήτρης Διευθυντής, Πρόεδρος Βλάχων Επιστημόνων

Πανοπούλου Καλλιόπη Μέλος του Ε.Ε.Δ.Ι.Π. του ΤΕΦΑΑ Σερρών

Κατσάνεβακη Αθηνά Εθνομουσικολόγος

Τεντζεράκης Χρήστος Πρόεδρος "Αρχείου Ελληνικού Χορού"

Αυδίκος Ιωάννης Γεν. Γραμματέας Π.Ο.Π.Σ.Β.

Γιακούλα Στέλλα Εκπαιδευτικός

Υπο την αιγίδα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Γρεβενών

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΟΡΩΝ

Χορός Κίνικ 1911

ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΓΡΕΒΕΝΩΝ 24-25 ΜΑΪΟΥ 2003

ΟΡΓΑΝΩΣΗ:

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΙΩΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΟΛΙΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

ΜΕ ΤΗΝ ΣΤΙΡΨΗΗ ΤΩΝ:

ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΙΩΤΩΝ

& ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΑΣΩΝ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Σ Ε Μ Ι Ν Α Ρ Ι Ο Υ

ΣΑΒΒΑΤΟ 24 ΜΑΪΟΥ 2003

Ώρα 15:00 Υποδοχή συμμετεχόντων
Περιβόλι στο Μεσοχώρι

Ώρα 17:30 Αίθουσα Ξενοδοχείου Βάλια Κάλντια
Χαιρετισμοί Προσφωνήσεις
Κήρυξη έναρξης εργασιών σεμιναρίου

Ώρα 17:45 1η Εισήγηση: "Ο Χορός ως σύμβολο
πολιτιστικής ταυτότητας"
Εισηγητής: Βασίλειος Ντισιάκος
Αν. Καθηγητής Λαογραφίας Παν. Ιωάννινων

Ώρα 18:15 2η Εισήγηση: "Χοροδιδάσκαλος:
Η συμβολή του στη διαδικασία εκμάθη-
σης των Ελληνικών Παραδοσιακών χορών"
Εισηγητής: Δρ. Καλλιόπη Πανοπούλου
Μέλος του Ε.Ε.Δ.Ι.Π. του ΤΕΦΑΑ Σερρών

Ώρα 18:45 Διαλείμμα

Ώρα 19:00 3η Εισήγηση: Οι χοροί "Κίνικ και το Αηδόνι"
Δuo χοροί με διάρκεια στο χώρο, τον χρόνο και
στη συνείδηση της "κοινότητας" Περιβολίου
Εισηγητής: Γιακούλα Στέλλα
Εκπαιδευτικός

Ώρα 19:30 Παρουσίαση Περιβολιώτικης Φορεσιάς

Ώρα 19:45 Ερωτήσεις

Ώρα 20:00 Επίδειξη Χορών Κίνικ και Αηδόνι

Ώρα 20:15 Γενικός χορός στο Μεσοχώρι

ΚΥΡΙΑΚΗ 25 ΜΑΪΟΥ 2003

Ώρα 9:30 Εκκλησιασμός Συνέδρων
Εκκλησία Αγίου Γεωργίου

Ώρα 9:45 Περιήγηση Εκκλησίας Αγίου Γεωργίου
από το μέλος του Δ.Σ. Περιβολιωτών Ν. Μαγνησ
Βάσω Νιμηή

Ώρα 10:30 Αίθουσα Ξενοδοχείου Βάλια Κάλντια
1η Εισήγηση: 2ο μέρος "Χοροδιδάσκαλος:
Η συμβολή του στη διαδικασία εκμάθη-
σης των Ελληνικών Παραδοσιακών χορών"
Εισηγητής: Δρ. Καλλιόπη Πανοπούλου
Μέλος του Ε.Ε.Δ.Ι.Π. του ΤΕΦΑΑ Σερρών

Ώρα 11:00 2η Εισήγηση: "Δυνατότητες συμβολής των
Συλλόγων στην εκμάθηση των δημοτικών
τραγουδιών και προτάσεις για τις πρακτικές
διδασκαλίας τους"
Εισηγητής: Δρ. Αθηνά Κατσάνεβακη
Εθνομουσικολόγος

Ώρα 11:30 3η Εισήγηση: "Επιτόμια έρευνα, καταγρα-
φή και προβολή της Μουσικοχορευτικής
παράδοσης των Βλάχων"
Εισηγητής: Χρήστος Τεντζεράκης
Πρόεδρος "Αρχείου Ελληνικού χορού"

Ώρα 12:00 Ερωτήσεις
Κλείσιμο Σεμιναρίου

Ακολουθεί μπουφέ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΟΡΩΝ

Επιτόπια έρευνα, καταγραφή και προβολή της Μουσικοχορευτικής παράδοσης των Βλάχων.

Χρήστος Τεντζεράκης

Υποψ. Διδάκτωρ, Πρόεδρος «Αρχείου Ελληνικού Χορού

Αν. Πρόεδρος Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης -

IOV-Hellas In operational relation with UNESCO

Η εισήγησή μου αυτή σκοπό έχει να αποτελέσει ένα πρακτικό βοήθημα για τους πολιτιστικούς φορείς και του χοροδιδασκάλους, ώστε με τη συμπαράσταση και τη συνεργασία ειδικών επιστημόνων, να συμμετέχουν ενεργά και ουσιαστικότερα σε αυτό που αποτελεί καταστατικό σκοπό όλων σχεδόν των Βλάχικων πολιτιστικών συλλόγων, τη διάσωση και διάδοση της μουσικοχορευτικής τους παράδοσης.

A .1. ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΟΡΟ

Ο χορός, ως ανθρώπινη συμπεριφορά μαζί με τη γλώσσα, τη μουσική και τη θρησκεία, ενυπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς και είναι άμεσα συνδεδεμένος με την καθημερινότητα των ανθρώπων.

Αυτό που μερικοί εννοούν ως χορό, δηλ την αλληλουχία των βημάτων στον ρυθμό του τραγουδιού ή της μουσικής, δεν ανταποκρίνεται στην πολύπλοκη κοινωνική και πολιτισμική διάσταση του χορού στην παραδοσιακή κοινωνία.

1.α Ο χορός στην παραδοσιακή κοινωνία

Ο χορός στην παραδοσιακή κοινωνία παραμένει σε όλες τις εκφάνσεις του τελετουργικός και αποτελεί σημαντικό πολιτισμικό στοιχείο, που αντανakλά και ταυτόχρονα μεταβιβάζει στις νεώτερες γενεές τις πολιτισμικές συνθήκες και τις αξίες της κοινότητας. Συμβάλει στον αυτοπροσδιορισμό της και στη διαμόρφωση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας των μελών της. Σηματοδοτεί τις επίσημες κοινωνικές και οικογενειακές στιγμές, ενισχύει την κοινωνική αλληλεγγύη και επιτρέπει να εκφραστεί το ομαδικό συναίσθημα. Κάθε αλλαγή της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της κοινότητας αποτυπώνεται

στην χορευτική διαδικασία για αυτό και η χορευτική πρακτική δεν μένει αναλλοίωτη αλλά συνεχώς αναδιαμορφώνεται μέσα στο χρόνο και το χώρο

Στις αυστηρές κτηνοτροφικές - νομαδικές κοινωνίες των βλάχων, λόγοι ιστορικοί, γεωγραφικοί και πολιτισμικοί, καθόριζαν τις ασχολίες των κατοίκων και την κοινωνική τους οργάνωση. Ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση σε αβέβαιες και σκληρές συνθήκες διαβίωσης, διαμόρφωσαν συγκεκριμένες κοινωνικές δομές και σχέσεις και συγκεκριμένο ήθος που χαρακτήριζε την κοινωνική τους ζωή. Σημαντικό ρόλο στην ομαλή συμβίωση και στην προκοπή της κοινότητας έπαιζαν η κοινή ιδεολογία, οι ηθικές αξίες, οι στενές οικογενειακές και συγγενικές σχέσεις, το αυστηρό εθιμικό δίκαιο και ο κοινωνικός έλεγχος. Το σύνολο των αξιών των κανόνων και των τρόπων συμπεριφοράς, αποτελούσε σημαντικό παράγοντα συμβολής στην αναπαραγωγή της πολιτισμικής της ταυτότητας. Η διατήρηση και η συνέχιση των συνηθειών αυτών ήταν πρωταρχική αξία για την ύπαρξή της παραδοσιακής τους κοινωνίας

1.β Η μετάβαση στο αστικό περιβάλλον

Καθώς εγκαταλείπεται η νομαδική ζωή με την εγκατάσταση των βλάχων από την ύπαιθρο στις πόλεις και τη μετανάστευση στο εξωτερικό, συμβαίνουν ραγδαίες αλλαγές στον τρόπο ζωής και στην κοινωνική τους οργάνωση.

Η περίοδος αυτή της **μετάβασης** από τον αγροτικό- κτηνοτροφικό τρόπο (Μορφές Αστικής οργάνωσης συναντώνται στο Συρράκο) ζωής σε νέες συνθήκες διαβίωσης στις πόλεις, χαρακτηρίζεται από προβλήματα προσαρμογής των ανθρώπων, διότι καθώς μεταβάλλεται ο τρόπος ζωής τους πολλές παραδοσιακές αξίες, στάσεις και κανόνες ζωής παραμερίζονται.

Η σύγχρονη αστική κοινωνία χαρακτηρίζεται από τις νέες ιδεολογίες, την ανωνυμία, την ταχύτατη ανάπτυξη τεχνολογικού εξοπλισμού, τη μαζική τυποποιημένη παραγωγή, τον καταναλωτισμό, την απομόνωση, την επίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Το βασικό πολιτιστικό πρόβλημα είναι ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να αναπροσαρμόζει με την ταχύτητα της

εξέλιξης του τεχνολογικού πολιτισμού, τις ηθικές αντιλήψεις και τους κανόνες συμπεριφοράς του.

Το σημαντικό στοιχείο του χορού που το συντηρεί καθώς **μεταβαίνει στο νέο αστικό περιβάλλον** είναι η ανάγκη για έκφραση και ψυχαγωγία μέσα από την μουσική και την χορευτική κίνηση. Ο κάθε μετανάστης φέρνει μέσα του την εσωτερικευμένη γνώση και ανάμνηση της παράδοσης του τόπου που άφησε, αλλά στο νέο περιβάλλον, απουσιάζει το ερέθισμα που θα του επιτρέψει να ξεδιπλώσει τις αρετές του ως χορευτής λόγω της έλλειψης χορευτικών περιστάσεων.

Το ιδιαίτερο γλωσσικό ιδίωμα τα «Αρουμάνικα, ή Βλάχικα» και ο αρνητικά φορτισμένος όρος «Βλάχος» σε συνάρτηση με τις επιδράσεις της ρουμάνικης προπαγάνδας, απέτρεπαν για πολλά χρόνια την εκδήλωση της ιδιαίτερης μουσικοχορευτικής τους ταυτότητας στο αστικό περιβάλλον των πόλεων

Αποτέλεσμα αυτών των αναγκών, από τις ραγδαίες αλλαγές στις νέες περιβαλλοντολογικές και κοινωνικές συνθήκες, είναι η ίδρυση Σωματείων, Αδελφοτήτων και Πολιτιστικών συλλόγων όπου συσπειρώνεται το βλάχικο στοιχείο για να αποφύγει την απομόνωση και σταδιακά απελευθερώνεται από την κοινωνική πίεση που δεν του επιτρέπει να νοιώθει άνετα όταν θέλει να εκφραστεί με τραγούδια στη βλάχικη διάλεκτο.

Οι χοροί τους, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις γάμων ή στενών οικογενειακών γλεντιών, όπου έχουν τη δυνατότητα να συναντηθούν και να εκφραστούν ελεύθερα μεταξύ τους, μέσα από τις εθιμικές διαδικασίες που συνδέονται με αυτές τις περιστάσεις, μεταφέρονται σταδιακά στις πολιτιστικές εκδηλώσεις συλλόγων, αδελφοτήτων, Δήμων κ.λ.π και εξυπηρετούν τη μεγάλη και αναλλοίωτη επιθυμία για συλλογική χορευτική δράση και ενίσχυση της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Δημιουργούνται νέες σχέσεις των ανθρώπων με την χορευτική πράξη σε άλλο χώρο και σε άλλες συνθήκες, σαν προσπάθεια συνέχισης της χορευτικής δημιουργίας μέσα στο νέο περιβάλλον. Με το πέρασμα του χρόνου το κοινό που συμμετέχει στις χορευτικές εξοικειώνεται και με το βλάχικο με τραγούδι

Ο χορός είναι ένα δυναμικό πολιτιστικό φαινόμενο που αλλάζει μέσα στο χρόνο και το χώρο που εκδηλώνεται και σημαίνει διαφορετικά πράγματα σε κάθε νέο περιβάλλον. Σταδιακά από συνοδός των εθίμων γίνεται κύρια ψυχαγωγικός. Ομογενοποιείται και στο χορευτικό ρεπερτόριο κάθε τόπου προστίθενται νέοι χοροί από άλλα μέρη. Σε αυτή τη νέα κοινωνική κατάσταση ο χορός δρα στους βλάχους σαν ενωτικός κρίκος με το άμεσο παρελθόν τους και συνεχίζει να είναι τρόπος προβολής και επικοινωνίας. (Το αντάμωμα της ομοσπονδίας, αποτελεί για 20 περίπου χρόνια, την κορυφαία πολιτιστική εκδήλωση των βλάχικων Σωματείων).

Η χορευτική πρακτική στην αστική κοινωνία σήμερα περιέχει στοιχεία και των δύο κόσμων. Του παραδοσιακού του οποίου αποτελεί πολιτισμική συνέχεια και του νέου αστικού που με τις επιδράσεις του τη διαμορφώνει.

1.γ. Πολιτιστικοί Σύλλογοι και Π.Ο.Π.Σ.Βλάχων.

Η σπουδαιότητα του ρόλου των πολιτιστικού φορέων και των χοροδιδασκάλων και η συμβολή τους στη συνέχιση των χορών του Βλαχόφωνου ελληνικού πληθυσμού είναι καθοριστικής σημασίας. Η συσπείρωση του Βλάχικου στοιχείου στο πλευρό των συλλόγων και η πολύτιμη γνώση και εμπειρία των μελών τους για την πλούσια Λαϊκή παράδοση των Βλαχόφωνων κοινοτήτων αποτελεί ανεκτίμητο περιουσιακό κεφάλαιο που οφείλουν οι σύλλογοι να διασώσουν να καταγράψοντας το.

Η παρουσία επιστημόνων από χώρους συναφείς με το χορό στο πλευρό της Ομοσπονδίας, θα ενισχύσει το ρόλο και τις δράσεις της και θα αποτελέσει μια οργανωμένη βάση καθοδήγησης των Συλλόγων μελών της στο ερευνητικό τους έργο.

Η συγκέντρωση, σε συνεργασία με τους κατά τόπους συλλόγους βλάχων, όλων των πληροφοριών που αφορούν κάθε χορευτικό γεγονός, είναι επιβεβλημένη και αναγκαία πριν χαθούν και οι τελευταίοι που συμμετείχαν σε εθιμικές εκδηλώσεις της παραδοσιακής κοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό η Ομοσπονδία θα αποτελέσει το σημείο αναφοράς για την καταγραφή και διάδοση των χορών των Βλαχοφώνων.

2. Ο ΧΟΡΟΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η επιστημονική εργασία στη μελέτη του χορού είναι καθυστερημένη σε σχέση με τους άλλους επιστημονικούς κλάδους. Τα τελευταία χρόνια όμως παρουσιάζεται το ευχάριστο γεγονός να δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον για τον Ελληνικό χορό επιστήμονες από διάφορους χώρους καθώς και ερασιτέχνες θαυμαστές του χορού.

Για την επιστημονική μελέτη του χορού χρειάζεται μακροπρόθεσμη και οργανωμένη έρευνα γιατί είναι αντιληπτό ότι ο χορός δεν είναι ένα στατικό γεγονός αλλά βρίσκεται διαρκώς σε μια διαδικασία αλλαγής που επηρεάζεται από πολιτιστικούς και κοινωνικούς παράγοντες.

Η συμβολή της Ιστορίας και των κοινωνικών - ανθρωπολογικών επιστημών στη μελέτη των βλάχικων πληθυσμών είναι σημαντική στην κατανόηση του χορού τους. Οι συχνές μετακινήσεις, η διασπορά των Βλάχικων πληθυσμών σχεδόν σε όλη την κεντρική και Βόρειο Ελλάδα, αποτέλεσμα της απομάκρυνσή τους από τις μητροπόλεις και της μετεγκατάστασή τους ανάμεσα σε άλλους πληθυσμούς, συχνά πολύ πριν την αστικοποίηση της Ελληνικής κοινωνίας, καθιστά την έρευνα του χορού δυσκολότερη αλλά και πιο ενδιαφέρουσα. Η κοινωνική αλληλεπίδραση με τις γειτονικές κοινωνικές ομάδες εμπλουτίζει την ποικιλία της μουσικοχορευτικής τους έκφρασης ενσωματώνοντας νέα στοιχεία. Το γεγονός ότι ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα απομακρύνουν τους Βλαχόφωνους Έλληνες από τις μητροπολιτικές τους κοινότητες, σε συνδυασμό με τη μετέπειτα εγκατάστασή τους στα σημερινά αστικά κέντρα και την επακόλουθη αστικοποίησή τους, συμβάλλει στη διαφοροποίηση παραδοσιακών χορευτικών δρώμενων λόγω των κοινωνικών επιδράσεων αλλά και στην εγκατάλειψη πολλών εξ αυτών.

Η ερευνητική προσέγγιση του χορού τους στις κατά τόπους βλάχικες ομάδες σε συνάρτηση με τις μετακινήσεις και τις κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν στη **μετάβασή** τους από τη νομαδική-κτηνοτροφική στην αστική κοινωνία θα προσφέρει, ανάλογα με τα τους παράγοντες και τα κριτήρια που θα θέσουμε, το απαραίτητο υλικό.

Ο κατάλογος του χορευτικού ρεπερτορίου κάθε βλάχικης κοινότητας, με λεπτομερή και σε βάθος καταγραφή των στοιχείων του χορού, σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, θα αποτελέσει το πρώτο βήμα της ερευνητικής εργασίας. Τελικός στόχος της έρευνας θα πρέπει να είναι η καταγραφή, ταξινόμηση και αρχειοθέτηση των χορών, ώστε να γίνει ο χάρτης που θα εμφανίζει τους Βλάχικους χορούς στις περιοχές που εμφανίζονται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους.

Με τη χαρτογράφηση των χορών, τόσο στις κοινότητες που αποτέλεσαν τις κοιτίδες των Βλαχόφωνων Ελλήνων όσο και στους νέους τόπους εγκατάστασης, θα υπάρξει ένα αξιολογικό υλικό για συγκριτικές μελέτες σχετικές με τις μορφές που συναντάται το χορευτικό γεγονός σήμερα και τις επιδράσεις που το διαμόρφωσαν.

3. Η ΕΡΕΥΝΑ

Λέγοντας έρευνα για το χορό, εννοούμε τη διαδικασία εκείνη, που με την εφαρμογή συγκεκριμένων μεθόδων, στοχεύει να συγκεντρώσει, να ερμηνεύσει, να αξιολογήσει και να κατατάξει όλες τις σχετικές πληροφορίες για τη χορευτική συμπεριφορά μιας κοινωνικής ομάδας. Για μία ολοκληρωμένη Εθνογραφική έρευνα είναι σημαντικό να παρουσιαστεί η μουσικοχορευτική παράδοση μιας κοινότητας ή περιοχής, καταγράφοντας, όσο το δυνατό, το πλήρες πολιτιστικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται ο χορός. Η έρευνα πρέπει να αφορά κύρια την χρονική περίοδο μετά τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο, για να μπορεί να αντλήσει κανείς πληροφορίες από τη μνήμη των γερόντων. Γραπτές μαρτυρίες και φωτογραφίες μπορούν να μας δώσουν παλιότερες πληροφορίες για μερικά χαρακτηριστικά του χορού.

3.1. Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ & ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΟΔΟΤΕΣ

Ο ερευνητής πρέπει να είναι γνώστης του φαινομένου του χορού. Η εκπαίδευση του ερευνητή πάνω στην ερευνητική διαδικασία και το υπόβαθρο

των γνώσεών του είναι τα στοιχεία που θα τον καταστήσουν αντικειμενικό παρατηρητή. Η διεπιστημονική έρευνα στοχεύει στη σφαιρική αντιμετώπιση του χορευτικού φαινομένου. Η συνεργασία ειδικών από διάφορα γνωστικά αντικείμενα -μουσικολόγοι, ανθρωπολόγοι, λαογράφοι, ενδυματολόγοι- συμβάλει στον ορισμό περισσότερων κριτηρίων έρευνας και στην καλύτερη κατανόηση και πληρέστερη ερμηνεία του συγκεντρωμένου υλικού.

Ο ερασιτέχνης ερευνητής αφού μνηθεί στην μεθοδολογία της έρευνας του χορού μπορεί να ασκηθεί στο πρώτο στάδιο συλλογής και καταγραφής των δεδομένων του χορού δίνοντας έμφαση στο κινητικό περιεχόμενο του χορού. Η εντοπότητα και η γνωριμία με τα μέλη της κοινότητας βοηθάει πολύπλευρα: Ο ερευνητής είναι αποδεκτός και έμπιστος, γνωρίζει όλο το κοινωνικό και εθιμικό πλαίσιο, τις πολιτισμικές αξίες και την βαρύτητα κάθε πληροφοριοδότη, είναι εξοικειωμένος με τη μουσική, το τοπικό ύφος και ηχόχρωμα, τα έθιμα, τις ιδιαιτερότητες των εκφράσεων κλπ

Πληροφοριοδότες μπορούν να είναι όλοι όσοι μπορούν να ανασύρουν από τη μνήμη τους χρήσιμες πληροφορίες για την έρευνα του χορού. Παλιοί οργανοπαίχτες, μπροστάρηδες των χορευτικών γεγονότων που συνήθως ήταν και οι καλοί τραγουδιστές της κοινότητας, κλπ. Συνήθως οι γυναίκες διατηρούν καλύτερα στην μνήμη τους ότι σχετίζεται με την εθιμική ζωή.

3.2. ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Α' Φάση Βιβλιογραφική έρευνα

Συγκέντρωση υλικού από:

- Βιβλιοθήκες- Σχετική βιβλιογραφία
- Αρχεία (κοινοτήτων, περιοδικών Εκκλησιών, εφημερίδων)
- Ιδιωτικές συλλογές
- Λαογραφικά μουσεία
- Κείμενα περιηγητών
- Κοινοτικά έγγραφα
- Τοπικές εκδόσεις

Β' Φάση. Επιτόπια έρευνα περιλαμβάνει:

1. Συμμετοχική παρατήρηση. Έρευνα στο ενεργό χορευτικό υλικό. Συμμετοχή σε χορευτικές εκδηλώσεις
2. Συνεντεύξεις (Ερωτηματολόγια) Επικοινωνία με οργανοπαίχτες, τραγουδιστές, χορευταράδες, γυναίκες που συμμετείχαν ενεργά στα χορευτικά δρώμενα και έχουν καλή μνήμη και διάθεση να βοηθήσουν

Την συνέντευξη πρέπει να την κατευθύνει με τέχνη ο ερευνητής καθώς ο πληροφοριοδότης καταθέτει εικόνες από το παρελθόν. Γίνονται πρώτα αρκετές ολιγομελείς συναντήσεις και μετά διασταυρώνονται οι απαντήσεις σε μεγαλύτερη παρέα σε κύκλο. Συχνά ζητείται απάντηση στο ίδιο ερώτημα που ξανατίθεται διαφορετικά. Επιδιώκεται η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή πληροφοριοδοτών.

3.3. ΠΕΔΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

I) Κοινωνικό περιβάλλον

- Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία
- Κοινωνική οργάνωση- Συγγενικές σχέσεις
- Ασχολίες κατοίκων, Οικονομία
- Μετακινήσεις πληθυσμών, εμπόριο
- Κοινωνικές τάξεις -ομάδες
- Επιδράσεις, επιρροές, επικοινωνία

II)Οι Χορευτικές περιστάσεις-Έθιμα

(Κύκλοι: Ζωής-Χρόνου- Θρησκευτικός - Βλάστησης)

- Πανηγύρια - Ξωκλήσια
- Πάσχα -Ανάληψη
- 12 ήμερο, Αποκριές
- Γάμος
- Οικογενειακές γιορτές
- Αναχώρηση-επιστροφή κοπαδιών
- Κουρά κοπαδιών
- Νυχτέρια
- Κλήδονας
- Πιρπερούνα κ.λ.π

Ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

Γιατί γίνονταν ο χορός; Που γίνονταν; Ποιοι συμμετείχαν; Τι σκοπό είχε και τι ιδιαίτερο συνέβαινε;

Πότε και πώς άρχιζε - εξελίσσονταν και τελείωνε η χορευτική διαδικασία; Κλπ

III). Η Χορευτική Διαδικασία - Το γλέντι - Ο χορός - Ο χορευτής

Η ενασχόληση με τον χορό και οι γνώσεις γύρω από την κίνηση και την έκφραση του χορού, η εξοικείωση με το μουσικοχορευτικό ρεπερτόριο του τόπου είναι σημαντικής σημασίας για την αποτύπωση -καταγραφή όλης της χορευτικής διαδικασίας.

Παράμετροι που πρέπει να εξετασθούν ξεχωριστά για κάθε χορό σε κάθε χορευτική περίσταση, παλιότερη και σημερινή, είναι:

- Συντακτική του χορού, Διάταξη στον κύκλο-σχηματισμοί, μονός ή διπλός κύκλος, αντικριστά, σε ευθεία, σειρά στον κύκλο.
- Κοινωνικοί, τελετουργικοί, χορευτικοί ρόλοι: Ο ρόλος του άνδρα, της γυναίκας και άλλων προσώπων στο χορό
- Οι χοροί, περιγραφή, ονομασίες χορών, χορευτική δομή, σύνδεση χεριών,
- Σειρά που χορεύονται οι χοροί
- Πρόσκληση στο χορό
- Παραγγελιά
- Πρωτοχορευτής- Αυτοσχεδιασμός
- Πληρωμή οργάνων

Ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

Ποιοι συμμετείχαν στο χορό; Ποιος άρχιζε το χορό και με ποιο χορό; Ποιους χορούς χόρευαν και με ποια σειρά; Ποιοι χοροί χορεύονταν σε κύκλο; Ποιοι ελεύθεροι; Ποιους σχηματισμούς έκανε ο χορός; Πώς και με ποια σειρά έμπαιναν στον κύκλο οι συμμετέχοντες; Πως πιάνονταν μεταξύ τους; (Συγγένεια - Λαβές) Ποιοι ήταν ανδρικοί χοροί; Ποιοι Γυναικείοι; Ποιοι για τις ελεύθερες κοπέλες; Πως καλούσε κανείς κάποιον

στο χορό; Σε ποια θέση έμπαινε στον κύκλο; Με ποιόν τρόπο γίνονταν η παραγγελία στους οργανοπαίχτες; Ποιος και με ποιον τρόπο πλήρωνε την παραγγελία; Ποια η ιδιαίτερη ονομασία του πρωτοχορευτή; Ποιος τον κρατούσε; Κρατούσε μαντήλι; Πως λέγονταν οι φιγούρες που εκτελούσε; Πως λέγονταν ο τελευταίος του κύκλου; Ποιες αλλαγές παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια κλπ

IV). Η Μουσική - Ηχητική συνοδεία & τα μουσικά όργανα

Μερικά από τα σημεία για διερεύνηση είναι:

- Η συνύφανση του χορού με τη μουσική το τραγούδι τη φορεσιά.
- Η υποχώρηση του τραγουδιού με την εμφάνιση του τραγουδιστή.
- Ο ρόλος και η ιστορία των μουσικών οργάνων.
- Η σχέση του πρωτοχορευτή με τον οργανοπαίχτη.
- Η σχέση του ρυθμού της μελωδίας των γυρισμάτων, του στίχου του τραγουδιού με την κινητική έκφραση.
- Μουσική ανάλυση (Μελωδίες, ρυθμοί)
- Μουσικοί αυτοσχεδιασμοί

Ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

Πώς αποκαλούσαν τους οργανοπαίχτες οι ντόπιοι; Ποιες ήταν οι συνηθισμένες κομπανίες και ποια ήταν τα μουσικά τους όργανα; Ποια ήταν παλιότερα τα όργανα; Που στέκονταν και έπαιζαν; Πως αμείβονταν; Πότε εμφανίσθηκαν τα καινούρια όργανα και οι τραγουδιστές στις κομπανίες; Ποιες αλλαγές έφεραν τα νέα όργανα; Πως όλες αυτές οι αλλαγές και η κάθε μία ξεχωριστά επηρέασαν τη χορευτική πρακτική; Ποιες οι μελωδίες κάθε χορού σε κάθε χορευτική περίπτωση; κλπ

V). Το τραγούδι

Τα Συνοδευτικά τραγούδια, αποτελούν την ουσία της τελετουργίας του χορού. Μας ενδιαφέρουν:

- Οι ονομασίες τους
- Το ξεχωριστός στίχος κάθε κοινότητας
- Το ιδιαίτερο τοπικό ύφος

- Η σειρά των τραγουδιών σε κάθε χορευτική περίσταση κορυφιαίος και μετά όλοι μαζί;)
- Τα συνδεδεμένα με κάθε έθιμο τραγούδια
- Ο τρόπος που λέγονται τα τραγούδια (πρώτα άνδρες και μετά γυναίκες; πρώτα ο
- Παλιότερα και νεώτερα τραγούδια
- Νεώτερες επιδράσεις στο τραγούδι.

Ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

Υπάρχει κάποιο γεγονός που αναφέρεται το τραγούδι; Σε ποιες εκδηλώσεις κυριαρχούσε ο χορός "με το στόμα" και δεν ήταν αναγκαία η παρουσία των μουσικών οργάνων; Ποια τραγούδια έπρεπε να ακουστούν σε κάθε χορευτική περίσταση; Ποια τα τραγούδια κάθε χορού σε κάθε χορευτική περίσταση Ποια είναι τα νεώτερα τραγούδια; Πώς αφομοιώθηκαν; Πώς οι κομπανίες επηρέασαν τα τραγούδια; κλπ

VI). Οι θεατές - Το κοινό

- Που κάθονταν. Σχόλια, επιφωνήματα, διενέξεις, εναλλαγή του ρόλου θεατή χορευτή κλπ

Ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

Ποιοι και για ποιο λόγο δεν συμμετείχαν στο Χορό; Τι έκαναν οι θεατές; Πως έδειχναν την αποδοκιμασία ή την επιδοκιμασία:

VII). Οι Λειτουργίες του χορού

- Αντανάκλαση κοινωνικών, οικονομικών, ηθικών αξιών - Αναπαραγωγή αυτών.
- Διασφάλιση της γονιμότητας
- Απομάκρυνση του κακού
- Εξασφάλιση καλοτυχίας
- Ψυχική εκτόνωση, ψυχαγωγία
- Επιβεβαίωση-ενίσχυση ταυτότητας
- Σύσφιξη σχέσεων

- Εκλογή συζύγου
- Οικονομικοί λόγοι, παζάρια κλπ

Μερικές από τις Λειτουργίες του χορού είναι φανερές όπως π.χ. η επιλογή συζύγου. Πολλές άλλες όμως Λειτουργίες του με μαγικοθρησκευτικό περιεχόμενο, που διατηρήθηκαν μέσα στο χρόνο δεν είναι συνειδητές από τους συμμετέχοντες στο χορό.

Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί για ότι διαδραματίζεται είναι: Γιατί το κάνετε αυτό; Γιατί γίνεται έτσι; Τι σημαίνει; Τι σημαίνει «για το καλό;»

ΠΧ). Η φορεσιά και τα εξαρτήματά της

Περιγραφή και αποτύπωση όλων των φορεσιών που συναντώνται μέσα στον χρόνο.

4. Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Καταγραφή ονομάζουμε τη συστηματική και λεπτομερή περιγραφή-αποτύπωση των στοιχείων ενός γεγονότος.

Εθνογραφική καταγραφή είναι η αντικειμενικά μεθοδική καταγραφή των στοιχείων της παραδοσιακής κοινωνίας που προκύπτει κύρια από τις μαρτυρίες και τις αναμνήσεις μέσα από προφορική εξιστόρηση των ανθρώπων και από συμμετοχική παρατήρηση.

Τρόποι καταγραφής

- ❖ Η ακριβής περιγραφή με λόγια ή γραπτό κείμενο
- ❖ Η ηχογράφηση τόσο των προφορικών μαρτυριών όσο και της μουσικής και του τραγουδιού.
- ❖ Η φωτογραφία. Μια εικόνα χίλιες λέξεις. Παλιές φωτογραφίες της κοινότητας δίνουν σημαντικές πληροφορίες και τεκμηριώνουν πολλά στοιχεία.
- ❖ Η αποτύπωση σε ταινία. Κινηματογράφηση και βιντεοσκόπηση. (Σήμερα σε ψηφιακή μορφή ο ήχος και η εικόνα).
- ❖ Η σημειογραφία του χορού απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις. Υπάρχουν μέθοδοι καταγραφής και συστήματα με παγκόσμια αποδοχή (Laban, Benesh κ.α)

5. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ - ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ & ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Μετά τη συγκέντρωση του εθνογραφικού υλικού την αξιολόγηση και την ταξινόμησή του, κάθε ερευνητής και επιστήμονας, ανατρέχοντας στις καταχωρημένες πληροφορίες, μπορεί να τις ερμηνεύσει και να τις χρησιμοποιήσει.

Η συμπλήρωση αυτών των δεδομένων με στοιχεία από άλλους επιστημονικούς χώρους (Ιστορία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία) καθώς και η διασταύρωση και σύγκριση των στοιχείων με αυτά άλλων ερευνητών, θα αναδείξει την πολυσύνθετη όψη του χορευτικού φαινομένου.

Τρόποι αξιοποίησης διάδοσης και προβολής

- Ανακοινώσεις ερευνητικών εργασιών, διαλέξεις.
- Εκδόσεις βιβλίων, φωτογραφικών αρχείων, Χαρτογραφήσεων, δίσκων ακτίνας.
- Οργάνωση ημερίδων, συμποσίων, συνεδρίων, σεμιναρίων.
- Διδασκαλία.
- Μουσικοχορευτικές και άλλες εκδηλώσεις

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η επιλογή αυτού του θέματος έχει σαν κύριο στόχο την ευαισθητοποίηση και παρακίνηση των πολιτιστικών φορέων για δράσεις στο πεδίο της έρευνας και της καταγραφής, αφού είναι αυτοί που στη σύγχρονη κοινωνία, έχουν αναλάβει το ρόλο της παράδοσης στις επερχόμενες γενιές όλων αυτών που κληρονομήσαμε από τις προηγούμενες.

Εκτιμώ ότι Ομοσπονδίας σε συνεργασία με όλα τα Βλάχικα Σωματεία οφείλει να ξεκινήσει αυτή την προσπάθεια. Η συμπαράσταση των Βλάχων επιστημόνων και ανθρώπων του χορού θα συμβάλλει στην υλοποίησή της **Το Αρχείο Ελληνικού Χορού είναι στη διάθεση της Ομοσπονδίας και κάθε Συλλόγου που στοχεύει να καταγράψει τη Μουσικοχορευτική Παράδοση των Βλάχων.**

**Ο χοροδιδάσκαλος και η συμβολή του στη διαδικασία εκμάθησης των
Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών.**

Πανοπούλου Καλλιόπη

Τ.Ε.Φ.Α.Α Σερρών.

Η έμπρακτη απασχόληση του νέου ανθρώπου με την τέχνη των Μουσών, σύμφωνα με την Πολυξένη Ματέυ, δεν είναι πολυτέλεια και χαμένος χρόνος. Αντίθετα είναι κέρδος γιατί θα τον πλουτίσει ψυχικά, θα τον κάνει αισθητικά πιο ευαίσθητο και θα τον προστατέψει από τη μαζοποίηση, από το να γίνει δηλαδή θύμα της τραγικής ισοπέδωσης και ομοιομορφίας στην οποία καταδικάζει τον άνθρωπο ο σύγχρονος πολιτισμός.

Ο χορός ως μια κοινωνική πράξη ξεχωριστή, αποτελεί μια σύνθετη εκδήλωση, που κλείνει μέσα του την ιστορία της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Είναι ένας τρόπος έκφρασης, ένας τρόπος του "ομιλείν" και του "συνδιαλέγεσθαι". Ήταν ανέκαθεν πηγή χαράς και ομορφιάς, θρησκευτικής κατάνυξης, λατρείας, μαγείας ευφροσύνης ή θλίψης.¹ Οι άνθρωποι χόρευαν όλες τις ξεχωριστές στιγμές της ζωής τους.² και εύρισκαν σ' αυτόν ένα θαυμάσιο αντιστάθμισμα των συναισθημάτων τους. Στη σκέψη του Έλληνα, ο χορός αποτελούσε μορφή και έκφραση του ελληνικού πολιτισμού. Στην αρχαιότητα, τόσο στην Αριστοτελική αντίληψη, όσο και στην Πλατωνική, θεωρούσαν τον "αχόρευτο" άνθρωπο ως "απαιδευτο" και αξιολογούσαν την όρχηση ως πρωταρχικό μέσο εκπαίδευσης και αγωγής.³ Για τον μεν Πλάτωνα, η έντεχνη αυτή αγωγή αποτελούσε τη μόρφωση του αρχαίου Έλληνα,⁴ ενώ για τον Λουκιανό, η όρχηση δεν ήταν μόνο τερπινή, αλλά και ωφέλιμη στους θεατές. Προκαλούσε ψυχικό και σωματικό κάλλος, καθώς μόρφωνε τον άνθρωπο, τους δίδασκε και ρύθμιζε τις ψυχές τους, ενώ γύμναζε αυτές με ωραία θέματα και εξαιρετα ακούσματα.⁵

¹ Λαμπροπούλου Β., " Φιλοσοφία των φύλων. Οι γυναικείοι χοροί στην αρχαία Ελλάδα και η φιλοσοφία τους.", Αθήνα 1986, σ. 23

² Γκαρωντύ Ρ. " Ο χορός στη ζωή" εκδ. Ηριδινός, Αθήνα, σ. 14

³ Πλάτωνος Νόμοι Β. 654

⁴ Λαμπροπούλου Β., ό.π. σ. 190.

⁵ Λουκιανός, Περί Ορχήσεως, 6

Στην ευρύτερή της έννοια, η λέξη χορός σήμαινε την παιδεία του νου και ακόμη περισσότερο αυτή καθ' αυτή την ουσία του πολιτισμού τους.⁶ Σήμερα, η λέξη χορός μπορεί να σημαίνει και αυτή καθαυτή την πράξη του χορού, αλλά και το σύνολο των χορευτών, καθώς και το χώρο όπου οι τελευταίοι εναλλάσσονται. Απόλυτα συνυφασμένος με την ανθρώπινη ύπαρξη, ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της, μορφοποιείται σύμφωνα με τις πρακτικές και τις αξίες της κάθε κοινωνίας.⁷ Αυτό όμως εξαρτάται, σύμφωνα με τον Blacking, από την αξία του χορού σε μια κοινωνία και τον τρόπο που αυτή ορίζεται και χρησιμοποιείται.⁸ Είναι ένας μη λεκτικός τρόπος επικοινωνίας που σημαίνει, μαρτυρεί, διηγείται, εξιστορεί, παρουσιάζει, εκφράζει, διδάσκει και κυριαρχεί, όχι μόνο στους συμμετέχοντες, αλλά και στους θεατές.⁹ Προέρχεται από μια σωματο-κινησιακή ευφυΐα, αφού σύμφωνα με τον Seitz¹⁰ μια μόνο επιδέξια κίνηση είναι μια μορφή σκέψης. Συνυπάρχει σε μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης με όλα τα υπόλοιπα στοιχεία του πολιτισμού, όπως είναι η γλώσσα, η μουσική, η φορεσιά ή οποιοδήποτε άλλο πολιτισμικό στοιχείο, και ακολουθεί την εξέλιξή τους διαμέσου της ιστορίας του κοινωνικού συνόλου.

Η έλλειψη θεσμικού πλαισίου για έρευνα κράτησε το γνωστικό αντικείμενο του χορού μακριά από τον χώρο της επιστήμης και το περιόρισε σε εμπειρικό επίπεδο. Η επιστημονική μελέτη του άρχισε μόλις το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα. Τις τελευταίες δεκαετίες, η επιστήμη της Χορολογίας, μέσα από τη διάσταση της Ανθρωπολογίας του Χορού, επιχείρησε να δώσει λύσεις και ερμηνείες στα προβλήματα του λαϊκού χορού, μελετώντας τον όχι μόνον ως χορογραφική δημιουργία, αλλά και σε σχέση με το περιβάλλον και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.¹¹

⁶ Lawler L. Ο χορός στην αρχαία Ελλάδα, εκδ. Εκπολιτιστικό Σωματείο Ελληνικών Χορών, Κέντρο Παραδοσιακού Χορού, Αθήνα σ. 12

⁷ Wall J., Murray N. Children and Movement: Physical Education in the Elementary School. (2nd edit.), WCB Brown & Benchmark, Και Σερμπέζης Β. Η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού σε παιδιά, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Κομοτηνής, Υ.Τομέας : Ελληνικοί Χοροί, 2005

⁸ Blacking J., "Movement and meaning: Dance in Social Anthropological perspective", Dance Research, p.89

⁹ Λαμπροπούλου Β., ό.π. σ. 190.

¹⁰ Seitz J., " Mind, Dance and Pedagogy. Available on-line: www.york.cuny.edu/~seitz/

¹¹ Royce-Peterson A., "Social and Political Aspects of Dance behavior in Plural Societies, Manuscript 1973, p. 64, σημ. 5. Kurath G., "Panorama of Dance Ethnology", Current Anthropology, vol. 1, 1960, p. 234. Ζωγράφου Μ. "Χορός και Επιστήμες του Ανθρώπου. Μια κριτική παρουσίαση της εξέλιξης της

Ο παραδοσιακός χορός αποτελεί ένα από τα βασικά γνωστικά αντικείμενα της Φ. Α στα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας. Διαπιστώνεται ότι η διδασκαλία του σε όλα τα επίπεδα αντιμετωπίζεται εμπειρικά, ως μια τεχνική υπόθεση (κινητικής φόρμας και κινητικού μοτίβου), τη στιγμή που οι άλλες διαστάσεις του (λειτουργικότητα, συμβολισμός, ύφος, δημιουργία, επικοινωνία) είναι όχι απλώς σημαντικές, αλλά αυτές που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την μορφή του.¹² Η παρουσία του χορού στα αναλυτικά προγράμματα ώθησε τους περισσότερους μελετητές σε συμφωνία όσον αφορά τη χρήση του στην εκπαίδευση με στόχο τόσο την κινητική,¹³ όσο και την κοινωνικο- συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.¹⁴ Αυτή η τέχνη που ο Overby περιγράφει ως "συναρπαστική και πάλλουσα", μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαίδευση, γιατί ενώνει το μυαλό με το σώμα και την ψυχή και αμβλύνει τους ορίζοντες των παιδιών τόσο που μπορούν να ξεπεράσουν και τον εαυτό τους.¹⁵ Βασίζεται στην ολιστική θεωρία, σύμφωνα με την οποία, ψυχή, σώμα και πνεύμα είναι αλληλένδετα μεταξύ τους και συντελούν στην αρμονική και υγιή συμπεριφορά του ατόμου.¹⁶

Μέσα απ' το χορό το παιδί ανακαλύπτει το ρυθμό, τις αυτοσχέδιες και δημιουργικές του ικανότητες¹⁷ καθώς ο χορός αποτελεί μια επέκταση της ρυθμικής κίνησης σε δημιουργική, εκφραστική, ερμηνευτική και διασκεδαστική δραστηριότητα. Οι ρυθμικές δραστηριότητες παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των παιδιών.¹⁸ Κάθε ανθρώπινο πλάσμα δικαιούται να δοκιμάσει τη ρυθμική αίσθηση μιας ελεύθερης ελεγχόμενης και συνάμα εκφραστικής κίνησης, μια νέα πτυχή της ζωής. Το να χορέψει το παιδί είναι σημαντικό. Ακόμα κι αν δεν

"Χορολογικής" έρευνας." Στα Πρακτικά της Δ.Ο.Λ.Τ. Επιστήμες για την τέχνη του Χορού, Αθήνα 1999, σ. 53.

¹² Λυκεσάς Γ. " Η διδασκαλία των Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο της Μουσικοκινητικής Αγωγής." Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 2

¹³ Gilbert A., " A Conceptual Approach to study dance", Pre K-12. Journal of Physical Education Recreation and Dance, 12, p.43-48, Purcell T., " Teaching children Dance: Becoming a master Teacher .Champaign IL: Human Kinetics

¹⁴ Werner P., Sweeting T., Woods A., Jones L., Developmentally Appropriate Dance for Children. Journal of Physical Education Recreation and Dance, 63(6), p.p. 40-43, 53βλ. και Σεραμπέζης Β. ό.π. σ. 1.

¹⁵ Jay D., Effect of Dance Program on the Creative of Preschool Handicapped Children. Adapted Physical Activity Quarterly, 8, 305-316

¹⁶ Shreeves R., Children dancing. Wandlock Education Company Ltd. Uk

¹⁷ Λυκεσάς Γ., "Η εκπαίδευση του Παραδοσιακού χορού στο αναλυτικό πρόγραμμα της Δημοτικής εκπαίδευσης και η εφαρμογή του στην πράξη." (Εκδ.) Σωματείου χορού και Ρυθμικής. Περιοδ. Χορός, (20) Αθήνα, σ.σ. 16-20.

¹⁸ Gallahue D., Αναπτυξιακή Φυσική Αγωγή για τα σημερινά παιδιά., μετ. Ευαγγελινού Χρ. - Παππά Α. εκδ. University Press, Θεσσαλονίκη 2002 σ.σ. 148-149

πρόκειται να συλλάβει το χορό στις ύψιστες μορφές του θα του είναι ωστόσο προσιτή η εμπειρία της απόλυτης χαράς που δίνει ο χορός.¹⁹

Η μετάδοση των χορών στην παραδοσιακή κοινωνία

Η παλαιότερη μορφή χορού με το μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων είναι ο παραδοσιακός χορός. Στην παραδοσιακή κοινωνία, ο χορός και το τραγούδι ήταν συμμετοχή κι όχι θέαμα. Αποτελεί μέσο μεταβίβασης της πολιτιστικής κληρονομιάς στις επόμενες γενιές, μέσο αναγνώρισης και αποδοχής των διαφορετικών ηθών και εθίμων, θρησκειών και ιδιαιτεροτήτων κάθε διαπολιτισμικής κοινωνίας.²⁰ Η μετάδοση των χορών, ωστόσο, από τη μια γενιά στην άλλη δεν γίνονταν με διδασκαλία. Η κοινωνία στο σύνολό της εξασφάλιζε την εκπαίδευση, στις ίδιες τις περιστάσεις όπου οι συμμετέχοντες μάθαιναν χορό ερχόμενοι σε άμεση επαφή μεταξύ τους, όπως συνέβαινε και με τον τρόπο που μάθαιναν τα παιχνίδια και τη γλώσσα. Ο χορός για αυτούς δεν μπορούσε να νοηθεί έξω από τις συγκεκριμένες συνθήκες που τον περιέβαλαν. Δεν ήταν μόνο τα βήματα και οι κινήσεις των χορευτών, ήταν και το ίδιο του το σώμα και η φορεσιά του και οι άλλοι που χόρευαν μαζί του και αυτοί που κάθονταν τριγύρω. Ήταν οι μουσικοί και η μουσική, το τραγούδι και οι τραγουδιστές. Μέσα στο χορό ήταν τα φαγητά στα τραπέζια, το κρασί, οι γέροι που παρακολουθούσαν τα μικρά παιδιά που πάνονταν στο τέλος ή έτρεχαν ανάμεσά τους και προσπαθούσαν να μιμηθούν τις κινήσεις τους. Ήταν οι προετοιμασίες πριν το χορό και ό,τι γινόταν μετά. Ήταν ο τρόπος που εκπαιδευόνταν στο χορό. Ήταν μια σκηνή που περιείχε όλη την ιστορία του χωριού. Κανείς δεν αναλάμβανε να τους διδάξει. Οι ίδιοι λένε πως μάθαιναν με μια μακρόχρονη απορρόφηση που άρχιζε από τα παιδικά χρόνια. "*Θάμουν δε θάμουν 6-7 χρονών τότε στην Αμφίκλεια- στο χωριό που μεγάλωσα -όταν στο μεγάλο πανηγύρι του χωριού, μπήκα να χορέψω και μάλιστα να σύρω το χορό. "Τον Ήλιο" παρήγγειλε ο πατέρας μου ρίχνοντας σ' ένα χαρτόκουτο που βρίσκονταν δίπλα στα πόδια του τραγουδιστή, και κάνοντας μια χαρακτηριστική κίνηση με τα χέρια, έγνεψε στο*

¹⁹ Κράους Ρ. "Ιστορία του Χορού" εκδ. Νεφέλη, 1980, σελ 411.

²⁰ Best D., *The aesthetic and artistic in philosophy*, 1982, 54, pp357-372 και Collinson D. *Aesthetic education*. In G. Langford and D.J.O Connor (ed). *New essays in the Philosophy of Education*, p.p. 210-212, Routledge and Kegan Pant.

μουσικό που έπαιζε κλαρίνο- αργά. Με κρατούσε η μάνα μου μ' ένα μαντήλι και το άλλο το 'βαλα στη μέση μου, αφού έτσι μου ψιθόρισε. Κι όταν άρχισα να χορεύω με τον τρόπο που κουνούσε το μαντήλι μου έδινε και το σύνθημα πότε να σταματήσω επί τόπου, πότε να κάνω στροφή και πότε να προχωρήσω. Ήταν ένας τρόπος διδασκαλίας χωρίς λόγια. Η επικοινωνία μεταξύ μας γίνονταν μόνο με τα μάτια και το μαντήλι."

Πολλά χρόνια αργότερα και σε μια άλλη περιοχή πολύ μακριά από το δικό μου τόπο, στις Σέρρες, στα πλαίσια μιας ερευνητικής εργασίας η απάντηση που έπαιρνα ρωτώντας τους ανθρώπους της πρώτης γενιάς πότε έμαθαν να χορεύουν ήταν η εξής: *"όταν για πρώτη φορά δοκίμασαν να χορέψουν, διαπίστωσαν ότι ήξεραν χωρίς ποτέ να έχουν προσπαθήσει να μάθουν. Καμιά φορά μπορεί κάποιος φίλος ή ένας συγγενής να έδινε ορισμένες συμβουλές ως προς την κίνηση. Όμως η μετάδοση βασιζόνταν ουσιαστικά στην όσμωση."*

Αυτός, ο ιδιόμορφος τύπος εκμάθησης, με το μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε πριν, με τις συνθήκες μέσα από τις οποίες πραγματοποιήθηκε, όπου το παιδί ποτέ δεν σταμάτησε να παίρνει αξία από την συμμετοχή του στην κοινότητα των μεγάλων, όπου χορός και δουλειά ήταν στενά συνδεδεμένα, έδωσαν στον παραδοσιακό χορό ορισμένα χαρακτηριστικά εξαιρετικά από κινητική και ψυχολογική άποψη. Αυτή, όμως, η τόσο απλή και φυσική διαδικασία, που συνεχιζόταν επί χιλιάδες χρόνια, σήμερα είναι σπάνια. Σήμερα η εκμάθηση του χορού γίνεται με άλλον τρόπο που όσο κι αν φαίνεται παρόμοιος, διαφέρει ριζικά στα παρακάτω σημεία:

- 1) Το χορό σήμερα τον διδάσκει ο δάσκαλος, δηλαδή ένας που ασχολείται συστηματικά με τη διδασκαλία, επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά. Δεν είναι κάποιος από το οικογενειακό μας περιβάλλον ή φίλος.
- 2) Η εκμάθηση γίνεται σε μια αίθουσα διδασκαλίας, δηλ. σε προκαθορισμένο τόπο και χρόνο. Η διδασκαλία γίνεται βάσει ενός συγκεκριμένου προγράμματος.
- 3) Οι χοροί που μαθαίνουμε είναι οι χοροί τους οποίους ο δάσκαλος επέλεξε για να διδάξει κατά τη διάρκεια του μαθήματος.
- 4) Τον χορό που μαθαίνουμε, δε θα τον χορέψουμε απαραίτητα με τους συγγενείς και τους φίλους, γιατί εκείνοι είτε δεν χορεύουν είτε δεν έμαθαν από το δικό τους δάσκαλο τον ίδιο χορό.

Τα παραπάνω τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο σήμερα μεταδίδεται ο χορός είναι αυτά που τον διαφοροποιούν από τον παραδοσιακό τρόπο μετάδοσης. Με την ρήξη του παραδοσιακού τρόπου ζωής και την ανατροπή των όρων κοινωνικής και ιδεολογικής ομοιογένειας που στηρίζονταν ο πολιτισμός της υπαίθρου, η χορευτική δημιουργία έχει παραμεριστεί πια από τη σκηνή των σπουδαίων συμβάντων της δημόσιας ζωής και έχει βρει καταφύγιο στις αίθουσες των πολιτιστικών συλλόγων. Οι αίθουσες αυτές όμως είναι χώροι δίχως ταυτότητα τοπικότητας, είναι δηλ. απρόσωποι και σύμφωνα με τον Augé είναι "μη τόποι".

Τώρα ο χορός είναι αποκομμένος από τον τόπο που τον γέννησε, τα διάφορα κοινωνικά γεγονότα μετατρέπονται σε ψυχαγωγικά, οι τελετουργίες σε παραστάσεις και η μύηση σε διδασκαλία.

Η διδασκαλία του χορού σήμερα.

Η διδασκαλία του χορού τόσο στην εκπαίδευση όσο και στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα αποτελεί πλέον δεδομένο και υλοποιείται σε δύο επίπεδα:

- 1. Ως επιμέρους αντικείμενο διδασκαλίας της ύλης της Φυσικής Αγωγής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης**
- 2. Ως επιμέρους ή κύριο μορφωτικό αγαθό φορέων ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου.**

Είναι συνεπώς χρήσιμο να μελετηθεί η κάθε οπτική γωνία προσέγγισης του προβλήματος και να αναζητηθούν όλες οι παράμετροι που συναποτελούν το χορευτικό σύστημα, ώστε να σχεδιαστεί καλύτερα μια σύγχρονη διδασκαλία.²¹

Η διδασκαλία, όμως, είναι μια σύνθετη ενέργεια. Ιδιαίτερα η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού, αφού, εκτός από την κινητική διάσταση, υπάρχει και η μουσική, που με τον πλουραλισμό των μετρικών και ρυθμικών σχημάτων, δημιουργεί μια υψηλή συνθετότητα και οργάνωση.²² Ωστόσο τα στοιχεία της

²¹ Σερμπέζης Β. ό.π. σ. 2

²² Σερμπέζης Β. "Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών." Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995, σ. 13

αποτελεσματικής διδασκαλίας του παραδοσιακού χορού δεν είναι διαφορετικά σε σύγκριση με τη διδασκαλία οποιουδήποτε άλλου μαθήματος. Η αποτελεσματική διδασκαλία είναι μια δυναμική διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο μαθητή και τον χοροδιδάσκαλο, που απαιτεί επικοινωνία και δέσμευση για αποτελεσματική και ευχάριστη μάθηση.²³ Η κύρια ευθύνη του διδάσκοντα είναι να κατευθύνει σωστά τη σχέση **διδασκαλίας-μάθησης**. Είναι συνεπώς σπουδαίο για έναν δάσκαλο, να διαλέγει διδακτικές μεθόδους κατάλληλες για να επιτύχει το σκοπό του. Γι αυτό και η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού αποτελεί μια εξειδικευμένη διαδικασία, που εντάσσεται στα γενικότερα πλαίσια της διδακτικής επιστήμης, διατηρώντας τις δικές της ιδιαιτερότητες που καθορίζουν τη μετάδοση συγκεκριμένων γνώσεων.²⁴ Οι παραδοσιακοί χοροί ικανοποιούν πολλούς εκπαιδευτικούς στόχους, καθώς αποτελούν σπουδαίες ρυθμικές δραστηριότητες, αναπτύσσουν τις φυσικές ικανότητες και τον συντονισμό,²⁵ ενισχύουν την εσωτερική παρακίνηση των παιδιών,²⁶ καταπολεμούν τον εγωκεντρισμό και αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους μέσα από δυνάμεις αλληλεπίδρασης που δεν βρίσκονται σε κανένα άλλο είδος χορού.

Μέθοδοι διδασκαλίας

Θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι το φαινόμενο της συστηματικής διδασκαλίας δεν είναι κάτι νέο αλλά υπήρχε από αρχαιότατων χρόνων. Πρέπει να δεχθούμε ότι κάθε λαός είχε αναπτύξει στοιχειωδώς τις μεθόδους εκείνες που θα τον βοηθούσαν να μεταφέρει οργανωμένα (γρήγορα και οικονομικά) την παλιά και καινούργια γνώση στους μαθητές του και να επιτύχει τους στόχους εκείνους που για την εποχή του θεωρούνταν οι πλέον αξιόλογοι.

²³ Gallahue David, *Αναπτυξιακή Φυσική Αγωγή για τα σημερινά παιδιά*, Μετάφραση επιμέλεια Χριστίνα Ευαγγελινού-Αρετή Παπά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, σ.173

²⁴ Σερμπέζης Β. ό.π

²⁵ World F., "Folk dancing for young children." 2000, Available on-line: www.earlychildhood.com/Articles/index.cfm

²⁶ Cholod K.L., Children's causal attributions for performance in creative dance and folk dance. M. Abstracts International, 34,1356

*"Η διδασκαλία είναι ένα ιδιαίτερο σύνολο αποφάσεων που λαμβάνονται από τον καθηγητή για να επιτευχθούν οι στόχοι του μαθήματος, και καταλήγουν σε αναγνωρίσιμες συμπεριφορές."*²⁷

Η μεθοδολογία του μαθήματος, που είναι το βοήθημα του δασκάλου για τη μεταφορά των γνώσεων, πρέπει να αποκαλύψει στο δάσκαλο τους στόχους, το περιεχόμενο και την κατεύθυνση, να του δείχνει το δρόμο, τα μέτρα και τα απαιτούμενα μέσα που πρέπει να εφαρμόσει ή να ακολουθήσει για την πετυχημένη ψυχοσωματική εκπαίδευση των μαθητών μέσα και έξω από το σχολείο.

Η επιλογή μιας κατάλληλης μεθόδου, για να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα του χορού, δεν πρέπει να αφήνεται στην τύχη. Αντίθετα, ο κάθε χοροδιδάσκαλος πρέπει προσεκτικά να εξετάζει τους ποικίλους παράγοντες που αφορούν τους μαθητές πριν χρησιμοποιήσει μια συγκεκριμένη μέθοδο. Η αναγνώριση της θέσης του μαθητή στην ιεραρχία μάθησης χορών είναι σημαντική, επειδή βοηθάει να καθοριστούν και οι μέθοδοι διδασκαλίας. Η διδασκαλία είναι μια συμπεριφορά που μαθαίνεται και μπορεί να τροποποιηθεί και να αλλάξει. Ο τρόπος με τον οποίο ο δάσκαλος αλληλεπιδρά με τα παιδιά για να τα βοηθήσει να μάθουν, επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες όπως:

- Την ηλικία των μαθητών
- Το φύλο
- Την καταγωγή και τα βιώματα που έχουν οι χορευτές
- Το χορευτικό επίπεδο (πεδίο ωριμότητας)
- Τη δυσκολία που παρουσιάζει ο χορός
- Τα ατομικά χαρακτηριστικά
- Την συμπεριφορά και το ενδιαφέρον για το μάθημα
- Την προσωπικότητα του δασκάλου.
- Την εξειδίκευση, τις αξίες και τους στόχους του μαθήματος,
- Τις διαθέσιμες εγκαταστάσεις,
- Τον εξοπλισμό
- Τον χρόνο

²⁷ Gallahue David, ό.π. σ.196

Ο χοροδιδάσκαλος πρέπει να γνωρίζει ότι:

- ❖ Όλα τα παιδιά δεν μαθαίνουν το ίδιο εύκολα
- ❖ Η απόκτηση των κινητικών δεξιοτήτων προχωράει από το απλό στο σύνθετο
- ❖ Οι χορευτές προχωρούν σταδιακά από το γενικό στο ειδικό, καθώς αναπτύσσουν και εκλεπτύνουν τις δεξιότητες.

Ωστόσο, η διδασκαλία χορού θα πρέπει να υπόκειται σε ορισμένα κριτήρια, προκειμένου να κατέχει ένα βιώσιμο ρόλο στην αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων των σχολείων και να συμβάλλει στην ολική υπεροχή του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Αυτά τα κριτήρια είναι τα εξής:

- ↳ Το πρόγραμμα διδασκαλίας των χορών πρέπει να είναι προσιτό.
- ↳ Η διδασκαλία των χορών θα πρέπει να έχει ένα ορισμένο σκοπό.
- ↳ Η διδασκαλία των χορών θα πρέπει να διέπεται από αξιοπιστία. Η αξιοπιστία ενός προγράμματος καθορίζεται από διάφορους παράγοντες, όπως από το κύρος της διδασκαλίας, την υποστήριξη από διοικητικούς παράγοντες του σχολείου καθώς και από τη θέση που κατέχει μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα η συγκεκριμένη δεξιότητα.

Οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν τι είναι ο χορός και τι μπορούν να επιτύχουν μέσα από τους χορούς²⁸

Με βάση τον παράγοντα της ηλικίας θα πρέπει να επιλέξουμε και τη μέθοδο διδασκαλίας των παραδοσιακών χορών. Ηλικιακά τα παιδιά χωρίζονται:

α) στα παιδιά ηλικίας 6- 8 ετών

β) στα παιδιά ηλικίας 9-11 ετών

Οι πειραματικές εργασίες οι οποίες ασχολήθηκαν με την επίδραση προγραμμάτων ρυθμικής προπαρασκευής αλλά και παραδοσιακών χορών, τόσο στην ανάπτυξη της ρυθμικής ικανότητας όσο και στην κινητική ανάπτυξη παιδιών της πρώτης σχολικής (6-8 χρόνων) έδειξαν ότι:

Σε παιδιά της προσχολικής ηλικίας ενδείκνυται η εφαρμογή μουσικοκινητικής αγωγής, εμπλουτισμένης με εισαγωγικά ρυθμικά σχήματα

²⁸ Σερμπέζης ό.π. σ. 3

ελληνικών παραδοσιακών χορών. Με το πρόγραμμα αυτό δίνεται στους μαθητές μια ελευθερία έκφρασης,, ασυνήθιστη σε άλλους τομείς της αγωγής και τους επιτρέπει να τροποποιούν για τις ανάγκες της ομάδας καθορισμένα κινητικά μοτίβα, να δημιουργούν και να εξερευνούν νέες κινητικές φόρμες και παιχνίδια, εναλλακτικούς τρόπους κίνησης και δράσης.²⁹ Ειδικότερα αναπτύσσονται κινητικές και ρυθμικές ικανότητες έννοιες που αν δεν μαθευτούν στη συγκεκριμένη ηλικία ίσως ποτέ να μη μαθευτούν καλά.³⁰

Η Μουσικοκινητική Αγωγή είναι η σύνδεση μουσικής, κίνησης και λόγου. Το τρίπτυχο αυτό αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο, χωρίς το ένα να υποτάσσεται στο άλλο. Βασίζεται στη δημιουργική μέθοδο διδασκαλίας, την ενεργητική συμμετοχή και την βιωματική εμπειρία. Δίδεται μεγάλη σημασία στη διάθεση του παιδιού για δράση στην πρωτοβουλία, στην ένταξή του σε ομάδες, στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, της αυτενέργειας, της φαντασίας αλλά και της αισθητικής του καλλιέργειας.³¹ Μέσα από τις δημιουργικές κινητικές και μουσικές δραστηριότητες βελτιώνεται η ρυθμική ικανότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας³² ενώ παράλληλα βοηθάει τα παιδιά να ανακαλύψουν όχι μόνο τη δομημένη ρυθμική κίνηση, αλλά και να βελτιώσουν την ποιότητα των δεξιοτήτων μετακίνησης³³ καθώς, επίσης, να ελευθερώσουν δημιουργικές δυνάμεις κρυμμένες μέσα τους.

Η διδασκαλία ολοκληρωμένων χορευτικών συνόλων δεν προτείνεται για παιδιά ηλικίας 6-7 ετών, καθώς στην ηλικία αυτή δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν και αναπαράγουν σωστά, ερεθίσματα που προέρχονται από τη διδασκαλία δεξιοτήτων υψηλής οργάνωσης, όπως είναι οι χοροί.

Προτείνεται: η ρυθμική και κινητική προετοιμασία τους μέσα από απλές κινητικές ασκήσεις, κινητικά παιχνίδια, ρυθμικό παίξιμο με κρουστά όργανα ξυλόφωνα, μεταλλόφωνα, φλογέρες, αυτοσχέδια όργανα και αντικείμενα που

²⁹ Αντωνακάκης Δ., Carl Orff , εκδ. Orffefs, Ηράκλειο, σ.σ 65-99 Ματέυ Πολ., Ρυθμική, εκδ., Νάκας Αθήνα 1978

³⁰ Σερμπέζης ό.π. σ. 10

³¹ Λυκεσάς Γ.

³² Πολλάτου Ε., Βασιλειάδου Ο., Χατζητάκη Β., Δέρρη Β., " Η επίδραση της Μουσικοκινητικής Αγωγής στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων μετακίνησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας." Ανακοίνωση στο 7^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού, Κομοτηνή 1999.

³³ Σερμπέζης Β. ό.π.σ.10

προκύπτουν κατά τη διάρκεια της δημιουργικής διαδικασίας. Έτσι, τα παιδιά, όχι μόνο παίζουν μουσική, αλλά χρησιμοποιούν την κίνηση και τον λόγο, είτε εκτελώντας συγκεκριμένα θέματα κινητικά ή λεκτικά ή αυτοσχεδιάζοντας. Προτείνεται, επίσης, οι δάσκαλοι του χορού να χρησιμοποιούν το ρυθμικό, λεκτικό, μελωδικό και κινησιολογικό υλικό από την μουσική παράδοση της χώρας μας, με σκοπό να γνωρίσουν τα παιδιά ταυτόχρονα και τα πολιτιστικά τους στοιχεία.

Η καταλληλότερη ηλικία

Η πειραματική έρευνα την οποία πραγματοποίησε ο Σερμπέζης³⁴ κατά την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, απέδειξε ότι η πλέον κατάλληλη ηλικία για να αρχίσουν τα παιδιά να διδάσκονται χορούς ως ολοκληρωμένα σύνολα, είναι αυτή των 9-11ετών διότι:

- ◆ Η σωματική ωρίμανση εξελίσσεται και φτάνει σε πλήρη φόρμα με καλές αναλογίες
- ◆ Το παιδί αναζητά κινήσεις πιο ειδικές παρά φυσικές
- ◆ Η κινητική ικανότητα φτάνει στην πρώτη κορύφωση
- ◆ Το παιδί μπορεί να εκτελέσει κινήσεις μέσα σ' ένα "κάδρο" συμπεριφοράς
- ◆ Ο συντονισμός στην προεκτέλεση των κινήσεων αυξάνει

Τα παιδιά στην ηλικία αυτή μπορούν να:

- ◆ *Ανταποκρίνονται σε 8 μουσικά μέτρα, να αντιλαμβάνονται και να αναπαράγουν ρυθμικές δομές και ιδιαίτερα στα 10 χρόνια οποιονδήποτε ρυθμό*
- ◆ *Χρησιμοποιούν τις σωστές μουσικές ομάδες*

Ταυτόσημες είναι οι απόψεις της Williams³⁵ κατά τις οποίες :

- Στην ηλικία των 10 ετών, *αφομοιώνονται σύνθετες εγκεφαλικές εντολές.*

³⁴ Σερμπέζης Β., "Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών." Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995, σ. 39

³⁵ **Williams H.** Perceptual and Motor Development, New Jersey USA, (1983) Prentice - Hall

- Στα 9 - 10 χρόνια, αναπτύσσεται η *οπτικοακουστική αντίληψη* και το παιδί μπορεί να κάνει ακριβείς κρίσεις για αντικείμενα που κινούνται στον χώρο, και
- Ωριμάζει η ανάπτυξη της σφαιρικής *αντίληψης για κινήσεις επί μέρους*.
- Στην ηλικία των 9 - 10 ετών έχουν καλά προσδιορισμένη *αντίληψη της πλευρικότητας* και αποκτούν *κινησθητική ολοκλήρωση* στα 11 - 12 χρόνια.
- Στα 9 - 12 χρόνια *δεν υπάρχουν διαφορές* κατά φύλο στην *ικανότητα αντίληψης*.

Στο ερώτημα, ποια μέθοδος είναι η καταλληλότερη για τη διδασκαλία των κινητικών δεξιοτήτων, η απάντηση αναφέρεται κυρίως **στη φύση του αντικειμένου διδασκαλίας** και ειδικότερα σε δύο μεταβλητές της. Τη **συνθετότητα**, που σημαίνει από ποια στοιχεία αποτελείται η δεξιότητα, και την **οργάνωση**, που αποτελεί την πλοκή-ακολουθία των επιμέρους στοιχείων της δεξιότητας. Σύμφωνα, λοιπόν, με το μεθοδολογικό τετράγωνο του Kerr³⁶ χορός ως μια δεξιότητα υψηλής συνθετότητας και οργάνωσης, απαιτεί για τους αρχάριους μαθητές μέθοδο διδασκαλίας προοδευτικά (προχωρητικά) μερική.³⁷

Πρέπει ο δάσκαλος χορού να ανταποκρίνεται στη βασική αρχή **σωστή δομική ανάλυση - σωστή σύνθεση**, να μπορεί δηλαδή να αναλύει τόσο τα μουσικά όσο και τα κινητικά στοιχεία του χορού, κυρίως όμως τη σχέση αλληλεπίδρασής τους για την ορθή χρησιμοποίηση της μεθόδου.³⁸

- Η ολική μέθοδος χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία απλών χορών τους οποίους δεν μπορείς να χωρίσεις σε επιμέρους τμήματα. Παρ' ότι είναι

³⁶ Κιουμουρτζόγλου Ε., Πολλάτου Ε., Εισαγωγή στην Κινητική Μάθηση. Αθήνα, 1991, εκδ. Σάκκουλα

³⁷ Σερμπέζης Β., "Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών." Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995, σ. 40

³⁸ Ζωγράφου Μ., Λαογραφική - Ανθρωπολογική προσέγγιση του ΣΕΡΑ χορού των Ποντίων. Διδακτορική Διατριβή, 1989, Ιωάννινα

χρονικά οικονομικότερη, ενδείκνυται σε προχωρημένους μαθητές και για χορούς με χαμηλή συνθετότητα και οργάνωση.³⁹

- Είναι περισσότερο χρήσιμη για την εκμάθηση βασικών συναρμοστικών κινήσεων όταν ο χορευτής πρέπει να μάθει αυτό που του προσφέρεται και μετά να το επεξεργασθεί.
- Απαιτεί μεγάλη εμπειρία κινήσεων και θέτει μεγαλύτερες απαιτήσεις στην κριτική ικανότητα του χορευτή.

Μερική μέθοδος

Η μέθοδος αυτή συνίσταται στο σπάσιμο της τεχνικής σε ορισμένα κομμάτια και τη διδασκαλία και μάθηση καθενός από αυτά χωριστά. Στη συνέχεια όταν ο κάθε δάσκαλος κρίνει ότι το κάθε μέρος μαθεύτηκε σε ικανοποιητικό βαθμό ζητά από τους χορευτές να τα εκτελέσει όλα μαζί και να συνθέσει τη συνολική τεχνική.

- ✓ Η μερική μέθοδος έχει καλύτερα αποτελέσματα στη διόρθωση λαθών και για τέλεια εκπαίδευση ειδικών τμημάτων και κινήσεων.
- ✓ Η μερική μέθοδος είναι καλύτερη για διμερής ή τριμερής φόρμες του χορού

Η προοδευτική μερική μέθοδος

Επειδή ο χορός χαρακτηρίζεται σαν δεξιότητα υψηλής συνθετότητας και οργάνωσης για αρχάριους μαθητές προτείνεται η προοδευτική μερική μέθοδος. Η μέθοδος αυτή συνίσταται, όπως και η παραπάνω στο σπάσιμο της τεχνικής σε μικρότερα κομμάτια. Η διαφορά εδώ έγκειται στο ότι κάθε νέο κομμάτι που μαθαίνεται ενώνεται με το προηγούμενο και αποτελούνε ένα καινούργιο σύνολο μέχρι να μαθευτεί ολόκληρη η τεχνική. Η μερική προσθετική μέθοδος χρησιμοποιείται ευρέως και είναι ίσως η περισσότερο κατάλληλη για τη διδασκαλία σύνθετων χορών.⁴⁰

³⁹ Robert W. Christina- Daniel M. Corcos: "Προπονητής και μάθηση-απόδοση", επιμέλεια Ε. Κιουμουρτζόγλου, εκδόσεις Salto, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 105

⁴⁰ Robert W. Christina- Daniel M. Corcos, ό.π.σ.104

Ο δάσκαλος του παραδοσιακού χορού

Η διαδικασία του να γίνει κανείς ένας καλός και αποτελεσματικός χοροδιδάσκαλος δεν ολοκληρώνεται μέσα σε μια νύκτα. Η διδασκαλία είναι μια τέχνη και μια επιστήμη συγχρόνως που απαιτεί σημαντικό χρόνο, προσπάθεια και εξάσκηση. Είναι μια δυναμική διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον καθηγητή και τον μαθητή, που απαιτεί αμοιβαία επικοινωνία και αφοσίωση στην εκμάθηση του περιεχομένου.⁴¹

Οι αποτελεσματικοί χοροδιδάσκαλοι έχουν ένα γνήσιο ενδιαφέρον για τους μαθητές τους και δείχνουν αυτό το ενδιαφέρον στην διδακτική τους συμπεριφορά. Ο δάσκαλος που αναλαμβάνει να μεταφέρει τις γνώσεις του στα παιδιά, πρέπει να έχει ειδική εκπαίδευση, ενδιαφέρον και ενθουσιασμό, γνώση των διδακτικών τεχνικών και προπαντός ικανότητα επικοινωνίας με τα παιδιά. Ωστόσο, δεν πρέπει να γίνεται υπερβολικά φιλικός σε σημείο που δεν θα μπορεί να ενεργήσει για την επιβολή της πειθαρχίας, εάν χρειασθεί. Να είναι ειλικρινής με τον εαυτό του και τους μαθητές του. Η συγκαταβατικότητα και η προθυμία να αποδέχεται ένα λάθος ή μια έλλειψη γνώσης δείχνει, στους μαθητές ότι μπορούν να τον εμπιστευθούν. Το μάθημα του χορού είναι ένα ιδιόμορφο μάθημα και ο χοροδιδάσκαλος θα πρέπει να είναι γνώστης του κινητικού μέρους, του ύφους και του πλαισίου του χορού.

Όποια κι αν είναι η σύνθεση του τμήματος, ο δάσκαλος περιορίζεται στο να εισάγει τις απαραίτητες εκείνες ικανότητες και στη συνέχεια να δώσει στους μαθητές να τις εξασκήσουν να τις εφαρμόσουν με πρακτικό τρόπο, και, όπου είναι δυνατόν να ενισχύσει την έκφραση και τη δημιουργία. Για να πετύχει ικανοποιητικό αποτέλεσμα, πρέπει να διευρύνει τον τρόπο μετάδοσης του μαθήματός του. Η προβολή ενός Video με ανάλογο θέμα, η συμμετοχή χορευτών σε διάφορες χορευτικές εκδηλώσεις, η περιγραφή ενός εθίμου, η ανάλυση ενός τραγουδιού είναι στοιχεία που βοηθούν στο να συγκλίνουν προς το επιθυμητό αποτέλεσμα.

⁴¹ Gallahue David, ό.π. σ.174

Ο δάσκαλος, στον προγραμματισμό των μαθημάτων, θα πρέπει να θέτει στόχους, και ο πιο βασικός είναι η επικοινωνία των χορευτών μέσα από την κίνηση.

Τα παιδιά χρειάζονται ένα δάσκαλο που να είναι:

- ◆ **Ενθουσιώδης**
- ◆ **Ανθρώπινος**
- ◆ **Ευγενικός**
- ◆ **Καλός ομιλητής**
- ◆ **Με αυτοπεποίθηση**
- ◆ **Κατάλληλα ντυμένος**
- ◆ **Με γνώσεις**

Μέσα στην τάξη πρέπει να είναι:

- ◆ **Συνεπής**
- ◆ **Προετοιμασμένος**
- ◆ **Πολυμήχανος**
- ◆ **Να κάνει επαναλήψεις μαθημάτων**
- ◆ **Να κάνει έλεγχο για κατανόηση του μαθήματος**
- ◆ **Να είναι πρακτικός**
- ◆ **Ρεαλιστής:** Είναι συνεπής και ρεαλιστής σχετικά με τις προσδοκίες του από τους μαθητές. Αυτό παρέχει στους μαθητές ξεκάθαρα όρια αποδεκτής συμπεριφοράς. Επιπλέον, είναι ρεαλιστής σχετικά με το μπορεί να μαθευτεί στον χρόνο που είναι διαθέσιμος σ' αυτόν και στους μαθητές του. Ενδιαφέρεται να μάθουν οι μαθητές του λίγα και καλά παρά πολλά και σε μέτριο επίπεδο.
- ◆ **Ανοιχτός :** παραμένει ανοιχτός σε ερωτήσεις και σχόλια των μαθητών και δημιουργεί μια ατμόσφαιρα για ανταλλαγή απόψεων. Αυτό ενθαρρύνει τη σκέψη και τη σύνθεση γνώσεων στους μαθητές.
- ◆ **Ξεκάθαρος:** Θέτει ξεκάθαρα τους στόχους του μαθήματος στη γλώσσα που κατανοούν οι μαθητές. Δεν τους υπερφορτώνει έτσι ώστε να τους δοθεί η ευκαιρία να εστιάσουν την προσοχή τους στα σημαντικά σημεία του μαθήματος.

- ♦ **Με έλεγχο:** Είναι αντικειμενικός δίκαιος και δημιουργικός στην εφαρμογή μέτρων πειθαρχίας. Αναγνωρίζει την ατομικότητα κάθε μαθητή, γεγονός που βεβαιώνει τους μαθητές ότι θα αντιμετωπιστούν και θα κριθούν δίκαια.

Σήμερα, είναι πλέον παραδεκτό ότι ο χορός δεν είναι ένα σύνολο από μουσικά και κινητικά στοιχεία, αλλά ένα νέο γέννημα, αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης διεργασίας. Ο χορός είναι παιδί της μουσικής και της κίνησης. Η διδασκαλία του χορού είναι η καλλιέργεια ενός ζωντανού φαινομένου και όχι παραδοσιακού μουσειακού θέματος. Ενός φαινομένου που δεν είναι βήματα, κίνηση, μουσική, τραγούδι, τέρψη. Είναι όλα αυτά μαζί. Και όχι μόνο. Είναι ζωντανή λειτουργία: γνωστική, εκπαιδευτική, ανανεωτική, αισθητική, θεραπευτική, κοινωνική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αντωνακάκης Δ., Carl Orff , εκδ. Orffefs, Ηράκλειο

Γκαρωντό Ρ. , " Ο χορός στη ζωή" εκδ. Ηριδινός, Αθήνα

Ζωγράφου Μ. "Χορός και Επιστήμες του Ανθρώπου. Μια κριτική παρουσίαση της εξέλιξης της "Χορολογικής "έρευνας" Στα Πρακτικά της Δ.Ο.Λ.Τ. Επιστήμες για την τέχνη του Χορού, Αθήνα 1999

Kramer K. Ρυθμός. θεωρία και Διδακτική Πράξη. Ρυθμός και Χορός. Πρακτικά Συνεδρίου Δ.Ο.Λ.Τ., 1-5 Ιουλίου, 1998, Αθήνα

Κράους Ρ. "Ιστορία του Χορού" εκδ. Νεφέλη, 1980

Κιουμουρτζόγλου Ε., Πολλάτου Ε., Εισαγωγή στην Κινητική Μάθηση. Αθήνα, 1991, εκδ. Σάκκουλα

Κωνσταντινάκος Π., Peluso E. Μεθοδολογία - Διδακτική της φυσικής αγωγής, Θεσ/νίκη: University studio press, 1988

Λαμπροπούλου Β., " Φιλοσοφία των φύλων. Οι γυναικείοι χοροί στην αρχαία Ελλάδα και η φιλοσοφία τους.", Αθήνα 1986

Lawler L., Ο χορός στην αρχαία Ελλάδα, εκδ. Εκπολιτιστικό Σωματείο Ελληνικών Χορών, Κέντρο Παραδοσιακού Χορού, Αθήνα

Λουκιανός , Περί Ορχήσεως, 6

Λυκεσάς Γ. " Η διδασκαλία των Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο της Μουσικοκινητικής Αγωγής." Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2002

Λυκεσάς Γ., "Η εκπαίδευση του Παραδοσιακού χορού στο αναλυτικό πρόγραμμα της Δημοτικής εκπαίδευσης και η εφαρμογή του στην πράξη." (Εκδ.) Σωματείου χορού και Ρυθμικής. Περιοδ. Χορός,(20) Αθήνα

Gallahue D., Αναπτυξιακή Φυσική Αγωγή για τα σημερινά παιδιά., μετ. Ευαγγελινού Χρ. - Παππά Α. εκδ. University Prees, Θεσσαλονίκη 2002

Mazczuk M., Ο ρόλος του Λαϊκού Χορού στη Ζωή του Ανθρώπου στη Φάση του Σύγχρονου Πολιτισμού μας.

- Ο Λαϊκός Χορός Σήμερα. Πρακτικά συνεδρίου Δ.Ο.Λ.Τ.. Λάρισα, 5-7 Ιουλίου 1987.
- Ματέϋ Πολ.**, Ρυθμική, εκδ., Νάκας Αθήνα 1978
- Πανοπούλου Κ.**, "Η χορευτική ταυτότητα των Βλαχοφώνων του Ν. Σερρών. Διάρκεια και τομές", Διδ. Διατριβή, Σέρρες, 2001
- Πολλάτου Ε., Βασιλειάδου Ο., Χατζητάκη Β., Δέρρη Β.**, " Η επίδραση της Μουσικοκινητικής Αγωγής στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων μετακίνησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας." Ανακοίνωση στο 7^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού, Κομοτηνή 1999.
- Πλάτωνος** Νόμοι Β. 654
- Robert W. Christina- Daniel M. Corcos:** "Προπονητής και μάθηση-απόδοση", επιμέλεια Ε. Κιουμουρτζόγλου, εκδόσεις Salto, Θεσσαλονίκη 1993
- Σερμπέζης Β.** Η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού σε παιδιά , Τ.Ε.Φ.Α.Α. Κομοτηνής, Υ.Τομέας : Ελληνικοί Χοροί, 2005
- Σερμπέζης Β.** "Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών." Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Blacking J.**, "Movement and meaning: Dance in Social Anthropological perspective", Dance Research
- Best D.**, The aesthetic and artistic in philosophy, 1982, 54,
- Collinson D.** Aesthetic education. In G. Langford and D.J.O Connor (ed). New essays in the Philosophy of Education, Routledge and Kegan Pant.
- Cholod K.L.**, Children's causal attributions for performance in creative dance and folk dance. M. Abstracts International, 34,1356
- Seitz J.**, "Mind, Dance and Pedagogy. Available on-line: www.york.cuny.edu/~seitz/

- Kurath G.**, "Panorama of Dance Ethnology", *Current Anthropology*, vol.1, 1960
- Gilbert A.**, " A Conceptual Approach to study dance", Pre K-12. *Journal of Physical Education Recreation and Dance*
- Purcell T.**, "Teaching children Dance: Becoming a master Teacher
.Champaign IL: Human Kinetics
- Jay D.**, Effect of Dance Program on the Creative of Preschool Handicapped Children. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 8.
- Shreeves R.**, Children dancing. Wandlock Education Company Ltd. U
- Royce-Peterson A.**, "Social and Political Aspects of Dance behavior in Plural Societies, Manuscript 1973.
- Wall J.**, Murray N. *Children and Movement: Physical Education in the Elementary School*. (2nd edit.), WCB Brown & Benchmark
- World F.**, "Folk dancing for young children." 2000, Available on-line:
www.earlychildhood.com/Articles/index.cfm
- Werner P.**, Sweeting T., Woods A., Jones L., Developmentally Appropriate Dance for Children. *Journal of Physical Education Recreation and Dance*, 63(6),
- Williams H.** Perceptual and Motor Development, New Jersey USA(1983)
Prentice - Hall

Δυνατότητες συμβολής των συλλόγων στην εκμάθηση των δημοτικών τραγουδιών και προτάσεις για τις πρακτικές διδασκαλίας τους.

Κατσανεβάκη Αθηνά

Εθνομουσικολόγος

Θα ήθελα πριν από όλα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν κατά την επιτόπια έρευνα στο Περιβόλι Γρεβενών όταν πριν από αρκετά χρόνια το 1995 επιχείρησα την πρώτη γνωριμία με το χωριό. Χρωστάω ευχαριστίες στον Λάκη τον Ζόμπουρα και στην μητέρα του Βασιλική, στην κυρία Ουρανία την Τσιλινή στην οικογένεια του κ. Γιώργου του Κουσκουρίδα και τέλος στην θεία – Γουλικά Πατακιούτα που δεν είναι πια μαζί μας για τα τραγούδια που μου τραγούδησε και εδώ στο Περιβόλι και στο Βελεσίνο. Κάποια από τα τραγούδια που καταγράφηκαν τότε θα τα παρουσιάσουμε εδώ μια που βρισκόμαστε στον ίδιο χώρο.

Οι σύλλογοι αποτελούν ουσιαστικά μία μεταφορά της κοινωνίας του χωριού στο χώρο. Δεν μεταφέρεται η κοινωνία του χωριού εξ ολοκλήρου με τις δομές της τις λειτουργίες της καθώς οι περιοχές ιδρύσεως των συλλόγων από την φύση τους δεν παρέχουν τις προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο. Άλλωστε σε μία τέτοια περίπτωση δεν θα υπήρχε λόγος δημιουργίας συλλόγων. Άρα οι σύλλογοι δημιουργούνται όταν για διαφόρους λόγους οι δομές της κοινωνίας του χωριού ή μιας παραδοσιακής κοινότητας αρχίζουν να γνωρίζουν την διάσπαση και η κοινότητα αρχίζει να αισθάνεται τον κίνδυνο της αποξένωσης των μελών της κάτι που οδηγεί πολύ συχνά στην εγκατάλειψη των εθίμων και όλων των άλλων στοιχείων που σχετίζονται με αυτά.

Έτσι ο σύλλογος έρχεται πολύ συχνά να αναπληρώσει το κενό που δημιουργείται από την διάσπαση της παραδοσιακής κοινωνίας μέσα από τον σύγχρονο τρόπο ζωής.

Για να πετύχει αυτόν τον στόχο ο σύλλογος προβαίνει συνήθως στις παρακάτω ενέργειες: σύσφιξη των σχέσεων των μελών του, η διάδοση στους νεότερους των εθίμων, των χορών, και των τραγουδιών, και η οργάνωση συναντήσεων, εκδηλώσεων, οι παρεμβάσεις σε θέματα πολιτισμού κ.τ.λ.

Δεν θα εξετάσουμε εδώ εάν αυτό το φαινόμενο μπορεί να θεωρηθεί συνέχιση της παράδοσης ούτε θα εξετάσουμε την έννοια του όρου «παράδοση» γενικότερα αλλά θα δούμε με βάση τα συνήθη ιδεώδη που ενυπάρχουν στην ίδρυση των συλλόγων, με ποιόν τρόπο θα μπορούσαν αυτοί να επιτελέσουν τον σκοπό τους και ιδιαίτερα όσον αφορά την μουσική και τα τραγούδια.

Οι σύλλογοι μπορούν να προσφέρουν στην καταγραφή και συγκέντρωση των στοιχείων αυτών που αφορούν τον πολιτισμό όπως των εθίμων, των χορών, και των τραγουδιών. Έχουν μάλιστα περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο φορέα την δυνατότητα αυτή για τρεις λόγους:

- 1) τα μέλη τους προέρχονται από τον χώρο της παράδοσης δηλ. από χωριά οικισμούς ή περιβάλλοντα όπου βιώνεται η παράδοση.
- 2) Ως εκ τούτου πολλοί έχουν βιωματικές εμπειρίες ή έχουν στενή επαφή και συγγενικές σχέσεις με άτομα που έχουν βιωματικές εμπειρίες ή είναι ενταγμένα σε κοινωνίες με παραδοσιακό χαρακτήρα.
- 3) Μπορούν επομένως να έχουν άμεση πρόσβαση σε πληροφορητές που μπορούν να τους «παραδώσουν» το κατάλληλο υλικό.

Επομένως δεν υπάρχει πιο κατάλληλος φορέας από τον σύλλογο των Περιβολιωτών για παράδειγμα για να καταγράψει τον πολιτισμό του Περιβολιού.

Οι σύλλογοι λοιπόν

A) καλούνται να συνεχίσουν στις πόλεις ή στο σύγχρονο περιβάλλον του χωριού την πρακτική της «συμμετοχικής εκμάθησης»¹ που είναι και ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας δηλ. την δημιουργία ομάδων από μεγαλύτερα και νεότερα μέλη τα οποία με την ομαδική βιωματική συμμετοχή θα μπορούν να «ακολουθούν» τους μεγαλύτερους βιώνοντας έτσι το αντικείμενο της μάθησης.

¹ Ο όρος συμμετοχικός “participant” είναι ένας όρος ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από την κοινωνική ανθρωπολογία σαν «συμμετοχική παρατήρηση» (“participant observation”) ένας όρος ο οποίος αφορά τον τρόπο επιτέλεσης της επιτόπιας έρευνας του κοινωνικού ανθρωπολόγου μέσα από την προσωπική βιωματική σχέση και συμμετοχή στην κοινωνία που εξετάζει. Ένας από τους πρώτους ανθρωπολόγους ο οποίος ακολούθησε πιστά αυτήν την μέθοδο και μέσω του οποίου αυτή, γίνεται το σήμα κατατεθέν της Βρετανικής σχολής κοινωνικής ανθρωπολογίας, είναι ο Malinowsky (Adam Kuper, Ανθρωπολογία και Ανθρωπολόγοι, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989, 138). Με τον όρο λοιπόν «συμμετοχική εκμάθηση» μπορούμε να εννοήσουμε την εκμάθηση αυτή που προέρχεται από την ενεργή συμμετοχή των νεότερων μελών των συλλόγων ή γενικά των νεότερων, σε κοινωνικά δρώμενα που ενέχουν τα στοιχεία της παράδοσης, τα οποία με τη σειρά του, θα ήθελε να μεταφέρει ο δάσκαλος και γενικά το πρόσωπο που θα παίξει τον ρόλο του διαμεσολαβητή.

Β) οι σύλλογοι εφόσον ενδιαφέρονται για την ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων μίας ομάδας οφείλουν να αγκαλιάσουν τους γεροντότερους, να αντλούν γνώσεις και πληροφορίες και σε πολλές περιπτώσεις να τους δίνουν και την πρωτοβουλία γιατί μόνο με την δική τους συμμετοχή μπορεί να υπάρξει «συμμετοχική εκμάθηση».

Γ) ο ρόλος του δασκάλου στον σύλλογο μπορεί να είναι απλώς η ύπαρξη ενός συνδετικού κρίκου ανάμεσα στα μέλη του συλλόγου και τις διάφορες ηλικίες, και ακόμη ανάμεσα στην γνώση των μεγαλύτερων και στις δυσκολίες αφομοίωσης της γνώσης αυτής από τους νεότερους.

Έχοντας υπόψη κανείς τον εαυτό του προσωπικά θα θυμηθεί ότι το παιδί μαθαίνει να περπατάει γιατί βλέπει όλους τους μεγαλύτερους του να περπατούν. Η μητέρα το υποβοηθάει και το υποστηρίζει εκεί που δυσκολεύεται. Δεν βιάζει σε καμία περίπτωση την μάθηση αλλά την υποβοηθά.

Αυτή η αρχή της συμμετοχικής μάθησης έστω και αν οι κοινωνικές συνθήκες την παρεμποδίζουν ή την κατευθύνουν σε άλλους δρόμους (κυρίως με την υιοθέτηση της συστηματικής εκμάθησης από μέρους των μαθητών μέσω του δασκάλου συγκεκριμένων αντικειμένων σε περιορισμένο χρόνο), δεν πρέπει να παραβλέπεται και πάντα να αποτελεί τον βασικό στόχο του δασκάλου.

Ένα άλλο στοιχείο που χαρακτηρίζει την λειτουργία των συλλόγων είναι η τοπικότητα που χαρακτηρίζει τον πολιτισμό που αντιπροσωπεύουν. Με άλλα λόγια οι σύλλογοι πολύ συχνά προσπαθούν να καλύψουν την ανάγκη επαφής και παράδοσης ενός τοπικού πολιτισμού στα νεότερα μέλη του. Είναι αυτός ένας λόγος ύπαρξής τους που προβάλλεται κυρίως στις μεγάλες πόλεις που είναι κυρίως ο τόπος εσωτερικής μετανάστευσης των φορέων των τοπικών παραδόσεων, αλλά πιστεύω ότι σε τέτοια αστικά κέντρα μετά από την πρώτη ή δεύτερη γενιά ο σύλλογος αναγκάζεται να αλλάξει ρόλο και κυρίως να διευρύνει το ρεπερτόριό του και από τοπικό να το μετατρέψει σταδιακά σε υπερτοπικό.

Είναι και αυτός ένας λόγος εξαιτίας του οποίου πιστεύω ότι οι τοπικές παραδόσεις δεν μπορούν να συνεχίσουν να βιώνονται εάν συνεχίσει να συρρικνώνεται η ζωή στην επαρχία δηλ. τα πλέγματα των χωριών με επίκεντρο το «κεφαλοχώρι», την επαρχιακή πόλη, όχι σαν κακή απομίμηση του μεγάλου αστικού κέντρου αλλά σαν δυναμική οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική οντότητα.

Πόσους τρόπους έχει ένας σύλλογος για να μεταφέρει γνώση σχετικά με το δημοτικό τραγούδι;

- 1) Το βασικότερο στοιχείο στην διδασκαλία της μουσικής είναι το «άκουσμα» όπως ονομάζουν οι μουσικοί την ακουστική βιωματική εμπειρία. Η ακουστική εμπειρία μπορεί να μεταφερθεί με διάφορους τρόπους: από τον ίδιο τον δάσκαλο (και εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο δάσκαλος δεν μπορεί να είναι απλώς ένας απόφοιτος σχολής όσο καλή και εάν είναι αυτή και όσο καλή και να είναι η επίδοσή του σε έναν ακαδημαϊκό κύκλο σπουδών αλλά ένας βαθύς γνώστης της παράδοσης και μάλιστα συστηματικός με μεράκι και διάθεση συνεχούς μάθησης και ακόμη με πλούσια προσωπικά βιώματα σε σχέση με την παράδοση που υποτίθεται ότι θέλει να παραδώσει στους επόμενους), άλλοι τρόποι είναι οι κασέτες, ή άλλα ακουστικά παραδείγματα, η συμμετοχή σε γλέντια μαζί με γεροντότερους (ένα στοιχείο που παρέχει πολλαπλή εμπειρία στον νεότερο).
- 2) Αυτό το βίωμα μπορεί να ενισχυθεί και να υποβοηθηθεί από οπτικά μέσα βίντεο αλλά και άμεση συμμετοχή σε έρευνα σχετικά με το αντικείμενο εκμάθησης.
- 3) Για την μουσική τέτοιο οπτικό μέσο μπορεί να είναι η παρτιτούρα η οποία μπορεί να είναι τριών ειδών:
 - α) μουσικολογική (με αποτύπωση όλων των λεπτομερειών της μελωδικής κίνησης).

β) παιδαγωγική παρτιτούρα που απευθύνεται σε γνώστες μουσικής με στοιχειώδη αλλά συγκεκριμένη αποτύπωση της μελωδικής κίνησης

γ) παρτιτούρα βοηθητική για τους μη γνώστες μουσικής.

Αυτοί οι τρόποι μπορούν να λειτουργήσουν πάντα σε συνδυασμό με το άκουσμα.

Ένας άλλος τρόπος είναι η χρήση μελωδικών μοτίβων των τραγουδιών και η σταδιακή διδασκαλία τους μέχρις ότου ο μαθητής να μπορέσει να εξοικειωθεί φωνητικά μαζί τους.

Σημαντικό θέμα που σχετίζεται με όλα τα προηγούμενα είναι η φωνητική προετοιμασία που δυστυχώς είναι ένα θέμα στο οποίο ελάχιστη σημασία δίνεται ειδικά από δασκάλους συλλόγων αλλά και μουσικών που ασχολούνται με την προετοιμασία παραδοσιακών χορωδιών.

Αυτό συμβαίνει για πολλούς λόγους: α) λόγω άγνοιας β) λόγω γενικότερης παρεξήγησης όσον αφορά το «αυθεντικό» θεωρώντας σαν αυθεντική την εκφορά εκείνη που πιέζει αφόρητα τις φωνητικές χορδές ενώ συνδέουμε το παραδοσιακό ήθος στην φωνή με την χαρακτηριστική βραχνάδα που δημιουργεί η κακοποίηση των φωνητικών χορδών κάτι το οποίο βέβαια η έρευνα και η επιτόπια καταγραφή έχει αποδείξει τουλάχιστον για τον ελληνικό χώρο ότι δεν είναι το πραγματικό φωνητικό ιδανικό των φορέων της παράδοσης. Οι ίδιοι ενοχλούνται από το «γράσο» που δημιουργείται από την κούραση των φωνητικών χορδών ενώ δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στον ανοιχτό και λαμπερό ήχο, εκτιμών ακόμη τους τραγουδιστές που προέρχονται από το περιβάλλον τους και που έχουν βρει τους εμπειρικούς τρόπους να χρησιμοποιούν τα ηχεία εκεί όπου αυτό τους διευκολύνει. Κατά συνέπεια η επιλεκτική χρήση των ηχείων είναι απαραίτητη και το ύφος πετυχαίνεται μέσα από την απλή ανάδειξη της μελωδίας και την παντελή έλλειψη επιτήδευσης, την σωστή ερμηνεία των τσακισμάτων της φωνής και των διαστημάτων, την σωστή χρήση των κρατημάτων της φωνής και της εκφοράς όπως επίσης και των αλλοιώσεων των φωνηέντων εκεί που χρειάζεται. Προπάντων με την απλότητα που συνιστά το ήθος της παραδοσιακής

μουσικής αφού η ίδια η μελωδία έχει τέτοιο πλούτο ώστε για να αναδειχθεί να επιβάλλεται να λείψει οποιαδήποτε περιττή εκφραστικότητα που δημιουργεί πλεονασμό.

Αλλά για να επιτελέσουν το έργο τους οι σύλλογοι θα χρειαστεί να ληφθούν υπόψη προβλήματα τα οποία μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρά κωλύματα στην όλη διεργασία μάθησης και «παράδοσης» του πολιτισμού στους νεότερους.

Μία σειρά τέτοιων προβλημάτων εντόπισε στην περίπτωση κάποιου οικισμού μία από τις γεροντότερες γυναίκες που γνώριζαν τα παλιότερα από τα τραγούδια του χωριού, στην οποία είχα καταφύγει για την επιτόπια έρευνα και η οποία είχε αποκλειστεί από το πολιτιστικό σύλλογο του χωριού.

Αναφέροντας εδώ επομένως όλες τις επισημάνσεις που μου έκανε μπορούμε να βγάλουμε τα αντίστοιχα συμπεράσματα για τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί στον τοπικό σύλλογο.

Κάποιες από τις φράσεις της γυναίκας ήταν περίπου οι παρακάτω:

«μας ρεζίλεψαν όχι μόνο εμένα, το χωριό», «να μην τους δώσεις τραγούδια γιατί θα σε παρεξηγήσω», «θα μας ρεζιλέψουν», «μόνο για να φορούν τα φλουριά νοιάζονται», «εμείς χορεύαμε όλες», «ήμασταν τόσες γυναίκες, τώρα πού είναι όλες αυτές». Συνάμα μου έδειχνε σαν παράδειγμα για να δω πόσο καλύτερα ήτανε πριν, φωτογραφίες όπου χόρευαν όλες οι γυναίκες μαζί, έστω και εάν ήταν ντυμένες ευρωπαϊκά.

Ακόμη μου είπε «εμείς κορίτσι μου όταν χορεύαμε είχαμε σέβας μπαίναμε κατά σειρά», «εδώ αυτές κοιτάν ποια και ποια να μπει μπροστά. Στους χορούς που χόρευαν οι μπάμπες στην εκκλησία στέκονταν προσοχή πήγαιναν αργά ,αργά ήταν ιερά πράγματα αυτά, μετά στην πλατεία χόρευαν πιο ζωηρά», «με αυτό το τραγούδι αρχινούσαμε να διπλώνουμε τον χορό. Τι είναι αυτά που κάνουν τώρα εμείς δεν είχαμε τέτοια τότε».

Από όλες αυτές τις παρατηρήσεις της γυναίκας αυτής μπορούμε να εντοπίσουμε συγκεκριμένα προβλήματα τα οποία μπορούν να προκύψουν μέσα από τις δραστηριότητες των συλλόγων και να

μεταφέρουν χωρίς τον απαραίτητο σεβασμό και προσοχή, αλλοιωμένο το ήθος του παραδοσιακού πολιτισμού έστω και εάν γίνεται κατά τα άλλα προσπάθεια για μία όσο το δυνατόν κατά το πλείστον πιστότερη απόδοση της παράδοσης:

- 1) ανεξέλεγκτη εισβολή ξένου ρεπερτορίου
- 2) αλλαγή και προχειρότητα στο ύφος.
- 3) το ήθος και η συμπεριφορά των νεότερων γυναικών δεν συμβιβάζεται με το ήθος των παραδοσιακών τραγουδιών και χορών μια και εισέρχεται το στοιχείο της **προσωπικής προβολής** αντί για την **προβολή της παράδοσης**. Χάθηκε το «σέβας» ένα βασικότατο στοιχείο χωρίς το οποίο δεν εννοείται «παράδοση» του πολιτισμού στους νεότερους.
- 4) Αλλοίωση του ομαδικού χαρακτήρα των τραγουδιών και χορών λόγω της έλλειψης των κοινωνικών παραγόντων που το ζητούν αλλά και λόγω της ενεργοποίησης του παράγοντα 3).
- 5) Επειδή **δεν υπάρχει το «εμείς» αλλά το «εγώ»** αναπόφευκτα οι ομάδες διαλύονται, δεν υπάρχει ομαδική συμμετοχή και ο αριθμός των μελών λιγοστεύει.
- 6) Αποκλεισμός προσώπων (που μπορούν πολλά να προσφέρουν στο θέμα της παράδοσης και που είναι και σημαντικότετοι φορείς), λόγω **εσωτερικών αντιδικιών**.
- 7) Το σημαντικότερο για την γυναίκα αυτή όσον αφορά το παραδοσιακό ήθος δεν ήταν η πιστή αντιγραφή των φορεσιών και γενικά της ενδυμασίας όσο ο τρόπος αντιμετώπισης της παράδοσης και γενικότερα η συμπεριφορά, η στάση απέναντι σε αυτά στα οποία οφείλεται **«σέβας»**.

Η Παραδοσιακή φορεσιά του Περιβολίου

Στέργιος Β. Τσιλινής
Προϊστάμενος Δήμου Φερών -π. Πρόεδρος Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων

Η Ανδρική Βλάχικη φορεσιά του Περιβολίου Γρεβενών.

Εδώ θα μιλήσω για την ανδρική φορεσιά του Περιβολίου « ΤΣΙΠΟΥΝΙΛΗ» Αλμπιλη -λέιλη (Τα άσπρα και τα μαύρα)

Η Περιβολιώτικη Ανδρική επίσημη φορεσιά η γαμπριάτικη μέχρι το 1925 περίπου αποτελείτο από άσπρο πουκάμισο και άσπρα χολέβια αλλά από τότε και εντεύθεν μέχρι την εποχή του μεσοπολέμου άλλαξε και η επίσημη ήταν το μαύρο πουκάμισο και μαύρα χολέβια με το τσιπούνη και το υπόλοιπο εξοπλισμό.

Φορεσιά αποτελείτο :

1,-Οι άνδρες κατάσαρκα φορούσαν την μάλλινη φανέλλα που ήταν χρώματος άσπρη ή θαλασσί πλεγμένη στο χέρι, επίσης φορούσαν σώβρακο και αυτό μάλλινο του ίδιου χρώματος πλεγμένο επίσης στο χέρι το χειμώνα και το καλοκαίρι υφασμάτινο.

2,-Το πουκάμισο όπως προανέφερα ήταν χρώματος μαύρο ή άσπρο, το μαύρο ήταν συνήθως μεταξωτό γυαλιστερό και το άσπρο ήταν κάμποτ αρίστης ποιότητας . Κούμπωνε στο στήθος μπροστά και κατέληγε σε γιακά παπαδιστικό κάνοντας δίπλα από τα κουμπιά πέντε πτέτες δεξιά και αριστερά. Από την μέση και κάτω μέχρι το γόνατο που έφτανε έκανε αρκετές σούρες μόνο μπροστά. Το μανίκι ήταν φάρδη και κούμπωνε στο καρπό του χεριού.

3,-Τα χολέβια ήταν μάλλινα, πλεγμένα στον αργαλειό ανάλογα με το χρώμα του πουκαμίσου ήταν άσπρο ή μαύρο. Στην μέση δένανε με ζώνη και από το γόνατο και κάτω ήταν στενό και έσφιγγε την γάμπα μέχρι τον αστράγαλο με κουμπιά που είχε από το γόνατο και κάτω. Στα πόδια φορούσαν κάλτσες μάλλινες, πλεκτές στο χέρι χρώματος μαύρου ή μπλε σκούρου. Κάτω από το γόνατο ήταν οι καλτσοδέτες με φούντες μαύρες αριστερά και δεξιά.

4-Το γιλέκο ,ή τοϊκέτο. Το γιλέκο ήταν ραμμένο από μάλλινο ύφασμα δίμιτο υφασμένο στον αργαλειό και αργότερα από τσόχα, μαύρο η σκούρο μπλε και μπροστά ήταν χρώματος μπορντό ή μπλε σκούρο ή κυπαρισσί από βελούδο, ήταν κεντημένο με χρυσοκέντημα γύρω η με μεταξωτή κλωστή /το σόρμα/. Κούμπωνε ψηλά στο λαιμό και στη μέση και πολλές φορές στα πλάγια κάτω από το μανίκι με κουμπιά ή κόμσες.

5,-Το τσιπούνη .Το τσιπούνη ήταν μάλλινο υφασμένο στον αργαλειό χρώματος μπλε σκούρο /βινιουτ /το λεγόμενο δίμιτο δεν κούμπωνε μπροστά ήταν κεντημένο συνήθως με κλωστή χρώματος μπορντό. Ήταν μεσαίο και πίσω είχε 40 με 45 δίπλες (όπως λέει και το βλάχικο τραγούδι από τις Σέρρες «κου πατρουτζέτς ντι κλινιοι».Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι στο Περιβόλι είχαμε αρκετούς ξακουστούς ραφτάδες όπως Οικονόμου, Λαμπράκης κ.α.

6,-Η ζώνη (μπρινλου) .Η ζώνη έσφιγγε το τσιπούνη. Ήταν αρκετά μεγάλη και ήταν φτιαγμένη στον αργαλειό χρώματος μπλε σκούρου ή μαύρου. Μέσα στην ζώνη τοποθετούσαν τα χρήματα τους ή το πουγκί με τον καπνό οι Περιβολιώτες.

7,-Ο κούκος. Το κεφάλι του Περιβολιώτη το στόλιζε ο κούκος χρώματος μαύρου από λουτρο.

8,-Τα τσαρούχια. Τα τσαρούχια ήταν μαύρα και μπροστά είχε φούντα τρίχινη και από κάτω για να μην φθείρονται εύκολα είχαν μικρά καρφιά. Στο Περιβόλι υπήρχαν αρκετοί τσαρουχάδες όπως ο Μπέλλας, Γιαννούσης κ.α.

9,-Τα κοσμήματα. Στο στήθος του Περιβολιώτη κρέμονταν πάντα η χρυσή ή η ασημένια αλυσίδα που κατέληγε στο ρολόι τσέπης και στα πανηγύρια φορούσαν ασημένιες αλυσίδες -τα κιουστέκια-.

Η Γυναικεία Βλάχικη φορεσιά του Περιβολίου Γρεβενών .

Η εισήγησή μου είναι μία προσπάθεια χρόνων που σκοπό έχει να μπορέσουμε όλοι οι Περιβολιώτες που ασχολούμαστε με την παράδοση μέσω των διαφόρων συλλογών μας να πλησιάσουμε περισσότερο της φορεσιές των πρόγονο μας. Για τη γυναικεία φορεσιά που θα αναφερθώ σήμερα τα στοιχεία τα έχω μαζέψει από διάφορες γιαγιές διότι παλιές φορεσιές υπάρχουν πολύ λίγες και αυτό οφείλεται στον εμπρησμό του χωριού μου Περιβόλι Γρεβενών από τα κατοχικά στρατεύματα το έτος 1943

Η Βλάχικη γυναικεία φορεσιά των βλάχων της Πίνδου ήταν περίπου ίδια .Σε άλλες περιοχές ήταν πιο πλούσια ανάλογα με την κοινωνική θέση και σε άλλες δε πιο φτωχή. Η Περιβολιώτικη γυναικεία φορεσιά είχε ποικιλία χρωμάτων και ήταν η ίδια και το χειμώνα και το καλοκαίρι διότι η Περιβολιώτες ήταν μετακινούμενος λαός το χειμώνα στους κάμπους και το καλοκαίρι στα βουνά.

Ως επίσης η γιορτινή με την καθημερινή δεν είχε μεγάλες διαφορές.

Η Περιβολιώτικη Γυναικεία Φορεσιά αποτελείτο ' .

1,-Το πουκάμισο το οποίο ήταν άσπρο από ψηλό ύφασμα χασέ, το χειμώνα δε φορούσαν μάλλινη πλεκτή φανέλα / την μαλλίνα/χρώματος γκρι και μπλε ανοιχτό, με ποδόγυρο κεντημένο, και στο κάτω μέρος λίγο βελούδο για να μη ξεφτίζει .Η φανέλα ήταν υφαντή στον αργαλειό η πλεγμένη στο χέρι.

2,-Το Φόρεμα . Το φόρεμα ήταν στόφα χοντρή η βελούδο σιφόν συνήθως σκούρου χρώματος περισσότερο ήταν μπορντό ,σκούρο μπλε /νίνιουτ/βινιουτ/ή μαύρο με λουλούδια σε ανάλογο χρώμα. Από μέσα ήταν φοδραρισμένο και στο κάτω μέρος είχε μπάζα πέντε πόντων με βελούδο.

Στη μέση ήταν μαζεμένο σούρα άνοιγε προς τα κάτω και ήταν μακρύ μέχρι τον αστράγαλο επίσης ήταν κοντομεσα για να τονίζει περισσότερο το στήθος αλλά αργότερα το ήθελαν και για την εγκυμοσύνη. Στο στήθος κούμπωνε με κόμσες ή κουμπιά και έκανε μικρές πτέτες .Αλλη μια πληροφορία που έχω βάζανε απ έξω μπουστό κεντημένο που έδενε στο λαιμό.

3,-Το γιλέκο ,ή τσικέτο Το γιλέκο ήταν ραμμένο από μάλλινο ύφασμα δίμιτο υφασμένο στον αργαλειό και αργότερα από τσόχα, μαύρο η σκούρο μπλε και ήταν κεντημένο με χρυσοκέντημα γύρω γύρω η με μεταξωτή κλωστή /το σύρμα/ και πίσω κεντούσαν σχήμα κληματαριάς .Μπροστά δεν κούμπωνε.

4,-Το τσιπούνι .Το τσιπούνι ήταν μάλλινο υφασμένο στον αργαλειό χρώματος μπλε σκούρο /βινιουτ /το λεγόμενο δίμιτο δεν κούμπωνε μπροστά ήταν κεντημένο συνήθως με κλωστή χρώματος μπορντό ήταν μεσάτο πίσω ήταν ριχτό και έκανε αρκετές δίπλες .Το τσιπούνι το φορούσαν συνήθως η νέες ή μεσήλικες το χειμώνα.

5,-Η ποδιά .Η ποδιά παλιά ήταν υφασμένη στο αργαλειό και κεντημένη με το χέρι σε διάφορα χρώματα και κάτω κατέληγε σε κρόσσια .Αργότερα η ποδιά

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
 Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας Καβάλας Ξάνθης
 Νομαρχία Ξάνθης
 Δήμος Ξάνθης
 Εργαστήριο Ανθρωπολογίας του Δ.Π.Θ.

Σχεδιασμός - Επιμέλεια: Έφη Σταυλιάρη

6^ο

Σεμινάριο Λαογραφίας
 & Βλαχικών
 Παραδοσιακών Χορών

Ξάνθη, Σάββατο 25 & Κυριακή 26 Σεπτεμβρίου 2004
 Αίθουσα Εργατικού Κέντρου

Από το βιβλίο του Αστέρiou Κουκούδη Μιλώντας για τους Βλάχους -3, Έκδοσης Ζήτηρ, Θεσσαλονίκη 2001

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ
 ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ
 ΣΥΛΛΟΓΟΣ
 ΒΛΑΧΩΝ ΘΡΑΚΗΣ

6^ο Σεμινάριο Λαογραφίας
 & Βλαχικών Παραδοσιακών Χορών

Ξάνθη, Σάββατο 25 & Κυριακή 26 Σεπτεμβρίου 2004
 Αίθουσα Εργατικού Κέντρου

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νικόλαος Ξηροτύρης,
 Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Βλάχων Θράκης
 Κων/νος Αδάμ,
 Πρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
 Σοφία Ανγέρη,
 Μέλος Δ.Σ της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
 Αστέριος Πανοπουρίκας,
 Αντιπρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Βλάχων Θράκης
 Κων/νος Τάτσης,
 Πρόεδρος της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης
 Δράμας - Καβάλας - Ξάνθης
 Γεώργιος Παυλίδης,
 Νομάρχης Ξάνθης
 Μιχαήλ Στυλιανίδης,
 Δήμαρχος Ξάνθης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νικόλαος Ξηροτύρης,
 Καθηγητής Δ.Π.Θ.
 Κωνσταντίνος Αδάμ,
 Πρόεδρος Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
 Δημήτριος Τσακιάνης,
 Πρόεδρος Ένωσης Βλάχων Επιστημόνων
 Χρήστος Τεντζεράκης,
 Πρόεδρος Αρχείου Ελληνικού Χορού
 Ιωάννης Αυδίκας,
 Μέλος Δ.Σ της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Σάββατο 25 Σεπτεμβρίου 2004

- 17.00 - 18.00 Υποδοχή και Εγγραφή Συνεδρών
 18.00 - 18.20 Νικόλαος Ι. Ξηροτύρης, Καθηγητής Δ.Π.Θ.
 Νεό περσ Αποτέλεσμα τα της Έρευνας της Γενετικής
 Δομής των Βλάχων
 18.20 - 18.40 Αστέριος Κουκούδης, Συγγραφέας
 Οι Βλάχοι στα Ανατολικά του Αξίου
 18.40 - 19.00 Χαρίκλεια Μαργαριτοπούλου, Πρόεδρος Λαογραφικού
 Ελληνικών Ξάνθης
 Ιστορία των Βλάχων της Ξάνθης
 19.00 - 19.20 Ιωάννης Αυδίκας, μέλος Δ.Σ της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
 Ο αυτοσχεδιασμός του "Κοροφαίου" στον Τοάμικο
 19.20 - 19.40 Στέργιος Πουρνάρας, Φιλολόγος - Μουσικός
 Η μουσικοχορευτική παράδοση της Μηλιάς (Αμέρου)
 Μετόμβου
 19.40 Συζήτηση

Κυριακή 26 Σεπτεμβρίου 2004

- 10.30 - 11.00 Χαιρετισμοί Επιστημών
 11.00 - 11.20 Αντώνης Κολτσιδάς, Δρ. Ιστορίας
 Λατινόφωνοι Έλληνες. Ιστορία, γλώσσα, λαογραφία
 10.20 - 11.30 Κωνσταντίνος Αδάμ, Πρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
 Η μουσικοχορευτική παράδοση των Βλαχοφώνων
 Ελλήνων
 11.30 Παρουσίαση προγράμματος Βλαχικών
 παραδοσιακών χορών από τους χοροδιδασκάλους
 της Πανελληνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών
 Συλλόγων Βλάχων

Οι Βλαχόφωνοι Έλληνες

Του καθηγητή Δρ. Δρ. Αντώνη Κολτσιδά

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες του ελλαδικού χώρου ή όπως αλλιώς είναι γνωστοί και ως Κουτσόβλαχοι, Ελληνόβλαχοι, Αρωμόνοι (όπως αυτοαποκαλούνται) ή γενικά ως Βλάχοι είναι αυτόχθονες διγλωσσοί Έλληνες, οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν γλωσσικά με τον εκλατινισμό τους σε όλο το μήκος της οροσειράς της Πίνδου και στα βορειότερα τμήματα της Μακεδονίας. Ιστορικά μπορούμε να καθορίσουμε αυτόν το γλωσσικό εκλατινισμό, αφού εντοπίζεται στη συνύπαρξη των Ρωμαίων στρατιωτών με τους ντόπιους Έλληνες των παραπάνω περιοχών στις φρουρές - οροφυλακές, όπου συνυπηρετούσαν. Αυτές οι οροφυλακές (τα *auxilia* - επικουρικά στρατεύματα) είχαν οργανωθεί στις κυριότερες οδικές ορεινές διαβάσεις και είχαν καθιερωθεί για την ασφάλεια του νεοαποικιακού ρωμαϊκού κράτους.

Σ' αυτές λοιπόν τις οροφυλακές, με την αμφίδρομη αφομοίωση της ελληνικής και της λατινικής γλώσσας - κατά τη διάρκεια της συνύπαρξης των Ρωμαίων στρατιωτών και των ντόπιων, των γηγενών Ελλήνων - διαμορφώθηκε ένα κοινό γλωσσικό μέτρο, το οποίο εξελικτικά παρήγαγε μια νέα λατινογενή γλώσσα, την κουτσοβλαχική ή την ελληνοβλαχική ή την αρωμουνική ή γενικά τη βλαχική, όπως συνηθίζεται να λέγεται. Από την ανάγκη λοιπόν της επικοινωνίας αυτών των πληθυσμών (των Ρωμαίων και των Ελλήνων) γεννήθηκε η κουτσοβλαχική γλώσσα, όπως είναι γνωστότερη στη βλαχολογική επιστημολογία, και εξελίχτηκε σε ξεχωριστό γλωσσικό όργανο, το οποίο επέζησε έως σήμερα και επισημαίνει γλωσσικά τους βλαχόφωνους πληθυσμούς. Η κουτσοβλαχική γλώσσα κατά την ιστορική της διαδρομή ήρθε σε επαφή και με άλλες ποικιλόμορφες γλωσσικές επιρροές, παρόλα αυτά όμως δέχτηκε την ισχυρότερη επίδραση από την ελληνική, αφού μ' αυτή συνυπήρχε αδιάσπαστα καθ' όλη την μακράιωνη γλωσσική και πολιτισμική της πορεία.

Με την εξάπλωση της ρωμαϊκής κυριαρχίας σε όλο το βαλκανικό χώρο εξαπλώθηκε και η λατινική γλώσσα με τον «ανατολικό κλάδο» της λαϊκής λατινικής, όπως είναι γνωστός στη γλωσσολογική επιστήμη.

Απ' αυτόν όμως τον «κλάδο» δεν έχουμε μόνο τη «δημιουργία» της κουτσοβλαχικής γλώσσας, αλλά και τη δακορουμανική (ρουμανική), την ιστρορουμανική και τη μογλενίτικη, τα τέσσερα δηλαδή ρομανικά ιδιώματα της βαλκανικής λατινικής (Latinum Balkanicum). Αυτά τα ρομανικά ιδιώματα προήλθαν από τη γλωσσική επιμιξία της λατινικής και των αντίστοιχων τοπικών γλωσσών των κατακτημένων - σε κάθε περίπτωση - λαών, διαμορφώθηκαν ανεξάρτητα ή μια από την άλλη και ακολούθησαν ξεχωριστή γλωσσική πορεία. Ιστορικά λοιπόν αυτές οι γλώσσες - ιδιώματα (οι ρομανικές) χαρακτηρίζονται από μια αντίστοιχη γλωσσική συγγένεια, αφού σε όλες η λατινική, ως γλώσσα «διαμόρφωσης», είναι κοινή. Δεν υπάρχει όμως απολύτως καμιά φυλετική συγγένεια ανάμεσα στους λαούς που εκφράζονται σ' αυτά τα ρομανικά ιδιώματα, αφού ο καθένας χωριστά προέρχεται από τις γλωσσικά εκλατινισμένες του εθνότητες. Και βέβαια και φυσικά αυτή η ιστορική πραγματικότητα ισχύει για τους Κουτσοβλάχους - βλαχόφωνους πληθυσμούς του ελλαδικού χώρου, οι οποίοι αποτελούν ένα συνεχές και αδιάσπαστο πολιτισμικό και εθνικό ελληνικό σύνολο.

Η γένεση λοιπόν της κουτσοβλαχικής γλώσσας, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, εντοπίζεται στα πρώτα χρόνια της ρωμαϊκής κατάκτησης του γενικότερου βορειοελλαδικού χώρου. Όμως παρά όλα αυτά ο βίος και ο πολιτισμός των Κουτσοβλάχων - του λαού δηλαδή που μιλούσε την κουτσοβλαχική, και ο οποίος χαρακτηρίστηκε και ονομάστηκε απ' αυτό το γλωσσικό ιδίωμα, αλλά και η γλώσσα τους, επισημάνθηκε μόνο κατά τη βυζαντινή περίοδο και η ανάλογη μελέτη (ερασιτεχνική και αργότερα επιστημονική) άρχισε να εμφανίζεται πολύ αργότερα, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Εδώ επισημαίνουμε ότι οι βλαχόφωνοι πληθυσμοί του ελλαδικού χώρου σε όλη την ιστορική τους διαδρομή χρησιμοποιούσαν την κουτσοβλαχική ως δεύτερη επίκτητη γλώσσα, μιλούσαν δηλαδή τα κουτσοβλαχικά μόνο στο κλειστό τους οικογενειακό περιβάλλον και επέζησαν τελικά μόνο στην προφορική τους μορφή. Έτσι δεν παρουσίασαν γραφή και επακόλουθα λογοτεχνική και λοιπή παραγωγή, αφού οι βλαχόφωνοι ήταν δίγλωσσοι και μιλούσαν και έγραφαν πάντοτε στην ελληνική, η οποία αποτελούσε διαχρονικά και το βασικό γλωσσικό όργανο της παιδείας τους και της καθημερινής

επικοινωνίας στο ελληνόφωνο περιβάλλον στο οποίο ζούσαν και δημιουργούσαν τον πολιτισμό τους.

Μιλώντας λοιπόν γενικά για τους βλαχόφωνους Έλληνες, επισημαίνουμε πώς η επισημανσή τους ως συγκεκριμένο πληθυσμιακό τμήμα στηρίζεται στη δημιουργία της κουτσοβλαχικής γλώσσας και όχι σε κάποια φυλετική και εθνολογική διαφοροποίηση μέσα στον ελληνόφωνο πληθυσμό και πως η εθνική ταυτότητά τους είναι απόλυτα ελληνική και η αγωνιστική ιστορική τους διαδρομή εντάσσεται ιστορικά και πολιτισμικά μέσα στα πλαίσια του συνόλου ελληνισμού.

Οι βλαχόφωνοι αρχικά, ως συμπαγής πληθυσμός του ορεινού συγκροτήματος της Πίνδου, ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία, ενώ αργότερα επιδόθηκαν κυρίως στον αγωγιατισμό, επαγγέλματα τα οποία καθόριζαν σύγχρονα και τον ημινομαδικό χαρακτήρα του βίου τους (κατοικία στα βουνά και στους κάμπους - στα χειμαδιά). Με το πέρασμα όμως των χρόνων άρχισαν να ασχολούνται με επιτυχία με τα χειρονακτικά επαγγέλματα της τυροκομίας, την υφαντικής, της κατεργασίας των δερμάτων και της αργυροχρυσοχοΐας. Εξαιρετική όμως επίδοση παρουσίασαν στο εμπόριο και κυρίως στα γράμματα με τα πολυδύναμα και τέλεια οργανωμένα σχολεία τους (στη Μοσχόπολη, στο Μοναστήρι, στο Μεγάροβο, στο Κρούσοβο, στο Μέτσοβο, στο Λιβιάδι Ολύμπου, στη Νέβεσκα-Νυμφαίο, στο Πισοδέρι κ.α.).

Οι βλαχόφωνοι γενικά - του ευρύτερου μακεδονικού, ηπειρωτικού και θεσσαλικού χώρου - καθ' όλη την αξιόλογη μακραίωνη πορεία τους πρόσφεραν ύψιστες υπηρεσίες στον οικονομικό, πολιτιστικό, πνευματικό και κυρίως στον εθνικό βίο της χώρας μας. Κυρίως έγιναν, με τον παροικιακό τους πολιτισμό και τη μεγάλη τους οικονομική άνθιση κατά το 19^ο αιώνα, οι διαφωτιστές, οι διακομιστές των πολιτισμικών αγαθών, των οραμάτων και των ιδεών σε όλο τον υπόδουλο βαλκανικό χώρο. Εξάλλου είναι σε όλους γνωστή η εθνική προσφορά τους στις δύσκολες στιγμές του δέκατου ένατου αιώνα με τον προσωπικό τους αγώνα για την εθνική ελευθερία και την ανεξαρτησία της Ελλάδας καθώς και στο Μακεδονικό Αγώνα και τους βαλκανικούς πολέμους, όπως βέβαια και στη συνέχεια των εθνικών μας αγώνων. Και βέβαια είναι εξίσου γνωστή η γενναιόδωρη οικονομική προσφορά των βλαχόφωνων Μεγάλων Ευεργετών

(Σιναιοί, Γεώργιος Αβέρωφ, Νικόλαος Στουρνάρας, Μιχαήλ Τσοίτορας κ.ά) που γέμισαν την πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους μας με θαυμαστά και περιώνυμα μνημεία και άλλες μεγάλες προσφορές (Αστεροσκοπείο Αθηνών, Ακαδημία Αθηνών, Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών, Σχολή Ευελπίδων, επιμαρμάρωση Παναθηναϊκού Σταδίου, θωρηκτό Αβέρωφ, κ.ά.) και των εκατοντάδων δωρητών και ευεργετών που συνέδραμαν στον ελληνισμό του βόρειου ελλαδικού χώρου (Κωνσταντίνος Τσαπέκος, Στέργιος Δούμπας, Αδελφοί Λιάκτση, Απόστολος Αρσάκης, Ευάγγελος και Κωνσταντίνος Ζάππας, Δημήτριος Μουσίκος, Μιχαήλ Τσίρλης, Σωφρόνιος Μπαρτζούλας, Γιαννάκης Σιμώττας, Αδελφοί Δημητρίου, Αδάμ Νικαρούσης, Στέργιος Στυλίδης, Κωνσταντίνος Μπέμπης) με την ανέγερση και τη λειτουργία σχολείων, εκκλησιών και πολιτιστικών και κοινωνικών Ιδρυμάτων, Σωματείων και Συλλόγων.

Έτσι λοιπόν οι Κουτσοβλάχοι ξέφυγαν από τον ποιμενικό τους βίο και τον απλό αγωγιατισμό και μετεξελίχτηκαν δημιουργικά σε δραστήριους πολίτες με πολιτισμική και εθνική ακτινοβολία με την ίδρυση ελληνικών σχολείων, τη συμμετοχή τους σε αγώνες και θυσίες και κυρίως με την αφύπνιση και το διαφωτισμό του υπόδουλου Γένους μας. Και με την ευκαιρία αυτή να τονίσουμε πως οι Κουτσοβλάχοι ήταν και είναι πάντοτε πλήρως ενταγμένοι στο σύνολο σώμα του ελληνισμού και σε ένα ενιαίο και αρραγές ιδεολογικό και εθνικό ελληνικό περιβάλλον και πως σήμερα η κουτσοβλαχική γλώσσα ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία, συρρικνώνεται καθημερινά και οδεύει στην τέλεια εξαφάνισή της, γεγονός εξάλλου που έχει ήδη επισημανθεί κατά καιρούς από διάφορους μελετητές. Έτσι με το τέλος του 20ού αιώνα άρχισε να τελειώνει και ο ιστορικός ρόλος των Κουτσοβλάχων, ο ρόλος εκείνος που τους προσέδιδε μια ξεχωριστή ιδιαιτερότητα και μια μοναδική δυναμική τόσο εθνική, όσο και πολιτισμική.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΒΛΑΧΟΦΩΝΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

Βασική βιβλιογραφία για τους βλαχόφωνους Έλληνες (τους Κουτσοβλάχους - Ελληνοβλάχους - Αρωμόνους - Βλάχους γενικά) και τη γλώσσα (κουτσοβλαχική - αρωμουνική):

Κων. Νικολαΐδη, *Ετυμολογικόν λεξικόν της Κουτσοβλαχικής γλώσσης*, Αθήναι 1909, Αντώνη Κεραμοπούλου, *Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι*, Αθήναι 1939, Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*, Αθήνα 1948, Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, *Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών - Α' Συμβολή εις την έρευναν περί της καταγωγής των Κουτσοβλάχων*, Θεσσαλονίκη 1964 (ΕΜΣ), Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, *Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών - Β' Εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσοβλάχων επί τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1966 (ΕΜΣ), Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Οι Κουτσόβλαχοι. Εθνολογική και λαογραφική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1976 - Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Γραμματική και λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσης*, Θεσσαλονίκη 1978 («Αφοί Κυριακίδη»), Alan J.B. Wace - Maurice S. Thompson, *Οι Νομάδες των Βαλκανίων. Περιγραφή της ζωής και των εθίμων των Βλάχων της βόρειας Πίνδου*, Θεσσαλονίκη 1989 («Αφοί Κυριακίδη» - ΦΙΛΟΣ Τρικάλων), Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Κουτσόβλαχοι. Οι Βλαχόφωνοι Έλληνες. Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη (γραμματική και λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσης)*, Θεσσαλονίκη 1993 («Αφοί Κυριακίδη») - Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*, Θεσσαλονίκη 1994 (διδακτορική διατριβή - «Αφοί Κυριακίδη»), Antonis M. Koltsidas, *L' état présent de la langue Koutsovalaque sur le territoire de la Grèce*, «Cahiers Balkaniques», No 25, INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales, σελ. 99-127), σελ. 109, Paris 1997 (εισήγηση στο Διεθνές επιστημονικό Συμπόσιο «*Les Oubliés des Balkans*» - «Οι ξεχασμένοι των Βαλκανίων», Παρίσι 24-26 Οκτωβρίου 1996) - Ανάτυπο, Paris 1997, Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Η σημερινή κατάσταση της κουτσοβλαχικής γλώσσης στον ελλαδικό χώρο (ιστορική, εθνολογική, κοινωνική και γλωσσολογική διάσταση)*, «Μακεδονικά» ΛΑ' (ΕΜΣ), Θεσσαλονίκη 1998 (σελ. 185-212), σελ. 195 - ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1998, Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Η*

εκπαίδευση των Αρωμόνων στη Δυτική Μακεδονία κατά τα ύστερα χρόνια της τουρκοκρατίας. Ένα πρότυπο αυτοδιοικούμενης κοινοτικής εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη 2001 (διδακτορική διατριβή - «Αφοί Κυριακίδη»), Gustav Weigand, *Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι). Τόμος Α': Ο χώρος και οι άνθρωποι*, Θεσσαλονίκη 2001 («Αφοί Κυριακίδη» - ΦΙΛΟΣ Τρικάλων), Αντώνη Μιχ. Κολτσιδά, *Ιστορία του Μοναστηρίου της Πελεγονίας και των περιχώρων του. Η εθνική και κοινωνική διάσταση του Ελληνισμού του Μοναστηρίου και της ευρύτερης περιοχής. Συμβολή στην Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 2003 (πρώτη καταγραφή της Ιστορίας του Μοναστηρίου - «Αφοί Κυριακίδη», Gustav Weigand, *Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι). Τόμος Β': Λαογραφία - Γλώσσα*, Θεσσαλονίκη 2004 («Αφοί Κυριακίδη» - ΦΙΛΟΣ Τρικάλων).

«Αυτοσχεδιασμός του κορυφαίου στο Τσάμικο»

Γιάννης Αυδίκος

Καθηγητής Φ. Α μέλος του Δ.Σ. της Π.Ο.Π.Σ.Β - μέλος του Ελληνικού τμήματος CIOFF - Αντιπρόεδρος Πνευματικού Κέντρου Συρράκου

Φίλοι σύνεδροι,

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον Πολιτιστικό Σύλλογο Βλάχων Θράκης και την Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων για την τιμή που μου κάνουνε.

Στη μακρόχρονη πορεία μου υπηρετώντας την ελληνική παράδοση και τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, διαπίστωνα ότι για μένα δεν είναι μόνο επιστήμη, σπουδές, αγάπη και σεβασμός, αλλά βιώματα και πολλά άλλα αισθήματα που δεν περιγράφονται.

Γιατί μέσα σ' αυτή βρίσκονται όλα εκείνα τα στοιχεία που μας δίνουν τη δύναμη να κατανοήσουμε την πολιτιστική μας κληρονομιά.

Ο Κομφούκιος έλεγε: «Δείξε μου πώς χορεύει ένας λαός και θα σου πω αν ο πολιτισμός του είναι υγιής ή άρρωστος».

Οι προγονοί μας έλεγαν: «'Αν δ' ό γέρων χορεύει εις τās τρίχας γέρος εστίν εις δέ την ψυχήν νεανις».

Είναι φανερό ότι ο χορός είναι έκφραση συναισθημάτων με κινήσεις χεριών ποδιών και σώματος με τη συνοδεία μελωδίας και λόγου. Επίσης εκτελείται για κοινωνικούς, λατρευτικούς, ψυχαγωγικούς και άλλους σκοπούς.

Είναι αναμφισβήτητο επίσης γεγονός ότι ο χορός ασκεί δύναμη, γοητεία και εξελίχθηκε σε υψηλή πολιτιστική μορφή στην κοινωνία μας.

Είναι όργανο επικοινωνίας και έκφρασης.

Έλκει όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Ο χορός είναι από τις σπάνιες ανθρώπινες δραστηριότητες, όπου ο άνθρωπος δίνεται ολόκληρος με το σώμα, την καρδιά το πνεύμα και την ψυχή.

Η ιστορική ανάπτυξη των χορών στην Ελλάδα ακολουθεί την ιστορική εξέλιξη της χώρας. Είναι φανερό ότι και οι παραδοσιακοί χοροί έχουν τη δική τους εξέλιξη. Λόγοι ιστορικοί, γεωγραφικοί, κλιματολογικοί και άλλοι επέδρασαν σημαντικά στη διαμόρφωση της ιδιοτυπίας αλλά και της πολυμορφίας των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Τεράστια είναι η ποικιλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Είναι αντίστοιχη του πλούσιου συναισθηματικού κόσμου των Ελλήνων.

Έτσι έχουμε χορούς ιστορικούς, πολεμικούς, ηρωικούς, αγάπης, νυφιάτικους, εργατικούς, σατυρικούς, μιμητικούς, περιγελαστικούς και πολλούς άλλους.

Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί έχουν το μέτρο της “ντροπής” και του σεβασμού και αποφεύγουν την πρόκληση και την επίδειξη.

Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί ως μορφή λαϊκής δημιουργίας άμεσα συνδεδεμένης με τη μουσική και το τραγούδι είναι αποτέλεσμα της πολυμορφίας των λειτουργιών της ζωής των Ελλήνων. Οι αυτοσχέδιες συλλήψεις, οι παρορμήσεις της στιγμής δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για ένα υψηλό τεχνικά χορευτικό αποτέλεσμα, που καταδεικνύει τις καλλιτεχνικές ιδιότητες του ελληνικού λαού.

Ένας από τους χορούς τους ηρωικούς είναι ο ΤΣΑΜΙΚΟΣ, ο πιο καθιερωμένος χορός της Στεριανής Ελλάδας. Σε πολλές περιοχές της χώρας λέγεται και Κλέφτικος. Το όνομα του «ΤΣΑΜΙΚΟΣ» κατά πάσα πιθανότητα το πήρε από την περιοχή της Τσαμουριάς της Ηπείρου. Σαν ηρωικός χορός πρωτοχορεύτηκε από άνδρες, αλλά αργότερα στον κύκλο του χορού προστέθηκαν και οι γυναίκες.

Ο Τσάμικος χορεύεται όπως είπαμε σ' όλη τη Στεριανή Ελλάδα με κάποιες ιδιαιτερότητες. Μια από τις ιδιαιτερότητες είναι ο ρυθμός της μουσικής. Ενδεικτικά αναφέρω τις περιοχές της Ρούμελης και του Μωριά, που χαρακτηριστικό της

μουσικής είναι ο πιο γρήγορος ρυθμός, είναι τα 3/4. Της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, που ο ρυθμός είναι τα 6/8.

Ο χορός Τσάμικος χορεύεται σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις, γάμους, βαφτίσια, πανηγύρια. Επίσης χορεύεται και από χορευτικά συγκροτήματα διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων.

Η έκφραση των χορευτών που χορεύουν στις κοινωνικές εκδηλώσεις είναι πιο αυθόρμητη και διαφέρει από αυτή των χορευτών που ανήκουν στα χορευτικά συγκροτήματα, που αναγκαστικά είναι πιο στυλιζαρισμένη και τυποποιημένη λόγω της επιβαλλόμενης εμφάνισης.

Η έκφραση των χορευτών επηρεάζεται και από τα λόγια του τραγουδιού, τον τρόπο εκτέλεσης, το χώρο αλλά και την ποιότητα της απόδοσης του μουσικού οργάνου.

Οι κινήσεις πρέπει να εναρμονίζονται με το ιστορικό του τραγουδιού.

Ο κορυφαίος πρέπει να βιώνει το τραγούδι και να ανταποκρίνεται στο ύφος αυτού και δε θα πρέπει να παρασύρεται σε υπερβολές. Ο κορυφαίος στο Τσάμικο πρέπει να εκστασιάζεται αλλά να μην επιδίδεται σε κατάχρηση κινήσεων.

Ο κορυφαίος πρέπει να γνωρίζει ποιες κινήσεις του ταιριάζουν και όχι να αντιγράφει κινήσεις που δεν του ταιριάζουν και είναι πέρα των δυνατοτήτων του.

Περισσότερα θα πούμε στην πρακτική.

Τελειώνω με μια παράκληση: όλοι εμείς που συμμετέχουμε ενεργά στην μουσικοχορευτική μας παράδοση θα πρέπει να ξέρουμε μέχρι πού εξαντλείται η δική μας παρέμβαση.

Ας μην αλλοιώσουμε τη χορευτική μας παράδοση προσθέτοντας κινήσεις ξένες προς αυτή.

Ας διατηρήσουμε τις κινήσεις εκείνες όπου εναρμονίζεται και συνυπάρχει το ταπεινό με το λεβέντικο, η σεμνότητα με τη χάρη, η απλότητα με την περηφάνια, ο Σταυραετός με την Πετροπέρδικα.

Η Μουσικοχορευτική παράδοση των Βλάχων.

Κωνσταντίνος Αδάμ

Διευθυντής Σχολείου 2^{ης} Ευκαιρίας Καστοριάς - Πρόεδρος της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων.

Για να προσδιορίσουμε την μουσικοχορευτική παράδοση των Βλάχων, θα πρέπει να μιλήσουμε για την ύπαρξη τοπικών παραδόσεων, οι οποίες εντάσσονται βέβαια μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, το οποίο καθίσταται αυτομάτως πλουσιότερο και γονιμότερο.

Η ευρεία γεωγραφική διασπορά των Βλάχων και οι αναπόφευκτες επιρροές τις οποίες δέχονται από τα διάφορα περιβάλλοντα, συντελούν στη διαμόρφωση τοπικής μουσικοχορευτικής παράδοσης, η οποία μπορεί να διαφέρει από τόπο σε τόπο, αλλά κρατά και ένα γενικότερο χαρακτήρα, ο οποίος διαμορφώθηκε διαχρονικά από την κοινή χρήση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των Βλάχων, ως κλειστής πληθυσμιακής ομάδας.

Για παράδειγμα υπάρχουν σε όλο τον Ελλαδικό χώρο κοινοί χοροί και τραγούδια Βλαχόφωνα και Ελληνόφωνα, αλλά υπάρχουν και διαφοροποιήσεις ή παραλλαγές πάνω στο ίδιο μουσικοχορευτικό μοτίβο κατά τόπους, όπως υπάρχουν και ιδιαίτερες μουσικοχορευτικές παραδόσεις από περιοχή σε περιοχή.

Κατά τον καθηγητή παραδοσιακών χορών Γιάννη Δήμα, οι χοροί των Βλάχων αποτυπώνουν το αδιαίρετο του χορευτικού πολιτισμού της χώρας μας. Οι βασικοί ρυθμοί πάνω στους οποίους δένουν οι μελωδίες των Βλάχικων χορών είναι ρυθμοί 2/4, 4/4, 5/8, και 7/8 που τους συναντάμε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Φυσικά η παράδοση δεν είναι στατική, και ευτυχώς. Υπ αυτή την έννοια βλέπουμε διαφοροποιήσεις στην έκφραση και στο μουσικό σκέλος αυτής της παράδοσης, ή καλύτερα στον τρόπο εκφοράς και παρουσίασης της.

Για παράδειγμα τα μουσικά όργανα, τα οποία συνόδευαν τους χορευτές, μπορούν να διαφέρουν από τόσο σε τόπο, και φυσικά διαφοροποιούνται με το πέρασμα του χρόνου.

Ο χορός ξεκίνησε σαν ενιαία έκφραση με το φωνητικό μέλος, για να παραχωρήσει αργότερα τη θέση του στα όργανα, τα οποία εντάσσονται αρμονικά στο ενιαίο αυτό σύνολο, υπηρετώντας τον κοινό σκοπό, με σεβασμό και ευαισθησία, για να μας δώσει το τελικό αποτέλεσμα, που είναι το δέσιμο ανθρώπινης φωνής και οργάνων.

Στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία τις αρχές του περασμένου αιώνα οι χοροί των Βλάχων συνοδεύονται από την « Γκάϊντα». Αργότερα στην ίδια περιοχή έχουμε βαθμιαία την είσοδο ορχήστρας η οποία αποτελείται από κλαρίνο βιολί- λαούτο και ντέφι.

Τα ίδια όργανα χρησιμοποιούνται στην περιοχή της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, ακόμη και σε Βλαχοχώρια της περιοχής Γρεβενών, όπως το Περιβόλι και η Αβδέλα. Αντίθετα στα υπόλοιπα Βλαχοχώρια της Δυτικής Μακεδονίας, Σαμαρίνα Κλεισούρα, Νέβεσκα, αλλά και στο Λιβάδι Ολύμπου, επικρατούν οι ορχήστρες χάλκινων πνευστών της περιοχής.

Η μουσικοχορευτική έκφραση των Βλάχων είναι στενά συνδεδεμένη με την κοινωνική και εκκλησιαστική ζωή τους. Παρατηρούμαι ότι ο χορός αποτελεί μία ανώτατη έκφραση της τοπικής κοινωνίας, στενά συνδεδεμένης με μεγάλες θρησκευτικές γιορτές και πανηγύρεις, όπου δίνεται η ευκαιρία να καταδειχθεί η κοινωνική συνοχή και οι άγραφοι κανόνες αιώνων, όπου το ατομικό ταυτίζεται απόλυτα με το συλλογικό εμείς.

Μεγάλες γιορτές για τους Βλάχους , όπως η Γιορτή της Αγίας Παρασκευής, «Στα Βίνιρε», των Αγίων Αποστόλων « Σουνκέτρου», και η γιορτή της Παναγιάς «Στα Μαρία», στα Βλάχικα, δίνουν την ευκαιρία στην πολιτισμική κοινότητα των Βλάχων να εκφραστεί συλλογικά και συντονισμένα, αυστηρά και εθιμικά, μέσα από τον Τρανό Χορό « Κόρλου Μάρι», το κορυφαίο γεγονός της χρονιάς, για όλη την τοπική κοινωνία.

Ο Τρανός Χορός είναι χορός τελετουργικός , αργός, απλός αλλά συνάμα μεγαλοπρεπής και περήφανος, αρχέγονα Ελληνικός, κρατά άβεστη στο χρόνο τη μνήμη, μεταφέροντας από γενιά σε γενιά, τις μνήμες της κοινότητας, τους θρύλους και τις δοξασίες, τα ήθη και τα έθιμα των Βλάχων.

Ο Τρανός χορός λαμβάνει χώρα στο « μεσοχώρι», στις αυλές των εκκλησιών, η σε άλλες επιλεγμένες τοποθεσίες τα « πατώματα» - « Πάντι η Βουλάγκα» . Σε αυτόν τον χώρο οι άγραφοι κανόνες καθορίζουν τα θέματα και τις διαδικασίες σύμφωνα με τις οποίες τα άτομα εντάσσονται στο ενιαίο χορευτικό σύνολο. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι άγραφοι αυτοί κανόνες τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια. απ' όλους. Μπροστά μπαίνει πάντα η ομάδα των ηλικιωμένων με κορυφαίο το γηραιότερο. Ακολουθούν οι μεσήλικες και κατόπιν οι νεώτεροι και τα παλικάρια Ακολουθούν οι γυναίκες με την ίδια αυστηρή σειρά. Έτσι σχηματίζεται ένας τεράστιος κύκλος «με μία κεφαλή» Στο μέσον του κύκλου εποπτεύει ο τελετάρχης, πρόσωπο σεβαστό και ως εκ τούτου αποδεκτό από όλη την κοινωνική ομάδα, ο οποίος συντονίζει τον χορό , δίνει τον τόνο, και ρυθμίζει κάθε λεπτομέρεια του.

Το τραγούδι αρχίζει από τον κορυφαίο και επαναλαμβάνεται ρυθμικά από τις υπόλοιπες ομάδες. Τα τραγούδια ποικίλουν κατά περιοχή, μπορούν να καταταγούν σε λυρικά, ερωτικά, ιστορικά, ηρωικά και κλέφτικα, είναι δε πότε Βλαχόφωνα και πότε Ελληνόφωνα.

Παλιότερα η σειρά του Τρανού Χορού καθορίζονταν από την κοινωνική σύνθεση του χωριού. Μπροστά χόρευε η εύπορη τάξη των εμπόρων, ακολουθούσαν οι βιοτέχνες και μετά οι κτηνοτρόφοι με τις άσπρες φουστανέλες τους, και τέλος έκλειναν τον κύκλο οι αγωγιάτες με τις μαύρες τους φουστανέλες.

Αξιζει τον κόπο να παρουσιάσουμε δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις του Τρανού Χορού. Τον χορό «Κίνικ» του Περιβολίου και τον « Τσιάτσιο» της Σαμαρίνας.

Ο “Τσιάτσιος” της Σαμαρίνας

Ονομάζεται έτσι από το ομώνυμο τραγούδι που ανοίγει τον χορό. Προέρχεται από τον Αρβανίτη ληστή “Τζάτζω η Τσιάτσιο” , ο οποίος τρομοκρατούσε το 1785 την περιοχή της Σαμαρίνας. Χορεύεται στις 16 & 17 Αυγούστου, μετά την λειτουργία στην εκκλησία της Μεγάλης Παναγιάς. Παλιότερα ο Τρανός Χορός άνοιγε με το τραγούδι του “Μίχου”, που ήταν αφιερωμένο στον Σαμαριναίο οπλαρχηγό Μίχο :

Ο Μίχος εκατέβαινε από την Σαμαρίνα

με το ντουφέκι στο πλευρό, με το σπαθί στη ζώση.....

Στον “Τσιάτσιο” σχηματίζονται δύο παράλληλοι μεγάλοι κύκλοι. Ο εσωτερικός αποτελείται από τους άνδρες του χωριού, ενώ ο εξωτερικός από τις γυναίκες.

Σημειωτέον ότι όλα τα τραγούδια αυτού του χορού είναι Ελληνόφωνα, και ακούγονται κατά σειρά, Ο Τσιάτσιος, Ο Σμαήλ - αγάς,

Δεν σ' άρεζε Σμαήλαγα, Φούρκα και Σαμαρίνα

μόν' γύριβις κι στου Ντουσκό να πάς αρματουμένους..

ο Σιώμος, Αμπέλι μου πλατόφυλλο, Ντάμαν νιός και παλικάρι ,και Βουργάρα.

Ο καθηγητής Φ.Α Μιχάλης Πλίτσης, γράφει στο βιβλίο του Οι Χοροί της Σαμαρίνας ότι ο Τσιάτσιος θυμίζει με την τριχορία του, με τους κορυφαιούς και τον οργανωτή του , τον αρχαίο διθύραμβο.

Το “ Κίνικ” του Περιβολίου.

Ο Τρανός Χορός Κίνικ, “Κόρλου ντι λα Κίνικ” είναι ένα τελετουργικό δρώμενο που χαρακτηρίζει την Κοινότητα του Περιβολίου. Στο τριήμερο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής, “Στα Βίνερι,” στις 26 - 27 & 28 Ιουνίου , κάθε απόγευμα με τα όργανα μπροστά, ξεκινούν από το Μεσοχώρι για το πλάτωμα Κίνικ, από όπου πήρε το όνομα του ο Τρανός χορός.

“Η τοποθεσία Κίνικ, γράφει ο καθηγητής Βασίλης Νιτσιάκος, εντάχθηκε στο πολιτισμικό και συμβολικό κεφάλαιο της Κοινότητας, επειδή συνδέθηκε μ'ένα σημαντικό για την κοινωνική υπόσταση και την πολιτισμική έκφραση των μελών της γεγονός”

Ο χορός Κίνικ αποτελεί μία ευκαιρία για αλληλογνωριμία των νέων του χωριού, πάντα όμως μέσα στα αυστηρά πλαίσια των άγραφων κανόνων της τοπικής κοινωνίας, και με την απαραίτητη διαμεσολάβηση του προξενιού.

Η μουσική που ακούγεται είναι μοναδική, δεν απαντάται συνήθως σε άλλα γλέντια και εκδηλώσεις, τονίζοντας την μοναδικότητα του δρώμενου, και την μέθεξη της συμμετοχής σε μία κορυφαία εκδήλωση - μύηση του χωριού.

Άλλο ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει το Κίνικ είναι η συνεχής επανάληψη, κατά τρόπο μονότονο και ως εκ τούτου μνητικό και τελετουργικό.

Τα τραγούδια που ακούγονται είναι συνήθως ιστορικά, χωρίς να αποκλείονται και τα Λυρικά, στην πλειοψηφία τους Ελληνόφωνα.

Το Κίνικ ξεκινά με το τραγούδι “ σε περιβόλι μπαίνω” με προφανή συμβολισμό και έμμεση παραπομπή στο όνομα του χωριού, και συνεχίζεται με την Κορηλιανή, την Πιρουσιάνα, τη Γράμμουστα, το Πήγαινα το δρόμο δρόμο , την Κρανά μεσ'το μπουγάζι , και άλλα.

Πηγές

Λαζάρου Αχιλλέας. Η Αρωμουνική και η μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής.
Αθήνα 1986.

Νιτσιάκος Βασίλης. Χορός και συμβολική έκφραση της κοινότητας : Κίνικ
Περιβόλι 1995

Πλίτσης Μιχάλης. Οι χοροί της Σαμαρίνας. Αθήνα 1993

Σύλλογος Βλάχων Νομού Σερρών « Γεωργάκης Ολύμπιος»-Αρειμάνιων Βλάχων Φωτογένεια.
Αρμάνοι – Οι Βλάχοι. Νικολάου Μέρτζου.

Ο Βλάχικος γάμος της Παλαιομάνινας. Δημήτριος Στεργίου.

Φωτογραφικό Αρχείο Αδελφών Μανάκια. CD ROM Αδελφοί Μανάκια, Εκδόσεις Καστανιώτη
1997.

Ο Τρανός Χορός. Σύλλογος Βλάχων Νομού Σερρών “ Ο Γεωργάκης Ολύμπιος” Ημερολόγιο 2003.

Φωτογραφικά αρχεία των Συλλόγων της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων.

Σύλλογος Βλάχων Νομού Σερρών « Γεωργάκης Ολύμπιος

Σύλλογος Περιβολιωτών Μαγνησίας

Σύλλογος Γραμμουσιάνων « Η Γράμμουστα» Αργους Ορεστικού

Σύλλογος Κλεισουριέων Πτολεμαΐδας « Ο Άγιος Μάρκος»

Πνευματικό Κέντρο Δήμου Μετσόβου Μετσόβου.

Σύλλογος Σαμαριναίων Λάρισας και Περιχώρων « Η Αγία Παρασκευή».

Η παρουσία των Βλαχοφώνων Ελλήνων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη Και ιδιαίτερα στην Ξάνθη

Χαρίκλεια Μαργαριτοπούλου

Θέλω καταρχήν να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Νικόλαο Ξηροτόρη, Πρόεδρο του Συλλόγου Βλάχων Ν. Ξάνθης, για την τιμή να αναθέσει σε μένα να αναφερθώ στην παρουσία του Βλαχοφώνου Ελληνικού στοιχείου γενικά στον χώρο της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και ιδιαίτερα στην Ξάνθη.

Η αναφορά αυτή στηρίζεται αφενός μεν σε μία σχετική βιβλιογραφική έρευνα αφετέρου δε σ' ένα προσωπικό αρχείο, που ανακάλυψα καταχωνιασμένο και ξεχασμένο σ' ένα παλιό σεντούκι του σπιτιού μου, καθώς σε προφορικές μαρτυρίες αλλά και σε προσωπικές μνήμες και γεγονότα.

Με πολλή συγκίνηση ασχολήθηκα μ' αυτήν την μικρή έρευνα και αφιερώνω την σημερινή παρουσίαση στους πρωτοπόρους προγόνους μας, σαν ένα μικρό μνημόσυνο, έναν ελάχιστο φόρο τιμής σ' αυτούς τους ταπεινούς και απλούς ανθρώπους, που, ξεριζωμένοι από την ιδιαίτερη πατρίδα τους, αναζήτησαν μια καλύτερη ζωή σ' αυτές τις περιοχές.

Ας ξετυλίξουμε λοιπόν το κουβάρι και, σαν παραμύθι, ας κάνουμε μια συνοπτική ιστορική αναδρομή παρακολουθώντας την μεταναστευτική αυτή κίνηση, τα αίτια της, τον τόπο καταγωγής των μετοίκων, τον χρόνο και τους χώρους επιλογής της εγκατάστασής τους.

Οι περισσότεροι Βλάχοι, που μετανάστευσαν πρώτοι σ' αυτές τις περιοχές, κατάγονται από τα Βλαχοφώνα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου της Ηπείρου, κυρίως από την Λάιστα, το Παλαιοχώρι, το Βρυσσοχώρι, το Ηλιοχώρι, την Βωβούσα.

Ακολουθούν οι κάτοικοι: α) των χωριών της Βόρειας Πίνδου, της Αβδέλας, της Σαμαρίνας, του Περιβολιού, της Σμίξης, της Φούρκας, β) των χωριών της Νότιας Πίνδου, του Ασπροποτάμου, (από τα χωριά) του Μαλακασίου, γ) από «την χώρα Μετσόβου», δ) από τα χωριά της βορειοδυτικής Μακεδονίας, Κλεισόβρα, Βλάστη, Χρούπιστα, Κρούσοβο και ε) από τα χωριά του Γράμμου, της Κόνιτσας και της Μοσχόπολης.

Οι μέτοικοι έρχονται και εγκαθίστανται εδώ είτε οικειοθελώς είτε κνηγημένοι, ανάλογα με τις επικρατούσες κατά καιρούς συνθήκες και τα ιστορικά γεγονότα που ελάμβαναν χώρα και επηρέαζαν τις περιοχές τους.

➤ 1. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Στα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με τους τιμαριούχους άρχοντες, υπήρχε γενική δυσαρέσκεια στην Ηπειρο. Έτσι όταν εμφανίστηκαν στον Ηπειρωτικό χώρο οι Οθωμανοί, το 1430, και συγκεκριμένα ο αντιπρόσωπος του Σουλτάνου Μουράτ του Δευτέρου, ο Καρά Σινάν πασάς, τον επισκέφθηκε πρεσβεία από το Κεντρικό Ζαγόρι και του παρέσχε τη δυνατότητα διέλευσης προς τα Ιωάννινα με αντάλλαγμα την αυτονομία τους, την αυτοδιοίκηση, την απαλλαγή από τους φόρους και την κατάργηση του τιμαριωτικού καθεστώτος. Ο Καρά Σινάν συναινεί με την εξής προϋπόθεση: να στέλνουν οι Ζαγορίσιοι ετησίως ορισμένο αριθμό ανδρών, για να περιποιούνται τα άλογα και να επισκευάζουν τις άμαξες του αυτοκρατορικού στρατού στην Κωνσταντινούπολη. Τα άτομα αυτά λέγονταν ΒΟΪΝΙΚΕΣ, από το βοϊνίκ που σημαίνει ιπποκόμος.

Στον θεσμό αυτόν εντάσσονται το 1479 και τα χωριά του Βλαχοζάγορου σύμφωνα δε με τον θεσμό αυτό, τα χωριά αυτά ήταν ενταγμένα σ' ένα προνομιακό φορολογικό καθεστώς, που υπαγόταν στο Ταμείο της εκάστοτε μητέρας του σουλτάνου, της Βαλιντέ σουλτάνας. Τα προνόμια αυτά απολάμβαναν το Μέτσοβο, το Περιβόλι και τα άλλα χωριά της περιοχής.

Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα ο θεσμός αυτός, της αποστολής δηλαδή των Βοϊνίκων, ατονεί και καταργείται και αντικαθίσταται από τον θεσμό του «κεφαλικού φόρου», που καταβάλλουν οι Ζαγορίσιοι στους Οθωμανούς ενώ ουσιαστικά τα προνόμια παραμένουν, καίτοι άλλαζαν κατά περιόδους μέχρι το 1868.

Οι ετήσιες αυτές μετακινήσεις, στάθηκαν το προδρομικό στάδιο για το μετέπειτα μεταναστευτικό ρεύμα, προς αναζήτηση εμποροβιοτεχνικού βιοπορισμού, όπως αναφέρει ο Αστέριος Κουκούδης στον δεύτερο τόμο της εξαιρετικής μελέτης του σχετικά με τις μητροπόλεις και την διασπορά των Βλάχων.

Άλλες αφορμές είναι ενδεικτικά:

- Το 1600-1611, στην Θεσσαλία και στην Ηπειρο, οι ορεινοί πληθυσμοί, κυρίως βλάχοι, ανταποκρίνονται στο κάλεσμα του Μητροπολίτη Τρίκκης, Διονυσίου του Φιλοσόφου, να καταλάβουν τα Ιωάννινα, με άδοξο όμως αποτέλεσμα, ώστε τελικά οι επαναστάτες, κυνηγημένοι, τρέπονται σε φυγή προς την Μοσχόπολη, Θεσσαλία και Ανατολική Μακεδονία.
- Ακολουθεί η γενική πολεμική και επαναστατική αναστάτωση με τη σύγκρουση Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από το 1768 μέχρι το 1774, με αποκορύφωμα τα

Ορλωφικά γεγονότα και την καταστροφή της Μοσχόπολης το 1769. Παράλληλα, οι Οθωμανοί καταργούν τα προνόμια και επιβάλλουν πλέον σκληρή φορολογία (το χαράτσι) και αυξάνουν γενικά τις οικονομικές απαιτήσεις τους.

- Οι ληστρικές επιθέσεις Τουρκαλβανών, ιδιαίτερα στα χρόνια της ταυτόχρονης εμφάνισης και κυριαρχίας του Αλή Πασά, οι οποίες ξεκινούν από το 1788 μέχρι τον θάνατο του Αλή Πασά και συνεχίζονται στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης μέχρι και το 1832.
- Η επανάσταση του Ιλιντεν, το 1903, που υποκινήθηκε από τους Βουλγάρους με επίκεντρο το Κρούσοβο.
- Οι διωγμοί των Χριστιανών από την Ανατολική Ρωμυλία και το Αχρί Τσελεμπί, που άρχισαν το 1885, όταν οι περιοχές αυτές προσαρτήθηκαν στη Βουλγαρία και που κορυφώθηκαν το 1906.
- Η χάραξη νέων συνόρων το 1912 και η παραχώρηση του Μοναστηρίου και του Κρούσοβου στην Σερβία.
- Οι ληστρικές επιθέσεις Χριστιανών ληστών στις αρχές του 20ου αιώνα.
- Η απελευθέρωση της Θράκης το 1919 και η ένωσή της με την Ελλάδα.
- Σημαντικό ρόλο για τις μετακινήσεις αυτές κατέχει και η μορφολογία του εδάφους. Τα χωριά αυτά είναι κτισμένα σε δυσπρόσιτες πλαγιές της Πίνδου και όπως πολύ παραστατικά αναφέρει ο Ιωακείμ Μαρτινιανός, Μητροπολίτης Ξάνθης, στο βιβλίο του «Συμβολαί εις την ιστορίαν της Μοσχοπόλεως», σε απόκεντρα κρησφύγετα, εις οροπέδια πολλάκις υψηλά και μαγευτικότερα με προτίμηση να περιστέφονται ταύτα πανταχόθεν υπό υψωμάτων και επομένως η καλλιέργεια και η εκμετάλλευση της γης είναι πολύ περιορισμένες. Οι κάτοικοι των χωριών των Γρεβενών, Μετσόβου, Γράμμου, Καστοριάς ασχολούνται περισσότερο με την κτηνοτροφία και είναι στην πλειοψηφία τους, ημινομάδες. Το καλοκαίρι δηλαδή μένουν στα χωριά τους και τον χειμώνα κατεβαίνουν στα χειμαδιά της Θεσσαλίας. Υπάρχουν βέβαια και οικογένειες που ασχολούνται με το εμπόριο, που δημιουργούν μικρές βιοτεχνίες ενώ υπάρχει και η τάξη των μεταφορέων (των κυρατζήδων) με τα караβάνια, τα οποία αποτελούνται από 100 και 200 ζώα. Από την τάξη αυτή, των κυρατζήδων, που μετέφεραν μετοίκους, εμπορεύματα και προμήθειες προέκυψαν αργότερα οι έμποροι. Στα χωριά του Ζαγορίου οι κάτοικοι είναι κατεξοχήν μόνιμοι, έχουν περιορισμένη

αγροκτηνοτροφική οικονομία, η καλλιεργήσιμη γη είναι ελάχιστη κι έτσι, πολύ νωρίς, αναζητούν διέξοδο στην ξενιτιά.

- Ο υπερπληθυσμός των χωριών αυτών, που οφείλεται και στην συνένωση μικρών οικισμών, ήταν μια άλλη αιτία μετανάστευσης. Ο τόπος δεν τους χωρούσε πια. Οι Wace και Thompson, αναφέρουν ότι σύμφωνα με τις παραδόσεις, η Σαμαρίνα ανάμεσα στο 1769-1832 είχε φτάσει στο σημείο να έχει 15.000 κατοίκους. Ο Αραβαντινός γράφει ότι η Αβδέλα, το 1856 είχε περίπου 450 οικογένειες. Η Λάιστα κατά τον Rouqueville, το 1870, είχε 3.500 κατοίκους.
- Άλλα αίτια είναι οι επιδημίες πανώλης και χολέρας, διάφορα φυσικά φαινόμενα, όπως σεισμοί και κατολισθήσεις.

2. ΧΩΡΟΙ ΜΕΤΟΙΚΕΣΙΑΣ

Όπως είδαμε τα αίτια της μετανάστευσης και της μετοικεσίας είναι πολλά. Αυτό που αναζητούν είναι να βρουν προνομιακούς χώρους, για ν' ασκήσουν δραστηριότητες, εμπορικές κυρίως, με σκοπό την δυνατόν ταχύτερη απόκτηση οικονομικής επιφάνειας.

Οι περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είναι ήδη γνωστές, μια που από τον 15^ο και 16^ο αιώνα διασχίζονται από τους Ζαγορίσιους Βοϊνικούς για να φτάσουν στην Κωνσταντινούπολη. Έτσι, όταν καταργείται ο θεσμός των Βοϊνικών, οι κάτοικοι του Βλαχοζάγορου και των χωριών των Γρεβενών επιλέγουν σαν χώρους εγκατάστασης τις εύφορες πεδιάδες των περιοχών αυτών. Οι περιοχές αυτές απετέλεσαν για τους ορεισίβιους αυτούς κατοίκους την Εδέμ, γιατί εκτός του ότι ήταν εύφορες, ήταν και περάσματα για να φτάσει κανείς στα μεγάλα αστικά κέντρα, την Αδριανούπολη, Κωνσταντινούπολη, Φιλιππούπολη καθώς τα διέσχιζε η Εγνατία Οδός. Η Θράκη, ήταν η ενδοχώρα της Κωνσταντινούπολης και αποτελούσε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων. Χριστιανοί, Εβραίοι, Βούλγαροι, Αρμένιοι συνδιαλέγονται και κρατούν το εμπόριο στα χέρια τους μια που οι Οθωμανοί, τιμαριούχοι και τοιφλικάδες όντες, δεν ασχολούνται μ' αυτό.

Τα μεγάλα караβάνια που ξεκινούσαν από την ιδιαίτερη πατρίδα των μετοίκων διέσχιζαν μία ορισμένη ορεινή διάβαση, μια παραεγνατία οδό και η διάρκεια του ταξιδιού ήταν ανάλογη, περίπου 30 ημέρες.

Αν παρακολουθήσουμε τον χάρτη του Ζαγορίου και ακολουθήσουμε την διαδρομή, που και σήμερα ανήκει στο οδικό δίκτυο, που συνδέει τα Γιάννενα με τα Ζαγοροχώρια μέχρι τα Γρεβενά, θα δούμε ότι συγκεκριμένα στις περιοχές αυτές της Ανατολικής Μακεδονίας και

Θράκης και ιδιαίτερα της Ξάνθης έχουμε κυρίως μετοίκους από το Ανατολικό και Κεντρικό Ζαγόρι και τα χωριά των Γρεβενών. Έτσι, γίνεται φανερό ότι ο ένας παρέσυρε τον άλλον.

Στον τόπο επιλογής τους δημιουργούνται εστίες, πυρήνες, σαν μικρές αποικίες που ανάλογα με τις συνθήκες υποδέχονται νέα κύματα μεταναστών.

Έτσι έχουμε παρουσίες στο Δοξάτο, Άγιο Αθανάσιο, Χωριστή, Προσοτσάνη, Νικηφόρο, Δράμα, Καβάλα, Χρυσούπολη, Γενισέα, Αβδηρα, Βαφέικα, Ευλαλο, Ξάνθη, Ιασμο, Σάπες, Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη, Σώστη, Ανθεια, Φέρρες, Σουφλί, Διδυμότειχο, Ανδριανούπολη, Καλλιόπολη, Ραιδεστό, Κωνσταντινούπολη καθώς και σε περιοχές του Αχρί Τσελεμπί, το Πασμακλί, Μελένικο, Ράικοβο, Φάτοβα.

Σύμφωνα με μαρτυρίες, πρωτοπόροι αυτών των μεταναστευτικών κινήσεων από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα φαίνεται να είναι κυρίως κάτοικοι της Λάιστας. Το 1992 βρέθηκα στο Σμόλιαν – πρώην Πασμακλί- της Βουλγαρίας και εκεί συναντήθηκα με συγγενείς μου, Λαϊστίνους απογόνους μετοίκων, που επιβεβαίωσαν την παρουσία τους από το 1770 περίπου.

Στις αρχές του 20ου αιώνα είναι μόνο στην περιοχή της Ξάνθης περίπου 80-100 οικογένειες Λαϊστίνων, πολύ λιγότερες από Σαμαρίνα και Αβδέλα.

Σε πολλές περιπτώσεις είναι οι πρώτοι Χριστιανοί που εγκαταστάθηκαν, σαν δραστήριοι εμποροβιοτέχνες και μάλιστα σε περιοχές που κατοικούσαν αποκλειστικά Οθωμανοί, όπως στο Σαρή Σαμπάν, Κεραμωτή, Καγιά Μπουνάρ (Πετροπηγή), Κύργια και Άγιο Αθανάσιο Δράμας.

Στον τρίτο τόμο των Προξενικών Αρχείων Θράκης, του Πέτρου Γεωργαντζή, ο Γενικός Επιθεωρητής Σχολείων, Δημήτριος Σάρος, στις 30 Απριλίου 1906, αναφέρει ότι στα 18 χωριά της περιοχής της Χρυσούπολης είναι εγκατεστημένοι παντοπώλες Βλαχόφωνοι Έλληνες Ηπειρώτες, ιδιοκτήτες κτηματικής περιουσίας και ότι το Σαρή Σαμπάν προοδεύει με την ανέγερση νέων οικοδομών και την εγκατάσταση καθημερινά περισσότερων Βλαχόφωνων Ηπειρωτών. Και συνεχίζει...«Η Ελληνική Κοινότης ήρχισε να καταρτίζεται το 1884, ότε εκτίσθη και η ημετέρα κομψή Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, δαπάνη και φροντίδι κυρίως Ηπειρωτών (Λαϊστίνων) απάντων σχεδόν παντοπωλών. Ως διδασκλήριο χρησιμεύει ένα δωμάτιο που παραχωρεί στο χάνι του ο Λαϊστίνος Παπαδόπουλος. Στη Δράμα, αναφέρει πάλι ο Σάρος, τον Μάρτιο του 1906, είναι εγκατεστημένοι περίπου 100 Κρουσοβίτες κι ότι στους 3.203 Έλληνες οι 1.500 είναι παρεπιδημούντες Ελληνόβλαχοι.

Ο ξενιτεμός, ξεκινά από την τρυφερή ηλικία των οκτώ, δέκα και δεκαπέντε ετών και στην αρχή οι μέτοικοι γίνονται μπακαλόπαιδα, παιδιά για θελήματα, σε ξένες δουλειές για να μάθουν πρώτα να εκτιμούν «το ξένο ψωμί». Συγχρόνως μαθαίνουν και γράμματα.

Σιγά σιγά, δημιουργούν δικές τους δουλειές, επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς, επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και σε άλλες περιοχές εκτός των ορίων του Νομού Ξάνθης, γίνονται αρτοποιοί, εστιάτορες, παντοπώλες, οπλοουργοί και μαχαιροποιοί, αργυραμοιβοί, χρυσοχόοι, πανδοχείς, ξενοδόχοι, δημιουργούν σησαμοτριβεία, γίνονται μυλωνάδες, αλευροβιομήχανοι και ιδρύουν τους πρώτους κυλινδρόμυλους, όπως ο Χριστόφορος Ποάλας, Νίκος Χαληγιάννης και ο Ευάγγελος Μπλέτσας στην Κομοτηνή, οι Ιωάννης Σούρης και Νικόλαος Σαφαρίκας στην Χρυσούπολη και στην Καβάλα. Ασχολούνται με τις εισαγωγές εμπορευμάτων και το καπνεμπόριο, ανοίγουν κινηματογραφικές αίθουσες. Συναλλάσσονται με Οθωμανούς, με τους οποίους διατηρούν πολύ καλές σχέσεις, με άλλους Ηπειρώτες συμπατριώτες, με Εβραίους, Αρμένιους, Βουλγάρους, σ' όλη τη Θράκη και Ανατολική Μακεδονία, Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη, Γρεβενά, Πασμακλί, Μελένικο, Ράικοβο, Φάτοβα, Μοναστήρι, Σιδηρόκαστρο, όπως όλα αυτά αποδεικνύονται και από τα εμπορικά βιβλία και κατάστιχα της εποχής, που έχω στην κατοχή μου και που χρονολογούνται από το 1897 καθώς και από ομόλογα και συμφωνητικά, που ξεκινούν από το 1864.

Οι μεταρρυθμίσεις που επιφέρει το Τανζιμάτ (δηλαδή νεότεροι νομικοί κανόνες κατά μίμηση της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας, σε αντίθεση με το δίκαιο που πηγάζει από το Κοράνι), ξεκινούν από το 1856 και καταργούν στην αρχή το τιμαριακό καθεστώς και δίνουν τη δυνατότητα στους Χριστιανούς υπηκόους να αποκτούν πλέον ιδιοκτησία. Αγοράζουν γη, χτίζουν σπίτια, δικά τους χάνια (με φούρνο και μαγαζί) όπως ονειρεύονταν. Ανεγείρουν ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα με καταστήματα και καπναποθήκες.

Μόνο στην Ξάνθη, υπήρχαν 10-15 περίπου πανδοχεία και ξενοδοχεία Λαϊστινών. Σε δύο απ' αυτά, που σώζονται μέχρι σήμερα, μπορεί να διαβάσει κανείς, ακόμη και τώρα, τις κτητορικές μαρμάρινες πλάκες: «Αδελφοί ΛαλαΖΗΣΗ, εξ Ηπείρου, 1880» και αντίστοιχα: «ο Δημήτριος Μοράβας-Μαργαρίτης Ιωάννου, Ηπηρεώται, έτος 1880». Η Ξάνθη, με την ανάπτυξη της καλλιέργειας και επεξεργασίας του καπνού και την δημιουργία του Μονοπωλίου του καπνού, με έδρα την Κωνσταντινούπολη το 1884, την κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου, διανύει την χρυσή της εποχή στο τέλος του 19^{ου} και αρχές του 20ου αιώνα. Εξάλλου εδώ καλλιεργείται ο περίφημος αρωματικός καπνός, ο μπασμάς, γνωστός με το όνομα Κιρέτσιλερ.

Η ανοδική αυτή πορεία, ανακόπτεται όταν ο Βουλγαρικός στρατός, στις 8 Νοεμβρίου του 1912 καταλαμβάνει τη Δυτική Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία. Στη διάρκεια αυτής της κατοχής, που κρατά μέχρι τις 12 Ιουλίου 1913, οι Χριστιανοί υπέστησαν πολλά δεινά, διώκονται, συλλαμβάνονται, φυλακίζονται, οδηγούνται όμηροι στη Βουλγαρία. Στη Δράμα και στο Δοξάτο,

μεταξύ των σφαγιασθέντων, είναι και Βλαχόφωνοι Έλληνες, στη Χρυσούπολη, δολοφονείται από τους Βουλγάρους, ο Λαϊστίνος Θεόδωρος Σαχρόνης. Μεταξύ των ομήρων είναι από την Ξάνθη, ο έμπορος και κτηματίας, Γεώργιος Λαλαζήσης, ο Παναγιώτης Μπαρτζόπουλος και ο Γεώργιος Χούλας από την Αβδέλα. Από την Κομοτηνή, ο Λαϊστίνος, Χριστόφορος Ποάλας, ιδιοκτήτης του ξενοδοχείου «Κωνσταντινούπολης» και από τα χωριά της Κόνιτσας ο Μπλέτσας Ευάγγελος, πατέρας του πρώην Δημάρχου Κομοτηνής, Δημητρίου Μπλέτσα, οι Λαϊστίνοι, Νικόλαος και Αλέξιος Αλεξίου από τα Κιμμέρια Ξάνθης.

Στις 13 Ιουλίου 1913 η Ξάνθη απελευθερώνεται πριν όμως προφτάσει να πανηγυρίσει την απελευθέρωσή της, στις 28 Ιουλίου του 1913, όλη η Δυτική Θράκη μέχρι τον Νέστο, εκτός από την περιοχή της Σταυρούπολης, με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, παραχωρείται στους Βουλγάρους. Οι κάτοικοι εγκαταλείπουν την πόλη κι όσοι μένουν, φυγαδεύουν τις οικογένειές τους πέρα από τον Νέστο, στη Χρυσούπολη, Καβάλα, Δράμα, Θεσσαλονίκη καθώς και στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Αυτοί που παρέμειναν είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρους δυσβάστακτους. Ορισμένοι συνεχίζουν τις δραστηριότητές τους σε άλλες πόλεις.

Στις 4 Οκτωβρίου του 1919 η Ξάνθη απελευθερώνεται από τον Βουλγαρικό ζυγό. Η 9^η μεραρχία, που εισέρχεται νικηφόρα στην πόλη, υπό τις διαταγές του στρατηγού Λεοναρδόπουλου, αποτελείται από Ηπειρώτες στρατιώτες. Μεταξύ αυτών είναι και οι Λαϊστίνοι, κάτοικοι Ξάνθης πριν τον πόλεμο, Ξάνθης, Νικόλαος Αλεξίκος, Στέργιος Παπαστεργίου, Γεώργιος Γούσιος, Σπύρος Καπιετάνης, Ιωάννης Μαργαριτόπουλος, Εμμανουήλ Νούσης, που υπηρέτησαν επί επτά χρόνια στον ελληνικό στρατό.

Με την απελευθέρωση της Ξάνθης, της Κομοτηνής και της Αλεξανδρούπολης, την αποχώρηση των συμμαχικών δυνάμεων, την οριστική προσχώρηση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα, με την συνθήκη των Σεβρών, το 1920, επιστρέφουν όσοι είχαν εγκαταλείψει αυτές τις περιοχές και εγκαθίστανται περισσότεροι βλαχόφωνοι και από άλλες περιοχές.

Οι περισσότεροι πρέπει να ξαναρχίσουν από την αρχή, να ξαναχτίσουν τα γκρεμισμένα σπίτια τους, να ξαναστήσουν τις επιχειρήσεις τους. Τα πράγματα βέβαια έχουν αλλάξει πολύ. Η μικρασιατική καταστροφή που ακολουθεί φέρνει κύμα προσφύγων, οι συνθήκες διαφοροποιούνται, η χρυσή εποχή της Ξάνθης είναι πια παρελθόν, μια που έχει δημιουργηθεί οικονομικό χάος. Η νέα τους δραστηριοποίηση προχωρεί αργά και δύσκολα, για να ανακοπεί και πάλι με την έναρξη του Β' παγκοσμίου πολέμου. Η κατοχή αυτών των περιοχών από τους Βουλγάρους είχε αρνητικό αντίκτυπο σε όλους τους κατοίκους. Πολλοί φεύγουν και ορισμένοι απ' αυτούς δεν ξαναγυρνούν. Δεν επιστρέφουν στις γενέτειρές τους, μια που ο εμφύλιος πόλεμος,

που ακολουθεί ερημώνει τα χωριά και επιλέγουν μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Η γερμανική κατοχή είχε συντελέσει στη φυγή των κατοίκων αυτών των μητροπόλεων, αφού ο γερμανικός στρατός είχε φτάσει στα δυσπρόσιτα αυτά χωριά και είχε κάψει τα περισσότερα σπίτια.

3. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ.

Οι πρώτες γενιές των μετοίκων αγωνίζονται να δημιουργηθούν, δουλεύουν σκληρά, κάνουν αιματηρές οικονομίες κι έτσι δίνουν την δυνατότητα στις επόμενες γενιές να στραφούν πλέον στις σπουδές. Αρκετοί φοιτούν στα Πανεπιστήμια των Αθηνών, της Κωνσταντινούπολης και της Ευρώπης. Γίνονται γιατροί, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, καθηγητές, δάσκαλοι, δημόσιοι και τραπεζικοί υπάλληλοι. Ήδη το 1897 ο Λαϊστίνος γιατρός, Γεώργιος Μέρτζος, ασκεί την ιατρική στην Ξάνθη καθώς επίσης ο Νικόλαος Ιωαννίδης το 1910 από το Βρυσοχώρι. Στη Χρυσούπολη ο Ιωάννης Σαφαρίκας το 1898, ο δημαρχιακός γιατρός Αντώνιος Ράπτης το 1906 καθώς και ο Οικονομίδης όλοι από την Λάιστα ασκούν την ιατρική στην Χρυσούπολη.

Για αρκετά χρόνια οι μέτοικοι αποτελούν μία κλειστή κοινωνία. Σιγά σιγά αρχίζουν να συμμετέχουν στην κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ζωή των πόλεων και κωμοπόλεων όπου ζουν.

Το 1909 ιδρύεται ο Σύλλογος Λαϊστινών Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με έδρα την Καβάλα, του οποίου κύριος σκοπός ήταν η αλληλοβοήθεια των ξενιτεμένων αλλά και κάθε είδους βοήθεια και μέριμνα για την ανάπτυξη της γενέτειρας.

Κυρίως, μετά την απελευθέρωση της Θράκης το 1919 αρχίζει και η συμμετοχή τους στα κοινά. Το 1919 ο Θεόδωρος Παυλίδης από την Λάιστα γίνεται μέλος της Δημογεροντίας του Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολης). Στην Κομοτηνή επί 33 χρόνια ο Δημήτριος Μπλέτσας καταγόμενος από τα χωριά της Κονίτοης εκλέγεται Δήμαρχος. Στο Σαποσί (Σάππες) στην δεκαετία του '30 ο Στέργιος Παπαστεργίου εκλέγεται πρόεδρος και αφήνει πίσω του ένα σημαντικό έργο. Προς τιμήν του οι Σαππαιίοι έδωσαν σ' ένα δρόμο της κωμόπολής τους τ' όνομά του καθώς και σαν αναγνώριση της προσφοράς των Λαιστινών, υπάρχει η οδός Λαϊστής. Στην Ξάνθη, στον Γεώργιο Λαλαζήση του Αλεξίου ανατίθεται η διεύθυνση των οικονομικών από τον Φρανσέ ντ' Εσπεραί, τον ανώτατο Γάλλο στρατιωτικό Διοικητή, το 1919. Είναι ο ίδιος που είχε οδηγηθεί όμηρος στην Βουλγαρία το 1913. Το 1924 για ένα χρόνο χρημάτισε δήμαρχος Ξάνθης και έφορος σχολείων και εξελέγη βουλευτής με το κόμμα των φιλελευθέρων. Αργότερα έγινε στέλεχος του

Εθνικού Ριζοσπαστικού κόμματος που ίδρυσε ο Γεώργιος Κονδύλης και επανεξελέγη βουλευτής το 1935.

Το 1930 ο Ζήσης Παπαθανασίου γίνεται διευθυντής της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Τοξοτών, το 1939 πρόεδρος του ορειβατικού Συνδέσμου και το 1940 εκδίδεται το μυθιστόρημά του «ένα νευρωτικό κορίτσι». Αργότερα δίδαξε σε σχολή κινηματογράφου στην Αθήνα. Εντωμεταξύ στην Χρυσούπολη γεννήθηκε ο Μαργαρίτης Καστέλλης γνωστός μουσικοσυνθέτης και στην Καβάλα ο Τζον Λιτερίνας, ζωγράφος. Όλοι αυτοί κατάγονται από την Λάιστα.

Ο Εμμανουήλ Δαλιάνης, επίσης Λαϊστίνος, χρημάτισε πρόεδρος του Εμπορικού Επιμελητηρίου Ξάνθης, λίγο πριν από τον πόλεμο του '40 και μετά την απελευθέρωση του 1945.

Το 1935 τοποθετείται ως Μητροπολίτης Ξάνθης και Περιθεωρίου, ο Ιωακείμ Μαρτινιανός, γεννημένος στη Μοσχόπολη το 1875. Στις 6 Απριλίου του '41, μέρα κήρυξης του πολέμου, φεύγει από την Ξάνθη και επιστρέφει το 1945, όπου έζησε μέχρι τον θάνατό του το 1953. Άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο, που αφορούσε την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Μοσχόπολη.

Φτάνοντας στην μεταπολεμική περίοδο το 1944 με 1945 διορίζεται πρόεδρος της κοινότητας Χρυσούπολης, ο Δημήτριος Γουβίτσας και το 1950 με 1952 εκλέγεται πρόεδρος ο Αθανάσιος Παπαθανασίου και οι δυο καταγόμενοι από τη Λάιστα.

Ο σημερινός πρόεδρος του Συλλόγου Ηπειρωτών Χρυσούπολης, Χρήστος Γκόρδης, που κατάγεται από την Λάιστα, εκλέγεται επί 4 θητείες δημοτικός σύμβουλος και προεδρεύει του Δημοτικού συμβουλίου για 8 χρόνια. Στην Αλεξανδρούπολη, στην δεκαετία του 1960, εκλέγεται πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου και διορίζεται πρόεδρος του κρατικού νοσοκομείου, ο Δημήτριος Παυλίδης από την Λάιστα. Ο Νικόλαος Κουκουράβας, από το Βρυσσώρι, εκλέγεται δήμαρχος για 2 θητείες. Στην Ξάνθη, για 3 θητείες από το 1978 μέχρι το 1990 εκλέγεται δήμαρχος ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Μπένης, με καταγωγή από την Αβδέλα. Επί σειρά ετών εκλέγεται δημοτικός σύμβουλος, ο Αντώνιος Τσαβδάρης από την Λάιστα. Και οι δύο ήταν σπουδαίοι ποδοσφαιριστές του Ορφέα Ξάνθης.

Σήμερα, οι απόγονοι των πρώτων μεταναστών-μετοίκων, που γεννήθηκαν στην Ξάνθη καθώς και άλλοι απόγονοι που εγκαταστάθηκαν εδώ, μετέχουν ενεργά στα κοινά της πόλης. Γίνονται πρόεδροι επιστημονικών, πολιτιστικών συλλόγων και οργανισμών.

Στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, διδάσκουν καθηγητές βλαχικής καταγωγής, όπως στην Ιατρική, ο καρδιολόγος κ. Χατσέρας, στην Νομική οι κ Χελιδώνης και Χαραλαμπίκης, στο τμήμα

Εθνολογίας ο κ. Νικόλαος Ξηροτόρης, στο Πολυτεχνείο οι κ. Στέργιος Λιόλιος, Παναγιώτης Μυλωνάς, Ιωάννης Σούλης.

Υπάρχουν βέβαια και ευεργέτες, επώνυμοι και ανώνυμοι. Η οικογένεια Παπαρρώση, καταγόμενη από την Αβδέλα, με μεγάλη κτηματική περιουσία, δωρίζει αρκετά εκατομμύρια και κτίζεται μια νέα πτέρυγα στο Γηροκομείο Ξάνθης. Επίσης ανώνυμα, έχουν προσφερθεί μεγάλα χρηματικά ποσά που ανέρχονται σε εκατομμύρια, τόσο στην Μητρόπολη Ξάνθης όσο και στο Πατριαρχείο.

Παρά την μακρόχρονη παραμονή τους στα ξένα, οι δεσμοί των μετοίκων με την ιδιαίτερη πατρίδα τους παραμένουν στενοί και άρρηκτοι, είναι δεμένοι μ' αυτόν σαν τον ομφάλιο λώρο και δεν αποκόπτονται εύκολα, ακόμη δε και σε αυτοκρατορικούς τίτλους ιδιοκτησίας, αναγράφουν με υπερηφάνεια τον τόπο καταγωγής τους «εξ Ηπείρου». Οι περισσότεροι τουλάχιστον μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, εξακολουθούν να είναι γραμμένοι στις κοινότητές τους, έτσι ιδιαίτερα στα χρόνια της τουρκοκρατίας, πλήρωναν φόρους τόσο στα χωριά τους όσο και στον τόπο των εμπορικών τους δραστηριοτήτων.

Στέλνουν χρήματα στις οικογένειές τους, προμήθειες, διαθέτουν κεφάλαια στις κοινότητές τους, χρηματοδοτούν και συντηρούν τα σχολεία τους, προικοδοτούν άπορα και ορφανά κορίτσια, κτίζουν περικαλλείς ναούς και σπίτια αρχοντικά.

Έτσι η γόνιμη οικονομική και πνευματική ζωή που καταμαρτυρείται σ' αυτούς τους πανέμορφους ορεινούς οικισμούς, ιδιαίτερα στο Ζαγόρι, ίσως να μην είχε αναπτυχθεί αν οι ξενιτεμένοι δεν στήριζαν την οικονομία της πατρίδας τους με πλούσια εμβάσματα και κληροδοτήματα. Κρατούν επίσης τα ήθη και τα έθιμα της πατρίδας τους και τα μεταλαμπαδεύουν στα παιδιά τους. Το «δημώδες, λατινόφωνο γλωσσικό τους ιδίωμα», όπως το αναφέρει ο Μαρτιμιανός, με το πέρασμα των χρόνων σχεδόν χάνεται. Σ' αυτό συνετέλεσε η συμβίωση μ' ελληνόφωνους, η ρουμανική προπαγάνδα, η πύρινοι λόγοι του Κοσμά του Αιτωλού και οι επιγαμίες.

Κυρίες και κύριοι, το θέμα είναι ανεξάντλητο. Προσπάθησα, όσο μπορούσα πιο σύντομα και συνοπτικά, να αναφερθώ, στην παρουσία των Βλαχόφωνων στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη και ιδιαίτερα στην Ξάνθη.

Ανακεφαλαιώνοντας και αποτιμώντας την παρουσία τους και την προσφορά των Βλαχόφωνων, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα και υπερηφάνεια ότι: Η παρουσία του Βλάχικου στοιχείου, ανάμεσα σ' ένα μωσαϊκό πολλών κοινοτήτων, συνέβαλε σημαντικά στον εκχριστιανισμό και εκπολιτισμό ιδιαίτερα ορισμένων περιοχών, συνετέλεσε ουσιαστικά στην

πληθυσμιακή αύξηση, στην ενδυνάμωση και τον σχηματισμό της Ελληνικής αστικής τάξης, συμμετείχε σημαντικά στην μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου.

Η λαϊκή μούσα τραγούδησε με ανεπανάληπτο και μοναδικό τρόπο τους καημούς και τον πόνο της ξενιτειάς και του χωρισμού και θα 'θελα να κλείσω την παρουσίαση αυτή με μια ζωντανή ανάμνηση, όταν τις γιορτές και τις Κυριακές και στις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις αντάμωναν οι ξενιτεμένοι, συγγενείς και φίλοι, και αφού έτρωγαν και έπιναν, άρχιζαν το τραγούδι, και συνήθως μ' αυτό που ταιριάζει και στην σημερινή μας συνάντηση:

«Καλώς ανταμωθήκαμαν εμείς οι ντερτιλήδες,
να κλάψουμε τα ντέρτια μας και τα παράπονά μας.
Η ξενιτειά έχει βάσανα, η ξενιτειά έχει πίκρες
κι ο ζωντανός ο χωρισμός, παρηγορία δεν έχει.
Τούτον τον χρόνο τον καλό, τον άλλο ποιος το ξέρει,
για ζούμε, για πεθαίνουμε,
για σ' άλλους τόπους πάμε».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Βλαχόπουλου Ιορδάνη: «Σαρί-Σαμπάν-Σαπαίοι-Χρυσούπολης», (1990),
2. Γεωργαντζή Α. Πέτρου: Θρακικός Αγώνας 1912-1920, (1993),
3. Γεωργαντζή Α. Πέτρου: Προξενικά Αρχεία Θράκης, (1993),
4. Δαλκαβούκης Κ. Βασιλείου: Μετοικεσίες Ζαγορισίων (1750-1922), (1999),
5. Εξάρχου Θωμά: Οι Ηπειρώτες στην Ξάνθη, (2002),
6. Εξάρχου Θωμά: Καπιναποθήκη του Οθωμανικού Μονοπωλίου Ξάνθης, (1999),
7. Εξάρχου Θωμά: Οι Δημοτικές Εκλογές Αυγούστου 1929 στην Ξάνθη: Μία αναφορά, (1999),
8. Κουκούδη Αστέριου: Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων, τόμος Β', (2000),
9. Μαρτινιανού Ιωακείμ: Συμβολαί εις την ιστορίαν της Μοσχοπόλεως, (1939),
10. Μέρτζου Α. Γεωργίου: Λάϊστα Ζαγορίου Ιωαννίνων, (1991),
11. Τερζή Δ. Αντωνίου: Αλεξανδρούπολη, Ιστορικά Ανάλεκτα, (2004),
12. Χατζόπουλου Κωνσταντίνου: Η Θράκη από την Οθωμανική Κατάκτηση ως την Συνθήκη της Λωζάννης-Περιοδικό Προσέγγιση-6^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Θρακών, (τεύχος 118, Φεβρ. 2004),
13. Ριζαρείου Ιδρύματος: Ζαγορισίων Βίος, (2004).
14. Μαργαριτοπούλου Χαρίκλεια: Προσωπικό αρχείο.

Το ιστορικό των Βλάχων της Ανατολικής Μακεδονίας

Αστέριος Ι. Κουκούδης

1. Οι απαρχές

Τα βλάχικα, αν και ποτέ δε συγκρότησαν μια ομογενοποιημένη, κωδικοποιημένη και κοινά αποδεκτή μορφή, είναι σίγουρο πως πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μια λατινογενής ή αλλιώς νεολατινική - ρωμανική γλώσσα, με βαθιές επιρροές της ελληνικής, κυρίως σε επίπεδο λεκτικών δανείων. Επομένως, θα πρέπει να θεωρείται ως μια πολιτισμική απόρροια της μακράς ρωμαϊκής κυριαρχίας. Αρχαιολογικές και κυρίως επιγραφολογικές έρευνες και μελέτες έρχονται να πιστοποιήσουν την παρουσία ενός αξιόλογου λατινόφωνου πληθυσμού και κυρίως στα αστικά κέντρα της Ανατολικής Μακεδονίας, όπως στην περίπτωση των Φιλίππων, κατά τη διάρκεια των Ρωμαϊκών Χρόνων. Μόνο υποθετικά θα μπορούσαμε να δώσουμε κάποια απάντηση στο ερώτημα τι απέγιναν αυτοί οι λατινόφωνοι πληθυσμοί στους πολυτάραχους χρόνους που ακολούθησαν. Μπορεί να εξαφανίστηκαν, να αφομοιώθηκαν ή και να μετακινήθηκαν, καθώς η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μεταλλάσσεται παίρνοντας τη μορφή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, κατά την ιουστινιάνια περίοδο στα τέλη του 7^{ου} και τις αρχές του 8^{ου} αιώνα. Όπως και να έχει, η πρώτη αναφορά με χρήση του όρου «Βλάχος» γίνεται μερικώς αιώνες αργότερα, προς τα τέλη του 10^{ου} αιώνα, για κάποιους «Βλάχους οδίτες» που έδρασαν αρκετά μακριά προς τα δυτικά στην περιοχή των Πρεσπών.

Σταδιακά, οι αναφορές πληθαίνουν και είναι γεγονός πως υπάρχουν αρκετές αναφορές σε πηγές των Βυζαντινών Χρόνων που ακολούθησαν, οι οποίες μας μιλούν για την παρουσία «Βλάχων» ή «βλάχικων πληθυσμών» σε περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας, και ακόμη περισσότερες για περιοχές της σημερινής Βουλγαρίας μέχρι και τα εδάφη της Ανατολικής Θράκης. Ωστόσο, οι αναφορές αυτές δεν μπορούν να γίνονται αβασάνιστα αποδεκτές ως μαρτυρίες μίας αδιατάραχτης λατινόφωνης - βλάχικης παρουσίας. Δε μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως σχετίζονται άμεσα με προγόνους των ανθρώπων που είναι, σήμερα, γνωστοί σε εμάς ως Βλάχοι των ελληνικών χωρών στη νότια Βαλκανική. Επιπλέον, θα ήταν ιδιαίτερα παρακινδυνευμένο να θεωρούμε πως όλα τα πρόσωπα ή οι πληθυσμοί που αναφέρονται στις πηγές ως «Βλάχοι» αποτελούσαν μία ομάδα με κοινή καταγωγή ή προέλευση, κι ακόμη

λιγότερο με κοινή αίσθηση ταυτότητας. Κι ακόμη, η εδραίωση της μακραίωνης οθωμανικής κυριαρχίας, από το 14^ο αιώνα, σηματοδοτεί την εξαφάνιση των «βλάχικων πληθυσμών» που ίσως ζούσαν στην Ανατολική Μακεδονία σε προηγούμενους χρόνους.

Είναι διαπιστωμένο πως οι πρόγονοι των ανθρώπων βλάχικης καταγωγής, που σήμερα ζουν στα ανατολικά του Αξιού, βρέθηκαν εδώ με τα κύματα της βλάχικης διασποράς, με ιστορικό και χρονικό ορόσημο την πρώτη «καταστροφή» της Μοσχόπολης στα 1769. Προέρχονταν από τις βλάχικες προγονικές, μητροπολιτικές εστίες, όπως αυτές αναπτύχθηκαν κατά μήκος της ραχοκοκαλιάς της Πίνδου και των άμεσων προεκτάσεών της, ήδη από τους Βυζαντινούς Χρόνους. Ήταν απομεινάρια της ηγεμονίας της Μεγάλης Βλαχίας στην περιοχή της Θεσσαλίας και των όμορων περιοχών της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Κατά τη διάρκεια των Οθωμανικών Χρόνων, οι Βλάχοι των μητροπόλεων της Πίνδου ανέπτυξαν τα νεότερα πολιτισμικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά τους, συνυφασμένα στενά με αυτά της Ρωμιούσνης, του Νεότερου Ελληνισμού, και τα μετέφερα μαζί τους οπουδήποτε τους οδήγησε η μαρτυρημένη διασπορά τους προς τα βόρεια και τα ανατολικά της βαλκανικής ενδοχώρας μέχρι και πέρα από το Δούναβη. Όταν τα κύματα της βλάχικης διασποράς έφτασαν στην Ανατολική Μακεδονία, προερχόμενα από τα νοτιοδυτικά, είναι βέβαιο πως δε συνάντησαν στην περιοχή κάποιους προϋπάρχοντες βλάχικους πληθυσμούς.

2. Οι εστίες εκκίνησης και τα αίτια της διασποράς στην Ανατολική Μακεδονία

Στις ορεινές περιοχές της Πίνδου και των άμεσων προεκτάσεών της, όπου βρέθηκαν να αναπτύσσουν τις μητροπολιτικές τους εστίες, οι Βλάχοι εκμεταλλεύτηκαν συστηματικά και με επιτυχία τις ευκαιρίες που τους έδινε ο χώρος και ο χρόνος. Σχεδόν ταυτίστηκαν με τις διάφορες μορφές της κτηνοτροφίας, από την απλή οικόσιτη μορφή της μέχρι την απόλυτα νομαδική. Έχοντας στα χέρια τους άφθονες πρώτες ύλες εξελίχθηκαν σε βιοτέχνες, αρχικά της κτηνοτροφικής παραγωγής τους. Ανέπτυξαν τις μεταφορές με τα πολυάριθμα караβάνια φορτηγών ζώων, που ήδη διέθεταν, διατρέχοντας τα Βαλκάνια. Δεν άργησαν να γίνουν ικανοί εμποροβιοτέχνες, γνωστοί και ωςπραματευτάδες, με παρουσία μακριά από τις προγονικές τους εστίες. Η ευημερία έδωσε σε ορισμένους από αυτούς τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη και την απόκτηση σύγχρονης ελληνικής εκπαίδευσης, ενώ κάποιοι άλλοι παραμένοντας στενά

συνδεδεμένοι με την παραδοσιακή νομαδοκτηνοτροφία βρέθηκαν να συμμετέχουν στην ανάπτυξη του κλεφταρματολισμού.

Όλη αυτή η πρόοδος δε σημειώθηκε δίχως προβλήματα και εμπόδια. Αναζητώντας άλλοτε νέες ευκαιρίες και άλλοτε λύσεις για τα προβλήματα, οι Βλάχοι της Πίνδου ανέπτυξαν μια κινητικότητα η οποία σε πολλές περιπτώσεις πήρε τη μορφή μαζικών, συλλογικών εξόδων. Πολλά από τα αίτια των εξόδων ήταν κοινά και επηρέασαν σχεδόν όλους τους μητροπολιτικούς οικισμούς. Σε άλλες περιπτώσεις οι έξοδοι αφορούσαν μεμονωμένα πρόσωπα, μικρές ομάδες και συγκεκριμένα χωριά. Μπορεί κατά τη διάρκεια των κρίσεων οι έξοδοι να παρουσίαζαν μία μάλλον τραγική εικόνα, ωστόσο μακροπρόθεσμα, οι έξοδοι έδωσαν μία νέα διάσταση στη βλάχικη παρουσία στα Βαλκάνια. Κι αυτό γιατί γεννήθηκε μία διασπορά, καθώς δόθηκαν ευκαιρίες για την ανάπτυξη νέων βλάχικων οικισμών και εγκαταστάσεων μακριά από τις προγονικές εστίες τους. Τα κύματα των εξόδων διαδέχθηκαν το ένα το άλλο και δεν είναι πάντα εύκολο να προσδιοριστούν με σαφήνεια. Το ίδιο δύσκολο είναι να προσδιοριστούν ευκρινώς οι συνθήκες της εδραίωσης των νέων οικισμών και εγκαταστάσεων στη διασπορά.

Η επιλογή τόσων πολλών Βλάχων να αναζητήσουν ασφάλεια και προοπτική στις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας δεν ήταν εντελώς τυχαία. Πέρα από άλλους ιδιαίτερους λόγους, αξίζει να αναφερθεί ο ρόλος που έπαιξε ο ισχυρός τοπάρχης της περιοχής, στα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ξένοι περιηγητές, όπως ο W. M. Leake κι ο M. E. M. Cousinery, αναφέρουν πως ο Ισμαήλ μπέης των Σερρών και ο γιος του Γιουσούφ, αντίπαλοι κι οι δυο του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, προσέλκυσαν στην επικράτειά τους και στη συνέχεια υποστήριξαν και προστάτησαν εμποροβιοτέχνες, νομαδοκτηνοτρόφους και πολεμιστές, Βλάχους και μη, που είτε είχαν βρεθεί αντιμέτωποι με τον Αλή είτε αναζητούσαν εδώ μια καλύτερη τύχη. Το αποτέλεσμα ήταν ευνοϊκό τόσο για τους τοπάρχες όσο και για τους φυγάδες.

2.1. Από την Μοσχόπολη και την περιοχή της

Οι περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας δεν ήταν διόλου άγνωστες στους εμποροβιοτέχνες Βλάχους της **Μοσχόπολης** και της περιοχής της. Την περίοδο της μεγάλης ακμής της, κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, τα μοσχοπολίτικα караβάνια περνούσαν συχνά από εδώ είτε πηγαίνοντας προς την Κωνσταντινούπολη, είτε γιατί αναζητούσαν εδώ πελατεία και προϊόντα.

Ωστόσο, η ευμάρεια της Μοσχόπολης την οδήγησε σε αντιπαράθεση με τους Αλβανούς γείτονές της, οι οποίοι σταδιακά εξισλαμίζονταν διεκδικώντας να κατοχυρώσουν το ρόλο των τοπικών ρυθμιστών και ηγεμόνων. Όταν, τελικά, οι Μοσχοπολίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν μαζικά τις πατρογονικές εστίες τους, στα 1769, ένας ικανός αλλά απροσδιόριστος αριθμός τους αναζήτησε ασφάλεια και προοπτική στις γνώριμες για αυτούς πολιτείες της Ανατολικής Μακεδονίας. Ανάλογα κύματα προσφύγων είναι πιθανό να έφτασαν στην περιοχή, κοντά σε συγγενείς και φίλους, ακολουθώντας τα κύματα της δεύτερης εξόδου από τη Μοσχόπολη στα 1788. Αιτία αυτής της εξόδου ήταν νέες αντιπαραθέσεις με τους Τουρκαλβανούς γείτονες και τον ανερχόμενο Αλή Πασά των Ιωαννίνων, αλλά και αζεπέραστες ενδοκοινοτικές έριδες. Πολλές οικογένειες εγκαταστάθηκαν κυρίως στις Σέρρες, όπως και στη Δράμα και την Καβάλα και μέχρι την Ξάνθη και τη Φιλιππούπολη, αλλά και σε μικρότερους οικισμούς όπως η Προσωτσάνη και η Πέστερα στα ορεινά της Ροδόπης. Άλλοι από αυτούς ρίζωσαν οριστικά στις νέες τους εστίες και άλλοι αφού παρέμειναν εδώ για κάποια χρόνια στράφηκαν προς τις παροικίες στα εδάφη των Αψβούργων βόρεια του Δούναβη. Οι δραστήριοι Μοσχοπολίτες, αναπτύσσοντας παραδοσιακά οικογενειακά και συγγενικά δίκτυα αλληλοβοήθειας, ενίσχυσαν τις εμπορικές επαφές των Σερρών, και όχι μόνο, με τις αγορές της Κεντρικής Ευρώπης. Είναι σίγουρο πως μέλη των μοσχοπολίτικων οικογενειών Σίνα και Δούμπα ακολούθησαν μια τέτοια πορεία πριν βρεθούν εγκατεστημένα στη Βιέννη.

2.2. Από τα βλαχοχώρια του Γράμμου

Οι βλάχικοι οικισμοί που βρέθηκαν να αναπτύσσονται στις πλαγιές Γράμμου ακολούθησαν από κοντά την πορεία της Μοσχόπολης τόσο την περίοδο της ακμής, όσο και σε περιόδους κρίσεων. Ο υπερπληθυσμός των κοπαδιών και η έλλειψη λιβαδιών στις πλαγιές του Γράμμου ίσως ήταν οι πρωταρχικοί λόγοι για τις εξόδους από αυτή την περιοχή. Ωστόσο, οι αντιπαραθέσεις με τους Τουρκαλβανούς στα 1760 με 1770 και με τον Αλή Πασά στα 1790 με 1810 οδήγησαν τελικά σε μαζικές εξόδους. Οι φυγάδες από τη **Γράμμουστα**, ακολουθούμενοι πιθανά κι από κάποιους άλλους από τους γειτονικούς οικισμούς του **Λινοτοπίου** και της **Αετομηλίτσας**, ήταν κυρίως ομάδες οικογενειών που συγκροτούσαν ολόκληρα τσελιγκάτα. Οι περισσότεροι από τους Γραμμοσιάνους, άλλοτε απόλυτα εξαθλιωμένοι και άλλοτε διασώζοντας τα πολυάριθμα κοπάδια τους από τις αρπακτικές διαθέσεις του Αλή, αναζήτησαν ασφάλεια πέρα από τα ανατολικά όρια της επικράτειάς του, που την περίοδο της παντοδυναμίας του έφτανε μέχρι τον

Αξιό κοντά στη Θεσσαλονίκη. Ψάχνοντας για κενά και διαθέσιμα λιβάδια στα ορεινά, βρέθηκαν να αναπτύσσουν ανοργάνωτες, αρχικά, καλυβικές εγκαταστάσεις σε έναν μεγάλο αριθμό ορεινών όγκων πέρα από τον Αξιό. Σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα παρουσίαζαν μεγάλη κινητικότητα προωθούμενοι όλο πιο ανατολικά και πιο βόρεια. Στην Ανατολική Μακεδονία έστηναν τα θερινά καλύβια τους στις πλαγιές της Κερκίνης, του Μενοίκιου και του Όρβηλου. Βορειότερα, στο έδαφος της σημερινής Βουλγαρίας, αναζήτησαν ορεινά λιβάδια στις περιοχές του Πιρίν, της Άνω Τζουμαγιάς, της Ρίλα, του Ραζλόγκ, της Δυτικής Ροδόπης (περιοχές Πέστερας, Μπατάκ και Κούτροβα) και μέχρι το δυτικό Αίμο. Στο γειτονικό έδαφος της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας βρέθηκαν στις πλαγιές του Ογκράζντεν, της Καντιγίτσα, της Πλατοκοβίτσα, του Γκόλακ, του Οσόγκοβο και του Γέρμαν.

Ένα από τα τελευταία κόμματα που έφτασε στην Ανατολική Μακεδονία προερχόταν και πάλι από την περιοχή του Γράμμου. Την περίοδο του μεσοπολέμου, μικρές ομάδες νομαδοκτηνοτροφικών οικογενειών από την Αετομηλίτσα αναζήτησαν χειμαδιά στην περιοχή των Σερρών και τελικά εγκαταστάθηκαν οριστικά στη Νιγρίτα και τη γειτονική Τερπινή.

2.3. Από τα βλαχοχώρια της νότιας Πίνδου

Είναι γνωστό πως τα βλαχοχώρια της νότιας Πίνδου, στις περιοχές του Ασπροποτάμου, της Ορεινής Καλαμπάκας, της Χώρας Μετσόβου και του Βλαχοτζουμέρκου, παρουσίασαν σημαντική πρόοδο κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Ωστόσο, από την περίοδο των Ορλωφικών στα 1770 και μέχρι την ανεξαρτησία του πρώτου ελληνικού κράτους στα 1830, για 60 περίπου χρόνια και για περισσότερες από δύο γενιές, αζεπέραστες καταστάσεις οδήγησαν σε μαζικές εξόδους από όλα σχεδόν τα βλαχοχώρια αυτών των περιοχών. Η μεγαλύτερη ασφάλεια που επικρατούσε εκείνα τα χρόνια στις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και οι ευκαιρίες που προσφέρονταν για επιτυχημένη συνέχιση του βιοπορισμού τους, με τους τρόπους που ήδη γνώριζαν, προσέλκυαν σημαντικό μέρος των φυγάδων. Οι περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας δεν τους ήταν διόλου άγνωστες καθώς τα караβάνια τους τις διέσχιζαν τακτικά με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη, το Βουκουρέστι και το Βελιγράδι. Είναι σίγουρο πως είχαν προηγηθεί εγκαταστάσεις εμποροβιοτεχνών, αλλά και κάποιων εκπαιδευτικών, που αναζήτησαν επαγγελματικές ευκαιρίες στις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και κυρίως στις Σέρρες.

Τελικά, η αναστάτωση με την κρίση των Ορλωφικών, οι αντιπαραθέσεις των κλεφταρματολών και των κοτζαμπάσηδων με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων, ο περιορισμός προνομιακών θεσμών και τα πολεμικά επεισόδια κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης επιτάχυναν τις εξόδους. Πολλά χωριά έγιναν τσιφλίκια του Αλή κι άλλα καταστράφηκαν ολοκληρωτικά στα χρόνια της επανάστασης. Οικογενειακές παραδόσεις και αρχαικές πληροφορίες επιβεβαιώνουν την άφιξη φυγάδων από το **Μέτσοβο**, την **Καλομοίρα**, την **Καστανιά**, τον **Αμάραντο**, το **Χαλίκι**, την **Αγία Παρασκευή**, το **Γαρδίκι** και το **Νεραϊδοχώρι**, δίχως να μπορούμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη φυγάδων κι από άλλα γειτονικά βλαχοχώρια. Φτάνοντας στην Ανατολική Μακεδονία, οι φυγάδες από τη νότια Πίνδο προτίμησαν να εγκατασταθούν σταθερά σε αστικά και ημιαστικά κέντρα, σε πόλεις και χριστιανικά κεφαλοχώρια, είτε στα πεδινά είτε στα ορεινά, συνεχίζοντας τις δραστηριότητές τους ως εμποροβιοτέχνες, μεταφορείς και χανιτζήδες. Πολλοί λιγότεροι ήταν αυτοί που παρέμειναν νομαδοκτηνοτρόφοι και οι οποίοι τελικά συντονίστηκαν και αφομοιώθηκαν με τους πολυπληθέστερους συναδέλφους τους από την περιοχή του Γράμμου. Στις περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν οι φυγάδες από τη νότια Πίνδο επικράτησε να είναι συλλογικά γνωστοί με το όνομα Μότσιανοι.

2.4. Από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών

Τα προβλήματα για τα βλαχοχώρια των Γρεβενών, στις πλαγιές της βόρειας Πίνδου, κορυφώθηκαν όταν βρέθηκαν σε αντιπαράθεση με τις διαθέσεις καθυπόταξης και οικονομικής αφαιμάξης του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, στα 1810 με 1820. Ο Αλή μπόρεσε να παρακάμψει τα κατοχυρωμένα προνόμιά τους και να επιβληθεί στις ισχυρές ομάδες των κλεφταρματολών, οδηγώντας σε έξοδο ολόκληρα τσελιγκάτα. Ξεγλιστρώντας από τις φρουρές του Αλή, τα φαλκάρια ξεστράτιζαν, επιδιώκοντας να βρεθούν μακριά από την επικράτεια του, πέρα από τον Αξιό. Οι περισσότεροι φυγάδες από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών που αναζήτησαν ασφάλεια και προοπτική στην Ανατολική Μακεδονία, σε εκείνους τους χρόνους, προέρχονταν κυρίως από την **Αβδέλλα** και λιγότερο από τη **Σμίξη** και το **Περιβόλι**. Όταν, τελικά, ο Αλή Πασάς εξουδετερώθηκε από το σουλτάνο, στα 1822, και τα επαναστατικά γεγονότα στην περιοχή της Νάουσας και του Βερμίου καταπνίγηκαν από τα οθωμανικά στρατεύματα, πολλοί ήταν αυτοί που προτίμησαν να αφήσουν πίσω τους την Ανατολική Μακεδονία και να εγκατασταθούν πάνω

στο Βέρμιο. Τα τσελιγκάτα που παρέμειναν οριστικά στην περιοχή αναζήτησαν, αρχικά, θερινά λιβάδια στις πλαγιές της Κερκίνης και από εκεί, σταδιακά, πέρασαν στις απέναντι πλαγιές του Μενοίκιου και του Όρβηλου κι ακόμη πιο βόρεια στο Πιρίν και τη Δυτική Ροδόπη στο σημερινό βουλγαρικό έδαφος. Οι περισσότεροι παρέμειναν νομαδοκτηνοτρόφοι για αρκετές γενιές, συμβιώνοντας στενά με τους φυγάδες από το Γράμμο. Λιγότεροι ήταν αυτοί που συμμετείχαν μαζί με άλλους Βλάχους στην ανάπτυξη εδραίων εγκαταστάσεων σε κεφαλοχώρια και ημιαστικά κέντρα, όπως στις περιπτώσεις των Άνω Ποροΐων, της Φιλύρας, της Ράμνας και της Ηράκλειας. Υπάρχουν ενδείξεις πως μικρές ομάδες από την περιοχή των Γρεβενών συνέχισαν να φτάνουν στην περιοχή και μετά τη λήξη της Ελληνικής Επανάστασης, είτε γιατί αναζητούσαν καλύτερες προοπτικές κοντά σε συγγενείς και φίλους είτε γιατί είχαν επηρεαστεί από τα επαναστατικά γεγονότα του 1854 κι ίσως και του 1878.

2.5. Από τα βλαχοχώρια του Ζαγορίου και της Κόνιτσας

Είναι γεγονός πως τα χωριά της Ζαγορίσιας Ομοσπονδίας αποτέλεσαν λαμπρό παράδειγμα προόδου στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας. Αδυνατώντας ο τόπος τους να δώσει ζωή σε όλους, ελληνόφωνοι και βλαχοόφωνοι ζαγορίσιοι αναζητούσαν την τύχη τους στην ξενιτιά, φτάνοντας μέχρι την Κωνσταντινούπολη και τις ελληνορθόδοξες παροικίες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών και της Ρωσίας, καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερα, οι Βλάχοι του Ζαγορίου ήταν γνωστοί για τα πολυπληθή караβάνια τους με τα οποία μετέφεραν αγαθά και ανθρώπους στα μήκη και τα πλάτη των Βαλκανίων. Γνώριζαν καλά την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας πολύ πριν αρκετοί από αυτούς να καταλήξουν να ριζώσουν οριστικά εδώ. Τα διαδοχικά κύματα των μαζικών εξόδων γνώρισαν περιόδους έξαρσης κατά περιόδους. Άλλοτε η ανέχεια κι η παραδοσιακή κλίση τους προς την ξενιτιά, άλλοτε ο περιορισμός των προνομίων και τα πολεμικά γεγονότα κι άλλοτε πάλι οι ληστρικές ομάδες επιτάχυναν κι έδωσαν μαζική διάσταση στις εξόδους.

Ομάδες οικογενειών από τη **Βωβούσα** ήταν οι πρώτοι Βλάχοι του Ζαγορίου που ριζώσαν στην Ανατολική Μακεδονία. Αντιπαραθέσεις με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων, στα 1803 και στα 1817, δημιούργησαν τα δύο πρώτα κύματα εξόδων με κατεύθυνση προς τα ανατολικά. Ένα τρίτο κύμα ακολούθησε στα 1824, μέσα στον απόηχο της Ελληνικής Επανάστασης. Φτάνοντας στις Σέρρες, οι Βωβουσιώτες σκόρπισαν σε μικρές ομάδες και ορισμένοι έφτασαν μέχρι την Πέστερα

της Ανατολικής Ρωμυλίας στη Δυτική Ροδόπη. Συμμετείχαν στην πύκνωση των τάξεων των Βλάχων κι από άλλες περιοχές που σχημάτισαν εδραίες εγκαταστάσεις με εμποροβιοτεχνικό χαρακτήρα σε πόλεις και ημιαστικά κέντρα, όπως στις περιπτώσεις των Σερρών, των Άνω Ποροίων, της Ράμνας, της Ηράκλειας, του Σιδηροκάστρου, του Μελένικου και του Νευροκοπίου. Ορισμένοι από αυτούς σχημάτισαν τους πρώτους βλάχικους πυρήνες σε ορεινά κεφαλοχώρια του Σιδηροκάστρου, όπως στο Αχλαδοχώρι και το Άγγιστρο.

Στα 1868, μέσα στα πλαίσια των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων του Tanzimat, τα προνόμια της Ζαγορίσιας Ομοσπονδίας καταργήθηκαν οριστικά. Από εκείνη την περίοδο, όλο και περισσότεροι άντρες από τη **Λάϊστα** πρωτοστάτησαν στην αναζήτηση επαγγελματικών ευκαιριών στα μέρη της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Οι επιθέσεις ληστρικών ομάδων στα 1878 με 1883, μέσα στον απόηχο της ενσωμάτωσης της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα, επιτάχυναν την έξοδο ακόμη κι ολόκληρων οικογενειών. Η ανέχεια μέχρι την απελευθέρωση στα 1912 και η πρόοδος που σημείωσαν στην ξενιτιά γέννησαν νέα κύματα εξόδων. Τους Λαϊστινούς ακολούθησαν από κοντά άντρες από το **Παλαιοχώρι Λάϊστας**, το **Βρυσσοχώρι** και το **Ηλιοχώρι**, αλλά και από τα γειτονικά βλαχοχώρια της Λάκας Αώου στην περιοχή της Κόνιτσας, όπως από το **Παλιοσέλι**, τις **Πάδες** και τα **Άρματα**. Βλάχοι αυτής της προέλευσης πύκνωσαν με μεγάλη επιτυχία τις τάξεις των ελληνορθόδοξων κοινοτήτων σε πόλεις και χωριά στους νομούς Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης μέχρι την κοιλάδα του Έβρου. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικές ήταν οι εγκαταστάσεις τους στην Ξάνθη και τη Χρυσούπολη. Παρά τις διάφορες περιπέτειες, τελικά, στα χρόνια πια του μεσοπολέμου οι γυναίκες και τα παιδιά ακολούθησαν οριστικά τους ξενιτεμένους άντρες, αφήνοντας πίσω σχεδόν έρημα χωριά και ολοκληρώνοντας την πρόοδο στις νέες τους εστίες.

2.4. Από τα βλαχοχώρια στην περιοχή του Ολύμπου

Οι κλεφταρματολοί του Ολύμπου αντιστάθηκαν ιδιαίτερα δυναμικά και για αρκετά χρόνια στις διαθέσεις του Αλή Πασά. Οι ισχυρότεροι αντίπαλοί του στην περιοχή, οι Λαζαίοι, έχασαν την τελική μάχη στη Μηλιά των Πιερίων, στα 1813, κι ο Αλή μπόρεσε να επιβάλει την κυριαρχία του και εδώ. Στην περίπτωση των Βλάχων της περιοχής του Ολύμπου, τα πολεμικά γεγονότα και ο οικονομικός μαρασμός είχαν σαν αποτέλεσμα όχι μόνο την έξοδο προσώπων και οικογενειών, αλλά και πολυπληθών ομάδων κλεφταρματολών. Η κατεύθυνση που ακολούθησαν ήταν και πάλι

προς τα ανατολικά. Οι πολεμιστές, μαζί με άλλους από τη Δυτική Μακεδονία, βρέθηκαν στη δούλεψη του Ισμαήλ Μπέη των Σερρών και του γιου του Γιουσούφ στη Θεσσαλονίκη, όπου φαίνεται πως ανέλαβαν τη φύλαξη του αρματολικιού της Καλαμαριάς. Νέα κύματα εξόδων ακολούθησαν την εμπλοκή των Ολύμπιων Βλάχων στα γεγονότα της επανάστασης του 1821. Αν και οι περισσότερες οικογένειες των φυγάδων βρέθηκαν να συγκεντρώνονται στη Θεσσαλονίκη και την ορεινή Χαλκιδική, δεν ήταν λίγοι αυτοί που εγκαταστάθηκαν οριστικά στους βλάχικους οικισμούς και τις εγκαταστάσεις της Ανατολικής Μακεδονίας, όπως στις Σέρρες, τη Νιγρίτα, την Ηράκλεια και τα Άνω Πορόια. Προέρχονταν από το **Λιβάδι**, τον **Κοκκινοπλό** κι ίσως κι από τη **Φτέρη**.

Την περίοδο του μεσοπολέμου αρκετές οικογένειες, κυρίως κτηνοτρόφων, από το Λιβάδι αναζήτησαν μια καλύτερη τύχη στην περιοχή και πολλοί ήταν αυτοί που εγκαταστάθηκαν οριστικά στη Δράμα, την Καβάλα και στα γειτονικά χωριά Αμυγδαλεώνας και Κρινίδες.

2.7. Από τους βλάχικους οικισμούς και τις εγκαταστάσεις της Βορειοδυτικής Μακεδονίας

Οι Βλάχοι της αυτής της περιοχής επηρεάστηκαν πολύ σοβαρά από τις περιπέτειες της Μοσχόπολης. Φυγάδες από την περιοχή της Μοσχόπολης και του Γράμμου φαίνεται πως, αφού έμειναν για λίγα χρόνια σε οικισμούς όπως το **Νυμφαίο** και η **Βλάστη**, συμπαρέσυραν στην πορεία τους προς την Ανατολική Μακεδονία και γηγενείς κατοίκους. Νυμφαιώτες, γνωστοί στα βλάχικα ως Νεβεσιάνοι, κατέφυγαν αρχικά στα Άνω Πορόια και τη γειτονική Ράμνα. Εξελικτικά, αρκετοί βρέθηκαν να εγκατεστημένοι στην Ηράκλεια. Μεμονωμένες οικογένειες ή και μικρές ομάδες βρέθηκαν στη Νιγρίτα, την Αλιστράτη και την Προσωπιάνη. Άλλοι έφτασαν ακόμη πιο μακριά, μέχρι την Πέστερα και το Τατάρ Παζαρτζίκ στην Ανατολική Ρωμυλία. Οι μετοικεσίες από τη Βλάστη προς την πόλη των Σερρών παρουσίαζαν την εικόνα μιας σταθερής ροής για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα από τα 1784 και μέχρι τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης. Επιθέσεις Τουρκαλβανών, προβλήματα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του οικισμού τους και αντιπαραθέσεις με τον Αλή Πασά ήταν για άλλη μία φορά οι αιτίες των εξόδων. Πέρα από τις περιπτώσεις δραστήριων εμποροβιοτεχνών που κατέφυγαν στις Σέρρες και την περιοχή τους, χαρακτηριστικές παραμένουν οι περιπέτειες που οδήγησαν τον αγωνιστή Ιωάννη Φαρμάκη να καταφύγει στην υπηρεσία του τοπαρχών των Σερρών, όπου εγκαταστάθηκαν οριστικά διάφορα μέλη της οικογένειάς του.

Εσωτερικοί μετανάστες και όχι πια φυγάδες, δραστήριοι και ικανοί επαγγελματίες και εμποροβιοτέχνες από τους βλάχικους οικισμούς και τις εγκαταστάσεις της Βορειοδυτικής Μακεδονίας, έρχονται να συμπληρώνουν την εικόνα των νεώτερων αφίξεων, στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Προέρχονταν και πάλι από το Νυμφαίο και τη Βλάστη, αλλά και από την **Κλεισούρα**, όπως επίσης και από την περιοχή της Πελαγονίας, από το **Κρούσοβο**, το **Μεγάροβο**, το **Τύρνοβο** και το **Γκόπεσι**. Σχημάτισαν ισχυρά παραδοσιακά οικογενειακά δίκτυα αλληλοϋποστήριξης καθώς εγκαταστάθηκαν στα αναπτυσσόμενα διοικητικά, αστικά, εμπορικά και οικονομικά κέντρα της περιοχής, όπως οι Σέρρες, η Δράμα, η Προσωπιάνη, το Δοξάτο, η Καβάλα και η Ξάνθη στο σημερινό ελληνικό έδαφος, και η Άνω Τζουμαγιά και το Νευροκόπι στο σημερινό βουλγαρικό έδαφος. Αξίζει να αναφερθεί η περίπτωση μίας μεγάλης ομάδας οικογενειών από το Κρούσοβο που κατέφυγαν και εγκαταστάθηκαν ως πρόσφυγες στη Δράμα, μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αφού στα χρόνια του πολέμου είχαν εξοριστεί στο εσωτερικό της Βουλγαρίας.

Ολοκληρώνοντας την απαρίθμηση των αφίξεων, θα πρέπει να επισημανθεί, πως από τα 1769 και μέχρι τα χρόνια του μεσοπολέμου, κατέφυγαν και εγκαταστάθηκαν οριστικά στην Ανατολική Μακεδονία βλάχικοι πληθυσμοί προερχόμενοι από όλες στις προγονικές, μητροπολιτικές περιοχές και ομάδες, εκτός από Αρβανιτόβλαχους και Μογλενίτες Βλάχους. Την ίδια όμως πορεία και για τους ίδιους, λίγο ή πολύ, λόγους ακολούθησαν μεγάλες ομάδες Σαρακατσάνων, που έφτασαν ακόμη πιο μακριά μέχρι τις πλαγιές του Αίμου στη Βουλγαρία και τα χειμαδιά της Θράκης. Ωστόσο, οι Σαρακατσάνοι δε θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως Βλάχοι.

Η Βλαχομηλιά της Πίνδου και τα τραγούδια της

Πουρνάρας Στέργιος φιλόλογος – μουσικός

Η Μηλιά ή Αμέρου, στην τοπική βλάχικη διάλεκτο, είναι ένα όμορφο, με περίσσιες φυσικές καλλονές, βλαχοχώρι της Πίνδου, κτισμένο σε υψόμετρο 1300 μέτρα. Η πλούσια παράδοσή του διατηρείται αρκετά ζωντανή σε όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια και σ' αυτήν την απόμερη γωνιά έχει ραγδαία διεισδύσει ο σύγχρονος τρόπος ζωής.

Νομαρχιακώς υπάγεται στο νομό Ιωαννίνων και, ειδικότερα, στην επαρχία Μετσόβου, έχει όμως πρόσβαση, λόγω της θέσης (είναι χτισμένη στη συμβολή των συνόρων τριών νομών, Ιωαννίνων, Τρικάλων, Γρεβενών) στα Γρεβενά και στα Τρίκαλα. Η γεωγραφική της θέση προσδιόρισε και την ιστορική της μοίρα, μια μοίρα ταραχώδη και περιπετειώδη, όπως μπορεί κανείς να εικάσει από τις σκόρπιες ιστορικές μαρτυρίες που διασώθηκαν. Γιατί ο ένας από τους δύο φυσικούς δρόμους που ένωναν την Ήπειρο με την Μακεδονία διερχόταν από τη Μηλιά και ήταν επόμενο, σε όλες τις ιστορικές περιόδους, κυρίως όμως κατά τη νεότερη και τη σύγχρονη, μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, η εμπορική και στρατιωτική κίνηση να είναι ιδιαίτερος αυξημένη. Η κίνηση αυτή ανακόπηκε μεταπολεμικά, ελλείψει ασφαλτοστρωμένου αυτοκινητόδρομου, για να αυξηθεί και πάλι κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια, γιατί, επιτέλους, η σύνδεση Ηπείρου – Μακεδονίας με την σύγχρονη Εγνατία Οδό είναι γεγονός.

Κατά την αρχαιότητα η Μηλιά υπαγόταν στην Τυμφαία χώρα δεν υπάρχει όμως μαρτυρία για την ύπαρξη οικισμού στην περιοχή ούτε διασώζονται εμφανή αρχαία μνημεία. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας η περιοχή απέκτησε σημαντικό ενδιαφέρον λόγω της γεωγραφικής της θέσης και εξαιτίας της στρατολόγησης των κατοίκων στις ρωμαϊκές λεγεώνες και της ίδρυσης φυλακίων στην περιοχή επήλθε ο εκλατινισμός των κατοίκων της Πίνδου που ήταν γηγενή δωρικά φύλα. Έτσι προήλθε ο βλάχικος πληθυσμός στον οποίο υπάγονται γλωσσικά και οι κάτοικοι της Μηλιάς.

Το ενδιαφέρον για την περιοχή θα ήταν σίγουρα έντονο και κατά την χιλιόχρονη βυζαντινή περίοδο, για στρατιωτικούς και εμπορικούς προφανώς λόγους. Είναι βέβαιο όμως ότι και οι Οθωμανοί κατακτητές στα νεότερα χρόνια φρόντισαν για την ασφάλεια της περιοχής και για άλλους λόγους και κυρίως για να μεταφέρονται με ασφάλεια οι φόροι από το πασαλίκι Ιωαννίνων στην Πόλη. Αψευδή μαρτυρία για του λόγου το αληθές αποτελούν τα τοπωνύμια Καζάρμα (casa di arma) και Ταμπούρι (= Τάγμα) τα οποία διασώζονται σε οχυρές θέσεις του χωριού.

Ο σημερινός οικισμός, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες και παραδόσεις που διασώζονται κτίστηκε πριν από τον 16^ο αιώνα. Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 19ου «η χώρα Μετσόβου» που εκτός από το Μέτσοβο περιελάμβανε και τη Μηλιά, τη Κουτσούφλιανη, το Ανήλιο, το Ανθοχώρι και το Βοτονόσι, ευνοημένη από τον αυτονομία και τα ειδικά προνόμια που της παραχώρησε η Υψηλή Πύλη προφανώς για να διασφαλιστεί η ομαλή διέλευση από τον περιοχή, διήλθε περίοδο ηρεμίας και ανάπτυξης.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων κατήργησε αρκετά από τα προνόμια της Χώρας Μετσόβου και με τις συχνές επιθέσεις του προς Μακεδονία και Θεσσαλία σκόρπιζε το φόβο και τον τρόμο. Τα τουρκαλβανικά στίφη επίσης με τις ληστρικές τους επιθέσεις λυμαίνονταν την περιοχή. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης το 1821 πολλοί κλεφταρματολοί είχαν τα λημέρια τους στα πυκνά και δυσπρόσιτα βουνά της Μηλιάς. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 στα όρη της Μηλιάς αναζητούσαν άσυλο πολλές ληστοσυμμορίες ύστερα από τις ληστρικές τους δραστηριότητες στην ελεύθερη Ελλάδα. Οι γέροντες διηγούνται πολλές ιστορίες και τραγούδια από αυτή την περίοδο.

Η Μηλιά απελευθερώθηκε το Νοέμβριο του 1912 από τον αντισυνταγματάρχη Σταμ. Μήτσα και τον εθελοντικό στρατό του. Οι Μηλιώτες έδωσαν το παρών στις εθνικές περιπέτειες του Μικρασιατικού πολέμου και του Αλβανικού Έπους. Κατά τη δεκαετία 1940 - 1950 θρήνησαν αρκετές δεκάδες θύματα. Το χωριό κήκε τρεις φορές και οι κάτοικοι κατέφυγαν πρόσφυγες για 3 χρόνια στο Μέτσοβο, στα Ιωάννινα και τα Τρίκαλα. Όταν το 1950 επέστρεψαν, άρχισαν πάλι από την αρχή με κόπο και σκληρή δουλειά να χτίζουν τα σπίτια τους πάνω στα ερείπια. Ασχολήθηκαν στην αρχή με την κτηνοτροφία, την υλοτομία, τη βαρελοποιία και το αγωγιατλίκι που ήταν και οι παραδοσιακές ασχολίες τους. Από τη δεκαετία του 1970 όμως η πλειονότητα των κατοίκων του χωριού ασχολείται με την παραγωγή και το εμπόριο προϊόντων λαϊκής τέχνης. Αυτή η επαγγελματική δραστηριότητα συνέβαλε στην οικονομική ευημερία των Μηλιωτών και στην ανακοπή του μεταναστευτικού ρεύματος προς το εσωτερικό και προς το εξωτερικό που είχε αρχίσει από τη δεκαετία του 1950. Σήμερα στο χωριό κατοικούν περίπου 400 μόνιμοι κάτοικοι οι οποίοι ακόμη, κυρίως οι ηλικιωμένοι, ζουν πολύ κοντά στην παράδοση, ενώ οι απανταχού Μηλιώτες ξεπερνούν τους 2000. Στις πόλεις που κατοικούν (Αθήνα, Γιάννενα, Τρίκαλα και Τορόντο Καναδά κυρίως), με τη φιλοπονία που τους διακρίνει έχουν ευημερήσει και έχουν αναπτύξει πάρα πολλές πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα από τους συλλόγους τους πάντα με αφετηρία την πλούσια παράδοση του χωριού μας. Τα

καλοκαίρια οι περισσότεροι ανεβαίνουν στο χωριό και σε συνεργασία και τον τοπικό πολιτιστικό σύλλογο διοργανώνονται πολλές εκδηλώσεις.

Έκανα μια αρκετά εκτενή αναφορά στην ιστορία της Μηλιάς, γιατί πιστεύω ότι η γεωγραφική της θέση και η ιστορική της μοίρα, η περιπετειώδης και ταραχώδης που αναφέραμε στην αρχή έθεσε τη σφραγίδα της και στον πολιτισμό και στα τραγούδια και τους χορούς της.

Συνολικά τα δημοτικά τραγούδια της Μηλιάς που καταγράψαμε κατά τη δεκαετία του 1980 και δημοσιεύσαμε στο βιβλίο μας « Η Βλαχομηλιά της Πίνδου, Αμέρου» το 1987, ανέρχονται στα 120. Από αυτά τα 80 είναι ελληνόφωνα και τα 40 βλαχόφωνα. Η διγλωσσία λοιπόν είναι το πρώτο γνώρισμα των τραγουδιών της Μηλιάς.

Το δεύτερο γνώρισμα είναι η ελληνικότητά τους όσον αφορά τη φωνητική μουσική. Τα μηλιώτικα δημοτικά τραγούδια, καθώς και όλα τα βλάχικα και ελληνικά τραγούδια της Πίνδου, όπως απέδειξε πρόσφατα στη διδακτορική της διατριβή η Αθηνά Κατσανεβάκη με τίτλο «Βλαχόφωνα και Ελληνόφωνα τραγούδια της περιοχής της Βορείας Πίνδου. Ιστορική - Εθνομουσικολογική προσέγγιση: Ο Αρχαϊσμός τους και η σχέση τους με το ιστορικό υπόβαθρο», παρουσιάζουν όσον αφορά τη φωνητική μουσική έναν σπάνιο αρχαϊσμό ο οποίος, αν και παρουσιάζει στοιχεία και πρακτικές που βρίσκουμε σε πολλούς άλλους πρωτόγονους πολιτισμούς, ωστόσο χρησιμοποιεί όλο αυτό το αρχαϊκό μουσικό υλικό οργανωμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρουσιάζει για τον ευρύτερο ελληνικό χώρο και πολιτισμό συγκεκριμένο ιστορικό ενδιαφέρον. Μπορούμε λοιπόν άφοβα να τα εντάξουμε στην αρχαία μουσική παράδοση και να ανιχνεύσουμε αρχαϊκές φόρμες της αρχαιοελληνικής μουσικής παράδοσης, όπως αναφέρονται από τον Πλούταρχο. Στο τραγούδι της Πίνδου, σύμφωνα πάντα με την έρευνα της κυρίας Κατσανεβάκη,

- 1) εντοπίζονται εναρμόνια τετράχορδα τα οποία δημιουργούνται με παρόμοιες μελωδικές κινήσεις με αυτές που περιγράφει ο Πλούταρχος στο σύγγραμμά του «περί Μουσικής» αναφερόμενος στην εφεύρεση του εναρμονίου γένους από τον Όλυμπο,
- 2) φαίνεται να υπάρχει μία βαθύτερη γενετική σχέση ανάμεσα στο σπονδειασμό και στη δημιουργία του επτάχορδου συστήματος,
- 3) επιβιώνουν στο τραγούδι της βόρειας Πίνδου τόσο η Δώρια αρμονία, η οποία επέδρασε και στη βυζαντινή μουσική, όσο και η Φρύγια και
- 4) ανιχνεύεται η ύπαρξη μουσικού μετρικού υποστρώματος στις μελωδίες ελευθέρου ρυθμού κλέφτικων τραγουδιών που συγγενεύει με τον ομηρικό δακτυλικό εξάμετρο.

Όσον αφορά τώρα στη μορφή και στο περιεχόμενό τους, όπως και σε όλα τα δημοτικά τραγούδια, έτσι και στα μηλιώτικα τα θέματα είναι τα ίδια: η χαρά και η λύπη, η αγάπη και η ξενιτιά, τα κατορθώματα των κλεφταρματολών, η σάτιρα, η αγροτική, η κτηνοτροφική και η θρησκευτική ζωή κ. ά. Ίδια είναι και η γλωσσική μορφή τους: λιτή και ακέραιη, δωρική, χωρίς περιττολογίες. Τα μέτρα είναι ιαμβικά και τροχαϊκά.

Για την προέλευσή τους μπορούμε με σιγουριά να πούμε – κι αυτό συμβαίνει συνήθως σε όλα τα χωριά – ότι πολύ λίγα τραγούδια προέρχονται από τον ιστορικό και κοινωνικό βίο της Μηλιάς. Τα πιο πολλά είτε τα έφεραν οι διάφορες προσφυγικές οικογένειες, οι οποίες κατά καιρούς κατέφυγαν στη Μηλιά, τον 18^ο και 19^ο κυρίως αιώνα είτε οι πλανόδιοι μικροπωλητές που έρχονταν σε επαφή με τις κοντινές περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Αυτό όμως που έχει σημασία στην προκειμένη περίπτωση είναι ότι όλα τα τραγούδια που εισήλθαν από τις γύρω περιοχές αφομοιώθηκαν και προσαρμόστηκαν στο ντόπιο ηχό από τους ταλαντούχους λαϊκούς τραγουδιστάδες, έτσι που να εκφράζουν και να ανταποκρίνονται στο συναισθηματικό κόσμο όλων των κατοίκων του χωριού. Από αυτή την άποψη όλα τα τραγούδια που καταγράφουμε στη συλλογή μας είναι ντόπια.

Τα πιο πολλά τραγούδια αναμφισβήτητα εισήλθαν στη Μηλιά από το Μέτσοβο. Το Μέτσοβο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας γνώρισε πνευματική και καλλιτεχνική ανάπτυξη και ως διοικητικό κέντρο της «χώρας Μετσόβου» ασκούσε πολιτιστική επίδραση σε όλα τα γύρω χωριά. Ειδικά στη Μηλιά που δεν είχε δικούς της οργανοπαίχτες και έπαιρνε μετσοβίτες, η μετσοβίτικη μουσική παράδοση διοχετεύτηκε ακώλυτα. Και τα μετσοβίτικα τραγούδια όμως προσαρμόστηκαν και στον ηχό και στην προφορά στα μηλιώτικα δεδομένα. Πρέπει να τονίσουμε ότι το βλάχικο ιδίωμα της Μηλιάς διαφέρει αρκετά τόσο στην προφορά όσο και στο λεξιλόγιο από το αντίστοιχο του Μετσόβου και των γειτονικών χωριών.

Τα τραγούδια που συγκεντρώσαμε τα κατατάξαμε σε κατηγορίες, ανάλογα με τα θέματά τους, σύμφωνα με την κατάταξη που προτείνει ο Δημήτριος Λουκάτος στο βιβλίο του «Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία» Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1978, β' έκδοση σελ. 93 - 95. Επίσης τα χωρίσαμε ανάλογα με τη γλώσσα τους σε ελληνικά και σε βλάχικα.

Κρίνοντας με βάση το λεξιλογικό, το γλωσσολογικό και το φωνολογικό υπόβαθρο των τραγουδιών αλλά και ακούγοντας και παρατηρώντας για παραπάνω από 20 χρόνια ως μουσικός τα τραγούδια όλων των γειτονικών χωριών καταλήξαμε – υποθετικά πάντα – στο συμπέρασμα

ότι γύρω στα 30 τραγούδια, τα μισά ελληνόφωνα και τα μισά βλαχόφωνα πρέπει να δημιουργήθηκαν στη Μηλιά από τους ντόπιους ανώνυμους αοιδούς.

Όσον αφορά τους χορούς της Μηλιάς τώρα έχουμε να πούμε τα εξής. Όπως και τα τραγούδια της, έτσι και οι χοροί της δεν διαφέρουν πολύ από τους ελληνικούς και είναι οργανικό τμήμα της ηπειρώτικης χορευτικής παράδοσης. Συναντάμε και στη Μηλιά όλα τα γνωστά είδη των χορών (το συρτό, τον τσάμικο, τους ηπειρώτικους) και χορεύονται σχεδόν το ίδιο με κάποιες μικρές διαφορές.

Εκείνοι οι χοροί που είναι εντελώς διαφορετικοί και χορεύονται μόνο στη Μηλιά, στο Μέτσοβο και στα γύρω χωριά είναι οι συγκαθιστοί. Συγκαθιστοί χοροί βέβαια απαντούν και σε άλλες περιοχές της χώρας μας, αλλά διαφέρουν πολύ από τους μηλιώτικους.

Οι συγκαθιστοί χοροί της περιοχής Μετσόβου είναι αργοί και έχουν μια σπάνια λεβεντιά και αρχοντιά. Χορεύονται ή αντικρουστά ή κυκλικά. Όλα τα γλέντια και οι χαρές αρχίζουν με αυτούς τους χορούς οι οποίοι έχουν και πάρα πολλά γυρίσματα με συνεχώς επιταχυνόμενο ρυθμό. Οι μεγαλύτεροι στην ηλικία όμως τους προτιμούν και ως ατομικό χορό και τους χορεύουν κυκλικά, μπροστά οι γυναίκες και πίσω οι άντρες. Δυστυχώς η έρευνα δεν έχει ασχοληθεί ακόμα με αυτούς του όμορφους χορούς και έτσι δεν είμαστε σε θέση να αναφέρουμε άλλα πιο λεπτομερή στοιχεία.

Τελειώνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στη μουσικοχορευτική παράδοση της Μηλιάς και υποσχόμενοι ότι στο μέλλον θα ασχοληθούμε πιο διεξοδικά και πιο εμπειριστατωμένα με το θέμα θα σας αναφέρω 12 μηλιώτικα βλάχικα τραγούδια και θα απαγγείλω τα πιο όμορφα κατά τη γνώμη μου, τα οποία αμέσως μετά θα τα χορέψει η χορευτική ομάδα του χωριού.

- 1) *Budica*
- 2) *Pîdurarlu*
- 2) *Fiatâ mori musiatâ*
- 3) *Ma di cu nica ni ti astiptamu*
- 4) *Frintzâ viarnte di sikara*
- 5) *Ma tsi ni ts fetsu mori muma ni*
- 6) *Vinie uara tî futz;ire*

- 7) *Al Gusiu*
- 8) *Muma ku xilia*
- 9) *Piunelu*
- 10) *Mirînesculu(Nu sti arînte fiatâ msiatâ)*
- 11) *Tora ni tsî plîntzi mori Muma ni*

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΜΗΛΙΩΤΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

ΦΟΡΕΜΑ: Πολύπτυχο, μακρύ ρούχο, που το άνοιγμα φθάνει μέχρι τη μέση, αφήνοντας ακάλυπτο το στήθος, για να φαίνεται το χρυσοκέντητο μέρος από το γιλέκι. Έχει μακρούς μανίκια που φτάνουν μέχρι τα δάκτυλα. Είναι συνήθως βελούδινα ή από σιφόν για τις νιόπαντρες και κλαδωτά, στόφας και ατλάζια για τις μεσόκοπες και μάλλινο (αμιρινό) μαύρο ή μπλε χωρίς κεντήματα για τις γριές. Το βελούδινο φόρεμα είναι κεντημένο με ουτουρά, το σιφόν με χρυσό και τα κλαδωτά (Φλουρινάτα) έχουν ουτουρά, και κατωφεδάκι γύρω στους 30 πόντους. Τα ατλάζια επίσης κεντιούνται όπως τα φλουρινάτα, αλλά μπορούν να κεντηθούν στον ποδόγυρο, και με ουτουρά. Είναι μονόχρωμα και φοριούνται από γυναίκες μέσης ηλικίας σαν δεύτερη φορεσιά. Εκτός από τον ποδόγυρο, το φόρεμα είναι κεντημένο στα μανίκια γύρω από το άνοιγμα του στήθους, δεξιά και αριστερά στο κάτω μέρος του θώρακα.

ΠΛΕΚΙ: Έχει μπούστο από σατέν καλής ποιότητας και ατλάζι μαύρο. Το πανωκόρμι και το μισό μανίκι από τον αγκώνα και πάνω αποτελείται από ύφασμα δεύτερης ποιότητας. Τα μανίκια από τον αγκώνα και κάτω είναι από σατέν, ατλάζι, βελούδο ή κλαδωτό, ανάλογα με το φόρεμα για να δημιουργήσει αντίθεση. Το γιορτινό είναι και στη γλώσσα από τα μανίκια κεντημένο με χρυσό. Το καλύτερο σχέδιο είναι η **ΣΤΑΦΥΛΙΑ (ΑΓΙΤΙΑ)**.

ΠΟΔΙΑ: Κεντιέται σε καλό μαύρο σατέν ύφασμα. Μέχρι πριν λίγα χρόνια, όλες τις ποδιές τις κεντούσαν με ωραία λουλούδια. Ελάχιστες ήταν κεντημένες με χρυσό. Σήμερα οι καλές ποδιές και, κυρίως, οι νυφιάτικες είναι κεντημένες με χρυσό.

ΚΕΦΑΛΟΔΕΣΜΟΣ: Τριγωνικό μεταξωτό μαντήλι, μαύρο, πλεγμένο γύρω-γύρω με δαντέλλα, το οποίο στερεώνουν με φιόγκο στο κεφάλι και σειρά από φλουριά. Για να στερεωθεί καλά το μαντήλι βάζουν στο κεφάλι ένα είδος κορδέλας (τσουράπε) που τυλίγει τα μαλλιά πλεγμένα σε δύοκοτσίδες.

ΦΛΟΚΑΤΑ (ΣΑΡΙΚΑ): Είναι μαύρη από μάλλινο υφαντό ύφασμα. Είναι στολισμένη στις παρυφές με κόκκινη τσόχα. Αυτό είναι διακριτικό γνώρισμα που παραχωρήθηκε από τον Σουλτάνο τον ΙΖ' αιώνα στους κατοίκους της χώρας Μετσόβου για να διακρίνονται από τους υποτελείς, και να γίνονται σεβαστοί.

ΖΩΝΗ(ΠΛΟΤΣ): Είναι ασημένια ή συρμάτινη επάργυρη. Στο μπροστινό μέρος έχει μια πόρπη πολυσκαλισμένη και το δέσιμο της ζώνης αποτελείται από μικρά ασημένια ή συρμάτινα σκαλιστά κομμάτια.

Συνδιοργάνωση:

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών
Κοινότητα Σαμαρίνας
Πολιτιστικός Σύλλογος Σαμαρίνας
Σύλλογος Σαμαριναίων Γρεβενών

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

1985 - 2005
20 χρόνια προορισμός στην απόδοση
του Παρχόμοτου Ελληνισμού

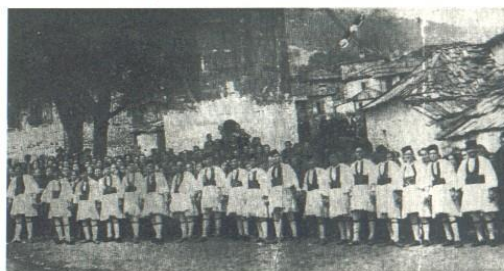
Σηροτόπος - Έπιταξη Θεσπίας Δωρ. Ρεβέρως 2410 528473

7^ο Σεμινάριο Λαογραφίας & Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών

ΣΑΜΑΡΙΝΑ

Σάββατο 28 και Κυριακή 29 Μαΐου 2005
στο Δημοτικό Σχολείο Σαμαρίνας

Συνδιοργάνωση:

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών
Κοινότητα Σαμαρίνας
Πολιτιστικός Σύλλογος Σαμαρίνας
Σύλλογος Σαμαριναίων Γρεβενών

7^ο Σεμινάριο Λαογραφίας & Βλάχικων
Παραδοσιακών Χορών
Σάββατο 28 Μαΐου και Κυριακή 29 Μαΐου
Δημοτικό Σχολείο Σαμαρίνας.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Φώλιας Χρήστος
Υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας & Οικονομικών
Αγοραστός Κων/νος
Βουλευτής Λαρίσας
Ρίγγος Δημήτριος
Νομάρχης Γρεβενών
Αδάμ Κων/νος
Πρόεδρος Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων
Τζήμας Κωνσταντίνος
Πρόεδρος Κοινότητας Σαμαρίνας
Σακελάρης Μιχάλης
Πρόεδρος Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσας & Περιχώρων
Σιββά Μαρία
Α' Αντιπρόεδρος Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
Αυγέρη Σοφία
Μέλος Δ.Σ. της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
Τέγος Μιλτιάδης
Πρόεδρος Συλλόγου Σαμαριναίων Γρεβενών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ξηροτύρης Νικόλαος
Καθηγητής Ανθρωπολογίας Δ.Π.Θ.
Αυδίκος Ευάγγελος
Αν. Καθηγητής Λαογραφίας Παν. Θεσσαλίας
Λαζάρου Αχιλλέας
Ρωμολόγος Βαλκανολόγος
Δήμας Ιωάννης
Ε.Ε.Δ.Π. Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Τεντζεράκης Χρήστος
Πρόεδρος Αρχείου Ελληνικού Χορού
Παπα-Σέβου Μίκα
Γ.Γ. Ι.Ο.Υ. - UNESCO εκπροσώπηση Ελλάδος
Τσακτάνης Δημήτριος
Πρόεδρος Ένωσης Βλάχων Επιστημόνων
Αυδίκος Ιωάννης
Μέλος Δ.Σ. της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
Πλίτσας Μιχάλης
Καθηγητής Φ.Α., Πρόεδρος Πολιτιστικού Συλλόγου Σαμαρίνας
Αδάμ Κωνσταντίνος
Πρόεδρος Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Σάββατο 28 Μαΐου 2005

17:00 - 18:00 Υποδοχή και εγγραφή συνέδρων στο Κοινοτικό Κατάστημα Σαμαρίνας.
18:00 - 18:20 Χαιρετισμοί επιστημόνων.
18:20 - 18:40 **Λαζάρου Αχιλλέας**, Ρωμολόγος - Βαλκανολόγος
"Της Σαμαρίνας χρονικό, Χορός και τραγούδια".
18:40 - 19:00 **Αγορογιάννη - Βουτσα Χάϊδω**,
"Η παραδοσιακή φορεσιά της Σαμαρίνας".
19:00 - 19:20 **Αργυρός Δημήτριος**,
"Ο Ελληνικός γάμος από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα".
19:20 - 19:40 **Αυδίκος Ευάγγελος**, Αν. Καθηγητής Λαογραφίας Παν. Θεσσαλίας
"Ο Βλάχος στο Δημοτικό τραγούδι".
19:40 - 20:00 **Πλίτσας Μιχαήλ**, Καθηγητής Φ.Α.,
"Ο Τρανός Χορός Τσιάτσιος της Σαμαρίνας" (Α' μέρος, θεωρητικό).
20:00 - 20:40 Ερωτήσεις - Συζήτηση

Κυριακή 29 Μαΐου 2005

09:00 - 10:00 Εκκλησιασμός στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου.
10:00 - 10:30 Επιμνημόσυνη δέηση και κατάθεση στεφάνων στο Μνημείο Πεσόντων της Σαμαρίνας υπέρ των Πεσόντων Βλαχοφώνων Ελλήνων κατά τους Εθνικούς Αγώνες.
10:30 - 10:50 **Αυδίκος Ιωάννης**, Μέλος Δ.Σ. της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων
"Ο αυτοσχεδιασμός του **Κορυφαίου** στον Τσάμικο" (πρακτικό μέρος).
10:50 - 11:20 **Δήμας Ιωάννης**, Ε.Ε.Δ.Π. Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας,
"Το αρχέγονο θ-σμο μουσικό μέτρο και οι Βλάχικες συγκαταστάσι χοροί".
(Ρυθμικονικητική και χορευτική ανάλυση - Διδακτική).
11:20 - 11:40 **Πλίτσας Μιχαήλ**, Καθηγητής Φ.Α.
"Ο Τρανός Χορός Τσιάτσιος της Σαμαρίνας" (Β' μέρος - πρακτικό).
11:40 Παρουσίαση προγράμματος Βλάχικων παραδοσιακών χορών από αντιπροσωπευτικό συγκρότημα χοροδιδασκάλων της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

Ο Ελληνικός γάμος από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

π. Δημητρίου Αργυρού Διευθυντού Α.Ε.Σ. Βελλάς Ιωαννίνων

Χαιρετισμός

Τον αξιότιμο πρόεδρο της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων κ. Κωνσταντίνο Αδάμ και τα σεβαστά Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου επιθυμώ να ευχαριστήσω δια την τιμητική τους πρόσκληση να συμμετάσχω σήμερα, στο 7^ο τούτο σεμινάριο Λαογραφίας, που πραγματοποιείται εδώ στην όμορφη, τη γραφικωτάτη και πανελληνίως γνωστή Σαμαρίνα. Ευχαριστώ επίσης τον αξιότιμο πρόεδρο του συνδέσμου Σαμαριναίων Λάρισσας και περιχώρων κ. Μιχαήλ Σακελάρη, καθώς και τον εξ Ιωαννίνων εκλεκτό εκπαιδευτικό και φίλο κ. Ιωάννη Αυδικο για την πρότασή του προς το Δ.Σ. της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων.

Είναι η πρώτη φορά που παρευρίσκομαι σε μία τέτοια συνάντηση των Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων και ομολογώ πως με διακατέχει συγκίνηση και πατριωτική έξαρση, διότι διαπιστώνω πως όλα τα Μέλη των Συλλόγων σας βιώνουν πραγματικά αυτό που ονομάζουμε ελληνική παράδοση, η οποία δεν είναι κάτι το στατικό ούτε το μουσειακό, αλλά δυναμική στάση και διαχρονική πορεία της πολιτιστικής και πνευματικής μας ζωής, αδιάκοπη και αδιάσπαστη στον καθόλου Εθνικό μας βίο.

Χαίρομαι ειλικρινά και συγχαίρω εκ καρδίας όλους όσους μόχθησαν και μοχθούν εργαζόμενοι γι' αυτό τον σκοπό, καθώς και όλους όσους συμμετέχουν στη παρούσα εκδήλωση.

Θα προσπαθήσω με τη σειρά μου να σας ευχαριστήσω, πραγματευόμενος το θέμα που ανέλαβα να εισηγηθώ: «Ο Ελληνικός Γάμος από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα».

Πρόκειται για σπουδαίο και πολύ ενδιαφέρον θέμα. Είναι όμως τεράστια η χρονική περίοδος στην οποία πρέπει να αναφερθώ π. Χριστού και μ. Χριστόν, δια τούτο στα 20 λεπτά που έχουμε στη διάθεσή μας, θα σας παρουσιάσω τα βασικότερα στοιχεία που καταδεικνύουν την πολιτιστική και πνευματική ενότητα του λαού μας στο θέμα του γάμου αιώνες τώρα, μάλλον χιλιετηρίδες.

Εκ προοιμίου σας αναφέρω πως δεν θα ασχοληθώ με τον γάμο ως Μυστήριο της Αγίας μας Εκκλησίας, ούτε με το βαθύτερο και θεολογικό πνευματικό περιεχόμενό του ως ένωση του ανδρός

μετά της γυναικός και τη μεταφυσική διάστασή του⁴². Αυτά είναι θέματα για θεολογικό συνέδριο. Θα παρουσιάσω τη διάρθρωση της δομής του γάμου στον ελληνικό κόσμο π. Χριστού και μ. Χριστόν.

Πολλοί ερευνητές, διαφόρων ειδικοτήτων, παρατηρούν εύστοχα ότι ο χριστιανικός ελληνικός γάμος, ο οποίος υφίσταται 2000 περίπου χρόνια τώρα, διασώζει στη δομή του πολλά αρχαιοελληνικά στοιχεία.

Οι μεν ελληνικής καταγωγής και παιδείας ερευνητές προβάλλουν τα στοιχεία αυτά, δικαίως, ως ένα γεγονός άξιον λόγου, δια του οποίου καταφαίνονται η επίδραση και η συνέχεια της αρχαίας ελληνικής πολιτιστικής-πνευματικής κληρονομιάς, μέσα στο χριστιανικό μας βίο, καταδεικνύοντας και εξαιρώντας ταυτόχρονα τη μέριμνα και την αρωγή της Εκκλησίας για τη διάσωση του πολιτιστικού-πνευματικού μας βίου και της συνέχειάς του.

Οι δε ξένοι, κυρίως οι ευρωπαίοι, χρησιμοποιούν τα στοιχεία αυτά, κι όχι μόνον αυτά, αλλά και αρκετά άλλα που διατηρούνται μέσα στην Ορθόδοξη λατρεία μας, για να αποδείξουν ότι ο χριστιανισμός εξελληνίστηκε στη πορεία του χρόνου, κι ότι ο εξελληνισμένος αυτός χριστιανισμός απέχει πολύ από το Ευαγγέλιο και τις αποστολικές καταβολές.

Η Εκκλησία είναι αλήθεια ότι από την αποστολική εποχή και μέχρι το σχίσμα (1054), κηρύσσοντας τον Ένα και μόνον αληθινό Τριαδικό Θεό και τη σωτηρία του κόσμου στο πρόσωπο του σαρκωθέντος Υιού του Θεού, Ιησού Χριστού, σ' ολόκληρο τον γνωστό τότε ελληνορωμαϊκό κόσμο που διαδόθηκε το Ευαγγέλιο, άσκησε αυστηρότατη κριτική στην ειδωλολατρία και τον έκλυτο τότε βίο. Τον ελληνικό και ελληνορωμαϊκό όμως πολιτισμό τον διετήρησε και τον εγκολπώθηκε στο βαθμό που δεν αντετίθετο στη πίστη του Ενός και Μόνου Θεού και τον χρησιμοποίησε στην πορεία της αξιοποιώντας τον.

Το ίδιο έπραξε και για τους άλλους πολιτισμούς των λαών που εκχριστιανίσθηκαν στη περιφέρεια της Αυτοκρατορίας (π.χ. ο εκχριστιανισμός των Σλάβων). Κατ' αυτόν τον τρόπο συνέχισε να πράττει η Ορθόδοξη Εκκλησία μετά το σχίσμα ως η πραγματική Μία Αγία Καθολική και Αποστολική Εκκλησία που είναι. Το ίδιο πράττει και στη σύγχρονη εποχή με την Ιεραποστολή και τον Ευαγγελισμό που διενεργεί στις χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής.

⁴² Για το χριστιανικό γάμο ως μυστήριο της Εκκλησίας, βλ. Παναγιώτη Ι. Σκαλτσή, *Γάμος και Θεία Λειτουργία, συμβολή στην Ιστορία και τη Θεολογία της Λατρείας*, Θεσσαλονίκη 1988. Σωκράτη Νίκα, *Γάμος, αγάπη-ελευθερία-δημιουργία* (κέιμενα, τριμηνιαία έκδοση σχολιασμού εκκλησιαστικών κειμένων, τεύχος Α'), εκδ. Μήνυμα και *Ο Γάμος στην Ορθόδοξη Εκκλησία, πρακτικά Δ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, Αθήναι 2004, εκδ. κλάδου Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Ο Ρώσος φιλόσοφος και θεολόγος Γ. Φλωρόφσκυ, ο βαθυστόχαστος αυτός πνευματικός άνθρωπος, σημειώνει πως η χριστιανική λατρεία έχει σφραγισθεί διά παντός με το ελληνικό ύφος της ευσέβειας των μυστηρίων, διά τούτο για να είναι κάποιος καλός και σωστός Ορθόδοξος Χριστιανός, πρέπει πρωτίστως να είναι ένας καλός Έλληνας (εννοείται πνευματικά και πολιτιστικά)⁴³.

Αληθές είναι επίσης ότι ο ελληνικός χριστιανικός γάμος δεν διασώζει απλώς αρχαιοελληνικά στοιχεία στη δομή του, αλλ' ότι η καθόλου διάρθρωσή του, από την Ομηρική σχεδόν εποχή μέχρι και σήμερα, στο λεγόμενο σύγχρονο παραδοσιακό, πάντα χριστιανικό, γάμο παραμένει ταυτόσημη, παρουσιάζοντας την ίδια σταθερά συνέχεια και ενότητα.

Ο ελληνικός πολιτιστικός-πνευματικός βίος μας και στο θέμα του γάμου, παρουσιάζει αιώνες τώρα, μάλλον χιλιετηρίδες, όπως προανέφερα, π. Χριστού και μ. Χριστόν μία απίστευτα καταπληκτική αδιάκοπη συνέχεια, που φανερώνει και επιμαρτυρεί την δυναμική και το μεγαλείο της φυλής μας.

«Ο Γάμος ως πανάρχαιος βιοκοινωνικός θεσμός και συνένωση του άνδρα με την γυναίκα για κοινή συμβίωση, απόκτηση παιδιών και δημιουργία οικογένειας, σε όλους σχεδόν τους λαούς, κατ' εξοχήν στον δικό μας, συνδέθηκε με την θρησκεία και η ιερότητά του επισφραγίσθηκε με την αναφορά στο θείο (τον Θεόν) και τις απαραίτητες θρησκευτικές τελετουργίες.»⁴⁴

Συλλέγοντας κανείς τα σχετικά με τον γάμο στοιχεία από τους αρχαίους συγγραφείς είτε από τον Όμηρο, τον Ησίοδο και τον Ηρόδοτο, είτε από κάποιους κλασικούς συγγραφείς π. χ. τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τους Στωικούς και τον Αριστοφάνη και τους τραγικούς ποιητές, ιδιαίτερα τον Ευριπίδη, αλλά και από τους μεταγενέστερους συγγραφείς, π. χ. τον Πλούταρχο, τον Μουσώνιο Ρούφο, τον Μοδεστίνο μέχρι και τον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης, παρατηρεί πως η ίδια διάρθρωση της δομής του διατηρήθηκε και στην ελληνιστική εποχή, επηρέασε δε κατά μεγάλο βαθμό την ρωμαϊκή εποχή, επιδρώντας πολύ στον ελληνορωμαϊκό βίο, διατηρήθηκε δε και στη χριστιανική εποχή φθάνοντας μέχρι των ημερών μας.

Ακόμη και κάποιες τελετουργικές λεπτομέρειες ή παραλλαγές, τις οποίες ονομάζουμε και κατανοούμε ως τοπικά ήθη και έθιμα των διάφορων γεωγραφικών περιοχών της πατρίδος μας, υπάρχουν και αναφέρονται από συγγραφείς κυρίως της κλασικής περιόδου.

⁴³ Βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Η πορεία της Ρωσικής Θεολογίας, Θεολογία, Αλήθεια και Ζωή*, Αθήνα 1962, σ. 32.

⁴⁴ Βλ. Παναγιώτη Σκαλτσή, *Γάμος και Θεία Λειτουργία*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 31-32 και Δ. Γεωργούλη, «Γάμος (θρησκευολογία)», Θ.Η.Ε. (1964) τόμος 4, στ. 94 και Μ. Π. Μπέτζου, «Φαινομενολογία του ιερού – προοίμιο συστηματικής φιλοσοφίας της θρησκείας», δημοσιευμένο στο *Αξίες και Πολιτισμός*, αφιέρωμα στον Καθηγητή Ευάγγελο Θεοδώρου, Αθήνα 1991, σσ. 39-63.

Η εν γένει δομή του χριστιανικού πλέον παραδοσιακού ελληνικού γάμου είναι γνωστή, πιστεύω σε όλους, γι' αυτό παρέλκει να την παρουσιάσω, προς οικονομία χρόνου. Όπως και η Εκκλησιαστική τελετουργία του Μυστηρίου του γάμου, η οποία γίνεται στο ναό και διακρίνεται α) στην ακολουθία των Μνήστρων ή Αρραβόνος και β) στην ακολουθία του Στεφανώματος, είναι επίσης γνωστή, και όπως προανέφερα, δεν θα ασχοληθώ με το μυστηριακό και θεολογικό περιεχόμενό του.

Επισημαίνουμε όμως πως ο μυστηριακός χαρακτήρας του Εκκλησιαστικού γάμου και το πνευματικό και θεολογικό περιεχόμενό του δεν βλάπτονται ούτε αλλοιώνονται από όσα ο λαός (ο χριστιανικός πλέον λαός) θέλει και έχει ως ήθη και έθιμα που προηγούνται ή έπονται της εκκλησιαστικής τελετουργίας του Μυστηρίου, ούτε πάλι η εκκλησιαστική Μυστηριακή πράξη και τάξη του γάμου εναντιώνονται σ' αυτά, διότι είναι στοιχεία έξω και γύρω από την υφή και τον ουσιαστικό σκοπό του εκκλησιαστικού Μυστηρίου⁴⁵.

Έρχομαι λοιπόν στα στοιχεία που γνωρίζουμε από τους αρχαίους συγγραφείς, παρακολουθώντας την δομή του ελληνικού γάμου διαχρονικώς.

Ο Ησίοδος γράφει, στο *Έργα και ημέραι* 695-698, ότι ο άνδρας πρέπει να παντρεύεται περίπου στα τριάντα του (καταλληλότερο έτος το 28^ο), ενώ η γυναίκα μετά το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας της⁴⁶.

Οι αρχαίοι θεωρούσαν κατάλληλη εποχή τελέσεως γάμων τον χειμώνα⁴⁷, μάλιστα οι Αθηναίοι τον μήνα που κατά κανόνα τελούσαν τους γάμους τους τον ονόμασαν Γαμηλιώνα (αντιστοιχεί με το σημερινό Ιανουάριο), επειδή κατ' αυτόν εόρταζαν τους γάμους του Διός και της Ήρας.

Στην Ομηρική περίοδο τον πρώτο λόγο για την αποκατάσταση μιας κόρης τον είχαν οι γονείς της, κυρίως όμως ο πατέρας της, ο οποίος ζητούσε πάντα τη συγκατάθεσή της, (π.χ. Ομηρ. *Οδύσσεια β*, 113-114, Αντίνοχος μνηστήρ, *Οδύσσεια δ*, 5-9, Μενέλαος προς το γιο του Αχιλλέα, και *Οδύσσεια τ*, 157-159 Πηνελόπη προς γονείς).

Σύμφωνα λοιπόν με την εθιμοτυπία του γάμου ο πατέρας προσκαλούσε όλους τους μνηστήρες με δημόσιο κάλεσμα, παρέθετε δε συμπόσιο κατά τη διάρκεια του οποίου γινόταν η γνωριμία και η επιλογή του κατάλληλου εκ μέρους της νύφης (είναι το σύγχρονο προξενικό). Όλοι

⁴⁵ Βλ. Παναγιώτη Σκαλτσή, ό. π., σσ. 132-161 και 163-327.

⁴⁶ Ο Πλάτωνας θεωρούσε καταλληλότερη ηλικία για τον άνδρα το 30^ο έτος και για την γυναίκα το 20^ο. Ο Σόλωνο Αθηναίος θεωρεί κατάλληλη ηλικία για τον άνδρα το 35^ο, ενώ ο Λυκούργος της Σπάρτης το 36^ο. Ο Ησίοδος, συμβουλευόντας τον αδελφόν του Πέρσην για το γάμο του λέγει: «Εἰς ὠρῖμον ἐλθῶν ἡλικίαν, λαβέ νύμφην γυναῖκα οκτῶκαδεκαέτιδα λαβέ εἰς γάμον παρθένον, ἵνα διδάξῃς αὐτὴν ἥθεα κεδνά».

⁴⁷ Βλ. Αριστοτέλους *Πολιτικά*, Ζ, 15.

οι υποψήφιοι έφεραν δώρα προς το κύριο του σπιτιού και τη νύφη. Αφού γινόταν η επιλογή, ο μνηστήρας προσέφερε δώρα στη μνηστή του, τα καλούμενα *έδνα*, κυρίως προσωπικά είδη (κοσμήματα, ενδύματα και πέπλα). Ανταποδίδει, εν μέρει κατοπιν και η νύφη⁴⁸.

Παρόμοια διαδικασία επιλογής του νυμφίου περιγράφει και ο Ηρόδοτος (*Ιστορ.* VI, 126-131), αλλά και ο Ευριπίδης (*Ανδρομ.* 987), λέγει διά στόματος της Ερμιόνης ότι ο πατέρας της είναι αυτός που φρόντισε για την εκλογή του νυμφίου.

Στη συνέχεια γίνεται η γνωριμία επίσημα των οικογενειών και η συμφωνία για την ημέρα (το καιρό) του γάμου, προσφέρονται δε δώρα και θυσίες στους εφέστιους θεούς. Στη κλασική περίοδο ο Πλάτωνας αναφέρει το όλο γεγονός μιλώντας για τα *Προτέλεια* ή και *Προγάμεια* των γάμων⁴⁹. (Πρόκειται για τον σύγχρονο αρραβώνα).

Στους *Νόμους* (774 e.q.) αναφέρει ο Πλάτωνας: «όσα δε προτέλεια γάμων ή τις άλλη περί τα τοιαύτα ιερουργία μελλόντων ή γιγνομένων ή γεγονότων προσήκουσά έστιν τελείσθαι». Για την καλή έκβαση του συνοικεσίου τον πατέρα της νύμφης βοηθούσαν οι *προμνήστριαι* ή *προμνηστρίδες* οι οποίες, όπως αναφέρει ο Ξενοφών, όταν ήταν καλές έλεγαν την αλήθεια «*έφη γαρ τας αγαθάς προμνηστρίδας μετά μεν αληθείας ταγαθα διαγγελούσας δεινάς είναι συνάγειν ανθρώπους εις κηδείαν, ψευδομένας δ' ουκ εθέλειν επαινείν τοις γαρ εξαπατηθέντας άμα μισείν αλλήλους τε και τον προμνησαμένην*».⁵⁰

Στην κλασική περίοδο στην Αθήνα και τις περιοχές επιρροής της, ο νόμιμος τρόπος σύναψης γάμου, ήταν η *εγγύη* ή *εγγύησις*, ανάλογη με τη σημερινή μνηστεια (αρραβώνας).

Στη Σπάρτη τα πράγματα ήταν πιο ελεύθερα, γι' αυτό και η γυναίκα μπορούσε μόνη της να γνωρίσει κάποιον άνδρα και απ' αυτή τη γνωριμία να προκύψει γάμος.⁵¹

Μετά τον ορισμό της τελετής του γάμου, ο οποίος ελάμβανε δημόσιο χαρακτήρα και προσκαλείτο όλη η πόλη (όπως και σήμερα άλλωστε), γίνεται άλλη επίσημη γραπτή συμφωνία με παρουσία μαρτύρων, όπου οι γονείς της νύμφης δίδουν τα λεγόμενα *μείλια* δηλαδή την προίκα (συντασσόταν το γνωστό προικοσύμφωνο όπως περίπου και σήμερα).

Ο Όμηρος αναφέρει στην *Οδύσσεια* θ, 318-319 «εις ο κε μοι μάλα πάντα πατήρ αποδώσιν έεδνα, όσα οι εγγυάλιξα κυνώπιδος είνεκα κούρης». Παραπλήσια αναφέρει και στην *Ιλιάδα* Χ, 472. Εις την *Ιλιάδα* I, 146-148, διαβάζουμε πως ο Αγαμέμνων υποσχόταν στον Αχιλλέα, αν παντρευόταν μία από τις τρεις κόρες του (Λαοδίκη, Ιφιάνασσα και Χρυσόθεμη), θα του έδιδε

⁴⁸ Βλ. Αποστόλου Φραντζή, *Ο Γάμος παρά τοις αρχαίοις Έλλησι*, Μυτιλήνη 1971, σσ. 18-19.

⁴⁹ G. LIDDELL - R. SCOTT, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, Αθήναι, εκδ. Ι. Σιδέρης, τόμος III, σ. 773: προτέλεια, αι πρό τῶν γάμων τελούμεναι θυσίαι καὶ δωρεαί, Βλ. Πλάτωνα, *Νόμοι* 774D.

⁵⁰ Ξεν. *Απομνημ.* 2, 6, 36.

⁵¹ Βλ. Αποστόλου Φραντζή, *ό. π.*, σσ. 20-21.

τόση μεγάλη προίκα όση δεν έδωσε ποτέ κανείς μέχρι τότε: «τάων ήν κ' εθέλησι φίλην ανάεδνον αγέσθω προς οίκον Πηλήος· εγώ δ' επί μείλια δώσω πολλά μάλ', όσσ' ου πώ τις εή επέδωκε θυγατρί».⁵²

Οι τελετές του γάμου, οι οποίες διαρκούσαν τρεις ημέρες, διακρίνονται: α) στα Προαύλια, β) τον κυρίως Γάμο και γ) τα Επαύλια.

Προαύλια.

α) Η ετοιμασία, το ζύμωμα των γαμηλίων άρτων και του ειδικού άρτου (σημερινής κουλούρας) γινόταν και τότε, όπως και σήμερα, με ιεροτελεστία και σπονδές.

Ακόμη και το «αμίλητο νερό», που φέρουν σήμερα τα κορίτσια από τη βρύση, περιγράφεται από τον Πλούταρχο. Στην Αθήνα ειδική πομπή από κοπέλες με ειδικούς αμφορείς έφεραν το νερό «των ετοιμασιών» από την πηγή της Καλλιρόης.

β) Η νύμφη, που εγκατέλειπε τον άγαμο παρθενικό βίο της, αφιέρωνε τα προσωπικά της είδη στην Αρτέμιδα, με θυσία και σπονδές προς αυτήν, δια την αποστροφή της προς το γάμο και προς απόκτηση της ευμένειάς της. Επίσης εγίνοντο θυσίες και σπονδές προς τους εφέστιους και άλλους θεούς τους επόπτες και προστάτες του γάμου από μέρους του νυμφίου και της νύμφης και των οικογενειών τους.

γ) Την ίδια ημέρα ελάμβανε χώρα το λουτρό των μελλονύμφων στην πατρώα οικία του καθενός. Το νερό μεταφέρονταν εν πομπή «τελετή της λουτροφορίας», της οποίας προηγείτο αμφιθαλής παις ή παιδίσκη εκ των συγγενών των μελλονύμφων, ως σύμβολο της τεκνοποιίας.

δ) Προ της κυρίας ημέρας της ιεροτελεστίας του γάμου, αφ' εσπέρας, από μέρους της κάθε οικογένειας προηγείται η *ειλαπίνη* «εν τή μέν α γάμοι τ' έσαν ειλαπίναι τε». (*Ιλιάδα* Σ, 491 και Ψ 201). Πρόκειται για τα αφ' εσπέρας επίσημα γαμηλία δείπνα που και σήμερα παραθέτουν οι γονείς (κυρίως οι γονείς της νύμφης) στους καλεσμένους. Και τότε και σήμερα διακρίνονταν για ποικιλία πλουσίων φαγητών (συμπόσιο) γλέντι, χορό και τραγούδι.

Κυρίως Γάμος.

α) Από νωρίς το πρωί κοσμοούνταν οι πατρώες οικίες των μελλονύμφων με άνθη, στέφανα ελιάς και δάφνης καθώς και μυρτιάς.

β) Ο στολισμός του νυμφίου και της νύμφης γινόταν και τότε με επισημότητα και ιεροτελεστία (αναφέρεται από τον Ευριπίδη, *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* και *Ανδρομάχη* αλλά και από τον Πλούταρχο στα *Γαμικά παραγγέλματα*).

⁵² Βλ. Αποστόλου Φραντζή, ό. π., σσ. 23-28.

γ) Ο Γάμος διαρκούσε τρεις ημέρες, κατά τον Ευριπίδη. Ο Αριστοτέλης αναφέρει οκτώ ημέρες. «Ουδέ γάμον ποιείν πλείον ημέρας η». (βλ. Αποσπάσματα εκδ. V. ROSE β' έκδ. Stuttgart 1967, 385). Εννοεί ίσως την όλη διάρκεια (μέχρι την επόμενη Κυριακή θα λέγαμε σήμερα) που κλείνει ο γάμος με τα επαύλια σημερινά επιστροφήτα.

Γενικώς νόμιμος γάμος ήταν αυτός που τελούνταν με όλο το τελετουργικό, τις καθιερωμένες θρησκευτικές τελετές και θυσίες και ευχές, όπως αναφέρει ο Πλάτων στους *Νόμους* 784 ab «Ει τις τινά ορά πρός άλλ' άττα βλέποντα άνδρα ή και γυναίκα των παιδοποιουμένων ή πρός τά τεταγμένα υπό των εν γάμοις θυσιών τε και ιερών γενομένων».

δ) Την κύρια ημέρα του γάμου από το πρωί, μετά την ετοιμασία και το στολισμό του νυμφίου και της νύμφης, γινόταν οι καθιερωμένες σπονδές στους εφέστιους θεούς και οι νόμιμες προβλεπόμενες θυσίες στους θεούς του Γάμου. Με ειδικό τελετουργικό τρόπο γίνονταν οι καθιερωμένες σπονδές και οι θυσίες στους θεούς που προστάτευαν τον γάμο· εκεί, ενώπιον του βωμού, ο πατέρας της νύφης έθετε την παλάμη της κόρης του στην παλάμη του άνδρα και με τον τρόπο αυτό εθεωρείτο πλέον νόμιμη σύζυγός του [*Μένανδρος, Περικειρομένη, 435-437*. (Γίνεται και σήμερα κατά τη διάρκεια του στεφανώματος)].

Ακολουθούσαν και άλλες ιεροτελεστιές σε διάφορα ιερά της πόλης, όπου εύχονταν «και Ιέρεια και ιερείς και σύμπασα η πόλις», όπως αναφέρουν ο Πλάτων στην *Πολιτεία* 461a και ο Πλούταρχος στα *Γαμικά παραγγέλματα* 138β.

Κατά τη διάρκεια των ιεροτελεστιών μαζί με τους νεονύμφους, που ήταν στεφανωμένοι με στέφανα μυρτιάς ή και με δάφνες, εύχονταν μαζί τους οι γονείς τους και οι καλεσμένοι τους.

Στην Αρχαία Αθήνα με τελετουργικό τρόπο δινόταν *εγγύησις* γραπτή ενώπιον μαρτύρων για το γάμο και κατά τη διάρκεια των θυσιών ενώπιον των θεών, που ήταν ηθική δέσμευση και υπόσχεση στους θεούς.

ε) Κατόπιν περατωθεισών των θυσιών και των ευχών παρτίθετο συμπόσιο μεγάλο στο στολισμένο σπίτι, με ελιά και δάφνη, του πατέρα της νύφης, με ύμνους γαμήλιους, χορό και τραγούδια. (Αριστοτέλης, *αποσπ. ό. π. σο. 339-340*, που περιγράφει τους γάμους της κόρης του βασιλέως της Φώκαιας Νάνου).

στ) Η νύφη, η οποία ήταν στολισμένη με στεφάνι στα μαλλιά της και πέπλο στη κεφαλή της, μετέβαινε εν πομπή κατά τις βραδινές ώρες στο σπίτι του νυμφίου. Γινόταν η *αγωγή* της νύμφης στην πατρώα οικία του νυμφίου.

Η όλη συνοδεία από συγγενείς και φίλους με άμαξες και άλογα στολισμένα ήταν μεγαλοπρεπής. Κρατούσαν λαμπάδες αναμμένες στα χέρια και τραγουδούσαν γαμήλια

τραγούδια και τον ύμνο του Υμέναιου (όπως περιγράφει ο Όμηρος και ο Ευριπίδης, *Ικέτιδες* 998-999, και *Τρωάδες* 309-314), ο οποίος πέρασε και στους Ρωμαίους, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος: «Τον ταλάσιον άρχι νύν, ως Έλληνες Υμέναιον, επάδουσι Ρωμαίοι τοις γάμοις».

- ζ) Την όλη πομπή και τελετή διηύθυναν από μέρους της νύφης η *νομφαγωγός* ή *νομφεύτρια*, όπως και σήμερα η προξενήτρα, και από μέρους του νυμφίου, ο *πάροχος* ή *νομφευτής* ή *παράνυμφος*, ο σημερινός ανάδοχος - κουμπάρος.
- η) Της πομπής προηγείτο αμφιθαλής παις ως ένδειξη καλού οιωνού: «Αθήνησι γαρ εν τοις γάμοις έθος ήν αμφιθαλή παίδα ακάνθας μετά δρυίνων καρπών στέφεσθαι και λίκνον άρτων πλήρη περιφέροντα λέγειν, έφυγον κακών εύρον άμεινον» (Πλουτάρχου *Παροιμιαί αις Αλεξανδρείς εχρώντο*). Δεν είναι άλλος από το σημερινό βλάμη με το στολισμένο φλάμπουρό του.
- θ) Η υποδοχή της νύφης και η είσοδός της στο νέο οίκο της γίνονταν από τους γονείς του νυμφίου με τα λεγόμενα *καταχύσματα*. Τα αναφέρει ο Αριστοφάνης στον *Πλούτο* 768, 795-799. Νόμος γαρ έστι, τα καταχύσματα. Αυτά περιελάμβαναν άνθη, νερό, ρύζι, σούκα, καρύδια, μέλι. (Γίνεται και σήμερα αυτό).
- ι) Οδηγείτο η νύμφη στη πασάδα «το νυφικό δωμάτιο» και εκεί απεκαλύπτετο, αφαιρούσε τον πέπλο της, ενώ αδόνταν επιθαλάμια τραγούδια που συνήθως υμνούσαν τη νύμφη περισσότερο, αλλά και το νυμφίο (*Αισχύλος Αγαμέμνων*, Λουκιανός, *Συμπόσιον*).

Επαύλια.

- α) Το πρωί (δεύτερη ημέρα γάμου), μετά την πρώτη νύχτα του γάμου, η οποία εκαλείτο μυστική, νέοι και νέες τραγουδούσαν τα «εγερτικά» τραγούδια για τους νεόνυμφους.
- β) Η γαμήλια τελετή, συνεχιζόταν και την επομένη τούτη ημέρα με επισημότητα, επίδοση δώρων, χορών και συμποσίου. (Τριήμερος διάρκεια γάμου).
Αν ο γάμος έκλεινε στις τρεις ημέρες (το συνηθέστερο) ο νυμφίος παραθέτοντας γεύμα, τελούσε και τις καθιερωμένες σπονδές και θυσίες στους εφέστιους θεούς της οικογένειας, όπου συμμετείχε σ' αυτές η νύμφη ως νέο μέλος της οικογένειας. Αρκετές φορές όμως ο γάμος έκλεινε την όγδοη ημέρα (όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης), οπότε η τελευταία αυτή τελετή ελάμβανε χώρα τότε. Στη συνέχεια οι νεόνυμφοι επισκέπτοντο την οικία των γονέων της νύμφης.
- γ) Ο νυμφίος παρέθετε γεύμα σε φίλους και καλεσμένους.
- δ) Την τρίτη ημέρα τελούνταν τα ανακαλυπτήρια, κατά τα οποία η νύμφη ενεφανίζετο χωρίς καλύπτρα σε όλους τους φίλους, συγγενείς και καλεσμένους του γάμου ως έγγαμος πλέον.

Τα αλληλοδιαδόχως τελούμενα και η διάρθρωση γενικώς του Ελληνικού γάμου όπως παρακολούθησαμε είναι κατά πάντα σχεδόν ταυτόσημα π. Χριστού και μ. Χριστόν. Δεν αναφέρθηκε μόνον το *κοινόν ποτήριον* που προσφέρεται σήμερα κατά τη διάρκεια του Στεφανώματος και έχει Παλαιοδιαθηκική προέλευση.

Δύο μόνον στοιχεία διαφοροποιούνται και αυτά ελάχιστα στην όλη δομή:

α) Το προξενιό (η επιλογή του νυμφίου), που στην Ομηρική αλλά και τη κλασική εποχή το προκαλούσε ο πατέρας της νύφης, κατά το τρόπο που ήδη αναφέρθηκε και

β) η μετάβαση (αγωγή) της νύφης στο σπίτι του νυμφίου, η οποία γινόταν τότε αφ' εσπέρας, ενώ σήμερα περί την μεσημβριαν. (Δεν λαμβάνεται υπόψη ο τρόπος με τον οποίο γίνονται οι γάμοι σήμερα Σάββατο ή Κυριακή απόγευμα εκτός Θ. Λειτουργίας).⁵³

Η ανωτέρω περιληπτική αναφορά της δομής του αρχαίου γάμου καταδεικνύει ότι ο Ελληνισμός 3000 χρόνια τώρα διατηρεί μία απίστευτα πνευματική και πολιτιστική ενότητα και στο θέμα του γάμου π. Χριστού και μ. Χριστόν.

Στο χριστιανικό γάμο υπάρχει μία ποιοτική και πνευματική ανωτερότητα, όσον αφορά τη θέση και τη σχέση των προσώπων (ανδρός και γυναικός), τη καταξίωσή τους μέσα στο γάμο, τη Κοινωνία μετά του ζώντος αληθινού Θεού, την αλληλοσυμπλήρωση και αλληλοβοήθεια για τη πραγμάτωση του «καθ' ομοίωσιν» δηλ. της θεώσεως και σωτηρίας του ανθρώπου. Αυτό όμως το καθαρά θεολογικό-πνευματικό στοιχείο του χριστιανικού γάμου είναι, όπως ανέφερα αρχικά, άλλο θέμα, στο οποίο δεν αναφέρομαι.

Κλείνοντας τη παρουσίαση υπογραμμίζουμε και πάλι ότι το γεγονός του γάμου είναι μία επιπλέον ισχυρή απόδειξη της ενότητας και συνέχειας του πολιτισμού μας και της φυλής μας.

⁵³ Ο παραδοσιακός χριστιανικός γάμος γινόταν κατά τη διάρκεια της Θ. Λειτουργίας ή ευθύς αμέσως μετά το πέρας αυτής. Οι μελλονύμφοι συμμετείχαν στη Θ. Λειτουργία κοινωνώντας των Αχράντων Μυστηριών.

«Της Σαμαρίνας Χρονικό, Χορός και Τραγούδι»

Αχιλλεύς Γ. Λαζάρου

Ρωμανιστής Βαλκανολόγος

Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών

Charge de Cours a la Sorbonne

Στοιχεία Χρονικού της Σαμαρίνας περιέχονται διάσπαρτα σε διάφορα δημοσιεύματα υπεραιώνιας διάρκειας και ιδίως στο δίτομο του Weigand ¹ των Wace - Thomsson ², <Αθ. Βακαλόπουλου ³, Θεόδ. Σαράντη ⁴, N. Hammand ⁵, Ελευθερίας Νικολαΐδου ⁶, Πρακτικά του πρώτου Επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας, Αθ. Παπαδημητρίου ⁷, Μηροπολίτου Γρεβενών Σεργίου Σιγάλα ⁸, συναφή δε η και καιρία επικουρικά των J. Civic, C. Roghirc κ.α.

Για την οικονομία του χρόνου ο λόγος περιορίζεται στον τελευταίο, που είναι σύγχρονος μας Ρουμάνος, καθηγητής των Πανεπιστημίων Βουκουρεστίου και Bochoum της Γερμανίας, συνάμα δε Γενικός Γραμματέας του Ινστιτούτου Ρουμανικών Σπουδών « Κάρολος ο Α' » στο Παρίσι. Πρωτίστως ο Cicerone Roghirc εκπονώντας διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Λένινγκραντ με θέμα την αρχαία μακεδονική διάλεκτο απέδειξε την ελληνικότητα της, καθώς και των χρηστών Μακεδονικής ⁹. Έπειτα με σύντομη μελέτη έσπευσε στην απόδειξη της ελληνικότητας του γλωσσικού και εθνολογικού υποστρώματος ολόκληρης της ελλαδικής χερσονήσου, ερμηνεύοντας επιτυχώς επίμαχα σημεία χωρίων αρχαίων συγγραφέων.¹⁰ Ύστερα βασιζόμενος στα λατινογενή τοπωνύμια των θεσσαλομακεδονικών περιοχών τονίζει ότι αυτά αρκούν για να δείξουν την παρουσία των Αρμάνων (Βλάχων) στην τωρινή περιοχή τους κατά τρόπο σταθερό και αδιάκοπο από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας¹¹. Σε διεθνές δε συνέδριο εξετάζει λεπτομερώς και επιτυχώς το περιβόητο χωρίο του Βυζαντινού χρονογράφου Κεκαυμένου και αποκαλύπτει ουσιαστικά την αυτοχθονία των Αρμάνων - Βλάχων, πιστοποιώντας το ως μοναδική μεν πηγή περί καθόδου αλλά « αρκετά αναληθή» ¹². Ανάλογη πιστοποίηση διατυπώνει και ο επίσης Ρουμάνος βυζαντινολόγος Petre Nasturel ¹³. Νωρίτερα ο Γάλλος ακαδημαϊκός Paul Lemerle είχε προσέξει ότι ο ίδιος ο Κεκαυμένος ομολογεί την αυτοχθονία ¹⁴.

Εξάλου ο Roghirc στο τελευταίο και μεστότερο αρμυολογικό - βλαχολογικό δημοσίευμα του μία ενότητα επιγράφοντας "Η συνέχεια των Αρμάνων στις αρχαίες εστίες τους» και συνοδεύοντάς

την με τον υπότιτλο « Οι ιστορικές επισημάνσεις μεταξύ των 6^{ου} - 10^{ου} αιώνων» , διερωτάται : « υπάρχει ικανοποιητικός, ιστορικός λόγος, για να δεχθούμε ότι ένας τόσο ισχυρός πυρήνας εκρωμαϊσμένων - εκλατινισμένων, δημιουργημένος μεταξύ 2^{ου} π.χ και 6^{ου} μ.χ αιώνων, αφανίστηκε μεταξύ 7^{ου} - 10^{ου} αιώνων ;' ». Και απαντά: « προφανώς όχι» . 15

Στην απάντηση του Roghirc συνάδει και το γεγονός ότι ο κυρίως βλάχικος οικισμός , το άρτιο Βλαχοχώρι, συγκεκριμένα η Σαμαρίνα, αποκαλείται , όπως στα νησιά η πρωτεύουσα, Χώρα, στο δε αρμανικό - βλαχικό ιδίωμα Hoara, όρος σωζόμενος αποκλειστικά στην επισημότερη και μεγαλύτερη τοπική θρησκευτική γιορτή, κατά την οποία στήνεται στην αυλή του καθεδρικού ναού ο Μεγάλος Χορός της Χώρας (χωριού) Κόρλου ντι Χοάρα. Συνεπώς ο σχηματισμός του οικισμού χρονικά μετατίθεται από τις απαρχές της Τουρκοκρατίας , όπως προτείνει ο Απ. Βακαλόπουλος 16 και ανφέρει ο Κωνσταντίνος Ντινας 17 στη διδακτορική του διατριβή, αιώνες πρωτότερα προϋποθέτοντας κοντινούς μικρότερους, όταν επισημαίνεται η επίδοση του όρου Χώρα¹⁸. Η αναγωγή δε της ιδρύσεως του βλαχοχωρίου στους Βυζαντινούς χρόνους υποδηλώνεται και από την αρχιτεκτονική, σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Σέρβου εθνολόγου C. Cvijic, που την χαρακτηρίζει ελληνομεσογειακού τύπου.¹⁹ Ομολογουμένως ο χαρακτηρισμός του αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Διότι « πέρα των βυζαντινών αυτών επιδράσεων, η οικία αυτή απαντά επίσης και σε όλα τα χωριά των Αρμάνων, μάλιστα και στα ηπειρωτικού κλίματος, καθώς και στους σλαβικούς πληθυσμούς των Mijiaci

και Μανρονσι 20, οι οποίοι, κατά τον ίδιο Σλάβο επιστήμονα, 21 τον εκρουμανισμένο T. Parahagi 22, καθηγητή του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου κ,α , εθνολογικά δεν είναι σλαβικά αλλά Αρμάνοι εκολαβισμένοι.

Εν τέλει, αν η φωνολογική μεταβολή του ελληνικού όρου , που στα βλάχικα προφέρεται Hoara,

συνιστά αναγωγή της ιδρύσεως του βλαχοχωρίου στην ύστερη βυζαντινή περίοδο, ένα πολύ αραιότερο φωνολογικό φαινόμενο παρατηρούμενο στον επίσης ελληνικό όρο Χορός , που υπάρχει σε όλες τις γλώσσες της Ν.Α Ευρώπης διατηρώντας το αρχικό Χ, ενώ μόνον στο αρμοανικό - βλαχικό ιδίωμα το Χ τρέπεται σε C(K) , Χορός -Coru, ορίζει την εκλατίνηση Ελλήνων, ήτοι γένεση Αρμάνων, Ελληνοβλάχων, στους προχριστιανικούς - ρωμαϊκούς χρόνους²³. Στην πρωτοχριστιανική άλλωστε ρωμαϊκή αρχαιότητα παραπέμπει και η πολυσχιδής παράδοση της Αγίας Παρασκευής , για την οποία πρόσφατα ο Απ. Παπαδημητρίου 24 έχει προσκομίσει ενδιαφέρουσες πληροφορίες, οι περισσότεροι ερευνητές εντοπίζουν προσφύεστατα το Μοναστήρι της ως κοιτίδα της Σαμαρίνας.

Πάντως από την ανεπάρκεια πάλι χρόνου πλήττεται και το τρίτο τμήμα του θέματος μας, το Τραγούδι 25, για το οποίο πράγματι δεν δίδεται η δέουσα δυνατότητα διεξοδικής επιδείξεως όλων των ειδών του. Εύλογα λιποπόν θα γίνουν απλές και σαφείς μνείες, σχεδόν συνολικά, του Ηρωϊκού - Κλέφτικου Δημοτικού Τραγουδιού των βλαχοχωριών, όπως ο « Σμαήλ αγάς»²⁶ των Γρεβενών, που τραγουδιέται στη Σαμαρίνα.

Ευνόητα επιλέγονται δημοσιεύσεις η και δυσεύρετες αναφορές κατά χρονολογική σειρά.

Ήδη το 1860 ο Π. Αραβαντινός είχε ολοκληρώσει Συλλογή Δημωδών Ασμάτων της Ηπείρου. Μετά εικοσαετία, το 1880. την εκδίδουν τα παιδιά του, τα οποία και την προλογίζουν. Σημειώνουν δε ακριβώς και τα εξής: « Γνωστόν ότι την Πίνδιαν σειράν οικοῦσι κυρίως οι Βλάχοι η Κουτσοβλάχοι λεγόμενοι. Οὔτοι καίπερ μη μεταχειριζόμενοι ως οικιακὴν γλῶσσαν την Ἑλληνικὴν, εἰς ταύτην ὅμως συνθέτουσιν τα ἄσματα αὐτῶν. Θα εὐρη ὁ αναγνώστης ἐν τῇ παρούσῃ συλλογῇ πλείστα τοιαῦτα συνειλεγμένα ἐν Μετσοβῶ, Γρεβενοῖς και Μαλακασίῳ, ἐπαρχίαις βλαχικαῖς ἐν μέρει, ἀλλ' ἐνθα οὐδέποτε σχεδόν ἀκούεται ἄσμα βλαχικόν²⁷».

Εξ ἴσου εξασφαλισμένος ἐπὶ τόπου ἀμητὸς ἀναγνωρίζεται και στον πλέον ἀμφιλεγόμενο σε περισσότερες τῆς μίας χώρες περιηγητῆ, χαρακτηρισμένο κιόλας προπαγανδιστῆ, μάλιστα και μίσθαρνο ὄργανο, τον καθηγητῆ του Πανεπιστημίου Λειψίας Gustav Weigand²⁸, για τον οποίο η καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Ἐλευθερία Ι. Νικολαΐδου στο προ δεκαετίας σύγγραμμα τῆς, ἐπιγραφόμενο « Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα στο βιλαέτι Ἰωαννίωνων και στα βλαχόφωνα χωριὰ τῆς Πίνδου» γράφει: « τα πορίσματα του Weigand ἀνεξάρτητα ἀν δὲν εἶναι ὅλα τεκμηριωμένα, ὅπως π.χ. οἱ ἀπόψεις του για την προέλευση τῶν Κουτσοβλάχων ἀπὸ τους Δάκες, για την ταυτότητα τῆς ρουμανικῆς γλῶσσας με το κουτσοβλαχικὸ ἰδιῶμα κι ἄλλες, με φανερὲς προπαγανδιστικὲς θέσεις, εἶναι προϊόν ἐπιτόπιας ἐρευνας και προσωπικῆς ἐμπειρίας, κι ὄχι ἐργασίας γραφείου». ²⁹

Παρά την προκατάληψη η εσκεμμένη τοποθέτηση του για δῆθεν ἀλλογένεια, μη ἑλληνικότητα, τῶν Ἀρμάνων - Βλάχων, ο Weigand σε δύο διαδοχικὲς περιόδους (1889 - 1890) παραδέχεται ὡστόσο, περίπου ἀπόλυτα ὅτι το δημοτικὸ τραγούδι τους εἶναι ἑλληνόγλωσσο ³⁰. Δὲν ἀφήνει δε ἀπαρατήρητη και την ἀπόπειρα νοθείας με βλαχοφωνικὲς ποιητικὲς ἀπομιμήσεις ἑλληνογλώσσων. Το ἴδιο ἐγχείρημα διαπιστώνει ὁ καθηγητῆς Ν. Κατσάνης και στη συγγραφή τῶν Wace - Thompson ³¹.

Ο πρότανης του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν και περίπυτος μεσαιωνοδίφης Σπυρίδων Λάμπρος μας πληροφορεῖ ὅτι και διπλωματικὸς εκπρόσωπος τῆς Ρουμανίας στη Ρώμη, ο Ν. Paunescu διενεργώντας λαογραφικὴ ἐρευνα στους Ἀρμάνους που κατὰ το μεσοπόλεμο μετακομίσθηκαν

σαν δήθεν Ρουμάνοι ³³ στην προσηρτημένη στη Ρουμανία αμφισβητούμενη ζώνη της Δοβρουτσάς, δοκίμασε πρωτόφαντη έκπληξη, αποκτώντας ταυτόχρονα πολύτιμη επιστημονική γνώση. Διότι ζητώντας από τις γυναίκες να τραγουδήσουν βλάχικα, άκουσε πεντακάθαρο και υπέροχο ελληνικό τραγούδι, αν και επί δεκαετίες ζούσαν μακριά από τον ελληνικό κόσμο ³⁴, είχαν φοιτήσει αρκετές σε ρουμανικά σχολεία, οι δε οικογένειες τους, χαρακτηρίζονταν «ρουμανίζουσες».

Το προηγούμενο φαινόμενο, δηλαδή οι Αρμάνοι - Βλάχοι να τραγουδούν ελληνικά, ο ειδημονέστερος ρωμανιστής - βλαχολόγος, καθηγητής του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου και συντάκτης του Αρμανικού Ετυμολογικού Λεξικού Τ. Παραχαγι, καταγόμενος από την Αβδέλλα, θεωρεί ως φυσικό ³⁵. Ερμηνεύει δε την επίδοση τους στην αξιοθαύμαστη σύνθεση δημοτικών τραγουδιών σε γλώσσα ελληνική επικαλούμενος την ομολογουμένως διαχρονική διγλωσσία των Αρμάνων - Βλάχων, συννακόλουθη ελληνοαρμανική - ελληνοβλαχική συμβίωση, την εκφραστική ευλυγισία, τον λεκτικό πλούτο και γενικά την πολιτισμική υπεροχή της ελληνικής γλώσσας σε σύγκριση με το ανεπαρκές και ατροφικό αρμανικό - βλαχικό ιδίωμα, που εύστοχα παρομοιάζει με υδροχαρές φυτό σε νερά ελληνικά ³⁶.

Εκτός του Τ. Παραχαγι και ο Στρατής Δούκας δημοσιεύοντας το 1933 στο Ημερολόγιον Δυτικής Μακεδονίας μελέτημα, επιγραφόμενο «Οι Βλάχοι της Πίνδου» διευρύνει την ελληνογλωσσία τους στο Τραγούδι, δηλαδή πέρα του Ηρωικού - Κλέφτικου. Ακριβέστερα διαβεβαιώνει «Μ'όλο που η γλώσσα τους είναι η βλάχικη τα τραγούδια των χορών τους είναι ως τα σήμερα ελληνικά». Επιπρόσθετα γράφει» Τα βλάχικα τους τραγούδια (πάρχισαν να τα τραγουδάνε από τότες που φανερώθηκαν ανάμεσα τους ξένες προπαγάνδας) είναι άλλα ποιήματα ατομικά ντόπιων μορφωμένων ποιητών γεμάτα από φυσιολατρία και νόστο για την αγαπημένη βουνίσια τους πατρίδα, κι άλλα μεταφράσεις παλαιότερων ελληνικών τραγουδιών τους»³⁷ καθολικευση δε της ελληνογλωσσίας των βλάχικων(!) τραγουδιών επισημαίνει στις αρχές του εικοστού αιώνα (1909) ο Μιχαήλ Χρυσόχοος.³⁸ Εξ άλλου, περί τα τέλη του ίδιου αιώνα, σε διεθνές συνέδριο με θέμα «το τραγούδι του Λαζάρου» η Ρουμάνα λαογράφος Elisabeta Moldoveanu καθορίζει ως αδιαμφισβήτητη την ελληνογλωσσία των βλάχικων τραγουδιών στην εδαφική ζώνη, στην οποία κατοικούν οι Αρμάνοι - Βλάχοι ³⁹.

Εν κατακλείδι, κατά την Δρα Εθνομισουκολογίας Αθηνά Κατσανεβάκη, «...αυτή η έντονη παρουσία των ελληνοφώνων τραγουδιών στη μουσική παράδοση των βλαχοφώνων της Πίνδου πηγάζει όχι από μία εξωτερική επιρροή αλλά μέσα από μία έντονη αυτοσυνειδησία εσωτερικής και μακροχρόνιας σχέσης με τον ελληνισμό, μία σχέση που για τους Αρμάνους της Πίνδου δεν

είναι τυχαία αλλά όπως δείχνουν τα δεδομένα πηγάζει από την ίδια τους την καταγωγή»⁴⁰ Το ίδιο δε συμπέρασμα ενάγει στη διδακτορική διατριβή της και η Καλλιόπη Δ. Πανοπούλου διερευνώντας ενδελεχώς την χορευτική ταυτότητα των βλάχων του Ν. Σερρών⁴¹. Επί πλέον η Αθηνά Κατσανεβάκη ορθότατα επιμένει ότι το πόρισμα της ελληνικότητας δεν αποδυναμώνεται ούτε στην περίπτωση υπάρξεως δημοτικών τραγουδιών στο βλάχικο - αρμανικό ιδίωμα⁴². Διότι και εδώ διαφαίνεται η ελλνογένεια των Αρμάνων - Βλάχων χάρη στα εθνομουσικολογικά αποδεικτικά, όπως είχε διακηρύξει και ο Ελβετός εθνομουσικολόγος Samuel Band -Bony⁴³.

1. Gustav Weigand , Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι) Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.Λ.Ο.Σ) Τρικάλων. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε. Θεσσαλονίκη 2001, Α' τόμος και 2004, Β' τόμος , ευρετήρια.
2. Alan J. B. Wace - Maurice S. Thompson, Οι Νομάδες των Βαλκανίων. Περιγραφή της ζωής και των εθίμων των Βλάχων της βόρειας Πίνδου. Φ.Ι.Λ.Ο.Σ Τρικάλων. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε. Θεσσαλονίκη 1989, ευρετήρια.
3. Απ. Ε. Βακαλόπουλος, « Ιστορικά έρευναι εν Σαμαρίνη της Δ. Μακεδονίας» Γρηγόριος Παλαμά, 21 (1937) 316 -323 , 363 -369, 424 -438.
4. Θεόδ. Κ.Π. Σαράντης, Το χωριό Περιβόλι Γρεβενών. (Συμβολή στην ιστορία του αρματολικιού Πίνδου) Αθήνα 1977.
5. N.G.L Hammond, Δυτική Μακεδονία : Αντίσταση και συμμαχική στρατιωτική αποστολή 1943 - 1944. Εκδόσεις Παπαζήση (Αθήνα αχρ.) ευρετήρια.
6. Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, Η ρουμανική προπαγάνδα στο βιλαέτι Ιωαννίνων και στα βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου. Τ. Α' (μέσα 19^{ου} αι - 1900) Ιωάννινα 1995 ευρετήρια.
7. Απόστολος Ι. Παπαδημητρίου, Σελίδες Ιστορίας των Γρεβενών. Α' Γρεβενά 2002, ευρετήρια.
8. Σέργιος Σιγάλας, Μητροπολίτης Γρεβενών, ο Κώδικας Αλληλογραφίας του Μητροπολίτου Γρεβενών Κυρίλλου(1874-1888) Τα Πρακτικά της Δημογεροντίας και του Πνευματικού Δικαστηρίου (1882-1887) Συμβολή στην τοπική Ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως και της περιοχής Γρεβενών. Γρεβενά 2004, 131,133,232 κε, και ο Κώδικας αλληλογραφίας του Μητροπολίτου Γρεβενών Κλήμεντος (1888-1896) μετά παραρτήματος διαθηκών(1893-1896)

Συμβολή στην τοπική Ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως και της περιοχής Γρεβενών. Γρεβενά 2004.

9.C.Poghirc " Consideratii asupra lexiculi limbi macedonene vechi" Studii si Cercetari Lingvistice(SCL 1957, 303 κ.ε. Ο ίδιος, Relatiile Limbii vechi macedoneme cu greaca vevhe. Bucuresti 1960. Ο ίδιος Philologica ot Linguistica, Bochoum 1983, 37-47. Τα συμπεράσματα γνωστοποιεί σε ανώτατα επιστημονικά ιδρύματα. Βλ. Εστία, 15.1 1970» Ελληνική διάλεκτος η αρχαία μακεδονική . Αδιάσιστοι αποδείξεις και Μακεδονική Ζωή 45, 1970, 15: « Η Ελληνικότης της γλώσσας των αρχαίων Μακεδόνων. Επιστημονική μαρτυρία διαπρεπούς Ρουμάνου καθηγητού»Επηρέασε δε και τον διεθνούς φήμης Βούλγαρο ακαδημαϊκό Vl. Georgiev, ο οποίος προηγουμένως έκλινε υπέρ ιλλυρικής καταγωγής. Βλ. Vl. Georgiev, Introduzione alla storia delle Lingue indoeuropee. Roma 1966, 193. Εν τούτοις, αν και επί δεκαετίες το « Μακεδονικό» σε φλέγουσα επικαιρότητα, η Ελλάς δεν το αξιοποίησε , όπως και το επίσης υπέροχο του Jean Kalleris , Les anciens Macedoniens. Etude linguistique et historiawue. Collection de I; Institut hors texte. Athenes 1954. Tome II. Premiere partie Athenes 1976. Index αυτοτελής. Αχ. Γ. Λαζάρου,» Εθνολογική αξία του προτοτύπου κειμένου της Αιτωλορωμαϊκής Συνθήκης (212 π.χ)» Ηπειρωτικό ημερολόγιο 1989, 223 -243, και Πρακτικά Α 'Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας. Αγρίνιο, 21-22-23 Οκτωβρίου 1988. Έκδοση 1991, 76 -99, όπου καίριες περικοπές της διατριβής του Poghirc μεταφρασμένες στην ελληνική γλώσσα.

10.C.Poghirc," Asupra unui pasaj controversat fin Tucidide (Περί ενός επιμάχου χωρίου του Θουκυδίδου. III, 94, 5: αγνωστότατοι γλώσσαν)» Ανάτοπον εκ των Amalele Univesrituti Bucuresti. Seria Stiinte Sociale - Filologie,αρ. 25 έτος XI, 1962, 387 -399. Μεταφρ. Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, Δελτίον Ρουμανικής Βιβλιογραφίας, 1, 1971, 5-8,Βλ. και Fanoula Papazoglou," Quelques problemes de I; histoire epirote - Apropos du livre " Epirus" de N. G.L Hammond" Ziva Antika (ZA0 20, 1970, 116 -117.

11. C. Poghirc, " Romanisation linguistique et culturelle dans les Balkans" Les Aroumains, INALCO 1989, 36 : « Les faits cites plus haut suffisent a notre avis a demontrer lapresence d ; Aroumains dans leur region actuelle de maniere constante et iminterrompue de puis I; Antiquite jusqu ; amos jjours »

12. . C. Poghirc « Latin balkanique ou roumain communs(A propos des origines de I ; aroumain) « Aktem der Theodor Gartner - Tagung (Ratoromanisch und Rumanisch) in Vill / Innsbuck 1985 herausgegeben von G.Plangg und M.Iliescu, Romanica Aenipontana, 14, 1987,344 : » En realite , la seule source qui parle d ; un deplacement des Vlaques de la region du Save et du dDanube Vers le sud est Kekaumenos (Strategikon, 187) quiraconte une

histoire assez invraisemblable »Ο Ρουμάνος καθηγής μου έστειλε ανάτοπο της ανακοίνωσης του με πολύ εύγλωτη αφιέρωση: « A Monsieur Achille Lazarou, cette contribution modeste a fonder l; autochtonie des Aroumains, em bon souvenir” Σε πρόταση του άλλωστε οφείλεται η αναγόρευση μου ως μέλους αντειποτέλλοντος του Ινστιτούτου Ρουμανικών Σπουδών στο Παρίσι.

13. Πβ. P.S. Nasturel , “ Les Valaques de l; espace byzantin st bulgare jusqu; a la conquete ottomans Les Aroumains. INALCO 1989, 51, σημείωση : « ce passage controversé et a la verite obscur de Kekaumenos «

Εκδοση σημαντική μετά την ερωτροπία του με την μεταπολεμική προπαγάνδα, εξ ανάγκης αλλά και συνειδητής, δοθέντος ότι είχε διατελέσει μαθητής του κατ'εξοχήν ιθύνοντος την, στον οποίο και αφιερώνει την εργασία του « A la memoire de mon profeseur Theodore Capitan (1879-1958). Aroumain de Perlepe (Prilep) grand prix Nasturel de l Academie Roumaine”

14. P.Lemerle,Prolegennemes a une edition critique et commentee des « Conseils et Recits » de Kekaumeneos. Bruxelles 1960. 75.

15. Poghric. « Romanisation », 31-35. Βλ. και Αχ. Γ. Λαζάρου, « οι Βλάχοι της Ελλάδος διαχρονικά και διεπιστημονικά ». Οι Ελληνογενείς Βλάχοι, Ένωση Βλάχων Επιστημόνων, Αθήνα 2005, 168.

16. Α . Βακαλόπουλος, Ιστορία της Μακεδονίας,(1354-1833) Θεσσαλονίκη 1969, 102.

17. Κων/νος Ντίνας. Το Κουτσοβλαχικό ιδίωμα της Σαμαρίνας. Φωνολογική ανάλυση. Δ. Δ Θεσσαλονίκη 1986,3.

18. Κ.Δ. Στεργιόπουλος, Παρατηρήσεις εις την νεωτέραν Γεωγραφίαν της Ηπείρου. Διδακτορική Διατριβή, Εν Αθήναις : Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράτου. Α.Ε 1937.

19. J.Cvijic, La peninsule balnanique. Paris 1918, 244 « είναι ολοφάνερο ότι προέρχονται από τις αρχαίες βυζαντινές οικίες».

20. Αυτ. Βλ και Αχ.Γ. Λαζάρου « Η Αρωμουνική και αι μετ'α της Ελληνικής σχέσεις αυτής. Διατριβή επί διδακτορία. Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία των Θεσσαλών. Θεσσαλική βιβλιοθήκη. Σειρά διατριβών και Μελετημάτων. Εν Αθήναις 1976,59 σημ.83.

21. . J.Cvijic, ε.α 458-459.

22. T. Paraxagi, “ O problema de remanitude sud-ilirica” Grai si Suflet 1, 1923 -1924, 84. Π.β. Αντώνης Κολτσιδας Κουτσοβλαχοι. Οι βλαχόφωνοι Έλληνες. Εθνολογική , λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη. Εκδοτικός οίκος Αδ. Κυριακίδη. Θεσσαλονίκη, 1993, 82 « δεν υπάρχει

λοιπόν περίπτωση εκολαβισμού των Κουτούβλαχων, οι οποίοι πάντοτε ένοιωθαν και νοιώθουν δεμένοι με τη λαμπρή συνέχιση της ιστορίας τους, της ελληνικής ιστορίας» Εν τωιαύτη περιπτώσει τι απέγιναν τα εκατομμύρια των λατινοφώνων Ελλήνων, Βλάχων, του 6^{ου} αιώνα μ.χ, που αναφέρει ο Ιωάννης Λυδός ή των Ελλήνων του 11^{ου} αιώνα, σύμφωνα με δημογραφική διερεύνηση του Ακαδημαϊκού E. Stein ή των Ελλήνων του 17^{ου} αι, επί τουρκοκρατίας, κατά τον ιστορικό Michel Deveze, *L' Europe et monte a ;a fin du XVII siecle*. Paris 1970,47, όπου οι υπόδουλοι στους Τούρκους Έλληνες ήσαν το 35% του πληθυσμού του κράτους των κατακτητών επί συνόλου περίπου 25 εκατομμυρίων; Υπάρχει ερμηνεία της μικρότερης πιθανότητας εκολαβισμού βλάχων και επισημάνθηκε ήδη από τον ακαδημαϊκό Αντ. Κεραμόπουλο. Βλ. και Αχ. Γ. Λαζάρου» Εθνολογικά και πολιτισμικά Βαλκανικής», Πλάτων, 49, 1977, 166 - 187, και ανάλ. Με πρόλογο και ευρετήρια . Ο ίδιος» ο Ιωάννης Λυδός (6^{ος} αιώνας μ.χ) και ο Ισιδώρος Σεβίλλης (7^{ος} αιώνας) ως εθνολογικές πηγές και διεπιστημονικές διαπιστώσεις ειδικών 2^{ου} αιώνα.» Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, ΝΑ, 2003, 333-348 και ανάπτυπο.

23. Βλ. Αχ. Λαζάρου « Ο χορός των Βλαχοφώνων ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, 392. Ανάπτυπο από τα Πρακτικά του Γ 'Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού Χώρου, 384-395. Ο ίδιος, « ο χορός της αρκαδικής Νεσάνης» Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου για την αναβίωση τω Αρκαδικού Ιδεώδους» Έκδοση της Αρκαδικής Ακαδημίας. Αθήνα 1987, 63-71. Αντ. Μπουσμπούκης, Αυθεντικές ιστορίες παραφυσικών φαινομένων από την Πίνδο. Αθήνα 1983, 18.

24. Παπαδημητρίου, έ,α, 92. Λαζάρου « Οι Βλάχοι Ελλάδος διαχρονικά και διεπιστημονικά» 81 κε.

25. Achille G. Lazerou , *La Singularite des Aroumains dans leur poesie populaire*. Athenes 1998. Ανάπτυπο από *Balkan nStudies*, 28, 2, 1987(1989) 373-389. Επανάκδοση, με πρόλογο, όπου παραθέματα κριτικών F. Lassere, Claude Marguerom. I. Korinthios. Επίσης δημοσιεύεται στο *Beitrag zur sprachlichem. Literarischem und Kulturellem Vielfalt in dem Philologien*. Festschrift fur Rupprecht Rohr zum 70. Geburtstag. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1992, 640 - 656.Ο ίδιος, *Ιστορία του Βλάχικου Δημοτικού Τραγουδιού*. Ιωάννινα 1988. Ανάπτυπο. Από *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 1988, 339 -392. Ανατύπωση με πρόλογο και ευρετήριο. Επανάκδοση (αφιερωμένη στον Ευάγγελο Αβέρωφ - Τοσίτσα, με νέα σελιδαρίθμηση και αντί προλόγου άρθρο του Κ.Γ. Σταυρόπουλου, επιγραφόμενο «Ο Αχιλλέας Γ. Λαζάρου και οι Βλάχοι»

δημοσιευμένο στις καθημερινές εφημερίδες των Τρικάλων Πρωινός Λόγος και Τρικαλινά Νέα την 29 Ιουνίου 1988.

26. Βλ. Δημ. Λουκόπουλος, 6, 1917-1918, 166-167. Θ Πισπιρίκος «Το τραγούδι του Ισμαήλ αγά», Ωραία Σαμαρίνα 28, 1972, 4. Αναστασίου Ευθυμίου « Τα δημοτικά μας τραγούδια. Το τραγούδι του Σμαήλ αγά, Ω.Σ 64-65, 1975,6. Δημ. Μακρής, Φούρκα. Το μαγευτικό χωριό της Πίνδου. Έκδοση Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας « Η Φούρκα» των εν Η.Π.Α Φουρκιωτών, Θεσσαλονίκη 1978, 32.

27. Πβ. Θεόδωρος Νημάς, « Η Συλλογή Δημοδών Ασμάτων της Ηπείρου» του Π. Αραβαντινού (Εν Αθήναις 1880) ως πηγή πληροφοριών για ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα της περιοχής Τρικάλων» Τρικαλινά 19, 1999,387-388.

28. Αχ. Γ. Λαζάρου, «ο Γουσταβός Weigand στη Βοιωτία και οι προπαγανδιστικές εθνολογικές παρατηρήσεις του». Ανακοίνωση στο Ε' Διεθνές Συνέδριο Βοιωτικών Μελετών, Θήβα 18.9.2005, υπό εκτόπωση, όπου ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεώργιος Χατζηδάκις, πατέρας της Ελληνικής Γλωσσολογίας, αναφερόμενος στον Weigand τονίζει: «της προπαγάνδας αυτής εύρον και το καταλληλον όργανον, τον εν Λειψία καθηγητήν «Προσθέτει δε με σαφήνεια:» απεδείχθη αναντιλέκτως, ότι το βιβλίον είναι προπαγανδιστικόν». Ως προπαγανδιστής χαρακτηρίζεται από τον καθηγητή Πανεπιστημίου της Σορβόνης V. Berard . Από τον Κώστα Κρυστάλλη « μισθωτός της Ρουμανικής προπαγάνδας» Από τον Κλεόβουλο Τσοούρκα, Δρα του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, « δίδυμος αδελφός του Fallmerayer, « Κατά το περιοδικό Ελληνισμός « ήτο εξωνημένος πράκτορας».

29. Αυτ, 35. Άλλοι συγγραφούν δήθεν Οδοιπορικά αγνοώντας πανετώς τόπους και ανθρώπους. Ρ.χ ο D. Bolintineanu, Calatorii,II La Romanii din Macedonia. Bucuresti 1915,XV, που υποτίθεται ότι περιοδεύει το 1858, αν και δεν επισκέφθηκε ποτέ τα Αγραφα, μας πληροφορεί για ύπαρξη 65 ρουμανικών χωριών. Αυτόν ενδεχομένως έχει σαν πηγή σύγχρονος μας ασπούδαστος ρωμανιστής - βλαχολόγος , ο Γιώργης Έξαρχος, ο οποίος πρόσφατα ισχυρίστηκε δημόσια, σε συνέδριο, ότι στην Ευρυτανία κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι Βλάχοι ανέρχονταν σε 600.000, ενώ όλης της ελληνικής χερσονήσου οι κάτοικοι δεν έφθαναν το ένα εκατομμύριο. Πβ. Αχ. Τάγαρης , « Ο Πληθυσμός των Ελλήνων εις το παρελθόν» Η καθημερινή, 15.1.2002 : « ως γνωστόν το 1821 αι επαναστατήσασαι ελληνικάί περιοχαί είχαν κατοίκους 900 χιλ., οι οποίοι μετά τας θυσίας της Εθνεγερσίας, κατήλθον εις 700 χιλ, το 1/ 10 περίπου του συνόλου».

Αλλά οι Έλληνες των Παραδουναβίων Ηγεμονιών, της Ρουμανίας, υπερέβαιναν το εκατομμύριο. Βλ. Θεοδόσης Κ. Σπεράντζας, Τα περιωθέντα έργα του Αργύρη Φιλιππίδη. Αθήναι 1978, 323-324.

30. Gustav Weigand , Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι) Β'51

31. Alan J. B. Wace – Maurice S. Thompson, .ε.α 99 σημ. 65

32. Σπ. Λάμπρος, « Ηπειρωτικά», Νέος Ελληνομνήμων (ΝΕ), 10,1913,384-385.

33. Βλ. Έ. Θ. Μουδόπουλος, Το Ρουμανοκουτσοβλαχικόν ζήτημα.

Εν Αθήναις 1978,45 σημ.112.

M. Cazacu – N.Trifon, Moldavie ex –sovietique: histoire et enjeux actuels suivi de Notes sur les Aroumains en Grece Macedoine et Albanie. Paris, Acratie, 1993,208, σημ. 32.

Γ. Λαζάρου , « Οι Βλάχοι της Ελλάδος» , 46 σημ. 3 και 47 σημ. 1.

34. Δικαιολογημένα ο Σπυρίδων Λάμπρος, Σελίδες εκ της ιστορίας του εν Ουγγαρία και Αυστρία μακεδονικού ελληνισμού, εν Αθήναις 1912, 32, συμπεραίνει ότι οι Βλάχοι , Αρμάνοι της Αυστρίας και Ουγγαρίας «συναποτελούν μέλος της ελληνικής οικογένειας αδιαίρετον εν τε ταις πατρίσι και εν τη ξένη».

Το ίδιο διαπιστώνει και ο Γεώργιος Χ. Μόδης, Μακεδονικός Αγών και Μακεδόνες Αρχηγοί, Θεσσαλονίκη 1950, 125 : « Όσοι Κουτσοβλάχοι ήσαν εγκατεστημένοι από διακόσια και τριακόσια χρόνια σε ρουμανικά μέρη, ποτέ δεν εθεώρησαν τον εαυτό τους ένα ή αδερφό με τους Ρουμάνους και ποτέ δεν τον λογάρισαν ξένο στον Ελληνισμό. Αυτό υπογραμίζει και ο Ρουμάνος ακαδημαϊκός I. Coteanu (Limba romana ,8,1959,9-10), δηλαδή ότι ποτέ οι απόδημοι Αρμάνοι, Βλάχοι της Ελλάδος δεν αισθάνθηκαν ότι ανήκουν στον ίδιο λαό με τους Ρουμάνους. Εξάλλου, κατά τον επίσης Ρουμάνο ακαδημαϊκό C. C. Giurescu , « Istoria Bucurestilor » , Bucuresti 1979,220, για τον ρουμάνικο λαό Κουτσοβλάχος σημαίνει Έλληνας. Βλ. και Αχ. Γ. Λαζάρου , « Η αλήθεια για τους Βλάχους και ανεπίτρεπτος εφησυχασμός», Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων , Τρίκαλα, 2003, 285-291. Ο ίδιος, «Ρουμάνικη επιστήμη υπέρ της ελληνικότητας των Βλάχων και επισημάνσεις αποπειρών προπαγάνδας των ημερών μας». Ανάτυπο από τα πρακτικά του Β' Ιστορικού Συνεδρίου Καλαμπάκας (10,11 και 12.5.2005), Εκδόσεις Γένεσις , Καλαμπάκα, 2005, 603-611.

35. T.Papahagi, «Aromanii, Grai Folklor, Etnografie cu o introduce istorica » Curs universitar litografiat, Bucuresti, 1932,28 και 130-131.

Έντυπο δυσεύρετο, μου το έστειλε όταν υπηρετούσα στη Μακεδονία, χειρονομία πολυσήμαντη. Αποστομωτική δε για τους εν Ελλάδι ασπούδαστους βλαχολόγους, Ζωή Παπαζήση- Παπαθεοδώρου, Γ. Παδιώτη, Γιώργη Έξαρχο, Στ. Κουκούδη και τον αλλότρι οπουδαρχίδη γεωγράφο Thede Kahl, του οποίου σκιαγράφηση βλ. Στ. Αστ. Παπαγιάννης, Βλάχοι και βλαχόφωνοι Έλληνες, Εκδόσεις Κοκόλη, Αθήνα 2003, 276 : « Είναι ένας ακόμη τακτικότερος επισκέπτης των βλαχοχωριών της Πίνδου ... φωτογραφίζει και βιντεοσκοπεί πρόσωπα, κτίσματα, υπάρχοντες και παλιότερους οικισμούς των βλαχοφώνων όπως και τοπία της Πίνδου. Μιλάει με τους βλαχοφώνους, τους διαφωτίζει για την καταγωγή, τη βλάχικη γλώσσα και την ιστορία τους, ακολουθώντας τις απόψεις του G. Weigand, ο οποίος, κατ' αυτόν, δέχεται ότι οι Βλάχοι αποτελούν ξεχωριστή εθνότητα. Είναι ένας προκλητικός προπαγανδιστής...»

36. T.Parahagi, Paralele Folclorice Traduceri din poezia populara greaca, Introducere, note de folclor, filologie si etnografie armareite comparativ. Editia a doua- augmentata, Editura Minerva, Bucuresti, 1970, 14-15.

Για λαογραφικά παράλληλα ο T. Parahagi, επιδίδεται σε συγκριτική μελέτη λαογραφίας, φιλολογίας, εθνογραφίας, ενώ οι προμνημονευόμενοι (σημ.35), βλαχολόγοι ευκαιρίας αδυνατούν στερούμενοι των ειδικών σπουδών προπάντων ο Γιώργης Έξαρχος, στον οποίο περιεργότατα παραχωρήθηκε βλάχικη παραλλαγή του γεφυριού της Άρτας από τον Γ.Πλατάρη-Τζίμα, Κώδικας Διαθηκών, Μείζονες και Ελάσσονες Ευεργέτες Μετσόβου, Α' Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων και Δήμου Μετσόβου, Αθήνα 2004, 78, σημ. 37 και στον οποίο γίνεται παραπομπή. Αλλά οι παραπεμπόμενοι απλούστατα λαμβάνουν γνώση της κατά Λαζάρου αμετροέπειας του δύσμοιρου αποδέκτη, ο οποίος αν και χρόνια διέτριβε στη Ρουμανία σαν υπότροφος Τσαουσέσκου, τελεί σε ασύγνωστη άγνοια των πλέον σπουδαίων ρουμανικών και ελληνορουμανικών μελετών για την παραλλαγή του γεφυριού της Άρτας.

Π.χ. Mircea Eliade « L' Orizzonte mitico de la balata di Maestro Manole », Annali del Museo Pitre, XIV-XV, Palermo, 1964, 80-94.

Andrian Fochi, « Contribution aux recherches concernant la chanson populaire des Balkans », Bulletin Alesee, IX 1-2, 1971, 89.

Βλ. και Αχ. Γ. Λαζάρου « Πανάρχαιες Περραιβο-Ηπειρωτικές επικοινωνίες και αυτοχθονία βλαχοφώνων Περραιβών », Ηπειρωτικά Χρονικά, 38, 2004, 206, σημ. 86. Και ανάπτυπο με

πρόλογο της καθηγήτριας Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Άννας- Ιωάννας Γουήλ – Μπαδιεριτάκη και ευρετήρια.

37. Τ.2, σελ.112

38. Μ. Χρυσόχοος, Βλάχοι και Κουτσοβλάχοι, εν Αθήναις 1909,52.

39. Πβ. *Le Congrew International de Thracologie, Volume selectif*, Editrice Nagard, Paris-Roma- Montreal – Pelham N.Y. 1982,216.

40. Αθηνά Ν. Κατσανεβάκη, Βλαχόφωνα και Ελληνόφωνα τραγούδια της περιοχής Βορείου Πίνδου. Ιστορική – Εθνομουσικολογική προσέγγιση : Ο Αρχαϊσμός τους και η σχέση τους με το ιστορικό υπόβαθρο. Διδακτορική διατριβή. Β' Μέρος. Τόμος Ι. Θεσσαλονίκη 1998, 59.

41. Καλλιόπη Δ. Πανοπούλου. Η χορευτική ταυτότητα των Βλάχων του Ν. Σερρών. Διάρκεια. Τομές. Διδακτορική διατριβή. Σέρρες 2001, 287-288.

42. Μάλιστα δεν εξαιρεί και τα νόθα βλαχόφωνα, που αποκαλύπτει η ίδια έ.α, 57-58:» μετά την εμπλοκή της ρουμανικής πολιτικής (προφ.προπαγάνδας) ένας αριθμός βλαχοφώνων επέδειξε κάπως ιδιαίτερο ζήλο για την δημιουργία βλαχοφώνων τραγουδιών και μέσα στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας ακολούθησε μια σειρά από μεταφράσεις στα βλάχικα παλιών ελληνοφώνων τραγουδιών. Αυτή η προσπάθεια σίγουρα απείχε πολύ από το να θεωρηθεί αυθόρμητη και γνήσια εφόσον ακολούθησε μετά από την δημιουργία συγκεκριμένης κατάστασης. Έτσι δεν θα ήταν σωστό να θεωρήσουμε σαν γνήσια βλαχόφωνα τραγούδια τις βλαχόφωνες εκδοχές του Γκόγκου – Μήσιου, ένα τραγούδι πασίγνωστο σε όλα τα χωριά της Πίνδου, κυρίως των Γρεβενών, που ακόμα και στα βλαχοχώρια το τραγούδι στα ελληνικά και το οποίο περιλαμβάνεται σε συλλογές σαν βλαχόφωνο(Caranica 1937,80) ,ούτε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε σαν γνήσιο βλαχόφωνο το τραγούδι» του Ζάκα» που είναι πασίγνωστο σε όλα τα Γρεβενά και που εμφανίζεται ξάφνου ως βλαχόφωνο (Caranica 1937,82) ή ακόμη περισσότερο το τραγούδι» του Κίτσιου η μάνα». Για περισσότερα βλ. Προλεγόμενα του Αχ. Γ. Λαζάρου στον τόμο Β' του Weigand οι Αρωμόνοι (Βλάχοι) 11-41.

43. Πβ. S. Baud-Bovy, *Chansons Aromounes de Thessalie* -Κουτσοβλάχικα τραγούδια της Θεσσαλίας, ΦΙΛΟΣ Τρικάλων. Θεσσαλονίκη, Αφοι Κυριακίδη 1990, 22:» ``έτσι η εθνομουσικολογία θα επιβεβαίωνε κι εδώ τα συμπεράσματα των ανθρωπολόγων:» Οι Σλαβόφωνοι και οι Ρωμανόφωνοι της Ελλάδας είναι στην απόλυτη πλειονότητα τους απόγονοι αυτόχθονες πληθυσμού»

Πρόσφατη συμβολή της ανθρωπολογικής επιστήμης στην επαλήθευση της ελληνικότητας των Αρμάνων – Βλάχων Βλ. Θεόδωρος Κ. Πίτσιος, Εξελικτική Ανθρωπολογία. Πορίσματα και

βασικές έννοιες της σύγχρονης ανθρωπολογικής έρευνας. Ιατρικές εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδης.
Αθήνα 2003, 526.-

Ο Βλάχος στο δημοτικό τραγούδι

Ευάγγελος Αυδίκος

Καθηγητής Λαογραφίας

Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Στις τελευταίες δεκαετίες, ένα σύνθημα φιλοξενούνταν στους τοίχους της Αθήνας που προκάλεσε την αντίδραση συλλόγων βλαχόφωνων, καθώς θεωρούσαν ότι αυτό αμφισβητούσαν από τη μια μεριά την εθνολογική τους συνείδηση και από την άλλη υποτιμούσε και διακωμωδούσε τον πολιτισμό και την προσφορά τους, δεδομένου ότι η Αθήνα είναι γεμάτη από ιδρύματα που χτίστηκαν και λειτουργούν με διαθήκες βλάχων εμπόρων και επιχειρηματιών. Το σύνθημα «έξω οι βλάχοι από την Αθήνα» έθετε το βλάχικο ζήτημα του παρελθόντος με άλλους όρους, εντασσόταν στη συνθηματολογία των τοίχων που αργότερα έκανε την εμφάνισή της στους τοίχους και αφορούσε μετανάστες από την Ανατολή, την Αφρική και τα Βαλκάνια (Αλβανούς)⁵⁴, ή αποτελούσε μέρος της συζήτησης για το νεοελληνικό πολιτισμό, στοιχεία του οποίου αποτυπώνονταν στην οικιστική οργάνωση της πόλης, ιδίως της Αθήνας στη μεταπολεμική περίοδο⁵⁵;

Προφανώς, η συνθηματολογία του τοίχου διαμαρτύρεται για την άναρχη ανάπτυξη της πόλης, για τα αποτελέσματα που είχε το γεγονός ότι η Αθήνα έγινε ένα μεγάλο κεφάλι στο αδύναμο κεφάλι της Ελλάδας, κατά τον Burgel, με όλες τις επιπτώσεις στο οικιστικό περιβάλλον, στην καθημερινότητα των ανθρώπων⁵⁶. Η κατηγορία «βλάχος» ταυτίζεται με την ιδεολογία των λαϊκισμού που διαπότισε τη σχέση της εξουσίας με το περιβάλλον, με τα πεζοδρόμια, με το πράσινο, με τους πολίτες, που οδήγησε σε μια τραγελαφική κατάσταση⁵⁷. Η λέξη «βλάχος» αποτελεί κοινωνιολογική κατηγορία, που προσδιορίζει την κακοποίηση της αισθητικής και την

⁵⁴54. Ο δρόμος λειτουργεί ως χώρος που έχει τη δύναμη να ενεργοποιήσει τη σκέψη και τη δράση των ανθρώπων. PETER HAMILTON, "The Street and Everyday Life", στο: Tony Bennett-Diane Watson (επιμ.), *Understanding Everyday Life*, Oxford, The Open University/Blackwell Publishing, 2002, σ.95. Ενδιαφέρουσα, εξάλλου, είναι η άποψη για το λαϊκό πολιτισμό (popular culture), που έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην έκφραση και απελευθέρωση μέσω της δημιουργικότητας. Βλ. JOHANNES FABIAN, *Moments of Freedom. Anthropology and Popular Culture*, Charlottesville-London, University Press of Virginia, 1998, σ.74.

⁵⁵55. Εντάσσεται στην απώλεια της εδαφοκυριαρχίας στην πόλη. Βλ. ΣΗΛΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1993, σ.225.

⁵⁶56. GUY BURGEL, *Αθήνα. Η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας*, μετ. Π. Ρυλμόν, Αθήνα, Εξάντας, 1976, σ.23.

⁵⁷57. Πρόκειται για τα σημεία εκείνα του κοινωνικού χώρου που επιτρέπουν την «αεροπορική» θέασή του, κατά τον PIERRE BOURDIEU, *Η διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλλαισθητικής κρίσης*, μετ. Κική Καμαμπέλη, Αθήνα, Πατάκης, 2002, σ.215. Πβ. την πολιτική και ιδεολογική διάσταση του χώρου στον HENRY LEFEBVRE, *Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*, μετ. Π. Τουρνικιώτης-Κ. Λωράν, Αθήνα, Παπαζήσης, 1977, σ.223.

έλλειψη σεβασμού στον άνθρωπο, δεν υπονοεί εθνολογικές αναφορές⁵⁸. Αντίθετα, η έννοια «βλάχος» γίνεται αιχμή για διαμαρτυρία και συνθηματολογική αντίσταση ενάντια στην ισοπέδωση που προωθεί η εξουσία⁵⁹. Αποτελεί συστατικό στοιχείο του λαϊκισμού, που διαποτίζει τη σκέψη των ιθυνόντων.

Ωστόσο, το θέμα αυτό μπορεί να γίνει αφορμή για την ανίχνευση της κατηγορίας «βλάχος» στο λαϊκό πολιτισμό, για τη θέση που κατέχει και τον τρόπο που εμφανίζεται στις διάφορες μορφές του, όπως είναι το δημοτικό τραγούδι, την παροιμία, την ευτράπελη διήγηση και το παραμύθι.

Βλάχοι και ταυτότητα

Το υλικό που έχει χρησιμοποιηθεί είναι δημοτικά τραγούδια από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, το οποίο αντλήθηκε από συλλογές και ανθολογίες. Η λέξη «βλάχος» ως εθνολογική κατηγορία απουσιάζει. Υπάρχουν μόνο δύο αναφορές που προκαλούν σύγχυση και προβληματισμό. Η πρώτη ανιχνεύεται στην Κρήτη, στο τραγούδι του Δασκαλογιάννη. (στίχοι 309-14).

Εκ' ίδια τς' εσκοτώσασι τσοι Βενετούς οι Βλάχοι,
Οι Βλάχοι κ' οι Σκορδύληδες, κ' άλλ' απού τσοι Μωρηάνους,
Αυτοίνοι τσ' εσκοτώσασιν εκεί τσοι Βενετζάνους.
Και τότε βλαστημήξασι κιανείς να μη ξανάρθη,
Να κατοικήση `ς τα Σφακιά, τα ίδια να μην πάθη⁶⁰.

Η ποιητική σύνθεση αναφέρεται στον πόλεμο που κήρυξε κατά του Σουλτάνου το 1769 ο αγωνιστής από τα Σφακιά Δασκαλογιάννης, ο οποίος παρακινήθηκε «παρ' εξοχωτάτων προσώπων της τε Ρωσσίας, Μολδοβλαχίας και Πελοποννήσου»⁶¹. Στην περίπτωση αυτή, η αναφορά γίνεται σε κάποια ομάδα που χαρακτηρίζονται ως Βλάχοι, οι οποίοι βοήθησαν τους Σκορδύληδες να νικήσουν τους Βενετούς. Μάλλον, πρόκειται για τη γνωστή οικογένεια των Βλάχων στα Σφακιά, που αργότερα μετονομάστηκε σε Βλαχάκηδες. Παραμένει, όμως, το ερώτημα για την προέλευση του επωνύμου.

Πιο ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά σε τραγούδι του ακριτικού κύκλου από τη Χίο.

⁵⁸ Για την κοινωνιολογική και εθνολογική χρήση της κατηγορίας «βλάχος» βλ. ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ, «Ορεινές κτηνοτροφικές μειονότητες», *Νέα Οικολογία* 36(1987) 27. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ. ΑΥΔΙΚΟΣ, *Πρέβεζα 1945-1990. Οψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης*, Πρέβεζα, Δήμος Πρέβεζας, 2000, σ. 388.

⁵⁹ . «Μια κραυγή, που μας θυμίζει έντονα, πως η εξουσία της πόλης βρίσκεται, κι αυτή, στους δρόμους». ΜΑΝΟΥΕΛ ΚΑΣΤΕΛΣ, *Πόλη και κοινωνικοί αγώνες*, μετ. Γ. Κόκκινος-Μ. Πάγκαλου, Αθήνα, Αγώνας, 1980, σ.

⁶⁰ ΠΑΥΛΟΣ ΦΟΥΦΟΥΤΑΚΗΣ, *Συλλογή ηρωικών Κρητικών ασμάτων*, Βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία, Αθήνα, 1889, σ. 13.

⁶¹ .Ο.π., σ. 1.

Ένα μικρό βλαχόπουλο αφ' την Βλαχιάν εβγαίνει,
λαλεί μουλάρια Δώδεκα,μουλάρια τσαι λοάρι
όσον `που ζέβγε τα στενά τσ` ήπιασε της απλάδες.
Αρκίζ` ο νηος τσαι τραγουδά αρκίζ` ο νηος τσαι λέγει.
-Δεν είνε κλέφταις`ς τα βουνά,δεν είναι χαραμίταις
να χαραμίσουν τον νηον,να πάρουν το λοάρι;
Ακόμ` ο λόγος ήστεκε τα` ακόμη επεκράτει,
Άλλος του κρούει μια σπαθιά τα` άλλος τον μαχαιρόνει,
τσ` αδελφός τα` ο γκαδριακλής με το βαρύ χαζάρι
πρώτα κυπά την χαζαριά τα` ύστερα ανερωτά τον.
-Για `πε μου, βρε Βλαχόπουλο ,ως πού κρατά η γενιά σου;

-Η μάνα μ` είνε αφ' την Βλαχιά,τσ` ο τούρης μ` αφ' την Δύση⁶².

Στο συγκεκριμένο τραγούδι υπάρχει το διαδεδομένο μοτίβο της διφυούς καταγωγής .Το γνωρίζουμε από το Διγενή, το συναντάμε και αλλαχού⁶³.Το θέμα του τραγουδιού ανήκει στην κατηγορία των παραλογών «Ο φόνος τουπραματευτή απ` τον ληστή αδελφό του»⁶⁴.Η διαφορά βρίσκεται στον τρόπο γνωριμίας του δολοφόνου με το μαχαιρωμένοπραματευτή αδελφό του. Στο πιο πάνω τραγούδι η αναγνώριση γίνεται με αναφορά στην καταγωγή(Βλαχιά και Δύση).Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι οι περιοχές καταγωγής παραπέμπουν σε πολιτισμικό δυισμό (Ανατολή-Δύση) κατ` αναλογία προς το θέμα του Διγενή .Είναι αρκετά επισφαλές να επιχειρηματολογήσει κανείς υπέρ του εθνολογικού προσδιορισμού των λέξεων «Βλάχος και Βλαχιά».Για την αποφυγή αυτής της επιλογής συνηγορεί και μια παραλλαγή της παραλογής αυτής από τη Χαλκιδική, όπου ο ετοιμοθάνατος αδελφός δίνει την εξής απάντηση για την καταγωγή του.

-Μάνα `χα `που τα Γιάννινα,πατέρα `που τη Λάρσα⁶⁵.

Ο στίχος αυτός διευκολύνει την ταύτιση με γεωγραφικό διαμέρισμα, όχι με πολιτισμικό σύστημα. Είναι γνωστό, ότι στις βυζαντινές πηγές η Θεσσαλία αναφέρεται ως Μεγάλη Βλαχία

⁶² .ΒΑΣΙΛΗΣ Χ.ΜΑΚΗΣ, *Δημοτικά Ακριτικά Τραγούδια*, Αθήνα ,Επικαιρότητα, 1991,σ.85.

⁶³ .CLAUDE FAURIEL, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια*, Α` Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1999,σ.252.
`Χ την Άρταν είν` η μάνα μου, `χ την Κρήτην ο κυρής μου.

⁶⁴ .ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ(επιμ.),*Το δημοτικό τραγούδι.Παραλογές*,Αθήνα,Ερμής,1983,σ.97.

⁶⁵ .*Ο.π.*,σ.99.

και η Ήπειρος ως Δύση⁶⁶. Ως εκ τούτου, το τραγούδι από τη Χίο ενσωματώνει αυτό το μοτίβο, το οποίο είναι κοινός τόπος, όπως αποδεικνύει και η παραλλαγή από τη Χαλκιδική.

Η εθνολογική χρήση, λοιπόν, της κατηγορίας «βλάχος» δεν τεκμηριώνεται από τα κείμενα της λαϊκής ποίησης. Συνήθως, ο βλάχος ανήκει στην ευρύτερη αντιστασιακή ομάδα, η οποία αντιπαλεύει την εχθρική ετερότητα, Τούρκους και Αρβανίτες. Είναι λίγες οι φορές, που το τραγούδι ομαδοποιεί τους Βλάχους ως ξεχωριστή ομάδα που συντάσσεται με άλλες πληθυσμιακές ομάδες με σαφή την πρόθεση της ληστρικής δραστηριότητας, όπως συμβαίνει με τον Αλβανό Λιάζη, ο οποίος «ήτο λήσταρχος εφάμιλλος και οπαδός του Μέτσου Ίτσου, εξ εκείνων οίτινες την παρελθούσαν εκατονταετηρίδα κατεμάστιζον ατιμωρητί και συστηματικώς την Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν και Ήπειρον»⁶⁷.

Ο Αλβανός Λιάζης

Εβγήκε ο Λιάζης `ς τα βουνά, `ς ταις κρύαις ταις βρουσούλαις

Και παλληκάρια μάζονε, Βουργάρους κι` Αρβανίτες,

Και διαλεχτά Βλαχόπουλα, με πάλαις ασημένιαις.

Στο παραπάνω τραγούδι αυτό που ενώνει τις διαφορετικές ομάδες, είναι το διαγούμισμα, η ταυτότητα δεν αποκτά νόημα, καθώς τους συνδέει ο κοινός στόχος⁶⁸. Την άποψη αυτή ενισχύουν και όσα παρατηρεί ο Αλέξης Πολίτης. «Δεν πρέπει, βέβαια, να πιστεύουμε πως μονάχα ελληνικές κλεφτοσυμμορίες υπήρχαν. Πολύ συνηθισμένες ήταν και οι τουρκαλβανίτικες συμμορίες,

καθώς και οι μικτές, δηλαδή εκείνες που περιλάμβαναν τόσο Έλληνες όσο κι Αρβανίτες ή και Τούρκους. Το πράγμα, αν κι αποσιωπάται συχνά από τους ιστορικούς, είναι ευνόητο. Οι κατατρεγμένοι από τον νόμο κλέφτες δεν είχαν περιθώρια για εθνικές διακρίσεις»⁶⁹.

Η συμμαχία τους αφορά τον προσπορισμό αγαθών μέσω της ληστρικής συμπεριφοράς. Πρόκειται για μια συνάντηση ομάδων, που δεν είναι συχνή στα δημοτικά τραγούδια. Εδώ, η συνείδηση της προέλευσης αμβλύνεται και υπερτονίζεται η «επαγγελματική» δράση⁷⁰.

⁶⁶ Γ. ΣΟΥΛΗΣ, «Βλαχία-Μεγάλη Βλαχία-η εν Ελλάδι Βλαχία», στο: Γέρας Αντωνίου Κεραμοπούλου, Αθήναι, 1953, σσ. 492-3 {=ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΛΗΣ 1927-1966. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ (BYZANTINA, ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ, ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ, Αθήναι, 1980)}.

⁶⁷ Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ηπειρώτικα Τραγούδια. Συλλογή Δημοδών Ασμάτων*, Αθήνα, Δαμιανός-Δωδώνη, σ. 29.

⁶⁸ Π.Β. ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, *Αηστές*, Αθήνα, Ερμής, 1988, σ. 72.

⁶⁹ ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, *Το δημοτικό τραγούδι. Κλέφτικα*, Αθήνα, Ερμής, 1976, σ. ιε'.

Αντίθετα, σ' άλλα τραγούδια υποδηλώνονται με σαφήνεια τα όρια της ομάδας και προσδιορίζεται ποιος είναι ο άλλος. Αυτό συμβαίνει σ' ένα μοιρολόι.

Σήκω Μπόσκα, σήκω αδελφι

τι χτυπάει η καμπάνα.

Έρθ' η παγανιά μωρ' Μπόσκα

τούρκικο ασκέρι.

Σήκω Μπόσκα, σήκω αδέρφι

για να δεις αμάχη.

Βλάχοι με Τούρκους πώς χτυπιούνται

για να σώσουν τη βλαχιά μας⁷¹.

Στο μοιρολόι είναι σαφή τα όρια των ομάδων, από τη μια μεριά οι Βλάχοι και από την άλλη οι Τούρκοι. Είναι ο αντίπαλος, η ετερότητα, την οποία αντιμάχονται. Στόχος αυτού του αγώνα είναι η διάσωση της Βλαχιάς, όλων δηλαδή εκείνων των στοιχείων που συγκροτούν την ιδιαιτερότητά τους. Πρόκειται για αγώνα υπέρ μιας ταυτότητας που δεν είναι σαφές ότι έχει εθνολογικά χαρακτηριστικά, παρόλο που θα μπορούσε να το υπονοήσει κανείς, καθώς μετεωρίζεται. Τα στοιχεία, όμως, δεν είναι επαρκή, ώστε να στοιχειοθετηθεί μια τέτοια θέση. Κυρίως, ο αγώνας αυτός αφορά το χωριό, την τοπικότητά τους, το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, εντός του οποίου κινούνται⁷².

Αντίθετα, είναι αρκετά τα κλέφτικα τραγούδια, τα υμνούν τα κατορθώματα βλάχων που οργανώνουν ένοπλες αντιστασιακές ομάδες εναντίον των Τούρκων, όπου δε γίνεται αναφορά στη λέξη «Βλάχος», αλλά παραπέμπουν στους χώρους δράσης, ιδίως τον ορεινό χώρο. Η στενή σχέση των βλάχικων χωριών με τις ένοπλες ομάδες, προκάλεσε, συχνά, την οργή των Τούρκων και δεν είναι λίγα τα χωριά που κήκαν, ακριβώς γιατί εκδήλωναν τη διάθεση και την

⁷⁰ .Τέτοιες συναντήσεις και συνεργασίες ατόμων καθιστούν προβληματική την έννοια της αντίστασης και του πολιτισμού ως συστατικών στοιχείων σ' αυτά τα τραγούδια. Πβ. RIKI VAN BOESCHOTEN, *ό.π.*, σ.3. ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΔΕΡΜΕΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα. Μύθοι-παραστάσεις-ιδεολογίες*, Αθήνα, Πλέθρον, 1997, σσ.175-92. Ακόμη, βλ. Σ.ΑΣΔΡΑΧΑΣ, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού, ένα ακαρνανικό παράδειγμα», στο: *Ελληνική κοινωνία και οικονομία στον 19' και 18' αιώνα*, Ερμής, Αθήνα, 1982, σσ.231-52. Ε. HOBSBAWM, *Αηστές*, Αθήνα Βέργος, 1975.

⁷¹ . ΖΩΗ ΠΑΠΑΖΗΣΗ-ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Τα τραγούδια των Βλάχων*, Αθήνα, Gutenberg, 1985, σ.91.

⁷² . Πβ. RIKI VAN BOESCHOTEN, *ό.π.*, σ.219.

πρόθεση να αγωνιστούν όχι μόνο υπέρ της προστασίας της Βλαχιάς τους, των χωριών τους, αλλά και υπέρ του απελευθερωτικού αγώνα, όπως έκανε ο Λεπενιώτης και άλλοι.

Ο Λεπενιώτης

Εσείς πουλιά άγρια και ήμερα, άγρια κι ημερωμένα,
εσείς δουλειά δεν έχετε αυτού στα Βλαχοχώρια,
διαβάτε απάνου στ' Άγραφα πέρα απ' τα Βλαχοχώρια,
να βρήτε τους Αρματωλούς τους τρεις Λεπαινιωταίους!
Σε τι βουνά να βρίσκονται, σε τι κεφαλοχώρια,
τέτοιο κακό δεν καρτερούν, Τούρκους δεν παντυχαίνουν!⁷³

Οι Τούρκοι είναι ο άλλος, ο αντίπαλος για τα βλαχοχώρια, τα οποία λειτουργούν ως βιότοπος είτε για την ανάδειξη κλεφτών είτε για την παροχή διευκολύνσεων και απόκρυψης στα βουνά, τα οποία είναι ο φυσικός χώρος των κλεφτών⁷⁴. Στην περίπτωση του προηγούμενου τραγουδιού, είναι γνωστή η προέλευση του Λεπενιώτη, τη βοήθεια του οποίου απεγνωσμένα ζητούν οι πατριώτες του.

Σ' ένα άλλο τραγούδι τα βλαχοχώρια στα βουνά είναι ο ασφαλής χώρος που επιτρέπει την άνθηση του αντάρτικου κινήματος. Η μετακίνηση των Βλάχων στον κάμπο για τον ξεχέμασμα στερεί το ανθρώπινο δίκτυο υποστήριξης, που είναι τόσο αναγκαίο για τους κλέφτες, σε σημείο που η άνοδος στα βουνά την άνοιξη χαιρετίζεται στα κλέφτικα τραγούδια ως ταυτόσημη με την κλέφτικη δράση.

Οι κλέφτες αναμένοντες το έαρ
Ήσυχια που είναι τα βουνά, ήσυχια που είν' οι κάμποι!
Δεν καρτερούνε θάνατο, γεράματα δεν έχουν,
μόν' καρτερούν την άνοιξη, το Μάη, το καλοκαίρι,
να ιδούν τους Βλάχους `ς τα βουνά, να ιδούν ταις βλαχοπουλαις,
να κούσουν τα Βλαχόπουλα λαλώντας ταις φλογέραις,
βόσκοντας τα κοπάδια τους με τα χοντρά κουδούνια.
Όντας τα στήσουν τα μανδριά, την αρτησιά να φτιάσουν
θα βγουν και τα κλεφτόπουλα να παίζουν, να χορεύουν.
Συχνά συχνά θα ροβολάν `ς τους κάμπους των Φερσάλων,

⁷³ ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ, *ό.π.*, σ. 673.

⁷⁴ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, «Η ζωή των Ελλήνων κλεφταρματολών», στο: Δ. Β. Οικονομίδης, *Εθνολογικά-Λαογραφικά, τόμος Β'*, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 1998, σ. 90.

να πιάνουν Τούρκους ζωντανούς, να γδύνουν σκοτωμένους,
να φέρνουν γρόσια και φλωριά, κ' εκεί να τα μοιράζουν,
και να χαρίζουν κάνα δυο `ς ταις άσπραις Βλαχοπούλαις,
κλέφτοντας και κάνα φιλί ,και γλυκοπαιγνιδάκι⁷⁵.

Οι Βλάχοι, λοιπόν, τα βλαχοχώρια και τα βουνά λειτουργούν ,στο συμβολικό επίπεδο, ως το πεδίο ,όπου αναπτύσσεται η αντιστασιακή δράση κατά των Τούρκων. Το βουνό γίνεται η έκφραση που διαφοροποιεί δυο βασικές ομάδες, τους Τούρκους και τους κατακτημένους. Οι Βλάχοι αποτελούν συστατικό στοιχείο της δεύτερης ομάδας, είτε ως δράστες είτε ως φιλοξενούντες και διευκολύνοντες την αντιστασιακή συμπεριφορά. Τα δημοτικά τραγούδια δίνουν μια σαφή εικόνα για το πού τοποθετούνται οι βλάχοι. Γι' αυτούς η ετερότητα, ο άλλος είναι οι Τούρκοι⁷⁶. Δε διαφαίνεται πουθενά ότι διαφοροποιούν τους εαυτούς τους από άλλα χωριά, που δεν είναι βλαχοχώρια. Αντίθετα, συμβολικοποιούν, λόγω της ορεινής τους διαμονής ,το αντιστασιακό πνεύμα. Το βουνό και οι Βλάχοι εμπλέκονται σ' ένα ιστό σημασιών, που τους κατατάσσει στην ομάδα εκείνων που αγωνίζονται κατά του Τούρκου, που είναι ο αντίπαλος. Το βουνό και οι ίδιοι νοσηματοδοτούνται με τη σημασία της εναντίωσης και της σαφούς διαφοροποίησης από τον κάμπο που συμπεκνώνει την υποτέλεια⁷⁷.

Οι κλέφταις επροσκύνησαν,κ' γίνηκαν ραγιάδες.
Άλλοι φυλάγουν πρόβατα,κ' άλλοι βοσκούνε γίδια.
Κ' ένα μικρό Κλεφτόπουλο,της ερημιάς καμάρι,
του λαγκαδιούνε σύντροφος δεν θε να προσκυνήση.
Το πλάγι πλάγι `πήγαινε,τον ταμπουρά `λαλούσε.
-«Εγώ ραγιάς δε γένομαι,Τούρκους δεν προσκυνάω,
δεν προσκυνώ τους Άρχοντες και τους Κοντζαμπασίδες.
Μόν καρτερώ την άνοιξι,ναρτούν τα χελιδόνια,
να βγουν η Βλάχαις `στα βουνά,να βγουν η Βλαχοπούλαις⁷⁸.

⁷⁵ .ΠΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ,ό.π.,σ.108.Αυτού του είδους τα τραγούδια ανήκουν στα «βλάχικα,τα τραγούδια της ποιμενικής ζωής».ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ,ό.π.,σ.λθ'.Ο PASSOW έχει ξεχωριστή ταξινομητική κατηγορία(βλάχικα,carmina pastoralia).ARNLODVS PASSOW,*Τραγούδια Ρωμαίικα*, Lipsiae, 1860, σ.377.

⁷⁶ .ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ, «Εθνολογικές και πολιτισμικές συνάψεις και αντιθέσεις στα δημοτικά τραγούδια της Θράκης :το παράδειγμα της ερωτικής ανομίας»,*Εθνολογία* 8(2000) 111.

⁷⁷ .ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ, «Πολιτισμικός δυισμός στο έργο του Κ.Κρυστάλλη :ο κάμπος και το βουνό», *Σκουφάς* 84(1994) 522-8.

⁷⁸ .ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ,ό.π.,σ.604.

Στο παραπάνω τραγούδι ο πόλος του ορεινού χώρου είναι προφανές ότι ταυτίζεται με το ελεύθερο, ανυπότακτο πνεύμα⁷⁹. Το μικρό κλεφτόπουλο αρνείται να μετακινηθεί στον κάμπο ,που αποκτά τη συμβολική σημασία της συμμόρφωσης σε μια δεδομένη εξουσιαστική σχέση, που περιλαμβάνει τον αλλόθρησκο κατακτητή (Τούρκο) ,αλλά και την κοινωνική ομάδα των ομόθρησκων (άρχοντες, κοτζαμπάσηδες), που συμβιβάστηκαν και αποδέχτηκαν το καθεστώς της εξουσίας⁸⁰.

Η αναγέννηση, συνεπώς του βουνού την άνοιξη με τον ερχομό των Βλάχων διερμηνεύει αυτή τη διπλή αντίσταση στην εξουσία, καθώς το βουνό και οι Βλάχοι είναι η εγγύηση για τη συνέχιση της αντίστασης. Σ` αυτή την περίπτωση, τα όρια ανάμεσα στις ομάδες ορίζονται από το χώρο, το βουνό και τον κάμπο. Καθένας πόλος συμπυκνώνει ένα διαφορετικό αξιακό σύστημα ένα πλέγμα εξουσιών που συγκρούονται .Το βουνό και οι Βλάχοι εκφράζουν την αντίσταση απέναντι στον άλλο, στην εξουσιαστική ετερότητα που μπορεί να είναι ο αλλόθρησκος κατακτητής, αλλά και ο ομόθρησκος προσκυνημένος⁸¹.Ο κάμπος, αντίθετα, είναι συνώνυμος με την υποτέλεια, το συμβιβασμό ,την απαξίωση. Έτσι, η αέναη κίνηση του βλάχου ανάμεσα στο βουνό και τον κάμπο αποκτά την αναγεννώμενη σημασία κατά την άνοιξη ότι η αντίσταση έχει χώρο ύπαρξης.

Εξάλλου, η άνοδος και η κάθοδος στο βουνό του βλάχου οριοθετεί το χρόνο στην παραδοσιακή κοινωνία αλλά και τα συναισθήματα που προκαλεί η σχέση με το βουνό σ` αντίθεση με τον κάμπο⁸².Η άνοδος, ο χρόνος της άνοιξης, συνδέεται με τη ζωή, την κίνηση, την παρουσία.

Πότε θε να ρθει όμορφος Μάης
και η άνοιξη η πανώρια
να βγουν οι βλάχοι στα βουνά
και στο χωριό το Σέλι
να βγούνε και τα πρόβατα
με τα` ασημοκουδούνια
να βγουν κοπέλες στο χορό
λεβέντες στο σιργιάνι
να βγω και γω ο μαύρος μου

⁷⁹ .ΣΤΑΘΗΣ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΣ, «Κοινωνική ληστεία και αγρο-πομενικός πολιτισμός στην Ελλάδα»,στο βιβλίο:Σ.Δαμιανάκος:*Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*,Αθήνα,Πλέθρον,σ.85.

⁸⁰ .Η διάσταση προσεγγίζει την άποψη του E.HOBSBAWM,*Bandits*,Suffolk,Pelikan Books, 1972a,σ.71.

⁸¹ .Πβ.ΓΙΩΡΓΟΣ Δ.ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ,*Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία*,Αθήνα,Νέα Σύνορα-Λιβάνης,1979,σς.48-9. ΣΤΑΘΗΣ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΣ,ό.π.,σς.86-7.

⁸² .ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ, «Χρόνος και κοινωνική οργάνωση στους νομάδες του ελληνικού χώρου»,*Αρχαιολογία και Τέχνες* 76(2000) 35-41.

με την κακιά αρρώστια⁸³.

Η άνοδος του βλάχου στα βουνά είναι ταυτόσημη με την αναγέννηση ,ενώ η κάθοδος, το ξεκίνημα για τα χειμαδιά κλείνει τον κύκλο της αισιοδοξίας, καθώς οδηγεί στον κάμφο. Αντιμετωπίζεται ως ξενιτεμός με όλες τις συναισθηματικές παρενέργειες που έχει η κίνηση αυτή για τους μετακινούμενους.

Φθινοπώριασε και βρέχει
φεύγουν με τα` αρνιά οι βλάχοι
φεύγουν να ξεχειμωνιάσουν
παρα πάν` πια δεν αντέχουν⁸⁴.

Η εννοιολογική κατηγορία «βλάχος», λοιπόν, ποικίλει σε σημασιολογικές αποχρώσεις .Οι ίδιοι, πάντως, αναδεικνύουν εκείνα τα πολιτισμικά στοιχεία, που θεωρούν σημαντικά για τον αυτοπροσδιορισμό τους. α. Το πρώτο είναι η ορθόδοξη πίστη τους⁸⁵.

(...)

-Πού είν` πατέρας σ`
όμορφή μου;
-Έφυγε,πάει σ` ένα γάμο
σ`ένα γάμο Χριστιανώνε
Χριστιανών και βλάχικο

β. Το δεύτερο είναι το ομόγλωσσο που αποτελεί ευκρινές όριο για τη συγκρότηση της ταυτότητας⁸⁶, στα όρια της οποίας αναπτύσσεται η ενδογαμία⁸⁷.

`Τω δεν είμαι γι` Αρβανίτες
μα για `να λεβέντη Βλάχο

⁸³ Ζ.ΠΑΠΑΖΗΣΗ-ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ,ό.π.,σ.150.

⁸⁴ .Ο.π.

⁸⁵ .ANTHONY P.COHEN,*The Symbolic Construction of Community*,London and New York, Routledge,.,σ88.ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΡΑΚΑΣΙΔΟΥ,*Μακεδονικές ιστορίες και πάθη 1870-1990*, Αθήνα, Οδυσσέας,2000,σ.56.

⁸⁶ .ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΡΑΚΑΣΙΔΟΥ,ό.π.,σ.144. Νίκος Μαραντζίδης, *Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το έθνος. Προσφυγιά, κατοχή και εμφύλιος εθνική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους Τουρκόφωνους Ελληνορθόδοξους του δυτικού κόσμου*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2001,σ.91.Πβ. P. Bourdieu, *Language and Symbolic Power*,Cambridge,Polity Press,1997,σ.45..

⁸⁷ .E.CAIRNS, "Intergroup Conflict in Northern Ireland", στο: H.Tajfel(επιμ.), *Social Identity and Intergroup Relation*,Cambridge,Cambridge University Press,1982,σσ.277-97.

όμορφο σαν καλοκαίρι
και της ρίζας μας βλαστάρι.
Αει λεβέντη να παρθούμε
γιατί οι δυο ταιριάζουμε:
Ίδια γλώσσα έχουμε.

Αν η ορθόδοξη πίστη αποτελεί τον άξονα του μιλλέτ που περιλαμβάνει όλους τους ορθόδοξους⁸⁸, η γλώσσα ,προφανώς, αναδεικνύει την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα, που συμβάλλει στην οριοθέτηση του χώρου των γαμήλιων ανταλλαγών έναντι μιας ετερότητας, όπως είναι οι Αρβανίτες. Στην περίπτωση αυτή η λέξη «βλάχος» λειτουργεί ως μια εντοπότητα, όπου το κυρίαρχο στοιχείο δεν είναι το βουνό αλλά η γλώσσα⁸⁹.

Αυτό αναδεικνύεται πιο έντονα σ' ένα Μωραϊτικό τραγούδι, όπου η ετερότητα είναι ο Βλάχος.

Ο Ζαχαριάς

Βγήκαν τα Νικολόπουλα και κυνηγάν τους κλέφτες
και κυνηγάν το Ζαχαριά,τον τρομερό τον κλέφτη.
Πανάθεμά σε Ζαχαριά,με τη συνήθεια πόχεις,
κάθε μερούλα πόλεμο,γυναίκα κάθε μήνα.
Τίγαρις παίρνει βλάχισσες,τίγαρις βλαχοπούλες,
μάν' παίρνει τις Μανιάτισσες και τις Μανιατοπούλες,
πόχουν κορμί για φορεσιά,μεσουά για ζωνάρι⁹⁰.

Το τραγούδι αυτό εστιάζει σε μια άλλη εντοπότητα, θέτοντας στο χώρο της ετερότητας τις βλαχοπούλες, με τη χρήση όρων αισθητικής .Για τον Πελοποννήσιο η εντοπότητα ταυτίζεται με λιπόσαρκες αναλογίες στη γυναίκα-προτιμούν τις Μανιάτισσες-σ' αντίθεση με τη γυναικεία ετερότητα που υιοθετεί άλλο αισθητικό πρότυπο.

Οι βλάχοι και τα στερεότυπα

⁸⁸ .Π.ΚΟΝΟΡΤΑΣ, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο (17^{ος} αρχές 20^{ου} αιώνα)*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1998, σ. 309 και 312.

⁸⁹ .ΑΙΚΑ ΤΕΡΙΝΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Ανθρωπολογική προσέγγιση. Αλμωπία: παρελθόν, παρόν και μέλλον», στο: Αι.Μιχαλοπούλου -Π.Τσάρτας -Μ.Γιαννησοπούλου-Π.Καφετζής-Ευ. Μανώλογλου, *Μακεδονία και Βαλκάνια, ξενοφοβία και ανάπτυξη*. Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1998, σ.363..

⁹⁰ .ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ.ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *170 Γορτυνιακά δημοτικά τραγούδια*, Αθήνα, Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, 1992, σ.290.

Η δύναμη του στερεοτύπου είναι η σχηματική σχέση με την πραγματικότητα, γεγονός που ενισχύεται από τη δομή του δημοτικού τραγουδιού⁹¹. Ο βλάχος ,για παράδειγμα, είναι συνώνυμος με τον κτηνοτρόφο, το φυσικό περιβάλλον, τη γαλήνη της φύσης, με βουκολικές εικόνες⁹².

Στ' άσπρα ντυμένος με σπαθί
Τον κούκο ως τα φρύδια
Βλάχος είμαι μια ζωή
Βοσκός απ' τα βουνά μας.
Την κάπα έχω για σκεπή
Γι' αδέρφια το κοπάδι.
Για χάρη τα' δίνω τη ζωή
Κι αυτό τη δίν(ει) για μένα.
Σκυλιά έχω με λιονταριού μαλλί
Με γάλα τα ταΐζω.
Το έχος μου αυτοί φυλάν
Γαυγίζουν νύχτα-μέρα⁹³

Η εικόνα αυτή, σαφώς, και δεν ανταποκρίνεται στην κοινωνική πραγματικότητα των βλαχόφωνων, οι οποίοι είχαν μια εξίσου ισχυρή εμπορευματική τάξη, που βασίστηκε σε βιοτεχνικές δραστηριότητες (μάλλινα, αργυροχοΐα, ξυλοτεχνία, κ.λπ.)⁹⁴. Ο ορεινός χώρος και η ημι-νομαδική ζωή εντάσσονται στο αγροτο-αστικό δίπολο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με ακαμψία και θεωρήθηκε ότι ο πρώτος πόλος συμπύκνωνε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της αγροτοκτηνοτροφικής δραστηριότητας, ενώ ο αστικός πόλος συγκέντρωνε τις βιοτεχνικές και εμπορευματικές δράσεις, γεγονός που αποτυπωνόταν και στα αυστηρά οριοθετημένα πολιτισμικά συστήματα. Πρόκειται για μια σχηματική προσέγγιση στη σχέση πόλης υπαίθρου ,ορεινού χώρου-κάμπου.

⁹¹ ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΚΑΨΩΜΕΝΟΥ-ΧΑΤΖΗΤΑΚΗ,ό.π.,σ.9.

⁹² Για τα στερεότυπα βλ. ΦΡΑΓΚΙΣΚΗ ΑΜΠΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ,Ο άλλος εν διγμώ. Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία. Ζητήματα ιστορίας και μυθολογίας, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998, σς. 147-50. Ιωάννα αγοραστού-Εισαγωγή στη συγκριτική στερεοτυπολογία των εθνικών χαρακτηριστικών στη λογοτεχνία, Θεσσαλονίκη, Studio University Press. VERONICA GOROG-KARADY, "Ethnic Steretypes and Folklore. The Jew in Hungarian Oral Literature", στον τόμο: Reimund Kvideland (επιμ.), *Folklore Processed. I Honour of Lauri Honko on his 60th Birthday, 6th March 1992*, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1992, s. 116.

⁹³ ΖΩΗ ΠΑΠΑΖΗΣΗ-ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ,ό.π.,σ.118.

⁹⁴ βλ. Β.ΡΟΚΟΥ, *Υφαντική οικιακή βιοτεχνία. Μέτσοβο 18 αι. 20 αι.*, Αθήνα, Artigraf, 1994, σ.47.

Ο Βλάχος, λοιπόν, είναι ο κτηνοτρόφος που ζει μια ειδυλλιακή ζωή στο φυσικό περιβάλλον, προσανατολισμένος και καθοδηγούμενος από τις εικόνες που τον περιβάλλουν. Οφείλουμε, βεβαίως, να διευκρινίσουμε ότι αυτό το στερεότυπο δημιουργήθηκε με τη διεύρυνση του περιεχομένου της λέξης «βλάχος», που συμπεριέλαβε κάθε κτηνοτρόφο, ιδίως τους Σαρακατσάνους, αλλά και άλλους μη βλαχόφωνους ημι-νομάδες. Οι εδραίοι κάτοικοι διαφόρων περιοχών αποκαλούν τους Σαρακατσάνους και κάθε ημι-νομάδα κτηνοτρόφο βλάχο⁹⁵. Αυτή η σύμφυση παρατηρείται και στα δημοτικά τραγούδια, όπου άλλοτε γίνεται η διασαφήνιση και άλλοτε όχι.

Κάτω στ` Αρβανιτοχώρια
και τα Βλάχικα κουνάκια
πάνε οι κλέφτες να πατήσουν
και χωριά να διαγουμήσουν.
Πήραν άσπρα, πήραν γρόσια,
το γιαλό την κατεβάζουν
και βαριά την εξετάζουν:
- Στο Θεό σου, βλαχοπούλα,
να μην είσαι Τουρκοπούλα,
να `σαι Σαρακατσιανούλα,
να `χεις χίλες προβατίνες
κι άλλες τόσες γκόρμπες γίδες.
- Εγώ δεν είμαι Τουρκοπούλα,
Είμαι Σαρακατσιανούλα⁹⁶.

Στο τραγούδι αυτό η βλαχοπούλα είναι σαρακατσανοπούλα και υπεραμύνεται της πολιτισμικής ομάδας έναντι των αλλόθρησκων. Η λέξη «βλαχοπούλα» συνδέεται με τη νομαδική φύση και την κτηνοτροφική δραστηριότητα της ομάδας, στην οποία ανήκει. Το όνομα έχει χάσει την αναφορά του σε ιδιαίτερες πολιτισμικές ποιότητες, όπως είναι η γλώσσα-κύριο χαρακτηριστικό των βλαχόφωνων- και μετασχηματίζεται σε μια ευρύτερη κατηγορία που παραπέμπει στην οικονομική συμπεριφορά (κτηνοτροφία) και τον κύριο χώρο αναφοράς της, με τον οποίο

⁹⁵ .ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, *ό.π.*, σ.167.

⁹⁶ . ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΝΗΜΑΣ, *Δημοτικά Τραγούδια της Θεσσαλίας, Β΄*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1983, σ.305.

συνδέονται και μερικά γνωρίσματα που συγκροτούν το πολιτισμικό ήθος, το habitus του Bourdieu⁹⁷.

Πρόκειται για πολιτισμικές ιδιότητες ,που ορίζουν και επιβάλλουν την άρνησή της στην πρόταση που της γίνεται. Αν όμως η θέση της στο συγκεκριμένο τραγούδι διαμορφώνεται σ' ένα πλαίσιο αυστηρών εθνοτικών ορίων ανάμεσα σε αλλόθρησκους(Χριστιανοί-Μουσουλμάνοι), η απόρριψη της πρότασης να παντρευτεί έναν εδραίο κάτοικο της υπαίθρου υπακούει στο habitus της πολιτισμικής της ομάδας, όπου η εξωγαμία ισοδυναμεί με την αποδόμηση των πολιτισμικών ορίων⁹⁸.

Μια βλάχα πλιένει στου πουτάμ`, πλιένει κι σκαματίζει
κι Γκρέκουσ την αγνάντιβι `που πίσου απ` του πλατάνι.

- Βλαχούλα - μ`, δεν παντρευίσι, Γκρέκου άντρα δεν παίρνεις;
- Κάλλιου να διω του αίμα μου της γης να κουκκινίζει
πέρι να διω τα μάτια μου Γκρέκουσ να τα φιλάει⁹⁹.

Τα εθνοτικά όρια, ωστόσο, διατηρούνται, ακόμη κι όταν αναφέρονται στους βλαχόφωνους, με τους οποίους ταξινομούνται υπό την ίδια εννοιολογική κατηγορία «βλάχος».

Ωστόσο, το πολιτισμικό ήθος που συνδέεται με την κατηγορία «βλάχος», χάνει τις ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις και διαποτίζει όλο τον ορεινό χώρο που θεωρείται ως δημιουργός μιας συγκεκριμένης οπτικής απέναντι στην πραγματικότητα ,που ενεργοποιεί και την ανάλογη συμπεριφορά. Επιπλέον, η κατηγορία «βλάχος» διευρύνεται και περιλαμβάνει όλη την ύπαιθρο, που κατατάσσεται στον αγροτικό πόλο, αντιτιθέμενη στον αστικό χώρο. Πρόκειται για ένα σχήμα που, μερικές φορές, μετακινείται, για να ορίσει τα όρια ανάμεσα στο νησιώτικο πολιτισμικό σύστημα και το στεριανό στην Ελλάδα

Συνοψίζοντας, ο βλάχος στο λαϊκό πολιτισμό αποτυπώνεται με την κοινωνιολογική του διάσταση. Συνήθως, είναι ο κτηνοτρόφος, ο εκπρόσωπος της βουκολικής ζωής που συνοδεύεται από συγκεκριμένα γνωρίσματα, γεγονός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας στερεοτυπικής αντίληψης. Αυτό, βεβαίως, παραμορφώνει την πραγματικότητα, καθώς συγκαλύπτει την

⁹⁷ . . P. Bourdieu..*Esquisse d`Une Thiorie de la Pratique*.Paris, 1972,σ.178.

⁹⁸ .ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ,*Χάλασε το χωριό μας χάλασε.Ιστορίες περί ακμής και πτώσης στη Λευκίμη Έβρου*,Αλεξανδρούπολη,Πολύκεντρο Δήμου Τυχερού,2002,σ. 110,όπου και βιβλιογραφία.

⁹⁹ . ΣΕΡΓΙΟΣ ΑΓΓ.ΒΑΓΓΛΗΣ, *Δημοτικά Τραγούδια της Χαλκιδικής*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986,σ.88.

εμπορευματική διάσταση στον ορεινό χώρο ,η οποία ήταν πολύ έντονη ανάμεσα στους Βλαχόφωνους.

Η Παραδοσιακή (γιορτινή) Φορεσιά της Σαμαρίνας Χαΐδω Αγορογιάννη-Βουτσά Εκπαιδευτικός

Μία από τις κυριότερες εκφράσεις της λαϊκής μας παράδοσης είναι η παραδοσιακή φορεσιά, όπου διακρίνουμε πολλά στοιχεία των αρχαιότερων εποχών.¹ Διάφορα τμήματα της ανδρικής και γυναικείας φορεσιάς συνεχίζουν άλλα την αρχαία ελληνική κι άλλα τη βυζαντινή τους παράδοση. Από το κοντό στρατιωτικό χιτώνιο που στερεώνεται με ζώνη γύρω στην οσφυϊκή χώρα και το οποίο είχε πολλές λεπτές κανονικές πτυχές, προέρχεται εξελιγμένη η πολύπτυχη φουστανέλα, που δίνει κατ' επέκταση το όνομά της σε όλη την ενδυμασία.² Στα ρωμαϊκά χρόνια η στολή με τον πολύπτυχο χιτώνα καθιερώθηκε σ' όλα τα μισθοφορικά στρατεύματα, επομένως και στα ελληνικά κι αποτελεί την προδρομική μορφή της νεοελληνικής φουστανέλας. «Η φουστανέλα κατά τον Στίλπωνα Κυριακίδη (καθηγητή λαογραφίας) κατάγεται από το δωρικό χιτώνα».³

Τα γιλέκι, το μείντάνι, η φερμέλη, το κοντόσι, με τον διάκοσμό τους θυμίζουν το διακοσμημένο αρχαίο θώρακα.⁴ Εμείς προσθέτουμε και το σαμαρινιώτικο «τζιμαντάνι». Αλλά και τα χολέβια (τσιοάριτσι) αποτελούν την εξέλιξη των περικνημίδων των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων πολεμιστών.

Οι πρώτες πληροφορίες που έχουμε για τις φορεσιές, προέρχονται από τα κείμενα ξένων περιηγητών.

Η σαμαρινιώτικη φορεσιά δεν διακρίνεται σε καλοκαιρινή και χειμερινή. Τα περισσότερα κομμάτια της γίνονται από τα υφαντά της οικιακής βιοτεχνίας και κυρίως το δίμιτο (αντίμιτο), που για την ύφανσή του απαιτούνται τέσσερα μιτάρια και τέσσερις πατήρες. ⁵

1. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (Δρανδάκη) τομ. 1, σελ. 226

2. Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν (Έκδοσις της εγκυκλ. επιθ/σεως «ΗΛΙΟΣ») Αθήναι, τομ. Ζ, σελ. 975

3. α) Πρακτικά Α' Συμποσίου Ιστορίας-Λαογραφίας-Γλωσσολογίας. Ανάπτυχο «Λαογραφικές ομοιότητες ΒΟΪΟΥ-ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΗΠΕΙΡΟΥ» Θεσ/νίκη 1976, Αλεξάνδρα Παραφεντίδου, σελ. 114, (όπου επίσης διαβάζουμε ότι: «...κοιτίδα της θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές του παραδοσιακού μας πολιτισμού η Τσαμουργιά της Ηπείρου». Βλ. Αλέξανδρου Μαμόπουλου « ΗΠΕΙΡΟΣ» τ. Β', σελ. 210-212.)

β) ...της φουστανέλας η γένεση διαπιστώνεται πανάρχαια στην Ελλάδα. Βλ. Αχ. Γ. Λαζάρου « Οι εύζωνοι της Φθιώτιδας ως φορείς πανάρχαιης φορεσιάς », Α' Συνέδριο φθιωτικών ερευνών, γλώσσα, ιστορία, λαογραφία. Πρακτικά, Λαμία 1993, 161-181.

Βλ. «ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΝΕΙΣ ΒΛΑΧΟΙ» Αχιλλεύς Λαζάρου, Ρίτα Λαζάρου-Παναγάκη Λεωνίδας Τζημοζιώγας, Δημήτριος Τσακτάνης σελ. 76-77, σημείωση 3.

γ) Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος στην εισαγωγή του (1954) στα «ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ» του Ζαχ. Παπαντωνίου (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ και ΣΙΑΣ Α. Ε.) σελ. 25, γράφει: «Ο Όθων εφόρεσε την ελληνική φουστανέλλα».

4. Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν (Έκδοσις της εγκυκλ. επιθ/σεως «ΗΛΙΟΣ») Αθήναι, τομ. Ζ, σελ. 975.

5. Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη «Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης» Αθήναι 1965, σελ. 40

Μετά από κατάλληλη επεξεργασία στα μαντάνια ήταν έτοιμο για ράψιμο. Το δίμιτο ήταν ένα από τα πολλά σαμαρινιώτικα προϊόντα που οι κυρατζήδες μετέφεραν με τα μουλάρια τους στις τότε γνωστές αγορές των πόλεων: Κων/πολη, Βελιγράδι, Βιτόλια **6** αλλά και προς την Αλβανία με κατάληξη το λιμάνι της Αυλώνας. **7** Επιστρέφοντας εφοδίαζαν την αγορά της Σαμαρίνας και πολλών αστικών κέντρων με νέα προϊόντα που δημιούργησε η βιομηχανική επανάσταση της Ευρώπης όπως: χημικές βαφές, βαμβακερά νήματα, μάλλινα υφάσματα αγγλικής κυρίως προέλευσης, μεταξωτά και βελούδα, καθώς και διάφορα διακοσμητικά σειρίτια για τα φορέματα των γυναικών π.χ πασμαντερί που προέρχονταν από τη Λυών της Γαλλίας.

Ανδρική φορεσιά

Η ανδρική γαμπριάτικη ή γιορτινή φορεσιά είναι σχετικά λιτή. Ράβεται και κεντιέται από ντόπιους ραφτάδες, που χρησιμοποιούν λευκό δίμιτο και διακοσμητικά σειρίτια και γαϊτάνια, τους ουτράδες, «τουρέ». Η επικράτηση του λευκού χρώματος έδωσε την ονομασία «άλμπιλε» στη φορεσιά, που φοριόταν μόνο στις επίσημες μέρες και φυλαγόταν για το μεγάλο ταξίδι στον άλλο κόσμο « του αλάντ' ε λούμε».

Ανδρικά εσώρουχα είναι: το «κατασάρκου», φανέλα από μάλλινο ύφασμα, που οφείλει το όνομά της στο ότι φοριόταν κατάσαρκα και είχε μακριά μανίκια διακοσμημένα στον καρπό με πλεκτές άκρες, τα «χειρότια» και το μακρύ κάτω εσώρουχο από το ίδιο μάλλινο ύφασμα που λεγόταν «συντρόφι».

Στα πόδια φορούν άσπρες χειρόπλεκτες κάλτσες. Πάνω από τις κάλτσες φορούν τα χολέβια, «τσιοάριτσι», καμωμένα από άσπρο δίμιτο. Φθάνουν ψηλά στην αρχή του μηρού, έχουν μάλλινα κλωσάρια τις «βρακοθηλιές» και δένουν στη μέση από το συντρόφι. Δεν έχουν πατούσα, κουμπώνουν με κόπιτσες στις γάμπες και πρέπει να εφαρμόζουν τέλεια. Χαμηλά, πάνω από τα παπούτσια σχηματίζουν στρογγυλάδα, ενώ πίσω καταλήγουν σε στρογγυλεμένες μύτες που πέφτουν πάνω στο τακούνι του παπουτσιού. Το τελειώμά τους γαρνίρεται με «τουρέ». Κάτω από τα γόνατα δένουν μαύρες αγοραστές καλτσοδέτες με διακοσμητικό δίχρωμο κορδόνι που καταλήγει σε φούντες.

Παλιότερα κύριο ρούχο ήταν η «καμιάσια», μακριά μονοκόμματη πουκαμίσια από λευκό, λεπτό υφαντό ύφασμα, που αργότερα αντικαταστάθηκε από βαμβακερό αγοραστό. Είχε λιγυστερές πιέτες μόνο μπροστά κι έφτανε μέχρι τα γόνατα. Στη μέση είχε υφασμάτινη φάσα σαν ζώνη, που έδενε πίσω και στερέωνε το ρούχο. Η κορμοφουστάνελα αυτή είχε μακριά φαρδιά μανίκια και κουμπωνε μπροστά μέχρι τη μέση.

Το «καμίσι», διαδεδομένος λεκτικός τύπος για το πουκάμισο, απαντά σε βυζαντινά κείμενα. «φορούντων των δημοτών καμίσια». **8** Στη γιορτινή φορεσιά επικράτησε να φοριέται ξεχωριστά το πουκάμισο από τη φουστάνελα. Το πουκάμισο ράβεται από βαμβακερό ύφασμα λινό ή χασέ. Τα μανίκια είναι φαρδιά, μακριά ως τον καρπό ή λίγο κοντότερα και στους ώμους έχουν πλούσια σούρα ή πολλές άσπαστες πιετούλες. Έχει λαιμόκοψη με μικρό όρθιο γιακά, κουμπωμα μπροστά με φιλντισένια κουμπάκια και πολλά γαζωμένα πιετάκια δεξιά κι αριστερά που καλύπτουν όλο το φάρδος των μπροστινών φύλλων.

6. Βακαλόπουλος Απόστ. «Ιστορία της Μακεδονίας» Θεσ/νίκη 1969, σελ. 402

7. Παπαδημητρίου Απόστ. «Σελίδες ιστορίας των Γρεβενών» τ. Α', σελ. 193

8. Χατζημιχάλη Αγγελική «Ελληνική λαϊκή φορεσιά» τομ. 1, σημ. 9. Βλ. Κων/νου Πορφυρογέννητου, «Έκθεσις της Βασιλείου τάξεως» Migne P.G. τόμος CXII στήλη 949.

Η φουστανέλα είναι πολύπτυχη ανδρική φούστα από λευκό βαμβακερό ύφασμα με πολλά λαγκιόλια, « κλίνιε».Όσο πιο πολλά έχει, τόσο πιο ωραία είναι. Σ'άλλες περιοχές ράφτηκαν φουστανέλες με 400 λαγκιόλια, «μάνες»,όσα τα χρόνια της σκλαβιάς ή 360 όσες οι μέρες του χρόνου. **9** Τα λαγκιόλια είναι ορθογώνια τρίγωνα κομμάτια υφάσματος,που ράβονται μεταξύ τους ίσιο με λοξό και σουρώνουν στη μέση. Το μήκος της φουστανέλας φτάνει μέχρι το γόνατο. Πάνω από το πουκάμισο φοριέται αμάνικο γιλέκο από βελούδο ή άλλο ακριβό ύφασμα. Είναι κεντημένο στα μπροστινά του φύλλα με μαύρα ή κόκκινα σειρίτια, που σχηματίζουν θηλιές και κουμπάκια. Κουμπώνει μόνο χαμηλά στη μέση.

Πάνω από το γιλέκο φοριέται το «τσιπούνι», χακτηριστικός μακρύς επενδύτης. Ράβεται από λευκό δίμιτο .Είναι αμάνικο, χωρίς κούμπωμα, φτάνει μέχρι τα γόνατα και είναι ίσο ή λίγο μακρύτερο από τη φουστανέλα. Τα μπροστινά φύλλα είναι μονοκόμματα,λίγο λοξά ,ενώ πίσω έχει πολλά λαγκιόλια(περίπου 20).Στις πλαϊνές ραφές έχει όρθιες εσωτερικές τσέπες.Στις παρυφές του ολόγυρα γαρνίρεται με λευκά σειρίτια. Πολλά τσιπούνια έχουν κέντημα στο πάνω μέρος των μπροστινών φύλλων που είναι κάθετες και παράλληλες μεταξύ τους σειρές. Γύρω στη μέση και πάνω από το τσιπούνι φοριέται μαύρο μάλλινο ή μεταξωτό ζωνάρι Η πεθερά τη μέρα του γάμου έζωνε το γαμπρό με μεταξωτό ζωνάρι « branu di sirma». **10** Ο Κρυστάλλης το αποκαλεί «ζωνάρι της πεθεράς» **11** και ήταν κομμάτι από το μαύρο, «δευτεριάτικο» φόρεμα της νύφης. Μερικοί φορούσαν από κλαρωτή στόφα.

Το επόμενο ρούχο που φοριέται πάνω από το τσιπούνι είναι το « πσιλί» ή « κοντούσιου» ή «κοντάντερο».Είναι κοντός, διμιτένιος χειριδωτός επενδύτης με ελεύθερα τα μακριά του μανίκια που κρέμονται(αχρησιμοποίητα συνήθως) πίσω στην πλάτη. Παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα στο ράψιμο. Οι μασχάλες είναι άραφτες στο μπροστινό τους μέρος καθώς και η ραφή των μανικιών. Αυτή είναι ραμμένη μόνο 10 εκ. περίπου στον καρπό. Το πσιλί δεν έχει κούμπωμα και γαρνίρεται κι αυτό ολόγυρα με ουτράδες στις ραμμένες κι άραφτες ραφές του.

Παλιότερα, γιορτινό κεφαλόκαλυμμα των Σαμαριναίων, όπως και όλων των υπηκόων της Τουρκίας,ήταν το κόκκινο φέσι με τη μαύρη φούντα, που οφείλει την ονομασία του στην πόλη Φεζ του Μαρόκου, όπου πρωτοκατασκευάστηκε. **12** Ονομαζόταν όμως και «μπαρμπαρούσι»,επειδή οι χώρες Μαρόκο, Αλγερία και Τυνησία όπου πρωτοφορέθηκε, ονομάζονταν Μπαρμπαριά(Βερβερία). **13** Άλλος τύπος γιορτινού φεσιού ήταν το «κελιπόσε»,που ήταν λευκό με κίτρινα μεταξωτά κεντήματα. Μετά την απελευθέρωση το φέσι αντικαταστάθηκε από τον «κούκο», μικρό στρογγυλό σκούφο με επίπεδο το πάνω μέρος του. Ο κούκος είναι μαύρος, από το γούνινο δέρμα των νεογνών προβάτων της φυλής καρακούλ της περιοχής Μπουχάρα, που ,επειδή πρώτοι το έφεραν στη αγορά οι έμποροι της πόλης Αστραχάν της Ρωσίας, πήρε το όνομά της. **14**

9.Βλ. «ΠΕΛΛΑ» ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΠΕΛΛΑΣ « ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ» Χρήστος Μπρούφας Καθηγητής Ενδυματολογίας-Σκηνογραφίας Δραματικής Σχολής ΚΘΒΕ,σελ.129.

10.Αδάμου Γ. «Η ΣΑΜΑΡΙΝΑ» (Τα κατά τον γάμον έθιμα εν ΣΑΜΑΡΙΝΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ) υπό Στέργιου Παπαγεωργίου. Ελασσόνα 1993,σελ.117.

11.Κ Κρυστάλλη «ΑΠΑΝΤΑ» Εκδόσεις Μέρμηγκας,τ.Β',σελ.54

12.Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα τ.59^{ος} ,σελ.243

13.Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα τ.14^{ος} ,σελ.86

14.Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα τ.12^{ος} ,σελ.58

Αρχικά στα πόδια φορούσαν τσαρούχια, τα οποία αντικαταστάθηκαν από μαύρα δερμάτινα μυτερά παπούτσια χωρίς κορδόνια, με μακριά γλώσσα, που τα ονόμαζαν «μισιά». Αντρικό κόσμημα ήταν η αλυσίδα ή το κιουστέκι του ρολογιού που φοριόταν στο στήθος.

Γυναικεία φορεσιά

Οι γυναικείες φορεσιές των ορεισίβιων βλάχων έχουν ως βάση το μεσάτο φόρεμα με τη σουρωτή φούστα, που χρονολογείται στις πόλεις της Δυτ. Μακεδονίας πριν τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ενώ πρέπει να μεσολάβησε κάποια αλλαγή προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα.¹⁵

Το γιορτινό φόρεμα ράβεται από ακριβό εισαγόμενο μεταξωτό ύφασμα, τη στόφα. Χαρακτηριστικό της στόφας είναι ηκόσμηση με άνθη, φυλλάματα, κλώνους, λαχούρια. (Αυτά είναι διακοσμητικά σχέδια που οφείλουν την ονομασία τους στην πόλη Λαχώρη του Πακιστάν, όπου πρωτοεμφανίστηκαν).¹⁶ Στη Σαμαρίνα παρατηρείται μια ιδιαίτερη προτίμηση στις σκουρόχρωμες στόφες. Μαύρες με ιδιόχρωμα ή διαφορετικού χρώματος μοτίβα, όπως μπλε, μοβ, σκούρα πράσινα, χρυσαφιά κ.ά. Πολύ παλιά η σκουρόχρωμη στόφα κατείχε και τη θέση του νυφικού φορέματος. Αργότερα το νυφικό ραβόταν από ανοιχτόχρωμη στόφα γλυκού εκρού χρώματος, ώπου κατέληξε στην λευκή στόφα. Κάθε κοπέλα εκτός από τη νυφιάτικη στόφα έπρεπε να έχει στην προίκα της κι ένα άλλο σκούρο μεταξωτό ή βελούδινο (κατιφένιο) φόρεμα, το «δεύτερο ή δευτεριάτικο» όπως το ονόμαζαν, γιατί το φορούσε τη Δευτέρα μετά το γάμο στη γιορτή που γινόταν στο καινούριο σπιτικό της. Η στόφα είναι επενδυμένη εσωτερικά με φόδρα «αστάρι»,¹⁷ από φτηνό ύφασμα (μπασμά), μονόχρωμη ή με διάφορα σχεδιάκια (κυρίως καρό). Έχει λαιμόκοψη απ' όπου φαινόταν η διακοσμητική μπιμπίλα (δαντέλα) του πουκάμισου ή της τραχηλιάς, «παρτίτσα», που φοριόταν εσωτερικά. «Επενδύτης το εσώτατον ιμάτιον, ο και υποκάμισον λέγεται». ¹⁸ Το φόρεμα κουμπώνει μπροστά με μπρισιμένια ή βελούδινα κουμπάκια. Είναι μακρύ μέχρι τον αστράγαλο κι έχει ολόγυρα πολλές άσπαστες πιέτες. Τα μανίκια είναι μακριά και στη μανικοκόλληση σχηματίζουν μικρά πιετάκια ή ελαφρές σούρες που προσδίδουν μια χαριτωμένη εμφάνιση. Βελούδινες γαρνιτούρες στολίζουν το στήθος δίπλα από το κούμπωμα, τα μανίκια σαν μανσέτες και μια-δυο ταινίες κοντά στον ποδόγυρο. Εκτός από βελούδο η φούστα της στόφας γαρνιριζόταν με μαύρες φράντζες. Στην άκρη του ποδόγυρου έραβαν τη «βούρτσα», αγοραστό σειρίτι, που προστάτευε τη στόφα από τη φθορά. Κάτω από το φόρεμα φορούσαν ολόσωμη, αμάνικη, μάλλινη φούστα από υφαντό ύφασμα σε έντονα χρώματα. Στο τελειώμά της η φούστα αυτή κατέληγε ή σε γλώσσες κεντημένες με βελονιά φεστόνι ή είχε φάσα βελούδου κεντημένη με χρωματιστές μάλλινες κλωστές. Όσο πιο φουντωτή ήταν η μάλλινη φούστα τόσο πιο ωραία έπεφτε πάνω της η στόφα. Από το ίδιο ύφασμα του φορέματος είναι ραμμένη η ποδιά, «ποάλα». «Αι ευπορώτεραι φορούσι και φουστάνια και δη μεταξωτά καθώς και ποδιές» γράφει ο Κρυστάλλης.¹⁹

15. Παπαντωνίου Ιωάννα α) «Μακεδονικές φορεσιές, β) «Ελληνικές φορεσιές» σελ. 63-64 Συλλογή Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας. Εκδοτική Αθηνών.

16. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα τ. 38^{ος}, σελ. 11

17. Φ. Κουκουλές «Θεο/νίκης Ευσταθίου ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ» σελ. 430 (μαρτυρίες του Ζωναρά και του Μόσχου), «...υφαινόμενον πανίον και ο υφαντικός ιστός ονομάζονται ιστάρι». Ο Κουκουλές γράφει ότι, εκ του ιστάρι τούτου προήλθε και το κοινότερον σήμερον «αστάρι». 18. Φ. Κουκουλές «Θεο/νίκης Ευσταθίου ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ» τ. Α', σελ. 105

19. Κ. Κρυστάλλη «ΑΠΑΝΤΑ» Εκδόσεις Γ. Μέρμηγκα Αθήνα 1974, τ. Β', σελ. 40

Η ποδιά είναι φοδραρισμένη κι έχει ίδια γαρνιρίσματα με τη στόφα. Η λευκή μεταξωτή ποδιά στολισμένη με μαύρες γαρνιτούρες, μετέτρεπε τη σκουρόχρωμη στόφα σε νυφιάτικη φορεσιά. Η μαύρη μεταξωτή ή βελούδινη ποδιά έχει πολύχρωμο κέντημα και αγοραστή μαύρη δαντέλα ή φραμπαλά στο τελείωμά της. Ο κεντητός διάκοσμός της είναι στενή ή φαρδιά λωρίδα που τα θέματά του είναι κυρίως ανθικά μοτίβα. Το κέντημα είναι «γραφτό» δηλ.προηγείται η αποτύπωση του σχεδίου στο ύφασμα και ακολουθεί η εκτέλεση με διάφορες βελονιές (ρίζα,βυζαντινή ,μεταξοβελονιά,κ.ά.),που επιτρέπουν ελεύθερες νατουραλιστικές απεικονίσεις.²⁰

Πάνω από τη στόφα η γυναίκα φοράει το τοϊκέτο, κοντό αμάνικο εφαρμοστό μπολερό από μαύρο μάλλινο ύφασμα ή τούχα. Το τοϊκέτο στολίζεται με το πιο βαρύτιμο είδος της ελληνικής κεντητικής, το χρυσοκέντημα. Κεντιέται από τον τερζή, ράφτη και χρυσοκεντητή,²¹ με επίχρυσο νήμα,το τριτίρι. Δεν έχει κούμπωμα και ο διάκοσμός του είναι γιρλάντα με ανθοφόρους κλώνους και σύνθετες σπείρες που στολίζει ολόγυρα τις παρυφές του ρούχου. Στην πλάτη συχνά κεντιόταν μοτίβο με τριγωνική σύνθεση.

Στο κεφάλι παλιά φοριόταν κόκκινο φέσι πλούσια στολισμένο με χρυσά νήματα και γύρω καλυμμένο με σειρές χρυσών και αργυρών νομισμάτων.²² Επεκράτησε όμως το μαύρο μεταξωτό μαντίλι ,τα περίφημα «κουκάκια»,²³ η σκέπη ,δώρο της πεθεράς προς τη νύφη. Γραπτά κείμενα μας πληροφορούν ότι τα κουκάκια φοριόταν ήδη στον Τίρναβο το 1881.²⁴ Είναι τριγωνικό μαντίλι στολισμένο στις δυο μικρότερες πλευρές του με ανθεμωτή μπιμπίλα. Η μπιμπίλα γίνεται με το βελόνι ραφίματος και χρωματιστές μεταξωτές κλωστές. Τα άνθη της πλέκονταν γύρω από τρίχες αλόγου και ψιλό συρματάκι .Το δέσιμο απαιτούσε υπομονή κι επιδεξιότητα. Για να μην γλιστράει, τοποθετούσαν πρώτα στο κεφάλι υφασμάτινη κορδέλα και το στερέωναν σ'αυτή με καρφίτσες,που είχαν μαύρο κεφαλάκι .Πρόσεχαν τα λουλούδια της μπιμπίλας να στέκονται όρθια, αλλά και να είναι καλά τεντωμένη η τριγωνική επιφάνεια του μαντιλιού στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Κάτω από την επιφάνεια αυτή έπεφταν στην πλάτη οι μακριές πλεξούδες .Πολλές νιόπαντρες φορούσαν κουκάκια από άσπρο μεταξωτό ύφασμα κι άσπρη μπιμπίλα ,²⁵ φαρδύτερη ή στενότερη ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

Συμπλήρωμα της φορεσιάς είναι τα κοσμήματα που αποτελούσαν δείγμα κοινωνικού και οικονομικού προσδιορισμού. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το κόσμημα αποτελούσε εύκολο τρόπο αποταμίευσης και μεταφοράς σε περίπτωση ανάγκης. Ο Κρυστάλλης μας πληροφορεί ότι οι γυναίκες στόλιζαν το στήθος τους με χρυσά κι ασημένια νομίσματα, τα «γκιουρντάνια».Συχνά τα έραβαν πάνω σε ύφασμα. Τα πιο περιζήτητα ήταν οι «ντούμπλες» χρυσά νομίσματα γνωστά σαν «αυστριακάτζ»,που απεικόνιζαν τον Αυστριακό αυτοκράτορα Φραγκίσκο Ιωσήφ. ²⁶

²⁰.Πάπυρος-Ελλάς τ. Β',σελ.522

²¹.Ζώρα Πόπη «Κεντήματα και κοσμήματα της ελληνικής φορεσιάς» Αθήνα 1981,σελ.16-17

²².Κ. Κρυστάλλη «ΑΠΑΝΤΑ» Εκδόσεις Γ.Μέρμηγκα Αθήνα 1974,τ.Β',σελ.40

²³.Κορρέ-Ζωγράφου Κατερίνα « Νεοελληνικός κεφαλόδεσμος» σελ.11

²⁴.ΕΝΘΥΜΙΟΝ ΧΩΡΑΣ ΤΥΡΝΑΒΟΥ Αλ.Ζούκας-Σ.Σδρολία-Γ.Τουφεξής ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΑ 1994,σελ.79

²⁵.Η Αγγελ.Χατζημιχάλη μας πληροφορεί ότι η « μπιμπίλα» θεωρείται ως « κατ'εξοχήν ελληνική δαντέλα».Βλ.Μεγάλη Ελλην.Εγκυκ/δεια (Δρανδάκη),τ.Γ',σελ.227

²⁶.WACE A.-THOMPSON M. « ΟΙ ΝΟΜΑΔΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ» Εκδόσεις Α/φοί Κυριακίδη Θεσ/νίκη 1989,σελ.105

Άλλα νομίσματα που φοριούνταν ήταν τούρκικα πεντόλιρα «ντούπκες»,ναπολεόνια και τούρκικα φλουράκια. Τα τελευταία φοριούνταν κυρίως σαν σκουλαρίκια ή καρφίτσες στη βάση του λαιμού. Κόσμημα κρεμασμένο στο λαιμό ήταν το «αγκιδωτό» ή «αγκαθωτό».Αυτό ήταν χρυσό κωνοσαντινάτο ή τούρκικο φλουρί, που είχε ολόγυρα λεπτεπίλεπτη ασημένια δαντέλα δουλεμένη με την τεχνική της φιλιγκράνας από ντόπιους ή Γιαννιώτες χρυσοκούς. Στη μέση φορούσαν ασημοκαπνισμένες ζώνες που κούμπωναν μπροστά με περίτεχνες πόρπες ,τα γνωστά «κλειδώματα» ή «πλάκες» , «πλουάτσε» .Οι αδύναμες οικονομικά φορούσαν δερμάτινη ζώνη με ασημένιο ή επίχρυσο τοκά. Από τη ζώνη είχαν κρεμασμένο το κιουστέκι μέσης. Πρόκειται για κόσμημα που συνδυάζει αρμαθιές από ασημένιες αλυσίδες που συνδέονται μεταξύ τους με ασημένιες πλάκες. Το κιουστέκι καταλήγει σε ασημένιο κουτάκι ή μικρό σουγιά.

Μια γυναίκα ντυμένη με το γιορτινό φουστάνι κι όλα της τα κοσμήματα, την «αρματωσιά»,προκαλούσε θαυμασμό που συνοδευόταν από τη φράση: «Τσε ήδεσμα ιάστε» δηλ. τί ωραία είναι! Ο Φ.Κουκουλές γράφει: « Νυν εν Γρεβενοίς ηδέσματα λέγονται τα χρυσά και αργυρά κοσμήματα ,τα αυτά δε εν Σκοπέλω και Ηπειρώ ηδύσματα».27

Οι νυφιάτικες και γιορτινές κάλτσες ήταν άσπρες από ρούντο μαλλί ψιλογνεσμένο στη ρόκα, με πολύχρωμο κέντημα στη μύτη του ποδιού και στη φτέρνα.

Τη φορεσιά συμπλήρωναν οι διάφοροι επενδύτες που φορούσαν οι παντρεμένες και μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες. Οι επενδύτες διακρίνονται σε κοντούς και μακρείς και ράβονται από μπλε δίμιτο. Στους πρώτους ανήκουν το «τσικέτο» και το «σιρικούτσιε» ή «σαρικούσια»,ενώ στους δεύτερους ο «ντουλουμάς»,η «σάρκα» και το παλτό ή «γούνα».Ο ντουλουμάς είναι μακρύ αμάνικο πανωφόρι με πολλά λαγκιόλια πίσω. Στο στήθος έχει πολύπλοκο πυκνό κέντημα με κόκκινα μεταξωτά γαϊτάνια. Στο άνοιγμα του στήθους δεξιά κι αριστερά οι γυναίκες φορούσαν ασημένια κουμπιά, «νάστουρι»,σε σχήμα ωσειδούς κογχυλιού. Πάνω του φορούσαν το «σιρικούτσιε», κοντό μπολερό,που κι αυτό είχε ολόγυρα κόκκινο κέντημα. Πολύ εντυπωσιακή είναι η «σάρκα ή φλοκάτα».«...ως επανωφόριον δε βαρείαν μελανόχρουν φλοκάταν έξωθεν πεποικιλμένην,έσωθεν δε πλήρη μαλλίνων θυσάνων (φλόκου)».28 Είναι αμάνικος επενδύτης χωρίς πιέτες πίσω, που φοριόταν πάνω από το ντουλουμά. Η πλάτη του έχει ιδιόμορφο κέντημα από κόκκινα και χρυσά σειρίτια, ενώ γαρνίρεται περιμετρικά με κόκκινη τσόχα. Το παλτό ή «γούνα» είναι ο μόνος μανικωτός επενδύτης από μαύρο μάλλινο ύφασμα. Δεν έχει κούμπωμα και φέρει γούνα στις άκρες των μπροστινών φύλλων και στα μανίκια, από την οποία πήρε και το όνομά του.

Η γυναίκα διατήρησε με περισσότερη συντηρητικότητα την τοπική στολή,ενώ οι άντρες άλλαξαν ευκολότερα την ενδυμασία τους. Με το πέρασμα των χρόνων και ακολουθώντας την εξέλιξη, η τοπική φορεσιά άρχισε να καταργείται με τη δυναμική εισβολή της δυτικής μόδας, που καθιέρωσε τα «φράγκικα».

27.Φ.Κουκουλές « Θεσ/νίκης Ευσταθίου ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ» τ.Α',σελ.154

28.Κ.Κρυστάλλη «ΑΠΑΝΤΑ» Εκδόσεις Μέρμηγκα σελ.40

Νιόπαντρο Ζευγάρι (1904) Αρχ: οικ. Κατερίνας Κυρατσούλη - Παπιά

Οικογενειακή Φωτογραφία (1905) Οικ. Αρχείο Αγορογιάννη -Βουτσά

Ο Μεγάλος Χορός της Σαμαρίνας - «ΤΣΙΑΤΣΙΟΣ»

Μιχάλης Πλίτσας Καθηγητής Φ.Α Πρόεδρος Εκπολιτιστικού Συλλόγου Σαμαρίνας

Αγαπητοί προσκεκλημένοι, εκλεκτοί φίλοι Αρμάνοι και Αρμάνες - επιτρέψτε μου, κάνοντας μια μικρή ιστορική παρεμβολή, να σας αποκαλέσω - σε πείσμα κάποιων κύκλων -γνήσιους απογόνους του Πρωτοελληνικού φύλου των Αιολοδωριέων Μακεδόνων, που κατοικούσαν πολύ πριν τον Τρωικό πόλεμο αυτή τη γη, που ονομάζονταν τότε, όχι Ελλάδα ή Γραικία ακόμη, αλλά «Αρεία γη» ή «Αρειάνα μπαέντα» για τους ξένους, εξού και η πιθανή ονομασία «Αρμ'νιοι».

Χαίρομαι που για δεύτερη φορά, μετά το 1998 στο Μέτσοβο, όπου παρουσίασα και δίδαξα τους χορούς της ιδιαίτερης πατρίδας μου, της Σαμαρίνας, είμαι και πάλι κοντά σας σήμερα στο σεμινάριο αυτό, και μάλιστα σε μια τόσο εκλεκτή ομάδα ομιλητών.

Και η χαρά μου είναι μεγαλύτερη, που η χρήσιμη αυτή εκδήλωση γίνεται εδώ, στην πολυπληθή και ξακουστή Σαμαρίνα, η οποία οφείλει να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην υπόθεση της Ομοσπονδίας των Βλάχων και να λάβει την θέση που της αρμόζει, σύμφωνα με την ιστορία της, τον μακραίωνα πολιτισμό και την προσφορά της στους αγώνες του Έθνους.

Κατ' αρχήν, πριν μπω στο κύριο θέμα, θα ήθελα να δώσω, ως παλιός χοροδιδάσκαλος, μια χρήσιμη συμβουλή στους χοροδιδασκάλους των συλλόγων, σχετικά με τον τρόπο εκμάθησης των χορών. Κανείς, είτε νέος ή παλιός, δεν πρέπει να αρκείται στα παραδεδο-μένα, αλλά να ερευνά σε βάθος και στην λεπτομέρεια τους χορούς της ιδιαίτερης του πατρίδας. Γιατί κάτω από την επιφάνεια βρίσκεται ένας πολύτιμος θησαυρός, είτε αυτός είναι παλιά τραγούδια είτε ο παραδοσιακός τρόπος χορού, που πολλές φορές απέχει από αυτόν που έχει επικρατήσει σήμερα. Όταν το 1983, σαν τριτοετής φοιτητής, είχα αρχίσει την έρευνα για τους χορούς της Σαμαρίνας, έβαλα την γιαγιά μου να μου δείξει τον «Συρτό στα τρία». Εκείνη όμως μου έδειχνε κάτι εντελώς διαφορετικό από αυτό που είχα μάθει στην Γυμναστική Ακαδημία, στα χορευτικά συγκροτήματα, ακόμη και από

αυτό που έβλεπα τότε στα γλέντια και στα πανηγύρια της Σαμαρίνας. Τότε, με σιγουριά διδάκτορα είπα: - Εσύ γιαγιά δεν ξέρεις να χορεύεις! Μετά όμως από δεκαετή έρευνα κατάλαβα ότι εκείνος που αγνοούσε ήμουν εγώ και ότι εκείνη η απλή, αμόρφωτη γυναίκα του λαού, μου έδειχνε τον παραδοσιακό γυναικείο τρόπο του χορού «στα τρία» στη Σαμαρίνα, κάτι που αγνοείται και από τους ειδικευμένους καθηγητές των Πανεπιστημίων, ακόμη και σήμερα.

Ας μπούμε όμως στο κυρίως θέμα, που είναι ο «Μεγάλος χορός του χωριού» ή «Μάρε κόρου ντι χοάρα», στα βλάχικα, που στην Σαμαρίνα ονομάζεται σήμερα «Τσιάτσιος».

Ο «Μεγάλος χορός» τελείται με λαμπρότητα σ'όλα τα Βλαχοχώρια της Πίνδου. Είναι τελετουργικός - θρησκευτικός χορός, με βαθιές ιστορικές ρίζες. Ο Αβδελιώτης συγγραφέας Κώστας Μπίρκας αναφέρει, ότι «Ο Μεγάλος χορός των κατοίκων της Πίνδου ίναι αρχέγονος χορός. Ο «Αστρικός», όπως τον έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες της Αττικής, στα χρόνια του Πλάτωνα. Ακόμη, άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο χορός αυτός χορεύονταν στην αρχαιότητα στο ιερό του θεού Απόλλωνα της Βοιωτίας και ότι πουθενά στα Βαλκάνια ή σε άλλες γειτονικές χώρες δεν χορεύονται τέτοιοι μεγάλοι χοροί, με συμμετοχή ολόκληρου του χωριού. Εξαιρέση παρατηρείται σε μερικές ομάδες σλαβόφωνων, με το όνομα «Μιγάκοι»- προφανώς μιγάδες- που σύμφωνα με τον συμπατριώτη μας Βαλκανιολόγο κ. Αχιλλέα Λαζάρου και τον αείμνηστο ερευνητή-συγγραφέα Σωκράτη Λιάκο, κατάγονται από Αρμάνους - Βλάχους. Εκτός από τα Βλαχοχώρια της Β. Πίνδου, τον «Μεγάλο χορό» τον συναντάμε στο γειτονικό Δοτσικό, που πριν εκατό χρόνια - σύμφωνα με την μαρτυρία των διακεκριμένων Άγγλων αρχαιολόγων Γουέις και Τόμπσον - τα χωριά των Κουπατσιαρέων του Νομού Γρεβενών ήταν παλιά Βλαχοχώρια και εκείνη την εποχή, το 1910, μιλούσαν κατά το ήμισυ την Βλάχικη γλώσσα.

Ακόμη, τον συναντάμε στη Βλάστη Κοζάνης ή Μπλάτσι, στα «Μεγάλα λιβάδια», στο Χιονοχώρι Σερρών, στο Νεοχώρι Υπάτης, στη Νεοτάνη της Αρκαδίας, και σε άλλες περιοχές, όπου είχαν μετοικήσει Ελληνόβλαχοι από την Πίνδο.

Ο «Μεγάλος χορός» είναι το σημαντικότερο χορευτικό δρώμενο και το αποκορύφωμα της κοινωνικής ζωής της Σαμαρίνας. Χορεύεται με συμμετοχή όλων των κατοίκων του χωριού, όχι την ημέρα του Δεκαπενταύγουστου, όπου το απόγευμα παλαιότερα γινόταν ως και σαράντα γάμοι, αλλά την επομένη, στις 16 και 17 Αυγούστου, στον προαύλιο χώρο της Εκκλησίας της «Παναγίας της Μεγάλης» ή «Στ'μαριέ ατσιά Μάρε», μετά την Θεία λειτουργία. Ο χορός ονομάζεται «Τσιάτσιος», κάτι που πιθανόν επικράτησε μετά το 1900, αφού ο Κώστας Κρυστάλλης, που επισκέφθηκε την Σαμαρίνα το 1890, στα «Άπαντά» του δεν αναφέρει την ονομασία αυτή. Εκείνη την εποχή, όπως και το 1910, το πρώτο τραγούδι του χορού ήταν του Σαμαριναίου οπλαρχηγού Μίχου, που σήμερα δυστυχώς έχει ξεχαστεί. Η ονομασία «Τσιάτσιος» αρχικά αναφέρεται στον φοβερό Τουρκαλβανό επιδρομέα Τζάτζω ή Τσιάτσιο, που στα 1785 τρομοκρατούσε την γύρω περιοχή. Επειδή όμως είναι παράδοξο να υμνήσουν οι φιλελεύθεροι και ανυπότακτοι Σαμαριναίοι έναν αλλόφυλο επιδρομέα, και μάλιστα να τον αποθανάτισουν δίνοντάς το όνομα του στο σημαντικότερη εκδήλωση, στρεφόμεστε στην εκδοχή το όνομα να

αναφέρεται σε τοπικό ήρωα. Σύμφωνα με νεότερα στοιχεία, στην προφορική παράδοση της Σαμαρίνας διασώζονταν η ανάμνηση του Σαμαριναίου κλέφτη Θεόδωρου ή «Τσιούτσιου», όπως είναι το υποκοριστικό του Θεόδωρου στα Βλάχικα, ο οποίος μικρό παιδί είδε τον πατέρα του να δολοφονείται από τον Τουρκαλβανό Τζάτζω και ορκίστηκε εκδίκηση. Έτσι, σαν μεγάλωσε βγήκε κλέφτης στο βουνό και λόγω της ανδρείας του, του δόθηκε το όνομα Τσιάτσιος. Εδώ ίσως εξηγείται και η δολοφονία σεενέδρα κάποιου Αλβανού – Μπέη, Τσιάτσιου, την ίδια περίπου εποχή, στο Πετροπουλά-κι Καστοριάς (παλιό Έζερετς), που είχε προσπαθήσει να κάνει τσιφλίκι του το παραπάνω χωριό.

Στον «Μεγάλο χορό» σχηματίζονται δύο μεγάλοι επάλληλοι κύκλοι από άνδρες και γυναίκες. Στον εσωτερικό που είναι ο πρωτεύων, χορεύουν οι άνδρες και στο εξωτερικό οι γυναίκες. Στη Σαμαρίνα η γυναίκα παίρνει «κεφάλι», δηλ. χορεύει μπροστά, καθώς η πρωτοχορεύτρια στον κύκλο των γυναικών βρίσκεται ένα- δύο μέτρα μπροστά από τον πρωτοχορευτή, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα βλαχοχώρια, που οι γυναίκες πάνονται σ' έναν κύκλο, πίσω από τους άνδρες. Σύμφωνα με τον Κ. Κρυστάλλη όμως, ο χορός στην εποχή του ήταν με τρεις κύκλους, αφού αναφέρει τον «Μεγάλο χορό» σαν τρίδιπλο, προφανώς με δυο κύκλους γυναικών και έναν ανδρών, όπως στο γειτονικό Δοτσικό. Ακόμη, η συνήθεια να χορεύουν στον εξωτερικό κύκλο οι γυναίκες φανερώνει, ότι ήταν η αρχική διάταξη του χορού στο διπλοκάγγελο, κάτι που συνέβαινε παλιά και με την επαρχία Βοίου. Οι χορευτές διατάσσονται ανά ομάδες ως εξής: μπροστά μπαίνει η ομάδα των γεροντότερων, με κορυφαίο του χορού συνήθως τον μεγαλύτερο σε ηλικία ή κάποιον με αξίωμα, προς ένδειξη τιμής στο πρόσωπό του. Ακολουθεί η ομάδα των μεσηλικών, κατόπιν οι νεότεροι άνδρες και στο τέλος τα παλικάρια του χωριού. Το ίδιο γίνεται και με τον κύκλο των γυναικών, με την διαφορά ότι αποκλείονται οι άγαμες κοπέλες. Ο Κώστας Κρυστάλλης μας πληροφορεί: « Μετά τας θρησκευτικής ιερουργίας, οι κάτοικοι πάντες, αυτοί μόνον, όχι οι ξένοι, όπως και εν Αθήναις κατά την πομπήν των αρχαίων Παναθηναίων, στήνουσι μέγαν τρίδιπλον χορόν, παρόμοιον με το των αρχαίων Σπαρτιατών, τον συγκείμενον εκ παίδων, των νεανιών και των γερόντων, ψαλλόντων το πασιδηλον εκείνο άσμα: “ άμες πόκ' ήμες άλκιμοι νεανίες...”». Σε παλαιότερες εποχές, καθοριστικό ρόλο στη διάταξη των χορευτών φαίνεται ότι έπαιζαν οι κοινωνικές τάξεις. Μπροστά έμπαινε η τάξη των εμπόρων και των βιοτεχνών, στη μέση η τάξη των κτηνοτρόφων με τις άσπρες φουστανέλες, και στο τέλος οι αγωγιάτες, οι εργάτες και οι μικροβιοτέχνες, ντυμένοι με μαύρες φουστανέλες ή ευρωπαϊκά ρούχα. Σήμερα όμως δεν υπάρχει στον «Τσιάτσιο»ταξική διάκριση, αλλά μοναδικό κριτήριο είναι η ηλικία των χορευτών. Οι χορευτές χορεύουν τραγουδώντας έξη τραγούδια, που άλλα είναι ηρωικά – κλέφτικα, και

άλλα είναι παρμένα από την κοινωνική ζωή της Σαμαρίνας. Το τραγούδι αρχίζει η ομάδα των ηλικιωμένων και το επαναλαμβάνουν οι υπόλοιποι. Πριν 15 - 20 χρόνια όμως, υπήρχε τριχορία, δηλ. τους στίχους τραγουδούσαν διαδοχικά και οι τρεις ομάδες. Τον χορό συντονίζουν ένας ή δύο οργανωτές -τελετάρχες, που βρίσκονται στο κέντρο του κύκλου, κρατώντας κλίτσα στο χέρι τους. Αυτοί είναι πρόσωπα αποδεκτά απ' όλους και φροντίζουν για την σωστή τοποθέτηση των χορευτών, την ρυθμική επανάληψη των στίχων και την αλλαγή των τραγουδιών. Ο «Μεγάλος χορός» έχει άμεση σχέση με τον αρχαίο διθύραμβο, καθώς έχουμε την ύπαρξη του κορυφαίου του χορού σαν ηγεμόνα, τον τελετάρχη σαν υποκριτή και τον υπόλοιπο χορό, που συμμετέχει τραγουδώντας.

Η αποκλειστικότητα του δωρικού αυτού χορικού άσματος από τους Βλάχους είναι ένα απράνταχτο στοιχείο για την αρχαιοελληνική καταγωγή τους.

Οι χορευτές χορεύουν αργά και περπατητά, εκτός από τους πρώτους, που χορεύουν «στα τρία». Η λαβή των χορευτών είναι από τις παλάμες και αρχική θέση η προσοχή, με μέτωπο στο κέντρο του κύκλου.

Πρώτο τραγούδι, όπως είπαμε, είναι του «Τσιάτσιου»:

1) Ο Τσιάτσιος εκατέβαινε,
(ολέλε, Τσιάτσιο μ' αγρήγορε)
γιε μ' ο Τσιάτσιος κατεβαίνει,
(λε-λε Τσιάτσιο μ' αντρειωμένε).
- Τσιάτσιο μ' το πούθεν έρχεσαι
κι απ' το πούθεν κατεβαίνεις.
- Από την Φούρκα έρχομαι
και στη Σαμαρίνα πάω,
(λε-λε Τσιάτσιο μ' αντρειωμένε).

Το δεύτερο ηρωικό - κλέφτικο τραγούδι είναι του «Σμαήλ - Αγά». Αναφέρεται στον Τουρκαλβανό Ζαμπίτη και δερβέναγα Ισμαήλ Ντάμση, που στα 1775 καταδυνάστευε τις περιοχές Φούρκας και Σαμαρίνας. Οι Σαμαριναίοι κλέφτες του στήσανε ενέδρα στη θέση «Σκούρτζια» και τον σκότωσαν.

2) Δεν σ' άρεζε Σμαήλ-αγά Φούρκα και Σαμαρίνα
μον' γύρευες και στο Ντουσκό να πας αρματολίκι.

Κι οι απάνω κλέφτες φώναζαν, πανώ κλέφτες φωνάζουν:

- Σμαήλα ρίξε τ'άρματα, Σμαήλα ξαρματώσου.

- Το πώς να ρίξω τ'άρματα, το πώς να ξαρματώσω.

Εγώ είμαι ένας Σμαήλ- αγάς, στο κόσμο ξακουσμένος.

Το τρίτο τραγούδι είναι του «Σιώμου», πιθανόν κι αυτό ηρωικό - κλέφτικο.

3) Σιώμο μου για δε φαίνεσαι

τούτο το καλοκαίρι,

πού'ησαν καημένε Σιώμο.

Να βγεις απάνω στα βουνά,

ψηλά στη Σαμαρίνα.

Εκεί που ψένουν πρόβατα,

τα τρυφερά σουγκάρια,

πού'ησαν καημένε Σιώμο.

Τα υπόλοιπα τρία τραγούδια είναι κοινωνικά ή της αγάπης.

4) Αμπέλι μου πλατύφυλλο και κοντοκλαδεμένο,

(μα τη θάλασσα, ψηλή - λιανή μου μέση να σε όριζα.)

για δεν ανθείς, για δεν καρπείς, σταφύλια για δεν κάνεις.

- Θα σε πουλήσω, βρε αμπέλι μου, και θα σε παζαρέψω.

- Μη με πουλάς, αφέντη μου και μην με παζαρεύεις,

μον' βάλε νιους και σκάψε με, γέροντες κλάδεψέ με,

βάλε κορίτσια ανύπανδρα να με κορφολογήσουν,

βάλε και τις μεσόκοπες να με βλαστολογήσουν.

5) Αϊ, σαν ήμαν νιος και παλικάρι, όλο τον χορό τραβούσα,

μ' αγαπούσαν τα κορίτσια, μ' ήθελαν κι οι παντρεμένες,

χήρες κι αρραβωνιασμένες.

Τώρα γέρασα ο καημένος, δεν με θέλουν τα κορίτσια,

μ' έδιωχναν κι οι παντρεμένες, χήρες κι αρραβωνιασμένες.

Σας παρακαλώ κορίτσια να με βάλετε στη μέση

να διαλέξω ποια μ' αρέσει.

Αιντε, ποια ήταν άσπρη, ποια ήταν ρούσα,

ποια ήταν καγκελοφρυδούσα.

6) Ένας πασιάς εδιάβαινε στις Βουργαριάς τα μέρη

είδε τον τόπο έμορφο, είδε τον κι άρεσέ τον.

Βάζει ζευγάρια τριανταδυό, ζευγάδες τριανταπέντε
βάζει και Τούρκους θεριστές, Ρωμιούς κουβαλιστάδες
και μαύρο με τη μάνα του τριγύρω απ' τ' αλώνι.

Βάζει Βουργάρα μορφονιά να τους κερνάει να πίνουν.

- Βουργάρα μ' το κρασί σ' πικρό και το ρακί σ' φαρμάκι,
όποιος το πίνει αρρωστάει και γιατρεία δεν βρίσκει.

Αυτά τα έξη τραγούδια λέγονται σήμερα στον «Μεγάλο χορό». Ωστόσο, παλαιότερα, που ο «Τσιάτσιος» διαρκούσε τέσσερις μέρες, έλεγαν κι άλλα τραγούδια, όπως το «Κάτω στης Μωριάς τα μέρη έκαμα ένα καλοκαίρι» και το « Στα Καστανιώτικα χωριά τραβάει αέρας και βοριάς». Ο «Μεγάλος χορός» τελειώνει πάντα με σφυρίγματα από τους χορευτές και τους θεατές. Το έθιμο ανάγεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν οι Σαμαριναίοι κλέφτες έπαιρναν μέρος στον «Τσιάτσιο» και τοποθετούσαν φύλακες στη γέφυρα του χωριού, για να μην τους αιφνιδιάσουν οι Τούρκοι. Κάποια φορά οι φύλακες είδαν ένα Τουρκικό απόσπασμα να πλησιάζει το χωριό και άρχισαν να σφυρίζουν, για να διακοπεί ο χορός. Μετά τον «Τσιάτσιο», σήμερα, ακολουθεί επτάδιπλος χορός με τα όργανα, όπου κυρίως χορεύουν οι υποψήφιοι για γάμο κοπέλες της Σαμαρίνας. Η προσφορά του «Μεγάλου χορού» στην Σαμαρίνα είναι ανεκτίμητη και σήμερα. Η ενότητα του κοινωνικού συνόλου, η συνέχεια της παράδοσης και η διαφήμιση του χωριού, είναι τα ευεργετήματα του «Τσιάτσιου» σήμερα - μαζί βέβαια με την θαυματουργή εικόνα της «Βλάχας Παναγιάς» και τους φιλόξενους κατοίκους της ιστορικής Σαμαρίνας.

Σας ευχαριστώ

**ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ
ΒΛΑΧΩΝ**

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

ΗΜΕΡΙΔΩΝ 21^{ου} & 22^{ου}

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΑΝΤΑΜΩΜΑΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

Η συμβολή των Βλαχοφώνων Ελλήνων στον Μακεδονικό Αγώνα

Νικόλαος .Ι. Μέρτζος

Δημοσιογράφος – Συγγραφέας ,Πρόεδρος Κοινότητας Νυμφαίου

Η συμβολή των Βλαχοφώνων Ελλήνων στον Μακεδονικό Αγώνα αποδεικνύεται καθοριστική, βάσει αδιάσειστων τεκμηρίων. Υποχρεωμένος να διεξέλθω σε ελάχιστο χρόνο ένα μέγιστο θέμα, θα σταθώ επιγραμματικά στους ιστορικούς σταθμούς καμπής. Δεν χωράει, δυστυχώς, το οφειλόμενο μνημόσυνο εκατοντάδων Βλάχων και Βλαχοχωριών που συνέβαλαν αποφασιστικά ή και θυσιάστηκαν εθελοντικά στον ιερό βωμό του Γένους. Ο ελεήμων θεός, όμως, τους γνωρίζει και τους αγιάζει.

Το Μακεδονικό ζήτημα προέκυψε από τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων και των συμμάχων τους να ελέγξουν τον υψίστης γεωστρατηγικής σημασίας χώρο της Μακεδονίας, τμήμα τότε της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και, προς έλεγχο του χώρου, να ελέγξουν τις συνειδήσεις των κατοίκων της Μακεδονίας.

Το Ζήτημα ήγειρε πρώτη η Αυτοκρατορία πασών των Ρωσιών. Όταν κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο 1854-56 η Ρωσία απώλεσε οριστικά τη συμμαχία του ομόδοξου Ελληνικού Γένους και Κράτους, που περιήλθε βιαίως υπό τον απόλυτο έλεγχο της Αγγλίας, η ρωσική στρατηγική δημιούργησε ένα άλλο σύμμαχο-δορυφόρο Κράτος και Έθνος: την Βουλγαρία και τους Βουλγάρους. Επί πλέον επονόμασε Βουλγάρους όλους τους Σλαβόφωνους Μακεδόνες, Έλληνες ως επί το πλείστον, ώστε, μέσω των δορυφόρων, να κυριαρχήσει στη Μακεδονία και να εξέλθει στις θερμές θάλασσες.

Ταυτόχρονα η νεαρή Ρουμανία, ενεργώντας για λογαριασμό της κραταιάς Γαλλίας και της Καθολικής Εκκλησίας, επεχείρησε να προσηλυτίσει τους στιβαρούς Βλαχοφώνους Έλληνες και τους επονόμασε Ρουμάνους.

Οι Έλληνες Σλαβόφωνοι και Βλαχοφώνοι, μαζί με τους άλλους αδελφούς τους Μακεδόνες, αντιστάθηκαν μαζικά και σκληρά στη λεηλασία των συνειδήσεων τους διαφεντεύοντας, φυσικά, και τον τόπο τους. Έτσι άρχισε και επί σαράντα χρόνια εξελίχθηκε ο αληθινός Μακεδονικός Αγώνας από το 1870 έως την ελληνική νίκη το 1912-13»στη Μακεδονία.

Ιδού οι αλληλοδιάδοχοι και αρρήκτως αλληλένδετοι ιστορικοί σταθμοί του Μακεδονικού ζητήματος και του παραλλήλου Μακεδονικού Αγώνα, που σήμερα συνεχίζεται με άλλες μορφές

εξ ίσου απειλητικές, 1870: υπό την ασφυκτική πίεση της Ρωσίας ο Σουλτάνος, με φερμάνι, ιδρύει την Βουλγαρική Εξαρχία που αποσπάται αντικανονικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ώστε μέσα στους κόλπους της Βουλγαρικής Εκκλησίας να αφυπνισθεί η εθνική συνείδηση των Βουλγάρων και προ πάντων να προσηλυτισθούν στη νέα εθνική ιδέα οι Σλαβόφωνοι Μακεδόνες. Προκαλείται Σχίσμα. Οι αλλόφωνοι Έλληνες Μακεδόνες οργανώνονται και αντιδρούν. Στο βλαχόφωνο Μοναστήρι ενεργοποιείται η εθνική οργάνωση, υπό το αβλαβές ψευδώνυμο Καζίνο, ενεργό ήδη από το 1852. Στην Αθήνα συγκροτείται η Μακεδονική Επιτροπή. Πρωτοστατούν οι Βλαχόφωνοι Μακεδόνες καθηγητές Ιωάννης Πανταζίδης από το Κρούσοβο και Γεώργιος Κρέμος από τη Νέβεσκα, καθώς επίσης ο Βλαχόφωνος ιατρός Γεώργιος Παπαζήσης από τα Τρίκαλα. Στη Θεσσαλονίκη, το 1875, ο Βλαχόφωνος λόγιος Σοφοκλής Γκαρμπολάς, εκδίδει την πρώτη ελληνική εφημερίδα "Ερμής" Σλαβόφωνοι και Βλαχόφωνοι με υπομνήματα τους προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη διαδηλώνουν πάνδημοι την αφιέρωση τους στο Γένος.

1877-78 Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Προελαύνοντας από τον Δούναβη ο νικηφόρος ρωσικός Στρατός απελευθερώνει τη Βουλγαρία, σταθμεύει στο προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως Άγιος Στέφανος και, με την ομώνυμη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, εξαναγκάζει τον Σουλτάνο να συνυπογράψει την ίδρυση της Μεγάλης Βουλγαρίας στην οποία ενσωματώνεται ολόκληρη η Μακεδονία.

στον Όλυμπο και στα Πιέρια με κέντρα το Λιτόχωρο και τον Κολινδρό, στην επαρχία Ελιμείας με κέντρο τη Κοζάνη, στις Πρέσπες και στην Άνω Μακεδονία υπό την καθοδήγηση του Μοναστηρίου. Πρωτοστατούν παντού οι Βλάχοι.

Στον Όλυμπο και στα Πιέρια συστρατεύονται και πολεμούν οι Βλάχοι αρματολοί. Οι Λαζαίοι, ο Βλαχάβας της Καλαμπάκας, ο Τζαχείλας της Ραψάνης, ο Παύλος Μπατραλέξης απ' το Σέλι, ο Μιχάλης Τζήμας απ' τη Σαμαρίνα, ο Γούλας Νέλας κι άλλοι. Αντιπρόεδρος της Προσωρινής Κυβερνήσεως της Μακεδονίας στο Λιτόχωρο, υπό τον Κοροβάγκο, ο ιατρός Αθανάσιος Αστεριού απ' το Βλαχολίβαδο. Το κίνημα συντρίβεται και στη Μονή των Αγίων Πάντων στα Πιέρια οι Μακεδόνισσες ρίχνονται, με τα παιδιά στη αγκαλιά, στο βάραθρο. Είναι Βλάχες της φάρας Μπατραλέξη απ' το Σέλι και τη Βέροια. Στην περιοχή Κοζάνης Πρόεδρος της Επαναστατικής Κυβερνήσεως της Ελιμείας ο Γκοβεδάρος: Γκούβε αντάρου.

Στην Άνω Μακεδονία η μακεδονική επανάσταση, Σλαβοφώνων-Βλαχοφώνων κυριαρχεί μέχρι τον βαρύ χειμώνα. Αρχηγοί οι Βλάχοι, θ Π. Λογοθέτης, Γενικός Πρόξενος της Ελλάδος στο Μοναστήρι, καταγράφει στις εκθέσεις του τα ανδραγαθήματα των Βλάχων. "Διαπρεπέστερος επί πολεμική δεξιότητα ανά την Περιφέρειαν Μοναστηρίου αρχηγός των επαναστατών ο Βασιλίας

Ζιούρκας", από τη Νέβεσκα. Αύγουστο 1878 οι επαναστάτες μπαίνουν στη βλαχόφωνη Μηλόβιστα υπό τον Κάλα Γκίζα από τη Νέβεσκα. Στις 5 Σεπτεμβρίου μπαίνουν στη βλαχόφωνη Κλεισούρα οι Βλαχόφωνοι οπλαρχηγοί Φαρμάκης απ' το Μπλάτσι, Ναούμ Σπανός από τη Χρούπιστα και Νικόλαος Βλάχος-όνομα και πράμα.

Την ίδια χρονιά στην Άνω Μακεδονία ιδρύεται η Νέα Φιλική Εταιρεία. Πρόεδρος ο δάσκαλος Αναστάσιος Πηχεών, Βλάχος από την Αχρίδα. Ταμίας και χρηματοδότης της ο βαθύπλουτος έμπορος Ανάστασης Τσίρλης από τη Νέβεσκα.

1881: Συνέδριο του Βερολίνου. Καταργείται η Μεγάλη Βουλγαρία, που περιορίζεται σε Ηγεμονία στα αμιγώς βουλγαρικά εδάφη. Ο προσηλυτισμός αποτυγχάνει και τον διαδέχεται το βουλγαρικό μαχαίρι. Ένοπλα σώματα κομιτατζήδων εισβάλλουν στη Μακεδονία και, όταν, παρά ταύτα, οι στερεοί Σλαβόφωνοι εμμένουν στην ελληνική, συνειδησή τους ,σφαγιάζονται με ανείπωτα μαρτύρια. Οι Σλαβόφωνοι υπήρξαν σταθερά ο στόχος των Βουλγάρων και το Ιερόν Σφάγιον του Ελληνικού Έθνους. Τους αρμόζει τιμή, αναγνώριση και ευγνωμοσύνη. Οι Βλαχόφωνοι αντιδρούν σφοδρά επίσης. 7 Ιανουαρίου 1885 όλοι οι Βλάχοι Έλληνες του Μοναστηρίου, της Νιζόπολης, του Μεγαρόβου και του Τυρνόβου αναφέρουν μεταξύ άλλων στον Οικουμενικό Πατριάρχη:

"Τα πανσλαβιστικά κομιτάτα δεν παύουν ενεργούντα περί της ολοσχερούς εκσλαβίσεως και κατακτήσεως της Μακεδονίας-, σφαγιάζοντα και δια συμμοριών ληστανταρτικών εκείθεν εκπεμπόμενων. Ημείς οι κάτοικοι, γνήσιοι Μακεδόνες όντες και τοιούτοι θέλοντες να είμεθα και στο μέλλον, δεν διαπραγματευόμεθα. Εμμένομεν εις τα πάτρια"

Σ' απάντηση της βουλγαρικής επιδρομής, την ίδια αυτή χρονιά, 1885, η Νέα Φιλική Εταιρεία υπό βλάχικη ηγεσία οργανώνει νέα επανάσταση των Ελλήνων στην Άνω Μακεδονία με πολέμαρχο τον Βασίλη Ζιούρκα. Ένα γράμμα του Νιβεστιάνου Ανάσταση Τσίρλη προς τον ιατρό της Κλεισούρας Ιωάννη Αργυρόπουλο ότι του στέλνει πενήντα σύγχρονα όπλα, πέφτει στα χέρι των Οθωμανών. Επακολουθεί κόμα συλλήψεων των στελεχών σε Κλεισούρα, Καστοριά, Κοζάνη, Σιάτιστα, Φλώρινα, Μοναστήρι, Λαγκαδά. Όλοι οι συλληφθέντες ανεξαιρέτως είναι Βλάχοι Μακεδόνες, επιφανείς έμποροι κι επιστήμονες. Τρία χρόνια αργότερα, το 1888, οι σημαντικότεροι επαναστάτες δικάζονται στο Στρατοδικείο του Μοναστηρίου και καταδικάζονται σε εξοντωτικές ποινές. Οι Βιτωλιάνοι Χρήστος Γραικός και Αναστάσιος Τσάλης πεθαίνουν εγκάρθρικοι στο φρούριο της Κασιαμονής. 0 Αναστάσιος Πίσχας στο φρούριο του Ικονίου. 0 αρχηγός Αναστάσιος Πηχεών δραπετεύει από το φρούριο της

Εν τω μεταξύ ο Μακεδονικός Αγώνας συνεχίζεται και με άλλα μέσα. 0 Μέγας Σχολάρχης Μαργαρίτης Δήμιτσας, Βλάχος από την Αχρίδα, εκδίδει δύο περισπούδαστα συγγράμματα του

για την ελληνική ταυτότητα της Μακεδονίας, στην Αθήνα.1874- Η Αρχαία Γεωγραφία της Μακεδονίας και Τοπογραφία.1896 Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις.

1896:η Εθνική Εταιρεία της Αθήνας εξοπλίζει τα πρώτα ελληνικά ανταρτικά σώματα στη Μακεδονία κατά των Βουλγάρων επιδρομέων. Βλάχοι όλοι σχεδόν οι οπλαρχηγοί. Ναούμ Σπανός από τη Χρούπιστα, Τάκης Περήφανος από τη Νιζόπολη, Ούρσας από τη Σαμαρίνα, Ζαρκάδας από την περιοχή της Έδεσσας.

1902:έρχεται Γραμματέας στο Ελληνικό Προξενείο του Μοναστηρίου ο εθναπόστολος Ίων Δραγούμης, γυναικάδελφος του Παύλου Μελά, γιος του Μακεδόνα πρώην υπουργού Εξωτερικών και μετέπειτα Πρωθυπουργού. "Οργανώνει την Εθνική Άμυνα, στα Βλάχικα πατήματα της Νέας Φιλικής Εταιρείας. Τρέχει σ'όλη τη Μακεδονία. Στο Βιβλίο του "Μαρτύρων και Ηρώων Αίμα" σημειώνει τα βιώματά του; από την Βόρεια Ανατολική Μακεδονία:

"Στη Στάρτσιστα ψηλά, χαμένη σ' ερημιά βαρβάρων, είναι η μικρή εκείνη ελληνική κοινότητα. Κατάμονοι οι λιγοστοί Βλάχοι βαστούν, μαζί με τη δυνατή τους και περήφανη ύπαρξη, τη δύναμη του ελληνισμού μέσα σε πέλαγο από Τούρκους και Σλαβανάκατους" Δύο χρόνια αργότερα Μητροπόλεως Δράμας Χρυσόστομος Χατζησταύρου αναφέρει στον Πατριάρχη:

"Οι βλαχόφωνοι πληθυσμοί οι εν ταις πόλεσι και τοις σημαντικότεροις χωρίοις της Μητροπόλεως ευρισκόμενοι είναι κατά το πλείστον το καύχημα και η δόξα του ημετέρου Έθνους,οι στόλοι και οι υποστηρικταία της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού" Οικουμενικός Πατριάρχης αναλαμβάνει ο Ιωακείμ ο Γ' ο Μεγαλοπρεπής ,Βλαχόφωνος από το Κρούσοβο, που ανασυντάσσει σε γραμμή μάχης την Εκκλησία, ρίχνει στη φωτιά φλογερούς νέους Μητροπολίτες που ηγούνται του Αγώνος στις Μητροπόλεις Δράμας, Μοναστηρίου-Πελαγονίας ,Καστοριάς ,Γρεβενών και Κορυτσάς. Είναι ο καιρός. 1903:Οι Βούλγαροι οργανώνουν και εξαπολύουν την εξέγερση του Ήλιντεν, ημέρα του Προφήτη Ηλία. Καταλαμβάνουν τα τρία ακροπόργια του μακεδονικού ελληνισμού στην Άνω Μακεδονία και τα τα τρία βλαχόφωνα: Κρούσοβο, Νέβεσκα, Κλεισούρα. Αν οι Βλάχοι, υπό τον φόβο των αντιποίνων, βγουν στο κλαρί του βουλγαρικό κίνημα επιτυχάνει .Αν, αντιθέτως τους αφανίσουν οι Οθωμανοί, παραλύει η άμυνα των Ελλήνων. Με προσωπική επέμβαση του Έλληνος υπουργού Εξωτερικών και Πρωθυπουργού Ι. Ράλλη στην πόλη, η Νέβεσκα και η Κλεισούρα καταληστεύονται αλλά διασώζοντα. Το Κρούσοβο ,έδρα Μητροπόλεως με 10.000 κατοίκους Βλάχους, αναγκάζεται να αμυνθεί και καταστρέφεται με δόλο των Βουλγάρων. Στις εκθέσεις τους οι Πρόξενοι της Γαλλίας και των Ην. Πολιτειών περιγράφουν τον δόλο και την καταστροφή. Οι Βούλγαροι τάχα "απελευθερωτές επαναστάτες" δωροδοκούν τον Οθωμανό

πολιορκητή Μπαχτιάρ πασά με 2.500 χρυσές λίρες των Βλάχων.Ο πασάς τους αφήνει να διαφύγουν και μετά εισορμά.68 γυναίκες και παιδιά σφαγιάζονται, δεκάδες κορίτσια βιάζονται, επιτακόσια σπίτια λεηλατούνται,366 σπίτια και 203 καταστήματα πυρπολούνται. Όλα δικά μας. Αρχηγός των αμυνομένων ο Πίτου αλ Γούλα. Τώρα το Κράτος των Σκοπίων έχει ανακηρύξει εθνικά μνημεία του ψευδεπίγραφου ολαβο "μακεδονικού έθνους" τα τρία ελληνικά βλαχοχώρια και ήρωα των Σλάβων τον Βλάχο Πίτου Γούλε. Αλλά βαθεία νυχτωμένη, ακόμη και σήμερα, η Αθήνα. 1904.:μετά δύο μυστικές περιοδείες επανέρχεται στη Μακεδονία

ο εθνομάρτυρας Παύλος Μελάς επί κεφαλής μεγάλου ανταρτικού σώματος Σύμφωνα με τις επιστολές του προς την αγαπημένη του σύγυζο Ναταλία, τον συνδράμουν αποφασιστικά οι Βλάχοι. Στη Λάρισα, όπου φθάνει μυστικά για να περάσει τα σύνορα,τον κρύβουν ο Βιτωλιάνος ιατρός Μιχαήλ Σάπικας, ενώ ο επίσης Βλάχος αξιωματικός Φιλόλαος Πήχεων, γιος του εθνεργέρου Αναστασίου, οργανώνει όλες τις μυστικές αποστολές προς τη Μακεδονία από το πλησιόχωρο Τσάγεζι και αργότερα θα πολεμήσει ως καπετάν Φιλώτας. Εν τω μεταξύ, λόγω της ρουμανικής προπαγάνδας και των αθηναϊκών ψυχώσεων,ο Μελάς φοβάται τους Βλάχους. Γράφει στη Νάτα του:

"Τρίτη 31 Αυγούστου 1904- παρά το Περιβόλι. Εγώ είχα μεγάλον φό-βον ότι ο νέος βλαχοποιμήν θα μας προδώση. Αλλά έρχεται πάλιν ο καημένος μαζί με τον αδελφόν του και μας φέρνει δύο αρνιά ψητά, τυρία άφθονο, ψωμί μπομποτά και ούζο" Δυο μέρες αργότερα ο Μελάς γράφει πάλι: "Πέμπτη,2 Σεπτεμβρίου 1904 παρά την Σαμαρίναν. Έρχεται ο γερο-βλαχοποιμήν Καρανίκας με δύο αρνιά, ψωμί, τυρία, ούζο" Στην τελευταία του έκθεση προς το Μακεδονικό Κομιτάτο αναφέρει:

"Διεθόνον κέντρον τούτων ώρισα την πλουσίαν ελληνοβλαχικήν κωμόπολιν Νέβεσκαν"

13 Οκτωβρίου 1904 ο Παύλος Μελάς θα πέσει. Τα παλληκάρια του του παίρνουν το κεφάλι για να μη αναγνωρισθεί. Την τιμία κεφαλή του ήρωα θάβουν στο ελληνοβλαχικό Πισοδέρι, στο παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής, προστάτιδος των Βλάχων, οι Πισοδρεάνοι παπα-Σταύρος Τσάμης, Χάσος και Χατζη-Κώτσης. Την συνταρακτική σκηνή της ταφής περιγράφει, σε έκθεση του, ο Βλαχόφωνος Γραμματέας του Προξενείου Μοναστηρίου Βασίλειος Αγοραστός. Το ακέφαλο σκήνωμα του αναγνωρίζεται από το μονόγραμμα του Νιβεστιάνου άρχοντος Θεοδώρου Τσίρλη που χάρισε στο μουσκεμένο παλληκάρι τα αριστοκρατικά ζεστά εσώρρουχά του, να το ζεστάνει, πριν τη Θυσία

Ο Μακεδονικός Αγώνας γενικεύεται ένοπλος και αγριότερος παρά ποτέ στην τελευταία τετραετή φάση του, 1904--1908. Οι Βλάχοι της Μακεδονίας, με τα πελώρια τσελιγκάτα τους, ελέγχουν όλα τα ορεινά περάσματα, όλα τα βουνά και τα λημέρια, όλη την τροφοδοσία. Χωρίς την υποστήριξη τους, ελληνικά ανταρτικά σώματα ήταν αδύνατον να επιβιώσουν και να δράσουν. Τους περιθάλλουν και τους ενισχύουν επίσης οι Σαρακατσάνοι και πάνω απ' όλα, στον κάμπο, οι Σλαβόφωνοι Μακεδόνες.

Βεβαίως, και υπήρξαν ορισμένοι επίορκοι ρουμανίζοντες Βλάχοι που πρόδωσαν. Έτσι είναι. Προηγουμένως, όμως, προϋπήρξαν οι απείρως περισσότεροι μηδίζοντες Έλληνες, αλλά κανείς δεν γενικεύει-και σωστά. Στις Θερμοπόλες αμιγής Έλληνας ήταν ο προδότης Εφιάλτης και επί 2.500 χρόνια το όνομα Εφιάλτης σημαίνει πια προδότης.

Αλλά οι Βλάχοι δεν ήσαν μόνον στα βουνά. Ήσαν και αστοί, επιφανείς μάλιστα, στις πόλεις. Όλοι συστρατεύθηκαν και πρωταγωνίστησαν στον Αγώνα. Στη Θεσσαλονίκη τον Αγώνα διηύθυνε, μαζί με τον Γ. Πρόξενο Λάμπρο Κορομηλά, ο περίφημος ιατρός Δημήτριος Ζάννας από το Λιβάδι. Από τα οκτώ μέλη του Εκτελεστικού, δηλαδή των Ελλήνων εκτελεστών, στη Θεσσαλονίκη τα έξη ήσαν Βλάχοι.

Ο Κορομηλάς θα εξομολογηθεί αργότερα στον Αλέξανδρο Ζάννα, γαμβρό της Πηνελόπης Δέλτα: "Αν δεν είχα τους Κουτσοβλάχους, δεν θα μπορούσα να βγάλω πέρα κατ'αυτόν τον τρόπο τον Μακεδονικόν Αγώνα". Και ο επιθεωρητής των βουλγαρικών σχολείων της Μακεδονίας, ονόματι Κιούντσωφ, θα αναφέρει στη Σόφια:

"Το πιο πλούσιο και ισχυρό τμήμα του κουτσοβλαχικού πληθυσμού στρέφεται αποκλειστικά προς την ελληνική πλευρά".

Δεκάδες είναι τότε οι Βλαχόφωνοι. οπλαρχηγοί, δάσκαλοι, καθοδηγητές, χρηματοδότες, πράκτορες, τροφοδότες, προπαγανδιστές, πρωταγωνιστές εκείνου του 40ετούς Μακεδονικού Αγώνα. Εκατοντάδες τα θύματα. Ο Θεός να σας αναπαύει αδέρφια.

**«Οι Ολυμπιακοί αγώνες της Αθήνας του 1896 και η συμβολή τους στη
διαμόρφωση της Νεοελληνικής ταυτότητας»**

Κωνσταντίνος Δ. Αδάμ

Κύριε Υπουργέ Κύριε Νομάρχη , κύριε Δήμαρχε κυρίες και κύριοι,

Ακούσαμε το καλό συνάδελφο και το φίλο κ. Βασίλη Καϊμακάμη να μας εξιστορεί βήμα – βήμα το χρονικό της αναβίωσης των Ολυμπιακών αγώνων και τη συνεισφορά των Βλαχοφώνων Ελλήνων σ' αυτήν.

Πιστεύω ότι θα είμαι σύντομος στην εισήγησή μου αντιλαμβανόμενος την κούρασή σας.

Στις 25 Μαρτίου 2004 συμπληρώθηκαν 108 χρόνια από την τέλεση των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα.

Ημέρα σημαδιακή για τον Ελληνισμό, την ημέρα της Εθνικής Παλιγγενεσίας και του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, έμελλε να ιδρυθεί ένας παγκόσμιος θεσμός που στηρίχθηκε στο πνεύμα αδελφοσύνης και συμφιλίωσης των λαών, αλλά που συνετέλεσε επίσης στη διαμόρφωση και ισχυροποίηση της νεοελληνικής ταυτότητας, αποτελώντας μία γέφυρα με το παρελθόν του Ελληνισμού

Η απόφαση για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων (επίκαιρη σήμερα λόγω επανόδου τους στη γενέτειρά τους) ανεξάρτητα από τις λεπτομέρειες, τα παρασκήνια και τις δυσκολίες που συνάντησε, καλύπτει σήμερα τις αξίες του σύγχρονου ανθρώπου, αποτελεί το μεγαλύτερο αθλητικό κοινωνικό πολιτιστικό και πολιτικό γεγονός του πλανήτη μας. Η επέτειος των 108 χρόνων έχει ιδιαίτερη βαρύτητα τόσο για την διεθνή κοινότητα, όσο και για την Ελληνική. Χωρίς να μπορούμε να ισχυριστούμε απόλυτα ότι οι σύγχρονοι αγώνες είναι απόλυτη συνέχεια των αρχαίων, δεν μπορούμε παρά να παραδεχθούμε ότι εμπνέονται σε μεγάλο βαθμό από τα αρχαία πρότυπα.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 θεωρούνται, κατά κανόνα μέγιστο αθλητικό γεγονός, πρόλογος στην διαμόρφωση και εξελεγκτική πορεία του μεγαλύτερου δημόσιου θεάματος. Ωστόσο για την μικρή Ελλάδα του 1896, την «εν απορία τελούσα» με τα μίξερα σύνορα της Μελόνας, την Αθήνα και τον Πειραιά με πληθυσμό 200.000 ψυχών οι Ολυμπιακοί Αγώνες, σπήρξαν ψυχή ζωογόνα και για την εντός συνόρων Ελλάδα, αλλά και τον ευρύτερο, ανά τον κόσμο, Ελληνισμό. Για τον λόγο αυτό κάθε φορά που γίνεται αναφορά στην Ολυμπιάδα του

1896, πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, ο «εθνοφελής» χαρακτήρας της. Η χλευαστικά αποκαλούμενη «ψωροκώσταινα» τότε Ελλάδα, βρήκε τρόπο προβολής σε παγκόσμιο επίπεδο. Άλλωστε το ουσιώδες στίγμα των αγώνων της Αθήνας το προσδιόρισε με ενόραση αλλά και πρακτική μεθόδευση ο μεγάλος Έλληνας της Διασποράς, αυτός όπου με δική του πρωτοβουλία ανατέθηκε «σε πρώτη φάση» υπό μορφή ευχής, στην Αθήνα η διεξαγωγή των Α' Ολυμπιακών Διεθνών Αγώνων. Ο Δημήτριος Βικέλας, πρώτος πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής είχε προσδιορίσει το ακριβές εθνικό στίγμα των αγώνων, στην έννοια της συγκαταρίθμησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή ολομέλεια και έναν νέο σύνδεσμο στην Ευρώπη. Σε μια μικρή χώρα δυσπραγούσα, με έντονης όμως επίδρασης δομικές εξελίξεις στον κοινωνικό ιστό της, η οργάνωση των αγώνων, ήταν μια πρόκληση όχι μόνο επιβίωσης αλλά κυρίως εξέλιξης.

Πλείστα όσα στοιχεία, ιστορικής επάρκειας και ερευνητικής καταξίωσης συγκλίνουν στην διαμόρφωση αυτής της πλατιάς και όχι μόνο στην άθληση ταυτότητας, πανελληνίας εντός και εκτός συνόρων ακτινοβολίας. Από μια άποψη οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 απέδειξαν την ενηλικίωση της Ελλάδας, αλλά και έδειξαν στους ξένους επισκέπτες πολλές αρετές του Ελληνικού λαού. Σε άμεση θεώρηση η ίδρυση αθλητικών συλλόγων κατά δεκάδες - ενώ έως τότε ήταν ελάχιστοι, ήταν ένα σημαντικό βήμα για την κοινωνικοποίηση της άθλησης. Η Ελλάδα βρέθηκε μέσα στις παγκόσμιες αθλητικές εξελίξεις και μέσα από το κανάλι των Ολυμπιακών Αγώνων έδρασαν ισχυρές πνευματικές δυνάμεις.

Έμπνευση και κίνητρο δημιουργίας σε πολλούς τομείς του πνεύματος και της τέχνης. Από τον Παλαμά και τον Σαμαρά, στον Λύτρα και τον Γύζη. Η Ελλάδα απέκτησε φίλους και πολλοί ήταν αυτοί που άλλαξαν προς το καλό γνώμη για τους σύγχρονους Έλληνες. Και μία φράση του Κουμπερντέν συμπυκνώνει την εξωαθλητική επίδραση του μεγάλου γεγονότος. *"Ήδη πιστεύω ακραδάντως ότι ο ελληνισμός έχει ακόμη να διαδραματίσει μεγάλο ρόλο εις τον κόσμο. Απελευθερωθείς κατόρθωσε τάχιστα ν' αποκαθαρθεί από τας σκωρίας του και κατ' αυτόν τον τρόπο επανέφερε τον εαυτόν του. Την υλικήν δύναμιν θα την αποκτήσει ολίγον κατ' ολίγον από δε την ηθικήν δεν δεν έχασεν απολύτως τίποτε».*

Ας επανέλθουμε για λίγο στην 25 Μαρτίου 1896 ημέρα του Πάσχα κατά την οποία στο νεόδμητο, καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο αρχίζουν οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες. Η Επιλογή της 25ης Μαρτίου δεν ήταν τυχαία. Μετά την απελευθέρωση η ιδεολογία που επικρατούσε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, είναι ότι αποτελούσε την κληρονόμο και

διάδοχο της αρχαίας Ελλάδας. Το πνεύμα αυτό καθόριζε όλη την διοργάνωση των αγώνων, αλλά και τις τελετές κατά την διάρκεια των αγώνων. Ο ελληνισμός είχε ανάγκη εκείνη την ώρα να πιστέψει στην αναγέννηση του, να αποχτήσει την αυτοπεπίθεση του και να την εδραιώσει όσο γίνεται καλύτερα.

Η καθιέρωση της έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων την 25^η Μαρτίου ήταν πολύ παλιά και ανήκει στον ποιητή Παναγιώτη Σούτσο από το 1834. Η έναρξη των αγώνων την ημέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου και της επετείου της εθνικής εξέγερσης την ημέρα του Πάσχα, αποτελούσε μια θρησκευτική και συγχρόνως μια πολιτική πράξη. Θα δινόταν η ευκαιρία στους Έλληνες αλλά και στους φιλοξενούμενους να πάρουν μέρος στις θρησκευτικές και δημόσιες τελετές για την αναγέννηση του ελληνικού κράτους. Με αυτό τον τρόπο τονιζόταν ο θρησκευτική και πολιτική συνοχή των Ελλήνων.

Όπως γράφει ο αν. καθηγητής Αλέξανδρος Κιτρόεφ στο επίκαιρο βιβλίο του « Η Νεοελληνική ταυτότητα και οι Ολυμπιακοί αγώνες», η αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων των ρομαντικών Σούτσων, του Ζάππα, του Γεωργίου Αβέρωφ και του Δημητρίου Βικέλα, δημιούργησαν μάλλον ένα εθνικό γίγνεσθαι, μία αίσθηση προσέγγισης με την αρχαία Ελλάδα, η οποία υπερκάλυψε την κατάκτηση της αθλητικής παιδείας.

Το νεοπαγές τότε Ελληνικό κρατίδιο , εμπνεύστηκε δεόντως από το λαμπρό αρχαίο παρελθόν όχι μόνο ως πλαίσιο διαμόρφωσης της νεοπαγούς νεοελληνικής ταυτότητας, αλλά και ως πρότυπο καθορισμού του παρόντος και του μέλλοντος.

Παλεύοντας με τους αρχαίους, η Ελλάδα βίωσε, οικοδόμησε και διαμόρφωσε μια διπλή ταυτότητα: της κληρονόμου των αρχαίων ολυμπιάδων και της σύγχρονης ευρωπαϊκής χώρας.

Η εκπολιτιστική δύναμη του ελληνικού πνεύματος έκανε τους Έλληνες ικανούς να διαβλέπουν μέσα στα πολύπινα αγωνίσματα και στους αγώνες, την έκφραση της άμιλλας, κατάλληλη να ξυπνά τα ευγενικά, ανώτερα αισθήματα που κλείνει μέσα του ο άνθρωπος, για να μπορεί να πραγματοποιεί πνευματικές κατακτήσεις που ξεχωρίζουν το ανθρώπινο στοιχείο απ' την κατωτερότητα των ενστίκτων.

Χάρης στο αγωνιστικό ιδεώδες η Ολυμπία έγινε το πανένδοξο κέντρο του Ελληνισμού και η μικρή μας πατρίδα, με την Αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας του 1896, πρόσφερε στον κόσμο έναν πανανθρώπινο θεσμό , ο οποίος έκτοτε κυριαρχεί σε παγκόσμιο επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Θωμάς Γιαννάκης : « *η Φυσική Αγωγή και ο Αθλητισμός* (διαχρονικά) Αθήνα 1980.
- 2.Εκδοτική Αθηνών : «*Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα*»
3. Γιώργος Λιβέρης: « *Η Ιστορία της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων της Ελλάδας*» .
Έκδοση Ε.Ο.Α.
4. Τάκης Δόξας : « *Το φως της Ολυμπίας*». Αθήνα 1980.
5. Σπύρος Φωτεινός: «*Ολυμπία*». Αθήνα 1972.
6. Καθημερινή - Επτά Ημέρες: «*Ολυμπιακοί Αγώνες*» Κυριακή 31 Μαρτίου 1996.
7. Το Βήμα : « *100 Χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες*». Κυριακή 31 Μαρτίου.
8. Το Βήμα : « Το Ιωβηλαίο της Αναβίωσης» Κυριακή 17 Μαρτίου 1996.
- 9 Τύπος της Κυριακής : « Αρχαίο πνεύμα αθάνατο» Κυριακή 7 Απριλίου 1996.
10. Αλέξανδρος Κιτρόεφ :«*Η Νεοελληνική ταυτότητα και οι Ολυμπιακοί αγώνες*»

**Η Συνεισφορά του Βλαχόφωνου Ελληνισμού στην Αναβίωση των
Ολυμπιακών Αγώνων**

Του δρ. Καϊμακάμη Β.

Καθηγητή Φ.Α., Λέκτορα Τ.Ε.Φ.Α.Α-Α.Π.Θ

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων είχε τις μακρινές ρίζες στην Αναγέννηση, ενώ οι Φιλανθρωπιστές και ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός αποτέλεσαν τους άμεσους προπομπούς της. Όλα αυτά τα χρόνια κάποιοι φωτισμένοι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν μελετήσει και ενστερνιστεί τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, όλο και πιο συχνά έκαναν αναφορά στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες (Ο.Α.) και τον αρχαιοελληνικό αθλητισμό. Αυτή η τάση κορυφώθηκε κατά τον 19^ο αιώνα, πρώτα με τη διοργάνωση των τοπικών-εθνικών Ολυμπιακών Αγώνων και στη συνέχεια με τη διοργάνωση των πρώτων διεθνών Ο.Α. του 1896.

Από ελληνικής πλευράς έχουμε αναφορές και προσπάθειες αναβίωσης του αρχαιοελληνικού αυτού θεσμού, ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, δηλαδή 30 περίπου χρόνια πριν την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους.

Αξιοσημείωτη είναι η προσφορά στο θέμα αυτό του εθνομάρτυρα *Ρήγα Φεραίου*, ο οποίος μετέφρασε το 1797 το δραματουργικό έργο του Ιταλού Πιέτρο Μεταστάσιο με την επωνυμία **Ολύμπια** (τοπώθηκε και εκδόθηκε στη Βιέννη στο τυπογραφείο των αδελφών Πούλιου). Ο Ρήγας δεν αρκέσθηκε στην απλή μετάφραση του έργου αυτού, αλλά παρέθεσε και ο ίδιος πολλές παραπομπές για τους Ο.Α. Να σημειωθεί ότι αυτή η μετάφραση-διασκευή ήταν το πρώτο θεατρικό έργο, που ανέβασε το 1836 το νεοϊδρυθέν εθνικό θέατρο, κάτι που μιμήθηκαν και τα θεατρικά «μπουλούκια» του ελεύθερου πλέον ελληνικού κράτους. Ο μεγάλος αυτός πατριώτης προσέφερε λοιπόν ανεκτίμητες υπηρεσίες και στην υπόθεση της αναβίωσης των Ο.Α. Να σημειωθεί ότι την εποχή αυτή οι Έλληνες είχαν σχεδόν λησμονήσει τους ένδοξους προπάτορές τους, τον λαμπρό πολιτισμό τους και ιδιαίτερα τον μακροβιότερο θεσμό τους, τους Ο.Α. Ο Ρήγας όμως μέσα από το

μεταφρασμένο βιβλίο και ιδιαίτερα μέσα από το θέατρο τους διαπαιδαγώγησε, τους δίδαξε μαζικά και παράλληλα προετοίμασε το έδαφος για την αναβίωση των Ο.Α.

-Την ίδια εποχή σε κάποια Ιόνια νησιά, τα οποία ήταν υπό την κατοχή των Άγγλων και Γάλλων (Κεφαλονιά, Ζάκυνθο 1797 και Κέρκυρα 1807) γίνονται αναφορές και υποτονικές προσπάθειες αναβίωσης του αρχαιοελληνικού αυτού θεσμού,.

Παράλληλα και μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους κάποιοι φωτισμένοι Έλληνες συγγράφουν και μεταφράζουν διάφορα βιβλία, στα οποία γίνεται αναφορά στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, τον αθλητισμό και τους Ο.Α. Οι πρωτοπόροι αυτοί συγγραφείς ήταν οι εξής: Ευγέν. Βούλγαρης (1800), «Ανώνυμος Έλληνας» (1806), Στέφ. Κομητάς (1827), Γρηγ. Καλλιρρόης (1829), Γεώρ. Παγώντας (1837).

Εκτός των παραπάνω βιβλίων έχουμε την εποχή αυτή και κάποιες προσπάθειες (κυρίως από Γάλλους και Γερμανούς) ανασκαφής και ανάδειξης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Όλες αυτές οι αναφορές στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και ιδιαίτερα στον αθλητισμό και τους Ο.Α. αποτέλεσαν τη βάση μιας άλλης εποχής πιο ουσιαστικής και αποτελεσματικής, η οποία ακολούθησε μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και την έλευση των Βαυαρών.

Ρίχνοντας κανείς μια ματιά σε όλους αυτούς τους φωτισμένους Έλληνες, που πρωτοστάτησαν στην παραπάνω κίνηση θα διαπιστώσει ότι αρκετοί ήταν Βλαχόφωνοι της διασποράς. Αναφερόμαστε στο **Ρήγα Φεραίο** (από το Βελεστίνο), τον **Ευγέν. Βούλγαρη** (Ηπειρώτης από τα Ιόνια νησιά), τους αδελφούς **Πούλιου** (από τη Σιάτιστα), το συγγραφέα της Ελληνικής Νομαρχίας (κατά πάσα πιθανότητα ήταν ο **Κωλέττης** ή ο **Περαιβός**, από το Συρράκο και τον Τίρναβο αντίστοιχα,) και αρκετούς άλλους.

Επομένως ήδη στην πρώιμη αυτή φάση, όπου ετέθησαν κυρίως οι ιδεολογικές βάσεις και κάποιες βασικές προϋποθέσεις για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων ο Βλαχόφωνος Ελληνισμός δίνει το παρόν και συμβάλει άμεσα και καθοριστικά στην υπόθεση αυτή.

-Το 1833 ο Παναγ. Σούτσος (λόγιος και δημοσιογράφος της εποχής αυτής), δημοσιεύει ένα ποίημα, όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται στους αρχαίους Ο.Α., ενώ επικρίνει τους Νεοέλληνες που λησμονήσαν τον σημαντικό αυτό αρχαιοελληνικό θεσμό.

Το 1835 ο τότε υπουργός εσωτερικών Ιωάννης Κωλέττης έχοντας ως ειδικό γραμματέα του τον Παναγιώτη Σούτσο, υποβάλλει στον βασιλιά Όθωνα ένα μακροσκελές υπόμνημα, όπου ζητά την αναβίωση των Ο.Α. και την καθιέρωση της 25^{ης} Μαρτίου ως εθνικής εορτής. Να σημειωθεί ότι ο Κωλέττης δεν αρκείται σε μια απλή πρόταση, αλλά καταθέτει λεπτομερή σχεδιασμό και υποδεικνύει τον τρόπο διοργάνωση των αγώνων.

Την ίδια χρονιά (μερικούς μήνες αργότερα), στα πλαίσια των εκδηλώσεων για την ενθρόνιση του Όθωνα, ο Κωλέττης διοργανώνει ως υπουργός εσωτερικών αθλητικούς αγώνες στα πρότυπα των αρχαίων Ολυμπιακών. Για πολιτικούς λόγους όμως η βαυαρική αντιβασιλεία προσπάθησε με κάθε τρόπο να υποβαθμίσει τους αγώνες αυτούς, κάτι βέβαια που το κατάφερε. Δεν κατάφερε όμως να βγάλει από το μυαλό του Κωλέττη την ιδέα και την αγάπη για την αναβίωση του αρχαιοελληνικού αυτού θεσμού.

Το 1838 ο δήμος Λετρινών (Πύργου) έλαβε απόφαση για την αναβίωση των Ο.Α., αλλά δεν αναφέρεται πουθενά εάν διοργανώθηκαν τέτοιοι αγώνες, έστω και μία φορά.

Το 1856 ο βαθύπλουτος Έλληνας της Ρουμανίας Ευάγγελος Ζάππας στέλνει στην ελληνική κυβέρνηση και στο βασιλιά ένα έγγραφο (μέσω του ελληνικού προξενείου), όπου ζητά την αναβίωση των Ο.Α. Το σημαντικό είναι όμως ότι για το σκοπό αυτό ο παραπάνω ομογενείς ήταν διατεθειμένος να διαθέσει ο ίδιος πακτωλό χρημάτων. Ύστερα από κάποια αδικαιολόγητη δυσπιστία και κωλυσιεργία εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, αντιπροτάθηκε στο Ζάππα να τελούνται κάθε τέσσερα χρόνια εμπορικές εκθέσεις με την επωνυμία *Ολύμπια*, ενώ μια μέρα θα λάμβαναν χώρα και αθλητικοί αγώνες. Τελικά και παρά το γεγονός ότι οι επιθυμίες του δωρητή ήταν άλλη, έκανε αποδεκτή την πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης.

Λόγω της ανώμαλης κατάστασης που ακολούθησε, αλλά και λόγω της αδράνειας της επιτροπής που είχε συγκροτηθεί (Επιτροπή των Ολυμπίων) διοργανώθηκαν συνολικά μόνο τέσσερα τέτοια Ολύμπια, τα οποία έμειναν στην ιστορία ως «Ολύμπια του Ζάππα» ή «Ζάππειες Ολυμπιάδες» (1859, 1870, 1875, 1888). Να σημειωθεί ότι το αθλητικό μέρος της τέταρτης «Ζάππειας Ολυμπιάδας» διοργανώθηκε το 1889.

Από όλη αυτή την υπόθεση και ιδιαίτερα από τους μεγαλειήβλους οραματισμούς του Ζάππα η Ελλάδα, αλλά και όλος ο πολιτισμένος κόσμος κέρδισαν τα εξής:

-Την αναβίωση (σε τοπικό-εθνικό επίπεδο) του πιο σημαντικού αρχαιοελληνικού θεσμού

-Το νεοκλασικό στολίδι «Ζάππειο Μέγαρο»

-Το γυμναστήριο του «Φωκιανού»

-Τη βασική προϋπόθεση για την αναβίωση των διεθνών Ο.Α., αφού κυρίως οι «Ζάππειες Ολυμπιάδες» και οι απόψεις του *Μηνά Μηνωίδη* (θα αναφερθούμε στη συνέχεια σ' αυτόν), αποτέλεσαν την ιδεολογική βάση και τον προπομπό για τον Γάλλο Βαρόνο *Πιέρ Ντε Κουμπερτέν*, ο οποίος λίγα χρόνια αργότερα πρωτοστάτησε στην αναβίωση των διεθνών Ο.Α.

Παράλληλα όμως χάθηκε ο αμύθητος θησαυρός των Ζαππαίων Ευάγγελου και Κωνσταντίνου (ήταν πρώτα ξαδέλφια), αφού από το 1892 το ρουμανικό κράτος «ξύπνησε» και έκανε εμπάρκο στην εισροή του συναλλάγματος. Έτσι χάθηκαν τα περισσότερα λεφτά με τα οποία οι ένθερμοι αυτοί πατριώτες ήθελαν να κτίσουν στάδιο, γυμναστήριο, θέατρο και ότι άλλο θα χρειαζόταν για τη θεσμοθέτηση και τη διοργάνωση των αγώνων.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο Ε. Ζάππας ήταν αγωνιστής και ήρωας της εθνεγερσίας του 1821, αφού από την κήρυξη του πολέμου μέχρι τη λήξη βρέθηκε στο μετερίζι του αγώνα, όπου αναδείχθηκε και τιμήθηκε με παράσημα και στρατιωτικές βαθμίδες..

Το 1858 ο Έλληνας διανοούμενος *Μηνάς Μηνωίδης*, ο οποίος παρεπιδημούσε στο Παρίσι, μεταφράζει το βιβλίο του αρχαίου Έλληνα

Φιλόστρατου, «Περί Γυμναστικής», όπου παραθέτει και ειδικό απόσπασμα για την «υπόθεση Ζάππα». Όταν δηλαδή ο Μηνωίδης πληροφορείται, ότι οι «μικρόκαρδοι» και «ανελλήνιστοι» Έλλαδίτες δεν δέχθηκαν την αρχική πρόταση του Ζάππα, με πόρινα άρθρα ασκεί κριτική στην απόφαση αυτή. Παράλληλα με εμπειριστατώμενα στοιχεία προσπαθεί να δια φωτίσει την ελληνική κυβέρνηση και να την πείσει ότι είναι η μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα, να αναδείξει στον σύγχρονο κόσμο αυτό που δεν έχει κανείς άλλος λαός, δηλαδή τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Να σημειωθεί ότι το βιβλίο αυτό του Μηνωίδη χρηματοδοτήθηκε από έναν άλλο μεγάλο Έλληνα της διασποράς το γνωστό ευεργέτη Σίμωνα Σίνα (βλαχόφωνης καταγωγής από τη Μοσχόπολη).

Όπως προαναφέρθηκε, αυτές οι απόψεις και διακηρύξεις του Μηνωίδη βρήκαν λίγο αργότερα προσοδοφόρο έδαφος στην ψυχή και στο πνεύμα του ελληνολάτρη Κουμπερτέν και στη συνέχεια του Βικέλα.

Εάν μελετήσει κανείς διεξοδικά την ιστορία της δεύτερης αυτής φάσης θα διαπιστώσει ότι δεκάδες Έλληνες και τοπικές κοινωνίες από διάφορα μέρη συνέβαλαν με πολλούς τρόπους στην αναβίωση των Ο.Α. σε εθνικό επίπεδο. Εάν όμως από όλους αυτούς ήθελε κανείς να επιλέξει εκείνους που είχαν την πρωτογενή ιδέα, εκείνους που έθεσαν την ιδεολογική βάση και διέθεσαν τον πακτωλό των χρημάτων για το μεγάλο αυτό σκοπό, τότε θα κατέληγε σίγουρα στα εξής πέντε ονόματα:

Σούτσος (είχε μακρινές ρίζες από την Ήπειρο),

Κωλέττης (από το Συράκο),

Ζαππαίοι (από το Λάμποβο της Ηλείου),

Μηνωίδης (από τη Βέροια).

Όλοι αυτοί (μηδενός εξαιρουμένου) ήταν Βλαχόφωνοι. Όλοι τους έζησαν μόνιμα ή προσωρινά στο εξωτερικό και ανήκαν στη μεγάλη οικογένεια του Ελληνισμού της διασποράς, η οποία πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες στη μητέρα Ελλάδα.

Στην Τρίτη και τελευταία φάση έχουμε την κορύφωση των μακροχρόνιων προσπαθειών, αφού όπως θα δούμε και στη συνέχεια στα μέσα περίπου της

δεκαετίας του ενενήντα διοργανώθηκαν στην Αθήνα *οι πρώτοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896.*

Περίληπτικά για την ιστορία των παραπάνω αγώνων θα μπορούσε κανείς να σημειώσει τα εξής:

Το 1894 η γαλλική ομοσπονδία γυμναστικής διοργανώνει στο Παρίσι ένα διεθνές συνέδριο, όπου καλεί τους εκπροσώπους όλων των τότε γνωστών γυμναστικών και αθλητικών ομοσπονδιών. Πρωταγωνιστής και εμπνευστής του εγχειρήματος αυτού ήταν ο διανοούμενος και αρχαιολάτρης Γάλλος Βαρόνος *Πιέρ Ντε Κουμπερτέν*, ο οποίος ήταν και ο γενικός γραμματέας της γαλλικής ομοσπονδίας.

Τα θέματα του συνεδρίου ήταν τα εξής δύο:

Διάφορα προβλήματα του ερασιτεχνικού αθλητισμού

Αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Οι Γάλλοι νόμιζαν ότι ο «Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος» ήταν η ελληνική ομοσπονδία γυμναστικής γι' αυτό του έστειλαν πρόσκληση για το συνέδριο. Έτσι ο παραπάνω σύλλογος ανέλαβε να εκπροσωπήσει την Ελλάδα, μιας και δεν υπήρξε ελληνική γυμναστική ομοσπονδία. Άλλωστε ήταν ο πιο δραστήριος από τους λίγους αθλητικούς συλλόγους της εποχής αυτής. Και επειδή, ούτε από τον «Πανελλήνιο Γ.Σ.» μπορούσε κάποιος να μεταβεί στο Παρίσι, ανετέθη η εκπροσώπηση της Ελλάδας στο γνωστό Έλληνα λόγιο *Δημήτρη Βικέλα*, ο οποίος παρεπιδημούσε στην πόλη αυτή.

Όταν έλαβε χώρα το συνέδριο για την αναβίωση των Ο.Α. ο Βικέλας έλαβε το λόγο και αφού αναφέρθηκε με γλαφυρότητα και πειστικότητα στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και στους αρχαίους Ο.Α. κατέληξε προβάλλοντας τη σύγχρονη Ελλάδα, το ελληνικό φλότιμο και την ελληνική φιλοξενία. *Παράλληλα, χωρίς να έχει την έγκριση από την ελληνική πλευρά, ζήτησε από το συνέδριο, οι πρώτοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες να διοργανωθούν στην πατρίδα του, αφού αυτή είναι η γενέτειρά τους.* Ύστερα από την εμπεριστατωμένη αυτή ομιλία οι σύνεδροι συμφώνησαν ομόφωνα με το

αίτημα του Έλληνα εκπροσώπου, ενώ τον ψήφισαν και πρόεδρο της νεοσύστατης Δ.Ο.Ε (ο πρώτος στην ιστορία του θεσμού αυτού).

Μετά την ανάληψη των πρώτων διεθνών Ο.Α. από τον Βικέλα αρχίζει μια άλλη μεγάλη περιπέτεια . Παρά το γεγονός ότι οι όπου γης Έλληνες δέχθηκαν την είδηση αυτή με ενθουσιασμό, η ελληνική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Χαρίλαο Τρικούπη, λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης δεν τους δεχόταν με κανένα τρόπο. Χρειάστηκε αρκετός χρόνος και πολύς κόπος να πεισθεί η ελληνική κυβέρνηση, ιδιαίτερα εκ μέρους του Κουμπερτέν και του Βικέλα, οι οποίοι επισκέφθηκαν για το σκοπό αυτό συχνά την Ελλάδα. Τελικά για την διοργάνωση των αγώνων συγκροτήθηκε Εθνική Ολυμπιακή Επιτροπή (Ε.Ο.Α) με πρόεδρο τον διάδοχο Κωνσταντίνο και μέλη εξέχουσες προσωπικότητες της Αθήνας.

Όμως αφού κόπασε ο πρώτος ενθουσιασμός, η Ε.Ο.Α διαπίστωνε κάθε μέρα και περισσότερο ότι τα οικονομικά προβλήματα ήταν απροσπέλαστα. Ιδιαίτερο πονοκέφαλο μάλιστα δημιουργούσε η έλλειψη ενός μεγάλου σταδίου, όπου θα τελούσαν οι περισσότεροι αθλητικοί αγώνες. Μπροστά σ' αυτό το αδιέξοδο τα μέλη της Ε.Ο.Α παραιτούνταν το ένα μετά το άλλο και όλα έδειχναν ότι η Ελλάδα θα ντροπιαζόταν διεθνώς, ενώ ο πανάρχαιος ελληνικός θεσμός θα δεχόταν θανάσιμο πλήγμα στα πρώτα βήματα της αναβίωσής του. Σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή κάποιιοι θυμήθηκαν τον βαθύπλουτο Έλληνα της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου *Γεώργιο Αβέρωφ* από τον οποίο ζήτησαν 500.000 δραχμές για την ανακατασκευή του *Παναθηναϊκού σταδίου*. Ο ένθερμος πατριώτης, ο οποίος είχε κάνει και άλλες δωρεές στην πατρίδα ανταποκρίθηκε με ενθουσιασμό προσφέροντας το παραπάνω ποσό, ενώ λίγο αργότερα έστειλε στην πατρίδα του άλλες 700.000 δρχ. Έτσι συγκροτήθηκε και πάλι η Ε.Ο.Α, ανακατασκευάστηκε το καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό στάδιο και διοργανώθηκαν στην Ελλάδα με πολύ μεγάλη επιτυχία οι πρώτοι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες.

Είναι βέβαιο ότι για τη διοργάνωση και τη γενικότερη επιτυχία των αγώνων αυτών συνέβαλαν με διάφορους τρόπους εκατοντάδες Έλληνες του

εσωτερικού και της διασποράς. Μεταξύ αυτών ήταν και κάποιοι ξένοι, όπως ο πρωτοπόρος Κουμπερτέν.

Αυτοί όμως που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο πανεθνικό εγχείρημα ήταν ο *Βικέλας* και ο *Αβέρωφ*. Ο μεν πρώτος με δική του πρωτοβουλία διεκδίκησε και πήρε τους αγώνες και στη συνέχεια σχεδόν τους επέβαλε στην πατρίδα του. Ο δε δεύτερος

με τη μεγάλη του δωρεά διέσωσε την υπόληψη της Ελλάδας και πάνω απ' όλα έδωσε προοπτική και ελπίδα στον πανανθρώπινο θεσμό, που μόλις είχε ανασουσταθεί.

Είναι γνωστό ότι και οι δύο παραπάνω πατριώτες ήταν Βλαχόφωνοι και ανήκαν στον Ελληνισμό της διασποράς (ο πρώτος από το Μέτσοβο και ο δεύτερος από τη Βέροια).

Το 1906 στην Ελλάδα διοργανώθηκαν οι πιο πετυχημένοι Ολυμπιακοί Αγώνες της εποχής αυτής, οι οποίοι έμειναν στην ιστορία ως «Μεσολυμπιακοί» ή ως «εκτός σειράς Ολυμπιακοί Αγώνες», αφού η Δ. δεν τους αναγνώρισε ποτέ ως κανονικούς.

Όπως χαρακτηριστικά γράφουν οι βιβλιογραφικές πηγές «κινητήριος δύναμη» των αγώνων αυτών ήταν ο γενικός γραμματέας της Ε.Ο.Α και επιφανής καθηγητής πανεπιστημίου **Σπυρίδων Λάμπρος** (μετέπειτα και πρωθυπουργός). Ήταν αυτός που μεταξύ άλλων πρωτοστάτησε στην ίδρυση του Σ.Ε.Γ.Α.Σ, του οποίου εξελέγη και ως πρώτος πρόεδρος. Άλλωστε η γενικότερη προσφορά του παραπάνω καθηγητή στην επιστήμη, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και το έθνος είναι γνωστή στο πανελλήνιο. Ο Σπυρίδων Λάμπρος ήταν Βλαχόφωνος από τους *Καλαριτες*, ενώ ανήκε και αυτός για αρκετά χρόνια στον Ελληνισμό της διασποράς, όπως τόσοι άλλοι ένθερμοι πατριώτες.

Ύστερα από την συνοπτική αυτή αναφορά προκύπτει αβίαστα και χωρίς καμία αμφιβολία το συμπέρασμα ότι ο Βλαχόφωνος Ελληνισμός (κυρίως αυτός της διασποράς), συνέβαλε καθοριστικά και άμεσα στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.

-Κυρίως οι Βλαχόφωνοι είχαν την πρωτογενή ιδέα για την αναβίωση του αρχαιοελληνικού αυτού θεσμού.

-Αυτοί πρωτοστάτησαν στη διοργάνωση των πρώτων τοπικών-εθνικών Ολυμπιακών Αγώνων.

-Αυτοί τους θεσμοθέτησαν και τους χρηματοδότησαν (τους τοπικούς Ο.Α.).

-Αυτοί διεκδίκησαν και σχεδόν επέβαλαν στην πατρίδα τους, τους πρώτους διεθνείς Ο.Α.

-Αυτοί τους στέγασαν στα καλλιμάρμαρα ιδρύματα, τα οποία κτίστηκαν με τις απλόχερες δωρεές και τον πακτωλό των χρημάτων τους.

Τέλος είναι γνωστό ότι, όπου κι αν βρέθηκαν, όσο ψηλά κι αν έφθασαν και όσες γενεές κι αν πέρασαν στα ξένα, κουβαλούσαν μέσα τους τον Ελληνισμό και την ευλογημένη πατρίδα, την οποία υπηρέτησαν με αυταπάρνηση και ευεργέτησαν με σχεδόν ανεξήγητη γενναιοδωρία και επιμονή.

Πέρα απ'όλα αυτά δε θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε, ότι η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων είναι μια υπόθεση μόνο του Βλαχόφωνου Ελληνισμού. Κάτι τέτοιο δεν θα ήθελαν ποτέ ούτε οι ίδιοι οι περήφανοι και πάντα μετρημένοι Βλαχόφωνοι.

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων συνολικά, ανήκει σε χιλιάδες ανθρώπους, Έλληνες και αλλοεθνείς, οι οποίοι με διάφορους τρόπους και για πολλά χρόνια βοήθησαν προς την κατεύθυνση αυτή.

Η αναβίωση του αρχαιοελληνικού αυτού θεσμού ανήκει, όπως και το Ολυμπιακό Κίνημα και οι ίδιοι οι Ολυμπιακοί Αγώνες σε όλους τους ανθρώπους, όλου του κόσμου, οι οποίοι ενστερνίζονται τις ιδέες και τις αξίες που πηγάζουν από τον πανανθρώπινο αυτό θεσμό.

Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό Κατσάνης Νικόλαος Ομότιμος καθηγητής Α.Π.Θ

Κυρίες και κύριοι

Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον ελληνισμό αποτελεί ένα θέμα πολύπλευρο και πολυδιάστατο. Στις διάφορες εκδηλώσεις, **ομιλίες** και πανηγυρισμούς τονίζεται μόνο η μία πλευρά του δηλ. συνηθίζεται να αναφέρουμε ορισμένα γνωστά ονόματα όπως Ρήγας Φεραίος, Αβέρωφ, Ζάππας, Σίνας, Γιωργάκης Ολύμπιος κλπ καθώς και τα έργα τους : Παναθηναϊκό στάδιο, Πολυτεχνείο, Ακαδημία κλπ.

Αυτός ο τρόπος προβολής έχει τα εξής χαρακτηριστικά. Πρώτον επαναλαμβάνονται τα ίδια και τα ίδια κατά κόρον με αποτέλεσμα να προκαλούν ανία και βαρεμάρα στο ακροατήριο και δεύτερο δίνουν την εντύπωση ότι; όλη η προσφορά των Βλάχων εξαντλείται σ' αυτά, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να σχηματίσουμε την πραγματική εικόνα της προσφοράς των Βλάχων στον Ελληνισμό.

Η πνευματική και εθνική συμβολή των Βλάχων δεν εξαντλείται και δεν περιλαμβάνει μόνον αυτά τα πρόσωπα, τα οποία είναι σημαντικά αλλά όχι και τα μοναδικά. Αυτά αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου. Υπάρχει και μια άλλη πλευρά.

Υπάρχει μια στρατιά Βλάχων πνευματικών ανθρώπων και αγωνιστών των οποίων τα ονόματα, στους περισσότερους βλάχους, μας είναι άγνωστα και φυσικά πολύ περισσότερο άγνωστα είναι τα έργα τους και η προσφορά τους.

Μέχρι τη δεκαετία του '70 η έρευνα για τους Βλάχους, με ελάχιστες εξαιρέσεις, κινούνταν σε ερασιτεχνικό επίπεδο, τονίζοντας κυρίως την πλευρά των αγωνιστών και ευεργετών που ήταν γνωστοί στο πανελλήνιο.

Επιπλέον, κατά καιρούς, εμφανίζονταν διάφοροι εθνοπατέρες και καιροσκόποι που χωρίς τις κατάλληλες γνώσεις διαχειρίζονταν το θέμα των Βλάχων με τις ανάλογες συνέπειες. Σήμερα η έρευνα πέρασε στα Πανεπιστήμια και σε υψηλό επίπεδο. Είναι καιρός να ριξουμε μια ματιά και στην άλλη πλευρά, δηλ. να ερευνηθούν τα σχετικά με τους Βλάχους θέματα κατά τρόπο λεπτομερή και επιστημονικό ώστε να αναδειχτεί, σ' όλο το εύρος και το μεγαλείο της, η συμβολή τους στην πνευματική και εθνική αναγέννηση.

Μια πτυχή αυτής της πλευράς θα προσπαθήσω να παρουσιάσω στην σύντομη ομιλία μου και να προβληματίσω, τόσο τα θεσμικά όργανα των Βλάχων όσο και το σύνολο ώστε να γίνουν προσπάθειες οι έρευνες να αποκτήσουν πλάτος και βάθος.

Όταν λέμε πνευματική συνεισφορά των Βλάχων τι εννοούμε; Εννοούμε ότι οι Βλάχοι, παρά την λατινογενή γλώσσα τους, κατόρθωσαν σε δύσκολες περιόδους του ελληνικού έθνους, να διατηρήσουν και να διαδώσουν την ελληνική γλώσσα και τα σπέρματα του ελληνικού πολιτισμού.

Ειδικότερα, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, βοήθησαν οι Βλάχοι, αυτά τα σπέρματα να βγάλουν ρίζες, να βλαστήσουν και να δώσουν πλούσιους καρπούς που σήμερα συνιστούν αυτό που ονομάζουμε νεοελληνικό πολιτισμό.

Ίσως μερικοί δύσπιστοι να αναρωτηθούν : μα ποιοι είναι αυτοί οι άνθρωποι; που έδρασαν; με ποιες διαδικασίες συνετέλεσαν ώστε να συνεισφέρουν σ' αυτό που ισχυριζόμαστε, ότι δηλ. πρόσφεραν στην εθνική και πνευματική άνθιση του ελληνισμού, μάλιστα όχι μόνο στον ελληνικό χώρο αλλά και σ' όλη τη Βαλκανική;

3. Για το λόγο αυτό θα κάνουμε ένα μικρό ταξίδι στο παρελθόν. Στα 1750 στη βόρεια Ήπειρο και στην Άνω Μακεδονία, ανάμεσα στα άγρια βουνά, ανάμεσα σε αγροίκους και απαίδευτους ανθρώπους, ανάμεσα σε κακοποιά στοιχεία, υπάρχει μια πολιτεία πολυάνθρωπη, πλούσια και φωτεινή. Σ' αυτή την πολιτεία, την Μοσχόπολη όπως θα καταλάβατε, υπάρχει ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα, Ακαδημία το ονομάζουν και έχει ένα εκπαιδευτικό επίπεδο ισότιμο, κυριολεκτικά, με το σημερινό Πανεπιστήμιο όσον αφορά τις ανθρωπιστικές σπουδές.

Αυτό το εκπαιδευτικό ίδρυμα στάθηκε η θερμοκοιτίδα της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, όχι μόνο για ένα μεγάλο τμήμα του ελλαδικού χώρου, όπως είπαμε, αλλά και για το σύνολο της Βαλκανικής. Από τη θερμοκοιτίδα αυτή, όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, το βρέφος μεγάλωσε, ανδρώθηκε έδωσε κλώνους και ανθούς που το άρωμα τους σκορπίστηκε στο ελληνισμό και στην Ευρώπη.

Τι συνέβη σ' αυτή την πολιτεία; Ένα βλάχος ιερομόναχος, ο Γρηγόριος Κωνσταντινίδης, φέρνει από τη Βενετία το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο στον ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια. Εκεί τυπώνονται τα πρώτα ελληνικά βιβλία με ποικίλο περιεχόμενο. Σήμερα γνωρίζουμε μια εικοσάδα τίτλων αυτών των βιβλίων, που τυπώθηκαν στην Μοσχόπολη. Στα 1760 τυπώνεται ένα βιβλίο με τίτλο Εισαγωγή Γραμματικής (της αρχαίας ελληνικής γλώσσας).

Συγγραφέας του βιβλίου είναι ο Πρωτοπαπάς Θεόδωρος Αναστασίου Καβαλιώτης, Μοσχοπολίτης και πρότανης της Ακαδημίας με σπουδές Φιλοσοφίας, μαθηματικών, Φυσικής και αρχαιοελληνικής παιδείας. Στη Γραμματική αυτή της αρχαίας ελληνικής, οι μαθητές του, αφιερώνουν στο δάσκαλό τους επιγράμματα και ελεγείες, γραμμένες σε ομηρική γλώσσα. Αν κάναμε σήμερα ένα τεστ θα παρατηρούσαμε ότι οι απόφοιτοι Λυκείου δεν μπορούν να τα ερμηνεύσουν για να μην αναφέρω και άλλες μορφωμένων.

θα σας διαβάσω ένα απόσπασμα για να πειστείτε γι' αυτά που ισχυρίζομαι. Αυτοί που τα γράφουν είναι βλαχόπουλα, σπουδαστές που αργότερα σκορπίζουν και γίνονται διδάσκαλοι σε διάφορες σχολές και περιοχές. Ονομάζονται Νάκος Τέρπος, Γκούστας, Ποσάμας, Οικονόμου, Σεβαστός κλπ ονόματα άγνωστα στους πολλούς. Αυτοί όμως δίδασκαν την αρχαία ελληνική γλώσσα στα κακοτράχαλα βουνά και σ' όλα τα Βαλκάνια.

Σας διαβάζω ένα ηρωελεγείον

Μων δίος Πλάτων έφν έξοχ' αιιδός

Λώιος ηρώων εκγεγενώς

φέγγει δ' αυγών ου σοφίης οχ αγαστός

Ρεκτήρ τήσδε βίβλου και κλεινός

Τευ πλέον ου ζάθεος φως ιρόν εραστός

Έννεπεν ον Κλειώ ηρ αγαώς

Από την ανάγνωση καταλαβαίνει κανείς το επίπεδο γνώσης της ελληνικής από τους μαθητές της Ακαδημίας.

Στα 1770, δέκα χρόνια αργότερα ο Καβαλιώτης εκδίδει στη Βενετία ένα άλλο βιβλίο με τίτλο Πρωτοπειρία. Είναι ένα εκπαιδευτικό εγχειρίδιο πολύ σημαντικό για δυο λόγους. Πρώτον σ' αυτό το εγχειρίδιο έχουμε τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες της κουτσοβλαχικής γλώσσας και δεύτερο πρόκειται για ένα βιβλίο πρωτοποριακό για τις βαλκανικές γλώσσες και τις βαλκανικές σπουδές γιατί περιλαμβάνει το τρίγλωσσο λεξικό στα ελληνικά, βλάχικα και αλβανικά.

Ένα χρόνο μετά (1771) ο Κωνσταντίνος Τζεχάνης ένα εύπορο και φιλομαθές βλαχόπουλο, πηγαίνει στην Ευρώπη για σπουδές και μένει τέσσερα ολόκληρα χρόνια. Επισκέπτεται την Χάλλη της Γερμανίας, το Παρίσι το Λονδίνο, το Λάουντεν της Ολλανδίας και το 1773 γυρίζει στη Χάλλη της Γερμανίας. Εκεί γνωρίζεται με τον περίφημο γερμανό καθηγητή Τούμμαν και του δίνει ένα αντίτυπο της Πρωτοπειρίας του Καβαλιώτη. Ο Τούμμαν ενθουσιάζεται με το βιβλίο ένα χρόνο μετά, το 1774 εκδίδει ένα σημαντικό βιβλίο όπου αναδημοσιεύει το βλάχικο μέρος του έργου του Καβαλιώτη. Ο Τούμμαν θεωρεί τον Καβαλιώτη εισηγητή της συγκριτικής γλωσσολογίας στα Βαλκάνια. Πράγματι μαζί με έναν άλλο λόγιο Μοσχοπολίτη, τον ιερομόναχο Δανιήλ Χατζή Αδάμη, που γράφει και εκείνος ένα παρόμοιο έργο, την Εισαγωγική Διδασκαλία, σε τέσσερις βαλκανικές γλώσσες, θεωρούνται οι πρόδρομοι της συγκριτικής γλωσσολογίας στα Βαλκάνια, γιατί είναι οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με τις βαλκανικές γλώσσες και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ποιος ήταν ο σκοπός αυτών των εκπαιδευτικών εγχειριδίων; θα σας αναφέρω μερικούς στίχους από το βιβλίο του Δανιήλ που απευθύνονται στους μελλοντικούς μαθητές τους.

Αλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι αλλόγλωσσοι χαρήτε

κ' ετοιμαστήτε όλοι σας Ρωμαίοι να γενήτε

βαρβαρικήν αφήνοντας γλώσσαν φωνήν και ήθη

όπου στους απογόνους σας να φαίνονται σαν μύθοι.

Παρά τις κάποιες υπερβολές "τα δυο εγχειρίδια γράφονται για κάποιο συγκεκριμένο σκοπό, θέλουν να διδάξουν την ελληνική γλώσσα στους αλλόγλωσσους νέους των Βαλκανίων που ήταν κυρίαρχη γλώσσα της εκκλησίας, του εμπορίου και του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Παράλληλα, από το υλικό των εγχειριδίων αυτών, διαπιστώνουμε ότι, εκτός από τη γλώσσα, σκοπός τους είναι να μεταδώσουν στοιχεία της επιστήμης, του πολιτισμού και των νεωτερικών ιδεών του Διαφωτισμού που κυριαρχούν στην Ευρώπη". Να μεταδώσουν δηλ. πολιτισμό.

Έτσι οι αλλόγλωσσοι νέοι, Αλβανοί και βούλγαροι, μόνο αυτοί αναφέρονται γιατί οι Βλάχοι γνωρίζουν ελληνικά, εκτός από τη γλώσσα μαθαίνουν την εξέλιξη της επιστήμης, την επικρατούσα πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη και τα διάφορα πνευματικά κινήματα που αργότερα θα τους αφυπνίσουν και θα τους οδηγήσουν στην εθνική τους αυτοτέλεια.

Δεν είναι όμως μόνον αυτοί οι πνευματικοί άνθρωποι που σας ανέφερα. Ο Ιωάννης Χαλκεύς οι αδελφοί Δάρβαρη από την Κλεισούρα, ο Παμπέρης, ο

Τζαρτζούλης, ο Σεβαστός, ο Παλιούρας, ο Ράκος, ο Άνθιμος Ολυμπιώτης, και ένας αστερισμός βλάχων πνευματικών ανθρώπων, άγνωστων στους πολλούς, εργάστηκαν για την ελληνική γλώσσα και την διατήρηση και διάδοση του ελληνικού πολιτισμού. Από αυτούς τους ανθρώπους, δυστυχώς, οι περισσότεροι έμειναν στο περιθώριο.

Τώρα ανοίξτε μια ιστορία της Νέας ελληνικής Λογοτεχνίας. Δεν θα συναντήσετε ούτε το όνομα του Καβαλιώτη, ούτε του Δανιήλ ούτε του Τζεχάνη. θα συναντήσετε όμως ονόματα άσημων λογίων που γράψαν δυο-τρεις σειρές. Και γεννάται το ερώτημα. Ποιοι καλλιέργησαν, ποιοι διδάξαν και διατήρησαν την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό στα Βαλκάνια, (ήδη από τον 18ο αιώνα) και μάλιστα στις ορεινές και απρόσιτες εκείνες περιοχές, όπου βασιλεύε το σκοτάδι της αμάθειας, της σκλαβιάς και της απελπισίας; Ποιοι τύπωναν ελληνικά βιβλία;

Υποχρέωση όλων των Βλάχων και των θεσμικών οργάνων τους είναι να αναδείξουμε αυτά τα πρόσωπα, να τα ανασύρουμε από την αφάνεια και να τα κάνουμε γνωστά, τόσο αυτά όσο και την προσφορά τους στον ελληνισμό, γιατί ούτε εμείς οι ερευνητές τα ξέρουμε.

4. Και ερχόμαστε στο δεύτερο σκέλος της ομιλίας μας που είναι η εθνική συνεισφορά των βλάχων στον ελληνισμό. Συχνά στις ομιλίες μας, όπως ανέφερα και προηγουμένως, όταν γίνεται λόγος γι' αυτό το θέμα, αναφέρουμε τον Ρήγα Φερραίο, τον Γεωργάκη Ολύμπιο, τον Φαρμάκη, τον Κασομούλη και μερικούς άλλους. Η προσφορά τους ήταν σημαντική και το γνωρίζει όλος ο ελληνισμός. Όμως η προσφορά των Βλάχων στους εθνικούς αγώνες δεν εξαντλείται μόνο σ' αυτούς. Αυτοί αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου, όπως είπαμε. Υπάρχει μια ολόκληρη στρατιά Βλάχων που πρόσφεραν τεράστιες υπηρεσίες στην πατρίδα μας.

Θα περιοριστώ μόνο, για λόγους οικονομίας, στην επανάσταση του 1821.

Μια επανάσταση, όπως γνωρίζετε, δεν είναι αποτέλεσμα μιας δεδομένης στιγμής. Δεν παίρνουμε τα όπλα και την άλλη μέρα κηρύσσουμε την επανάσταση. Μια επανάσταση για να γίνει χρειάζεται μακρόχρονη διαδικασία, χρειάζεται προετοιμασία ψυχολογική και ιδεολογική των ανθρώπων που θέλουμε να ξεσηκώσουμε. Χρειάζεται να εμφυσησουμε στους ανθρώπους τις ιδέες και τα δίκαια της επανάστασης, να αναφέρουμε τις συνέπειες που τους αναμένουν και τα αποτελέσματα της επιτυχίας. Τέλος χρειάζεται να τους εμπνεύσουμε πίστη στα πρόσωπα και στους σκοπούς της επανάστασης.

Αυτή η διαδικασία αποτελεί την σημαντικότερη προσφορά σε μια επανάσταση. Κατόπιν έρχεται ο ένοπλος αγώνας.

Δεν θα αναφερθώ στις περιγραφές των πολεμικών γεγονότων και στην εξόμνηση τους. Θα προσπαθήσω να αναζητήσω τις βαθύτερες διεργασίες που προηγήθηκαν, τι έγινε πριν από τα πολεμικά γεγονότα, και μέσα σ' αυτό το πλαίσιο να εντάξω την προσφορά του βλαχόφωνου Ελληνισμού.

Όλοι γνωρίζετε τον ρόλο που διεδραμάτισαν οι ελληνικές παροικίες, στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, για την προετοιμασία του Αγώνα. Η Βιέννη, η Βουδαπέστη, το Βουκουρέστι, το Βελιγράδι, η Βενετία, η Τεργέστη, το Σεμλίνο, η Λειψία και άλλες σημαντικές ευρωπαϊκές πόλεις φιλοξενούν

Έλληνες εμπόρους. Μεταξύ αυτών, τόσο σε ποσοστό όσο και σε δραστηριότητες, κυριαρχούν οι Βλάχοι που προέρχονται από τη Μοσχόπολη, την Ήπειρο, την Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Στις ελληνικές παροικίες συντελείται μια σημαντική πνευματική ζύμωση: διαδίδεται το πνεύμα του Διαφωτισμού που άλλαξε τις τύχες των ευρωπαϊκών λαών. Ο Διαφωτισμός, ήταν το κίνημα της πολιτικής αφύπνισης αυτών των λαών και της καθιέρωσης των δημοκρατικών πολιτευμάτων στην Ευρώπη με κορυφαία στιγμή την Γαλλική επανάσταση. Εκεί στις παροικίες, το ασπάζονται οι Έλληνες έμποροι. Ιδρύουν Σωματεία, εκδίδουν εφημερίδες και βιβλία και συστήνουν εταιρείες. Με τις επισκέψεις τους στην σκλαβωμένη πατρίδα, με την αποστολή βιβλίων, με την ίδρυση σχολείων στην υπόδουλη Ελλάδα, το μεταφέρουν και το διαδίδουν. Δεν υπάρχει Βλάχος αγωγιάτης που να μη μετέφερε μαζί με τα εμπορεύματα του και τις νεότερες ιδέες. Δεν υπάρχει βλαχοχώρι που να μη δέχτηκε τα σπέρματα του Διαφωτισμού από τα ξενιτεμένα τέκνα του. Αυτή η ψυχολογική προετοιμασία για τους αγώνες του 1821 χρωστάει πολλά στους βλάχους εμπόρους και πνευματικούς ανθρώπους.

5. Κορυφαία προσωπικότητα σ' αυτές τις προεπαναστατικές κινήσεις είναι ο Ρήγας Φεραίος. Είναι ο πρώτος που, διαποτισμένος με τις ιδέες του Διαφωτισμού, συλλαμβάνει την ιδέα της ελεύθερης Βαλκανικής και την ιδέα της Συνομοσπονδίας.

Εκδίδει την Χάρτα του, μεταφράζει βιβλία που είναι κι αυτά διαποτισμένα με το πνεύμα του Διαφωτισμού, ξεσηκώνει με τα τραγούδια του τις λαϊκές ψυχές και, κυρίως, υπενθυμίζει στο λαό την ιστορική καταγωγή του και την πολιτιστική του κληρονομιά. Ταξιδεύει στις ελληνικές παροικίες, δημιουργεί πυρήνες επαναστατικούς, αποστέλλει επαναστατικά φυλλάδια, προδίνεται και με τη θυσία και το θάνατο του επισφραγίζει τις καινοτόμες ιδέες του.

Κοντά στο Ρήγα υπάρχει και ένα πλήθος βλαχόφωνων διδασκάλων και πνευματικών ανθρώπων που ακολουθούν τις ίδιες ιδέες, τις οποίες και διαδίδουν με τα συγγράμματα τους και τη διδασκαλία τους. Ο Δημήτριος Δάρβαρης και τα αδέρφια του από την Κλεισούρα, πλούσιοι έμποροι, δαπανούν την μεγάλη περιουσία τους σε εκδόσεις ελληνικών βιβλίων, (μόνο μία σειρά περιλαμβάνει δέκα τόμους), διαποτισμένων με τις νεότερες ιδέες. Ο Δημήτριος Παμπέρης, Φιλιππίδης, Χρύσανθος, Παλιούρας, ο Νεκτάριος Τέρπος, ονόματα άγνωστα αλλά με εθνική προσφορά και αφοσίωση, προετοιμάζουν ψυχολογικά τον ελληνικό λαό ν' αντέξει το βάρος του Αγώνα. Αυτή η πνευματική και ψυχολογική προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης είναι εξίσου σημαντική με τους πολεμικούς αγώνες που ακολούθησαν. Όμως η προσφορά των βλαχόφωνων και στον ένοπλο αγώνα ήταν πρωτοπόρα και ουσιαστική.

6. Πριν από την επανάσταση του 1821 η αντίσταση κατά των τούρκων στην Ήπειρο, Μακεδονία και στον Όλυμπο οργανώνεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό από βλαχόφωνους αρματολούς και κλέφτες. Αυτοί θα αποτελέσουν το μελλοντικό στρατιωτικό Σχολείο για τους μετέπειτα αγωνιστές. Μεγάλοι Βλάχοι οπλαρχηγοί που έδρασαν στην Ελλάδα αλλά και σ' όλη τη Βαλκανική είναι ο Γιάννης Φαρμάκης από το Μπλάτσι, ο Γιωργάκης Ολύμπιος από το

Λιβάδι του Ολύμπου και ο Κασομούλης από το Πισοδέρι. Ο Φαρμάκης και ο Ολύμπιος επεκτείνουν τη δράση τους και στην Βαλκανική, στη Σερβία και στη Ρουμανία και αναδεικνύονται πρωτοπόροι στην απελευθέρωση της χερσονήσου από τον τουρκικό ζυγό. Κοντά σ' αυτούς έχουμε στον Όλυμπο το Ζήδρο, τους Λαζαίους, τους Βλαχαβαίους και αναρίθμητους άλλους μικρότερους όπως τον Παπάζογλου και τον Ζιούρκο από το Νυμφαίο, τον Μπίτουλα από το Πισοδέρι, τον Γιάννη του Παπά (Γιάννη αλ Πρέφτου) από τη Σαμαρίνα, αλλά και μεταγενέστερους, τον Ντόκο, τον Σαμανίκο, τον Αποστολίνα, τον Τσουκαντάνα, τον Ζιώγα, τον Λεωνίδα, ονόματα άγνωστα αλλά τα αναφέρω για να τιμήσω τη μνήμη τους και να αναδείξω το εύρος των αγωνιστών που θυσιάστηκαν και έμειναν δυστυχώς οι πιο πολλοί στο περιθώριο της ιστορίας.

Όλοι αυτοί υπήρξαν το υπόδειγμα για τις πολεμικές επιχειρήσεις και ενέπνευσαν στους αγωνιζόμενους Έλληνες την ιδέα ότι; νικητής σ' ένα αγώνα δεν είναι εκείνος που διαθέτει τα περισσότερα όπλα, αλλά εκείνος που έχει πίστη και γενναίότερη ψυχή.

Κυρίες και κύριοι

7. Η απόκτηση ενός αγαθού, όπως της ελευθερίας, είναι μεγαλειώδης και θαυμαστή ενέργεια, αλλά και η διατήρηση και η διαχείριση αυτού του αγαθού είναι εξίσου σημαντικό γεγονός.

Αυτό το γνωρίζουν οι Βλαχόφωνοι Έλληνες. Γνωρίζουν καλά όσα συμβαίνουν στην Ευρώπη εκείνη την εποχή, όπως γνωρίζουν και τις δυσκολίες που συνεπάγεται η ίδρυση ενός νέου κράτους μέσα στην Μοναρχική Ευρώπη. Αντιλαμβάνονται το καθήκον τους και πρόθυμα προσφέρουν και γι' αυτό το σκοπό.

Όταν απελευθερώνεται η Ελλάδα, αιμόφυρτη και καταστραμμένη, προσπαθεί να ιδρύσει το νεοελληνικό κράτος. Η χώρα αγωνίζεται να ορθοποδήσει, να δημιουργήσει κρατική μηχανή και υποδομή οικονομικής ανάπτυξης.

Και σ' αυτή την περίπτωση πρωταγωνιστούν οι Βλαχόφωνοι με την οικονομική συμβολή τους στην ανάπτυξη του κράτους και της οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Βλάχοι μεγαλέμποροι και τραπεζίτες, προσφέρουν τεράστια ποσά και ολόκληρες περιουσίες για έργα υποδομής κατά την αναγέννηση τον ελληνικού κράτους. Έχουμε μια πλειάδα ευεργετών που άφησαν ανεξίτηλα τα ίχνη τους στην συνείδηση του έθνους. Τα ονόματα, σας είναι γνωστά και δεν είναι ανάγκη να τα αναφέρουμε.

θα ήθελα μόνο να αναφερθώ στους άγνωστους και ανώνυμους βλάχους, τους τοπικούς ευεργέτες που δεν αναφέρονται πουθενά επισήμως. Αυτοί οι ανώνυμοι βλάχοι άνοιξαν το πουγκί τους χωρίς δισταγμούς. Δεν υπάρχει βλαχοχώρι όπου το σχολείο ή η εκκλησία που να μην έγινε από έναν τοπικό ευεργέτη.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι πρέπει να δικαιωθούν, να βρουν τη θέση που τους αξίζει.

Παρόλα αυτά, οι μέρες τις οποίες διερχόμεθα είναι πονηρές. Υπάρχουν ακόμη αποσκελετωμένα μυαλά αλλά και σύγχρονοι καιροσκόποι μέσα και έξω από την πατρίδα μας, που προσπαθούν να διχάσουν αυτό το τμήμα του Ελληνισμού και να σπείρουν ζιζάνια. Όμως οι καιροί άλλαξαν.

Ας γνωρίζουν όλοι αυτοί ότι σήμερα Υπουργοί, βουλευτές, καθηγητές πανεπιστημίου, Νομάρχες, στρατηγοί, εκπαιδευτικοί, Διευθυντές Τραπεζών, πλούσιοι επιχειρηματίες και επιστήμονες αποτελούν το δυναμικό των Βλαχόφωνων Ελλήνων και όλοι αυτοί ανήκουν στους πρωταγωνιστές της ελληνικής κοινωνίας.

Οι Βλάχοι της Κατερίνης

Ιωάννη Φ. Καζταρίδη Φιλολόγου - συγγραφέα

Προλογικά

Η ιστορία των Βλάχων χάνεται στα βάθη των αιώνων. Πρόθεση του συγγραφέα αυτών των γραμμών δεν είναι να μελετήσει την ιστορική διαδρομή τους στο απώτατο παρελθόν, αλλά:

- Να εντοπίσει τις Βλάχικες ομάδες της Κατερίνης
- Να καταγράψει την πορεία τους από τις βλάχικες μητροπόλεις προς την Κατερίνη κατά του τελευταίους αιώνες.
- Να εντοπίσει τους ιδιαίτερους λόγους, για τους οποίους οι Βλάχοι αυτοί επέλεξαν για μόνιμη εγκατάσταση την πόλη μας
- Και γενικά, να διερευνήσει την πρόσφατη ιστορία τους.

Πρόκειται για μια πρώτη καταγραφή. Το ενδιαφέρον όμως που προκάλεσε στον υπογράφοντα η ενασχόληση με το θέμα αυτό καθώς και η ανάδειξη πολλών άλλων πλευρών της πρόσφατης ιστορίας των Βλάχων της Κατερίνης, μας υποχρεώνει να συνεχίσουμε την έρευνα. Η πρόσφατη τετράτομη έκδοση των μελετών για τους Βλάχους του συναδέλφου εκπαιδευτικού κ. Αστέριου Κουκούδη (έκδοση που βραβεύτηκε από την Προεδρία της Δημοκρατίας), στάθηκε η αφορμή αλλά και πολύτιμος οδηγός στο ακανθώδες και σύνθετο ιστορικό πρόβλημα των Βλάχων.

Υλικό πληροφοριακό και άλλο αξιοποιήσαμε από την υπάρχουσα βιβλιογραφία (πολλές φορές καταφύγαμε σε σπάνιες και δυσεύρετες εκδόσεις) αλλά και από αδημοσίευτα αρχεία. Πολύτιμες και εξόχως συγκινητικές στάθηκαν για το συγγραφέα οι μαρτυρίες και η παροχή πληροφοριών και σπάνιου φωτογραφικού υλικού από φίλους και δικούς ανθρώπους, βλάχικης καταγωγής, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή:

- για τους Λιβαδιώτες, το σύλλογο Λιβαδιωτών Κατερίνης και ειδικά τη δραστήρια πρόεδρο κ. Καίτη Κουκουβίτου

-για τους Κοκκινοπλίτες τις κυρίες Τούλα Παπαπέτρου -Γεωργιάδη και Άννα Παπαπέτρου.

-για τους Ζαγορίσιους τους αδελφούς Ι. και Γ. Οικονόμου και τους κ. Γ.Ζάννα

-για τους Σαρμανιώτες τους αδελφούς Κλ.και Κ.Γώττα

-για τους Νιζοπολίτες και Αρβανιτόβλαχους τους κ.Σ.Πίχο και Ν.Μάρα και πολλούς άλλους.

Η ΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου αι.

Η ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Α'. Μαρτυρίες για τους Βλάχους της Κατερίνης

Σύμφωνα με τον παρακείμενο πίνακα, ο πληθυσμός της Κατερίνης κατά το πρώτο μισό του 19ου αι. κυμαίνεται ανάμεσα στις 100 μέχρι 300 οικίες. Αν υπολογίσουμε ότι κάθε οικία φιλοξενεί, κατά μέσο όρο, περίπου πέντε με έξι ψυχές, τότε βάσιμα μπορούμε να πούμε ότι ο αριθμός των κατοίκων της κυμαινόταν από τις 600 μέχρι τις 1800 ψυχές. Το ερώτημα που προκύπτει ευθύς αμέσως, είναι ποια είναι η φυλετική σύνθεση, ποια η καταγωγή αυτών των κατοίκων;

Από τα μέσα του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ου ο αριθμός των κατοίκων της Κατερίνης, αυξάνεται θεαματικά. Από τα 1800 περίπου άτομα του πρώτου τετάρτου του 19ου αι. ο αριθμός των κατοίκων, σύμφωνα με υπεύθυνες και αξιόπιστες πηγές, ανέρχεται στον εντυπωσιακό αριθμό των 8.000 κατά το 1914. Ένα άλλο εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι: γιατί, ποιοι και πόθεν οι νέοι κάτοικοι της πόλης;

Όπως προκύπτει από τις διασωθείσες πηγές, κείμενα ξένων και Ελλήνων περιηγητών, στατιστικούς πίνακες, ελληνικές και ξενικές προξενικές εκθέσεις, αλλά και από προφορικές μαρτυρίες, μπορούμε βάσιμα να συναγάγουμε το συμπέρασμα ότι: ένα μεγάλο μέρος των 1800 κατοίκων της Κατερίνης του πρώτου μισού του 19ου αι. και ένα πολύ πιο μεγάλο, πιθανότατα το μεγαλύτερο, από τις 8.000 κατοίκους του 1914 είναι Βλάχοι ή βλάχικης καταγωγής.

Πιο συγκεκριμένα:

-Από μια **ελληνική προξενική έκθεση του 1879** πληροφορούμαστε ότι την περίοδο αυτή στην Κατερίνη ζούσαν: 50 αρβανιτοβλάχικες οικογένειες και άλλες 150 βλάχικες οικογένειες από την Πίνδο, κυρίως από τη Σαμαρίνα.

Ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος, στα απομνημονεύματά του, αναφέρει ότι γύρω στα 1880 στην Κατερίνη, υπήρχαν περίπου 300 οικίες. Σύμφωνα, όμως, με μια **ανέκδοτη μελέτη του ελληνικού προξενείου Θεσσαλονίκης που στάλθηκε στο ΥΠΕΞ το 1877**, με τον γενικό τίτλο "Εκθέσεις των επαρχιών Καμπανίας, Κίτρους και του νοτίου της επαρχίας Βοδενών" (Ε.Κ.Κ.Β), ο αριθμός των οικιών της Κατερίνης ανέρχεται στις 1000!!! Πώς προκύπτει αυτή η διαφορά;

Η διαφορά αυτή προφανώς προκύπτει από τον συνυπολογισμό ή μη των μη μονίμων κατοίκων. Όπως φαίνεται ρητά και από τον παρακείμενο πίνακα, δίπλα στις 300 οικίες, προστίθενται άλλες 700 οικίες διαχειμαζόντων Βλαχολιβαδιωτών.

Ο G.Weigand, στο βιβλίο του Olympro-Valachen, αναφέρει πως στα 1887 ζούσαν 1500 βλάχοι, που προέρχονταν από τα Βλαχοχώρια του Ολύμπου και κυρίως από το Λιβάδι. Προφανώς, σ'αυτόν τον αριθμό περιλαμβάνονταν και όσοι ζούσαν ως μόνιμοι κάτοικοι της Κατερίνης και όσοι κατέβηκαν μόνον κατά τη χειμερινή περίοδο για να διαχειμάσουν.

Ο Ν.Σχινάς, Οδοιπορικοί Σημειώσεις, αναφέρει ότι στα 1887 στην Κατερίνη ζούσαν: 1ον) 240 περίπου οικογένειες Μουσουλμάνων 2ον) 220 περίπου οικογένειες Χριστιανών (1800 ψυχές περίπου), από τους οποίους πολλοί ήσαν Βλάχοι, κυρίως από το Λιβάδι και 3ον) επιπλέον, κατά τη χειμερινή περίοδο διαβιούσαν 130 οικογένειες Βλάχων ποιμένων προερχόμενοι από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών (Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη και Περιβόλι).

Σύμφωνα με την καταγραφή του **Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως** για τους βλάχικους πληθυσμούς κατά το 1905 στην Κατερίνη, διαβιούσαν 310 οικογένειες Βλάχων, περίπου 1550 ψυχές.

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη σύνθεση των κατοίκων της Κατερίνης γενικά, αλλά και των Βλάχων ειδικότερα, μπορεί να αντλήσει ο μελετητής από τη γνωστή έκθεση του Ηπειρώτη εκπαιδευτικού **Μ.Σάρρου**. Η έκθεση, βέβαια, αυτή, αναφέρεται στην εκπαιδευτική κατάσταση του Καζά Κατερίνης, κατά τους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Αλλά και οι πληροφορίες που αναφέρονται στη σύνθεση του πληθυσμού κρίνονται ως εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Η έκθεση, λοιπόν, αυτή που συντάχθηκε το 1906 για τον πληθυσμό της Κατερίνης αναφέρει τα εξής:

Αικατερίνη.

Οικογένειαι ελληνικαί 501, ων τα 2/3 μητρικήν γλώσσαν έχουσιν την κουτσοβλαχικήν, γινώσκουσιν Δε και λαλούσι πάσαι την ελληνικήν. Των οικογ. τούτων 120 παραθερίζουσι εις Λιβάδι, εξ ου και ορμώνται, 50 παραθερίζουσι εν Σαμαρίνα και 20 Αλβανιτοβλάχων, 30 οικογ. Βλαχοφώνων Ηπειρωτών, εκ Φλαμπουρραρίου αι πλείσται παραμένουσι διαρκώς εν τη πόλει κατοικούσι εν Αικατερίνη και 300 οικογ. Τούρκων, ως πολλαί ελληνόφωνοι .Σημ. Απο τις 340 βλάχικες οικογ. (τα 2/3 των 501 χριστιανικών οικογ. της Κατερίνης) δεν προσδιορίζεται η ιδιαίτερη καταγωγή των υπολοίπων 100 βλάχικων οικογ., ίσως γιατί η εγκατάστασή τους στην Κατερίνη ήταν σταθερή και οριστική. Στον παραπάνω αριθμό των βλάχικων οικογ. της Κατερίνης θα πρέπει να συνοπολογίσουμε και 30-45 αρβανιτοβλάχικες οικογ. από το Άνω Βέρμιο οι οποίες παραχείμαζαν στην Κατερίνη και να προσθέσουμε άλλες 30 οικογ. Βεργιάνων Βλάχων από το Κάτω Βέρμιο, σύμφωνα με στατιστική έκθεση του προξενείου Θεσσαλονίκης του έτους 1906-1907.

Τέλος, σύμφωνα με μια επίσημη στατιστική του 1913, **(Πίναξ του πληθυσμού της Υποδιοικήσεως Κατερίνης, Κατερίνη τη 16 Αυγούστου 1913)** αμέσως σχεδόν μετά την απελευθέρωση, η Κατερίνη τότε διέθετε 1000 οικίες μουσουλμάνοι. Επίσης, στην ίδια πηγή σημειώνεται ότι στην Κατερίνη παραχειμάζουσι και βλαχοποιημένες, χωρίς όμως, να προσδιορίζεται ο αριθμός των βλάχικων οικογ. γιατί ίσως δεν κρίθηκε σκόπιμο. Σύμφωνα όμως, με μια άλλη πηγή της ίδιας ακριβώς περιόδου (Πίναξ Α' Εθνολογική

Στατιστική του πληθυσμού των κατοίκων Επαρχίας Αικατερίνης) στην Κατερίνη ζούσαν 6.000 κάτοικοι από τους οποίους οι 2.000 ήταν μουσουλμάνοι και οι υπόλοιποι 4.000 χριστιανοί οι οποίοι μιλούσαν ελληνικά και βλάχικα.

Ύστερα από όλα τα παραπάνω λοιπόν, γίνεται φανερό ότι στις αρχές του 20ου αι. λίγα δηλ. χρόνια πριν την έλευση της πλημμυρίδας των προσφύγων, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα της πόλης ήταν βλάχικης καταγωγής.

Το ερώτημα που προκύπτει ευθύς αμέσως είναι ποιοί είναι οι Βλάχοι της Κατερίνης, ποια η ιδιαίτερη καταγωγή τους, και πότε, κάτω από ποιες συνθήκες και γιατί επέλεξαν την Κατερίνης ως μόνιμη κατοικία τους. Σ'αυτά τα ερωτήματα, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα παρακάτω κεφάλαια.

Β'. Οι βλάχικες ομάδες της Κατερίνης

Κατά τη διάρκεια του 19ου αι., και κυρίως κατά το τελευταίο τέταρτό του, και τις αρχές του 20ου αι., πολλές βλάχικες οικογένειες επιλέγουν την Κατερίνη και άλλες περιοχές της Πιερίας ως τόπους μόνιμης εγκατάστασης ή ως τόπους παρεπιδημίας, για να διαχειμάζουν, δηλ., αυτοί και τα κοπάδια τους. Οι Βλάχοι της Κατερίνης, όπως θα φανεί εκτενέστερα από την παρακάτω αναλυτικότερη περιγραφή, προέρχονται από τις διάφορες βλάχικες μητροπολιτικές εστίες και από τους χώρους διασποράς των Βλάχων. Πιο συγκεκριμένα, οι Βλάχοι της Κατερίνης προέρχονται από:

-τις μητροπόλεις των Βλάχων του Ολύμπου και των Πιερίων (**Λιβιάδι και Κοκκινοπλό**)

-τις μητροπόλεις της Πίνδου (**Φλαμπουράρι και άλλα βλαχοχώρια του Ζαγορίου**)

-τη Μοσχόπολη

-τα βλαχοχώρια των Γρεβενών (**Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη και Περιβόλι**)

-τους χώρους διασποράς (**Μοναστήρι, Αλβανία, Βέρμιο**)

Έτσι, ανάλογα με την καταγωγή τους οι Βλάχοι της Κατερίνης διακρίνονται σε:

- Λιβαδιώτες, που είναι και οι πολυπληθέστεροι
- Κοκκινοπλίτες
- Ζαγορίσιους
- Σαρμανιώτες, Αβδελιώτες
- Νιζοπολίτες
- Βεργιάνους
- Αρβανιτόβλαχους

Γ'. Η καταγωγή των Βλάχων (γενικά)

Πολλά έχουν γραφτεί και πολλά περισσότερα έχουν ειπωθεί γύρω από το ζήτημα της καταγωγής των Βλάχων. Κατά καιρούς μάλιστα έγινε αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, όπως είναι γνωστό, από τη ρουμανική προπαγάνδα. Σήμερα, φαίνεται ότι οι πολιτικές του διαστάσεις, όχι μόνον δεν εμφανίζουν την ένταση με την οποία εμφανίστηκαν στο παρελθόν μέχρι και τις αρχές του 20ου αι., δεν υφίστανται πια. Ακόμη, δεν περιλαμβάνονται στις προθέσεις του συγγραφέα αυτών των γραμμών να απαντήσει στα ακανθώδη ερωτήματα του τύπου: πότε εμφανίστηκαν οι Βλάχοι στο προσκήνιο της ιστορίας, ποια η σχέση τους με τα άλλα ελληνικά φύλλα, ποια η ιστορική τους πορεία κατά τους αρχαίους χρόνους και άλλα παρόμοια. Θα παραθέσουμε όμως, κρίσεις και συμπεράσματα που σχετίζονται με την ιστορία τους κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας για να κατανοήσουμε καλύτερα την προέλευση και την καταγωγή των Βλάχων της Κατερίνης. Πιο συγκεκριμένα:

1ον) Η γλώσσα

Το φαινόμενο των Βλάχων, ως μιας απόλυτα διακριτής γλωσσικής ομάδας συνδέεται με την ιστορία του σταδιακού γλωσσικού εκλατινισμού των νότιων Βαλκανίων. Μακροχρόνιες και αξιόπιστες έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι Βλάχοι είναι ελληνικά φύλλα από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία που εκλατινίστηκαν, απέκτησαν δηλ. ένα

γλωσσικό ιδίωμα της προφορικής λατινικής γλώσσας κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Όμως, όπως εξάγεται από τη μελέτη της ιστορίας τους, το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν στάθηκε το πιο σημαντικό και καθοριστικό για την ταυτότητά τους. Κι αυτό, γιατί όποια κι αν είναι η καταγωγή τους, αυτή δεν φαίνεται να έπαιξε κάποιον ιδιαίτερο ρόλο στη νεότερο ιστορική τους πορεία.

2ον)Ο χώρος

Βασικό χαρακτηριστικό της ιστορίας των Βλάχων είναι η διαρκής μετακίνησή τους στο χώρο. Ως πρωταρχική μετακίνηση ή, μάλλον, μετατόπιση, θεωρείται η άνοδος τους στα ορεινά κατά τον 6ο μ.Χ.αι., εποχή δηλ. κατά την οποία οι Σλάβοι εμφανίζονται στο Βαλκανικό χώρο. Η οροσειρά της Πίνδου, και οι προεκτάσεις της, θα φιλοξενήσουν τους Βλάχους για μια μακράιωνη περίοδο και θα αποτελέσει το κέντρο, την κοιτίδα, τις μητροπολιτικές εστίες τους. Η περίοδος αυτή άρχεται από τους μεσαιωνικούς χρόνους και επεκτείνεται έως τα μέσα του 18ου αι. Κατά την περίοδο αυτή οι Βλάχοι, με ορμητήριο τους την ευρύτερη περιοχή της Πίνδου θα επεκταθούν, θα απλώσουν, θα διασκορπιστούν και θα δραστηριοποιηθούν σε ολόκληρο σχεδόν το χώρο της Βαλκανικής. Με τη διασπορά τους αυτή σε όλο το μήκος και το πλάτος της Βαλκανικής θα συγκροτήσουν νέες μητροπόλεις, οι οποίες με τη σειρά τους θα συγκροτήσουν νεότερες και η αέναη αυτή στο χώρο και στο χρόνο διαδικασία θα συνεχιστεί σχεδόν μέχρι τις μέρες μας.

Οι παλιότεροι και οι πιο πυκνοί βλάχικοι οικισμοί επιβιώνουν μέχρι και σήμερα στις πλαγιές της Πίνδου. Από το Βλαχοζάγορο (και πιο συγκεκριμένα από το Φλαμουράρι) προέρχονται οι Ζαγορίσιοι της Κατερίνης. Μητροπολιτικές εστίες θεωρούνται και είναι, παρά την απόστασή τους, τα βλαχοχώρια του Ολύμπου (Λιβιάδι, Κοκκινοπλός), από τα οποία προέρχονται οι περισσότεροι Βλάχοι της Κατερίνης. Μητρόπολη επίσης, θεωρείται και η Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου, από τους Βλάχους της οποίας συγκροτήθηκαν οι νεότεροι βλάχικοι οικισμοί της περιοχής των Γρεβενών (Σαμαρίνα, Αβδέλλα, Σμίξη και Περιβόλι), οι οποίοι με τη σειρά τους, ως νέες

μητροπόλεις, ενίσχυσαν τη διασπορά των Βλάχων σε περιοχές της Θεσσαλίας και Μακεδονίας. Πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη.

3ον)Οι ασχολίες

Σε παλαιότερες εποχές και σε μια μακρά σειρά γενεών, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο πληθυσμιακό δυναμικό των Βλάχων απασχολείτο στην κτηνοτροφία. Δεν είναι, όμως, αληθές ότι όλοι οι Βλάχοι καθόλη τη μακραίωνη ιστορική τους πορεία ήσαν μόνον κτηνοτρόφοι. Στις αρχές του 20ου αι. τα βλαχοχώρια, ανάλογα με την οικονομία τους, χωρίζονται σε δυο βασικές κατηγορίες. Σε οικισμούς με κτηνοτροφική οικονομία και σε οικισμούς με εμποροβιοτεχνική. Η διάκριση, όμως, αυτή δεν είναι πάντα ασφαλής και ίσως θα πρέπει να διακρίνουμε και μια Τρίτη κατηγορία, οικισμούς δηλ. με μικτή οικονομία. Βέβαια, βασικοί παράγοντες που καθορίζουν τη μορφή της οικονομίας, είναι ο τόπος και ο χρόνος (μόνιμος ή περιοδικός) εγκατάστασης.

Μ'αυτή την έννοια οι βλάχικοι πληθυσμοί και οικισμοί διακρίνονται σε:

- **Ορεινούς ή ημιορεινούς**, όπου οι κάτοικοι ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με την κτηνοτροφία
- **εδρραίους**, με μόνιμη εγκατάσταση σε μικρά ή μεγάλα αστικά κέντρα, όπου ασχολούνται σε εμπορικές και βιοτεχνικές και άλλες μεταπρατικές δραστηριότητες
- **ημινομάδες κτηνοτρόφους**, οι οποίοι μετακινούνται με τα κοπάδια τους κατά τη χειμερινή περίοδο προς τα πεδινά (χειμαδιά), ενώ κατά τη θερινή ανηφορίζουν προς τα ορεινά.
- **περιφερόμενους** άρρενεςπραματευτάδες, κυρατζήδες κ.λ.π. που με ορμητήριο τις βλάχικες μητροπόλεις τους, όπου διαβιούν οι οικογένειές τους, μετακινούνται διαρκώς σε όλο το χώρο της Βαλκανικής.

Δ. ΠΑΤΙ ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ ΔΙΑΛΕΞΑΝ ΤΗΝ ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Η παρουσία των Βλάχων στην Κατερίνη ανάγεται στην περίοδο πολύ πριν τα τέλη του 18ου αι. Κι αυτό μαρτυρείται από πολλές και διάφορες πηγές (βλ. στο υπό έκδοση βιβλίο του **I.Φ.Καζταρίδη, Η Πιερία των Περιηγητών, passim**, τα ημερολόγια και τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις των ξένων, κυρίως, περιηγητών). Οι λόγοι για τους οποίους, Βλάχοι από την κεντρική και βόρεια Πίνδο, από το Βέρμιο, από τα Γρεβενά, από τον Όλυμπο κυρίως, αλλά και από άλλες διάφορες περιοχές, επέλεξαν την Κατερίνη και γενικότερα την πεδιάδα της Πιερίας, μπορούν να συνοψιστούν στους εξής:

- 1ον) Η εκτεταμένη και σε μεγάλη έκταση, εκείνη τη χρονική περίοδο, ακαλλιέργητη πεδιάδα της Κατερίνης, ικανοποιούσε σε μεγάλο βαθμό τις κτηνοτροφικές και άλλες συναφείς δραστηριότητες των βλάχων. Οι εγκαταλελειμμένες από την οθωμανική διοίκηση χέρσες ημι-δασώδεις και βαλτώδεις γαίες της Πιερικής πεδιάδας, αποδείχθηκαν πολύτιμοι βοσκότοποι για τα φαλκάρια και τα μικρά ή μεγάλα τσελιγκάτα των βλάχων.
- 2ον) Η Κατερίνη, σχεδόν καθόλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, αποτέλεσε, όπως και σήμερα, πολιτικό, διοικητικό, οικονομικό κέντρο της ευρύτερης Πιερικής χώρας. Ενώ κατά την ίδια περίοδο υπήρχαν κώμες ή κεφαλοχώρια με περισσότερο πληθυσμό όπως π.χ. το Λιτόχωρο, ο Κολινδρός, ίσως και η Δρυάνιστα, οι Οθωμανοί επέλεξαν την Κατερίνη ως το πολιτικοδιοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής, πιθανότατα η παρουσία μουσουλμανικού πληθυσμού βάρυνε σ' αυτή τους την επιλογή, ίσως όμως και η γεωγραφική της θέση: σε κομβικό σημείο, πάνω στον άξονα που συνδέει τη βόρεια με τη νότια Ελλάδα και τον κόλπο του Θερμαϊκού, μέσω των Στενών της Πέτρας με τη δυτική Ελλάδα. Από τη στιγμή, λοιπόν, που οι Οθωμανοί κατέστησαν την Κατερίνη πρωτεύουσα της Πιερίας, φρόντισαν και να διαφυλάσσουν από τη ληστρική δραστηριότητα των κλεφτών και αρματολών του Ολύμπου και των Πιερίων, η οποία προσέλαβε επιδημικά χαρακτηριστικά κατά τον 18ο και 19ο αι. (Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στο θέμα αυτό βλ.

Ιωάννη Φ. Καζταρίδη, Η Πιερία κατά την Τουρκοκρατία, αντιστασιακά κινήματα και απελευθερωτικές προσπάθειες, Κατερίνη 2000, έκδοση δήμου Λιτοχώρου).

- Η μόνιμη παρουσία οργανωμένου οθωμανικού στρατού στην πόλη της Κατερίνης (ο χώρος του σημερινού δημοτικού κήπου, λειτούργησαν μέχρι την περίοδο της απελευθέρωσης ως Τουρκικοί στρατώνες), αποθάρρυνε τις ληστρικές δραστηριότητες από τη μια μεριά και από την άλλη ενθάρρυνε τους βλάχους να επιλέξουν την Κατερίνη ως μόνιμη κατοικία και έδρα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τους.
- 3ον) Η ορεινή Πιερία, όπου κυρίως ζούσαν οι ελληνικοί πληθυσμοί, αποτέλεσε για αιώνες και ιδίως κατά τον 19ο αι. το θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων ανάμεσα στους αλύτρωτους Έλληνες από τη μια και του Τούρκου δυνάστη από την άλλη. Οι αποτυχημένες απελευθερωτικές προσπάθειες του 1821, του 1894, του 1878, συνήθως συνοδεύονταν από αντίποινα από την πλευρά της οθωμανικής διοίκησης. Τουλάχιστον 6 φορές (καταγεγραμμένες από τις πηγές) κατά τον 18ο και 19ο αι. ελληνικοί πληθυσμοί, οικισμοί, μονές και εκκλησίες της Πιερίας πυρπολήθηκαν, ερημώθηκαν, λεηλατήθηκαν κ.λ.π. με μεγαλύτερη αυτή του 1822. Έτσι, πολλοί κάτοικοι της Πιερίας, ανάμεσά τους και πολλοί βλάχοι επέλεξαν την Κατερίνη για μόνιμη εγκατάσταση, γιατί παρείχε τα εχέγγυα για ασφαλή και ειρηνική ζωή.
- 4ον) Η Κατερίνη, παραθαλάσσια σχεδόν πόλη, διέθετε από τον 19ο αι. κιόλας ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της εποχής. Ο λιμένας Αικατερίνης, αναφέρεται ως ο δεύτερος σε σημασία, μετά τον της Θεσσαλονίκης. (Βλ. Ιωάννη Φ. Καζταρίδη, Η Πιερία των Περιηγητών). Πρόκειται για τη Σκάλα Αικατερίνης (σημ. Κατερινόσκαλα), από την οποία με καΐκια, διοχετεύονται προς τη Θεσσαλονίκη Πιερική ξυλεία, δημητριακά, κτηνοτροφικά προϊόντα, και άλλα παραγόμενα αγαθά της Πιερικής γης. Αυτό, λοιπόν, το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κατερίνης, είναι ένας επιπλέον λόγος που ωθεί τους Βλάχους προς την Κατερίνη.

- 5ον)Αυτά τα πρώιμα χαρακτηριστικά αστικοποίησης της Κατερίνης γίνονται πιο ορατά , πιο μόνιμα και μεγεθύνονται από δυο άλλα πολύ μεγάλης σημασίας γεγονότα, που συμβαίνουν τη δεύτερη δεκαετία του 20ου αι. Το πρώτο, εθνικής σημασίας, είναι το ίδιο το γεγονός της απελευθέρωσης, και το δεύτερο, οικονομικής σημασίας, είναι η λειτουργία του σιδηροδρόμου. Λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση, το 1916, ενώθηκε η παλιά ελληνική σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών - Λαρίσης (της εταιρίας Λαρισαϊκός), με την πρώην οθωμανική γραμμή Θεσσαλονίκης-Γευγελή και ακόμη Θεσσαλονίκης-Γιδα, στο ύψος του χωριού Πλατό. Το τεχνικό αυτό γεγονός, τεράστιας οικονομικής σημασίας, έφερε την Κατερίνη πάρα πολύ κοντά στη Θεσσαλονίκη, την Αθήνα, την Ευρώπη κ.λ.π. Κι έτσι η μικρή απομακρυσμένη και ξεχασμένη, άγνωστη σε πολλούς Κατερίνη, βγήκε στην επιφάνεια και προσέλκυσε πολλούς νέους κατοίκους. Κατά τη δεκαετία αυτή (1910-1920) ο πληθυσμός της διπλασιάστηκε.
- Και φυσικά, ανάμεσα στους νέους κατοίκους της, πολλοί ήσαν Βλάχοι. Όπως λέει και ο Weigand, περισσότεροι Λιβαδιώτες ζούσαν τότε στην Κατερίνη, παρά στο ίδιο το Λιβάδι.
- 6ον)Η έξοδος των Βλάχων προς την Κατερίνη και τα άλλα αστικά κέντρα συνδέεται οπωσδήποτε με την οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζουν τα βλαχοχώρια κατά τον 19ο αι. Πολλές βλάχικες οικογένειες, αφού εγκαταλείψουν τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες ή παράλληλα με αυτές, εγκαινιάζουν νέες ασχολίες και επιδίδονται σε αστικά επαγγέλματα. Με τον καιρό, αντιλαμβάνονται ότι οι μικρές, ορεινές βλάχικες συνοικίες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν ή αποδεικνύονται πολύ μικρές για τις δικές τους επιχειρηματικές ανησυχίες και αναζητούν νέες αγορές για να επεκτείνουν τις εμπορικές τους δραστηριότητες.
- 7ον)Η Κατερίνη, πριν το 1930, πριν δηλ. γίνουν τα μεγάλα έργα υποδομής της εποχής εκείνης (το περίφημο νερό της Βρυάζας, έργα απορροής των επιφανειακών υδάτων κ.λ.π) και πριν ανακαλυφθεί το κινίνο, είχε άθλιο κλίμα. Επιδημικές ασθένειες θέριζαν τον πληθυσμό. Η ελονοσία και η

φυματίωση αποδεκάζιζαν τους κατοίκους, μικρούς και μεγάλους. Κι έτσι πολλοί βλάχοι, ιδίως οι Λιβαδιώτες, προτιμούσαν να μένουν οι άνδρες στην Κατερίνη για τις εργασίες τους, ενώ τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ζούσαν στο Λιβάδι.

- 8ον) Δεν παρατηρείται σημαντική δραστηριότητα βλάχων σε γεωργικές ασχολίες. Τη γεωργία, γενικά, δείχνουν να την αγνοούν ή ασχολούνται τόσο, όσο τους είναι αναγκαίο, μόνον για τις κτηνοτροφικές ανάγκες τους. Η γεωργία αποτελεί για τους νομάδες ή ημινομάδες βλάχους, όχι μια κύρια, αλλά μια συμπληρωματική οικονομία.

ΟΙ ΖΑΓΟΡΙΣΙΟΙ

Το Ζαγόρι, την εποχή της τουρκοκρατίας.

Η ιστορία του Ζαγορίου αρχίζει κυρίως μετά το 1430, έτος κατάκτησης των Ιωαννίνων από τους Τούρκους. Οι Τούρκοι, προκειμένου να εξασφαλίσουν επικυριαρχία στις ορεινές περιοχές, εφάρμοσαν μια πολιτική παραχώρησης προνομίων σε κοινότητες ή ομάδες κοινοτήτων, που συνθηκολόγησαν μαζί τους. Έτσι, μέχρι τον 17ο αιώνα ολόκληρη η περιφέρεια αποτελούσε αυτοδιοικούμενη ομοσπονδία με το όνομα Κοινόν ή Βιλαέτι του Ζαγορίου.

Τα προνόμια, τα οποία παραχωρήθηκαν στην αυτόνομη ομοσπονδία του Ζαγορίου και τα οποία οφείλονται, στο μεγαλύτερο μέρος τους, στην επιρροή πλούσιων Ζαγορισίων στη Σουλτανική αυλή, διατηρήθηκαν μέχρι το 1868, οπότε και καταργήθηκαν.

Σύμφωνα με τα προνόμια αυτά παραχωρήθηκε στο Ζαγόρι αυτονομία και αυτοδιοίκηση, με ανώτερο άρχοντα τον Βεκόλη του Ζαγορίου. Ένα άλλο σπουδαίο προνόμιο που είχαν οι Ζαγορίσιοι, ήταν η ελευθερία στην εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων.

Με το πέρασμα των χρόνων και χάρη στην εξοπνάδα και την πολιτική δύναμη πολλών πατριωτών του Ζαγορίου, που κατείχαν διοικητικές θέσεις στην Υψηλή Πύλη, τα προνόμια αυτά αυξήθηκαν και βελτιώθηκαν.

Η αυτονομία, η αυτοδιοίκηση και η ατέλεια συνετέλεσαν ώστε να κατακτηθεί ένα ζηλευτό επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής.

Μετά το 1868, που καταργούνται τα προνόμια του Ζαγορίου, την περιοχή άρχισαν να λυμαίνονται ληστρικές συμμορίες, με επιπτώσεις και στο ανθρώπινο δυναμικό, αφού αυτή η κατάσταση απομάκρυνε από το Ζαγόρι περισσότερες από 500-600 οικογένειες αρχόντων, που ήταν και ο κύριος στόχος των ληστών.

Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι το 1913, οπότε τα Ζαγοροχώρια απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους και ακολούθησαν από εκεί και πέρα την ιστορική πορεία του Ελληνικού Έθνους.

Οι Ζαγορίσιοι της Κατερίνης

Ανάμεσα στις 500-600 οικογένειες Ζαγορίσιων που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς είναι και μια ομάδα 32 οικογενειών, οι πιο πολλοί από το Φλαμπουράρι και λιγότεροι από το Μονοδέντρι του Ζαγορίου, που επέλεξε την Κατερίνη ως τόπο εγκατάστασης.

Η έξοδος της ομάδας αυτής από το Ζαγόρι πιθανότατα πραγματοποιήθηκε στο διάστημα ανάμεσα στα 1878 με 1883, την περίοδο δηλ. που ακολουθεί μετά τις ληστρικές επιδρομές που σημειώθηκαν στην περιοχή (1868) και της γενικότερης ανασφάλειας και κατά την περίοδο της επικείμενης ενσωμάτωσης στην Ελλάδα περιοχών της Θεσσαλίας και της Ηπείρου (1881).

Βέβαια, η παρουσία Ζαγορίσιων στην Κατερίνη μαρτυρείται και πριν από την περίοδο αυτή. Πιο συγκεκριμένα, ο επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος (1840-1882) στα απομνημονεύματά του σημειώνει το όνομα του Αριστοτέλη Κοντογιάννη ως έναν από τους πρωταγωνιστές της Αδελφότητας, σωματείο το οποίο αγωνιζόταν και προετοίμαζε, πριν ακόμη από το 1876, την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Κίνημα το οποίο εκδηλώθηκε το 1878, η γνωστή επανάσταση του Ολύμπου με τα εξίσου γνωστά αποτελέσματα. Ανάμεσα στα μέλη της Αδελφότητας Κατερίνης, ο Νικόλαος Λούσης, μνημονεύει ως ενεργά μέλη και τον ιατρό Δ.Σακελλαρίδη από τη Σκοτίνα και

τον Νικ.Μπίτσιο. Για το Λιβιάδι μνημονεύει τον ιατρό Αθαν.Αστερίου και για το Λιτόχωρο τον προεστό Ευάγγελο Κοροβάγκο.

Ο Αριστοτέλης Κοντογιάννης, σύμφωνα με τον Νικόλαο Λούση, λόγω της επαναστατικής δράσης του αναγκάστηκε κατά το 1877 να εγκαταλείψει την Κατερίνη και να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του, το Μονοδένδρι Ζαγορίου. Πιο συγκεκριμένα, ο Νικόλαος γράφει χαρακτηριστικά: "...ο δε Αριστοτέλης Κοντογιάννης, νέος αγαθός και ζηλωτής, εξ Ηπείρου ορμώμενος (εκ Μονοδενδρίου του Ζαγορίου) και εμπορευόμενος τέως εν Αικατερίνη, μήνας τινάς μετά τα άνω ειρημένα απήλθε δια παντός εξ Αικατερίνη, εις την πατρίδα του...". Όμως, λίγα χρόνια αργότερα, πιθανότατα επανήλθε και εγκαταστάθηκε μαζί με την άλλη ομάδα των Ζαγορίσιων στην Κατερίνη.

Η εγκατάσταση των Ζαγορίσιων στην Κατερίνη που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1880, πιθανότατα ολοκληρώθηκε στις αρχές του 20ου αι. Την αρχική ομάδα ακολούθησαν μικρότερες ή μεμονωμένες οικογένειες. Σύμφωνα με την έκθεση του **Σάρρου (1906) ...Αικατερίνη. Οικογένειαι ελληνικαί...**

30 οικογένειες Βλαχοφώνων Ηπειρωτών, εκ Φλαμπουραρίου, αι πλείοσαι παραμένουσι διαρκώς εν τη πόλει...".

Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας κατέθεσαν μέλη της οικογένειας Οικονόμου, ζαγορίσιας καταγωγής (τους οποίους ευχαριστούμε και από τη θέση αυτή), οι οικογένειες των Ζαγορίσιων που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη κατά τη δεκαετία του 1880, ήσαν οι εξής:

- Οικογένεια Βασιλειάδη (Μονοδέντρι)
- Οικογένεια Δημόπουλου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Ζάννα (Φλαμπουράρι)
- " Κολοβού (Φλαμπουράρι)
- " Κουτογιάννη (Μονοδέντρι)
- " Κούλα (Φλαμπουράρι)
- " Κουσιόπουλου (Φλαμπουράρι)
- " Οικονόμου (Φλαμπουράρι)
- " Ούζα (Φλαμπουράρι)

- " Πορτοκάλλη (Φλαμπουράρι)
- " Παπακωνσταντίνου (Φλαμπουράρι)
- " Πιτσιάβα (Φλαμπουράρι)
- " Ταβαντζή (Φλαμπουράρι)
- " Δίκου (Φλαμπουράρι)
- " Δαντζούλη (Φλαμπουράρι) κ.α.

Ζαγορίσιος, κατά μια έννοια ήταν και ο επίσκοπος Κίτρους-Κατερίνης, Παρθένιος Βαρδάκας, που ανέλαβε την επισκοπή το 1904. Ηπειρώτης κι αυτός, από το πιο ξακουστό Βλαχοχώρι το Μέτσοβο.

Οι οικογένειες των Ζαγορίσιων, από τις ευπορότερες του Ζαγορίου, εγκαταστάθηκαν γύρω από το κέντρο της πόλης (Βασιλειάδης Κολοβός), κάποιες άλλες αγόρασαν μεγάλα κτήματα και βρέθηκαν πιο έξω, απέναντι και βόρεια του δημοτικού κήπου (Κούλας, Ζάννας), ενώ κάποιες λίγες (οικονόμου) ύστερα από μια μικρή παραμονή στο Στουπί, εγκαταστάθηκαν οριστικά στην Κατερίνη.

Οι περισσότεροι από αυτούς, ασχολήθηκαν με το εμπόριο και άλλες μεταπρατικές δραστηριότητες και γρήγορα διακρίθηκαν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. (Βασιλειάδης δήμαρχος και βουλευτής, Ταβαντζής δήμαρχος, Κούλας τελευταίος πρόεδρος κοινότητας Κατερίνης κ.λ.π.)

ΟΙ ΛΙΒΑΔΙΩΤΕΣ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Οι Λιβαδιώτες σήμερα, όπως και παλιότερα, αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα των βλάχων της Κατερίνης. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς σημειώθηκε η πρώτη παρουσία Λιβαδιωτών στην Κατερίνη και τη γύρω περιοχή. Είναι, όμως, παραπάνω από βέβαιο ότι πολύ πριν τα τέλη του 18ου αιώνα, η πεδιάδα της Κατερίνης αποτέλεσε μια από τις περιοχές, ανάμεσα σε άλλες, όπου οι Λιβαδιώτες παραδοσιακά αναζητούσαν χειμαδιά για τα κοπάδια τους. Για μόνιμη δε εγκατάσταση Λιβαδιωτών στην Κατερίνη μπορούμε να κάνουμε λόγο μόνον από το δεύτερο μισό του 19ου αι. και

μετά. Και προς το τέλος του 19ου αι. και τις αρχές του 20ου αι. το φαινόμενο αυτό αποκτά μαζικά χαρακτηριστικά.

Η έξοδος των Λιβαδιωτών προς την Κατερίνη, όπως και προς άλλα αστικά κέντρα, π.χ. προς τη Θεσσαλονίκη, τη Λάρισα, την Ελασσόνα, τα Σέρβια, σχετίζεται

- **1ον)** Την αύξηση των κοπαδιών, οπότε είναι λογικό και αναμενόμενο να αναζητούν διαρκώς νέο ζωτικό χώρο (βοσκότοπους) και χειμαδιά. Αυτή η διαρκής αναζήτηση εύκολα και γρήγορα θα τους οδηγήσει στη διαθέσιμη πεδιάδα της Κατερίνης.
- **2ον)** Με την οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζει το Λιβάδι, όπως και άλλα βλαχοχώρια, κατά τον 19ο αι. Η δημιουργία στο Λιβάδι μιας νέας τάξης εμποροβιοτεχνών καιπραματευτάδων θα τους οδηγήσει γρήγορα στην αναζήτηση αγορών για τα παραγόμενα προϊόντα τους. Η πρόωμη αστικοποίηση της Κατερίνης, η οποία τα χρόνια αυτά εξελίσσεται για πολιτικούς λόγους, όπως εξηγήσαμε σε άλλο σημείο, σε ένα μικρό αλλά αναπτυσσόμενο διοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής, θα αποτελέσει ελκυστικό χώρο για τους μεταπράτες Λιβαδιώτες. Η εμποροβιοτεχνική δραστηριότητα των κατοίκων του Λιβαδίου μαρτυρείται από πολλές πηγές. Ξένοι περιηγητές, όπως ο Leake (1806), ο Henzey (1860), (βλ.Ι.Καζταρίδη, Η Περία των Περιηγητών), επισημαίνουν τη σημαντική παραγωγή μάλλινων σκληρών υφασμάτων (σκουτιά), για τη μεταποίησή τους σε κάπες. Υπολογίζεται, σύμφωνα με τον Leake, πως η ετήσια παραγωγή μάλλινων σκουτιών στο Λιβάδι κατά τις αρχές του 19ου αι. έφτανε τα 200 φορτώματα, ενώ σε κάθε φόρτωμα υπολογιζόταν σε 140 ξύλα. Το κάθε ξύλο -δέμα σκουτι είχε τις διαστάσεις: Τεσσεράμισι πήχεις μάκρος και δυο φάρδος. Παραγωγή δηλαδή που ξεπερνούσε κατά πολύ τις ανάγκες του Λιβαδίου και της γύρω περιοχής σε κάπες, κι έτσι κάποιοι μεταπράτες Λιβαδιώτες αναλάμβαναν να

πουλήσουν και να διακινήσουν αυτό το υπέρ- προϊόν. Τα πουλούσαν σε έναν Ενετό έμπορο της Θεσσαλονίκης, κι αυτός τα εξήγαγε στις αγορές της Ευρώπης (Τεργέστη, Βενετία κ.λ.π.)

- **3ον)** Όπως εξηγήσαμε και σε άλλο σημείο οι ελληνικοί πληθυσμοί της Πιερίας και του Ολύμπου συχνά αντιμετώπιζαν τις ληστρικές επιδρομές, τα αντίποινα της οθωμανικής διοίκησης και του στρατού ύστερα από τις αποτυχημένες απελευθερωτικές εξεγέρσεις (1822, 1854, 1878), ενώ η έδρα της οθωμανικής διοίκησης, του Καζά (επαρχία), η Κατερίνη παρείχε τα εχέγγυα για μια ασφαλή, ειρηνική ζωή και ομαλές συνθήκες για την ανάπτυξη επιχειρηματικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Και το ορεινό Λιβάδι, πολλές φορές έγινε αντικείμενο τέτοιας συμπεριφοράς. Ενδεικτικά, μόνον αναφέρουμε, ότι κατά το 1860 Τουρκαλβανοί ληστές απήγαγαν τους μαθητές του σχολείου και απαίτησαν λύτρα για να τα αφήσουν. Μετά την επανάσταση του 1878, η δράση των ληστών παρέλυσε την οικονομική ζωή του χωριού. Τουρκαλβανοί ληστές έκλεψαν σχεδόν όλα τα βόδια, άλογα και μουλάρια του χωριού, τα βασικά δηλαδή (για όργωμα, μεταφορές κ.λ.π) μέσα της παραγωγής.

Για τους παραπάνω λόγους, ίσως, όμως και για άλλους ιδιαίτερους κατά περίπτωση, άρχισε πιθανότατα πριν από τα τέλη του 18ου αι. η έξοδος των Λιβαδιωτών από τη μητροπολιτική τους εστία. Η παρουσία των Λιβαδιωτών στην Κατερίνη εδραιώνεται κατά την τρίτη δεκαετία του 19ου αι. (1820-1830). Η έξοδος προς την Κατερίνη γίνεται πιο μαζική κατά το β' μισό του 19ου αι. Σύμφωνα με τον G.Weigand (βλ.Α.Ι.Κουκούδη, Μελέτες για τους Βλάχους τ. 3 σελίδα 185) στην πόλη της Κατερίνης, στα 1888, ζούσαν 1500 Λιβαδιώτες!!! Αριθμός, βεβαίως, που κρίνεται εξαιρετικά μεγάλος. Γιατί μια άλλη στατιστική (βλ. Επισκόπου Κίτρους Νικολάου) για την ίδιο χρονική περίοδο κάνει λόγο μόνον για 300 σπίτια στην πόλη της Κατερίνης. Όμως, εκτός από τις οικογένειες που διαβιούσαν μόνιμα στην Κατερίνη, μια άλλη

στατιστική (του Ελληνικού προξενείου Θεσσαλονίκης) αναφέρει 700 οικογένειες διαχειμαζόντων βλαχοποιημένων. Ίσως αυτό είχε υπόψη του ο Weigand και κάνει λόγο για 1500 Λιβαδιώτες της Κατερίνης. Είναι βέβαιο πως ανάμεσα στις 700 οικογένειες βλαχοποιημένων που διαχειμαζαν στην Κατερίνη, πολλοί ήσαν Λιβαδιώτες, αλλά δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό τους.

Λίγα χρόνια αργότερα, αρχές του 20ου αι. η παρουσία των Λιβαδιωτών στην Κατερίνη είναι πιο διακριτή. Σύμφωνα με την Έκθεση του Σάρρου, Επιθεωρητή των ελληνικών σχολείων του Σαντζαμίου Θεσσαλονίκης τα 2/3 των ελληνικών οικογενειών της Κατερίνης, ήσαν βλάχικης καταγωγής. Δηλαδή, από τις 501 οικογένειες οι 334. Η έκθεση αυτή, μας αναφέρει, επίσης, ότι απ'αυτές οι 120 οικογένειες παραθέριζαν στο Λιβάδι, απ' όπου καταγόταν.

Στην περίοδο μετά την απελευθέρωση, εντείνεται ακόμη περισσότερο η εγκατάσταση Λιβαδιωτών στην Κατερίνη. Στα 1918, ιδρύεται ο Σύλλογος Λιβαδιωτών Κατερίνης "Γεωργάκης Ολύμπιος". Οι Λιβαδιώτες εγκαθίστανται στα πιο κεντρικά σημεία της πόλης, γύρω από την κεντρική πλατεία (σημ.Πλατεία Ελευθερίας) και ένθεν και ένθεν της κεντρικής οδού (σημ. οδός Μεγ.Αλεξάνδρου). Γρήγορα ενσωματώνονται στην τοπική κοινωνία και πρωταγωνιστούν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης. Οι Λιβαδιώτες καταπιάνονται κατά βάση με αστικά επαγγέλματα: επιστήμονες (γιατροί, φαρμακοποιοί, νοσοκόμες, εκπαιδευτικοί, δημόσιοι και κοινοτικοί υπάλληλοι), έμποροι (μπακάλικα, πανδοχεία, μαγειρεία, καφενεία, είδη νομής, αποικιακά), μεταπράτες, σαγματοποιοί, σιδηρουργοί κ.λ.π.

Έχει παρατηρηθεί, ότι οι Λιβαδιώτες που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη στα τέλη του 19ου αι. και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι. προέρχονταν από τα ανώτερα (οικονομικά, πνευματικά και κοινωνικά) στρώματα της κοινωνίας του Λιβαδίου, και ήταν λογικό, φυσικό και αναμενόμενο να διεκδικήσουν και να κατακτήσουν αντίστοιχους κοινωνικούς ρόλους στη νέα τους πατρίδα, στην κοινωνία της Κατερίνης.

Η εγκατάσταση Λιβαδιωτών στην Κατερίνη ανακόπηκε κατά τη διάρκεια του 1940-50, (Κατοχή, Εμφύλιος) αλλά συνεχίστηκε κατά τα επόμενα χρόνια και συνεχίζεται, με άλλα όμως χαρακτηριστικά μέχρι τις μέρες μας. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το Λιβάδι, παρά τα κατά καιρούς προβλήματα και τις μεγάλες και κοπαδιαστές εξόδους των κατοίκων του, είναι ένα από τα λίγα βλαχοχώρια στην Ελλάδα που κατάφερε να συγκρατήσει σημαντικό μέρος των κατοίκων του και θεωρείται ως ο δεύτερος μεγαλύτερος βλάχικος οικισμός μετά το Μέτσοβο.

Η παροιμία των Λιβαδιωτών της Κατερίνης υπολογίζεται ότι αριθμεί πάνω από 2.500 κατοίκους και λέγεται ότι είναι από τις μεγαλύτερες της λιβαδιώτικης διασποράς.

Επίθετα οικογενειών του Λιβαδίου που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη κατά τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι. (τα στοιχεία για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας με μεγάλη προθυμία συγκέντρωσε η κ. Κουκουβίτου Καίτη, πρόεδρος του Συλλόγου Λιβαδιωτών Κατερίνης, την οποία ευχαριστούμε θερμά και από τη θέση αυτή).

- Μόσχης Κ. (από τους πιο παλιούς)
- Τσικαδέρης Δημ. (από το 1889)
- Κωτίκας Δημ. (πρόεδρος του Συλλόγου Λιβαδιωτών στη δεκαετία του '20)
- Καλαμπαλίκης Αναστ. (πριν το 1889)
- Τσιάμης Δημ.
- Συλλόπουλος
- Μεταξιώτης Κ.
- Καρράς
- Μπούσιος Λαζ.
- Κελεσόπουλος Αναστ. (γραμματέας Κοινότητας Κατερίνης)
- Δίκας Σωτήρης
- Δίκας Νικόλαος
- Παπανικολάου Κώστας
- Γκέγκας Λαζ.
- Πάπας Δημ. (Χάνι)

- Ζιούδρος Τάκης Μιλτιάδης
- Σκλιοπίδης Λαζ.
- Καραβίδας
- Κουρκουμπέτης Κ. (Πρόεδρος Κοινότητας Κατερίνης στη δεκαετία του '20)
- Ζησάκης
- Κύρκος Κ.
- Βακαλίκος γεωργ.
- Παρασκευάς Δημ. (Φαρμακοποιός)
- Παπασυννεφάκης
- Συννεφάκης
- Παπαγεωργίου Γιάγκος και Γεωργ.
- Παράσχος
- Χατζημπούσιος
- Κυλώνης Αθαν.
- Χατζηγώγας
- Σακελλαρόπουλος
- Δαντζούλης
- Γιώτας
- Παπανικολάου
- Λαναρίδης (από πολύ παλιά)
- Γιαννιτσάρας (έμπορος)
- Μπουτζίκης (χάνι)
- Κωσταγιάγκου (μαγειρείο)
- Καράγιας
- Μιχαλίτσιος
- Μένος
- Καραγιάννης
- Λίρζης
- Χατζηνίκος
- Κοντογφάκας

- Φαίτης
- Τζόγκας
- Τζημαγιώργης
- Τσαχαλίνας
- Ταζέ Λίζα (μαία)
- Τότης
- Νουλέζας
- Χατζηλαζάρου
- Παμπέρης
- Ράπτης
- Τζήμας (μύλος)
- Πόδας (Αγγελούσης)
- Ζέττας
- Τζιόλας
- Δουρωτής
- Αργυρόπουλος

ΟΙ ΚΟΚΚΙΝΟΠΛΙΤΕΣ

Ο Κοκκινοπλός (ετομ. Προέλευση το χαρακτηριστικά κόκκινο χρώμα γύρω από το χωριό) ή Κοκκινοπηλός υπήρξε το δεύτερο, μετά το Λιβάδι, μεγαλύτερο και σημαντικότερο βλαχοχώρι του Ολύμπου. Ο αριθμός των κατοίκων του χωριού κατά τον 19ο αιώνα, κυμαίνεται ανάλογα με τις περιστάσεις και τους οικισμούς από 200 μέχρι 400 σπίτια ή από 1200 μέχρι 3.000 ψυχές.

Οι κοπαδιαστές έξοδοι των Κοκκινοπλιτών κατά τον 19ο και κυρίως κατά τον 20ο αι. είχαν σαν αποτέλεσμα, αυτό το ακμαίο βλαχοχώρι της Τουρκοκρατίας, σήμερα να συγκεντρώνει έναν πολύ μικρό αριθμό κατοίκων.

Η φυγή των κατοίκων του Κοκκινοπλού κατά τον 19ο αι. συνδέεται οπωσδήποτε με την τυραννική εξουσία του Αλή πασά, τη δράση των Τουρκαλβανών ληστών, την επιδημία της χολέρας που ενέσκηψε στο χωριό κατά το 1813 και τα αποτυχημένα ελληνικά επαναστατικά κινήματα του 1822, 1854 και 1878. Ενώ οι

έξοδοι των Κοκκινοπλιτών κατά τον 20ο αι. έχει άλλα χαρακτηριστικά και σχετίζεται με το φαινόμενο της αστυφιλίας, κατά το οποίο δηλ. οι άνθρωποι της υπαίθρου εγκαταλείπουν τις εστίες τους και αναζητούν καλύτερη τύχη, γι'αυτούς και τα παιδιά τους, στα μεγάλα ή μικρά αστικά κέντρα.

Οι περιφερειακές εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών :

Συναφές με το φαινόμενο της διασποράς των Κοκκινοπλιτών είναι και η συγκρότηση περιφερειακών οικισμών και εγκαταστάσεων γύρω από το μητροπολιτικό κέντρο του Κοκκινοπλού. Οι εγκαταστάσεις αυτές συγκροτήθηκαν κατά τον 20 αι. από τους κατοίκους του Κοκκινοπλού για να βρίσκονται πιο κοντά στα αγροκτήματά τους και λειτούργησαν ως χειμαδιά, για τα τσελιγκάτα.

Οι μικροί, αρχικά, οικισμοί, από τα μέσα του 20ου αι. και μετά, γρήγορα εξελίχθηκαν σε οργανωμένα χωριά και απορρόφησαν ένα μεγάλο μέρος της πληθυσμιακής διασποράς και της οικονομικής ζωής του μητροπολιτικού κέντρου. Τέτοιοι οικισμοί είναι **τα Καλύβια** (όπου μέχρι πρότινος λειτουργούσε η χειμερινή έδρα της Κοινότητας), το **Ασπρόχωμα** (Μπαρακάδες ή Μπαιρακλή), τα **Παλιάμπελα** και ο **Δούλος**.

Οι εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών στην Πιερία

Εκτός από τους περιφερειακούς οικισμούς, οι Κοκκινοπλίτες συγκρότησαν εγκαταστάσεις και στην Πιερία. Καθόλη τη διάρκεια του 19ου αι. και 20ου αι. η Πιερία απορροφούσε ένα μεγάλο μέρος της Κοκκινοπλιτικής διασποράς. Οι κτηνοτροφικές οικογένειες προτιμούσαν και χρησιμοποιούσαν από παλιά τις πεδιάδες της Πιερίας για χειμαδιά.

Από τις παλιές και πιο αξιόλογες εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών στην Πιερική γη, είναι αυτή της **Μαλαθριάς**. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς σημειώθηκε η πρώτη παρουσία των Κοκκινοπλιτών στην περιοχή της Μαλαθριάς. Σύμφωνα με τις πηγές, οι πρώτες ομάδες κτηνοτρόφων επέλεξαν για χειμαδιά αυτήν την περιοχή πολύ πριν το 1878. Οι πρώτες εγκαταστάσεις που είχαν την καλυβική μορφή και προορίζονταν μόνον για τις ανάγκες της χειμερινής περιόδου, κήκαν κατά τα πολεμικά- επαναστατικά γεγονότα του 1878 και πολλοί κάτοικοι εσφάγησαν. Προς το τέλος του 19ου έχει ολοκληρωθεί ένας μικρός καλυβικός οικισμός από

Κοκκινοπλίτες γύρω από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου (ανατολικά της σημ. Μαλαθριάς). Πολλοί από τους κατοίκους αυτούς είναι κτηνοτρόφοι και κατοικούν μόνο κατά τη χειμερινή περίοδο, ενώ κάποιοι άλλοι ασχολούνται με τη γεωργία. Τέλος, κάποιοι άλλοι κατέβαιναν εδώ και για τις δυο πρωτογενείς δραστηριότητες, και της κτηνοτροφίας και της γεωργίας. Με τον καιρό, και κυρίως μετά την απελευθέρωση πολλοί άνθρωποι έμειναν χειμώνα, καλοκαίρι στη Μαλαθριά και λίγα χρόνια αργότερα, το σύνολο της οικογένειας εγκαταστάθηκε μόνιμα πια. Από το 1920 και μετά οι καλύβες έδωσαν τη θέση τους σε νέα στέρεα σπιτία, τα οποία οικοδομήθηκαν ανατολικά από τις καλύβες των Σαρακατσάνων, ενώ νέες οικογένειες Κοκκινοπλιτών κατά το μεσοπόλεμο, εγκαταστάθηκαν εδώ.

Στη Μαλαθριά όλα αυτά τα χρόνια εγκαταστάθηκαν εκτός από τους Κοκκινοπλίτες και φυσικά τους γνωστούς Σαρακατσάνους και πολλές άλλες βλάχικες οικογένειες με ποικίλη γεωγραφική προέλευση. Σήμερα από τις 170 οικογένειες βλάχων της Μαλαθριάς, ένας μεγάλος αριθμός από αυτές έλκει την καταγωγή του από τον Κοκκινοπλό.

Επίσης, Κοκκινοπλιτικές οικογένειες παλιών κτηνοτρόφων ζουν σήμερα στο **Σβορώνο** (περίπου 80), στην Ανδρομάχη (περίπου 70), στη Λόκοβη, ενώ μικρότερος αριθμός Κοκκινοπλιτικών οικογενειών ζουν στον **Αρωνά** και στη **Βροντού**.

Οι Κοκκινοπλίτες της Κατερίνης

Από τις πιο μαζικές και αξιόλογες παροικίες της Κοκκινοπλιτικής διασποράς θεωρείται και είναι αυτή της Κατερίνης. Υπολογίζεται ότι σήμερα οι Κοκκινοπλιτικές καταγωγής οικογένειες στην Κατερίνη ξεπερνούν τις 300. Η παροικία αυτή συγκροτήθηκε σταδιακά και μέσα σε χρονικό διάστημα που άρχεται από τον 19ο αιώνα και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Η μετακίνηση αυτή καθίσταται ορατή και διακριτή κατά τα τέλη του 19ου αι. και στις αρχές του 20ου. Αποκτά πιο μαζικά χαρακτηριστικά στα χρόνια μετά την απελευθέρωση και συνεχίζεται αδιάλειπτη καθόλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Ανακόπτεται κατά την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου και επανεμφανίζεται διογκούμενη κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία της Τούλας Παπαπέτρου -Γεωργιάδη, νομικό (την οποία ευχαριστούμε κι από τη θέση αυτή για την πολλαπλή βοήθεια που προσέφερε στην έρευνά μας) η παρουσία των Κοκκινοπλιτών στην Κατερίνη ερμηνεύεται ως εξής:

Η μετακίνηση των Κοκκινοπλιτών στην Κατερίνη έγινε σε δυο φάσεις.

Η πρώτη ξεκίνησε πριν από το 1900. Μετακινήθηκαν αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Οι συνθήκες διαβίωσης στο χωριό ήταν δύσκολες, ο τόπος ξερός, πετρώδης και άγονος. Οι καιρικές συνθήκες αντίξοες. Ήθελαν κάτι καλύτερο. Πράγματι το κατάφεραν. Όσοι σπούδασαν ασκούν με επιτυχία το επάγγελμά τους, όσοι ήξεραν κάποια τέχνη, ασχολούνται μ'αυτήν και διακινούν το εμπόριο στην Πιερία, μπαίνουν στις δημόσιες υπηρεσίες, αναμείχθηκαν στα κοινά.

Εγκαταστάθηκαν στο κέντρο της πόλης, γύρω από την Κεντρική Πλατεία και στην περιοχή γύρω από την Αγία Παρασκευή.

Μερικοί από αυτούς είναι: Δημάδης Δημήτρης: Γιατρός, βουλευτής, υπουργός Βορείου Ελλάδος, δήμαρχος, Δημάδης Ηρακλής: φαρμακοποιός, Παπαζήσης Αστέριος: ξυλέμπορος, Παπαζήσης Χρήστος: Εστιάτορας, πανδοχέας, Παπαζήσης Αθανάσιος: Παντοπώλης, Παπαζήσης Δημήτριος, Νικοδέλης Δημήτριος, Νικοδέλης Αριστείδης: Εφοριακός υπάλληλος, διετέλεσε και δήμαρχος Κατερίνης, Νικοδέλης Πέτρος, Νικοδέλης Θωμάς, Νικοδέλης Αναστάσιος: Λαχανοπώλης, Νικοδέλης Δημήτριος: Ήρθε στην Κατερίνη το 1870 (τσαγκάρης), Γεώργιος Ταγάρας, Θωμάς Τσακίρης (Ήρθαν στην Κατερίνη το 1870, είχαν φούρνο), Δημήτριος Ταγάρας: Ήρθε στην Κατερίνη το 1885 (Εμπορος), Κουζώνης: Ήρθε στην Κατερίνη το 1905, Μαλιτζάρης Νικόλαος: Ήρθε στο Δίον το 1910 και στην Κατερίνη το 1918 όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο, Γεώργιος Διδασκάλου: πρώτος δάσκαλος στο 1ο δημοτικό σχολείο Κατερίνης, Παπαπέτρου Γεώργιος: ήρθε στην Κατερίνη το 1927.

Η δεύτερη φάση έγινε μετά τον πόλεμο και αυτή τη φορά ήταν μαζική. Το χωριό κήκε δυο φορές από τους κατακτητές. Οι άνθρωποι έμειναν χωρίς σπίτια, χωρίς περιουσίες, σε έναν τόπο άγονο. Τότε ήρθαν οι περισσότεροι Κοκκινοπλίτες στην Κατερίνη.

Εγκαταστάθηκαν α) κοντά στην **Αγία Παρασκευή**, κυρίως όμως στην περιοχή ανάμεσα στο Μυλαόλακο και Βατάν όπου δημιουργήθηκε ολόκληρος συνοικισμός και β) στα **Χηράδικα**. Στην αρχή έφτιαξαν τα σπίτια τους γ) στο **Σβορώνο** και τελευταία στην **Ανδρομάχη**.

Επίσης Κοκκινοπλίτες εγκαταστάθηκαν α) **Στον Αρωνά** (Παπαδήμος (παπάς), Στικός), β) Στη **Λόκοβη** (Πέτρα) Μπουροζίκας Γεώργιος -δάσκαλος, γ) Στο **Διον** - Μαλτζάρη

ΟΙ ΓΡΕΒΕΝΙΩΤΕΣ ΒΛΑΧΟΙ

(Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη, Περιβόλι)

Μια από τις πολυπληθέστερες και παλαιότερες ομάδες των βλάχων της Κατερίνης προέρχεται από τα τέσσερα βλαχοχώρια της Β.Πίνδου, της περιοχής των Γρεβενών, Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη και Περιβόλι. Μαρτυρίες για την ύπαρξη αυτών των συγκεκριμένων βλάχων στην πόλη της Κατερίνης, αξιόπιστες και σαφείς έχουμε πολλές. Ενδεικτικά μόνον παραθέτουμε τις εξής:

- **-Ο Σχινάς (1887)** αναφέρει ότι ανάμεσα στους άλλους βλάχους της Κατερίνης "...επιπλέον, κατά τη χειμερινή περίοδο διαβιούσαν 130 οικογένεια Βλάχων ποιμένων προερχόμενοι από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών, Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη, και Περιβόλι..."
- **-Από μια ελληνική προξενική έκθεση του 1879** πληροφορούμαστε ότι την περίοδο αυτή στην Κατερίνη ζούσαν 150 βλάχικες οικογένειες προερχόμενες από την Πίνδο και κυρίως από τη Σαμαρίνα.
- **-Τέλος, ο Σάρρος (1906)** αναφέρει ότι "...των βλάχικων οικογενειών 50 τούτων παραθερίζουσι εν Σαμαρίνα..." αλλά δεν μας διευκρινίζει πόσοι από τις 330 βλάχικους οικογ. της Κατερίνης, προέρχονται από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών.

Βέβαια, η ύπαρξη αυτών των βλάχων στην πόλη της Κατερίνης κατά τον 19ο αι. μαρτυρείται και από πολλές άλλες πηγές. Το ερώτημα όμως που προκύπτει είναι πότε περίπου πρωτοεμφανίζεται στην Κατερίνη και γιατί. Σ'αυτά τα ερωτήματα θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε ευθύς αμέσως.

Οι Σαρμανιώτες και η Σαμαρίνα

Η παρουσία Σαρμανιωτών στην Κατερίνη και στη γύρω περιοχή πρέπει να σημειώθηκε για πρώτη φορά παράλληλα με την παρουσία και των άλλων βλάχικων ομάδων, πιθανότατα κατά το δεύτερο μισό ή κατά τα τέλη του 19ου αι. Αυτή η πρώτη παρουσία πρέπει να συνδέεται με την καταστροφή της Μοσχόπολης (1770-75). Είναι γνωστό ότι η καταστροφή της Μοσχόπολης, ως Μητροπολιτικής εστίας των Βλάχων, επέφερε τη συγκρότηση άλλων βλάχικων οικισμών. Ανάμεσα σ'αυτούς τους νεοπαγείς οικισμούς που συγκρότησαν Βλάχοι Μοσχοπολίτες, συγκαταλέγονται και τα τέσσερα προαναφερθέντα βλαχοχώρια των Γρεβενών, δηλ. η Σαμαρίνα, η Αβδέλα, η Σμίξη και το Περιβόλι. Είναι, πολύ πιθανόν τότε (1779) μετά τα γεγονότα της καταστροφής της Μοσχόπολης μια μικρή ομάδα ποιμένων, ένα φαλκάρι, να μην εγκαταστάθηκε στην Κατερίνη ή στη γύρω περιοχή.

Μια δεύτερη ομάδα, ολιγοπληθής κι αυτή, πρέπει να εγκαταστάθηκε στην περιοχή μας, κατά το δεύτερο τέταρτο του 19ου αι. εποχή κατά την οποία η Πιερία απαλλάχτηκε από την επικυριαρχία του Αλί πασά και ο επαναστατικός αναβρασμός είχε κοπώσει προσωρινά (**βλ.και Ι.Φ.Καζταρίδη, η Πιερία κατά την Τουρκοκρατία**).

Τέλος, η Τρίτη, η πλέον βέβαιη και η μαζικότερη εγκατάσταση Σαρμανιωτών στην Κατερίνη σημειώθηκε στα μέσα περίπου του 19ου αι. και στο διάστημα από το 1854 μέχρι το 1860. Αυτή η έξοδος των Σαρμανιωτών συνδέεται με την εμφύλια διαμάχη που ξέσπασε στη Σαμαρίνα κατά το 1856. Τη χρονιά αυτή, ίσως και λίγο αργότερα στο χωριό ξέσπασε μια διαμάχη γύρω από τη διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας. Όλο το χωριό χωρίστηκε σε δυο αντίπαλες παρατάξεις γύρω από το ποιος θα ασκεί τον κοινοτικό έλεγχο. Η πλευρά των κατοίκων του χωριού που ηττήθηκε, οι Μπατούτς (βλάχικη λέξη που σημαίνει ηττημένοι, κτυπημένοι, δαρμένοι) υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να οδηγηθούν σε ακούσια έξοδο και σε αναζήτηση άλλης πατρίδας (βλ. και Α.Ι.Κουκούδη, *Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων* τ.2, σ.259). Κατά την έξοδο αυτή μια ομάδα 100 περίπου οικογενειών εγκαταστάθηκε στο Βέρμιο, μια άλλη μικρότερη ομάδα εγκαταστάθηκε στο Μπεριάτι της Αλβανίας, δίπλα σε άλλους παλιούς

Μοσχοπολίτες και τέλος 100 οικογ. εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, ενώ άλλες 100 οικογένειες περίπου εγκαταστάθηκαν σε χωριά και οικισμούς γύρω από την Κατερίνη. Οι πιο πολλοί από αυτούς στον Άγιο Σπυρίδωνα. Στα κατοπινά χρόνια οι Σαρμανιώτες της γύρω από την Κατερίνη περιοχής, είχαν σταθερές σχέσεις με τους συμπατριώτες τους της πόλης κι έτσι πολλοί από αυτούς σταδιακά εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Κατερίνης.

Η εγκατάσταση των Σαρμανιωτών στην Κατερίνη έγινε σε διάφορα σημεία της πόλης. Δεν μπορούμε δηλ. να πούμε ότι υπάρχει μια συνοικία ή μια γειτονιά της πόλης όπου να κυριαρχεί ή να πλειοψηφεί το Σαρμανιώτικο στοιχείο. Ύστερα από έρευνα που πραγματοποιήσαμε (και σ' αυτό το σημείο θα θέλανε να ευχαριστήσουμε τον κ. Κ.Γώττα για τις πληροφορίες που μας παρέσχε) οικογένειες της Κατερίνης που κατάγονται από τα Βλαχοχώρια των Γρεβενών είναι τα εξής:

1.Απο τη Σαμαρίνα

- Ζιωγάνας,
- Ζαμάνης,
- Γκριζιώτης,
- Κωστικός,
- Μάνος,
- Παπαχατζής,
- Τζημαπίτης,
- Παρλίτοης,
- Χελιδώνης,
- Παζαίτης,
- Κοτρώτσιος,
- Σκούφας,
- Γιαννίκης,
- Τζημίκας,
- Τεγούλιας,
- Μαμούρης,
- Τσιατούρας,
- Ασημένιος,

- Γερασόπουλος,
- Νταούκας,
- Νταμπούρας,
- Δαδαλιάρης,
- Χουχλάκας,
- Πούρικας.

2.Απο την Αβδέλα

- Γώπτας,
- Φαρδέλας,
- Μπαμπανίκας,
- Ζέρβας,
- Μπιάσδρας,
- Καραγιάννης,
- Οικονομικός,
- Μπούσιος,
- Παπαρώσσοι.

3.Απο τη Σμίξη

- Πρισκομάτης,
- Σαμαράς,
- Έξαρχος.

4.Απο το Περιβόλι

- Μπέκκας

ΟΙ ΝΙΖΟΠΟΛΙΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΕΡΓΙΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ

Γύρω από το Νοσοκομείο Κατερίνης, κυρίως στη βόρεια και νότια πλευρά του ζουν από δεκαετίες συγκεντρωμένες οικογένειες βλάχικης καταγωγής. Και μάλιστα τόσες πολλές που δίκαια η συνοικία αυτή, άτοπα μεν, αλλά ευρέως είναι γνωστή και ονομάζεται τα **Βλάχικα**.

Τη συνοικία αυτή συναπαρτίζουν οικογένειες βλάχων, δύο κυρίως κατηγοριών: Βλάχοι που κατάγονται από τη Νιζόπολη, οι Νιζοπολίτες και αυτοί που προέρχονται από το Άνω Βέρμιο ή Βεργιανοί Βλάχοι.

ΟΙ ΝΙΖΟΠΟΛΙΤΕΣ

Στη Νιζόπολη (πόλη που σήμερα ανήκει στην Π.Γ.Δ.Μ., δηλ. στο κράτος των Σκοπίων), δυτικά της Γευγελής-Μοναστηρίου, μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αι. και ως τις αρχές του 20^{ου} αι. είχαν εγκατασταθεί Βλάχοι από διάφορα βλαχοχώρια του Ελλαδικού χώρου και εθεωρείτο ως μία από τις πιο σημαντικές εστίες της βλάχικης διασποράς.

Βλάχοι Νιζοπολιτιάνοι εγν' ὄριζαν τις πεδιάδες της Κατερίνης και τα πεδινή των Πιερίων ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αι., γιατί κάποιοι από αυτούς κατέβαιναν για χειμαδιά στην Πιερία την περίοδο αυτή. Παράλληλα, με την κάθοδό τους στην Κατερίνη και την αποχιακή παραμονή τους εδώ κατά τον 19^ο αι. είχαν αναπτύξει σχέσεις με τους άλλους Βλάχους, που ζούσαν εδώ μόνιμα ή εποχιακά.

Όταν, λοιπόν, κατά τη διάρκεια του Α` παγκοσμίου πολέμου η Νιζόπολη υπέστη σοβαρές καταστροφές, πολλοί κάτοικοι της αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν και να ανζητήσουν καταφύγιο στην Ελλάδα. Ένα μέρος απ' αυτούς κατέφυγε στη γειτονική Φλώρινα μαζί με άλλους Βλάχους, ενώ ένα άλλο μέρος κατέφυγε ομαδική στην Κατερίνη. Όταν τελείωσε ο πόλεμος (1918) και αποκαταστάθηκε η ειρήνη, πολλοί από τους Νιζοπολίτες που είχαν καταφύγει στην Κατερίνη, αποφάσισαν και επέστρεψαν στη Νιζόπολη μετά το 1923. Ενώ μια άλλη ομάδα, περίπου 25 οικογενειών, αποφάσισε να παραμείνει οριστικά στην Κατερίνη και συγκρότησαν τον βλάχικο συνοικισμό γύρω από το Νοσοκομείο. Εδώ διαμένουν μέχρι και σήμερα.

Τα ονόματα των οικογενειών (τα οποία πρόθυμα και ευγενικά συγκέντρωσαν για τις ανάγκες αυτής της εργασίας οι φίλοι Σάκης Πίχος, γεωπόνος- μηχανικός και ο Νίκος Μάρας καθηγητής και ιδιοκτήτης του ομώνυμου Φροντιστηρίου Ξένων Γλωσσών και τος οποίους ευχαριστώ θερμά

και από τη θέση αυτή) που συγκροτούν τη συνοικία των Ζιζοπολιτών Βλάχων της Κατερίνης είναι τα εξής:

- Ανδρέου Κ.
- Δερμίσσης Θωμάς
- Δερμίσσης Νικ.
- Ζωγράφος Γεωργ.
- Θανασός Νικ.
- Καπουράνης Γεωργ.
- Καπουράνης Ιωάννης
- Μάρας Βασ.
- Μάρας Ιωάννης
- Μάνης Νιχ.
- Μάνης Νικ.
- Μάνης Ευάγγελος
- Μάνη Θεοδώρα
- Τόνας Κων\νος
- Τόνας Παντελής
- Τόνας Σωτήριος
- Τόκας Θεόδωρος
- Τσουκάνης Αθανάσιος
- Τσουκάνης Νικόλαος
- Ντόγκας Νικ.

ΟΙ ΒΕΡΓΙΑΝΟΙ ΒΛΑΧΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΟΒΛΑΧΟΙ

Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αι. και κυρίως μετά την καταστροφή των χωριών της Πιερίας, αποτέλεσμα των απελευθερωτικών προσπαθειών και της επαναστατικής δραστηριότητας κατά το 1822 (βλ. **Ι.Φ.Καζταρίδη, Η Πιερία κατά την Τουρκοκρατία, εκδ. Δήμου Λιτοχώρου, Κατερίνη 2000**) πολλά βλάχικα φαλκάρια από το Άνω και Κάτω Σέλι, από το βόρειο και νότιο Βέρμιο, από το Μορίχοβο αλλά και από περιοχές του Καϊμακτσαλάν της Έδεσσας που είχαν νωρίτερα νετακινήθει προς το Βέρμιο, κατέβαιναν

εποχικά για χειμαδιά στις πεδιάδες της Κατερίνης. Κατά τα μέσα του 19^{ου} αι. αρβανιτοβλάχικα φαλκάρια από τον αρχικά μεγάλο καλυβικό οικισμό της Τσιακούρας, από την Παπαδιά και από άλλες περιοχές του Βερμίου κατέβαιναν όχι μόνο για προσωρινή-εποχική, αλλά και για μονιμότερη εγκατάσταση στα χειμαδιά της Πιερίας. Η τάση αυτή για μονιμότερη εγκατάσταση ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο μετά το 1878, εποχή δηλ. κατά την οποία διασπάστηκε ο μεγάλος καλυβικός οικισμός της Τσιακούρας. Προς το τέλος του 19^{ου} αι. είναι διακριτές οι σταθερές εγκαταστάσεις αρβανιτοβλάχικων οικισμών σε χωριά της Πιερίας (Ελαφίνα, Μηλιά, Σκοτίνα) και γύρω από την πόλη της Κατερίνης.

Η κοινωνική σύνθεση αυτών των οικισμών, εποχικών ή σταθερών, είναι ποικίλη. Κυρίως είναι νομάδες κτηνοτρόφοι, αλλά και απλοί τσομπαναραίοι, αγωγιάτες και καρβουνιάρηδες. (βλ. **Α. Ι. Κουκούδη, τ.3, σ.191**). Δεν λείπουν, βέβαια, και οικογένειες μεγαλοτσιφλικάδων, όπως η οικογένεια Μπίτσιου, η οποία διέθετε μεγάλη οικονομική και σημαντική πολιτική δύναμη. Η οικογ. Μπίτσιου, γύρω στα μέσα του δευτέρου μισού του 19^{ου} αι. είχε στην κατοχή της τα τσιφλίκια του Αγιάνη και του Κίτρου. Στα κτήματά της κατέβαιναν για χειμαδιά Αρβανιτόβλαχοι από το Μορίχοβο, στους οποίους οι Μπίτσιοι ασκούσαν μεγάλη επιρροή. Η ίδια οικογ. διέθετε, επίσης, και μεγάλη πολιτική δύναμη. Ο ένας από τους τρεις αδελφούς, ο Ιωάννης (οι άλλοι δύο ήσαν ο Πανταζής και ο Νικόλαος, ο διαχειριστής των τσιφλικιών) υπηρετούσε στο Αγγλικό προξενείο Θεσσαλονίκης ως διερμηνέας. Λέγεται ότι η στάση της οικογ. Μπίτσιου κατά τον απελευθερωτικό αγώνα του 1878 υπήρξε (βλ. **Ευαγ. Κωφού, Ο αντάρτης επίσκοπος Κίτρου Νικόλαος, Αθήνα 1992**). Από την άλλη μεριά λέγεται, επίσης, ότι κατά τα δραματικά γεγονότα του Μακεδονικού Αγώνα (1902-1908) τα κτήματα των Μπιτσαίων αποτέλεσαν ασφαλή κρησφύγετα και διάδρομοι διακίνησης και διαφυγής των Ελλήνων ανταρτών.

Άλλη γνωστή οικογένεια τσελιγκάδων ήταν του Καραβίδα, από το Κάτω Βέρμιο, με μεγάλη οικονομική δύναμη και σημαντική κτηματική περιουσία.

Αλλά και πολλές άλλες αρβανιτοβλάχικες οικογένειες τσελιγκάδων της Πιερίας ξέφυγαν από την καθήλωση της κτηνοτροφικής οικονομίας και εξελίχτηκαν σε δραστήριους εμπόρους και επιχειρηματίες.

Μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας (1881) λέγεται ότι και άλλοι Αρβανιτόβλαχοι που παραχείμαζαν στον Θεσσαλικό κάμπο, αναζήτησαν χειμαδιά στην Πιερία. Αυτοί οι Αρβανιτόβλαχοι της Θεσσαλίας προέρχονταν από την περιοχή της Κορυτσάς, την Πλεάσα, το Μοράβα και τη Σίπισκα.

Στις αρχές του 20ου αι., στην περίοδο μετά την απελευθέρωση και στα χρόνια του μεσοπολέμου, μικρά και μεγάλα χειμαδιά Αρβανιτόβλαχων και Βεργιάνων Βλάχων εντοπίζονται σε πολλά χωριά της Πιερίας και συγκεκριμένα:

- Στη Βούλτσισα (σημ. Λιβιάδι Κολινδρού)
- Στο Λόντζιανο (Παλιάμπελα)
- Στο Λιμπάνοβο (Αιγίνιο)
- Στον Κολινδρό
- Στην Καστανιά
- Στον Καταχά
- Στη Ράντιανη (Ρυάκια)
- Στην Παλιονέστανη (Παλιόστανη)
- Στην Πάλιανη (Σφενδάμη)
- Στο Κίτρος
- Στον Κορινό
- Στη Βρωμερή (Καλλιθέα)
- Στην Κονταριώπισσα
- Στο Κουλουκούρι (Σβορώνος)
- Στο Παλιό Κεραμίδι
- Στον Άνω Αγιάνη
- Στη Χράνη
- Στα Καταλώνια
- Στην Έλαφο

Λίγο πριν και λίγο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλοί Αρβανιτόβλαχοι και Βεργιάνοι Βλάχοι εγκατέλειψαν τη νομαδική ζωή και εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, η οποία εξελισσόταν σε εμπορικό κέντρο των βλάχικων χειμαδιών της ευρύτερης περιοχής και ανέπτυξαν διάφορες εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες. Άλλοι πάλι προχώρησαν στην αγορά χειμαδιών και καταπιάστηκαν με τη γεωργία. Εγκαταστάθηκαν είτε μέσα στην πόλη της Κατερίνης είτε σε κοντινούς οικισμούς (Σβορώνο, Χράνη, Κούκο κλπ.)

Ανάμεσα στις οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη περιλαμβάνονται και οι εξής:

Από το Άνω Βέρμιο

- Ευαγγέλου Μιχαήλ
- Ζήκας Γεώργιος
- Ζήκας Αθαν.
- Ζάλιος Νικ.
- Ζάλιος Αθαν.
- Ζάλιος Χρ.
- Γούλης Μιχαήλ
- Κοταγιάννης Δημ.
- Καραθάνος Αθαν.
- Γιάντσιος Νικ.
- Μπάμπης Χρ.
- Μπάμπης Βασ.
- Μπάμπης Δημ
- Μπέλμπας Αθαν.
- Μπέλμπας Δημ..
- Μπέλμπας Χρίστος
- Μπίρτσης Αθαν.
- Μπίρτσης Αστ.εριοs
- Ντόγκας Αθαν.
- Ντόγκας Βασ.

- Μπουτσινάνας Νικ.
- Νιβάτοης Αστέριος
- Νιβάτοης Χρ.
- Νικολάου Νικ.
- Νικολάου Χρ.
- Πίχος Αθαν.
- Πάτσιος Αθαν.
- Πάτσιος Γεώργ.
- Ραπουτίκας Δημ.
- Σιμώνης Αθαν.
- Σιμώνης Νικ.
- Τζιότζιος Δημ.
- Μπέκας Μιχαήλ
- Γκαλιαγκούσης Ηλίας

•

Αρβαντιόβλαχοι

- Τζέγκας ή Ζέγας
- Κορίτσας
- Βελέντζας
- Πούλιος
- Καραμήτρος
- Κολιμήτρας

Η «Υπόθεση Ρίχτερ» και ο αντίκτυπος της στα διπλωματικά και εθνικά θέματα των διαφόρων χωρών

Καϊμακάμης Βασίλειος Λέκτορας ΓΕΦΑΑ-ΑΠΘ

Η φράση «κα ντο αννλου ντι φραγκου» και τα ερωτηματικά που προκύπτουν από την «υπόθεση Ρίχτερ»

Ακόμη και σήμερα κάποιοι υπερήλικες Κοκκινοπλίτες, όταν θέλουν να περιγράψουν, ή να αναφερθούν σε ένα μεγάλο κακό με βία, φόβο, λεηλασία και δυστυχία, χρησιμοποιούν τη φράση «*κα ντο αννλου ντι φραγκου*», που στα ελληνικά σημαίνει «**όπως στη χρόνια του φράγκου**». Με αυτή τη φράση αναφέρονται μεταφορικά και ασυνείδητα στο μεγάλο κακό που υπέστη το 1911 το χωριό από τα τούρκικα στρατεύματα (ανελέητοι ξυλοδαρμοί, άρπαγες και τρομοκρατία για τρεις περίπου μήνες) εξ αιτίας της απαγωγής και ομηρίας του γερμανού ερευνητή Εντουάρ Ρίχτερ. Πρόκειται για την πολύκροτη «*υπόθεση Ρίχτερ*», εξ αιτίας της οποίας δημιουργήθηκαν πολλά διπλωματικά επεισόδια, οξύνθηκαν οι σχέσεις μεταξύ Οθωμανικής αυτοκρατορίας και Γερμανίας, ενώ ωφελήθηκε παρά πολύ η Ελλάδα.

Σε όσους γνωρίζουν την ιστορία του Κοκκινοπλού, ίσως η παραπάνω φράση «όπως στη χρονιά του φράγκου» φανεί υπερβολική, αφού στην περίπτωση του Ρίχτερ το χωριό δεν πυρολύθηκε, ούτε υπέστη κάποια ιδιαίτερη καταστροφή, και το κυριότερο δεν υπήρχαν εκτελέσεις κατοίκων. Αντίθετα σε άλλες περιπτώσεις της μακραίωνης ιστορίας του χωριού αυτού, είχαμε ολοκληρωτική καταστροφή, συθέμελη πυρπόληση και σφαγιασμό κατοίκων.

-γιατί λοιπόν έμεινε αυτή η φράση, ενώ στην ιστορική πορεία του χωριού φαίνεται ότι οι Κοκκινοπλίτες πέρασαν πολύ χειρότερες καταστάσεις;

-γιατί κάποιοι από τους κατοίκους του Κοκκινοπλού, ενός χωριού που πάνω απ' όλα φημιζόταν για την φιλοξενία, πρωτοστάτησαν στην απαγωγή ενός ξένου ανθρώπου, τον οποίο μάλιστα φιλοξενούσαν;

-σε τι απέβλεπε ένα τέτοιο «*απονενοημένο*» εγχείρημα;

-πως και γιατί αυτή η πράξη εξυπηρετούσε τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας;

-γιατί εξαιτίας της υπόθεσης αυτής δημιουργήθηκαν διπλωματικά επεισόδια;

-επετέθησαν όλοι οι στόχοι που είχαν θέσει οι εμπνευστές αυτής της απαγωγής και ομηρίας;

ας πάρουμε λοιπόν την πολύκροτη αυτή υπόθεση με τη σειρά για να δούμε πως εκτολίσεται η όλη ιστορία και πως προκύπτουν οι απαντήσεις στα παραπάνω καυτά ερωτήματα.

1911. Τρίτη και μοιραία προσπάθεια εξερεύνησης του Ολύμπου από το Ρίχτερ

Το 1909 και 1910 ο γερμανός επιστήμονας και αλπινιστής Εντουάρ Ρίχτερ είχε πραγματοποιήσει άλλες δυο προσπάθειες κατάκτησης της ψηλότερης κορυφής του Ολύμπου, αλλά χωρίς επιτυχία. Την πρώτη προσπάθησε από το Λιτόχωρο, ενώ τη δεύτερη από τον Κοκκινοπλό.

Ύστερα λοιπόν και από τη δεύτερη αποτυχία του, ο Ρίχτερ, όχι μόνο δεν πτοήθηκε, αλλά ο πόθος του για την κατάκτηση του θρυλικού βουνού και το πείσμα του αυξήθηκαν ακόμη περισσότερο. Πανέτοιμος λοιπόν φθάνει στις 20 Μαΐου του 1911 για τρίτη φορά με το τρένο στη Θεσσαλονίκη. Ήταν όπως θα δούμε η τρίτη και φαρμακερή, η τρίτη και μοιραία φορά, αφού όπως λέει και ο λαός «*επέμενε να ζύνεται στην γκλίτσα του τσομπάνη*». από τη Θεσσαλονίκη πλέει με καϊκι στην Κατερίνη (βρωμερή) και από εκεί αφού οι τουρκικές αρχές του έδωσαν τέσσερες αστυνομικούς να τον φυλάνε από τους ληστές του Ολύμπου, ακολουθεί το δρομολόγιο Κατερίνη, πέτρα, αφ. Δημήτριος, Κοκκινοπλός. Είναι βασικό να σημειωθεί ότι ο γερμανός επιστήμονας «*τελούσε υπό την προστασία*» της οθωμανικής αυτοκρατορίας, της οποίας τα σύνορα μέχρι το 1912 ήταν ως γνωστό στη Μελόυνα.

Στον Κοκκινοπλό οι κάτοικοι και ιδιαίτερα οι φίλοι που είχε αποκτήσει την προηγούμενη χρονιά υποδέχθηκαν το ρίχτερ με εγκαρδιότητα, ενώ ο γνωστός έμπορος του χωριού Γιάννης Μαρωνίδης, φιλοξένησε τον ξένο, όπως και την προηγούμενη χρονιά στο αρχοντικό του.

**Το Ελληνικό γενικό επιτελείο Στρατού κινητοποιείται και δίνει
εντολή για να επαχθεί ο Ρίχτερ στον Κοκκινοπλό**

Από τη στιγμή που ο Ρίχτερ πάτησε το πόδι του στη Θεσσαλονίκη ενημερώθηκε από τους πληροφοριοδότες το Ελληνικό προξενείο Θεσσαλονίκης και αυτό με τη σειρά του ενημέρωσε με άκρα μυστικότητα την «ειδική στρατιωτική υπηρεσία Λαρίσης». Στη συνέχεια με ειδικό αξιωματικό ενημερώθηκε το προξενείο Ελασσόνας και αυτό με τη σειρά του τον πρόεδρο της «επαναστατικής επιτροπής» του κοκκινοπλου Γιάννη Μαρωνίδα (ήταν αυτός που φιλοξενούσε το Ρίχτερ), τον οποίο καλεί με άκρα μυστικότητα να κατεβεί στην Ελασσόνα. μια αδιάσπαστη και θαυμαστή αλυσίδα επικοινωνίας, ένας καλά οργανωμένος κύκλος συνεννόησης και μετάδοσης των πληροφοριών, που παραπέμπει σε κινηματογραφικά κατασκοπευτικά έργα. ένας σημαντικός κρίκος της αλυσίδας αυτής ήταν και ο Μητροπολίτης Ελασσόνας Νεόφυτος Ευαγγελίδης, ο οποίος «ευλόγησε» τη συμμετοχή στην «επαναστατική οργάνωση» και των Ιερέων του Κοκκινοπλού, ενώ έλαβε και αυτός γνώση του σχεδίου αυτού. πάντως αυτή η κεραυνοβόλα κινητοποίηση κάνει τον καθένα να υποψιαστεί ότι, τα διάφορα σενάρια της απαγωγής ήταν ίσως προ πολλού έτοιμα, αφού γνώριζαν ότι θα επανέλθει ο Ρίχτερ. απλά περιμένανε το «θήμα» να δουν πως θα κινηθεί για να κινητοποιηθούν και να πράξουν ανάλογα.

Έτσι λοιπόν ο Μαρωνίδης υπακούοντας στην εντολή του προξενείου πηγαίνει με άκρα μυστικότητα στην Ελασσόνα, όπου τον περίμενε ο πρόξενος Λεωνίδας Χρυσανθόπουλος και ένας Έλληνας αξιωματικός (άγνωστων λοιπών στοιχείων), που είχε περάσει μυστικά τα σύνορα της μελουνας. εκεί οι δυο άνδρες μίλησαν στον Μαρωνίδα για το «μεγάλο εγχείρημα», τα οφέλη της πατρίδας από μια ευτυχή έκβαση και βέβαια τον κίνδυνο που ενδεχομένως θα διέτρεχε ο ίδιος, η «επαναστατική επιτροπή» και πάνω απ' όλα το χωριό. Του εξήγησαν αναλυτικά τους λόγους για τους οποίους έπρεπε να επαχθεί ο «φραγκός» (δουτικός) και οι οποίοι συνοψίζονται στα εξής σημεία:

1. Με την απαγωγή και ομηρία του γερμανού επιστήμονα, θα εξετίθετο η Οθωμανική αυτοκρατορία στα μάτια της φίλης και πανίσχυρης Γερμανίας σε μια χρονική περίοδο πολύ κρίσιμη για την πρώτη και πολύ ευνοϊκή για την

πατρίδα μας. να σημειωθεί ότι ο Ριχτερ τελούσε υπό την προστασία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

2. Με την ενέργεια αυτή θα αποδεικνύονταν κυρίως στην Ευρώπη ότι «όντως ο βασιλιάς είναι γυμνός», αφού ο μεγάλος ασθενής δηλαδή η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν είναι σε θέση ούτε τους πολίτες να προφυλάξει, ούτε τα εδάφη της να ελέγξει.
3. Αυτή η ενέργεια θα ανέβαζε το ηθικό και θα αναπτέρωνε τους Έλληνες των σκλαβωμένων περιοχών, αλλά και του ελληνικού κράτους.
4. Τα λίτρα που θα εισέπρατταν από την απαγωγή θα «έπιαναν τόπο» στον ελληνικό στρατό, ο οποίος ετοιμαζόταν για τη μεγάλη ώρα.

Αφού οι δυο άνδρες εκθέσανε όλους αυτούς τους πολύ σημαντικούς λόγους στον Μαρόνι, χωρίς να περιμένουν να απαντήσει του επισήμαναν κατευθείαν δυο βασικές προϋποθέσεις και κατέληξαν σε μια ερώτηση. οι προϋποθέσεις ήταν οι εξής:

-«Ο όμηρος δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να πατήσει ελληνικό έδαφος»

-«Οι απαγωγείς δεν θα έπρεπε να είναι νοικοκυραίοι και ευπόληπτοι πολίτες του χωριού, αλλά ανυπόληπτοι και άγνωστοι και αν είναι δυνατόν ληστές του Ολόμπου».

Η ερώτηση προς τον συνομιλητή τους ήταν «εάν αυτός και η επιτροπή του κοκκινοπλου μπορούσε, ήταν σε θέση να αναλάβουν ένα τόσο επικίνδυνο, αλλά εθνικά ωφέλιμο εγχείρημα».

Ο καθένας μπορεί να καταλάβει τη δεινή θέση, στην οποία βρέθηκε ο Μαρωνίδης. Το δίλημμα και η ψυχική σύγκρουση ήταν τεραστία. από τη μια πλευρά το συναίσθημα της ιερής και απαράβατης φιλοξενίας, η οποία ιδιαίτερα στους Κοκκινοπλίτες (στους όπου γης Κοκκινοπλίτες) μέχρι σήμερα θεωρείται μια βασική αρετή. Από την άλλη το καθήκον, το χρέος προς την πατρίδα που δεν επιδεχόταν καμία συζήτηση, ούτε την παραμικρή επιφύλαξη. Άλλωστε ως πρόεδρος μιας τέτοιας αυστηρά απαγορευμένης οργάνωσης ήταν ούτως η άλλως αφιερωμένος στην πατρίδα, αφού πρώτα απ' όλα «έβαζε το δικό του κεφάλι στον τορβά». Και άντε το δικό του κεφάλι και το κεφάλι των υπόλοιπων μελών της «επιτροπής». Άντε και η «παρασπονδία» σε βάρος του «μουσαφίρη». εκείνο που τον βασάνιζε ιδιαίτερα στην υπόθεση

αυτη, ήταν το οτι θα έβαζε ενδεχομένως σε μεγάλη περιπέτεια ολόκληρο το χωριο. Το μυαλό του ορεσιβίου βλαχόφωνου έμπορου «έκοβε» πολυ, γιαυτο άλλωστε επέλεξαν αυτόν. Αφου μονολόγησε πρώτα λέγοντας *«πέφτει βαριά στην ψυχή μου γιατι είναι μουσαφίρης ο φραγκός»*, συνέχισε με αυτοπεποίθηση και μετρημένα λόγια λέγοντας οτι *«θα γίνουν ολα οπως θέλετε και πιστεύω θα πάνε καλά. εγώ και τα μέλη της επιτροπής του Κοκκινοπλού αναλαμβάνουμε να φέρουμε σε πέρας την υπόθεση, αλλά με τις εξής δυο βασικές προϋποθέσεις»*. Είναι βέβαιο οτι το μυαλό των δυο συνομιλητών πήγε σε καποια υλικά ανταλλάγματα που μπορεί να είχαν σχέση ακόμη και με τα λίτρα. Όμως ο Μαρωνίδης δεν τους άφησε πολυ σε αγωνιά και περισσότερο περιθώριο για άλλες σκέψεις, αφου τους εξήγησε. *«εμείς ζητάμε πρώτον να μη χαλαστή ο φραγκός, οποία κατάληξη και αν έχει η υπόθεση και δεύτερον όσο γίνεται να ταλαιπωρηθεί λιγότερο»*.

Όσο απλές και εύκολες και εάν φαίνονται οι απαιτήσεις του Μαρωνίδη, ήταν δύσκολες διότι τίποτε δεν μπορεί κανείς σε τέτοια εγχειρήματα να προβλέψει και να τηρήσει απαρέγκλιτα. όμως ο αξιωματικός και ο πρόξενος γνώριζαν οτι ο λόγος τους, ιδιαίτερα όταν έχουν να κάνουν με τέτοιους ορεσιβίους ανθρώπους, που *«καινέ την κάπα για μια ψείρα»*, έπρεπε να είναι «συμβόλαιο», διαφορετικά θα τα τινάζανε ολα στον αέρα. Τελικά οι τρεις άνδρες συμφώνησαν σε ολα και αφου έδωσαν τα χέρια ο Μαρωνίδης έφυγε εσπευσμένα για τον Κοκκινοπλό. Στο Πύθιο πέρασε απο τον πρόεδρο της εκεί *«επιτροπής»*, το Δημήτρη Αδάμου τον ενημέρωσε διεξοδικά και συνέχισε για τον προορισμό του.

Στον Κοκκινοπλό κάλεσε με άκρα μυστικότητα τα μέλη της *«επιτροπής»*, τους ενημέρωσε και αφου συμφώνησαν άρχισαν να *«στόβουν»* τα μυαλά τους για να βρουν, τους πιο κατάλληλους απαγωγείς. Τελικά κατέληξαν στον αποκηρυγμένο ληστή-κλέφτη Γιώργο Λιόλιο (απο το Φλάμπουρο Ελασσόνας) και την παρέα του. αυτός θα μπορούσε άριστα να συνεργαστεί και να φέρει εις πέρας μια τέτοια υπόθεση, αφού συγκέντρωνε, μεταξύ άλλων και τα εξής προσόντα:

-ήταν πανέξπνος και δεινός διαπραγματευτής.

-γνώριζε την περιοχή «πιθαμή προς πιθαμή» και τους ανθρώπους που τον προστάτευαν (στις στάνες, στα χωρία, ακόμη και στις κωμοπόλεις) σαν «κάλπικες δεκάρες».

-αν και ληστής είχε «μπέσα», αφού δεν αθετούσε ποτέ το λόγο του.

-ήταν επικηρυγμένος ληστής και υποτίθεται ότι ήταν εχθρός και των ρωμιών. ως εκ τούτου δεν είχε να δώσει λόγο σε κανέναν. ουσιαστικά κανείς δε θα μπορούσε να ζητήσει ευθύνες, απο κανέναν και να προβεί σε αντίποινα για τις πράξεις ενός τέτοιου ανθρώπου.

-τέλος οι Κοκκινοπλίτες γνώριζαν ότι, όταν θα ερχόταν το «ελληνικό», ο Λιόλιος είχε την πρόθεση να εγκαταλείψει την ληστρική ζωή.

Έτσι λοιπόν με ειδικό άνθρωπο ειδοποιήθηκε ο Λιόλιος να πάει στον Κοκκινοπλό και αυτός έχοντας εμπιστοσύνη στους Κοκκινοπλίτες ανταποκρίθηκε. εκεί του εκμυστηρεύτηκαν όλο το σχέδιο και κυρίως το σκοπό. του τόνισαν, μεταξύ άλλων ότι στο εξής θα έχει επαφή μόνο με ειδικό αξιωματικό του Ελληνικού Στρατού, ο οποίος κάτω από κάποιο ανυποψίαστο επάγγελμα θα κυκλοφορούσε στις στάνες και στα χωριά, ο κλέφτης συμφώνησε και αφού συζήτησε μαζί τους και την τελευταία λεπτομέρεια έφυγε να προετοιμαστεί.

Σύλληψη, απαγωγή και ομηρία του Ρίχτερ

Αφού ο Ρίχτερ έμεινε έξι ημέρες στον Κοκκινοπλό, φιλοξενούμενος όπως προαναφέρθηκε στο αρχοντικό του Μαρωνίδα ξεκίνησε στις 27 του Μάη για δοκιμαστική ανάβαση και εξερεύνηση μιας ημέρας μέχρι την κορυφή «φλάμπουρο». Στη συνοδεία του ήταν δυο Τούρκοι αστυνομικοί και οι Κοκκινοπλίτες αγωγιάτες-βοηθοί Γεώργιος Γιαμουζής (Γκογκος Κούσος) και Βασίλης Μπαλούκας, οι οποίοι δεν ήταν παρά οργανωμένα μέλη της «μυστικής επαναστατικής επιτροπής Κοκκινοπλού» σε ειδική αποστολή. Αφού ο Ρίχτερ πραγματοποίησε τη δοκιμαστική αυτή ανάβαση, αργά το απόγευμα μαζί με τους συνοδούς του πήρε το δρόμο της επιστροφής. στα βορειανατολικά του χωριού στη γνωστή βρύση «γουδί» (πάνω προς το βουνό σε απόσταση μιας ώρας από το χωριό), όλη η παρέα κάθισε στη βρύση να ξεκουραστεί, να δροσιστεί και να δειπνήσει. δεν πρόλαβαν καλά, καλά να

«στρωθούν» και ξαφνικά ακουστήκαν πυροβολισμοί, ενώ την ίδια στιγμή μια ομάδα ανδρών έπεσε επάνω τους σαν αγρίμια. οι πυροβολισμοί άφησαν σχεδόν επιτόπου τους δυο Τούρκους χωροφύλακες, ενώ την ίδια στιγμή (χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση) κινητοποιήθηκε ο Ρίχτερ. ήταν η ομάδα του καπετάν Λιόλιου με τον υπαρχηγό του Στρατή και τέσσαρες άλλοι συνεργάτες, οι οποίοι δρούσαν σύμφωνα με το σχέδιο και τη συμφωνία που είχε γίνει με την «επαναστατική επιτροπή». οι δυο Κοκκινοπλίτες ήταν οι υποτιθέμενοι οδηγοί του Ρίχτερ, οι οποίοι γνώριζαν την περιοχή πιθαμή, προς πιθαμή, αλλά συγχρόνως ήταν αυτοί που κανόνισαν τα πάντα βάση σχεδίου (δρομολόγιο, ρυθμός βαδίσματος, ώρα επιστροφής, μέρος ανάπαυσης κτλ). οι παππούδες μας υποστήριζαν ότι ο Γκόγκος Γιαμουζής είχε και την ειδική αποστολή, στην κρίσιμη στιγμή να συλλάβει και να ακινητοποιήσει το Ρίχτερ, αφού φημιζοταν για τη σωματική ρώμη, την επιδεξιότητα και την ταχύτητα. Βέβαια τόσο αυτός όσο και ο άλλος «συνοδός» ο Βασίλης Μπαλούκας επέστρεψαν στο χωριο, υποκρινόμενοι ότι υπέστησαν σοκ απο την επίθεση των ληστών, χωρίς βέβαια να αποφύγουν τις ανακρίσεις και τους ξυλοδαρμούς. Βέβαια μετά απο κάποιο χρονικό διάστημα «εξαφανίστηκαν» απο το χωριο, αφού «μυρίσθηκαν ότι οι τούρκοι κάτι κακό μαγειρεύουν» γ'αυτους.

Ύστερα απο την επίθεση αυτη που τελείωσε με δυο Τούρκους αστυνομικούς νεκρούς και την σύλληψη και ομηρία του Ρίχτερ, μπορεί κανείς να πει ότι παίχτηκε η «πρώτη κρίσιμη σκηνή» του όλου έργου της λεγόμενης «πολόκροτης υποθεσης ριχτερ».

Αμέσως μετά και αφού οι απαγωγείς καθισούχασαν πρώτα τον όμηρο, κάθισαν όλοι μαζί στη βρύση, δείπνησαν, δροσίστηκαν και όταν σουρούπωσε άναψαν συνθηματικές φωτιές για να ενημερώσουν τους συνεργάτες της επιτροπής ότι «ο πρώτος στόχος επετεύχθη». ένας απο την παρέα έφυγε για την Ελασσόνα να ενημερώσει το προξενείο και τον αξιωματικό του Ελληνικού επιτελείου Στρατού, και να πάρει ίσως και κάποιες οδηγίες. Όλη η υπόλοιπη ομάδα του καπετάν λιολιου με τον όμηρο, κατέβητε προς την απόληξη της χαράδρας της σταλαματιάς, πέρασε βόρεια του Πύθιου και κατευθύνθηκε

προς τα καλύβια, Τσουνί (Φλάμπουρο), Κουκούλι Διάβα, Μελούνα, με τελικό προορισμό τα ελληνοτουρκικά σύνορα, αλλά όπως προαναφέρθηκε, όχι σε ελληνικό έδαφος. Αμέσως μετά οι απαγωγείς έκαναν γνωστό στις Οθωμανικές αρχές ότι ο Γερμανός επιστήμονας κρατείται σε ομηρία και ότι θα αφηθεί ελεύθερος μόνο αν καταβληθούν 19 χιλιάδες χρυσές λύρες. διαφορετικά θα τους έστελναν το κεφάλι του «πεσκέσι» και υπεύθυνοι γι' αυτό θα ήταν μόνο οι Οθωμανικές αρχές».

Ύστερα λοιπόν από την πρώτη αυτή πράξη, ακολουθεί ένα τρίμηνο περίπου, στο οποίο διαδραματίζονται οι παρακάτω τέσσερες ξεχωριστές πράξεις, οι οποίες συναπαρτίζουν την «υπόθεση Ριχτερ»:

-απο τη μια έχουμε τους απαγωγείς με τον όμηρο, οι οποίοι για τρεις μήνες κρύβονται σε διαφορές κατοικημένες περιοχές και σπηλαία και οι οποίοι γραφούν τη δική τους ιστορία (ιδιαίτερα ο Ριχτερ).

-Απο την άλλη, έχουμε τις οθωμανικές αρχές, οι οποίες όταν πληροφορηθήκαν το γεγονός καταληφθήκαν από ένα είδος αμόκ, αφού για την ανεύρεση του Γερμανού κινητοποίησαν σε όλη την περιοχή χιλιάδες στρατού και διαφορές υπηρεσίες. Το χωριό όμως που ιδιαίτερα ταλαιπωρήθηκε και υπέστη τα πάνινα εξ αιτίας της υπόθεσης αυτής ήταν ο Κοκκινοπλός. Οι Τούρκοι ζητούσαν επίμονα τον Ριχτερ από τους Κοκκινοπλίτες. Όχι επειδή πίστευαν ότι είχαν κάποια σχέση, αλλά επειδή πίστευαν ότι εάν «έστυβαν» τα μυαλά τους και προσπαθήσουν θα τον εύρισκαν.

Ο κύκλος εκβιασμών και πιέσεων, άρχιζε απο το γερμανικό κράτος, το οποιο πίεζε την οθωμανική αυτοκρατορία, αυτη πίεζε τον καϊμακάμη (έπαρχο) Ελασσόνας, την στρατιωτική αρχή και τους άλλους υπεύθυνους της υποθεσης αυτής. Όλοι αυτοί με τη σειρά τους ξεσπούσανε με βία και αγριότητα με χιλιάδες στρατιώτες στους κατοίκους της περιοχής και ιδιαίτερα στους Κοκκινοπλίτες. Βέβαια η πρωτογενής αιτία του «κύκλου πίεσης» ήταν οι απαγωγείς και ιδιαίτερα το «αόρατο πρόσωπο» του ελληνικού επιτελείου στρατού, το οποιο έδινε τις εντολές στους απαγωγείς και το οποιο για λόγους ευνόητους ήθελε να παρατείνει όσο γίνεται περισσότερο την ομηρία, αλλά και

να αυξήσει τα λίτρα. Βέβαια κανείς δεν είχε υποψιαστεί (για πολλά χρόνια) ότι πίσω από τους αδιάστακτους ληστές του Ολύμπου κρυβόταν ο ελληνικός στρατός, τα προξενεία και οι τοπικές επαναστατικές οργανώσεις.

-μια άλλη ιστορία εξ αιτίας της υπόθεσης αυτής γράφεται και διαδραματίζεται στο χώρο της διπλωματίας και της πολιτικής, αφού το γεγονός αυτό κάποιους ωφέλησε (την Ελλάδα), κάποιους άλλους έβλαψε (την Οθωμανική αυτοκρατορία), ενώ διατάραξε ιδιαίτερα τις σχέσεις μεταξύ της Γερμανίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

-η τελική πράξη της πολυκροτης αυτής υπόθεσης παίχτηκε στις 22 Αυγούστου του 1911, όταν ο Ρίχτερ αφέθηκε ελεύθερος, αφού βέβαια πρώτα καταβλήθηκαν 38 χιλιάδες χρυσές λίρες. να σημειωθεί ότι οι απαγωγείς αύξησαν τα λίτρα από το αρχικό πόσο που ήταν 19 χιλιάδες λίρες, σε 30 και μετά σε 38 (ανάλογα με τις εντολές που έπαιρναν από το ελληνικό στρατηγείο Λαρίσης). Έτσι έλαβε τέλος και η περίπλοκη αυτή ιστορία, αφού επιτέθησαν στο ακέραιο όλοι παρακάτω οι στόχοι:

- 1. με την απαγωγή και ομηρία του γερμανού επιστήμονα εξετέθη η οθωμανική αυτοκρατορία στα μάτια της φίλης και πανίσχυρης Γερμανίας σε μια χρονική περίοδο πολύ κρίσιμη για την πρώτη και πολύ ευνοϊκή για την πατρίδα μας.*
- 2. με την ενέργεια αυτή αποδείχθηκε κυρίως στην Ευρώπη ότι «όντως ο βασιλιάς είναι γυμνός», αφού ο μεγάλος ασθενής δηλαδή η οθωμανική αυτοκρατορία δεν είναι σε θέση ούτε τους πολίτες να προφυλάξει, ούτε τα εδάφη της να ελέγξει.*
- 3. αυτή η ενέργεια ανέβασε το ηθικό και αναπτέρωσε τους Έλληνες των σκλαβωμένων περιοχών, του ελληνικού κράτους και τους όπου γης Έλληνες.*
- 4. τα λίτρα που εισπράχθηκαν από την απαγωγή «έπιασαν τόπο» στον ελληνικό στρατό, ο οποίος ετοιμαζόταν για τη μεγάλη ώρα.*

Πέρα από τα οφέλη που είχε οι Ελλάδα ταλαιπωρήθηκε, όπως προαναφέρθηκε μια ολόκληρη περιοχή και ιδιαίτερα ο Κοκκινοπλός. Εξ αιτίας όμως των ελληνικών συμφερόντων, ταλαιπωρήθηκε αφάνταστα και ένας Γερμανός πολίτης δηλαδή ο Εντουάρ Ρίχτερ. Πρόκειται για ένα αθώο άνθρωπο, ένα μεγάλο επιστήμονα, ένα φιλοξενούμενο και ένα καλό φίλο. Το γεγονός όμως ότι εμείς οι Έλληνες περάσαμε στην αιωνιότητα αυτή την

προσωπικότητα, αφού στην πολύκροτη αυτή υπόθεση δώσαμε το όνομα του, ως «*υπόθεση Ρίχτερ*», ισχύει ίσως και ως ένα συγγώμη, μια ελάχιστη τιμή και ένα μεγάλο ευχαριστώ εκ μέρους μας.

Ζητάμε συγγώμη έστω και αν υπάρχει και μια μικρή πιθανότητα, οι προθέσεις, τα κίνητρα και ο πραγματικός σκοπός του να μην ήταν τόσο αγαθά όσο φαίνονταν. Λέγεται δηλαδή ότι αυτός ο ένθερμος αλпинιστής, αυτός ο μεγάλος εραστής του Ολύμπου, που τόσο επέμενε να γνωρίσει, να μελετήσει και να κατακτήσει το μυθικό βουνό, έψαχνε στην πραγματικότητα να βρει ένα χρυσό άγαλμα, που ήταν η κεφαλή του Πέρσεως του τελευταίου βασιλιά της Μακεδονίας. Όπως και αν έχει το θέμα αυτό, γεγονός είναι ότι η πατρίδας μας ωφελήθηκε τα μέγιστα από την πολύκροτη «υπόθεση Ρίχτερ», αφού επιτεύχθησαν στην ποιο κατάλληλη στιγμή όλοι οι παραπάνω σημαντικοί στόχοι. Βέβαια κανείς δεν πρέπει να υποτιμά και τις «*αρνητικές επιπτώσεις*» από την υπόθεση αυτή.

Δεν επιτρέπεται, ιδιαίτερα εμείς που σήμερα απολαμβάνουμε την ελευθέρια, την ισονομία και την πατρίδα ως αυτονόητα αγαθά, να λησμονούμε ότι κάποιοι «*έχρυσαν αίμα και δάκρυ*» για να έχουμε εμείς αυτά.

Δεν επιτρέπεται να λησμονούμε ότι από την υπόθεση αυτή οι αρνητικές επιπτώσεις βάραιναν κάποιοι παρολύμπια χωριά και ιδιαίτερα τον Κοκκινοπλό, στη μνήμη των κατοίκων του οποίου δικαιολογημένα εμεινε η φοβερή φράση «*κα ντο άννλου ντι φράγκου*».

Υπήρξαν λοιπόν αρνητικές επιπτώσεις και μάλιστα φοβερές, αλλά οι θετικές που προέκυψαν εξυπηρέτησαν, ανώτερα ιδανικά και άξιες ενός ολόκληρου έθνους. Γι' αυτό, έστω και αν η επίσημη πολιτεία λησμόνησε τους πρωταγωνιστές, τη θυσία και την πρόσφορα τους, στη μνήμη ημών των απόγονων, πρέπει να μείνουν όλα αυτά ανεξίτηλα και ζωντανά. έτσι δεν θα τιμήσουμε μόνο τους προπάτορες μας, αλλά θα δείξουμε ότι και εμείς υπηρετούμε ανώτερα ιδανικά και άξιες όπως είναι η ελευθέρια, η πατρίδα, η δικαιοσύνη και η ισονομία

**1985–2005. Είκοσι χρόνια ζωής και δράσης της Πανελληνίας Ομοσπονδίας
Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων**

Κωνσταντίνος Αδάμ

Πρόεδρος Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ.

Οι Αρμάνοι/Βλάχοι είναι μία Ελληνική πληθυσμιακή ομάδα με μεγάλη συνεισφορά, στο ιστορικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό «γίγνεσθαι» του νέου Ελληνισμού οι οποίοι για αιώνες ταυτόχρονα με την Ελληνική διατηρούν το νεολατινικό δημόδες ιδίωμα ή γλώσσα κατ' άλλους.

Οι ίδιοι αποκαλούνται « Αρμούνοι - Αρμάνοι, το οποίο, κατά τον διακεκριμένο Ρομανιστή -Βαλκανολόγο Αχιλλέα Λαζάρου, προέρχεται από το ρωμαϊκό εθνικό - Romans συν το Ελληνικό προθετικό Α , ήτοι Α+Romans-Armani - νεολογισμός Αρωμόνος, και βέβαια ταυτίζεται απόλυτα με το Ελληνικό Ρωμαίος - Ρωμιός - Ρωμιούσση, και Αρμανία, όπως ονομάζουν οι Έλληνες των Βυζαντινών χρόνων τη χώρα τους , σύμφωνα με τον μεγάλο Βυζαντινολόγο **Vasiliev**.

Εδώ παραθέτουμε και τη μαρτυρία του Ιωάννη Λυδού (6^{ος} αιώνας μ.Χ)

« Καίπερ Έλληνας εκ του πλείονος όντας, τη των Ιταλών φθέγγεσθαι φωνή.»

Κοιτίδα των Αρμάνων/Βλάχων είναι η Ήπειρος και συγκεκριμένα η Πίνδος, η οποία ως γνωστό αποτελεί τη μήτρα όλων των Ελληνικών φύλλων.

Στα χρόνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας υπήρξε μία σημαντική διασπορά των Βλάχων σε όλη τη Βαλκανική.

Οι ίδιοι όπου κι'αν στάθηκαν, σαν αρματολοί, λόγιοι, έμποροι, χρυσοί, κτηνοτρόφοι, στρατηγοί, πολιτικοί, ως άξιοι απόγονοι του « **Βασιλικού Γένους των Ρωμίων, τουπίκλην Ελλήνων**» απετέλεσαν τους φορείς του Ελληνικού πνεύματος, σε όλα τα Βαλκάνια. Υπήρξαν με λαμπρά έργα, οι στυλοβάτες του σύγχρονου Ελληνικού κράτους και οι συντηρητές της Ελληνορθόδοξης παράδοσης.

Η σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία, εκτός ελάχιστων φωτεινών εξαιρέσεων, τους αγνόησε. Η λαϊκή όμως μούσα τους τραγούδησε « *πρώτοι στ' άρματα, στα γρόσια και τα γράμματα*».

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

Συμπληρώνονται φέτος **20 χρόνια** ζωής και δράσης της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, 20 χρόνια αγώνες και προσφορά στην υπόθεση του **Βλαχόφωνου Ελληνισμού**.

Στρογγυλή καθώς είναι η επέτειος, αξίζει τον κόπο να γίνει μία συνοπτική αναφορά στη ζωή, στο ρόλο και στις δραστηριότητες της Ομοσπονδίας μας.

Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων ιδρύθηκε το 1985 με έδρα τη Λάρισα, από τα ακόλουθα 10 ιδρυτικά μέλη:

1. Σύλλογο Αβδελιωτών « *Η Βασιλίτσα*»
2. Σύλλογο Περιβολιωτών « *Η Πίνδος*»
3. Σύλλογο Περιβολιωτών Μαγνησίας
4. Λαογραφικό Σύλλογο Βλάχων Βέροιας.
5. Αδελφότητα Διστράτου Κόνιτσας.
6. Σύλλογο Βλάχων Ν. Σερρών « *Γεωργάκης Ολύμπιος*».
7. Πανθεσσαλικό Σύλλογο Καλαρρυτινών « *Οι Καλαρρύτες*».
8. Σύλλογο Βλάχων Επαρχίας Αλμυρού.
9. Σύλλογο Βλάχων Νάουσας.
- 10 Σύνδεσμο Σμιξιωτών « *Η Ωραία Βασιλίτσα*».

Η πρώτη 5μελής Προσωρινή Διοικούσα Επιτροπή αποτελούνταν από τους:

Παπαγιάνη Χρήστο

Λίταινα Κωνσταντίνο

Γκουγκουλιάνη Νικόλαο

Μακρογιάννη Ιωάννη

Αναστασίου Γεώργιο.

Οι μέχρι σήμερα διατελέσαντες Πρόεδροι της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων είναι οι:

Λίταινας Κωνσταντίνος

Χατζηνίκος Στέργιος

Τσιλινής Στέργιος

Βέρρος Ιωάννης

Κιλπίρης Φώτιος

Δήμας Ιωάννης

Αδάμ Κωνσταντίνος

Καταστατικός σκοπός της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων,(η οποία αποτελεί τον Δευτεροβάθμιο φορέα 90 Συλλόγων) είναι η ανάδειξη και προβολή της συνεισφοράς των Βλαχοφώνων Ελλήνων στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό γίνεσθαι της νεότερης Ελλάδας, η διατήρηση της μακραίωνης πολιτισμικής μας παράδοσης , ως πολιτισμικής έκφανσης του Ελληνισμού. Επίσης ο προσδιορισμός της εθνικής , φυλετικής, και ιστορικής ταυτότητας, που τους καθορίζει αναπόσπαστο στοιχείο του Ελληνικού γένους από την καταβολή του, ταυτότητας που συνέβαλε θετικά στη σύνθεση, ανάπτυξη και επιβίωση του Ελληνικού γένους, καθώς και η αναγνώριση του ρόλου μας μέσα στην ιστορία του Ελληνισμού.

Οι σκοποί αυτοί επιτυγχάνονται :

- ❖ Με την διατήρηση χορευτικών τμημάτων από τους τοπικούς συλλόγους.
- ❖ Με την επιτόπια έρευνα και καταγραφή της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης.
- ❖ Με την ίδρυση Λαογραφικών Μουσείων
- ❖ Με την έκδοση εφημερίδων , εντύπων και βιβλίων, καθώς επίσης και παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού (VIDEO, κασσέτες, CD ,CD ROM) .
- ❖ Με τα ετήσια σεμινάρια Λαογραφίας & παραδοσιακών Βλάχικων χορών .

- ❖ Με τα ετήσια τριήμερα Πανελλήνια Ανταμώματα μας, σε συνεργασία Συλλόγους μας και τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.
- ❖ Με τοπικά Ανταμώματα και εκδηλώσεις, ανά την Ελλάδα.
- ❖ Με επιστημονικά συνέδρια, και ημερίδες, σε συνεργασία με την Ένωση Βλάχων Επιστημόνων, το Αρχείο Ελληνικού Χορού, το Διεθνές Δημοκρίτειο Ίδρυμα και ανάλογα Ερευνητικά Ιδρύματα της χώρας μας.

Σημειώνουμε ότι η Ομοσπονδία μας είναι ιδρυτικό μέλος της «*Συνομοσπονδίας Πολιτιστικών Φορέων του Ελληνισμού*» με έδρα την Θεσσαλονίκη.

ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΑΝΤΑΜΩΜΑ ΒΛΑΧΩΝ

Το ετήσιο ,τριήμερο, Πανελλήνιο Αντάμωμα Βλάχων, αποτελεί τη κορυφαία εκδήλωση της Ομοσπονδίας μας, αποτελεί μια μεγάλη γιορτή του Βλαχοφώνου Ελληνισμού, με δεδομένη την Πανελλήνια εμβέλεια της, το υψηλό ποιοτικό επίπεδο των εκδηλώσεων, τη μεγάλη συμμετοχή του κοινού, και την αυθεντική παρουσίαση της πλούσιας πολιτισμικής παράδοσης των Βλαχοφώνων Ελλήνων, όπως έχει αυτή διαμορφωθεί στο διάβα των αιώνων, και διαφυλάσσεται από τους Συλλόγους της Ομοσπονδίας μας «ως κόρη οφθαλμού»

Στο ετήσιο, τριήμερο, Πανελλήνιο Αντάμωμα που διοργανώνει η Ομοσπονδία μας, , πέρα από το σύνολο των Συλλόγων - μελών της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, συμμετέχουν και χιλιάδες Έλληνες από όλη την χώρα οι οποίοι έχουν Βλάχικη καταγωγή, καθώς επίσης και Βλαχοφώνοι Έλληνες της Διασποράς

Το Πανελλήνιο Αντάμωμα Βλάχων, λαμβάνει χώρα συνήθως το πρώτο δεκαήμερο του Ιουλίου, και διοργανώνεται από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, σε συνεργασία με τον τοπικό Σύλλογο Βλάχων και την Τοπική Αυτοδιοίκηση Α' και Β' Βαθμού του τόπου αυτού.

Η πρώτη μέρα περιλαμβάνει παρουσίαση λαϊκών δρώμενων , ηθών , εθίμων , Βλαχόφωνου και Ελληνόφωνου δημοτικού τραγουδιού από τη μακραίωνη λαογραφική μας παράδοση.

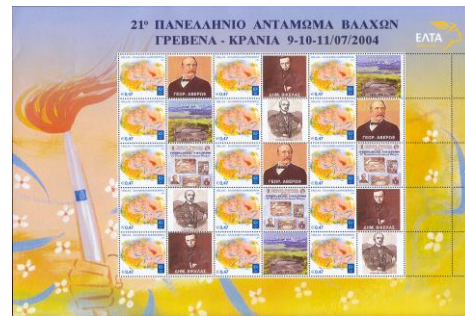
Την δεύτερη ημέρα οι Σύλλογοι της Ομοσπονδίας μας, χωρισμένοι σε ομάδες με βάση την κοινή τους καταγωγή έχουν την ευκαιρία να παρουσιάσουν ένα μεγάλο πρόγραμμα, που πηγάζει από την πλούσια μουσικοχορευτική μας παράδοση.

Την τρίτη μέρα στον Τρανό Χορό « *Κόρλου Μάρι*» επαναβεβαιώνεται η ενότητα του Βλαχόφωνου Ελληνισμού, ο ενιαίος κύκλος σφυρηλατεί νέους δεσμούς φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των μελών μας και διατρανώνει την πίστη μας και τον σεβασμό στις αξίες του Βλαχόφωνου Ελληνισμού ,τιμώντας ταυτόχρονα ,όλους εκείνους, οι οποίοι με το αίμα τους ,το πουγκί τους και την πένα τους, έστησαν το Ελληνικό και συνεισέφεραν στη συγκρότηση και στην ανάπτυξη της πατρίδας μας.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ.

- ❖ « Πλάνες και πάθη της Ελληνικότητας των Βλάχων - Αρμάνων» του κ. Αχιλλέα Λαζάρου. Έκδοση Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων και Επιτροπή Ενημερώσεως για τα εθνικά θέματα.
- ❖ «Βλαχόφωνος Ελληνισμός της Πελαγονίας» Ημερολόγιο 1997.
- ❖ « Ρήγας Βελεστινλής» Ημερολόγιο 1998.
- ❖ « Ο Εθνικός Ευεργέτης Γεώργιος Αβέρωφ» Ημερολόγιο 1999.
- ❖ « 1800- 2000. Διακόσια χρόνια από την γέννηση του αγωνιστή του 1821, του οραματιστή των σύγχρονων Ολυμπιακών αγώνων και Εθνικού Ευεργέτη Ευαγγέλη Ζάππα. Ημερολόγιο 2000.
- ❖ Η Παραδοσιακή φορεσιά των Ελληνόβλαχων. Ημερολόγιο 2001.
- ❖ «Βλαχόφωνος Ελληνισμός και Ορθοδοξία» Ημερολόγιο 2002. Εισαγωγή κ. Μιχάλης Τρίτος.
- ❖ Παροχή βοήθειας στην παραγωγή της ΕΤ 3 για το ντοκυμαντέρ « Οι Βλάχοι».

- ❖ Έκδοση συλλεκτικής - επετιακής σειράς γραμματοσήμων σε συνεργασία με τα ΕΛ-ΤΑ, στα πλαίσια του 20^{ου} Πανελληνίου Ανταμώματος Βλάχων.
- ❖ Έκδοση συλλεκτικής - επετιακής σειράς γραμματοσήμων σε συνεργασία με τα ΕΛ-ΤΑ, στα πλαίσια του 21^{ου} Πανελληνίου Ανταμώματος Βλάχων, με θέμα « η συνεισφορά των Βλαχοφώνων Ελλήνων στην αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας του 1896»

ΟΜΙΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΑΜΩΜΑΤΩΝ.

- «Η μεγάλη συνεισφορά των Βλαχοφώνων Ελλήνων στην Αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας του 1896». Ομιλητής Δρ. Βασιλης Καϊμακάμης.
«Οι Ολυμπιακοί αγώνες της Αθήνας του 1896 και η συμβολή τους στη διαμόρφωση της Νεοελληνικής ταυτότητας». Ομιλητής ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Αδάμ Κων/νος, Γρεβενά 2004.
- «Η συνεισφορά των Βλαχοφώνων Ελλήνων στο Μακεδονικό αγώνα». Ομιλητής ο κ. Νικόλαος Μέρτζος, Άργος Ορεστικό 2003

- **«Η συμβολή των Ευαγγέλη Ζάππα, Γεωργίου Αβέρωφ και Δημητρίου Βικέλα στην Αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων του 1896.»** Ομιλητής οκ. Θωμάς Γιαννάκης καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρέβεζα 2002.
- **«Ο Ελληνισμός της Πελαγονίας».** Ομιλητής : ο καθηγητής Κων/νος Βαβούσκος, Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Μέτσοβο 2001.
- **«Ο Πολιτισμός των Βλάχων καίριο δεδομένο Ελληνικότητας και σταθερότητας στα Βαλκάνια».** Ομιλητής Δρ. Αχιλλέας Λαζάρου, Ρομανιστής Βαλκανολόγος, Πρόεδρος της Επιτροπής Ενημέρωσης για τα Εθνικά Θέματα. Μέτσοβο 2000.
- **«Πρώτοι στα άρματα -Γεώργιος Αβέρωφ εκ Μετσόβου, μέγας εθνικός ευεργέτης»,** Ομιλητής ο κ. Νικόλαος Μέρτζος. Μέτσοβο 1999.
- **«Η Βαλκανική διάσταση του έργου του Ρήγα».** Ομιλητής Αθανάσιος Καραθανάσης, Καθηγητής Α.Π.Θ. Βελεσίνο 1998.
- **«Τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του κ. Αχιλλέα Λαζάρου»,** για το έργο και την προσφορά του στην ιστορία του Βλαχόφωνου Ελληνισμού. Βελεσίνο 1998.
- **«Ο Ηπειρώτης πολιτικός Ιωάννης Κωλέττης».** Ομιλητής ο κ. Κάρολος Παπούλιας Πρόεδρος Ελληνικής Δημοκρατίας, Μέτσοβο 1997.
- **«Η Ελληνική Νομαρχία».** Ομιλητής ο κ. Νίκος Τέντας. Μέτσοβο 1997.
- **«Ιωάννης Κωλέττης ο Συρακιώτης».** Ερμηνεία Φωτιάδου. Μέτσοβο 1997.
- **«Οι Ελληνόβλαχοι Εθνικοί Ευεργέτες».** Γεώργιος Αβέρωφ, Γεώργιος& Σίμων Σίνας, Νικόλαος Στουρνάρης, Γεώργιος Σταύρου, Μιχαήλ Τσοίτσας, Δημήτριος & Αχιλλέας Πιστολάκας, Ευαγγέλης & Κωνσταντίνος Ζάππας. Μέτσοβο 1996.
- **«Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό»**
Εισηγητής: Νικόλαος Κατσάνης, Ομ. Καθηγητής Γλωσσολογίας Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- **«Η συνεισφορά των Βλάχων στον Μακεδονικό Αγώνα»**
Εισηγητής: Νικόλαος Μέρτζος, συγγραφέας, δημοσιογράφος, Πρόεδρος Κοινότητας Νομφαίου.

- : «Η Απαγωγή του Ρίχτερ στον Κοκκινοπλό και ο αντίκτοπος της στον Εθνοαπελευθερωτικό πόλεμο του 1912»

Εισηγητής : Βασίλειος Καϊμακάμης, Λέκτορας Τ.Ε.Φ.Α.Α Α.Π.Θ

- « ΟΙ Βλάχοι στην Πιερία τον 19^ο και 20^ο αιώνα»

Εισηγητής Καζταρίδης Ιωάννης, Φιλολόγος – Ιστορικός.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ - ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ - ΔΕΛΤΙΑ ΤΥΠΟΥ.

- ✓ **5 Μαρτίου 1998.** Παρέμβαση - απάντηση προς το Συμβούλιο της Ευρώπης για την έκθεση του κ. Luis Maria de Puig σχετικά με την οδηγία 1333 για την Αρμάνικη (Βλαχική) Κουλτούρα και Γλώσσα. Παράλληλη κοινοποίηση στον τότε Υπουργό Εξωτερικών κ. Θεόδωρο Πάγκαλο, και τους Πολιτικούς Αρχηγούς.
- ✓ **9 Ιουλίου 2000,Μέτσοβο.** Ψήφισμα διαμαρτυρίας κατά του Κ.Ε.Μ.Ο και των δραστηριοτήτων που αυτό αναπτύσσει σχετικά με την προσπάθεια για «δημιουργία μειονοτικής Βλάχικης γλώσσας και Βλάχικης μειονότητας στην Ελλάδα».
- ✓ **3 Αυγούστου 2000.** Ψήφισμα κατά των δηλώσεων του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών κ. Ισμαήλ Τζέμ στη Ιταλική εφημερίδα «Λα Στάμπα», περί ύπαρξης Βλάχικης μειονότητας στην Ελλάδα.
- ✓ **14 Φεβρουαρίου 2001.** Απάντηση σε δημοσιεύματα περί Βλάχων.
- ✓ **26 Απριλίου 2001.** Απάντηση σε δημοσίευμα του Κ.Ε.Μ.Ο.
- ✓ **28 Φεβρουαρίου 2001.** Ψήφισμα κατά της έκθεσης του Αμερικανικού Στέιτ Ντιπάρτμεντ, το οποίο στην τελευταία του έκθεση ανακαλύπτει βλάχικη μειονότητα στη χώρα μας. Το Ψήφισμα έγινε μαζί με τους αιρετούς άρχοντες της τοπικής αυτοδιοίκησης των Βλαχοχωριών, και την Ένωση Βλάχων Επιστημόνων, με τους οποίους είμαστε σε αγαστή και απόλυτη συνεργασία για τα εθνικά θέματα δημιουργώντας αρραγές μέτωπο.
- ✓ **15 Νοεμβρίου 2003.** Υπόμνημα προς το Ευρωπαϊκό Γραφείο των ολιγότερων ομιλουμένων γλωσσών, σχετικά με τις πάγιες θέσεις μας

πάνω στο θέμα της Λατινοφωνίας, καθώς επίσης και Δελτίο τύπου με καταγγελία της μη κυβερνητικής οργάνωσης EBLUL -ελληνικό τμήμα, σχετικά με μειονοτικά θέματα.

- ✓ **18 Αυγούστου 2003.** Έκδοση ψηφίσματος διαμαρτυρίας κατά της έκθεσης της Αμερικανικής οργάνωσης Freedom House .
- ✓ **6 Ιουνίου 2002.** Ενημέρωση - Καταγγελία κατά της λεγόμενης «Εταιρείας Αρμάνικου(Βλάχικου) Πολιτισμού» για επιστολή - ερωτηματολόγιο για τη Βλάχικη γλώσσα.
- ✓ **14 Μαΐου 2005.** Δελτίο τύπου - απάντηση της Ομοσπονδίας μας, με αφορμή ανακοίνωση της οργάνωσης « Ουνίγια να Βλάσιτε» των Σκοπίων που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα « Ντνέβνικ» στις 12/5/2005, όπου αποκάλυπτα τίθεται θέμα «εθνότητας Βλάχων» στην Ελλάδα και καλείται η χώρα μας να εξασφαλίσει στο σύνταγμα της την « πολιτιστική και εδαφική αυτονομία»!
- ✓ **10 Οκτωβρίου 2005.** Επιστολή διαμαρτυρίας - απάντηση με αφορμή δημοσίευση άρθρου του κ. Thede Kahl , με τίτλο “Aromanians in Greece: Minority or Vlach-speaking Greeks? “ στην Suticatatea Farsarotul. Η επιστολή μας είχε τον τίτλο « Βλάχοι στην Ελλάδα: Όταν τα πειραματόζωα κρίνουν τον «επιστήμονα».

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΗΜΕΡΙΑΔΩΝ - ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ - ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Η Ομοσπονδία μας έχει αναπτύξει μία έντονη δραστηριότητα και σε αυτόν τον τομέα θεωρώντας ότι πρέπει να δοθεί η ευκαιρία παρουσίασης του ερευνητικού έργου αξιόλογων ερευνητών του λαϊκού μας πολιτισμού και της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης.

Για τον σκοπό αυτό έχει διοργανώσει 7 μέχρι τώρα σεμινάρια Λαογραφίας και Παραδοσιακών Βλάχικων Χορών σε συνεργασία με Συλλόγους μέλη της και τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δευτέρου βαθμού.

Επίσης έχει αναπτύξει μία επικοινωνιακή συνεργασία με φορείς όπως το Διεθνές Δημοκρίτειο Ίδρυμα , το Αρχείο Ελληνικού Χορού και την Ένωση Βλάχων Επιστημόνων στην προσπάθεια της για την μελέτη και την έρευνα

πάνω σε θέματα του Βλαχόφωνου Ελληνισμού, με άριστα μέχρι σήμερα αποτελέσματα.

Στα πλαίσια αυτών των δράσεων συμμετείχε στην οργάνωση του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Βλαχόφωνου Ελληνισμού που έγινε στις 8 - 10 Δεκεμβρίου του 2000 στη Θεσσαλονίκη ,από την Ένωση Βλάχων Επιστημόνων.

Επίσης ήταν συνδιοργανωτής μαζί με το Διεθνές Δημοκρίτειο Ίδρυμα και την Ένωση Βλάχων Επιστημόνων του 1^{ου} Συμποσίου με θέμα « Η Λατινοφωνία στην Ελλάδα. Βιοστορικές προσεγγίσεις» που πραγματοποιήθηκε στην Ξάνθη στις 7-10 Δεκεμβρίου 2002.

Τέλος έχει συνεργασθεί με το Αρχείο Ελληνικού Χορού και την εκπροσώπηση Ελλάδος της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (I.O.V) στην διοργάνωση σειράς σημαντικών συμποσίων για τον Ελληνικό Χορό με θέμα την μετάβαση από το Αγροτικό στο αστικό περιβάλλον και έχει εντάξει το Πανελλήνιο Αντάμωμα στο Καλεντάρι της I.O.V.

ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

- **26 Μαρτίου 2000.** Ανακήρυξη με ομόφωνη απόφαση της γενικής συνέλευσης μας ως επίτιμο μέλος της Ομοσπονδίας μας του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνου Στεφανόπουλου.

Ο κ. Στεφανόπουλος δέχθηκε την τιμή και σε πανηγυρική μας συνάντηση στο Προεδρικό Μέγαρο την 8-11-2000 του επιδόθηκε ειδική περγαμηνή.

- **1-2-3&4 Δεκεμβρίου 2001. Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης.**
Επίσημη επίσκεψη – προσκόνημα στο μαρτυρικό Φανάρι πραγματοποίησε η Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων και είχε συνάντηση με τον Πατριάρχη του Γένους. Στην ομιλία του ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος εξήρε την συνεισφορά των Βλαχοφώνων Ελλήνων στους αγώνες του Γένους και τόνισε τους ισχυρούς δεσμούς του Βλαχοφώνου ελληνισμού με την Ορθοδοξία και τον πάνσοπο θεσμό του Οικουμενικού θρόνου.
- Επίσης στο Αντάμωμα της Πρέβεζας μοιράστηκε στα μέλη μας το βιβλίο « **Η αλήθεια για τους Βλάχους και ανεπίτρεπτος εφησυχασμός**» του κ. **Αχιλλέα Λαζάρου**, ο οποίος είχε την καλοσύνη να μας το διαθέσει.
- «**Δημιουργία ιστοσελίδας στο Διαδίκτυο**» Η ιστοσελίδα είναι επισκέψιμη στην Διεύθυνση :

• <http://vlahos.xan.duth.gr>

Θα ολοκληρωθεί εντός του 2005 και θα ακολουθήσει η Αγγλική της έκδοση. Με την ενέργεια αυτή «ανοίγεται» ένα παγκόσμιο βήμα για την Ομοσπονδία μας, δίνοντας την δυνατότητα πρόσβασης κάθε ενδιαφερόμενου στην πλούσια και καλαισθητή ιστοσελίδα της Π.Ο.Π.Σ. Βλάχων.

Σε αυτή μπορεί ο επισκέπτης να βρει πληροφορίες για τις δραστηριότητες της Ομοσπονδίας μας , να πληροφορηθεί τις πάγιες και διαχρονικές θέσεις

μας, να επισκεφθεί Διευθύνσεις Συλλόγων μας και γενικά να έχει υπεύθυνη πληροφόρηση για θέματα που αφορούν τους Βλάχους.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες, οι συνεργασίες με εγκρίτους πνευματικούς ταγούς της χώρας μας, και ακόμη οι παρουσίες Αρχηγών κομμάτων Υπουργών, Νομαρχών, Δημάρχων & Προέδρων Βλαχοχωριών, εκλεκτών επισήμων από όλους τους πολιτικούς χώρους στις εκδηλώσεις, στα Σεμινάρια και τα Ανταμώματα μας, η συνεχής διεύρυνση της Ομοσπονδίας μας με την εγγραφή νέων μελών, δείχνει την αναγνώριση του ρόλου και του κύρους που αποπνέει η Ομοσπονδία μας.

